Ion DRĂGUŞANUL

Rădăuți, în mărturiile vremurilor

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

DRĂGUŞANUL, ION

Rădăuți, în mărturiile vremii / Ion Drăguşanul. - Suceava : Muşatinii, 2006

ISBN (10) 973-7627-37-7 ; ISBN (13) 978-973-7627-37-7

908(498 Rădăuți)

Ion DRĂGUŞANUL

Rădăuţi,

în mărturiile vremurilor

Consiliul Judeţean Suceava
Centrul Judeţean pentru Conservarea
şi Promovarea Culturii Tradiţionale Suceava

Editura Muşatinii
Suceava, 2006

Consiliul Județean Suceava
Preşedinte: ***Gavril MÎRZA***
Vicepreşedinți: ***Stela ACATRINEI***, ***Eugen URICEC***

Centrul Județean pentru Conservarea
şi Promovarea Culturii Tradiționale Suceava
Director: ***Pavel BLAJ***
Mihai PÂNZARU-PIM, Carmen Veronica STEICIUC,
Ion DRĂGUŞANUL, Viorel VARVAROI,
Aurel ALEXA, Libelula CURIC, Marcel HORODINCĂ,
Corina SCÎNTEI, Oana SÂRBU, Gheorghe SENCIUC,
Angela SULUGIUC, Grațiela SULUGIUC

Grupul editorial
Crai Nou 📖 ***Muşatinii*** 📖 ***Bucovina viitoare*** 📖 ***Monitorul de Suceava***
Suceava, str. Tipografiei nr. 1,
Tel. 523640, 531970 (I.D.)
Director general:
Gheorghe DAVID

Grup Muşatinii
tipografie · editură · producție publicitară

SUCEAVA, str. Tipografiei 1, tel.: 0230 523640, fax: 0230 221699, E-mail: office@musatinii.ro

Rădăuţii, înainte de mărturisire

Mereu aceiaşi, indiferent de vremea care macină doar stelele de pe cer, trăindu-se şi ajungându-şi sieşi prin fericiri depline sau care măcar acopăr clipa cu desăvârşire, Rădăuţii mărturisiţi sunt, de fapt, cei care, asemeni cercurilor tainice din trunchiul unui copac, întregesc o aparentă identitate în pădurea cea mare, şi ea cu aparentă identitate în şi mai aparenta concreteţe a existenţei. Sunt importanţi Rădăuţii aceştia, sunt importante generaţiile grăbite, care doar se mimează unele pe altele, dar şi mai importantă este domnişoara Aspazia Tofanel, mereu fragedă, naturală şi explodând de bucuria trăirii clipelor. Praf şi cenuşă veţi crede că s-a ales din frăgezimea, din naturaleţea şi din bucuria femeii de cândva, deşi toate există, deşi toate se mută, deja, tainic de firesc şi firesc de tainic, în femeile clipelor cărora le vine sorocul conştientizării prin trăire. Domnişoara Aspazia Tofanel există şi va exista mereu, iar dacă nu mi-ar fi dat să fiu atât de vremelnic, probabil că m-aş îndrăgosti de ea nepământeşte şi pentru totdeauna.

Sunt importanţi Rădăuţii veşnic nepăsători, lustruindu-şi pantofii cu pseudomemoria lui Ştefan cel Mare (cea care-i absolvă de responsabilitatea unei memorii profunde şi exhaustive), dar numai în ceasurile de sublimă trăire naţională, care şi ele sunt veşnice şi prin toate redescoperite, din moment ce „pot să fure toţi, dar să fure... româneşte!". În fond, este şi naţionalismul trâmbiţat o aparenţă de identitate în şi mai aparenta concreteţe a existenţei.

Şi tot în aparenţă ar mai exista un Rădăuţi, unul cu poteci de lumină, pe care păşesc neauziţi Ion a lui Gheorghe Sbiera, Iraclie Porumbescu, Samson Bodnărescul, Em. Grigorovitza, T. Robeanu, Iancu Nistor, George Tofan, Iorgu G. Toma, Dimitrie Onciul, Dimitrie Dan, Sever

Beuca-Costineanu, Leonidas Bodnărescul, Mihai Horodnic, Iulian Vesper, Ionel Negură, Vasile Ţigănescu, Teofil Lianu, Petru Rezuş, Dimitrie Vatamaniuc, Mircea Grigoroviță, George Damian, Dragoş Cusiac, Matei Vişniec, Constantin Hrehor, Vasile Andru, Mihai Tatulici, Dumitru Teodorescu, Ioan Filipciuc, Simon-Petru Oprea, Victor Rusu, Viorel Dârja, Roman Istrati, Dumitru Rusu, Traian Postolache, Vasile I. Schipor, Mircea Aanei, Mălina Aniţoaie sau Daniela Rusu, un Rădăuţi neasumat, neconştientizat şi faţă de care nimeni nu are nici o datorie şi, tocmai de asta, nici nu-şi poate lustrui pantofii cu el. Nici măcar în celebrele Vineri rădăuţene, când fiecare bărbat şi fiecare femeie păşesc mândri şi frumoşi pe macadamul clipelor, conştienţi de unicitatea lor îndelung repetabilă prin încredinţare mimetică. Tocmai de asta nici nu voi aminti de Rădăuţiul acesta, chiar dacă licărele lui conturează şi înveşnicesc vremuirile. În definitiv, despre cerul Rădăuţilor nici nu mi-am propus să vorbesc, pentru că aparentul petec de cer este doar ceea ce se vede din oricare colţ al planetei, adică o fereastră, şi ea din ce în ce mai puţin conştientizată, spre dumnezeire.

Dragi mi-s Rădăuţii mărturisiţi, Rădăuţii veşnic vii, Rădăuţii de dinainte de naşterea timpului, prin care trece, mereu fragedă, mereu naturală şi pururi fericită, domnişoara Aspazia Tofanel.

Ah, dacã n-ar fi fost sã fiu atât de vremelnic!

*

Am cunoscut şi îndrăgit Rădăuţii în vremurile în care-mi conştientizam „nesăbuita-mi vârstă”, probabil că la începuturile durabilităţii celui mai durabil primar al oraşului, Mihai Frunză. Era, pe atunci, în valea largă şi luminoasă a Sucevei, un târg fermecător, mult mai frumos decât cele de prin preajma Vienei, cum deja stabilise Ciprian Porumbescu, un târg pe care îl descopeream drept timp-netimp, drept mit, drept dragoste, drept credinţă, deşi peste „icoana sufletului“, deci peste cuvânt, se trăseseră obloane şi uşi zăbrelite, astfel ca nici un ţipăt, astfel ca nici un pumn încleştat să nu mai răzbească dinspre vremuri înspre sângele nostru aprins.

Rădăuţiul nu mai avea eroi şi martiri, se însingurase şi îşi uscase rădăcinile din care se desprinsese. Poeţii lui muriseră, iar luptătorii din

munți sângerau prin neștiutele închisori ale patriei. Murise şi Vladimir Macoviciuc, eroul rezistenței româneşti în munți, care pecetluise cu sângele lui destinul românesc al sudului Bucovinei, iar cel care încercase să-l captureze, şeful jandarmilor rădăuțeni, maiorul Ioan D. Popescu, el însuşi erou, dar al umanității, abia se mai îndura pe sine, anonimizat, îmbrâncit în platitudinea unei vieți, căreia deja îi strigasem: „Opriți planeta, eu vreau să cobor!“. Era un timp-netimp în care un om desăvârşit, Vladimir Macoviciuc, murea pentru libertatea brazdelor natale, tot aşa cum un alt om desăvârşit, Ioan D. Popescu, se lăsa pradă vremurilor, golindu-se de sine. Şi nu ştiam, pe atunci, nici de unul, nici de celălalt, dar, chiar dacă aş fi ştiut, tot n-aş fi avut înțelepciunea de a-i înțelege pe amândoi şi de a cinsti, aşa cum se cuvine, sacrificiul amândurora, pentru că sacrificiul este, întotdeauna, blamat, din două părți, de laşitățile sporovăitoare, de cârtelile obtuze ale protestatarilor de sufragerie, care trec fără urme prin lumina zilei, dar împovărează adierile de vânt cu zgura orgolioasei lor inexistențe. Pentru că aşa-i datina la români: să se tot mâlească uitare şi indiferență peste toate vestigiile durabilității.

Vladimir Macoviciuc şi Ioan D. Popescu, potrivnici în epocă, dar uniți şi ucişi de o aceeaşi dragoste de Neam şi de Țară, sunt personajele tipologice ale unui Rădăuți durabil, dar, din păcate pentru destinul nostru istoric, ne tot este dat ca personajele care ne-ar putea sublima să trăiască desluşiri diametrale, tot aşa cum nouă ne este dată o altă sortire, motivată de desluşiri diferite, dar justificată doar de oportunități, de aceste revoltătoare ademeniri ale clipei. Şi, astfel, grație vremelniciei din noi, personajele exemplare ale vieții noastre istorice îmbracă, de nevoie, cămaşa celei mai încenuşate uitări.

Rădăuții „nesăbuitei mele vârste“ se înstrăinaseră de memorie şi îşi bandajaseră grijulii toate rănile şi suferințele. Sclipeau în soare, afişând memoria acceptată, dar neconştientizată, cea sugerată de contururile îndrăznețe ale clădirilor de patrimoniu, iar înspre margini înfloreau alb, luminos, într-o geometrie a modernității, de care mulți aveau să se dezică în curând. Iar Mihai Frunză, primarul acelei epoci, era aidoma Rădăuților: calm, zâmbitor şi de o seninătate interioară inconfundabilă. Şi s-a legat între noi, încă de atunci, o prietenie temeinică, o prietenie care m-a adus, adesea, pe străzile Rădăuților pentru a privi sau a simți iscoditor, o

prietenie confirmată şi de paginile acestei cărţi.

Odată, să fie vreun an de atunci, venisem împreună cu Mihai Pânzaru-PIM pentru a privi culorile durabile ale Rădăuţilor, statornicite de inegalabilii artişti ai oraşului. Îmi doream nişte tablouri ale lui Dumitru Savu, pictor de un superb bucovinism, tablouri pe care nu mi le-am mai putut permite. Mihai Frunză era plecat din oraş, dar îi simţeam peste tot prezenţa, aşa cum le-am şi mărturisit domnilor Ilie Starcinschi, viceprimar al Rădăuţilor, şi Traian Postolache, pictorul. Era de faţă şi Mirela Rusu, purtătorul de cuvânt al Primăriei, şi, dacă nu mă înşeală memoria, ea a adus în discuţie problema unei monografii rădăuţene. Nu-mi plac monografiile, deşi am scris multe, ce-i drept, fără să respect tipicul orgolios şi revoltător de rigid al genului. Atunci am sugerat că ar trebui alcătuită o carte de mărturii, o carte care să retrăiască epoci, destine şi mentalităţi. O carte prin care obştea să poată respira, descătuşată de vremi şi de vremuiri. Nu-mi puteam închipui, atunci, că mărturiile rădăuţene pot limpezi capitole întregi de pompoşenie bucovineană, numită „istorie“ şi că, atunci când aveam să purced la călătorie prin vremuri, urma să şi văd, urma să şi sufăr, până ce sufletul meu se va fi transformat într-un deget ridicat acuzator înspre veacurile de captivitate religioasă a străbunilor. Captivitatea străbunilor mei, captivitatea străbunilor dumneavoastră, rădăuţenii.

Documentele măcinării de sine

Dacă „Bucovina este țara clasică a trecutului românesc propriuzis“, atunci Rădăuții sunt exponențiali pentru Bucovina, pentru că „nicăieri, pe tot cuprinsul românesc, nu se află, pe un spațiu atât de mic, atâta bogăție de istorie românească, atâta bogăție de amintiri scumpe ale trecului nostru“ (Dimitrie Dan: Din trecutul Bucovinei, Convorbiri literare, 1915, pp. 742, 743). E drept, o istorie ignorată până la contrafacere şi un patrimoniu de amintiri veşnic recreate pentru neostenita manipulare a unui neam lipsit de memorie şi tocmai de aceea extrem de fudul şi de sigur pe sine. Un neam care tot priveşte în întunecimea pustie a lăzii sale de zestre, în care nu depune niciodată nimic, dar din care se risipesc miasme amețitoare, îmbătându-l, exaltându-i simțurile şi făcându-l să creadă că, în adormirea-i seculară, s-ar şi întâmpla ceva („bogăție de istorie românească“). Şi nu se întâmplă nimic altceva decât că vin şi pleacă anotimpurile, desfrunzind sau înmugurind pădurile, doborând copacii şi slobozind vlăstarele spre lumină. În fiecare clipă, un alt codru se oglindeşte pe cer, deşi noi nu-l cunoaştem decât prin copleşitoarea lui aparentă veşnicie. Numai că, dacă i-am asculta cu înțelepciune şoptirile, l-am auzi pizmuind cu fiecare copac despre veşnicia neamului românesc din Bucovina, pentru că drept veşnici ne percepe şi codrul, din moment ce aceleaşi chipuri, gesturi şi vârste ale făpturilor mişcătoare i se perindă lui, codrului trecător şi conştient de propria-i efemeritate, prin retina-i calmă şi netemătoare. O retină pe care am avut-o şi noi, cândva, pe când eram „neamul unor oameni de aur, cu duh cumpănit şi cuminte“, care „nu cunoşteau suferința ori truda, şi nici bătrânețea nu-i dobora, ci de-a pururi cu zdravene mâini şi picioare se veseleau în petreceri, feriți de orice amaruri. Moartea uşoară ca somnu-i primea şi averile toate ei stăpâneau, căci pământul cel rodnic din propria-i voie fructe dădea din belşug; paşnici trăiau şi în tihnă, roadele îşi împărțeau cu cei deopotrivă

de vrednici“. Pe atunci, eram doar „plini de cirezi şi de turme-ndrăgiţi“ şi trăiam aproape de cer ca să-i putem descifra scrierile sacre, pentru că ursit era ca „omul să urmeze pilda Pământului, Pământul să urmeze pilda Cerului, iar cerul să urmeze pilda“ unui „lucru alcătuit nedesluşit, vieţuind dinaintea Cerului şi a Pământului“, pilda a „ceea ce nu are nume şi este începutul Cerului şi al Pământului“. Pe atunci îngheţul era scris pe cer sub formă de şarpe (Constelaţia Dragonului – „La relation entre le serpent et l‘hiver est maintenant d‘un grande importance“, constată Hermann Wirth), trăiam sub semnul ursului (eram cei de sub Ursa Mare), asistam la moartea şi la învierea luminii sub semnul cerbului (Capricornul), apoi, după ce „prima lance aruncată de mâna unui om a ucis un alt om“, s-a născut istoria, iar memoria ni s-a ofilit şi ne-a ars sufletele cu surprinzătoarea ei uscăciune, aşa că ne-am scuturat de memorie, încredinţându-i cenuşa enigmatică datinilor, iar rămăşiţele de memorie veştejită transformându-le în cele câteva cărţi sfinte ale neamului omenesc, din care am citat fără a le individualiza, convins că toate conţin aceleaşi străfulgerări de veşnicie, de nenumit, vremelnic fiind doar ceea ce poartă un nume, inclusiv cel care ştie şi căruia i se spunea „Io“, aşa cum se intitulau, pe nedrept, pentru că ei uitaseră deja, şi primii noştri voievozi, ultimii ştiutori fiind „vlazii“ (stăpânitorii) de dinainte de Descălecat, despre care vom mai vorbi, dar şi „vladul“ Bogdan I Întemeietorul. Voievozii de mai târziu, şi mai goliţi de memorie, şi mai înstrăinaţi de neam, şi-au zis „Ioan“, adică „ştiutor de cer“, „părintele ceresc“ numindu-se Anu-Yahve în cărţile sfinte ale evreilor, Tarkit-Anu în miturile sciţilor şi Ur-Anu (Uranus) în mitologia grecilor, care, după migraţia „zeilor“ ionieni spre sud, preiau de la „uriaşi“, cu superficialitate, o anumită milotologie, individualizând doar roata („Ur“) cerului („Anu), pe care o mutaseră şi pe pământ drept „horos-huray“, adică horă, hora fiind, în fond, un ritual de retrăire a cerului, adică a luminii în toată splendoarea ei. Pentru că „au fost lumini create şi lumini necreate“, dar „singura lumină pe care o consumi aici este specacolul Cerului, al Lunii şi al Soarelui“, cum îi desluşea Ahura Mazda lui Spitama Zarathoustra rostul „seminţelor“ umane de după crearea „şarpelui-iarnă“ de către Angra-Maingu, când salvarea omenirii a venit de la „corabia VARA“ (de care se vorbeşte şi în colindele provensale, alături de „d‘ALBA“,

Alba sau Dalba fiind stăpâna florilor de mai, adică Luna), iar Ahura Mazda ne încredința că a „făcut fiecare țară dragă poporului ursit să o locuiască, chiar dacă nu avea farmec în ea“, şi „astfel este înscăunat Fiul Cerului“, cum se continuă în altă carte sfântă a omenirii, cea relevată şi revelată lui Lao Tse.

Bucovina are farmec chiar şi pentru cei ursiți să iubească nepământeşte alte meleaguri, iar farmecul ei omenesc, de fapt divin-omenesc, constă în incredibila păstrare, la nivelul subconştientului, prin datină, obicei şi tradiție, a învățăturilor străvechi, a inițierilor în tainele universului care țin de începuturile rasei nordice, cum îi numesc europenii pe hyperborei, adică pe străbunii tuturor neamurilor europene. Ce-i drept, de pe aici au pornit şi druizii (clarvăzătorii, proorocii sau ktisti, sau oamenii sfinți ai Taoismului, pe care încă-i mai cinstim drept „Blajini“ sau „Rahmani“), dar fără să ştim că „er Rahman“, adică „cel Îndurător“, adică Blajin, i se spune şi lui Allah, în „Coran“ (crezându-se, cândva, că Allah şi Rahman ar fi două zeități diferite), deşi profetul Mohamed nu se trăgea din hyperborei, dar avea conştiința lui Unu, conştiința nenumitului Tată-Ceresc. Uimitor este faptul că, în primul secol al mileniului doi, încă mai existau, în teritoriul numit astăzi Bucovina, fărâme de memorie ancestrală, conservate în „Rohonczy Codex“, un document vechi extrem de interesant, păstrat la Budapesta, dar descifrat, transcris şi tradus, recent, de bucovineanca Viorica Enăchiuc. Un document care cuprinde cântece de-ale blakilor, discursuri războinice şi corespondențe cu bizantinii, susținute de un „Vlad“ sau altul (în slavă înseamnă proprietar, stăpân, deci „majores terae“, adică puternic al acelor locuri, cum îi numea pe liderii obştilor vlahe, în 14 noiembrie 1234, episcopul Grigore, într-o scrisoare adresată regelui Bela), un „Vlad“ care mereu urmează „Calea cu strigăt de şoim“ (pg. 23), „Cale victorioasă, Calea geților“ (pg.27), jurând „răsunător pe Rarău“ (pg. 31), pentru că, aşezând „închinare, Rarăul Calea-ți merge“ (pg. 41), „Rarăul merge, vesteşte victoria“ (pg. 35) ca „să fie sprijin Daciei unite“ (pg. 63).

Într-un aparent exces de naționalism, Dimitrie Dan susținea, în „Cronica Episcopiei de Rădăuți“ (Viena, 1912), „cum că începutul Rădăuțului, ca localitate, se străpune până în timpul Dacilor, respective Romanilor, când el să se fi numit Rottacenum“ (pg. 1). Mărturisitor de

Bucovină, iar mărturisirea nu se poate săvârşi fără trăire, Dimitrie Dan, cu excepţia presupusului, dar inexactului nume străvechi, intuia un adevăr care există dincolo de cioburile dacice, bastarne şi celtice pe care arheologii, începând din vremea austriecilor, le tot descoperă în Bucovina.

În credinţele ariene, cele din care se trag, în fond, toate religiile regionalizate ale lumii, existau câteva relaţionări cosmice, precum „hidoşii şerpi care înconjură Pământul“ (Edda, versul 53), adică cele două calote glaciare ale polilor, spaţiul dintre cer şi pământ, numit Hera la greci (care renaşte, dar numele ei este „fântână“, adică Maria), dar simbolizat ancestral de şoim, spre şoim tinzând urcatul pe înălţimi („Pământul s-a ridicat din nou din mare / Torente de ploaie au căzut, deasupra zbura şoimul“, Edda, versul 56), Calea („Oamenii mărşăluiau Calea spre paradisul speranţei lor“, Voluspa, 50; sau „Când marea a atins însuşi cerul / inundând pământul, aerul era de gheaţă, / viscolele erau aduse de vânturi aspre, / ploaia domina Calea Destinului“, Hyndluljoth, 44) şi „muntele sfânt“ sau „înălţimea sfântă“ (cea simbolizată de turnul templelor hinduse, dar şi de piramidele egiptene), munte sau înălţime care se numea Ara-Ra (Ararău se numeşte şi astăzi valea lacului scufundat de lângă Rarău, lac sub formă de „deschizătură rotundă, din care izvorăşte o apă numită Izvorul Sacru“, cum menţionează Lao Tse; Ararat se numeşte muntele sfânt în cărţile sfinte de inspiraţie sumeriano-indică), Ara însemnând arieni, iar Ra însemnând izvor, origine, deşi, mai târziu, datorită felahilor egipteni, urmaşi ai pelasgilor, soarele, ca izvor al luminii, avea să se numească Ra.

Cele câteva citate din diverse cărţi religioase se regăsesc cu acelaşi conţinut şi în celelalte, întărind, în fond, zicerea Sfântului Augustin, care susţinea că tot „ceea ce, în prezent, se numeşte religie creştină a existat şi la cei vechi şi nu era absentă la începuturile neamului omenesc, până la apariţia lui Hristos întrupat, după care religia adevărată, care era deja prezentă, a primit numele de religie creştină“.

Dar simbolurile acelea străvechi, care conturează reperele spirituale ale celor care au supravieţuit marelui diluviu, trecute în plan secundar de cărţile sfinte ale omenirii, s-au păstrat nu doar la nivelul subconştient al datinii, ci şi la cel al memoriei (ce-i drept, exprimată incifrat) locuitorilor acestor pământuri din primele secole ale mileniului

doi. În „Rohonczy Codex“ înălţimea are o străveche sacralitate („O, cel care locuieşte pe înălţime“, pg. 73; „pizma să nu primeşti jurând pe înălţime“, pg. 47; „pe înălţimi strigătul tău să trăiască“, pg. 9, etc.), cea a comuniunii cu Cerul („Să fiu întreit puternic Cerului“, pg. 15; „lucrătura stelelor pentru ei curge“, pg. 15; „mişcarea stelelor vă apără“, pg. 175; „mai ales mişcarea stelelor aşteptaţi, mai ales cedând, dacă mişcarea stelelor aştepţi“, pg. 175; „merge Fecioara“, pg. 85, deci constelaţia, iar cerul reflectă „puternice brăzdare în 44 ieşiri“, pg. 15, etc.), a comuniunii cu Cerul doar prin urmarea Căii („mergeţi Calea cu strigăt de şoim“, pg. 3; „cum Calea va merge din nou la Rarău“, „strigaţi Calea puternică pe cale“, „strigaţi Calea puternică“, pg. 11; „mergeţi statornici pe uscat la Rarău şi alege să ai parte de viaţă cu mântuirea Căii“, pg. 15; „trăieşte-ţi Calea puternici mergând la Rarău“, pg. 17, „desfăşoară timpul Căii strălucitoare a geţilor“, pg. 51, „să fii sprijin Daciei unite“, pg. 167, astfel ca „pentru Dacia Muntele pământului să fiu“, pg. 171; „la Rarău hotărăşte să trăieşti unit în putere“). Iar şoimul, deci calea spiritului, în care grecii vedeau doar văzduhul, are accente şi mai interesante: „Erai strigăt de şoim unit“ (pg. 217), „Cu strigăt de şoim unit, cugetă, mai ales trăieşte“ (pg. 19), „strigăt de şoim luptător să brăzdezi pentru Dacia“ (pg. 65), „trăieşte cu strigăt de şoim“, „cu strigăt de şoim puternic îngăduie să trăieşti curat (pg. 5), „trăieşte însetat, unitar cu strigăt de şoim, / Hotărâţi Calea curată... cu strigăt de şoim puneţi Calea puternică“ (pg. 5). Nu întâmplător există în Rarău Piatra Şoimului, strigătul, de fapt strigarea, fiind închinarea, deci Calea spiritului.

Şarpele, simbol al îngheţului, pentru că Constelaţia Dragonului se află, pe cer, înspre polul nord, cinstit de daci şi prin stindardul totemic (Şarpele cu cap de lup şi nu invers), dar şi prin două sărbători, cea a intrării şi cea a ieşirii şarpelui în pământ (sciţii numea ieşirea şarpelui din pământ Argimpasa, adică „trecerea zăpezii în iarbă“), are parte de invocaţii şi de încredinţări blake ciudate („Balaurul să asculte strigăt de şoim“, pg. 69; „Biruiţi uniţi, dintr-o lovitură ai nimicit, dacă slujeşti Şarpele“, pg. 183; „Şarpele e după Calea înfrântă“, pg. 11; „timpul provoacă Şarpelui hărţuire“, pg. 57, etc), dar şi de referiri limpezi la Constelaţia Dragonului, precum în invocaţiile: „O viaţă, tăciunele Şarpelui, puternic veghetor, / înşelător să nu primeşti, să nu primeşti a te

uni / Cu prorocirile Şarpelui, anuale, pentru că lovit / Vei fi“ (Jurământul tinerilor blaki, pg. 3); „Să juri, viteazule, vremea Şarpelui am lovit!“ (pg. 7); „Cu palisadă, în mânia Şarpelui ori nu, în aceeaşi stare ai ales palisada“ (pg. 11).

Când susținea că Rădăuții au existat, ca localitate, încă din vremea Dacilor, inimosul mărturisitor de Bucovină care a fost Dimitrie Dan pare să nu se fi înşelat, în ciuda faptului că informațiile de care putea benefi-cia el, pe atunci, erau mult, mult mai puține decât cele pe care le ignorăm noi astăzi, dar şi vag deformate de structura lui interioară de preot ortodocs. Nici măcar despre vremurile Descălecatului, vag descrise în tradiții orale, nu avea de unde şti prea multe preotul Lujenilor şi, apoi, al Strajei, născut la Suceava, dar asta nu l-a împiedicat să fi fost ferm în a susține că, „pe timpul înjghebării statului Moldovei, Rădăuțul să se fi chemat satul lui Radu sau Radomir“ (op.cit., pg. 1), bazându-se, desigur, pe uricul din 18 noiembrie 1393, prin care Roman Vodă întărea fiilor lui Dragomir Albu (Dolh, în româna veche) „un sat pe Suceavă... iar hotarul acestui sat, dinspre o parte, Suceava, de la obârşia Sucevei drept la Movilă, la satele lui Radomir, de acolo drept peste câmp la altă movilă, de acolo drept la ocolul lui Radomir, la cornul de jos, de acolo la stejar, la marginea dumbrăvii, şi de la stejar drept peste câmp la o movilă, de acolo, prin mestecăniş, la altă movilă, de acolo drept la plop, de acolo drept la Suceavă“. Hotarul acesta, insuficient indentificabil prin toponime, nu-i obligatoriu să fie al Rădăuților. Există, totuşi, un reper, care se alătură toponimului Suceava, respectiv referirea la fiii lui Dragomir Albu, care au fost Todor, Dimitrie, Petru, Mihail şi... „Giurgiu de la Frătăuți“, confirmat în 14 octombrie 1489, cu referirea la locul „unde au fost curțile lui Giurgiu de la Frătăuți“. Ceea ce înseamnă că hotarnica din 1393 se referă la satul Frătăuți, hotarul ducând „la satele lui Radomir“ şi „drept la ocolul lui Radomir“, ocol sau „câmp“, cum i se mai spunea pe atunci, însemnând, de fapt, ținut, teritoriul unui „Vlad“ (proprietar, stăpân, mai mare al pământului). Radomir s-ar traduce, aproximativ, prin sintagma „pace frumoasă“ sau, de ce nu, prin „frumosul păcii“. Asta nu înseamnă că trebuie să ne gândim la o căpetenie slavă din legendara țară a Haliciului. Nici măcar la o căpetenie nu-i obligatoriu să ne gândim, din moment ce e posibil, judecând după moda vremii, să nici nu fie vorba de un nume,

ci despre un toponim, ceva de genul „ținutul armonios“ sau, mai tradițional spus, „gură de Rai“. Sugestia aceasta e contrazisă, desigur, de istoriografie, care a consacrat ipoteza, pe care nici nu văd de ce aş pune-o la îndoială, că toate toponimele la plural ar conserva, de fapt, numele ctitorului de sat, al străbunului inițial. În Bucovina avem un astfel de exemplu, certificat de uricul din 16 februarie 1428, în care satul întemeiat de Pancu se va numi Pancouți, iar cel, din apropiere, întemeiat de Luca, fiul lui Pancu, se va numi Lucaveț. În cazul Rădăuților, însă, nu prea cred că putem face recurs la un anume Radomir (nume des întâlnit în documentele moldoveneşti), din moment ce, în „ocolul lui Radomir“, nu există nici un Radomireşti, cu varianta veche de Radomirouți. E posibil, totuşi, ca în memoria obştească să fi supraviețuit numele lui Radomir drept Rad sau Radu, ştiut fiind faptul că nu întotdeauna coincid formulările cancelariilor domneşti cu termenii uzuali într-o epocă sau alta.

Toate mărturisirile vechimii, pe care le tot cercetăm de vreun secol şi jumătate, sunt scrise în limbi străine, iar cele întocmite în cancelariile domneşti, cu doar câteva excepții (documentele latine ale cancelariei lui Petru Muşat), au fost formulate în slava veche. Dacă or fi existat, cândva, şi scrieri româneşti, nu avem de unde şti, mai ales că, după înscăunarea lui Teoctist Bulgarul pe scaunul mitropolitan moldav, toate scrierile anterioare, cu excepția documentelor de proprietate, au fost distruse cu o incredibilă furie (conform argumentărilor lui Aron Pumnul din „Convorbire între un tată şi fiul lui asupra limbii şi literelor româneşti“: „Ion Paleologul, împăratul de la Constantinopole, şi patriarhul Iosif, fratele său, hotărâră să se unească cu biserica apuseană, sperând că, prin aceea, vor câştiga de la papa şi de la ceilalți apuseni ajutor în contra turcilor. Pentru aceea şi trimiseră soli la patriarhii de la Ierusalim, Antiohia şi Alexandria, şi la principele şi mitropolitul Moldovei ca să meargă cu toții la sinodul de la Florența. Merseră cu toții în persoană, alții îşi trimiseră solii. În 5 Iulie 1439, subscrise, împreună cu alții, şi Mitrofan, mitropolitul Moldovei, că recunoaşte unirea bisericei greceşti cu cea latină. Singur Marcu, arhiepiscop de Efes, nu voi să subscrie şi se depărtă de acolo. Grecii au aşteptat numai în deşert ajutor de la apuseni în contra Turcilor, căci nu le trimise; pentru aceea s-au şi lepădat de unire cu biserica Romei

şi pe urmaşul lui Iosif, Ghenadie, l-au depus din patriarhie, pentru că el tot mai voia să recunoască unirea făcută cu biserica latină. Mitrofan, mitropolitul Moldovei, auzind că principele Iliaş a reprobat, cu cuvinte foarte aspre, subscrierea lui la unirea cu biserica Romei, n-a cutezat să se mai întoarcă în patrie. Marcu, episcopul de Efes, cel mai înfocat apărător al dreptcredincioasei biserici răsăritene, a trimis în Moldova pe arhidiaconul său, pe Teoctist Bulgarul, cu recomandarea ca Moldovenii să-l aleagă mitropolit în locul lui Mitrofan... Teoctist, noul mitropolit al Moldovei, ca să-şi poată apăra pe credincioşii săi de către Latini, dete poruncă ca limba latinească să se lepede din biserică, din judecătorii şi din şcoală, ca nu cumva tinerii Moldoveni, învățând această limbă, să poată citi cărțile scrise de latini şi să se amăgească de dogmele lor, iar în locul aceleia să introducă cea sârbească“). Prin urmare, pentru că şi referirea la „satele lui Radomir“ o aflăm într-un document slav târziu (1489), într-un uric prin care Ştefan cel Mare întăreşte o danie făcută cu aproape un secol înainte, identitatea lui Radomir este la fel de incertă ca şi identitatea lui „Ymor filius Molday“, căpetenia tătară menționată, în 1286, de un călugăr franciscan, care se întorcea la Roma după împlinirea unei misiuni diplomatice în Crimeea.

Istoricul Gheorghe I. Brătianu, în studiul introductiv al lucrării sale „Tradiția istorică despre întemeierea statelor româneşti“, concluzionase, cântărind argumentele unor titani precum Nicolae Iorga, Nicolae Drăganu sau Vasile Bogrea, că numele de stăpânitori valahi, pe care le întâlnim în cronici străine, în scrisori şi în rapoarte, sunt, de fapt, personificări ale unor toponime: „Numele unguresc Gyalu e, evident, românescul Dealu‘ (pronunțat „Gialu“), iar hărțile mai vechi indică, de fapt, acolo, un Dealu-Mare: adică Gelu“ (op.cit., pg. 210). Urmând aceeaşi logică şi bazându-se şi pe cercetările istoricilor deja numiți, Gheorghe I. Brătianu demonstrează că Glad înseamnă conducătorul vlah cu reşedința în Galahad-Timiş, Menomorut e cneazul din Maroutlak-Bihor, iar Gelu ar fi, cel mai probabil, conducătorul obştesc din Gilău-Cluj. Despre „Ymor filius Molday“ nu se pronunță Brătianu, deşi e limpede că sintagma latină vorbeşte despre căpetenia garnizoanei tătare de la confluența râurilor Repedea (Homor, în tătară, grafiat Ymor în latină) şi Valea (Molday în celtică). Prin urmare, e plauzibilă, măcar de dragul speculației, şi ipoteza

că „Rado-Mir“ ar desemna tot un toponim, referindu-se, de fapt, la ţinutul frumos şi paşnic în armonia sa desăvârşită, la „gura de Rai“ pe care noi, astăzi, o cunoaştem sub denumirea de ţinutul Rădăuţilor. Ipoteza aceasta s-ar putea să fie confirmată după ce istoriografia română se va ocupa şi de documentele islamice, care cuprind mult mai multe informaţii despre trecutul nostru tainic decât s-ar putea crede, în condiţiile în care, vreme de mai bine de un veac, până la Descălecat, teritoriul de dincoace de Carpaţi a fost sub stăpânirea Hoardei de Aur, cu consecinţa că o parte dintre satele Moldovei au şi fost, la origine, sate ale agricultorilor tătari, precum Şoldăneştii, numiţi Tămârtaşinţi, în 22 septembrie 1411, sau Măneuţi, numit Mianouţi, în 9 noiembrie 1433, când mai existau patru familii de tătari, printre care cele ale lui Mateis şi Ivaşcu.

Împotriva stăpânirii Hoardei de Aur pe contraforturile Carpaţilor au pornit, în câteva expediţii, începând cu anul 1334, oşti ungureşti şi pâlcuri de români maramureşeni, conduse de comitele secuilor, Andrei Lackfy şi de un cneaz Dragoş, care poate fi ori Dragoş din Bedeu, ori Dragoş din Giuleşti. Istoricul Aurelian Sacerdoţeanu, pornind şi de la tradiţia orală moldovenească, dar şi de la „Cronica moldo-rus“, în care se susţine că „Dragoş voevod a întemeiat prima cetăţuie pe râul Moldova, apoi a întemeia oraşul Baia şi alte cetăţi pe râuri şi pâraie“, opinează, în „Succesiunea domnilor Moldovei până la Alexandru cel Bun“ (pg. 228), că legendarul personaj ar fi, de fapt, Dragoş, fiul lui Giula (Gheorghe, în româna de astăzi) din Giuleşti, care, aşa cum o confirmă documentele ungureşti, a participat „la organizarea unei părţi din Moldova după alungarea tătarilor“, dar nici acest Dragoş, şi nici Sas, care, de fapt, nici nu-i era fiu, „nu au fost consideraţi ca foşti domnitori ai ţării, în felul celor următori“ şi, în consecinţă, nu au fost incluşi în pomelnicul mănăstirii Bistriţa din 1407.

Luptele ungurilor cu tătarii durează vreo cinci ani, până în 1339, când este capturat hanul tătarilor dobrogeni, Athalamos (Atlamîş, în tătară), cumnatul guvernatorului tătar al Crimeii şi al Moldovei, Kutlubuga (în traducere, Bourul-Norocos), care îşi avea reşedinţa şi monetăria în Orheiul Vechi (Şehr al-cedid, în tătară). Acest Kutlubuga, înfrânt şi de lituanieni, în 1362, în lupta de la Sinie Vody, l-a sprijinit pe Bogdan din Cuhea (cuhe se numea, pe atunci, fierăria) să dobândească

țara de dincoace de Carpați, care s-a numit, de atunci şi până pe la 1850, în toate documentele islamice, Bogdania, adică „țara lui Bogdan". Şi tot Kutlubuga i-a dăruit inelul cu pecetea domnească arhicunoscută, pe care era gravat, în scriere arabă, numele lui Allah, capul de bour fiind, de fapt, semnul zodiacal islamic, regăsit în toate reliefurile selgiucide de după anul 1000. Numele prietenului tătar al întemeietorului de țară a fost păstrat de toponimul Cătlăbuga din Basarabia, de urătură („suntem din țara lui Ciuca-buga"), dar şi de clopotele cele mari ale bisericilor voievodale, care, asemeni celui din Putna, se numeau Buga, adică Bourul. Iar semnul heraldic al lui Kutlubuga era, cum se poate vedea pe monedele pe care le-a bătut, un bour, văzut din lateral, după obiceiul vremii.

Bazându-se doar pe tradiția orală, Dimitrie Dan susținea că „însămnânță politică se pare să fi avut Rădăuțul în timpul imediat după descălecarea Moldovei, căci în Volovăț şi în megieşitul Rădăuți să se fi aşezat Românii conduşi de legendariul Dragoş Vodă şi în Rădăuți se pare c-a fost, după Volovăț, una din primele reşedinți domneşti, căci cunoscut este că domnii Moldovei aveau mai multe reşedinți, adică una mai mult sau mai puțin stabilă şi altele de vară" (op.cit., pg. 1).

Datorită documentelor emise de cancelaria regelui Ludovic al Ungariei, Dragoş iese din discuție ca întemeietor de țară. Într-un astfel de document, datat în 20 martie 1360, regele maghiar, „aducându-şi aminte de feluritele fapte de credință şi de preastrălucita vrednicie a credincioaselor slujbe ale lui Dragoş, fiul lui Gyula, credinciosul nostru român din Maramureş", îi dăruieşte „mai sus zisului Dragoş şi, prin el, lui Gyula şi Lad, fiii săi... nişte sate româneşti ale noastre, numite Zalatina, Breb, Kopacsfalva, Deseşti, Hărniceşti şi Sat-Şugatag, aflătoare în Maramureş", iar dania recompensează implicarea „cu puterile lui... cu osebire în reaşezarea țării noastre, a Moldovei... când a întors cu veghetoare grijă şi cu neobosită strădanie... pe mulți români răzvrătiți, rătăciți din calea credinței datorate".

În 2 februarie 1365, când sunt recompensați urmaşii lui Sas şi, în special, fiul acestuia, Balc, Ludovic vorbeşte despre o incursiune în Moldova (ceea ce nu face în cazul lui Dragoş), unde Balc, „nu fără vărsarea sângelui său însuşi şi îndurarea de răni cumplite şi cu moartea cumplită a fraților şi rudelor sale, şi a multor slujitori de-ai lui" s-a

împotrivit lui Bogdan, acel „necredincios înveterat". Ludovic îi dăruieşti lui Balc, dar şi fraților lui, Drag, Dragomir şi Ştefan, satele şi moşiile Cuhea, Ieud, Bocicoel, cele două Vişee, Moisei, Borşa şi cele două Selişte, care au fost confiscate „de la voievodul Bogdan şi fiii săi, necredincioşi înveterați ai noştri, pentru blestemata vină de necredință... care... plecând pe ascuns din zisul nostru regat al Ungariei în suspomenita noastră țară moldovenească, uneltesc să o păstreze spre paguba maiestății noastre" (Academia de Ştiințe Sociale şi Politice a României, Documenta Romaniae Historica, I, pp. 77-89).

Informațiile acestea, aşa lapidare cum sunt, îl confirmă pe Bogdan Cuhea drept singurul întemeietor de Țară românească a Moldovei, aşa că şi istoria Rădăuților, şi istoria mănăstirii care-i poartă numele, nu pot începe decât odată cu el, deşi, între Rădăuții de atunci şi Rădăuții de astăzi nu mai există alte legături decât cele naturale şi mormintele străvechi care se mai păstrează. „Aici, în „leagănul Moldovei", a vrut să-şi aibă locul de veşnică odihnă descălecătorul Bogdan Vodă şi şi-a durat la Rădăuți biserică în care să-i fie gropniță lui şi urmaşilor lui. La început să fi fost de lemn şi apoi a fost durată din piatră, într-o formă unică în felul ei. Căci e singura biserică veche din Moldova, care nu are planul obicinuit de cruce, ci-l are în forma basilicilor dreptunghiulare, despărțit, de-a lungul, prin două rândul, de columne masive în trei nävi, cu desăvârşire neobicinuite în bisericile moldoveneşti", spunea Iancu Nistor, în 1925, dar admirația pe deplin cuvenită superbei construcții nu merită compromisă prin răsfrângerea ei şi asupra stupinişului de risipitori de beznă prin „ungherele vârstelor", cum ar fi zis Gh. Ghibănescu.

Mănăstirea şi, ulterior, Episcopia din Rădăuți au anonimizat obştea sătească, documentele care se referă la localitate fiind extrem de puține. Satul este menționat doar cu ocazia schimbării judeciei (dreptul de folosință, pentru că dreptul de proprietate nu funcționa în Moldova feudală), a acordării dreptului de jurisdicțiune, a închinării celor 50 de biserici şi tot atâtea sate, a deselor înzestrări cu robi țigani, precum şi cu prilejul unor hotărniciri care s-au făcut de-a lungul vremii.

Imaginea pe care o conturează difuz documentele este cea a unei comunități clericale extrem de bogată, care stăpâneşte, cu prerogative de stat în stat, robi țigani şi iobagi români, care are şi o activitate

economică extrem de rentabilă, adică târgul din vecinătatea grădinii mănăstireşti. Şi mai există o imagine, una confecţionată târziu, cea a unor vremuri pe deplin evlavioase, profund naţionale şi iluminătoare, aceasta din urmă întărind şi mitul vetrei, deci al statorniciei pe aceeaşi bucată de pământ, când, în realitate, în epoca beznelor „evlavioase“, generaţiile pribegeau prin proprie ţară, săpându-şi bordeiele şi mormintele ba pe o moşie, ba pe alta. În vremuri de demult, satele moldoveneşti avea doar 10-20 de bordeie, pe care le tot risipeau vremurile şi amărăciunile. Nici vorbă de gospodăriile superbe, cu care ne-a obişnuit Bucovina de după 1848, ci doar „jos, în pulbere, o gloată cu cerbicea plecată sub toate sarcinile... şerbirea şi mizeria fără protecţie, şi totul mişcându-se într-o atmosferă neguroasă de ignoranţă, de superstiţii, de pretenţii, de lăcomie şi de frică“. Gloata aceea ne-a fost, de-a lungul veacurilor „evlavioase“, poporul, „poporul şerbit boierescului, poporul pe capul căruia toţi erau stăpâni, toţi: vatavi, arendaşi, proprietari, slujitori, cenuşeri, ţârcovnici, revizori, sameşi, ispravnici, judecători... poporul supus la beilicuri, supus la dare de flăcăi la oaste, supus la bătaie cu biciul, supus la supliciul fumului prin temniţe, expus la toate capriciile crude ale soartei, la toate mizeriile morale şi fizice, plecat la toţi, fie indigeni sau străini, sărăcit, înjosit, cuprins de groază din copilărie până la moarte şi neapărat de lege nici măcar în contra crimelor“ (Vasile Alecsandri, Introducere la scrierile lui Constantin Negruzzi, Bucureşti, 1872, pp. VII-XII).

Rădăuţii au fost, probabil din 11 iulie 1428, când se organizează episcopiile ortodoxe, subordonându-li-se câte 50 de biserici, şi până prin anul 1782, un loc uitat de lume şi de Dumnezeu într-o cumplită beznă a ignoranţei. Stăpânea, acolo, ca mai în toată Moldova, Biserica lui Iisus Cristos. Firesc ar fi fost, ridicate fiind orice obligaţii faţă de stat, ca la Rădăuţi să fi existat un adevărat rai terestru, o comună creştinească aidoma celor din vremurile începutului creştinismului, în care nici un copil să nu rămână neşcolit şi nici un enoriaş să nu sufere de foame, de bunurile comune urmând să beneficieze toţi, şi luminătorii, dar şi creatorii acelor bunuri. Firesc şi cu adevărat creştineşte ar fi fost „dacă bătrânii noştri (asta înseamnă preot în greacă şi popă în latină – n.r.), excelenţi în evlavie, întemeietori atâtor sute de mânăstiri sfinte, ar fi ridicat ei, după

esâmplul altor popoare, măcar numai o universitate, ceriul nostru ar fi fost mai senin" (citat dintr-o lucrare a lui Gavril Muntean, întemeietorul liceului din Braşov, reprodusă în „Lepturariul" lui Pumnul, tomul III, clasa a V-a, pg. 25). Dar se vede că „excelenta evlavie" a însemnat doar prefăcătoria prin care oameni vanitoşi s-au tot substituit lui Dumnezeu ca să ne poată stăpâni („maimuțărind pe Dumnezeu creator, care poruncise să se facă lumină, călugării răspândiră întunericul, strigând: Fiat nox!"; Constantin Negruzzi, Păcatele tinereții, Bucureşti, 1872, pg. 202). Iisus ne desluşise că toți suntem fiii Tatălui Ceresc, în vreme ce sistemul clerical al proprietății, impunând sintagma „robii lui Dumnezeu", a legitimat doar robia terestră. O robie acceptată printr-o somnolență seculară, din care aveau să se trezească românii bucovineni doar în două rânduri, când, prin intermediul unor rădăuțeni (Michail Bodnarescul, în 1848, şi învățătorii care au redactat „Apelul" din 1902), descendenți ai unor lungi şiruri de iobagi mănăstireşti, minciuna „evlavioasă" avea să fie şi dezvăluită, şi condamnată, şi refuzată.

Dacă judecăm cu luciditate, ba chiar şi cu un cinstit imbold creştin, documentele rădăuțene care urmează sunt, de fapt, mai curând mărturii ale măcinării neamului, decât dovezi de continuitate. Care continuitate, când adesea se pustieşte locul, iar pentru huzurul prefăcuților sunt aduşi mereu alți robi, mereu alți iobagi. Un neam se încheagă doar prin spiritualitate, iar de spiritualitate am fost ținuți, întotdeauna, la mare distanță. Păcatul, căci există un păcat, aparține veacurilor. Dacă nu l-am pune în cârca vremurilor, după exemplul cronicarului, ar trebui să ni-l asumăm, iar pentru asumare e nevoie de trezire, ceea ce, după câte se pare, nu se va întâmpla prea curând.

Prima aparentă sau chiar probabilă atestare documentară a localității Rădăuți, uricul lui Roman Vodă din 18 noiembrie 1393, în care sunt amintite „satele lui Radomir" nu cuprinde suficiente date, care să ne îndreptățească la a porni călătoria prin veacuri cu un început de istorie obştească, deşi e sigur că ținutul a fost locuit dintotdeauna şi că, înainte de vremurile beznei „evlavioase", a existat o viață obştească şi în aceste locuri, dar aservirea obştii rădăuțene s-a făcut înainte de Descălecat, sub stăpânire tătară, din moment ce însuşi voievodul se aflã în stăpânirea acestor teritorii. Alexandru cel Bun, de pildă, care dă Coțmanii soacrei

sale, urmând ca, după moartea acesteia, satele şi moşiile să revină episcopiei rădăuțene, asemeni tuturor voievozilor nu putea dărui nimic din patrimoniul instituției domneşti, ci numai din averile proprii. În cazul Rădăuților, devenit sat mănăstiresc chiar de la înălțarea primei necropole domneşti, probabil sub Bogdan Cuhea, este de presupus, din perspectiva dreptului valah, că satul revenea de drept domnului, preluat fiind de Bogdan, prietenul lui Kutlubuga, de la stăpânitorul tătar şi folosit, ulterior, pentru înzestrarea unei ctitorii creştine.

Istoria episcopească a Rădăuților ar începe, după Dimitrie Dan, temeinic cercetător al istoriei instituției feudalo-religioase, în 1402, iar ipoteza lui pare plauzibilă, din moment ce, în 1413, când îşi înzestrează soacra, Alexandru cel Bun menționează numele Episcopiei din Rădăuți. Dar adevărata organizare a vieții religioase ortodoxe în Moldova pare să se fi făcut în 1428, când fiecărei episcopii i-au fost închinate câte 50 de biserici. Documentul din vremea lui Alexandru cel Bun, referitor la bisericile închinate episcopiei rădăuțene, s-a pierdut, dar existența lui este confirmată de uricul de întărire din 5 martie 1490, prin care Ştefan cel Mare recunoaşte şi întăreşte dania moşului său.

Şi tot Ştefan cel Mare este cel care, în 30 august 1479, legitimează robia „evlavioasă“, scoțând Rădăuții de sub jurisdicția domnească („nici să-i judece, nici să ieie gloabă de la dânşii, nici pentru mare lucru, nici pentru mic lucru, nici pentru pierdere de suflet nici pentru siluirea de fete ce se va întâmpla acolo, în acel sat Rădăuți”) şi lăsându-i pe localnici, vreme de veacuri, la cheremul episcopilor („să-i judece rugătoriul nostru chir Ioanichie sau pe cine-l va alege Dumnezeu să fie episcop în Mitropolia noastră din Rădăuți sau vornicii lui, altul nimene”).

Practic, ziua de 30 august 1479 ar fi cea a primei atestări documentare a Rădăuților, dar şi ziua condamnării străbunilor şi a generațiilor de după ei la martiriu „evlavios“. Inițial, cum o confirmă şi uricul din 13 noiembrie 1486, prin care trei sălaşe de țigani („Radul cu casnicii şi Buțcat cu casnicii“ – în traducerea lui Dimie Dan, pe care am preferat-o pentru că pare să fie prima; „Pandrea cu sălaşul, şi Radul cu sălaşul, şi Buțcat cu sălaşul“, în traducerea Academiei Române, care datează uricul în 13 noiembrie 1487) au fost dăruite „să fie sfintei noastre episcopii de la Rădăuți uric cu tot venitul şi copii lor şi nepoții lor, şi

strănepoţii lor, şi răstrănepoţii lor, neclintit în veci“ (Documente privind istoria României, veacul XV, II, pp. 76-77), iniţial, deci, robiei călugăreşti i-au fost destinaţi doar ţiganii, dar, după desele pustiiri ale ţării, şi localnicii ajung în robie călugărească, aşa cum se precizează în uricul lui Vasile Lupu, din 20 aprilie 1639, prin care păgubosul voievod „a dat şi miluit pe rugătoarea noastră sfânta Episcopie a Rădăuţului, unde şi este hramul sfântului arhierarh şi făcătoriu de minuni a lui Hristos Niculai, cu **treizeci de oameni din satul Rãdãuþi**, ca ei să n-aibă să ni dee dare, nici mare, nici mică, nici zloţi pentru case, nici taleri, nici lei, nici orţi, nici iliş să n-aibă de plătit, nici slugi pentru sânge, nici pentru oi să n-aibă de dat, nici o robotă să n-aibă să lucreze domniei mele cu alţi vecini ai noştri, ci ei să aibă a sluji şi lucra numai sfintei lor Episcopii şi să asculte întru toate, şi ca părintele episcop care va fi la acea sfântă episcopie să li fie stăpân, deoarece şi domnia mea am văzut pe acea sfântă Episcopie lipsită de oameni şi prădată de tâlhari şi că nu poate exista fără de oameni“.

Consideraţi a fi doar vite de muncă („Şi dacă slăbeau şi se împuţinau oamenii de răul nevoiei sau foametei, apoi slăbeau şi se împuţinau şi lucrătorii moşiei, cădeau, aşadară, şi moşia, şi stăpânul ei. Moşiile de prin preajma Rădăuţului erau ale mănăstirilor şi le stăpâneau mai ales igumenii, cari şi luau tot folosul”, se povesteşte în „Fondul Hambarului“), rădăuţenii, cu excepţia hotarnicei din 26 iulie 1786, în care sunt menţionaţi câţiva, sunt ignoraţi de documentele cancelariei episcopale, documente care nu consemnează decât preocupări aproape obsesive pentru bunuri pământeşti, ba cumpărări de sate şi moşii, ba cumpărări de robi, ba înzestrări de rubedenii episcopiceşti (Evlochie, de pildă, dăruieşte surorii sale, Ana, jumătate din satul Milişăuţi, în 30 august 1633), ba cu arendarea de cârciume, ba cu partizanatul politic, dus până la tentative de crimă cu sfânta împărtăşanie sau cu invitarea ruşilor să ocupe Moldova.

Vremurile episcopeşti ale Rădăuţului, vremuri ale lăcomiei călugăreşti, o lăcomie soldată şi cu prădarea mormântului lui Ştefan cel Mare de către cei puşi să-l păzească, nu mărturisesc nimic despre obştea rădăuţeană şi, dacă este să fim drepţi, nici nu aveau ce mărturisi. În fond, în epoca măcinării de sine, Rădăuţii nici n-au avut istorie, fiind un loc cenuşiu, un fel de cimitir ruinat prin care nici măcar călătorii străini,

nici oştile trecătoare prin Moldova nu s-au abătut vreodată. Rămâne la latitudinea fiecăruia să-şi clătească sufletul sau nu cu cele câteva „documente rădăuţene“ care se referă la întunecatele vremuri „evlavioase“, să scrâşnească din dinţi la adresa istoriei sau să se îmbete cu naţionalismul „vorbelor goale şi al pocalelor pline“, de care vorbea un ziar nemţesc din Cernăuţi, în 1902, cu referire la „adormiţii seculari“ care am fost şi, din păcate, încă mai suntem.

Aşadar glăsuiesc documentele măcinării de sine:

1479 (6987), August 30:

Ştefan Vodă cel Mare întăreşte Mitropoliei din Rădăuţi dreptul de jurisdicţiune asupra poporăciunii din satele Rădăuţi şi Coţmani

Cu mila lui Dumnezeu, Noi, Ştefan Voevod, domnul ţării Moldovii, facem ştire cu această a noastră carte tuturor cari o vor vedea sau o vor auzi cetindu-se, cui va fi de trebuinţă să ştie, iată am binevoit domnia mea, cu a noastră bunăvoinţă şi cu inimă curată şi luminată, şi toată voea noastră bună, şi cu ajutoriul lui Dumnezeu, să întărim şi împuternicim sfânta biserică, Mitropolia noastră din Rădăuţi, unde este hramul sfântului arhierarh şi făcătoriu de minuni Nicolai, şi unde este episcop rugătoriul nostru chir Ioanichie, şi am rânduit pentru sufleţia celor între sfinţi răposaţilor strămoşilor şi părinţilor noştri, şi pentru sănătatea şi mântuirea noastră, şi pentru sănătatea şi mântuirea copiilor noştri:

La aceasta să n-aibă treabă niciunul din boerii noştri, nici staroştii, nici şoltuzii şi părgarii din Suceavă, nici şoltuzii şi părgarii din târgul Siretiului, nici vornicii din aceste două târguri, nici globnicii din ţinutul Sucevii la aceşti ai noştri... (ruptură în domunent) şi din satul Mitropoliei noastre, nici să-i judece, nici să ieie gloabă de la dânşii, nici pentru mare lucru, nici pentru mic lucru, nici pentru pierdere de suflet (omor, ucidere), nici pentru siluirea de fete ce se va întâmpla acolo, în acel sat Rădăuţi, numai pentru sfezile din târg şi pricinile care se vor întâmpla făţiş în târg

să judece pe acei oameni vornicii târgului.

Iară pentru altele să n-aibă treabă a-i judeca, ci să-i judece rugătoriul nostru chir Ioanichie sau pe cine-l va alege Dumnezeu să fie episcop în Mitropolia noastră din Rădăuți sau vornicii lui, altul nimene, şi aşijdere toate satele câte sunt în Coțmani, cari ascultă de Mitropolia noastră din Rădăuți şi la acei oameni, cari sunt la sate, să n-aibă treabă niciunul din boierii noştri, nici starostii din Țițina, nici globnicii, nici pererubții, nici să-i judece, nici să-i ieie gloabă de la dânşii nici pentru mare lucru, nici pentru mic lucru, nici pentru pierdere de suflet, nici pentru siluirea de fete ce se va întâmpla acolo, în Coțmani, ci să-i judece episcopii noştri sau vornicii lor, precum scriem mai sus, şi tot aşa slugile noastre, pererubții, să nu mâie pe acei oameni din Coțmani nici la cetate, nici la mori, nici la curțile noastre cu alți locuitori ai țării, şi, iarăşi, pentru pripasnicii care se vor afla în Rădăuți şi Coțmani, în acele sate cari ascultă de Mitropolie, la aceşti oameni pripăşiți să n-aibă nimene nici o treabă, ci episcopul nostru din Rădăuți să aibă treabă sau vornicii lor.

Pentru toate aceste sus scrise să fie de la Noi uric Mitropoliei noastre din Rădăuți, nestrămutat nicicând în veci.

Şi pentru aceasta este credința Domniei noastre, a mai sus scrisului Ştefan Voevod, şi credința preaiubiților noştri fii Alexandru şi Petru, şi credința tuturor boerilor noştri mari şi mici, iară spre mai mare întărire tuturor celor mai sus scrise, Noi am poroncit credinciosului nostru domn Tăutul, logofătului, să scrie şi să atârne pecetea noastră pe această a noastră carte.

A scris Borcea, în Suceavă, în anul 6987, luna August 30 (Dimitrie Dan, Cronica Episcopiei de Rădăuți, pp. 140-143).

1486 (6995), Noemvrie 13:

Ştefan Vodă cel Mare întăreşte Episcopiei de Rădăuţi trei sălaşe de Ţigani

Cu mila lui Dumnezeu, Noi, Ştefan Voevod, domnul ţării Moldovii, facem ştire cu această a noastră carte tuturora cari o vor vedea sau vor auzi cetindu-o, iată am binevoit domnia noastră, cu bunăvoinţă şi cu inima curată şi luminată, şi din toată voia noastră bună, şi cu ajutoriul de la Dumnezeu, şi am rânduit pentru sufleţia întru sfinţi răposaţilor antecesorilor şi părinţilor noştri, şi pentru sănătatea şi mântuirea noastră, şi pentru sănătatea şi mântuirea copiilor noştri, să întărim şi să împuternicim Episcopia noastră din Rădăuţi, unde este hramul sfântului arhierarh şi făcătoriu de minuni Nicolai, şi unde este episcop rugătorul nostru chir (Ioanichie), şi am dat şi am întărit acelei sfinte Episcopii Ţiganii, anume Pandrea cu casnicii, şi Radul cu casnicii, şi Buţcat cu casnicii să fie ai Episcopiei noastre din Rădăuţi de la noi uric copiilor lor şi nepoţilor lor şi strănepoţilor lor, neschimbat nicicând în veci.

Iară pentru aceasta este credinţa domniei noastre, sus scrisului, Noi, Ştefan Voevod, şi credinţa preaiubiţilor fii ai domniei (noastre Ale)xandru şi Bogdan Vlad, şi credinţa boerilor noştri, credinţa domnului Zbiara, credinţa domnului Niag, credinţa domnului Duma, credinţa domnului Gangur, credinţa domnului Dragoş vornic, credinţa domnului Herman, credinţa domnului Dajbog, credinţa domnului Iaţco Hudici, credinţa domnului Şteful părcălab de Hotin, credinţa domnului Micot şi credinţa domnului Răteş, părcălabi de Neamţ, credinţa domnului Andreico Ciortorianul, credinţa domnului Ioan Secară părcălab de Novograd, credinţa domnului Clanău spătar, credinţa domnului Boldur vistiernic, credinţa domnului Ieremie postelnic, credinţa domnului Andreico păharnic, credinţa domnului Matei stolnic, credinţa domnului Şandru comis şi credinţa tuturor boierilor noştri moldoveneşti mari şi mici, iară după viaţa noastră, cine va fi domn ţării noastre moldoveneşti, acela să nu clintească dania şi întărirea noastră, ci s-o întărească şi împuternicească, iară cine ar îndrăzni această danie şi întărire a noastră

să strice şi răsipiească, acela să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu, Mântuitorul nostru Iisus Hristos şi de precinstita lui Maică şi de toţi sfinţii cari din veac bine au plăcut lui Dumnezeu şi să fie asemenea lui Iuda şi de trei ori blăstămatul Arie, şi să aibă parte cu acei iudei care au strigat asupra lui Hristos Dumnezeu: sângele lui asupra lor şi fiilor lor.

Iară spre mai mare putere şi întărire a tuturor celor scrise, am poroncit credinciosului nostru domn Tăutul, logofătul, să scrie şi să atârne pecetea noastră de această a noastră carte.

A scris Ioan Brat..., în Suceavă, în anul 6995, luna Noemvrie a 13 zi (Dimitrie Dan, Cronica Episcopiei de Rădăuţi, pp. 143-146).

1490 (6998), Martie 15:

Ştefan Vodă cel Mare întăreşte Episcopiei de Rădăuţi 50 biserici, şi anume 44 din ţinutul Sucevei şi 6 din al Cernăuţului, date ei de Alexandru Vodă cel Bun

În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Treime Sfântă şi de-o Fiinţă şi Nedespărţită.

Iată, eu, robul stăpânului meu Iisus Hristos, Io Ştefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu domnul ţării Moldovii, facem cunoscut, prin această a noastră (carte), tuturor cari o vor vedea sau vor auzi-o cetindu-se, iată a binevoit domnia mea, cu a noastră bunăvoinţă şi cu inima curată şi luminată, şi din toată voea noastră bună, şi cu ajutoriul de la Dumnezeu, şi din bunul gând, şi cu rugătoriul şi părintele nostru chir Gheorghie, mitropolitul Sucevei, şi cu toţi boerii noştri moldovineşti şi mai ales cu întreg sfatul nostru, şi am rânduit, pentru sufleţia celor întru sfinţi răposaţilor strămoşilor şi părinţilor noştri, şi pentru a noastră sănătate şi mântuire, şi pentru sănătatea şi mântuirea copiilor noştri, şi am dat şi întărit sfintei noastre Episcopii din Rădăuţi, şi unde este hramul sfântului ierarh şi făcătoriu de minuni Nicolai, şi unde este episcop rugătoriul şi părintele nostru chir Ioanichie, şi unde zac (oasele) celor între sfinţi răposaţi moşilor şi străbunilor noştri, şi am dat şi am întărit acelei sfinte

Episcopii din Rădăuți 50 de biserici cu preoți, din ținutul Sucevei 44, iară din ținutul Cernăuțului 6 biserici cu preoți, care au fost date acele 50 biserici cu preoți de moşul nostru, de Alexandru Voevod, începând din **þinutul Sucevei**: 1. Biserica din **Lucaveþ** cu preotul, 2. biserica din **Jadova** cu preotul, 3. biserica din **Stancãuþ** cu preotul, 4. biserica din **Storojineþ** cu preotul, 5. biserica din **Balineºti** cu preotul, care-i pe Siretiu 6. biserica din **Rãjiºti**, care-i pe Sirete, cu preotul, 7. biserica cu preotul din **Hluboca**, 8. biserica din **Berlinþi**, cu preotul, 9. biserica cu preotul pe **Teterna**, 10. biserica din **Cerepcãuþi** cu preotul, 11. biserica din **Volcineþ**, cu preotul, 12. biserica cu preotul unde-i **Cudrea Oprise**, 13. biserica din **Bainþi** cu preotul, 14. biserica cu preotul pe **Telebicinþã**, 15. biserica cu preotul din **Brânzã**, 16. biserica din **Sinãuþi** cu preotul, 17. biserica cu preotul din **Dãrãºti**, 18. biserica din **Vladãuþi** cu preotul, 19. biserica cu preotul din **Rugaºeºti**, 20. biserica din **Slavouþi** cu preotul, 21. biserica din **Calineºti** cu preotul, 22. biserica din **Dobrinouþi** cu preotul, 23. biserica din **Zamostie** cu preotul, 24. biserica cu preotul din **Vasinþi**, 25. biserica din **Balila** cu preotul, 26. biserica din **Grama** cu preotul, 27. biserica din **Calafindeºti** cu preotul, 28. biserica din **Calineºti** cu preotul**,** 29. biserica din **Roman** cu preotul, 30. biserica din **Crainiceºti** cu preotul, 31. biserica din **Badeuþi** cu preotul, 32. biserica din **Ivancicãuþi** cu preotul, 33. biserica la **Juga cel nebun**, 34. biserica din **Dolhasca** cu preotul, 35. biserica din **Iliasinþi** cu preotul, 36. biserica cu preotul **din Vlachãuþi**, 37. biserica cu preotul **pe Vlachãuþi**, 38. biserica cu preotul pe **Soloneþ** la Vlad cel negru, 39. biserica cu preotul mai jos de Vlad cel negru, **unde a fost preotul Matei**, 40. biserica cu preotul la **gura Soloneþului**, 41. biserica cu preotul la **gura Solcii**, 42. biserica cu preotul la **gura Costânei**, 43. biserica din **Balanceana** cu preotul, 44. biserica **cu preotul la juratul Dragomir**, iară 6 biserici, cu 6 preoți, am dat şi am întărit Episcopiei noastre din Rădăuți din **þinutul Cernãuþului**, anume: 2 biserici din târg din **Cernãuþi** şi 3 biserici din **Cuciur** şi 1 biserică din **Mihalcea**.

Toate aceste biserici cu preoți le-am dat, aceste 6 biserici cu 6 preoți în schimb pentru 6 biserici cu 6 preoți, cari ne-au dat rugătoriul nostru chir Ioanichie, episcop de Rădăuți, din ținutul Sucevei, din a sa bună voe şi cu a sa binecuvântare, anume bisericile cu preoții din ținutul

Sucevii: 1. biserica din **Climãuþi**, 2. biserica din **Vigºani** cu preotul, 3. biserica din **Frãtãuþi** cu preotul, 4. biserica din **Balasineºti** cu preotul, 5. biserica din **Vicovul de sus**, 6. biserica cu preotul din **Mãþcãteºti**, cari biserici sunt scrise cu aceşti preoţi în documentul moşului nostru Alexandru Voevod, şi care Noi le-am adăogit şi alipit să asculte de mănăstirea noastră Putna, cari aceste biserici, cu aceşti preoţi, sunt din satele mănăstireşti.

Noi însă am dat Episcopiei noastre din Rădăuţi, în schimb pentru aceste 6 biserici şi cu 6 preoţi din ţinutul Sucevei, acele 6 biserici şi cu 6 preoţi din ţinutul Cernăuţului, să fie deplin acele 50 biserici şi cu acei 50 preoţi Episcopiei din Rădăuţi, cari au fost date de moşul nostru Alexandru Voevod şi cari sunt scrise în documentul moşului nostru Alexandru Voevod, care este la această Episcopie din Rădăuţi, şi iarăşi, la aceste mai sus scrise biserici a sus scriselor sate din ţinutul Sucevei şi la acele 6 biserici din ţinutul Cernăuţului, câte s-au înnoit mai înainte şi câte se vor mai înnoi în viitoriu, şi se vor adăogi şi toate aceste biserici cu toţi preoţii să asculte de Episcopia noastră din Rădăuţi a sfântului Nicolai, toate bisericele şi preoţii din ţinutul Cernăuţului, afară de bisericele şi preoţii câte se vor afla în satele sfintei noastre mănăstiri Putna, iară alte biserici cu preoţi, câte sunt şi câte se vor înnoi şi adăogi în ţinutul Cernăuţului, şi acele toate biserici şi toţi preoţii să asculte de Episcopia noastră din Rădăuţi, cu dania, plocoanele şi toate pricinile şi tot venitul preoţesc, precum am scris mai sus.

Aceste toate mai sus scrise să fie Episcopiei noastre din Rădăuţi de la Noi uric şi cu tot venitul, nestrămutat nicicând în vecii vecilor nici de patriarh, nici de mitropoliţi, nici de altul nimene.

Iară pentru aceasta este credinţa domniei noastre, a mai sus scrisului, Noi, Ştefan Voevod, credinţa preaiubiţilor fii ai domniei mele Alexandru şi Bogdan Vlad, şi credinţa boerilor noştri, credinţa domnului Zbiara, credinţa domnului Neag, credinţa domnului Duma, credinţa domnului Dragoş vornic, credinţa domnului Hărman, credinţa domnului Hudici, credinţa domnului Dajbog, credinţa domnului Şteful Hotinceanul, credinţa domnului Micot şi credinţa domnului Reteş, părcălabi de Neamţ, credinţa domnului Ceartorovschi, credinţa domnului Groza părcălab de Orheiu, credinţa domnului Secară de la Roman, credinţa domnului Clanău

spătar, credința domnului Boldur vistiernic, credința domnului Ieremie postelnic, credința domnului Andreico Frunteş stolnic, credința domnului Şandru comis şi credința tuturor boierilor noştri moldovineşti mari şi mici. Iară după viața noastră, cine va fi domn pământului nostru moldovinesc, din copiii noştri sau din neamul nostru, sau orişipecine Dumnezeu va alege să fie domn pământului nostru moldovinesc, acela să nu clintească dania şi întărirea noastră, ci s-o întărească şi împuternicească, deoarece Noi am dat şi întărit acelei a noastre Episcopii din Rădăuți pentru sufleția întru sfinți răposaților moşilor şi părinților noştri şi pentru a noastră sănătate şi mântuire, şi pentru sănătatea şi mântuirea copiilor noştri, iară cine ar îndrăzni să strice aceasta, acela să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos şi de preacurata lui Maică şi de cei 4 evanghelişti şi de cei de căpetenie 12 apostoli, de Petru şi Pavel şi ceilalți, şi de 318 părinți din Nicea şi de toți sfinții cari bine au plăcut lui Dumnezeu şi să fie asemene cu Iuda şi cu afurisitul Arie, şi să aibă parte cu acei Iudei care au strigat asupra lui Hristos Dumnezeu, sângele lui asupra lor şi asupra copiilor lor.

Iară spre mai mare întărire a tuturor celor mai sus scrise, am poroncit credinciosului nostru domn, lui Tăutul logofătul, să scrie şi să atârne pecetea noastră de această a noastră carte.

A scris Ioan, în Suceavă, în anul 6998, Marie 15 (Dimitrie Dan, Cronica Episcopiei de Rădăuți, pp. 146-152).

1639 (7147), Aprilie 20:

Vasile Lupul Vodă, văzând că Episcopia din Rădăuți, care fusese prădată de tălhari, n-are cu cine să-şi lucreze locurile, i-a dăruit 30 de vecini

În numele Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh. Iată, eu, robul şi închinătoriul sfintei de-o ființă şi de viață făcătoarei şi nedespărțitei Treimi, căriia mă închin şi slujesc şi şerbesc cu duhul meu, dreptmăritoriul domn, Io Vasile Voevod, cu mila lui Dumnezeu domnul țării Moldovii,

iată, domnia mea a binevoit, cu a noastră bunăvoință şi cu inimă luminată şi curată, şi cu ajutoriul lui Dumnezeu, urmând fapta bună şi pe cei întru sfinți adormiți domni, cari au fost înaintea noastră, din dragostea ce-au avut-o cătră Dumnezeu şi sfintele lui biserici şi mănăstiri, pe cari le-au miluit pentru mântuirea sufletelor lor şi vecinica lor amintire, de aceea şi domnia mea, cu bunăvoința lui Dumnezeu şi cu binecuvântarea rugătorilor noştri, arhiereilor lui Dumnezeu şi episcopilor noştri moldoveneşti, chir Varlaam, arhiepiscop şi mitropolit al Sucevei, şi chir Mitrofan, episcop de Roman, şi chir Anastasie, episcop de Rădăuți, şi chir Georgie, episcop de Huşi, şi cu voința întregului nostru sfat domnesc, a boerilor noştri moldoveneşti mari şi mici, domnia mea a dat şi miluit pe rugătoarea noastră sfânta Episcopie a Rădăuțului, unde şi este hramul sfântului arhierarh şi făcătoriu de minuni a lui Hristos, Niculai, cu **treizeci de oameni din satul Rãdãuþi**, ca ei să n-aibă să ni dee dare, nici mare, nici mică, nici zloți pentru case, nici taleri, nici lei, nici orți, nici iliş să n-aibă de plătit, nici slugi pentru sânge, nici pentru oi să n-aibă de dat, nici o robotă să n-aibă să lucreze domniei mele cu alți vecini ai noştri, ci ei să aibă a sluji şi lucra numai sfintei lor Episcopii şi să asculte întru toate, şi ca părintele episcop care va fi la acea sfântă episcopie să li fie stăpân, deoarece şi domnia mea am văzut pe acea sfântă Episcopie lipsită de oameni şi prădată de tălhari şi că nu poate exista fără de oameni; şi am eliberat domnia mea pe acei treizeci de oameni, afară de slujbe şi cărăuşii, şi de alte slujbe cari le va avea episcopul, de aceea nici vătăjeii cei mari din acel ținut al Sucevii să n-aibă treabă cu acei oameni, nici globnicii, nici deşugubinarii să n-aibă treabă cu dânşii, nici căminarii să n-aibă a-i învălui pe aceşti oameni pentru camână şi neci pentru o angărie să n-aibă a-i învălui pe dânşii şi numai să aibă a da, o dată pe an, când va fi darea împărătească, cum vor avea să dee... (ruptură în document) şi oamenii pământeşti, iară nimic altceva.

Aşadară, cei sus scris **treizeci de oameni din satul Rãdãuþi** ca să fie de la domnia mea sfintei Episcopii neclintiți nicicând în vecii vecilor.

Iară pentru aceasta este credința domniei noastre, mai sus scrisului, Noi, Io Vasile Voevod, şi credința preaiubitului fiu al domniei mele Ioan Voevod, şi credința boerilor noştri, credința domnului Dumitraşcu Şoldan, mare vornic al țării de jos, credința domnului Toader Petriceac, mare

vornic al țării de sus, credința domnului Gavril, hatman şi pârcălab de Suceavă, credința domnului Petraşcu Ciogolea şi Constantin Stârcea, pârcălabi de Hotin, credința domnului Dumitru şi... (ruptură în document), pârcălabi de Neamț, credința domnului Iordachi, pârcălab de Roman, credința domnului Grigore Ureche spătar, credința domnului Apostol Catargiul postelnic, credința domnului George paharnic, credința domnului Necula Catargiul visternic, credința domnului Toma stolnic, credința domnului Mihail Furtună comis şi credința tuturor boierilor noştri mari şi mici.

Iară după viața noastră şi domnia noastră, cine va fi domn din copiii noştri sau din neamul nostru, sau orişipecine Dumneueu l-ar alege să fie domn țării noastre moldoveneşti, acela să nu strice a noastră miluire şi aşezare, ci mai vârtos să dee şi să întărească sfintei Episcopii.

Iară dacă cineva va îndrăzni să strice a noastră miluire şi aşezare, acela să fie de trei ori blăstămat şi afurisit de Domnul Dumnezeu, făcătoriul ceriului şi al pământului, şi de presfânta Maica lui Dumnezeu, şi de 318 părinți, cei din Nichea, şi de toți sfinții, iară spre mai mare putere şi întărire celor sus scrise, am poroncit credinciosului şi cinstitului boeriului nostru, domnului Gavril Matiaş, marelui logofăt, să scrie şi să atârne pecetea noastră de această adevărată a noastră carte.

Io Vasile Voevod

A scris Borlianul, în Iaşi, la anul 7147, Aprilie 20 (Dimitrie Dan, Cronica Episcopiei de Rădăuți, pp. 169-172).

Consignațiunea emigranților transilvăneni cari s-au aşezat în districtul bucovinean, cum au fost constatați în baza ordinului Comandamentului General din Liov la 27 Ianuarie 1778 de către domnii ofițeri însărcinați anume cu aceasta

Rădăuți, proprietatea Episcopiei Rădăuți

Dimitrie ARDELEAN, plugar din Rodna, fost grănicer în Regimentul 2 Românesc, sosit la Rădăuți în anul 1763, împreună cu 2

băieți şi soția;

Alexie ARDELEAN, plugar din Rodna, fost grănicer în Regimentul 2 Românesc, sosit la Rădăuți în anul 1748, împreună cu 2 băieți şi soția;

Ioachim UNGURAªU, plugar din Rodna, fost grănicer în Regimentul 2 Românesc, sosit la Rădăuți în anul 1772, împreună cu soția;

Mihai MOROªAN, plugar din Bârgău, fost supus, sosit la Rădăuți în anul 1733, împreună cu 3 băieți, 2 fete şi soția;

Grigoraº MOROªAN, plugar din Bârgău, fost supus, sosit la Rădăuți în anul 1733, împreună cu 2 băieți, 3 fete şi soția;

Toader URSU, pălmaş din Cliciu, fost supus, sosit singur la Rădăuți în anul 1763".

1. Copia tabulară a protocolului aulic de delimitare a proprietăților mânăstirii Rădăuți, aflătoare în districtul Bucovina, de la pagina 819-824. Continuatum în 9 Martie 1782

I. Neputând domnul episcop de Rădăuți să se presânte în persoană şi să dee desluşiri cu privire la moşiile episcopeşti, de aceea a trimis pe Ieromonahul Inochentie, din mânăstirea Rădăuțului, cu epistola alăturată, aice, sub Nr. 240. Acesta, fără să fi depus jurământ, deoarce episcopul cu propria sa mână a subscris un extras al veniturilor sale, a fost provocat să arate **titulum possesionis** al acelor moşii şi veniturile lor. Deci s-a pus acestui ieromonah **întrebarea**: Cine a fundat Episcopia Rădăuțului? **Rãspuns**: Cine a fundat Episcopia de Rădăuți nu ştie, poate că aceasta provine în scrisori.

II. Ce fel de moşii şi proprietăți posedă Episcopia Rădăuțului în acest cordon? **Rãspuns**: Episcopia de Rădăuți are în acest cordon următoarele moşii, anume satele: Rădăuț, Coțman, Lastiuca, care, mai înainte, în scrisori, se numeşte Sadova, Suchoverca, Clivodin, Davideşti,

Cliveşti, Havrileşti, o pivniță risipită în Suceavă, un loc de casă în Cernăuți.

Peste cordon, satele: Havorni şi Nova selița, Balileşti.

III. **Quo titulo** posedă Episcopia de Rădăuți satul Rădăuți? **Rãspuns**: Scrisorile vor arăta cine a dăruit aceste moşii episcopiceşti. Scrisorile se află la Mitropolie. **Sã se noteze**. Acestui ieromonah, într'adevăr foarte ignorant, i s-a dat ordin să citească, astăzi şi mâne, scrisorile şi apoi să dee, despre unele, desluşire, deocamdată, însă, a fost pus să-şi subscrie dispozițiunile.

Ieromonah **Inochentie**, vechil / **Ioan Calmuþchi**, căpitan-asesor / **Alexandru Ilschi** / **Metzger**, colonel / **I. Pitzelli**, căpitan de cavalerie / **Harsani**, sublocotenent-auditor / **I.S. Erggelet**, grefier de judecătorie, qua actuarius.

2. Continuăm în 12 Martie 1782. Ieromonahul Inochentie, care prin 3 zile a avut timp să citească scrisorile sale, astăzi a fost întrebat:

IV. Cum a devenit satul Rădăuți proprietatea Episcopiei cu acelaşi nume? **Rãspuns**: După tradițiune, toate moşiile, cari se numesc episcopeşti, să fi fost dăruite de domnul Alexandru, însă pentru aceasta uric de danie nu se află. **Sã se noteze**. Scrisorile s-au pierdut, însă cărți de confirmare se află. **Sã se noteze**. O confirmare domnească de la Ştefan cel Bătrân, din anul 7011 (1503), care însă îi foarte deteriorată, ruptă şi fără sigil, prin care s-a întărit Episcopiei de Rădăuți toate moşiile, nu s-a alăturat, ci alta, de la Ştefan cel Tânăr, din anul 7028 (1520), în care aceleaşi moşii aşijdere se întăresc Episcopiei, s-a alăturat aice, în trăducere, sub N-rul 241.

V. Ori de nu se află **o hotarnicã pentru satul Rãdãuþi** şi de când Episcopia posedă acest sat? **Rãspuns**: O hotarnică, făcută în anul 1768,

se află. Episcopia a avut certe cu Sucevița, cari au fost finalizate prin sus alăturata hotarnică şi hotarele dinspre această parte au fost regulate. Episcopia, din acel timp, posedă în linişte din toate părțile. **Sã se noteze**. Această hotarnică s-a alăturat aice, în trăducere, sub N-rul 242... (următoarele paragrafe se referă la Coțmani, aşa că nu le mai reproduc – n.r.).

Ieromonah **Inochentie**, vechil / **Ioan Calmuþchi**, căpitan-asesor / **Alexandru Ilschi** / **Metzger**, colonel / **I. Pitzelli**, căpitan de cavalerie / **Harsani**, sublocotenent-auditor / **I.S. Erggelet**, grefier de judecătorie, qua actuarius.

(capitolul 3, respectiv „copia tabulară a alegatului alăturat protocolului aulic de delimitare a Bucovinei, cu privire la proprietățile Episcopiei Rădăuțului, de sub Nro. 241", adică uricul din 6 octombrie 1519, prin care Ştefăniță Vodă întărea Episcopiei satele deja menționate în documentele anterioare, nu-l mai reproduc, pentru că nu se referă la localitatea Rădăuți – n.r.)

4. Copia tabulară a alegatului alăturat protocolului aulic de delimitare a Bucovinei, cu privire la proprietățile Episcopiei Rădăuțului, de sub N-rul 242:

„Cu această scrisoare şi **hotarnicã**, facem cunoscut că noi am primit poroncă de la preluminata domnie a preînduratului domn Grigorie Ioan Calimach Voevod şi am fost trimişi c-o luminată scrisoare la Rădăuți, la moşiile episcopeşti, unde **sã hotãrâm locurile Rãdãuþului** de moşiile mânăstirii Sucevița, anume Volovăț şi Horodnic, deoarece între amândouă părțile s-au iscat certe pentru hotare.

Noi, deci, am venit, în urma luminatei poronci domneşti, **în satul episcopesc Rãdãuþi** şi am chemat pe părinții din mânăstirea Sucevița, anume pe egumenul Amfilochie, apoi pe foştii egumeni, anume Nicodim, Gheorghie şi Iosif, pe ieromonahul Antonie, pe ieromonahul Isachie şi

namesnicul Ghelasie, apoi pe călugărul Silvestru Bogat, dimpreună cu alţi oameni din Horodnic, anume: Toader, fost protopop, Ioniţă Ţigănescu, vornic, Grigori Prilipcean, Ioan Morar, Simeon Crisenco şi Grigoraş Calancea, din satul Volovăţ au fost chemaţi următorii oameni, anume: Varlaam Maliş, vornic, Miron Vicoviţă, Simeon Coca, Simeon Lupuşteanul, Simeon Diaconul şi alţi bărbaţi.

La această hotărâre, a fost de faţă şi sfântul părinte şi episcop, chir Dosoftei de Rădăuţi, apoi alţi **oameni din amintitul sat Rãdãuþi**, anume: Isaie şi Ilie, călugări, **Andrei Vataman, Grigoraº Bucului**, protopopul **ªtefan, Dumitraºco Hâncul, Lupul Ungurianul, Vasile Martinescul, Ioan Buleandra** şi alţi bărbaţi, cari toţi au fost de faţă. Aceştia, deci, au fost întrebaţi despre pricina certei şi sfântul părinte şi episcop ne-a arătat o bucată de loc din şesul Rădăuţului, care, până în jos, la apa Sucevei, se ţine de moşiile episcopeşti şi a zis că **acest loc se þine de Rãdãuþi**, însă călugării din Suceviţa întră cu Volovăţul, moşia lor, până în poarta Episcopiei, din care pricină totdeauna se ceartă.

Noi am întrebat, apoi, pe sfinţii părinţi din Suceviţa de ce întră în această bucată de loc, până în poarta Episcopiei, şi i-am rugat să ne arate vechile scrisori hotarnice. Apoi ni s-au arătat uricele satului Volovăţ, în care este scris că ei să stăpânească locul după hotarele cele vechi, precum le-au ţinut din vecie, în cari, însă, semnele hotarelor nu sunt arătate şi au zis că n-au hotarnice şi c-au ţinut locul de la Rodiţa până la ulmi şi drept la mlaştini, până la răchită.

Sfinţia sa, chir episcopul, întrebat şi rugat să ne aräte pe ce se razimă Sfinţia sa şi cere dreptul proprietăţii asupra şesului, până la apa Sucevei, ni-a răspuns că hotarnicele au ars în timpul războiului, din acele, însă, nu s-a putut cunoaşte răzvedit cum se împărţesc hotarele.

Apoi, am ascultat zisa oamenilor celor bătrâni despre cele auzite de la strămoşi. Unii ni-au arătat aceste, alţii alte hotare, după cari n-a fost cu putinţă a împărţi acel loc. Neputându-se, însă, lucrul lămuri, din pricina multor obiecţiuni, de aceea călugării din Suceviţa au zis că sunt gata de învoeală şi noi l-am sfătuit pe sfântul părinte şi episcop că s-a primit c-o învoeală, ca prin ea niciuna din amândouă părţile să nu-ş piardă sufletul.

Apoi, cu toţii, ne-am dus la Rodiţa, pentru care s-a iscat cearta, la

pârâul care curge din fântână, de aice am mers pe şes până la apa Suceviţei, apoi, tot pe drum, în jos, până la o răchită, unde, prin scursurile Suceviţei, s-a făcut o mlaştină, până unde şi învoeala s-a făcut, apoi, prin şes, care se lărgeşte dincoace, lângă cursul Suceviţei, în jos.

Sfântul părinte şi episcop, însă, s-a rugat ca el să ţie locul până la drum, călugării iară au zis ca chir episcopul să ţie locul până la gârla sacă a apei, linie dreaptă până la răchita aflătoare lângă trestiiş. Nevoind ei, însă, să se învoească aşa, de aceea am hotărât că va fi bine ca bucata de loc asupra cării cearta s-a iscat să se împărţească în două părţi, de aceea noi am pus la mijloc pietrele de hotar care se însemnează mai jos. În acest feliu s-a hotărât **locul Rãdãuþului** de cel al Volovăţului.

Hotarul Rãdãuþului începe de la pârâul Posinul, de la vadul pietros, de la hotarul satului Frătăuţi, proprietatea mănăstirii Putna, spre meazăzi, prin câmp şes, pe lângă hotarul Horodnicului, prin o mlaştină, apoi prin o pădure de frasini, lângă mărul cel roşiu, apoi tot prin mlaştină şi şes, apoi prin drumul care duce la moara Horodnicului, unde am pus, deasupra drumului, între drum şi cursul pârâului, un stâlp mare de piatră, de aice prin apa pârâului morii şi şes, apoi prin alt pârâu, numit Valeasacă, linie dreaptă prin un mic suiş şi câmp, apoi prin drumul care duce pe deasupra Osoiului la sfârşitul Trojanului, de aice, prin Trojan, până la hotarele cele vechi, apoi la piatra cea mare de hotar, aflătoare aice, apoi tot prin şesul Trojanului şi cornul lui, mai sus de pârâul Rodiţa, de la Rodiţa în jos, spre apus, prin şes şi pârâul Rodiţa, apoi prin alt pârâuaş, care se face dintr-un isvor de fântână, unde s-a pus pe mal o piatră, spre răsărit, pe drumul care duce de la mânăstirea Suceviţei la Rădăuţi, de aici, tot pe şes, până la apa Suceviţei, tot în hotar cu Horodnic, apoi tot prin şes până la ogoare, unde este o gârlă sacă, în care se scurge apa, unde iarăş s-a îngropat un stâlp de piatră, de aice, prin gârlă, spre meazăzi, la apa Suceviţei, apoi, tot prin şes, până la drumul care duce la Suceavă. Mai sus de acest drum s-a aşezat un stâlp de piatră. De aice, pe drum, în jos, apa Suceviţei formează hotarul, apoi prin drumul care vine de la Volovăţ, mai sus de locul unde se revarsă Suceviţa şi sunt răchite, unde s-a pus o piatră de hotar. De aice, pe apa Sucevei în jos, pe şes, unde apa Sucevei se despărţeşte de drum, unde, pe fânaţe, iarăşi s-a pus o piatră de hotar şi apoi în jos, prin fânaţe, unde am pus o altă piatră de hotar,

apoi pe şes, tot în jos, prin câmpul şes, lângă drumul care duce de la Suceavă la Rădăuți. Şi pe acest loc iarăş s-a pus o piatră de hotar, şi anume pe un loc unde apa de pe dealuri se scurge şi se adună. De aice, linie dreaptă prin drumul coşcovit, prin trestiiş, până la hotarul Satului-mare, care moşie este proprietatea mânăstirii sfântului prorocu Ilie, de unde hotarul merge în sus, lângă ogoarele satului Rădăuți şi locurile Satului-mare, cum zice uricul lui Iancul Voevod din 7090 (1582), Fevruarie 24, apoi se întinde până la pârâul Posinul, mai jos de un suiş, care suiş se chiamă, astăzi. „Dealul Crucii", de aici spre mează-noapte, prin câmp şi mlaştini cu trestii, până la un pârâu care se numeşte Saha, în sus până la apa Posinului, şi tot pe dealuri şi pe lângă apa Posinului până la vadul pietros, de unde hotarul s-a început.

Aşa, deci, s-a aşezat **hotarul satului Rãdãuþi** împrejur, precum s-a arătat mai sus, în anul 1768, în 26 Iulie. Amândouă părțile s-au învoit cu hotărnicirea şi ca în viitor să nu se întâmple certe, de aceea s-au făcut două hotarnice asemene şi fiecare parte a primit una, apoi s-au subscris călugării de la Sucevița, spre asigurarea Episcopiei, şi au pus pecetea mânăstirii. Şi episcopul a subscris hotarnica Suceviței, în care şi noi ne-am subscris: Ştefan Sturza, ieromonag Cornilă, George Carp, polcovnic, Carp Pocioroagă, vornic de poartă a măsurat, ieromonah Antonie, Georgie, fost egumen, Nicodim, stareț, ieromonoh Iosaf, ieromonah Ghelasie, ieromonah Paisie, ieromonah Sava, ieromonah Iustin, L.S. Silvestru, monah Bogatul, arhimandrit Iosaf, m-am subscris ca martor Venedict, egumen din Solca, am fost de față, ieromonah Dosoftei, fost egumen / Traduxit în Suceavă, în 17 Martie 1782, M.S. Lopcisky, locotenent (Dimitrie Dan, Cronica Episcopiei de Rădăuți, pp. 230-238).

Delimitarea Rădăuțului

Acum, Rădăuț, în 19 şi 20 Iulie 1782.

În urma notei administrațiunei țării Bucovina din 7 curent, prin care se aduce aminte că **satul episcopesc Rãdãuþi**, ca să poată fi luat în seamă economiceşte, trebue delimitat, s-a proces, după ce, mai înainte, vecinii au fost invitați, la delimitarea acestui sat.

Satul episcopesc Rădăuți se hotărăşte cu următoarele sate: Horodnic, Volovăț şi Mascatoțe (Balasineşti).

Hotarul Rãdãuþului începe, la apus, de la **pãrãul Posina**, la care părău satul Frătăuți, proprietatea mănăstirii Putna, se hotărăşte cu Rădăuțul şi Horodnicul. Lângă acest părău s-a rădicat, mai sus de „Vadu pietros“, spre răsărit, o movilă de hotar, care despărțeşte hotarul Horodnicului sau proprietatea mănăstirii Sucevița de cel al Rădăuțului, şi anume sub un teiu ciuntit, pe care, însă, s-a putut vede, ca semn de hotar, o vechie prăjină, c-o buleandră aninată de dânsa, din timpul ultimei delimitări.

De la această movilă de hotar, hotarul între Rădăuți şi Horodnic merge spre miază-zi peste **pãrãul Bãhnianu**, la movila de hotar rădicată nu departe de acest părău şi, de aice, mai departe, în linie dreaptă, până la sfârşitul **pãdurii ªalcau**, unde mai înainte să se fi aflat un măr roş, la o altă movilă de hotar, rădicată acolo, şi, de aice, prin nişte mlaştini crescute cu trestie, până la drumul care duce de la Rădăuți la Vicovul de jos şi, apoi, peste acest drum, până la piatra-hotar care mai ‘nainte a stat cu mult înainte sub drum, şi abie după învoeala făcută între doi călugări din Rădăuți şi Sucevița să fi fost aşezată aice, sus, între drum şi **pãrãul Valea sacã**, lângă care piatră de hotar iarăş s-a rădicat o movilă de hotar.

De aice, linia hotarului merge peste părăul Valea sacă şi o peninsulă din nou la cotitura acestui părău şi aşa ajunge şi a triia oară până la o movilă de hotar, rădicată lângă malul acestui părău.

De aice, peste părău şi ceva în sus, la o altă movilă de hotar, de unde s-a ajuns la piatra de hotar, care se afla în capătul de sus al **câmpului Trojan**, peste care iarăş s-a rădicat o movilă de hotar, şi, de aice, ceva în stânga, la capătul de jos a Trojanului, unde s-au rădicat trii movile de hotar pentru trii hotare: Horodnic, Rădăuți şi Volovăț, care aice se întâlnesc.

La aceste trii movile de hotar, Rădăuțul părăseşte hotarul Horodnicului şi merge pe lângă satul Volovăț, proprietatea mânăstirii Sucevița, ceva în stânga de la Trojan, în jos, până la **pãrãul Rodiþa**, apoi peste acest părău şi peste **Fãntânele**, la o movilă de hotar, care despărțeşte locurile Rădăuțului şi Volovățului. De aice, peste **Topliþa**, unde, pe şes, a fost o vechie piatră de hotar, deasupra căreia s-a rădicat o movilă de

hotar, apoi, în linie dreaptă, mai departe, la piatra de hotar aflătoare pe acest şes, spre miază-zi, lângă **Gârlã**, care aşijdere a fost acoperită c-o movilă de hotar (Această Gârlă este o albie, pe care curge un părău numai după multă ploaie).

De la această movilă de hotar, ceva în dreapta, înspre apa Suceviței, pe lângă o vechie piatră de hotar, care acuma a rămas neacoperită, la o movilă de hotar rădicată la 46 paşi de la această piatră de hotar, lângă drumul care duce de la Horodnic la Suceavă.

La această movilă de hotar, linia hotarului se îndreaptă în stânga şi merge spre răsărit, drept spre drumul care duce de la Volovăț la Rădăuți, unde iarăş s-a rădicat o movilă de hotar. De aice, cu apa Suceviței, drept în jos, până la al doilea asemenea drum şi o movilă de hotar rădicată acolo, şi de la această movilă de hotar se află cam 30 stânjini în jos până lângă acelaş drum o vechie piatră de hotar. De aice, pe şes, în linie dreaptă, înainte, la o altă movilă de hotar rădicată, de unde se ajunge la o vechie piatră de hotar, aflătoare lângă al triile drum, care duce de la Sucevița la Rădăuți, care a fost acoperită cu o movilă de hotar.

De la această movilă de hotar, mai departe, înainte, până la drumul care duce de la Suceavă la Rădăuți şi de la acest drum încă cam 116 paşi, la vechia piatră de hotar, acuma acoperită c-o movilă de hotar, de unde se ajunge, peste latele mlaştine, ceva în dreapta, pe lângă două movile de hotar, rădicate una după alta, la cele trii movile de hotar care despărțesc cele trii hotare împreunate, ale Volovățului, Rădăuțului şi Satului mare.

Aice hotarul Volovățului rămâne îndărăpt şi Rădăuțul merge alăture cu hotarul Satului mare, proprietatea mânăstirii sf. Ilie, apoi, în stânga, ceva către apus, prin mlaştini şi trestii în sus, aşa că **Dealul crucii**, care se vede în depărtare, dimpreună cu edificiile remontelor din **Mitoc**, cari se văd dincolo de deal, să stee în stânga, apoi în linie dreaptă la **revãrsatul lui Frunci**, apoi, alăture, în dreapta, **pãrãul Posinului**, lângă drumul care duce de la Rădăuți **la Timuc**. De aice, drept înainte, până la **ºesul Plopeului** sau unde a stat un plop vechiu, unde s-a rădicat o movilă de hotar, nu departe de şoseaua care duce de la Cernăuți la Rădăuți. Aice hotarul Rădăuțului formează cu cel al Satului mare un unghiu şi se îndreaptă, pe lângă dânsul, în dreapta, pe şes mai departe, până la o movilă de hotar, rădicată lângă marea mlaştină de dinainte. De aice, prin

mlaştină, drept la cele trii movile, unde s-a rădicat o nouă movilă de hotar. De la această movilă de hotar, spre **pãrãul Saha**, prin mlaştina formată de scursul Sahei, până la o movilă de hotar aflătoare pe malul părăului Saha. La acest părău, trii hotare se întâlnesc, a Satului mare, a Rădăuțului şi a **prediului Macicatovþe**, proprietatea mânăstirii Putna, şi Rădăuțul aice părăseşte hotarul Satului mare şi se suie, pe lângă Macicatovțe, pe părăul Saha în sus, până acolo unde acest părău Saha iesă din părăul Posinului şi, de aici, părăul Posinului formează hotarul natural între Macicatovțe şi Rădăuți, până la **Vadu pietros**, de unde această delimitare s-a început.

După astfel finita delimitare, cu care atât domnul episcop, cât vecinii s-au mulțămit, acest protocol al comisiunei locale s-a subscris. **Actum ut supra**. Paisie, vichil Putnii / Nicolai, vichil ot Rădăuți / Teodosie, vichil ot sf. Ilie / Alexandru Ilschi, asesor / Mânăstirea Sucevița, namisnic, ier. Antinoghen / Harsani, sublocotenent-auditor / I.S. Erggelet, grefier de judecătorie / Ioan Calmuțchi, capitan, asesor / Pitzelli, capitan de cavalerie / Aaron, translator / Metzger, colonel (Dimitrie Dan, Cronica Episcopiei de Rădăuți, pp. 259-262).

Episcopii de Rădăuți

Probabil că în Rădăuți au fost episcopi de la anul 1402 încoace, adecă de la terminul reducerii Mitropoliei rădăuțene la o simplă Episcopie, căci, în altfel, puțin înțeles ar fi avut pravila lui Alexandru cel Bun prin care a regulat numărul bisericilor care aveau să aparţie Episcopiei din Rădăuți (pravilă pe care o cunoaştem doar prin intermediul unui uric din 15 martie 1490, prin care Ştefan cel Mare întăreşte cele 50 de biserici, cu tot atâtea sate, Episcopiei din Rădăuți, toate fiind dăruite de „moşul nostru, de Alexandru Voevod“, în 11 iunie 1428 („puținul înțeles“ vizează, de fapt, această primă organizare bisericească temeinică, înfăptuită în anul 1428 – n.r.), iară mai ales dania moşiilor: Rădăuțul şi Coțmanul, făcută Episcopiei de acelaş domn, dacă Episcopia n-ar fi fost creată, adecă nu s-ar fi ocupat cu titulari (în 6 iulie 1413, Alexandru-Vodă dăruise „satul Coțmanul mare cu toate cătunele ce țin de el, anume Suhoverhul,

Hijvicea, Davidăuți, cu toate locurile ce țin de ele, până sub Valeva, apoi spre Valeva până la pădurea ce se cheamă Dumbrava“ (soacrei sale, doamna Anastasia, urmând ca, după moartea ei, toate acestea să treacă „în stăpânirea Episcopiei din Rădăuți a sfântului Neculai, unde sunt îngropați moşii“ – n.r.).

Istoria însă nu ni-a păstrat, pentru intervalul de la anul 1402 şi până la anul 1472, adecă pentru un răstimp de 70 de ani, numele episcopilor de Rădăuți.

Această îndelungată neamintire se pare că-ş are causa în împrejurarea că, pe atunci, istoriografia în Moldova era în faşă şi uzul de-a înduce pe toți ierarhii țării ca martori ai factelor întărite prin uricele domneşti încă nu era deplin împământenit, doară numai pentru acele urice prin cari se făceau danii Episcopiilor sau mănăstirilor.

Cu toate acestea, tradițiunea ni-a păstrat numele unui anumit **Ghelasie**, care să fi fost aşezat de Ştefan cel Mare pe scaunul episcopesc din Rădăuți. Şi deoarece tradițiunea ne raportează că el a fost instituit de amintitul domn după moartea titularului de acolo şi deoarece Ştefan cel Mare a domnit de la anul 1457, iară la anul 1472 aflăm, în Rădăuți, pe episcopul Ioanichie, trebue să presupunem că acest Ghelasie a arhipăstorit în Rădăuți cam pe la începutul domniei lui Ştefan cel Mare, adecă cam de la 1458-1471.

1. Ioanichie (1472-1504)

Este primul episcop despre care avem ştiri istorice positive. Ştefan cel Mare îl aminteşte în uricul din 25 Aprilie 1472, prin care dăruieşte mânăstirii Putna satul Ostrița de pe Prut (lângă Cernăuți)...

Episcopul Ioanichie s-a îngrijit şi de cele culturale pentru Episcopia sa, căci a comandat la popa Ignat din Coțman, după notița acestuia din 1 Iunie 1504, un Mineiu pentru luna lui Noemvrie şi a sprijinit, prin însemnate danii, centrul cultural mânăstirea Putna.

El a murit în vara anului 1504 şi se află înmormântat în partea dreaptă a pronaosului bisericii din Rădăuți, înaintea uşii, care de aice duce în podul bisericii.

Inscripția de pe piatra-i mormântară, până înainte de vreo 40-50

ani, se putea ceti, astăzi însă este ştearsă de picioarele parohienilor acestei biserici şi nedescifrabilă.

2. Pahomie (1504-1520)

El a fost cu metania din mânăstirea Suceviţa, unde a fost egumen. De dânsul, ca episcop, se face pentru prima oară menţiune în inscripţia din 18 Noemvrie 1504 de pe icoana sf. Nicolai, care se păstrează în mânăstirea Suceviţa...

Episcopul Pahomie a dăruit Episcopiei de Rădăuţi o proprietate în Cărligătura, cumpărată pe timpul domniei lui Bogdan Vodă Chiorul de la boeriul Petru Vartic, care în anul 1541 deveni hatman şi părcalab de Suceava, iară sub Iliaş Vodă fu decapitat în Huşi, în 7 Aprilie 1548. Această danie a fost întărită Episcopiei de Ştefăniţă Vodă în 6 Octomvrie 1519.

3. Teofan I Movilã (1520-1535)

Acest episcop era boieriu-răzeş şi cu metania de la mânăstirea Râşca. El a influinţat asupra lui Petru Rareş Vodă că acesta a rezidit, în anul 1532, cu mari spese, biserica mânăstirii Moldoviţa...

Teofan se mută de pe jilţul episcopesc din Rădăuţi, căci ajunse mitropolit al ţării. Ultima demnitate s-o fi posedat el în trii rânduri. În primul rând să fi arhipăstorit de la 1535-1550. În acest period, şi anume în 30 August 1535, el a sfinţit biserica sf. Dimitrie din Suceavă, zidită de Petru Rareş Vodă. El este amintit ca mitropolit în 3 Noemvrie 1538 şi în 12 Iulie 1550 a săvârşit zugrăvirea fresco a pridvorului din mânăstirea Voronețului.

Teofan să se fi suit şi a doua oară pe scaunul mitropolitan în 22 Septemvrie 1564, pe care să fi şezut, cu o mică întrerupere din anul 1565, când fugi spre Ardeal, şi anume până la Bistriţă, de unde însă se întoarse în ţară, după ce primi de la boeriul Hamza şi hatmanul Dimitrie, cari îl urmăriseră, chezăşia cu jurământ, dată în numele lui Vodă, că nu i se va face nici un rău, (şi a fost mitropolit – n.r.) până la anul 1572. De astă dată, a fost aşezat în scaun de Alexandru Vodă Lăpuşneanul, pe

care, mai târziu, şi anume în anul 1568, l-a călugărit, dându-i numele „Pahomie“. El, ca mitropolit, a adaos, în anul 1579, pridvorul la biserica mitropolitană din Suceavă.

Teofan trebui să îndure, în anul 1572, persecuțiile lui Ioan Vodă cel cumplit şi să fugă iară spre Ardeal. Cu acest prilej el fu depus şi cafterisit de episcopii țării, comandați de domn şi de episcopul Eutimie din Ardeal, adus anume pentru acest scop în Moldova, şi fu înlocuit cu mitropolitul Anastasie. El, apoi, fu restituit, încă în anul 1581, fugi din țară în Polonia, împreună cu George, episcopul de Rădăuți, şi cu toată familia Movileştilor, făcând aşa oposiție contra domniei lui Iancul Vodă Sasul. El, în 20 ianuarie 1582, era exmitropolit.

Venind, însă, Petru Vodă Şchiopul, după delăturarea diverşilor pretendenți domneşti, a doua oară la domnie (1582-1591), Teofan iarăşi fu aşezat în scaunul mitropolitan, abdică, însă, în anul 1587 în favorul lui Macarie, şi se retrase la mănăstirea Râşca, unde şi muri între anii 1587-1588.

4. Teodosie I (1535-1543 ºi 1545-1551)

Acest arhiereu era cu metania de la mânăstirea Niamț. El a arhipăstorit diecesa Rădăuțului în două rânduri, adecă prima dată de la 1535-1543 şi a doua oară de la 1545-1551.

Pe timpul archipăstoriei lui Teodosie, şi anume în toamna anului 1538, a întrat împăratul Soliman în Moldova până la Suceavă. Atunci s-au strâns boierii şi arhiereii țării la Rădăuți, la sfat, de unde au trimis pe boeriul Trifan Ciolpan sol la împărat pentru pace, care le-a hărăzit-o. Deci boerii şi arhiereii l-au petrecut pe Soliman până la Dunăre...

Episcopul Teodosie a zidit, în 7 Iunie 1549, clisierhia cea vechie din mânăstirea Niamț şi i-a pus o inscripție pe care şi-a săpat numele.

Acest ierarh s-a îngrijit de buna stare materială a centrului de cultură mânăstirea Niamț.

5. Mitrofan (1551-1552)

Şi el era cu metania din mânăstirea Niamț... Mitrofan, de la Rădăuți,

trecu la mitropolia țării. El, încă pe când era în viață, şi-a pregătit o lespede pentru mormânt, care se află la mânăstirea Pobrata. Data morții lui însă nu se ştie, deoarece aceasta nu să adaogat la inscripție.

6. Eutimie, întãia oarã (1552-1555)

El era, după unii (I. Bogdan; Wickenhauser), cu metania de la mânăstirea Homorului, iară după alții (Iorga) de la mânăstirea Niamț, unde să fi fost egumen. Ca atare, a scris el viața lui Alexandru Vodă Lăpuşneanul (Wickenhauser; Bogdan).

Despre dânsul, ca episcop, se face prima amintire în uricul lui Alexandru Vodă Lăpuşneanul, dat la Huşi în 4 Aprilie 1551, prin care dărueşte Episcopiei de Rădăuți 1.000 aspri din averea moştenită de la postelnicul Maxim Harbor, mort fără copii, pentru pomenirea răposatului.

Eutimie, din cause necunoscute, se retrage din scaunul episcopesc.

7. Gheorghie I (1555-1558)

Despre acest ierarh, care era cu metania de la mânăstirea Putna, se face amintire, împreună cu mitropolitul Grigorie şi episcopul Macarie de Roman, în uricul lui Alexandru Vodă Lăpuşneanul din 31 August 1556, prin care dărueşte mânăstirii Putna 100 lei de aur pentru sănătatea sa, a doamnei Ruxanda şi a copiilor săi.

Episcopul Gheorghie, după o scurtă arhipăstorire în Rădăuți, demisionă. El se pare c-a devenit, apoi, episcop de Roman şi c-**a fost ars de viu de Ioan Vodã cel Cumplit** (Orest Popescul; Wickenhauser) în anul 1558.

8. Eutimie, a doua oarã (1558-1564)

De dânsul se face amintire în inscripția de lângă uşa tindei bisericii din Rădăuți, din 30 Iunie 1559, zidită, la îndemnul acestui episcop, de Alexandru Vodă Lăpuşneanul...

Episcopul Eutimie a asistat, împreună cu Anastasie, episcopul Romanului, şi mitropolitul Grigorie, la ungerea lui Iacob Heraclide,

Despotul întru domn al Moldovii, după ce acesta bătuse pe Alexandru Vodă Lăpuşneanul, în 18 Noemvrie 1561, la Verbie...

Devenind Alexandru Vodă Lăpuşneanul, după moartea lui Despot Vodă, întâmplată în Noemvrie 1563, a doua oară (1563-1568) domn al Moldovii, ucisese 47 boeri şi **cãutã sã puie mâna ºi pe episcopul Eutimie**, pentru că se supusese lui Heraclide, iară mai ales pentru că se făcuse părtizanul lui Ştefan Mâzgă, pretendentul la tronul Moldovii.

Eutimie, temându-ş viața, părăsi episcopia sa din Rădăuți şi fugi, precum o făcură mulți boeri şi pretendentul Ştefan Mâzgă, în anul 1564 (Ureche) sau 1566 (Iorga) în Ardeal. Fiind el, însă, reclamat de Alexandru Vodă Lăpuşneanul, tăinui treapta sa ierarhică şi petrecea în Ardeal, dându-se ca un simplu călugăr. Aice se impuse el atât prin ştiința, cât şi prin evlavia sa, şi fu numit, în 5 Octomvrie 1571, pe baza acestor calități, iară în 3 August a anului 1572, fu confirmat ca episcop al Ardealului şi părților ungureşti, cu titlul de Episcop al Silvaşului, după reşedința din mânăstirea Silvaşului.

Eutimie călători, după denumire, la patriarhul Macarie din Ipek, însă nu spre a fi hirotonit întru episcop, căci ştim că el deja era arhiereu, ci desigur numai spre a-ş lua, de la amintitul patriarh, decretul sau singhilia de instituire, care drept îl aveau patriarhii din Ipek pentru Ungaria de la Turci.

Eutimie stătu în Ardeal ca episcop din vara anului 1572 şi până în luna Martie a anului 1574, când fu adus de Ioan Vodă cel Cumplit în Moldova pentru caterisirea refugiatului mitropolit Teofan. De aice, Eutimie nu se mai întoarse în Ardeal, căci amintitul domn îl denumi, pentru servițul făcut, episcop de Roman. Eutimie însă nu arhipăstori lung timp în Roman, căci, după moartea amintitului domn şi suirea pe tronul Moldovii a lui Petru Vodă Şchiopul, îmtâmplată în 25 Iunie 1574, trebui să demisioneze şi să se retragă la mănăstirea Homorului, unde a murit în anul 1583 şi este înmormântat.

Eutimie a scris, ca episcop de Rădăuți sau poate încă ca egumen al mânăstirii Niamțu, o cronică privitoare la istoria Moldovii pentru anii 1541-1553, care este o dovadă pentru iubirea lui de literatură şi ştiință.

9. Dimitrie (1564-1565)

Despre acest episcop ştim numai atâta că el a înlocuit pe demisionatul Eutimie şi c-**a fost ucis**, în primăvara anului 1565, în Ardeal, într-o luptă a lui Bogdan Constantin, pretendentul la domnia Moldovii, cu trupele împăratului Maximilian, sub comanda lui Valentin Banffy.

10. Isaia (1566-1579)

Aceste ierarh se pare că era cu metania de la mânăstirea Slatina, unde a fost egumen (Iorga). El se pare că s-a suit pe scaunul episcopesc din Rădăuți încă din anul 1566, adecă îndată după moartea episcopului Dimitrie, cu toate că despre dânsul avem ştire positivă abie în anul 1572, când a subscris, dimpreună cu ceilalți ierarhi şi boeri ai țării, jurământului de fidelitate depus Polonilor de Ioan Vodă Armeanul.

Episcopul Isaia deveni persoană de încredere a amintitului domn, care-l trimise cu misiuni secrete în Ardeal, unde se afla în 11 Februarie 1573 (Hurmuzaki; Iorga), şi, apoi, în Polonia, spre a încheia cu Polonii un tratat de pace, în scopul de-a ajuta tânărului Ioan Vasilievici Groznii, țarul Moscvei, să devie rege al Poloniei şi, în fine, Moscva, unde-l întâlnim în anul 1573, anunțând țarului Ivan suirea lui Ioan pe tronul Moldovii şi cu misiunea să aducă din Moscva în Moldova pe Maria, doamna, şi pe Petru, fiul lui Ioan Vodă, pe cari însă nu-i mai află în viață, căci de mult muriseră de ciumă. El şi în anul 1574 să se fi aflat în solie...

Episcopul Isaia, silit de Petru Vodă Şchiopul să demisioneze, fiindcă fusese intimul lui Ioan Vodă, s-a retras, în anul 1579, din scaunul episcopesc al Rădăuților la mânăstirea Agapia, unde a primit schima cea mare...

Isaia a murit în mânăstirea Agapia după 8 Aprilie 1585, când încă se aminteşte ca episcop de Rădăuți. Se înțelege că el, atunci, era un „fost" episcop de Rădăuți, căci, în acel an, pe scaunul episcopesc din Rădăuți şedea episcopul Gheorghie Movilă.

Episcopul Iasaia avea o mare cultură şi un desvoltat gust estetic şi se poate zice că, pentru timpul acela, a fost un învățat. El a scris, înainte de 1 Ianuarie 1561, adecă încă pe când era în Slatina, o cronică putneană

prescurtată: „Povestire în scurt despre domnii moldoveneşti“, într-un zbornic slavon, un cronograf, o cronică bulgărească şi una sârbească.

11. Gheorghie II Movilã (1579-1586)

El era al doilea fiu al logofătului Ioan (după călugărire, Ioanichie) Movilă şi a soției sale, Maria, şi nepotul vornicului Petru Hudici. Gheorghie avea doi frați drepți, anume Ieremie şi Simeon, şi un frate numai după tată, de la întâia soție, numită Greaca, anume pe Toader, poreclit Cârnul, şi mai multe surori, şi anume: Eleana logofăteasa, călugărița Nastasia, Nastea, Schiuca, Greaca şi Maricuța.

Tânărul Gheorghie primi prima educațiune probabil în Polonia şi apoi intră în mânăstirea Sucevița, unde-şi primi metania, însă îşi păstră şi în călugărie numele său de botez. El se pare că a fost şi egumen al mânăstirii Sucevița, de unde se sui pe scaunul episcopesc din Rădăuți în anul 1579 şi pe care şăzu până la anul 1586...

El, încă în anul 1578, adecă când încă nu era episcop, a zidit, în mânăstirea Sucevița, biserica Arătării sau Botezului Domnului, pe care a sfințit-o în anul 1581 şi cărei amintitul Voevod (Petru Şchiopul – n.r.) îi dărui, prin uricul din 7 Septemvrie 1581, satul fost domnesc (adică proprietatea instituției voievodale – n.r.) Sucevița.

După sfințirea acestei biserici, episcopul Gheorghie, împreună cu mitropolitul Teofan, cu călugărul de viță boerească Teodosie Barbovschi, care, mai târziu, deveni episcop de Rădăuți şi mitropolit al Moldovii, şi cu o samă de boeri s-au refugiat în Muntenia, pe când alți boeri, şi anume: vornicul Ieremie şi fratele său, Simeon Movilă, şi hatmanul Balica, nemulțămiți cu toții cu cruda domnie a lui Iancu Vodă Sasul (1579-1582), în Polonia, iară alții în Turcia...

Episcopul Gheorghie se întoarse în țară abia după tragica moarte a Iancului Vodă, întâmplată în Lemberg, în Iunie a anului 1582, şi-şi reocupă scaunul episcopesc din Rădăuți...

Întroducând Grigorie XIII, papa Romei, în anul 1582, un călindar nou, îndreptat de dânsul, episcopul Gheorghie i-a scris, rugându-l să nu-l împuie catolicilor din Moldova, ci să li fie iertat ca ei să-şi sărbeze sărbătorile şi mai departe după călindariul vechiu, care cerere fu

ascultată...

Episcopul Gheorghie devenit, înainte de 20 Decemvrie 1587, mitropolit al Moldovii...

Între anii 1608 şi 1609, se retrase el la mânăstirea Suceviţa, unde se pare c-a murit şi a fost înmormântat.

Acest arhiereu a fost apreţiat în feliurit mod, unii îl ţineau de un om necult, ceea ce însă nu era, alţii însă de ambiţios şi mândru, prin ce desigur i se făcea nedreptate.

După părerea noastră, el a fost un ierarh cu destulă ştiinţă pentru acele timpuri şi un mare om politic, care a ştiut să tragă folos de influinţa Latinilor, cărora li simula supunere, însă neînţeles de ai săi şi răsplătit, pentru îngrijirea de vaza bisericii ortodoxe din Moldova, cu invidie neîmpăcată, năpăstuiri şi neîncetate prigoniri. Şi el s-a îngrijit de cele culturale, zidind biserica din mânăstirea Suceviţa şi înzestrând-o domneşte cu multe moşii.

12. Ghedeon (1586-1591)

Ghedeon a fost cu metania de la mânăstirea Râşca, unde a fost egumen în anul 1578. El se aminteşte la Rădăuţi deja în 28 Fevruarie 1586...

El se pare c-a fost un partizan al Latinilor, ceea ce se poate cunoaşte din raportul unui misionar iezuit, Warszewiecki, din Moldova cătră nunciul papal.

Episcopul Ghedeon a fost silit de Aron Vodă (din întâia domnie, 1591-1593) să demisioneze, probabil pentru că era partizan al lui Petru Vodă. El s-a retras de la Rădăuţi la mănăstirea Râşca, unde a murit în 21 Noemvrie 1596 şi a fost înmormântat lângă zidul bisericii.

13. Gheorghie III (1591-1593)

Acesta a fost scurt timp episcop în Rădăuţi, căci se aminteşte numai în 28 Februarie 1592. El a murit, în 4 Martie 1593, în Rădăuţi, unde a fost şi înmormântat.

14. Mardarie (1593-1595)

De acest episcop se face amintire, împreună cu mitropolitul Mitrofan şi Nicanor, episcopul de Roman, în uricul lui Aron Vodă dintr-a doua domnie (1593-1594) din 10 August 1594...

Mardarie deveni, încă din vara anului 1595, pentru scurt timp, mitropolit al Moldovii... Retrăgându-se din acest scaun, se aşeză la mânăstirea sf. Gheorghie din Drohobycz, în Galiția, unde deveni egumen... El se pare c-a murit în amintita mânăstire şi că acolo a fost înmormântat.

15. Amfilochie (1595-1599)

Acest ierarh se pare c-a fost cu metania de la mânăstirea Putna, în a cărei pomelnic se aminteşte... El se pare c-a demisionat sau murit subit în Martie 1599.

16. Teodosie I Barbovschi, întâia oarã (1599-1600)

Acest ierarh se trăgea dintr-o familie boerească şi era cu metania de la mânăstirea Pobrata. El a fost ieromonah, de la anul 1588 şi până la finea anului 1592, instructorul pentru cetirea moldovenească a lui Ştefan, fiul lui Petru Vodă Şchiopul, în oraşul Buzen din Tirol, unde amintitul Vodă trăia în pribegie. Pentru aciasta primia el 3 galbini pe lună şi toată întreținerea.

După moartea lui Petru Vodă, întâmplată în 1 Iulie 1594, Teodosie se întoarse în țară cu 30 galbini şi un caftan prețuit cu 5 galbini, primiți de la Petru Vodă în testamentul lui.

În anul 1595, călugărul Teodosie însoți pe mitropolitul Gheorghie (Movilă –n.r.) şi boerii din Polonia la Tirol spre a aduce pe Ştefan, fiul lui Petru Vodă, ca domn în țară, ceea ce însă nu li succese.

Teodosie a scris în Bozen, pentru învățăcelul său, o lecție de hronologie a întâmplărilor de căpitenie ale trecutului, care s-a păstrat pe-o foaie de hârtie. Din aceasta se vede că el avea oarecare ştiință...

În 30 Martie 1599 îl aflăm pe Teodosie deja amintit episcop de

Rădăuți, împreună cu mitropolitul Gheorghie Movilă şi Agaton, episcopul Romanului... El şi cu amintiții ierarhi l-au sfătuit pe Ieremie Movilă la răsbiu în contra lui Mihai Viteazul... Mihai Viteazul însă se coborî din Ardeal cu oaste în Moldova şi ocupă, în 16 Maiu 1600, Suceava, capitala țării. Ieremia Movilă, oblicind de apropierea lui Mihai Viteazul, pribegi din țară în Polonia, încotro îl însoțiră sfetnicii lui, adecă episcopul Teodosie şi ceilalți ierarhi ai țării.

17. Anastasie I Crimca (1600)

Acesta a fost fiul boeriului Ioan Crimca şi a soției sale, Cristina, înmormântată, în anul 1595, în biserica din Pătrăuți.

El s-a călugărit la mânăstirea Putna şi, apoi, a devenit arhimandrit şi egumen al mânăstirii Galata, unde-l întâlnim ca egumen în anul 1588...

Anastasie a fost ales, de sinodul de episcopi străini, în 2 Iunie 1600, episcop al Rădăuțului, în locul lui Teodosie Barbovschi... Anastasie a subscris, în 19 iunie 1600, făgăduința arhierească şi cea de supunere față de Mihai Vodă.

Părăsind Mihai Vodă, în 24 Iunie 1600, Moldova şi trecând, pe la Oituz, la Oşorheiu, în Ardeal, după ce aşeză în Moldova o locotenență domnească, constătătoare din următorii 4 boeri: Udrea, Andronic, Sava şi Negru, c-o armată de 6.000 oameni, sub generalii Murgu şi Moise Sekely, Ieremie Movilă se întoarse în țară, probabil în August 1600, cu oaste polonă, condusă de Zamoyski, care-l restitui în domnie. Atunci episcopul Anastasie, după o arhipăstorie de vreo 2 luni şi jumătate, trebui să părăsească scaunul episcopesc de la Rădăuți, unde fusese rădicat de voința lui Mihai Vodă...

Episcopul Anastasie se retrase la moşia sa părintească, Dragomireşti (Mitocul-Dragomirnei de astăzi)... Anastasie însă nu petrecu lung timp în mânăstirea Dragomirna, căci el, probabil pe la începutul anului 1606, deveni episcop de Roman...

Anastasie şi în Roman nu zăbăvi mult timp, căci deja în 15 Iunie 1608 îl întâlnim ca mitropolit al țării... Mitropolitul Anastasie se retrase din scaun probabil încă la începutul anului 1629 la ctitoria sa, Dragomirna... şi a murit la începutul anului 1631... El să fie înmormântat

în partea dreaptă a pronaosului vechei biserici din mânăstirea Dragomirnei, unde o simplă lespede năsipoasă, fără oarecare inscripţie, acopere mormântul lui, care astăzi este acoperit c-un covor...

El era un bărbat învăţat şi mult activ... avea un deosebit gust artistic şi era un excelent caligraf şi desemnător cu multă răbdare...

18. Teodosie Barbovschi, a doua oarã (1600-1604)

Întorcându-se Ieremie Movilă în ţară, probabil pe la finea lui August 1600 – căci în 2 August se afla, cu episcopul Teodosie, în Cameniţa, şi episcopul Teodosie se întoarse şi-ş reocupă scaunul episcopesc din Rădăuţi... Teodosie, însă, n-a rămas lung timp în scaunul episcopesc din Rădăuţi, căci el, deja în Octomvrie 1604, s-a suit pe jilţul mitropolitan...

Teodosie, în urma intrigilor adverzarilor săi, trebui să părăsească scaunul mitropolitan, căci **fu acuzat c-ar fi voit sã otrãvească pe Constantin Vodã Movilã**, cumpărat fiind de Ştefan Bogdan, pretendentul la tronul Moldovii, **cu sf. cuminecãturã, într-o zi de paºti**. Pentru acest presupus, el să fi fost supus la grele chinuri. El se retrase, în anul 1608, la mânăstirea Suceviţa, unde se pare c-a şi murit şi a fost înmormântat...

19. Ioan (1605-1608)

El era cu metania din mânăstirea Râşca şi a fost, în anul 1592, primul episcop al nou înfiinţatei Episcopii de Huşi, de unde a trecut, în primăvara anului 1605, la Rădăuţi... Episcopul Ioan a trecut de la Rădăuţi în scaunul Mitropoliei Moldovii, pe care, însă, din motive necunoscute, puţin a şezut.

20. Efrem I (1608-1614)

Acest ierarh se pare c-a fost cu metania de la mânăstirea Moldoviţa, într-al cării pomelnic se pomeneşte. Ca episcop de Rădăuţi el scrie o scrisoare către birăul, părcalabii şi părgarii oraşului Bistriţa.

În documente, el se aminteşte, prima dată, de Constantin Movilă Vodă, în 24 Aprilie 1609, care îi dă episcopului Efrem dreptul să facă o

selişte în ținutul Covurluiului şi scuteşte pe oamenii care se vor aşeza acolo, pe 5 ani, de toate birurile...

Episcopul Efrem s-a retras, în anul 1614, de bună voie, din scaunul episcopesc din Rădăuți la mânăstirea Moldovița, unde, în Maiu a anului 1619, şi-a pregătit o gropniță şi tractul nord-vestic al clădirilor laterale.

21. Aftanasie (1615-1616)

El era cu metania de la mânăstirea Moldovița. Ca episcop este amintit... în documentul lui Ştefan Tomşa Vodă din 13 Maiu 1615...

Episcopul Aftanasie trecu, la începutul anului 1616, la Episcopia Romanului... aice a arhipăstorit până la finea anului 1628, când deveni, după retragerea mitropolitului Anastasie Crimca, mitropolit al țării... El a murit în 13 Iulie 1631 şi a fost înmormântat în mânăstirea Bistrița, făcând loc pe scaunul mitropolitan lui Varlaam.

22. Efrem II (1616-1623)

Şi acest Efrem, ca şi Efrem I, era cu metania de la mânăstirea Moldovița. El deveni episcop de Huşi, de unde a trecut, apoi, la Rădăuți... Episcopul Efrem s-a retras, în anul 1623, la metania sa, mânăstirea Moldovița, unde a murit în anul 1626 şi a fost înmormântat într-o cămăruță mormântară.

23. Euloghie I, întâia dată (1623-1627)

Acest ierarh se pare c-a fost cu metania de la mânăstirea Solca... Sub episcopul Eulochie s-a acoperit, din nou, trapezaria Episcopiei, în 12 Iunie 1625...

Episcopul Euloghie demisionă, în toamna anului 1627, şi se retrase la mânăstirea Solca...

24. Dionisie (1628-1630)

Despre acest episcop se ştie că el a dat, în 13 Martie 1628, o carte

prin care întăreşte mânăstirii Suceviţa proprietatea asupra unui Ţigan... Episcopul Dionisie a trecut, în anul 1629, la scaunul din Roman...

Euloghie I, a doua oarã (1629-1639)

El este amintit... în documentul lui Moisi Movilă din 10 Ianuarie 1631... Episcopul Euloghie se pare c-a demisionat din scaunul Rădăuţilor (după o sumedenie de afaceri oneroase – n.r.), în anul 1639, şi s-a retras la mânăstirea Solca, unde se pare că în curând a murit...

26. Anastasie II (1639-1645)

Acest ierarh era cu metania de la mânăstirea Moldoviţa. El se menţionează ca episcop de Rădăuţi prima oară pe inscripţia din anul 1639, aflătoare pe-o cruce de argint, care i-o dărui hatmanul Gavriil, fratele lui Vasile Lupul Vodă, cu soţia sa, Liliana...

Episcopul Anastasie, împreună cu Euloghie, episcopul Romanului, a luat parte – la poruncă domnească – la 13 Iunie 1641 la **întâmpinarea moaºtelor sf. Paraschive**, aduse la Iaşi, ieşindu-li înainte la Ismail...

Episcopul Anastasie a trecut, în primăvara anului 1645, la Episcopia Romanului... Anastasie a arhipăstorit în Roman până la anul 1658, când se retrase la mănăstirea Moldoviţa, unde a murit şi a fost înmormântat.

Acest arhipăstoriu a fost un apărătoriu al Ortodoxiei, care era periclitată de învăţăturile Calvinilor (a luat parte la sinodul ţinut la Iaşi, între 11 martie – 9 decembrie 1641, în care „s-au osândit doctrinele calvineşti ale fostului patriarh Constantinopolitan Chiril Lucaris şi se aprobă „Mărturisirea ortodoxă“, compusă de Petru Movilă, mitropolitul Kievului“ – n.r.).

27. ªtefan (1645-1646)

Acest ierarh a subscris, în 2 Iunie 1645, împreună cu mitropolitul Varlaam, cu Anastasie, episcopul Romanului, şi Ghedeon al Huşilor, o scrisoare prin care recomandă milei împăratului Moscvei, Alexei

Mihailovici, pe Orest, fostul episcop al Ardealului... Amintiții ierarhi ai Moldovii, în scrisoarea lor, atestă că cunosc pe Orest, fiindcă era cu metania de la mânăstirea Putna, unde trăise câtva timp ca ieromonah...

Despre Ştefan, care numai un an a stat la Rădăuți, n-avem alte ştiri. Probabil s-a murit şi s-a înmormântat la Rădăuți.

28. Teofan II (1646-1654)

El era cu metania de la mânăstirea Putna şi se află amintit în notița finală din 8 Iulie 1646 de pe-o evanghelie scrisă de deja amintitul Ivanco în Episcopia Rădăuți... acest episcop îndemna pe călugării de la episcopia Rădăuțului la ocupațiuni literare.

29. Iorest (1654-1656)

Acest arhiereu era cu metania de la mânăstirea Secul şi-a venit de pe scaunul Episcopiei de Huşi la cel de Rădăuți...

Episcopul Iorest n-a şezut lung timp pe scaunul episcopesc din Rădăuți, căci, în 5 Aprilie 1656, îl aflăm iarăş pe cel din Huşi...

30. Sava (1656-1658)

El era probabil cu metania de la mânăstirea Putna şi se pare că a devenit foarte tânăr arhiereu titular şi în mânăstirea Bistrița... El deveni, la finea anului 1655, pentru foarte scurt timp, episcop al Huşilor, de unde trecu, la începutul anului 1656, la Episcopia de Rădăuți...

Episcopul Sava trecu, la începutul anului 1658, la scaunul Romanului, unde îl aflăm în 10 Maiu a anului amintit. Aice însă a stat numai un an, căci, în anul 1659, deveni mitropolit al țării... se pare că s-a retras de pe scaunul mitropolitan la mânăstirea Secu, unde a şi murit în 5 Ianuarie 1664.

31. Teofan III (1658-1666)

El era cu metania de la mânăstirea Putna, unde, în anul 1642, era

egumen. De aice trecu, în anul 1657, la scaunul Huşilor... în anul 1658 trecu la scaunul Rădăuțului...

Episcopul Teofan se pare că se retrase deja din anul 1665 din scaunul episcopesc... la mânăstirea Putna... unde a murit şi a fost înmormântat în anul 1760, precum ni spune inscripția de pe piatra lui mormântară, aflătoare în curtea bisericei, lângă altariu.

32. Serafim (1667-1685)

Acest ierarh era cu metania de la mânăstirea Agapia. El a fost, mai întâiu, episcop de Huşi, de unde a trecut apoi, în anul 1667, la Rădăuți...

Episcopul Serafim demisionă, cel târziu în vara anului 1685, şi se retrase la mânăstirea Agapia... Şi acest ierarh a încurajat literatura bisericească.

33. Misail I (1686)

Acesta era cu metania de la mânăstirea Secul... Episcopul Misail numai pentru scurt timp a arhipăstorit dieceza Rădăuțului, căci Constantin Cantemir Vodă (1685-1693) înaintă, după ce mitropolitul Dosoftei, partizanul lui Ştefan Petriceico Vodă, în anul 1686, trecu cu regele Sobieski în Polonia şi luă cu sine moaştele sf. Ioan cel nou de la Suceavă, dimpreună cu odoarele şi documentele Mitropoliei, pe Sava, episcopul Romanului, la Mitropolia țării, iar pe Misail la episcopia de Roman... Acest arhipăstoriu a avut o erudițiune destul de mare, căci se crede că el ar fi comentat pe cronicarul Ureche.

Laurentie, întâia oarã (1687-1693)

El era cu metania de la mânăstirea Bogdana. Ca episcop de Rădăuți el este amintit într-un act de vânzare din 23 Noemvrie 1687... Find anul 1694 foarte agitat, din cauza războiului Polonilor cu Turcii (pentru ținutul Hotinului – n.r.), care a zguduit şi scaunele episcopeşti din Moldova, răsturnând pe episcopii cari şedeau pe ele şi înlocuindu-i cu alții. Şi

scaunul din Rădăuți n-a fost cruțat de aceste furtuni, cari se pare că depuseră pe episcopul Laurentie, deşi pentru scurt timp.

35. Nicolai Vasilievici (1694-1695)

Despre acest episcop ştim numai atât, că el a fost contra episcopului Laurentie. El a fost sfinţit de exmitropolitul Dositei... în Stryi, din Galiția, unde trăise şi exmitropolitul Dositei (Dosoftei) la anii 1673-1675 şi 1686-1696, şi că el, de facto, n-a arhipăstorit nicăiri. Episcopul Nicolai să fi clădit schitul Vijnița, după mărturia lui Samuil, egumenul acestui schit, depusă înaintea comisiunii de delimitare.

36. Laurentie, a doua oarã (1696-1700)

El a zidit, în acest răstimp, mânăstirea Adormirii Maicei Domnului din Zubrăvița... Episcopul Laurentie a trecut, în anul 1700, la Episcopia Romanului. Ca atare, el să fi trimis de Constantin Vodă, în anul 1701, la boerii Bogdan şi Iordachi, cari fugiseră în Polonia, cu misiunea delicată să-i înduplece la întoarce în țară... A murit în Roman, în ultima lună a anului 1706.

După datele ce posedăm, acest episcop trebue să fi avut un talent diplomatic aprețiat de domnul țării (Antioh Cantemir -–n.r.), care l-a însărcina c-o grea misiune.

37. Ghedeon II (1701-1707)

Era cu metania de la mânăstirea Agapia. De dânsul, ca episcop, se face amintire în documentul lui Mihai Racoviță Vodă din 30 Noemvrie 1703...

Ghedeon deveni, în anul 1708, mitropolit al țării...

38. Calistru (1708-1728)

El era cu metania din mânăstirea Putna, unde a fost, în anul 1706, egumen. El deveni, în anul 1708, episcop de Rădăuți... Episcopul Calistru

s-a ocupat mult şi cu afaceri băneşti... se ocupa şi cu împrumutarea cu bani (cu camătă uriaşă – n.r.) celor aflători în nevoi...

Episcopul Calistru, simțindu-se slab şi fiind bătrân, a demisionat, în Maiu a anului 1728, şi s-a retras la mânăstirea Putna, unde însă nu-ş află odihna, căci a murit în anul 1728 sau cel târziu în primăvara anului 1729, pe când se întorcea dintr-o călătorie la Iaşi...

Viața acestui episcop a fost foarte agitată, fiind el vecinic ocupat cu daraveri şi afaceri de cumpărătură, arendă, bani şi usură, incompatibile cu starea episcopească şi înalta-i posițiune socială. Cu toate acestea însă nu i se poate denega meritul de-a fi promovat cultura prin sprijinirea însemnatului centru cultural din țară, adecă mânăstirea Putna, dăruindu-i moşii, vii şi prisăci.

39. Antonie (1728-1729)

Acest arhiereu, originar din Cernăuți, a fost nepot de soră al ierodiaconului Aftanasie Zaharovschi. El era cu metania din mânăstirea Putna...

De episcopul Antonie se face pentru prima oară amintire în zapisul din 25 Iunie 1728, cari l-au dat juzii țigăneşti Sandul şi Iftodii pentru Țiganii mânăstirii Putna...

Antonie deveni, deja în toamna anului 1729, mitropolit al țării... El a tipărit, în anul 1731, o psaltire în limba slavonă...

Mitropolitul Antonie făcea şi politică în acele timpuri agitate şi **chemã pe Ru°ii condu°i de Munich, de la Hotin, în Moldova**. Ei urmară acestei chemări şi bătură pe Turci la Rarance şi, în 28 August 1739, la Stavuceani. Pentru primirea Ruşilor a fost înlocuit în scaunul mitropolitan, de Grigorie Ghica Vodă, prin Nichifor.

Încă în 10 Septemvrie 1740, adecă înainte de retragerea Ruşilor din Moldova, mitropolitul Antonie părăsi scaunul mitropolitan, plecă în Rosia şi se aşeză în Kiew. El deveni mitropolit al Cernigovului, unde stătu 2 ani, şi apoi al Bielogradului. De aice, a trimis, în 20 Aprilie 1745, mânăstirii Putna mai multe daruri, iară în 1 Ianuarie 1748 a murit în Bielograd. El avea reputația de om învățat.

40. Misail II Chiseliþã (1729-1734)

El era cu metania de la mânăstirea Putna, unde a fost şi egumen. Pe timpul egumeniei lui, şi anume între anii 1703 şi 1705, **s-a stricat pãharul de ipsos, rãmas mânãstirii de la ªtefan cel Mare**, precum istoriseşte cronicarul Ioan Neculcea. În 17 Aprilie 1729, a fost, se pare, a doua oară egumenul mânăstirii Putna, iară în 31 Ianuarie 1730 subscrie, cu ceilalți ierarhi ai țării, ca titular al Rădăuțului, o carte de judecată...

Episcopul Misail a fost activ şi pe terenul literar, căci el a scris un Otecinic.

Misail Mina (Mina era numele său de schimnic – n.r.), încă în 20 Aprilie 1751, trăia în mânăstirea Putna, unde se pare că a murit şi a fost înmormântat, deşi despre mormântul lui nu se ştie nemică, poate din cauză că devenise schimnic şi, ca atare, nu i s-a pus o cruce de peatră, cu inscripție, pe mormânt.

41. Varlaam (1734-1745)

Acest ierarh era cu metania de la mânăstirea Niamțu, unde a fost egumen. De aice a trecut ca episcop – fiind chirotonisit în 30 Iunie 1734 – la Huşi, unde încă a stat foarte scurt timp şi de unde a trecut la Rădăuți. Aici, el a arhipăstorit de la 1734-1745...

Episcopul Varlaam, care era un om învățat şi cunoştia lipsa de cărți bisericeşti ce domnia în bisericele diocezei Rădăuțului, **a înfiinþat în Rãdãuþi**, în anul 1744, **o tipografie**, în care s-a tipărit, în anul 1744, un Catavasier, iară în anul 1745 un Ceaslov şi o Liturghie a sf. Ioan Gură de aur, mai mult slavonă, decât română, şi un Antologhion...

Varlaam şi-a câştigat, prin **înfiinþarea tipografiei din Rãdãuþi**, un deosebit merit şi un renume de spirit luminat şi iubitor de progres. El, prin crearea acestei instituții culturale, a întunecat pe celelalte Episcopii ale țării.

42. Iacov (1745-1750)

El s-a născut la 20 Ianuarie 1719, s-a călugărit în 24 Martie 1731,

în mânăstirea Putna, unde, în 2 Iunie 1736, a devenit ieromonah, iară din 15 Ianuarie 1744, până în 11 August 1745, a fost egumen. În acest ultim termin a fost hirotonit întru episcop al Rădăuțului...

Demisionând mitropolitul Nichifor, în vara anului 1749, din scaunul mitropolitan, episcopul Iacov (Putneanul, cel care a prădat mormântul lui Ştefan cel Mare – n.r.) fu ales de adunarea (episcopilor – n.r.) țării... mitropolit şi fu ipopsifiat ca atare în 13 Noemvrie 1750.

Mitropolitul Iacov a tipărit, în 28 August 1752, în Iaşi, o epistolă pastorală...

Iacov, strămutându-se de la Rădăuți la Iaşi, **a luat**, într-acolo, în anul 1755, şi **tipografia din Rãdãuþi**, pe cari o numia „a sa“, ceea ce se vede şi din împrejurarea că întâlnim la tipografia din Iaşi **pe tipografii din Rãdãuþi Grigorie ºi Sandul**.

Iacov, îndată după ce se sui pe scaunul mitropolitan, făcu o hotarnică a moşiei dimprejurul mânăstirii Voroneț. El este amintit ca mitropolit încă în 20 Ianuarie 1760, în care an a demisionat şi s-a retras la mânăstirea Putna, unde primi, cu 5 zile înainte de moarte, shima cea mare şi numele Eutimie. El a murit în Putna, în 15 Maiu 1778, şi a fost înmormântat în tinda bisericii, lângă părinții săi.

Acest ierarh are deosebitul merit de-a fi salvat fundațiunea lui Ştefan cel Mare, adecă mânăstirea Putna, care a fost, este şi va fi Sionul a tuturor Românilor, de totală ruinare (rămăseseră din zidurile vechi doar ruine pe înălțimi de un metru şi ceva, dar Putna actuală nu este cea reconstruită, în stil moldovenesc, de Iacob Putneanul, ci „Putna lui Romstorffer“, cum concluziona, cu obidă nejustificată, Nicolae Iorga – n.r.).

42. Dositei Cherescul (1750-1783)

El a fost fiul boerinaşului Efrem şi a soției sale, Elena, cari ambii mai apoi s-au călugărit, şi a avut doi frați, adecă pe Ilie şi Toader, şi o soră, Elena. Metania lui era mânăstirea Putna, unde a fost ales egumen pentru răstimpul de la anul 1747-1748...

Dositei a fost hirotonisit întru episcop al Rădăuțului, în 13 Noemvrie 1750, de mitropolitul Iacov (Putneanul – n.r.), azistat de

episcopii Ioanichie de Roman şi Erotei de Huşi. El a desvoltat ca episcop un zel foarte mare, căci, chiar în anul 1750, a sfinţit antimise pentru bisericele din Putna, Straja şi Şerbăuţi (şi a înfiinţat Hambarul din Rădăuţi şi, respectiv, Fondul cerealier al Hambarului – n.r.), în anul 1761, pentru bisericele din Vicovul de jos, Volovăţ, Comaneşti, Soloneţi şi Romaneşti, în anul 1764, pentru biserica din Botuşana, în anul 1762, pentru bisericele din Rădăuţi şi Solca, în anul 1766, pentru biserica din Marginea, iară în 1770 pentru cea din Horodnicul de jos, în anul 1771, pentru bisericele din Frătăuţii vechi, Iazlovăţ, Arbure, Hatna şi Calafindeşti, iară în anul 1772, pentru cele din Suceviţa, Todereşti şi Părhăuţi, în anul 1776, pentru cele din Satu mare şi Crăiniceşti (Grăniceşti – n.r.), în anul 1778, pentru cele din Cajvana, Pârteştii de sus şi de jos, Botuşeniţa şi Bădeuţi, cu Milişăuţi, în anul 1779, pentru cele din Vicovu de sus şi Balaceana, în anul 1780 pentru cea din Balcăuţi, şi, în anul 1787, pentru bisericele din Frătăuţii-noi şi Horodnicul de sus...

Anul 1774 a fost epocal pentru partea nordică a Moldovei, căci, în 1 Octomvrie a acelui an, generalul austriac Gabriel baron de Spleny ocupă Bucovina de astăzi cu 2 regimente de cavalerie şi 5 batalioane de infanterie pe seama Împărăţiei Austriei.

Episcopul Dositei, şi după ocupaţie, nu fu cruţat de daraveri lumeşti...

Trecând teritoriul Bucovinei de astăzi, pe baza convenţiei încheiate între Austria şi Turcia, în 7 Maiu 1775, şi cesiunea din partea Turciei, din 25 Fevruarie 1777, definitiv la Imperiul Austriei, episcopul Dositei a liturgisit, în 12 Octomvrie 1777, în ziua când locuitorii Bucovinei au depus jurământul de fidelitate noului stăpânitor, în biserica sf. Treimi din Cernăuţi, pe care el o clădise, împreună cu fratele său, medelnicerul Ilie, şi soţia acestuia, Ecaterina, în anul 1774. La această ocasiune, episcopul Dositei a ţinut o cuvântare în care a explicat însămnătatea jurământului...

Episcopul Dositei, în urma preaînaltei resoluţiuni din 12 Decembrie 1781, îş strămută reşedinţa episcopească din Rădăuţi, în Cernăuţi, unde a fost instalat în 30 Ianuarie (10 Fevruarie) 1782 ca episcop al diecezei bucovinene, la care ocaziune, generalul Enzenberg îi predă o mare cruce de aur ca dar împărătesc (recompensa simbolică pentru predarea moşiei

episcopiceşti coroanei contra unei uriaşe pensii anuale – n.r.), când a subscris jurământul de fidelitate, rostind o cuvântare...

El primi, cu preaînalta resoluțiune din 4 Iulie 1783, titulatura de „episcop al Bucovinei“ şi „episcop exemt al Bucovinei“...

El, însă, cu toată modestia şi blândețea sa, era foarte aspru şi necruțătoriu față de preoții din dieceza sa, cari nu-ş împliniau datorințele chemării lor sau deviau de la legile morale, pe cari îi chema la Rădăuți, îi lega la un stâlp aflătoriu în curtea Episcopiei şi punea să-i bată cu curele, precum ni istoriseşte o tradiție poporală, păstrată în ținutul Rădăuțului.

El a repausat în 2 Fevruarie 1789, în noua sa reşedință din Cernăuți, şi se aflã înmormântat în capela mormântară a ierarhilor bucovineni din cimitirul Cernăuțului de la Horecea (Dimitrie Dan, Cronica Episcopiei de Rădăuți, Viena, 1912, pp. 38-127).

Nota autorului: Deşi mi-am propus să mă abțin, pe cât posibil, de la comentarii incluse printre documente şi să alcătuiesc o carte de mărturii, aşa cum au fost ele formulate de-a lungul vremilor, câteva precizări se impun.

În primul rând, trebuie contrazisă falsa teză a „focarelor de cultură românească“ pe care le-ar fi reprezentat mănăstirile, inclusiv cea care devenise reşedință a episcopului de Rădăuți. „Unde este literatura noastră cea bisericească? Unde sunt tratatele dogmatice, morale, pastorale, exegetice, istorice?... Şi ce au făcut preoții lor de atunci (din 1642, când marele sinod de la Iaşi hotăra introducerea limbii române în biserică – n.r.) şi până acum? Produc ceva, să arate! Unde sunt tratatele juridice, filosofice, fizice, matematice, poetice, retorice? Au doară Românii nu au aşa ageră minte ca alte națiuni?“, se întreba, desigur că retoric, Aron Pumnul, în 1848, iar cronica lui Dimitrie Dan confirmă pustiul spiritual, cele câteva cărți tipărite la Rădăuți, majoritatea în slavonă, neînsemnând contribuții noi, ci o rudimentară dotare târzie a bisericilor cu tipărituri religioase. Un „focar de cultură românească“ nu poate lumina decât în această limbă şi într-un respect desăvârşit față de toate moştenirile trecutului. La noi, bogatele obşti mănăstireşti nu-şi respectau nici măcar sfintele lăcaşuri, care s-au ruinat prin ani, cum n-au respectat nici măcar

mormintele ctitorilor, nici măcar sfântul mormânt al lui Ştefan cel Mare şi Sfânt (numit de Iacob Putneanul „mortul acela“), care a fost prădat, din ordinul lui Iacov Putneanul, fost egumen al Putnei, fost episcop de Rădăuți, mitropolit în anul 1757, când recunoaşte că a ordonat prădarea mormântului, prin scrisoarea descoperită în arhivele Putnei, în noiembrie 1856:

„Cuvioase Egumene a Putnei, Kir Venedict!...

Pentru D-lui Ispravnicul de Suceava, că au venit la mănăstire şi au desgropat mortul acela, unde au fost presupusul, şi n-au găsit altă nemică, afară de cele ce ne arată molitfa ca Dionisie în răvaşul său: bine au făcut de au venit şi n-avem nici o părere de rău, de vreme că au ieşit monastirea de presupusul ce era; şi molitvei sale Dionisie răspuns pe carte nu i-a mai făcut, însă vei spune molitvei sale din gură, că am înțăles toate câte s-au scris, şi toate petricelele cele ce s-au aflat şi inelele, şi şărjele şi boldurile, şi altele ce s-au aflat, toate să le pecetlueşti la un loc. Şi să pui pe Rafail argintariul ca să ia măsură de pe coroană, ce iaste Maica Precista cea făcătoare de minuni şi pe coroana Mântuitorului Hs. ce este tot întru aceeaşi icoană, pe o hărtie, cât îi coroana de mare, şi fără flori, numai mărimea lor; şi atât petricelele şi inelele, cât şi măsurile coroanelor cui om da credință, să ne trimiteți. Însă să cauți împreună cu părinții soborului, că este o pungă cu mărgăritare, pecetluită cu pecetea noastră, şi să o deschideți, şi să luați dintr‘însa 500 fire de mărgăritare, care să fie tot de un fel şi de o potrivă (Au fost, deci, de unde alege – Nota ref.), şi mai sănt, nu ştiu 2 sau 300 fire mărgăritare ca nohotul ce au căzut de pe aer, şi să ne trimeteți mărgăritariul tot odată, atât cele 500 fire, cât şi cele ca nohotul, din preună cu lucrurile se s-au aflat pe mort: că am socotit să facem coroana Maicei Precistei şi Domnului Hs. altă făptură mai iscusită şi mai frumoasă, şi să o împodobim cu petrele cele şi cu mărgăritare“ (Desmormăntarea Domnitorilor Moldovei, în „Scrierile lui Iraclie Porumbescu“, Cernăuți, 1898, pp. 54-55).

În notița de subsol a paginii se precizează: „Coroanele sunt astăzi fără de mărgăritare şi fără de petre scumpe“.

Episcopul Dositei Herescu, „cu toată modestia şi blândețea sa“,

care nu excludeau biciuirea preoților la stâlpul caznelor de lângă clopotnița bisericii episcopale, a pus pe roate prima afacerea cămătărească românească, numită „fondul hambarului“, pentru că, în fond, era o cămătărie cu cereale, o adevărată cămătărie a foametei, povestită, cu naive răstălmăciri, în 1894:

Fondul hambarului din ținutul Rădăuțului

Într-o Vineri, am fost la târg, la Rădăuț, şi, când să trec pe lângă cancelaria hergheliei împărăteşti, iată văd ieşind din cancelarie mai mulți domni şi preoți, şi vorbind de fondul hambarului.

Pe cât am înțeles, domnii îşi băteau capul să ştie de la cine se trage fondul acela şi din vorba lor am cunoscut că ei ar fi crezând cum că direcția fondului din Rădăuț ar fi întemeiat fondul acela. De aceea, mai că mă fura firea să mă amestec în vorba lor şi să le spun ce ştiu şi eu, pentru că eu sunt, astăzi, de 87 de ani şi tată-meu, de la care am auzit multe de fondul acela, a murit în vârstă de 91 de ani, aşadar el a ştiut bine cum s-a întemeiat hambarul şi de la dânsul ştiu şi eu; dară ce folos, că domnii, ca oameni mai tineri, au luat-o cam răpede înainte şi după aceea s-au despărțit, apucând unul încoace, altul încolo, încât i-am pierdut din ochi.

Dară mie mi-i aminte, ca să ştiți d-voastră, cinstiților domni, şi d-voastră, cinstiților gospodari din ținutul Rădăuțului, de unde se trage fondul hambarului, de aceea ascultați-mă şi judecați.

Fondul hambarului din ținutul Rădăuțului (Radautzer Speicherfond), cu care chiverniseşte, astăzi, comitetul țării şi de care se foloseşte toată lumea străină şi Galiția, şi numai ținutul Rădăuțului nu, este averea curat a ținutului Rădăuț.

Adecă, pe timpul patrimonial, cum îi zic domnii, va să zică pe timpul boerescului, era legea ca patronul sau domnul moşiei să dea ajutor, la timp de nevoie, la supuşi sau podanii ce-i avea, anume la oamenii de pe moşia lor, fiindcă oamenii erau aceia ce lucrau moşia de boeresc.

Şi dacă slăbeau şi se împuținau oamenii de răul nevoiei sau foametei, apoi slăbeau şi se împuținau şi lucrătorii moşiei, cădeau,

aşadară, şi moşia, şi stăpânul ei.

Moşiile de prin preajma Rădăuțului erau ale mănăstirilor şi le stăpâneau mai ales igumenii, cari şi luau tot folosul.

Pe atunci, şedea în Rădăuț şi vlădica sau, cum îi zic în ziua de azi, episcopul. El se chiama vlădica Dositeiu şi era un om foarte bun şi milos cu oamenii cei săraci şi, dacă se întâmpla că era foamete şi oamenii nu aveau pâne, nici de mâncare, nici de sămănat, apoi năvăleau cu toții la episcopul din Rădăuț, ştiindu-l om milos, şi-l rugau să-i ajuture.

Ce-i drept, episcopul da cât putea şi avea, dară la toți nu putea da nici el, pentru că, pe atunci, el nu avea leafă cum au acuma episcopii, ci avea numai o moşie şi din aceea trebuia să se ție şi el, şi cei de pe lângă dânsul.

Însă, văzând episcopul că sărăcia din an în an tot creşte şi nevoia este tot mai mare, s-a sfătuit cu igumenii din mănăstiri cum ar face ca să li se dea oamenilor ajutor la timp de nevoie. Şi, sfătuindu-se aşa, ce-au hotărât ei? Au hotărât să facă un hambar mare şi acolo să puie atât episcopul, cât şi igumenii mai multe corețe de pâne de tot feliul, care pâne să o capete oamenii nevoieşi în împrumut, la vreme de lipsă şi de foamete.

Cum li-au fost sfatul aşa au şi făcut, au făcut, adecă, un hambar mare, care sta acolo unde stă astăzi şcoala de călărie; iacă acolo au pus pânea acei părinți milostivi.

Când aveau, aşadară, oamenii nevoie de pâne, se duceau la hambar şi căpătau pâne de tot feliul în împrumut. Şi cum o căpătau?

Iacă-aşa: Toți oamenii nevoieşi cari aveau lipsă de pâne se duceau la diregătoriul satului, adecă la vornicul, şi vornicul îi însemna pe toți şi, apoi, ori li da o scrisoare, ori mergea singur cu dânşii la priveghitorul hambarului, care era, pe atunci, unul dintre călugării mănăstirilor. Călugărul acela însemna numele vornicului care avea să fie chezeş pentru pânea împrumutată şi, totodată, şi numele oamenilor şi, apoi, câte o dată, şi ce fel de pâne li da.

Dară împrumutul se făcea aşa că oamenii aveau să întoarcă la termin pâne pentru pâne şi întruna tot de aceea pâne, una sau şi două garnițe ca dobândă sau procent.

După cum sboară albinele la miere aşa veniau oamenii din toate

satele la hambarul din Rădăuţ şi se ajutura care cum avea nevoie.

Sosind timpul de dat împrumutul înapoi, vornicul, care era chezeş, purta de grijă ca fiecare să ducă împrumutul şi procentul la hambar.

Când, odată, se întâmpla însă că unul sau altul din dătornici n-avea de unde da pânea şi procentul ori poate că până la timpul hotărât unul sau altul din dătornici muria, apoi ce era de făcut? Vornicul împărția împrumutul pe alți oameni mai avuți şi făcea mână dela mână şi ducea dătoria la hambar, cu procent cu tot.

Aşa veniau oamenii, toamna sau la timpul aşezat, ca ploaia, din toate părțile, de puneau pânea înapoi la hambar. Pânea se înmulția cu garnițele procentului şi ajungea la sute de corețe, încât oamenii nu mai aveau nevoie a merge la episcop ca să li ajute în timp de lipsă; ei se duceau de-a dreptul la hambar ca şi când s-ar fi dus la camara lor.

Acestea erau aşa pe vremea călugărilor, cum spunea tată-meu, Dumnezeu să-l ierte!

Dară iacă a venit timpul ca să se deoachie treaba; episcopul s-a mutat dela Rădăuţ la Cernăuţ, călugării s-au tras la mănăstiri şi moşiile au ajuns în mâna împărăției, iară hambarul în seama directorilor împărăteşti.

Tată-meu spunea că, pe când direcția a luat moşia în seamă, au fost peste 400 de corețe de pâne strânsă în hambar, afară de pânea ce era împrumutată pe la oameni.

Însă şi direcția a chivernisit cu hambarul tot aşa, că da, adecă, oamenilor pâne cu procentul aşezat şi cu chezeşia vornicului în timp de foamete, cum au fost mai cu seamă în anii 1831, 1832, 1847 şi 1848, şi, când crăpau măselele de-a pânii în toată lumea, la noi hambarul era plin şi ne ținea după cum ține o vacă bună de lapte o casă întreagă de copii.

Dând ani mai buni şi oamenii ducând-o mai bine după rădicarea boeresculu (1848), ei nu mai îmblau aşa de adese la hambar ca să facă împrumut; pe de altă parte, fiind multă pâne în hambar, ca să nu se strice, s-a prefăcut în bani. Banii aceia purtau numele de „banii hambarului" şi, la început, chiverniseau cu dânşii reprezentanții ținutului Rădăuţ, iară după desrădicarea representantei ținutale au venit ei în chivernisirea comitetului țării şi poartă şi acum numele: „Fondul hambarului din ținutul Rădăuți".

Acest fond este, aşadară, cu tot dreptul averea, proprietatea satelor

din ţinutul Rădăuţului şi cu tot dreptul se cuvine ca să rămâie în folosul comunelor şi să-l întrebuinţeze ele cu atât mai vârtos, fiindcă pe timpul cametelor jidoveşti şi bancei rusticale din Galiţia mulţi au scăpătat, fiind înşelaţi de lipitorile străine, şi şi-au pierdut şi pământul strămoşesc, pe când din folosul hambarului, din averea lor proprie, ce putea să-i scape din nevoie, se da bani de împrumut prin Galiţia şi numai cu 5-6 procente, iară Galiţienii veniau chiar cu banii noştri de ni lua 36, ba adese şi mai multe procente, până ce, în urmă, ne scoteau în drum cu copii, cu tot.

Ascultaţi, aşadară, voi, copii din ţinutul Rădăuţului, de sfatul unui bătrân, care-i cu un picior în groapă, şi apucaţi-vă vârtos de lucru; căci aveţi, doară, deputaţi români în dieta ţării şi cereţi-vă înapoi fondul hambarului, care cu drept îi averea voastră, făcută din garniţele moşilor şi strămoşilor voştri, şi apoi faceţi o bancă românească în ţinutul Rădăuţului, cu un director adevărat român, care să simţească şi să aibă inimă pentru voi, încât, dacă vă vor trebui bani, la timp de nevoie, să nu mai alergaţi pe la jidani sau pe la băncile străine, cari trag şi pelea de pe voi, dară să aveţi banca voastră şi, dacă va veni vreun nevoieş, să poată afla bani cu 3 sau cel mult 4 procente la sută; căci nevoieşul numai atunci se poate pune în picioare, dacă plăteşte camătă mică, pe când, dacă dă camătă mare, trebuie să se prăpădească.

Iacă, copii, vă rog să nu vă între sfatul meu pe o ureche şi pe alta să vă iasă! (Deşteptarea, nr. 1 din 1/13 ianuarie 1894, pp. 4, 5).

Nota autorului: În ciuda „mărinimiei“ episcopului, ţăranii din ţinutului Rădăuţilor n-au purtat amintiri plăcute vremurilor „mănăstireşti“, iar unul dintre primii deputaţi ţărani, Michail Bodnarescul, avea să dezmintă, aproape violent, presupusa lui intenţie de a-i „vinde popilor“ pe proaspeţii emancipaţi români bucovineni:

Documente pentru istoria Bucovinei: O dare de samă din anul 1848

Unul dintre abonaţii „Revistei Politice“ ni-a trimis, zilele trecute, următoarea dare de samă asupra unei petiţii dată de către deputaţii români

din anul 1848 **Adunãrii obºteºti din Viena**. Cetind-o şi văzând că ea cuprinde multe puncte interesante pentru istoria patriei noastre, nu ne putem reține de-a nu o reproduce în Nr. prezent al „Revistei Politice“ şi mai ales că, fiind tipărită numai pe 1/2 coală octav mare cu litere chirilice, rar unde se mai poate afla.

„Fraților țărani din Bucovina!

Cu jele m-am încredințat că tovarăşii mei, Deputații Vasile Mogoş din Coțmani, Vasile Cărste din Boian, Luchin Cobelița din Putila şi Ivan Dolenciuc din Hatna, carii încă din Viena vouă o scrisoare v-au trimes, în care vă spun că noi, adecă: eu, Miron Ciupercovici, şi dl Cral, deputatul Cernăuțului, **am ave scopos de a vã vinde pre voi Preoþilor ºi Boerilor**, şi am fi dat o petiție la Adunarea obştească, în care am fi cerut ca să fie Bucovina cu Moldova şi ca să vă aruncăm iarăşi în vechia robie în care ați fost până acum, înainte de constituție – şi acum, după venirea lor de la Viena, cu asemene vorbe ne clevetesc, vrând să vă aducă pe voi la gândul lor, adecă: ca să vă uniți cu Galiția ş.a. şi, ca să-şi desvinuească petiția lor, în care ei, împotriva dorinței şi ştirei întregii Bucovine, numai din a lor voe „unirea Bucovinei cu Galiția“ au cerut; care, însă, şi împotriva binelui şi împotriva voiei Bucovinei au fost şi este. Cine pe dânşii la acest gând i-au adus şi cine la aceea i-au îndemnat, giudece-i Dumnezeu şi țara – eu, însă, fraților, care pe voi toți, fără nici o osăbire de lege şi limbă ca pe mine însumi vă iubesc, care binele vostru şi al patriei mele, Bucovina, mai mult îl prețuesc decât şi sângele meu, nu pot să dau înaintea patriei mele şi înaintea alegătorilor mei, despre dreptatea gândului meu şi a faptelor mele, ca Deputatul vostru, altă dovadă decât că vă aduc aice, pe scurt, toate puncturile petiției noastre, care eu, Miron Ciupercovici, Georgi Timiş, Ilie Niculița şi Vasile Ştirbul o am iscălit-o, şi care noi Adunării obşteşti din Viena o am şi dat-o.

Petiția cuprinde următoarele cereri:

1. Pãstrarea naþionalitãþii, adecă: a legii (credinței – n.r.), limbei şi a obiceiurilor noastre, care noi din moşi, din strămoşi le avem, prin întemeere de şcoli naționale în toate satele, la care şcoli **limba maicei sã se înveþe**, prin întroducerea limbei țării la toate diregătoriile şi prin aşezarea în slujbe diregătoreşti **mai ales pãmântenii noºtri**.

2-lea. Ca sã fie Bucovina o þarã pentru sine stãtãtoare ºi osãbitã de Galiþiea. Aceasta nu numai Împăratul Leopold II, prin un patent din anul 1790, ci şi ceilalţi împăraţi mai de pe urmă, de trebuinţă, ba de nevoe, au cunoscut şi aşa au hotărât ca, pentru că noi, Bucovinenii, de altă limbă, de alte obiceiuri, cu alte trebuinţe suntem de cum sunt Galiţienii, pentru aceea şi osebiţi de Galiţia să fim (însă tot subt împăratul nostru, a Austriei).

Judecaţi, fraţilor, voi, singuri, nu-i mai bine dacă îşi face cineva mămăliga singur, cum vre el, decât să-i facă altul cum vre acela. Ce gândiţi, fraţilor, în care feliu îi mai bine?

Nu-i mai bine să fie cineva singur gospodariu în casa lui şi stăpăn pe livada lui, pe grădina lui şi pe pământul lui, decât să fie slugă la altul? Oare, de ni trebue, într-o nevoe, un coreţ de păpuşoi, la Galiţia ne ducem? Sau, dacă ni trebue o vită, din Galiţia o cumpărăm? Sau, dacă ni trebue o huscă de sare, din Galiţia o aducem?

Ei, fraţilor, giudecaţi, încă o dată, ori care rău este punctul acesta, ca să fie Bucovina osăbită de Galiţia (dară tot sub împăratul Austriei), care toată ţara îl vre şi care Dumnialor, ceilalţi Deputaţi, nu l-au voit să-l subscrie?

Tot într-acest punct am mai cerut şi aceasta ca să ni se posvolească (întocmească – n.r.), cât de degrabă, o **adunare provinþialã**; adecă o cislă (sfat, dietă – n.r.) a Bucovinei pe tot anul, unde noi să ne putem sfătui singuri pentru binele nostru şi al ţării, ci ar fi de folos să facem, ce ar fi rău pentru patrie şi pentru noi însene să tocmim şi să aşezăm. Noi n-am zis, aice, că adunarea aceasta provinţială să fie numai din boeri şi preoţi, ci din toate clasele de oameni din Bucovina: domni, preoţi, negoţitori, meşteri şi ţărani. **Noi n-am cerut ca sã fie Bucovina unitã cu Moldova** (cum s-ar putea această cerere!), ci numai pentru osebitele ei împrejurări de Galiţia să fie osăbită.

3-le punct, am cerut ca **fondosul legii noastre sã se administreze de bãrbaþi aleºi de legea noastrã, subt luarea de samã ºi a întregii adunãri provinþiale**, care în tot anul are să se ţie.

4-lea, ca şcoala lătinească din Cernăuţi să se rădice în **ºcoalã înaltã**, ca să putem şi noi, ţăranii, pe copiii noştri la învăţături mari a-i da, şi aceea aice, la noi, de nu tocma la Leov şi Viena.

5-lea, am cerut ca **sã se desrãdice veniturile patriarchului ºi toate taxele ce noi dãm la preoþi**; şi să se dee preoților leafă pentru slujba lor din fondosul legii (adică din Fondul religionar, fondul „legii“ ortodoxe răsăritene – n.r.).

6-lea, am cerut ca **sã se dee locurile de sesie la stãpânirea pãmântului înapoi** şi pentru aceea preoții cu bani să se despăgubească.

7-lea, am cerut ca **sã se rãdice sau sã se uºureze cordonul de pe graniþa Moldovei**, care negoțul cu această a noastră megieşă țară aşa tare îl împiedică. Am mai cerut în acest punct ca să se uşureze de cerdacurile care noi pe graniță le ținem şi ca să se despăgubească acele grămăzi care, până acum, pentru acele cerdacuri ori au lucrat, ori materialuri au dat.

În al **8-lea** punct, am cerut ca **sã se mai coboare preþul sarei**, de vreme că în megieşa Moldovă mult mai bună şi mult mai ieftină este sarea decât la noi, din care pricină mulți sunt siliți a călca granița ca să-şi aducă sare mai bună şi mai ieftină: câți, însă, prin aceea în criminal au căzut sau pe graniță de catane s-au împuşcat.

Al 9-lea, am cerut ca **sã se uºureze cercetarea ºi pedeapsa** acelora carii, fără altă faptă criminalnică, numai pentru călcarea cordonului se prind.

Al 10-lea, am rugat ca **sã nu ni mai trimatã de acum colonii**, care pe imaşurile şi locurile noastre se aşază, de vreme că noi, singuri, în toată Bucovina peste 10.000 de halupari avem, carii, însă, n-au loc şi năcăjesc.

11-lea, am cerut că **în toate satele sã se întroducã**, cât mai degrabă, **cãrþi de dãjdii**.

12-lea, ca **sã se desrãdice acele dajdii pentru mori**, cari pe nedreptul se iau şi cari s-au suit.

13-lea, am cerut ca, de acum înainte, nu pentru două regimente, ci numai pentru unul să dee Bucovina recruți, şi **ca acest regiment numai la vreme de resboiu din Bucovina sã se depãrteze**.

14-lea, ca **sã se desrãdice pentru totdeauna robota, dejma ºi toate beilicurile**, fie ele subt orice nume şi ca să se pue iară vechiul hotar al pământului sau al țarinei fiecărui sat, cu toate dreptățile înapoi, care mai demult le-a avut.

15-lea, am cerut ca **sã se opreascã amãgirea de la legea noastrã la Unieþi**, care atâta amărire în Biserica noastră, atâtea supărări şi duşmănii în popor princueşte şi Naţia noastră îngioseşte.

16-lea, ca unicul fecior la un gospodariu să nu se iee la catane.

17-lea, să se orândueascã o potrivită dăjduire şi uşurarea ştempelor.

18-lea, slobodă să fie pescuirea şi vânarea.

19-lea, ca să fie slobodă slatina, unde până acum este sau unde s-ar găsi.

20-lea. Morile, cele fãcute pe locurile fondosului legii, să rămâe acelora carii le-au fãcut şi fãră dăjdii.

21-lea, am cerut ca şi Lipovenii din Bucovina să dee recruţi.

22-lea, ca să fie oprit de a vinde sătenii noştri locuri la străini.

23-lea, ca pricini mici şi pănă în sumă de o sută lei proşti în fieştecare sat oamenii aleşi ca giuraţi să le giudece.

24-lea, ca imaşul şi lemnele pentru trebuinţa gospodăriei slobode să fie.

25-lea, să fie iertat oricui a-şi face mori sau pchive de sumane; şi în urmă:

26-lea, am cerut **slobozenia tipariului**.

Iată, fraţilor, scurta cuprindere a petiţiei noastre! Vedeţi, dară, **þinut-am noi cu boerii ºi cu preoþii**? Vândutu-v-am noi lor şi vrut-am ca să vă facem robi, după cum aţi fost până acuma? Sau binele întregii noastre patrii şi al nostru, al tuturora, am dorit? Şi oare cum am putea altmintrelea? Nu suntem şi noi ţărani şi muncitori ca şi voi? N-avem şi noi copii, de al căror blăstăm şi noi am ave să ne temem, dacă i-am face noi nenorociţi? N-avem noi suflet şi inimă cu dragoste cătră patrie şi cătră aproapele? Vedeţi, dară, că numa o inimă rea, cărei-i puţin îi pasă de binele obştesc sau o minte slabă, care nu cunoaşte mijloacele prin care se poate un viitor bun pentru întreaga patrie şi pentru noi înşine câştiga n-ar fi iscălit aşa o petiţie. Noi, însă, carii am cunoscut nevoile ţării, ale Naţiei noastre şi ale noastre, îndeosebi, n-am cerut ceea ce numai nouă în parte ne-ar fi fost de folos, ci aceea ce toată ţara vre şi ce ei îi trebue, căci, precum noi, această **þarã, sfânta ºi scumpa noastrã patrie**, pe care cu multă vărsare de sânge strămoşii noştri din măna duşmanilor o au răscumpărat-o ca să ni-o lese nouă – nu vroim, prin darea în mânile străinilor, să o facem

nenorocită aşa şi de blăstămul copiilor – şi al copiilor copiilor noştri ne temem, care cu bună samă ne-ar şi nimeri, dacă am face noi, acum, când bine putem şi trebue să facem aceea ce, pe urmă, în viitorime, patriei şi lor norocire le-ar aduce.

Aceasta am avut să vă spun şi Dumnezeu să ne ajute la bine!

Voitinel, la 5/17 Noemvrie 1848 / **Michail Bodnarescul**, / Deputatul Rădăuţului (Revista Politică, nr. 10 din 1 iunie nou 1888, pp. 8, 9).

Domeniul Rădăuţilor

Se vorbeşte, de un timp, şi nu încetă a se vorbi de nişte transacţiuni cu proprietăţile domeniului de pe valea Sucevei ale episcopiei de Rădăuţ, strămutată, în anul 1778, la Cernăuţ, şi ale mănăstirilor Putna şi Suceviţa; acele proprietăţi, punându-se, în anul 1786, împreună cu celelalte proprietăţi domeniale ale episcopiei şi mănăstirilor, sub o administraţiune comună, în scopul formării fondului religionar, destinat pentru susţinerea cultului şi a clerului eparchiei ortodocse-orientale a Bucovinei, de la anul 1792, până în timpul de faţă, stau sub numirea „**Domeniul fondului religionar gr.or. de Rãdãuþ**“ în posesiune **Institutului statului de remonte**, stabilit pe respectivele proprietăţi.

Înţelegându-se de sine că nu numai clerul eparchiei, ci şi toate păturele sociale ale diecesanilor au un interes viu de a şti de care natură sunt transacţiunile acele, se întreabă cler şi diecesani unii pe alţii, cu oarecare îngrijire: Oare ce au de gând să facă cu acele proprietăţi bisericeşti, cari, ca proprietăţi fundaţionale, sunt nealienabile?

Fiind afacerea aceasta atât de cumpenitoare, iară, în urma ştirilor răspândite, spiritele clerului şi ale diecesanilor atât de agitate, ne simţim îndătoriţi a veni, pe temeiul unor informaţiuni esacte, a da următoarele lămuriri:

Moşiile fundaţionale ale episcopiei Rădăuţului şi ale mănăstirilor Putna şi Suceviţa, ce se întind pe Valea Sucevei de la Milişeuţ în sus, până la obârşia râului acestuia, din creştetul munţilor (Lucina), cunoscute, îndecomun, sub numirea colectivă „Domeniul fondului religionar gr.or.

de Rădăuţ“, trecură, în tot cuprinsul lor, locuri de arătură, fânaţe, păscători şi păduri, împreună cu folosirea dreptului de boieresc, de propinaţiune, de păscuit, de morărit şi a altor venituri urbariale, în puterea contractului de năimală din 1 Mai 1792 şi cu căştigul anual de 50.000 fl., în posesiunea erariului c.r. militar, care a stabilit pe aceste posesiuni Institutul statului de remonte.

După 73 de ani, anume în 31 Iuli 1865, se înnoi acel contract de posesiune, fără modificări esenţiale (ba cu esenţiala modificare a eliminării articolului referitor la „folosirea dreptului de boieresc“, adică al înrobirii mulţimii de către „evlavioşii“ de prin mănăstiri – n.r.), prin **Iconomatul din Solca**, în numele fondului religionar, şi prin **direcþiunea c.r. superioarã a Institutului de remonte**. Iară după trecerea Institutului acestuia de la administrăciunea militară în administrăciunea civilă, a **Ministeriului c.r. de agriculturã**, se făcu, prin **Direcþiunea domenielor fondului religionar** şi prin **Direcþiunea Institutului de remonte**, pentru timpul de la 1 August 1870 până la 1 Maiu 1890, un contract nou de posesiune, ale cărui stipulăţiuni se abat, în mai multe privinţe, de la punctele contractelor de mai înainte. Acest contract de posesiune, cu datul de 31 Marte 1874, pentru ale cărui stipulaţiuni nici **nu s-a cerut**, prin urmare, **nici nu s-a dat consimþãmântul din partea Autoritãþii bisericeºti a Eparchiei**, s-a întărit în 14 Aprilie 1874 de Ministeriul c.r. de agricultură, în înţălegere cu Ministerul c.r. de culte.

În puterea acestui contract mai nou, i s-au dat îndărăpt fondului religionar pădurile domeniale, cari, pân-atunci, se administrară şi se folosiră de Institutul de remonte, apoi unele locuri de arătură, de fânaţe şi de păscătoare, cari, fiind dislocate printre proprietăţile comunelor (proprietăţi consituite din acelaşi Fond religionar – n.r.), nu se puteau administra şi folosi de Institut; iară toate proprietăţile domeniale celelalte, împreună cu drepturile împreunate cu însele şi, pe lângă acestea, şi unele prestăţiuni speciale în folosul erariului c.r. militar compun stipulăţiunile noului contract de posesiune.

De present, se află în puterea contractului din 31 Marte 1874, în posesiunea şi folosinţa Institutului de remonte, următoarele obiecte şi îndreptăţiri:

Un **areal total de 17.264 de juguri**, din cari 8.000 de juguri sunt

pământ de grădină şi arătură, iară restul fânațe şi păscători;

Veniturile de propinãþiune în Rãdãuþ ºi în toate comunele rurale, care, cu toate că de la 1 Ianuar 1890 trece pe sama țării, totuşi Institutul de remonte, până la ultima (zi din – n.r.) Aprilie, are să-i fie recompensat;

Tot lemnul de ars, de clãdit ºi de prelucrat necesar pentru Institutul de remonte, fără de altă plată decât de curmat şi de dispicat (Schlagerlohn), cât şi tot materialul de ferestrău, pe lângă desdăunarea speselor de ferestreu;

Dreptul de vãnat pe tot teritoriul de posesiune a Institutului de remonte;

Folosirea tuturor realitãþilor superedificate ale fondului, registrate în protocolul de predare dintr-a 26 Aprilie 1792;

Întrebuinþarea liberã de peatrã (Bruchsteine) **ºi de pãmânt ºi apã** la construit cărămidării pentru scopuri de edificări proprii;

În fine, **jumãtate din venitul pãdurilor ºi al parcelelor** dislocate printre proprietățile comunelor, carele întrece suma de 10.000 fl.

Pentru toate realitățile acestea, de arătură, de fânaț şi de păscătoare, cât şi pentru celelalte folosiri ce le-am enumerat, Institutul de remonte avea să plătească, de la 1 August 1870 până la ultima Octomvre 1880, pe an câte 50.000 fl., iară de aice până la 1 Maiu 1890, câte 60.000 fl., fiind obligat a mai da, pe tot anul, pentru mănăstirea Putna, câte 40 de centenare de paie şi câte 140 centenare de fân.

După ce, însă, Institutul de remonte, de pe arănda dreptului de propinățiune, a încăsat, pe an, câte 69.735 fl, iară de pe acelui de morărit câte 8.336 fl., resultă că el, numai din aceste două isvoare de venit, a avut un prinos de 18.264 fl., iară posesiunile arealului, de 17.264 de juguri, şi folosirea celorlalte benefice enumerate mai sus, i-au venit, pe deasupra, pe când fondul religionar a avut a plăti, din câştigul de 60.000 fl., contribuțiunea cu adausurile ei, în sumă de 25.592 florini.

Las‘ că fondul religionar, în decursul aproape de 100 ani, în puterea contractelor de mai înainte şi a celui din 31 Marte 1874, a suferit anualminte în veniturile sale scăderi foarte mari, în proporțiune cu prețurile de arăndă ale celorlate moşii ale sale şi ale moşiilor private, dară în contractul din 31 Marte 1874 se mai află o stipulațiune care, dacă

s-ar aplica fără de considerățiune de echitate, ar face ca fondul religionar să sufere daune necalculabile.

În acest contract de năimală, a cărui valoare va dura până la 1 Maiu 1890, este, adecă, stipulățiunea după care, în cazul dacă Institutul de remonte ar disface economiile sale pe teritoriul domeniului Rădăuțului, fondul religionar să fie ținut a desdăuna prețul tuturor superedificatelor.

Aşa steteră lucrurile, conform contractelor, în timpul de posesiune al domeniului Rădăuțului de aproape 100 de ani.

Spre a abate oarecare prelungire simplă a contractului din 14 Aprilie 1874, ale cărui stipulațiuni, după cele spuse, sunt de tot nefavorabile pentru fondul religionar, I.P.S.S. Archiepiscopul şi Mitropolitul Silvestru, cu membrii Consistoriului, a presentat Maiestății Sale C.R. Apostolice, prea grațiosul Protector al fondului religionar, petițiunea dintr-a 12 (24) Octomvre 1887, în care, desfăşurând starea lucrurilor actuale, cât şi prețurile presente ce se dau pentru posesiuni de pământuri domeniale, a implorat prea înalta dispunere ca, la periodul nou de năimală, să se ieie în considerare referințele economice şi prețurile de posesiuni dominante în țară şi ca proiectul de contract nou, mai înainte de încheiare, să se comunice Consistoriului archiepiscopesc pentru ca să-şi deie părerea în privința sipulațiunilor proiectate de organele administrative.

Pasul acesta şi avu resultatul ce s-a aşteptat cu încedere în grația prea-naltă împărătească; căci, cu prea înalta resoluțiune dintr-a 3 Iuliu 1888, s-a dispus ca în contractul nou, relativ la năimala domeniului Rădăuțului, pentru Institutul de remonte să se ieie în considerare, cât cu putință, interesele fondului religionar greco-oriental bucovinean şi acel proiect, mai înainte de închieare, să se comunice, de astă dată, Consistoriului archiepiscopesc pentru ca să-şi deie părerea sa.

Dară, mai înainte de resolvarea afacerii referitoare la ulterioara năimală a teritoriului în cestiune, s-a sulevat (subliniat – n.r.), chiar la începutul anului 1889, de Ministeriul c.r. de agricultură, altă cestiune, cestiunea de vănzare şi de cumpărare a Domeniului Rădăuțului în proprietatea erariului c.r. militar pentru Institutul de remonte.

Această afacere, de tot neaşteptată, a trebuit să producă, precum se vede şi este lesne de ințăles, o surprindere adânc simțită nu numai cât

în tot clerul, ci şi în toate cercurile diecesanilor. De aceea, lățindu-se ştirea de nişte constătări şi tăcsări în comisiune, la starea locului, de organele delegate de Ministeriul c.r. de agricultură, I.P.S.S. Mitropolitul, cu membrii Consistoriului, recurse din nou la grația prea înaltă a Maiestății Sale şi, în petițiunea imediată, din 11 (23) Iuliu 1889, spuse momentele canonice, juridice şi economice din cari Autoritatea bisericească nu şi-ar pute da nicidecum consimțământul la vânzarea acestor proprietăți fundăcionale ale Archiepiscopiei şi mănăstirilor Putna şi Sucevița, rugându-se de prea înalta dispunere de a întrelăsa acele trătări relative la astfel de transacțiuni, prin care s-ar înstrăina, aşazicând, trupina principală a fondului religionar.

După cum se vede din cele spuse pân-aice, se agită doauă cestiuni referitoare la „Domeniul fondului gr.or. de Rădăuț“, una adecă se refereşte la închierea unui contract nou de arăndă sau posesiune pe un period ulterior, iară a doaua la vânzarea şi cumpărarea acestui teritoriu de 17.264 de juguri, pământ de arătură, fãnaț şi păscătoare, şi anume în proprietatea eternă a Institutului de remonte.

În cele următoare, ne vom încerca a lămuri, de amăruntul, aceste doauă cestiuni de importanță pentru cult, cler şi diecesă, adecă pentru biserica noastră ortodocsă din pământul Bucovinei.

*

După cum am spus în articolul anterior, în privința domeniului gr.or. al Rădăuțului, se tratează, la înstanțele concernințí, doauă întrebări cumpenitoare, una adecă se refereşte la arăndarea ulterioară, iară alta la cumpărarea de veci a arealului de arătură, de fãnaț şi de păscătoare, în sumă totală de 17.264 de juguri, pentru Institutul de remonte.

Ministeriul c.r. de agricultură, sub a cărui administrațiune stă atât Institutul de remonte, cât şi proprietatea fondului religionariu, tinde mai cu samă la cumpărarea arealului de 17.264 de juguri din domeniul Rădăuțului. Deoarece, însă, la realisarea tendinței de cumpărătură dă de pedece mari, în urma opunerii autorității bisericeşti, de aceea între Ministeriele de agricultură şi de culte se discută mai cu intensitate întrebarea de arăndă şi, deocamdată, de arăndarea pe un an, de la 1 Maiu 1890 până la ultima April 1891, crezând, cum se pare, că pân-atunci se va resolvi şi afacerea de cumpărătură.

Direcțiunea domenielor fondului religionariu din Cernăuț, fiind provocată de Ministeriul de agricultură, cu emisul din 28 August 1889, a face propuneri relative la prolongarea provisoră a contractului de posesiune din 30 Marte 1874 pe un an ulterior, adecă de la 1 Maiu 1890 la ultima Aprile 1891, şi-a dat părerea, cu raportul din 2 Noemvre 1889, aşa că pentru cele 17.264 de juguri de pământ de arătură, de fânaț şi de păscătoare ce sunt în posesiunea Institutului de remonte, cât şi pentru folosirea lemnului de ars, socotit cu 5.121 fl.v.a. (monedă vieneză – n.r.), să se solvească pentru anul viitoriu 10.000 fl.v.a.

Scoțând acuma, din suma propusă de 10.000 fl., prețul lemnului de ars, în quota de 5.125 fl., rămân, la bani de arăndă anuală, pentru 17.264 de juguri de pământ, numai cât 4.879 fl.v.a. Dară, fiindcă contribuțiunea pentru acestea 17.264 de juguri ajunge la suma de 17.400 fl., este evident că fondul religionariu, din tot pământul de 17.264 de juguri (ați observat de câte ori repetă „evlavioşii“ mărimea domeniului, de „17.264 de juguri“? Mai că mai des decât alt „evlavios“ al bunurilor pământeşti, Pimen Zainea – n.r.), nu numai că nu ar trage nici un venit real, ci, spre a acoperi quota de contribuțiune, ar mai trebui să adauge suma de 12.521 fl. v.a. Ei bine, cifrele acestea, credem, ilustrează limpede cât de bine îngrijeşte Direcțiunea domenielor interesele fondului religionariu (Revista Politică, nr. 5 din 1 Martie 1890, pp. 2-4, nr. 6 din 15 Martie 1890, pp. 3, 4).

„Aşa a fost la Rădăuţi de când ţin eu minte”

Averile Episcopiei din Rădăuţi au fost cedate curţii imperiale şi luate în posesie în 1 martie 1783, cu excepţia Rădăuţilor, pe care episcopul Dositei Herescu, deşi mituit cu o pensie anuală de 6.000 florini pentru cedarea averilor episcopeşti, le păstrează până la sfârşitul vieţii sale, adică până în 2 februarie 1789, deşi arendează statului austriac şi domeniul Rădăuţilor, încă din 1785, pentru herghelia împărătească, numită Institutul de remontă pentru că, pe lângă ameliorarea raselor de cai, instituţia respectivă se ocupa, în general, cu ameliorarea raselor de animale.

Prin înfiinţarea hergheliei, Rădăuţii încep să existe cu adevărat şi să prospere. Dacă între 1733-1772 se stabiliseră la Rădăuţi doar 5 familii de emigranţi transilvăneni şi un holtei (cum rezultă din Consignaţiunile lui Enzenberg), în vreme ce în fiecare sat cu „iobăgie privată“ se stabiliseră măcar câte 60-70 familii, după ce domeniul scapă de robia călugărească şi după înfiinţarea hergheliilor rădăuţene numărul locuitorilor creşte semnificativ (2001 locuitori în 1843, 2844 în 1876, 3868 în 1907), iar localitatea prosperă, se luminează, se insinuează în suflete şi durează în suflete. Iar ca semn al durabilităţii apare şi literatura mărturisitoare, adesea de o sinceritate dezarmantă: „Pentru ţăranii noştri, lucrul acesta (înfiinţarea Institutului de remontă – n.r.) nu era, să vorbim la drept, tocmai rău, fiindcă, pe lângă pilda cea bună ce o aveau pururea sub ochi, de a-şi îndrepta şi ei vitele şi felul gospodăritului, mai căştigau şi din munca cu ziua. Ba trebue să mărturisim fără încunjur că starea bună a sătenilor învecinaţi cu gospodăriile stăpânirei, cum o găsim, azi, în ţinutul Rădăuţului, şi mai ales bogăţia lor de cai aleşi şi vite cornute de soiu cam se datoreşte acestei împrejurări şi îndemnului viu şi statornic de un

veac întreg şi mai bine ce-l avea ţărănimea noastră în faţa ei.

Bineînţeles că Rădăuţul, de unde pornea toată această mişcare nouă, a câştigat mai mult ca toţi. Numai păcat că n-au prea ştiut să se folosească Românii de pe acolo de această întâmplare încâtva fericită, ci s-au procopsit mai mult alţii cu dânsa“.

Am ţinut să atenţionez asupra acestui citat din opera lui Em. Grigorovitza, înainte de a reproduce paginile de nostalgică mărturisire rădăuţeană, paginile prin care se schiţează „epoci“ rădăuţene şi se conturează portrete de oameni frumoşi, pentru că citatul acesta consacră o realitate care se va redefini, pe parcursul paginilor acestei cărţi, din alte mărturisiri, din alte atitudini, din mereu alte şi alte contemporaneităţi.

Importante pentru istoria reală a Rădăuţilor, mărturisirile literare, dar şi reportajele trecerii prin „ungherele vârstelor“ oraşului a unor personalităţi istorice, unele cu glorie vremelnică, altele durabile, conturează imagini, statornicesc clipe şi oglindesc pe cer, în veşnic umeda uimire a stelelor tremurătoare, fotografii trăite, durute şi repovestite. Cândva, aflat la Viena, Ciprian Porumbescu scria Mărioarei că nici un orăşel austriac din vecinătatea capitalei imperiale nu-i la fel de frumos ca Rădăuţii. N-a scris mai mult, preferând să trăiască frumuseţea aceea prin cântec, implorându-ne, de fapt, să fim, să existăm în dimensiunea acelei frumuseţi. Alţi ştiutori de nemoarte au păşit, epicizant, pe străzile Rădăuţilor, iar urmele lor, când nostalgice (Grigorovitza, Ţigănescu, Rezuş), când gâlcevitoare (Iorga), când cuminţi şi grăbite (Sbiera, Anton Ionescu), au rămas întipărite în colbul de aur al vremurilor şi numai neliniştea trecerii le mai poate vizualiza în întreaga lor splendoare. Dar neliniştea trecerii locuieşte în noi, clatină clopotul dintr-un orizont în celălalt, şi Rădăuţii n-o pot descoperi decât sub formă de pasăre. În fond, fiecare carte mărturisitoare nu-i decât o pasăre, care pluteşte lin, pe o rază de lună, deasupra Rădăuţilor. A Rădăuţilor zugrăviţi în cuvinte vii, fremătătoare, a Rădăuţilor în care îşi au rădăcinile reale şi oamenii, dar şi unele mituri. Un erudit susţinea că toponimele cu formă de plural reprezintă, de fapt, un substantiv la singular, care trebuie acordat cu un verb la singular. Nu-l pot crede şi nu-i pot asculta sfatul, pentru că eu ştiu că Rădăuţii, dincolo de şirurile de obşteni în rotire prin vremuri, înseamnă o veşnică formă de plural, un noi şi pentru cei care s-au desprins

dintr-o altă poveste, un noi care are obligaţia să se şi revolte, să şi sărbătorească. Un noi mărturisit şi de care chiar şi divinitatea va ţine cont ca atare. Un noi netrecător şi conştient de sine. Trecător este doar codrul, aşa cum am mai spus, trecător şi cumva invidios pe veşnicia naturii umane, aşa cum rezultă şi din paginile care urmează:

1817: Jurnalul lui Francisc I (1792-1835), despre Rădăuţi

Rădăuţi, o localitate mare, regulat plasată, cu case separate, înconjurate cu grădini. Casele sunt bine construite, parte cu etaj, mai multe din lemn, îngrădite cu gard de nuiele. Ajungem apoi, printr-o uliţă lungă, într-o piaţă mare, înconjurată de case fără etaj, şi, de aici, peste un podeţ, într-un loc îngrădit cu ştachete şi stâlpi de piatră, unde se află clădirile Caal, la mijloc o biserică mare de piatră, biserica „Bogdana", şi un turn de piatră, la dreapta (Franz Wiszniowski, Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes).

1845: I.G. Sbiera, la şcoala trivială de trei clase din Rădăuţ

Îndemnări ca să urmăm mai departe cu învăţătura nu lipsiau. Noi, fraţii, încă ne trăgeam la şcoală, dară tata se cam codia să ne deie pre amândoi, fiindcă doria ca frate-meu mai mare să rămână la moşie, iar eu îi păream încă prea mic de şcoală.

Şi aşa trecu anul 1844.

Adunându-se, în anul 1845, la Sfântul Giorgiu, patronul tatei, mai mulţi oaspeţi, ne puse tata, ca de obicei, să citim înaintea lor câte una, alta. Oaspeţii se mirară de propăşirea noastră, felicitară pre tata şi unii din ei îl îndemnară ca să ne deie mai departe la învăţătură, zicând că putem fi, odată, domni mari sau preuţi. Aceste îndemnuri, precum şi stăruinţa mamei, nu rămaseră fără de succes asupra hotărârii tatei, fiindcă,

în curând după aceasta, ne şi duse la Rădăuţ, la şcoală.

Mama ni pregăti cele trebuincioase, dară nu ni părea destul de voioasă. Îi părea bine că ne duce la şcoală, dară era cu inima frântă şi plină de jele că se despărţeşte de noi. Ne iubea nespus de tare!

Noi, fraţii, eram voioşi. Am plecat la Rădăuţ cu căruţa încărcată de merinde. La şcoală, ne puse directorul să-i citim; ne lăudă că citim aşa de bine româneşte, dară, văzând mai pe urmă că nu ştim citi nemţeşte, zise tatei că nu ne poate primi în decursul anului şcolar, ci numai la începutul lui, şi anumea în clasa elementară, ca să deprindem şi nemţeşte.

Ne întoarserăm, dară, acasă fără de ispravă. Când eram aproape să întrăm din livadă în ograda casei, ni spuse tata să ne scoborâm din căruţă şi să ne dosim după grajduri, fiindcă voia să afle ce va zice mama acum, când nu ne va vedea.

Am ascultat. Auzind mama duruitul căruţei, a ieşit tatei înainte şi, nezărindu-ne în căruţă, îl întrebă: „I-ai lăsat în Rădăuţ?... Dar oare ce-or face sărmanii!“. Şi începu a plânge, a ne căina şi a ne jăli.

Cum auzirăm jălirea mamei, alergarăm repede înaintea ei şi-i strigarăm: „Iată-ne, mamă!“.

Aceasta fu o apă rece peste simţămintele ei prea fierbinţi. Ea încetă de plâns şi de jălit, ne sărută şi, întorcându-se cătră tata, îi zise în chip de mustrare: „Vezi, Ghiorghie, tot nu te înduri să-i dai la şcoală!“.

„Ba! îi voiu da, dar abia de la toamnă înainte, că acuma, pe la sfârşitul anului şcolar, n-a vrut directorul să-i primească, fiindcă nu ştiu nemţeşte“, îi răspunse tata.

Pe la începutul lui Septemvre 1845, am ieşit din casa părinţască îmbii fraţi spre a ni continua învăţătura în şcoala trivială de trei clase din Rădăuţ.

Acest oraş este vecin cu Horodnicul de jos, locul nostru natal, şi foarte aproape de el.

Pe timpurile acelea, Rădăuţul era încă mai de tot românesc; nu ne simţiam, dară, prea înstrăinaţi, petrecând acolo. Pe lângă Jidani, în număr mare ca neguţători, se mai aflau puţini Nemţi şi câţiva Poleci sau ca funcţionari sau ca meseriaşi; negoţul era în mâna Jidanilor şi a Armenilor; numai un singur dughenariu era Neamţ.

Când venia, Vineria, ziua de târg săptămânal, se strângeau de prin

împrejur o mulțime de oameni, de împleau ticsit piața cea foarte spățioasă din mijlocul oraşului. Tot negoțul se făcea numai prin intermediul limbii româneşti; chiar în zile de rând, nu auzeai vorbindu-se decât româneşte. Înşişi străinilor li plăcea a vorbi româneşte, ca să se deprindă mai bine într-un graiu de carele aveau mare trebuință pentru îndestularea trebuinților zilnice; mai ales Nemții şi Jidanii făceau aceasta.

Îmbii frați am fost înscrişi la şcoală în clasa elementară, ca să învățăm nemțeşte. Cu cititul şi scrisul ni merse foarte uşor; deprinserăm îndată; dară ce folos! că nu pricepeam nici o boabă din câte citeam. Despre vreo esplicare în româneşte a celor citite nemțeşte nu era nici vorbă pe atunci! Învățătorul de clasa elementară şi cel de-a doua clasă drept că pricepeau româneşte, dară nu vorbiau cum se cade; numai directorul, ca Român ce era, ştia româneşte. Acasă, la gazdă, încă n-am avut pre nime care să ne învețe a pricepe şi a vorbi nemțeşte; ne îndestulam numai cu cât puteam deprinde de pe la conşcolarii carii vorbiau îmbele limbi.

Cât pentru şcoală, furăm necesitați să învățăm toate de-a rostul, fără de a pricepe şi a ni da sama cum se cade de câte le învățam. De aceea, nici nu ni puteam face închipuințe lămurite şi precise despre câte învățam. Această scădere principală a învățământului public de pe atunci a avut o înrâurință nu numai împiedicătoare, ci şi foarte stricăcioasă asupra lucidității minții mele. Nutrită tocmai în timpul desvoltării sale, prin mai mult decât şese ani de zile, numai cu închipuinți vage şi confuse despre diverse lucruri şi despre raporturile lor între sine, mintea mea nu s-a putut deprinde şi întări, chiar dintru început, într-o cugetare limpede şi precisă; eu drept că concepeam repede şi bine, dar, când era vorba să dau espresiune celor închipuite, îmi lipsiau necontenit numirile trebuincioase şi, de aceea, eram împiedicat, la tot pasul, să li comunic altora, într-un şir bine ordinat şi strâns legat şi cu espresiunile cele mai potrivite. Această scădere primordială în modul esprimării în graiul nemțesc n-a putut să nu aibă, mai apoi, înrâurire şi asupra vorbirii româneşti, mai ales din momentul în care mintea îşi formase închipuințe numai cu nume nemțeşti, fără de-a avea la îndemână şi numirile lor româneşti! Într'această tristă posițiune am ajuns mai ales din a treia clasă gimnasială înainte, de când începusei a şti mai multe în graiul nemțesc

decât în cel românesc.

După trei luni şi jumătate de petrecere neîntreruptă în Rădăuţ, la şcoală, ne aduse tata acasă, de sărbătorile Crăciunului. În decursul acestui timp scurt, se săvârşi o mare schimbare în mintea şi în memoria mea. În necontenită luare aminte la noua încunjurime în care mă aflam şi căutând a-mi da sama numai de câte vedeam şi auziam aicia, nu mai cugetam atât de intensiv la împrejurimea din casa părinţască, fiindcă părinţii ne cercetau (vizitau – n.r.) cel puţin o dată pe săptămână. Ce mare îmi fu, dară, surprinderea şi mirarea când, întorcându-mă pentru întâiaşi dată acasă, îmi păreau acuma toate de acolea mai altmintrelea de cum le lăsasei, mai străine. Dar această ciudăţenie îmi dispăru curând, după ce prinsei a compara împregiurimea din casa părinţască cu cea de la gazda din Rădăuţ şi a scoate asămănările şi deosebirile dintre ele. Abia acum revenii la închipuirea limpede de mai înainte despre cele din şi de pe lângă casa părinţască! (I.G. Sbiera, Familia Sbiera şi Amintiri din viaţa autorului, Cernăuţ, 1899, pp. 91-94)

„Târgul Rădăuţului” din copilăria lui Em. Grigorovitza

La douăzeci de paşi de îngrăditura vechii biserici şi episcopii, pe şirul rămăşiţelor de ziduri, peste cari s-au clădit astăzi grajdurile hergheliei împărăteşti din Rădăuţi, se desluşeşte, strâmtorată rău de linia drumului de fer, o ulicioară, lăsată în fiinţă, oarecum cu învoiala lui Dumnezeu, poate ca să nu se şteargă de tot urmele de case strămoşeşti ale Rădăuţenilor. Căci, vezi, în adevăr, şi în ziua de astăzi, la locul acesta dosnic, ascunse de arbori bătrâni şi înalţi, câteva din acele clădiri străvechi moldoveneşti, cu acoperişul înalt şi ţuguiat, încheiat în şindrilă măruntă, de sus, de la cele două ghiulele sclipitoare din creastă şi până la poala şandramalei ce se coboară ca o manta răsfirată peste gospodăria întreagă. Dinainte, la intrare, dai, trecând peste cărăruşa de lespezi, de treptele ridicate ale târnaţului casei, din care se ridică trufaş pridvorul în stâlpi scobiţi pe la încheieturi şi pe dinafară căptuşiţi cu draniţă. Înaintea pridvorului, fântâna cu cumpănă şi cu ciutură stă singuratică ca un ostrov

în mijlocul unei curticele crescute cu iarbă şi îşi înalţă stâlpul vechiu de stejar în sus, atingând crengile umbroase ale ulmilor din faţa caselor. În una din aceste locuinţe pe jumătate orăşeneşti, pe jumătate săteşti, m-am trezit, venit pe lume, în iarna anului 1857.

Îmi spunea mamă-mea, de multe ori, că tocmai mare nădejde de rămas pe lumea asta nu cam era pentru mine şi că m-a înhăţat moaşa, sfrijit şi prăpădit cum arătam, şi m-a dus ţintă la apropiata biserică, unde preotul m-a şi băgat, fără multă zăbavă, în cristelniţa cu apă pe jumătate îngheţată. Dar, nu ştiu cum, că a vrut Dumnezeu, şi din mort m-am pomenit viu şi desgheţat, cum mă ştiţi şi astăzi.

De vechia Episcopie a Bucovinei aţi auzit, de bună samă, dar despre târgul Rădăuţului poate mai puţin; de-aceea am să m-apuc să vă spun câte ceva despre acest loc dulce al copilăriei mele, aşa cum întrezăresc lucrurile prin pânza trecutului. Unde nu prea ştiu bine, am să las să mă mai dumerească bătrânii mei părinţi, cu amintirea lor oţelită prin optzeci de ani trăiţi în vălmăşagul vremilor.

Ce era Rădăuţul, acum 50 de ani în urmă (pe la 1860 – n.r.), nu mai este astăzi. Târg moldovenesc de frunte, aşa de frumos şi viu, nici nu ştiu dacă se mai găsea prin ţinuturi româneşti. Viu e Rădăuţul şi astăzi, nu-i vorbă, ba s-a făcut chiar oraş în toată puterea, numai atât că, în cursul jumătăţii de veac, s-au oploşit fiii lui Israil atât de cumplit pe acest loc îmbelşugat de fire, încât s-a prefăcut, ca şi celelalte târguri din Bucovina, în cetate jidovească. Însă câte ceva, totuşi, a rămas, ce ne reaminteşte vremea de odinioară, precum o văd ca prin vis.

Rădăuţul, dacă nu s-a prăpădit cu totul de potopul neamurilor lacome tăbărâte asupra lui, o datoreşte asta întâmplării şi împrejurărilor. Aicia, pe petecul blagoslovit de Dumnezeu, a stat din vechime o mănăstioară, în care s-au sălăşluit, cam prin jumătatea veacului al 14-lea, întemeietorii episcopatului de Rădăuţi. Acesta a durat până la luarea Bucovinei de către Austriaci. Sub lespezile de mormânt din vechea biserică zac, şi astăzi încă, osemintele celor dintâi domnitori ai Moldovei, Bogdan şi Lazku Voevod, şi ale altor odrasle mari de viţă domnească. Averea episcopiei rădăuţene, cu moşiile frumoase aşezate pe cele mai îndemânatice locuri din valea Sucevei, n-au scăpat însă ochiului priceput al cuceritorilor Bucovinei şi, odată cu strămutarea scaunului vlădicilor

la Cernăuți, proprietatea episcopească a căpătat alt stăpân şi altă față. Biserica veche şi frumoasă, cu criptele sale domneşti, era lucru prea sfânt încât să se fi putut atinge cineva de dânsa, de aceea a fost lăsată în pace. Dar nici un petec de pământ de prinprejur nu a rămas nefolosit şi, unde se întindeau, odinioară, chinoviile mănăstireşti cu arhondarlâcul lor şi cu sălaşul vlădicilor şi al hargalâcului episcopesc, au răsărit ca ciupercile clădirile mari şi răzlățite ale hergheliilor împărăteşti, aduse pe aceste locuri foarte potrivite gospodăriei pornite de către stăpânirea austriacă.

Şi s-au făcut, ce-i drept, lucruri mărețe la Rădăuți şi pe toată întinderea fostei averi mănăstireşti. S-au croit drumuri late şi petruite, sădite tot cu plopi mari pe de lături, de vedeai bine cum şi ce departe se întinde meleagul cârmuit de oamenii stăpânirei, pusă sub oblăduire ostăşească. Iar dintr-un capăt al şirurilor de plopi, în celălalt, se ridicau gospodării falnice cu căsoaie, grajduri şi cu hambare de piatră, locuri chibzuite de muncă aprigă de tot soiul. Căci nu se făcea numai cât prăsilă de cai, ci, pe lângă hergheliile cele multe, cari se întindeau unele până în crierul munților Carpați, pe la Frasin şi Lucina, se făcuse şi tamazlâcuri de boi şi gospodării mari de tot felul.

Pentru țăranii noştri, lucrul acesta nu era, să vorbim la drept, tocmai rău, fiindcă, pe lângă pilda cea bună ce o aveau pururea sub ochi, de a-şi îndrepta şi ei vitele şi felul gospodăritului, mai căştigau şi din munca cu ziua. Ba trebue să mărturisim fără încunjur că starea bună a sătenilor învecinați cu gospodăriile stăpânirei, cum o găsim, azi, în ținutul Rădăuțului, şi mai ales bogăția lor de cai aleşi şi vite cornute de soiu cam se datoreşte acestei împrejurări şi îndemnului viu şi statornic de un veac întreg şi mai bine ce-l avea țărănimea noastră în fața ei.

Bineînțeles că Rădăuțul, de unde pornea toată această mişcare nouă, a câştigat mai mult ca toți. Numai păcat că n-au prea ştiut să se folosească Românii de pe acolo de această întâmplare încâtva fericită, ci s-au procopsit mai mult alții cu dânsa. Liniştitul târguleț moldovenesc, văzându-se prefăcut aşa, deodată, în loc de samă, s-a şi ivit, fără întârziere, lipsa de brațe de muncă, mai ales în ale meseriilor, cari erau căutate cu lumânarea. Lucrătorii din oaste erau puțini la număr. Nici o mirare, deci, că mulți meseriaşi din țările vecine, mai ales Nemți, Saşi din Transilvania

şi din Ţara Ungurească, au găsit prilej minunat să-şi caute pâne bună pe la noi. Şi s-au aşezat prin Bucovina şi mai ales la Rădăuţi, în număr aşa de mare, încât locul avea chiar, un timp, înfăţişarea unui târg curat nemţesc.

Când mi-a fost dat să mă arăt şi eu în lume, se găseau la Rădăuţi – îmi spunea un unchiu al meu – din locuitori cam trei părţi Români. Dar cei ce stăpâneau trebile erau străinii sau, cum le spuneau ai noştri, burgherii nemţi. Românii, strânşi între uşi de aceşti musafiri năvăliţi, aşa, cu nespusa-n masă, au stat, la început, dârji faţă de străinii neastâmpăraţi, dar, văzând, pe zi ce trecea, că aceştia nu-şi arată neastâmpărul decât prin hărnicie, din care ieşiau câştiguri grase, au apucat a se da, cu încetul, şi ei la tot felul de meşteşuguri şi a-şi băga băieţii la meserie.

Întâi de tot, au fost început să-i deie la moara de hârtie, de unde băieţii se întorceau pe acasă, după nu prea multă muncă, cu pumnii plini de creiţari. Cui era să nu-i placă aşa lucru? Apoi au intrat băieţandrii, unul după altul, pe la câte un meşteşug mai de samă. Unul din aceştia fusese şi unchiul meu, de care vă vorbeam şi care a sfârşit prin a munci ca zugrav bisericesc, pe la 1875. Meseria sa adevărată însă fusese văpsitoria cu lacuri, muncă aleasă de tot, cu care se câştiga, într-un timp, bine. Căci Rădăuţul ajunsese să fie, prin anii 40, 50, 60, locul cel mai vestit în facerea trăsurilor boiereşti. Mii de rădvane, căleşti, poştalioane şi naiticeance treceau peste hotare, în Moldova şi Basarabia. Şi dovadă că unchiul meu îşi cunoştea meseria este că omul acesta fusese trimis de meşterii săi în străinătate, la învăţătură mai de samă, şi, cum se obişnuia pe atunci, a cutreierat, cu felaizenul de calfă călătoare, legat arciş pe umere, lumea întreagă, de-mi povestea, nu o dată, seri întregi, despre păţaniile sale pe la Nurenberg, Augsburg, Mainz şi prin alte oraşe mari nemţeşti, ce le colindase.

Dar, vorba neuitatului Eminescu – Unde vine un drum de fer, toate cântecele pier – a venit urgia drumului de fer şi peste ţara Bucovinei. Potopul de marfă ieftină de fabrică şi năvala speculanţilor jidoveşti au sugrumat tot. Unchiul meu, care ţinea o soră a mamei de nevastă, văzând că un meşteşugar neamţ după altul se duce, s-a lăcomit din treaba asta şi, luând cu parale ieftine negustoria părăsită a unui caretaş, a cercat să

lupte cu valurile, făcând el singur şi rotărie, şi curelărie, şi văpsitorie – chip ca să biruiască prețul – până l-au dat de mal.

Când am început să-mi îndreptez întâii mei paşi de copil mic spre grădinița bisericii episcopeşti, înconjurată de tot felul de clădiri trufaşe, în care se aflau cănțălariile şi locuințele dirigătorilor împărăteşti de la herghelii, îmi aduc aminte că nimic nu mă bătea atât de mult la ochi ca chipul calului de fer argintit, ce sclipia de sus, de pe şcoala mare de călărie, înfipt pe ascuțişul de oțel al acoperişului. Pe vreme de furtună, vântul întorcea puțin căluțul, cu picioarele ridicate copac, împrejurul ferului, şi zbârnăiala şuerătoare pătrundea până la pridvorul casei unde locuiam. De acolo şi până la piața târgului nu erau decât ca la douăzeci de paşi, şi aici mi s-au iezit amintirile cele mai adânci.

Ce înfățişare liniştită şi curată avea, pe atunci, această piață! Mare şi îndemânatică cum e, în parte, şi în ziua de azi, cu troci largi de adăpat de-a lungul fântânilor, ea se întindea de la un capăt la celălalt al târgului. De dughenile şi butcile jidoveşti, ce înghesuesc, acuma, această frumoasă piață, cu umbroşii copaci mari, din cari azi nu mai sunt decât vreo doi, nici urmă. Trei dugheni mai de samă dacă se găsiau, şi acestea erau în mânile unor familii evreieşti, aşezate mai de mult în țară, cum, de pildă, **Rudich, Reichenberg, Elik** – încolo numai case de Nemți bogați sau clădiri de ale stăpânirei.

Din deosebitele părți ale acestei piețe plecau drumuri frumoase, cum se văd încă şi astăzi, spre împrejurimile târgului. Drumurile au rămas vestite pe urma plopilor mândri, pe cari locuitorii mărginaşi nu prea îi vedeau cu ochi buni. Nu-i suferea din pricina umbrei întinse ce făceau aceşti arbori înalți pe ogoare, dar cari au dat poate naştere la numele trufaş ce-l au, astăzi, încă şoselele Rădăuțului în limba poporului, zicându-le „drumuri împărăteşti“.

În susul pieței, cum am zice, se vede şi acum, după plopii mai răsăriți prin vechimea lor, unul din aceste drumuri falnice, ce duce, larg şi îndemânatec, cu şanțuri adânci pe delături, către satul Frătăuțul Vechiu, cel cu săliştea sa de colonişti Nemți. Lângă acest sat şi mai sus, spre vestitul câmp al Horăețului, se află adică gospodăriile şi grajdurile mari ale hergheliei Mitoc, lucru care face pe oricine să înțeleagă îngrijirea ce se dă acestui drum cu adevărat împărătesc.

Mai încoace, spre stânga pieței, apucă un alt drum, nu aşa măreț, aproape sărăcăcios, şi, după ce se suceşte printre casele micuțe şi urâte, ce se resfiră din ulița jidovească, iese printre grădinile de zarzavaturi ale Nemților mai scăpătați şi dă, peste un suiş lin, spre câmpia goală. Nu mai suntem în târg şi, judecând după locul strâmt, vedem că ne aflăm pe un drum grunzoros de țară. Urmele de roate se adâncesc tot mai tare în hleiul roşiatec, ce se zăreşte de sub poala unui început de deal. E povârnişul Osoiului, pe care-l ocolim, până în fața unei pădurici de stejari.

Ce puțin trufaşă a fost şi este azi această ieşire din târg, mie, totuşi, mi-era cea mai dragă şi scumpă, căci mă ducea, în jumătate de cias, la locul de unde mi se trage neamul. Am mai povestit, cu alt prilej, cititorilor mei despre Horodnicul de Sus şi o mai zic o dată că sat frumos românesc ca acesta greu se găseşte cât ați căuta. Nu că-l laud, fiindcă-mi e acolo baştina părinților şi a mamei copilului meu, dar aşa-i. Şi n-ar fi numai atâta, dar treizeci de ani de-a rândul, de când am trecut dincoace, în Țara Românească, tot de casa noastră strămoşească a ținut vornicia acestui cuib de Români. Şi numai la biserica veche din sat, dacă aşi fi vrut să merg să mă închin, tot de tata-socru, preotul satului, era să dau. Cum nu era să-mi fie drag Horodnicul de Sus? E şi satul cel mai lipit de marginea târgului, scăldat de apa albăstrie şi rece a ToplIței, ce curge ascunsă până spre piața mare a Rădăuțului. Şi ce mândru e aşezat Horodnicul de Sus, la un capăt al şesului, chiar în spatele târgului, având fața îndreptată spre munții Carpaților, parcă ar fi fost pus strajă pe valea mare a Sucevei, ce se deschide de aicea înainte.

Poate de aceea se va fi trudit aşa strămoşul meu, de a venit fugar din țara muscălească, să-şi regăsească scumpa lui Moldovă, pe care o părăsise ca flăcău de 17 ani, luat cam cu sila de cetele generalului rusesc Munich, la anul 1739. Pățise şi el ce li s-a întâmplat, în urmă, la mulți feciori de casă bună moldovenească. Că mi-i ademeneau Ruşii în tot felul şi-i luau cu dânşii, în țara lor, unde o samă ajungeau la slujbe înalte, cum a fost, de pildă, şi cu Onu de la Miroslave.

În familia noastră s-au păstrat şi azi hârtii cari spun multe. Dar cine să apuce a scormoni din nou lucruri uitate... şi la ce? Cu gânduri trufaşe, că ce şi cum era să fie, dacă veneau lucrurile altfel şi nu cum au venit, nu mi-am bătut nicicând capul. Destul de scump plătise tatăl meu

– cum îmi povestea adeseori – tradiția din familie, cum că ne-am trage din neam. Face să o spun şi altora.

Moşul meu, Irmolai, om cu multă socoteală, văzând că învățătura era lucru scump, a lăsat pe cei doi băieți ce-i avea, adică pe tatăl meu şi pe frate-său, primarul Horodnicului de azi, să învețe ce cam se putea învăța pe vremurile acele aşa, prin apropiere, mai la mănăstirea Suceviței, mai la Rădăuți. Dar, după asta, i-a pus frumuşel, pe rând, la treabă şi gospodărie. Tatălui meu îi băgase însă în cap, încă mai dinainte, un unchiu, călugăr ce tot se abătea pe la casă, fumuri de boierie. Şi-ntr-o zi, prin postul mare, când moşul meu l-a fost trimes pe tata cu boii în țarină, să o curețe de spini, el ce s-a gândit, ce a făcut, dar atât că a tulit-o drept în Moldova, la mânăstirea Neamțului, unde un alt frate al moşului meu, arhimandritul Serafim, se găsea stariț. Ce va fi învățat pe acolo bietul meu tată e greu de spus. Destul că, după moartea unchiului, s-a întors băiat cam răsărit, dar fără nici un rost, adică nici bun de gospodărie, nici prea îndemânatec pentru carte nemțească, ce se cerea pe la noi, în Bucovina. Cu mare greu de şi-a cârpit, în urmă, învățătura, încât să poată intra învățător şi astfel să scape de slujba grea de opt ani a oştirei.

Dar să mă întorc înapoi, la firul amintirilor mele, şi, părăsind Horodnicul, să apuc pe altă cale şi să dau de drumul mare ce duce, la stânga, spre Rădăuți, iar, în dreapta, apucă spre vestita mânăstire a Suceviței, cea durată de neamul domnesc al Movileştilor. Într-acolo tăbărăsc, în ziua de Probaj (Probaj se zice în popor la sărbătoarea Schimbării la Față), toate satele de prinprejur, mai ales, însă, Horodnicenii noştri.

În partea aceea se îmbie, pe la jumătate de cale, şi un drum destul de bunicel al satului nostru. La ieşirea din sat, însă, nu mă pot răbda să nu-mi întorc, încă o dată, privirea la frumoasa şcoală cu şase clase, ce au clădit-o oamenii de câțiva ani încoace. Unde, acum douăzeci de ani, nu prindeai copiii Horodnicenilor nici cu arcanul ca să-i aduci la învățătură, şcoala asta nouă, cât îi de încăpătoare, geme de băieți şi fete cari, învățând cu schimbul, unii dimineața şi alții după amiazăzi, nu dovedesc să se lumineze de ajuns. Acum comuna a cumpărat şi cele două crăşme, de devale din sat, unicele cari mai rămăseseră încă neînchise, după izgonirea Jidovilor de către unchiul meu, vornicul. Astfel, se mai fac două şcoli

deosebite, pentru sătenii împrăştiaţi unii pe la aşa-zisa toloacă a Braniştei, iar alţii tocmai hăt, dincolo, pe sub pădurea Fondului. O! dacă s-ar putea pune în locul fiecărei crăşme câte o şcoală, cum s-a făcut la Horodnicul de Sus, tu, neam ales al Israilului, oare ce te-ai mai face?

Drumul satului din partea asta îi petruit, ba încă, pe ici, pe colo, s-a sădit şi câte un pom alăturea şanţului, lucru de minune, care arată că vreau oamenii să facă cum face stăpânirea şi tot parcă li vine greu să-şi întinză ei înşişi umbră pe ogoarele lor. Şi ogoarele sunt muncite bine şi făgăduesc, ca în toţi anii, rod şi bucate îmbelşugate. Unde prinde, însă, drumuleţul satului a se sfârşi şi vine de se închiagă cu drumul împărătesc, zărim o fântână mare, cu ghizduri şi cu brâu înalt de peatră. În dosul stâlpului sumeţ al cumpenei cu ciutură ferecată, se înalţă o cruce frumoasă de pomenire, cioplită din două lespezi întregi de stâncă adevărată. Nu trece om, de unde va fi venind, ca să nu se oprească, o clipă, şi, făcându-şi cruce, să nu mulţămească celui de sus pentru băutura răcoritoare, şoptind, în acelaşi timp, şi numele acelora ce s-au gândit să facă aşa binefacere însătaţilor de la drum. Îmi vin lacrămi în ochi, căci ctitorii însemnaţi cu slove vechi pe latul crucei sunt moşul meu, Irmolai, şi Solomina, bunică-mea. Să-i aibă Dumnezeu întru împărăţia sa!

Abia, abia îi ţin minte, când veneau la tata, la Rădăuţi, unde trăgeau trăsurica lor cu un cal la o parte de portiţa casei vechi, în care stam. Şi parcă îl văd pe bătrân şi acum. Om înalt şi puternic în portul său sătesc, cu peptarul alb închis la umăr, pletele părului argintiu lăsate pe spate, cu mustaţa şi sprâncenele stufoase, dintre cari zâmbia, însă, o faţă pururea veselă. Iar bunica, femeie nu tocmai mică şi ea, numai puţin îndoită la mers, îmbrobodită cu testemel de mătasă, sub care se furişau, uneori, şuviţele de păr albit peste marginea încreţită a frunţii. Venea greu să o prinzi ca să te uiţi mai lung în faţa-i senină, căci era fire tăcută, care căuta să te ieie nu aşa, cu vorba, decât mai mult cu fapta. Că nu mai isprăvea cu cel sicriaş de sub capra cărucioarei, la care se-ntorcea întruna, scoţând şi ducând la legăturele cu tot felul de lucruri bune, strânse pentru mamă-mea.

Decât cu această duioasă amintire am şi ajuns, iar, în târg, fără să vă spun ce falnică e intrarea în Rădăuţi pe drumul acesta, care e ţinut încă mai cu grijă decât cel al Frătăuţului. Doar pe aicia trec căleştile,

înhămate cu armăsari, ale domnilor mari de la stăpânire, ce vin – mai ales toamna – la vânătoare de urşi în codrii apropiaţi ai Carpaţilor. Pe aici a trecut, la 1851, şi tânărul împărat **Franþ Iosif**, chip ca să-şi cerceteze ţările, şi, văzând târguleţul cel curat, cu drumurile sale netede şi croite aşa drept printre rândurile trufaşe de plopi uriaşi, cică ar fi zis „că ţărişoara Bucovinei e mărgăritarul între moşiile coroanei habsburgice“!

Numai atât că supuşii, cu care a căutat să umple mama Austrie scumpa ei ţărişoară, nu prea semănau a mărgăritari. Că nu mai departe decât la 1848, adică cu trei ani înainte de venirea în plimbare a împărăţelului, adunătura de Saşi, Unguri şi Secui, pripăşiţi la Rădăuţi de la ocupaţiune încoace, a găsit că burzuluiala de la 48 le-ar putea fi bună şi ea la ceva şi erau să facă stăpânirei o şotie urâtă de tot. Mişcarea de răsvrătire de la Viena şi din toată Europa intrase în capul câtorva derbedei, de credeai că se prăpădeşte târgul. Înarmaţi cu ce au putut prinde la mână, mulţi chiar cu puşti şi cu pistoale, au ieşit în piaţă şi atât de mult îi buimăcise asta pe oameni, încât numărul neastâmpăraţilor se prefăcuse în gloată turbată, care umbla urlând prin uliţe, strica şi spărgea ce-i venea în cale şi sbiera să i se deie „constituţie“. Cei mai mulţi nici nu ştiau ce cereau, dar aşa era, se vede, duhul ce apucase cu năprăsnicie lumea întreagă. A venit – nu-i vorbă – oaste de i-a îmblânzit pe buntuşnici. Pe mulţi i-au băgat la temniţă, iar pe câţiva, cei cu prădăciunea şi cu samavolniciile, i-au împuşcat în dosul livezii mari, de lângă drumul ce duce de la biserica Episcopiei spre Vadul Vlădichei.

Nu mult după aceasta, au început, apoi, să treacă prin Rădăuţi regimente de pedestrime muscălească şi de cazaci fioroşi, trimeşi în grabă de ţarul rusesc ca să scape pe prietena Austrie de bucluc. Că şi era urgie mare, nu şagă, ce se pornise în ţara ungurească împotriva asuprirei nemţeşti. Şi nu ştiu, zău, cum ar fi ieşit treaba, dacă oştile muscăleşti, pe de o parte, şi mâna de ajutor a credincioşilor fraţi români din Transilvania nu l-ar fi scăpat pe tătucul Ferdinand, împăratul cel bătrân, care abia, abia a mai avut vreme să fugă teafăr din burgul de la Viena. A pus el, apoi, aşa, mai mult de nevoie, decât de dragă inimă, pe nepoţelul Franţ Iosif pe tron, de s-au împăcat, cu încetul, lucrurile, dar destul că s-a simţit şi prin ţărişoara Bucovinei câte ceva din năbădăile anului 48, cel cu pomeneala.

Ulița de intrare în târg, dinspre satele Marginea – Horodnic de Sus, e cea mai de samă şi poartă numele de uliță domnească, adică fiindcă acolo s-au clădit cele dintâi case mai frumoase şi de oameni cu dare de mână. Acolo şi-au aşezat burgherii Rădăuțului grădina lor de petrecere cu şiştaşul, adică foişorul de tragere la țintă, fără care un târg nemțesc nu se poate închipui. Şi o fabrică de bere se înființase la Rădăuți, încă din anii cei dintâi, alt lucru de mare căutare, fără care îi vine greu Neamțului să trăiască pe pământ. Cât despre biserică şi şcoală nici că mai vorbă. Erau aşezate tot pe Ulița Domnească, nu departe de spitalul târgului. Mai ales şcoala a fost zidită cu multă grijă. Atât numai că într'însa copiii noştri nu prea erau văzuți cu ochi buni, cum îndeobşte Românii nu prea aveau nazar în societatea nemțească.

Ce-i drept, însă, că oamenii noştri, deşi unii foarte bogați şi cu vază în târg, cum erau **Larione°tii, ªindelarii, Buculeii, Puiulenii**, nici nu prea râvneau să se amestece cu Nemții. Turmele Buculeilor, Popeştilor şi Puiulenilor, cu oile vestite prin lâna lungă şi berbecii cu şese coarne, de cari nici nu se mai aude în zilele noastre, nu le prea dau răgaz acestor bogătaşi să-şi bată mult capul cu şcoala. Îşi vedeau de treabă şi trăiau în pace cu burgherii, la vreme de nevoie se şi ajutau între ei, dar prietenie multă nu făceau.

Între Românii băştinaşi ai Rădăuțului şi între străinii tăbărâți acolo de la luarea Bucovinei încoace, dacă nu s-a închegat o legătură sufletească mai strânsă, dar, totuşi, s-a băgat ceva la mijloc ce a adus, în scursul vremii, aşa un fel de apropiere de la unii la alții. Erau amploiații oşteni ai hergheliilor şi gospodăriilor împărăteşti sau, cum le zicea, ofițerii erarului; erau, apoi, oamenii diregătoriei: judecători, slujbaşii de la visterie, de la poştă şi vamă, şi era şi preoțimea cu învățătorimea din ținut, pe care o aducea nevoia zilnică adeseori pe la târg. S-au mai adăugat, apoi, la această tagmă şi alți oameni trăitori din leafă şi veniți din toate părțile împărăției, care nu simțeau nevoia să se deie nici într-o parte, nici în alta. Decât aceasta era apă pe moara burgherilor. Căci, împestrițându-se prin căsătorii şi înrudiri cu cei noi veniți, îşi păstrau întâietatea lor cu mare grijă, încât nu puteai răzbate aşa de uşor ca să ajungi să fii de-o samă cu dânşii.

Când te uitai, aşa, în zilele de rând, la târgul Rădăuțului, parcă

nici nu-ți venea să crezi că din cele câteva case de burgheri se strecură atâta mândrie şi putere. Numele vechi şi cinstite ale câtorva familii cu vază multă pe atunci le auzi şi astăzi prin Rădăuți. Aşa, de pildă, familiile **Schlichting, Most, Haas, Schreiner, Willetz, Kirner, Marin** (din care provenea celebrul arhitect bucovinean Adolf Marin – n.r.), toți oameni ajunşi la stare şi avere prin munca lor neobosită. Bătrânul Marin a fost, timp de douăzeci de ani şi mai bine, burghermaistrul târgului şi câtă cumpănă avea vorba acestui om între ai săi! Şi ce mândri erau aceşti oameni de meseria lor! Că nu se lăsa mai pe jos fabrica de mucava sau moara de hârtie a lui **Eckhart,** de dubăria lui **Schulz**, şi nici cuțătarul **Feiger,** de potcovarul **Kornelson** sau de armurierul **Muntzger**.

Îmi aduc aminte şi eu de o familie de aceste, care-şi avea casele în piața mare, lângă spițărie, casă unde am petrecut des, în anii mei de student. Bătrânul **Melner**, franzelar de meserie, era unul din oamenii cei mai însemnați ai târgului şi rar găseai familie mai primitoare şi binecuvântată cu belşug ca la aceşti oameni. Căci ştiau să petreacă cu lumea, dar nici nu se ruşinau să muncească, cinstindu-şi meseria lor.

La sărbători şi zile mari, îi vedeai pe Rădăuțeni, după cum li era legea, despărțindu-se în două tabere: papiştaşi şi pravoslavnici, cari se îndreptau spre bisericile lor. Cine se ținea, însă, cam la o parte, în zile de aceste, erau cei câțiva Evrei şi puținii Protestanți. La ziua împăratului, însă, la 18 August, se făcea, oarecum, împăcare şi frăție. Că ieşeau cu toții, împreună, la parada mare. Şi vedeai, atunci, pe canonicul de la biserica nemțească alăturea de protopopul nostru, pe catolicul comandant al hergheliei, **Daconal**, alăturea de judecătorul român **Pitei**, pe geometrul rus-unit cu baumaistrul ungur-calvin, pe cei trei doctori cu cei doi spițeri şi doi veterinari la spate, fiecare de altă limbă şi lege. Vedeai rânduri, rânduri, pe toți slujbaşii, amploiații, ofițerii şi mari şi mici, vlăstari din toate neamurile, cu galoane şi cu felendreşuri, amestecându-se prietenos cu burgherii îmbrăcați în haine negre şi cu Moldovenii târgului, în zuboanele lor lungi – veniți toți cu fețele senine să cânte, în bubuitul săcăluşelor, imnul împărătesc „Gott erhalte“.

Vedeai, la zile mari de aceste, o Austrie adevărată, ținând ca o cloşcă buimăcită, sub aripele ei, toate neamurile de untertani – adică supuşi – cu porturile şi graiurile lor. Căci n-am apucat să vă spun că, la

astfel de adunări sau Vinerea, în ziua târgului, veneau la Rădăuţi şi Lipovenii de la Fântâna Albă, cu vlădica lor, veneau şi Ciangăii din săliştele ungureşti Hadicfalva, Andreasfalva şi Istenşeghiţ, şi Şvabii din Frătăuţi şi Voevodeasa, şi Rusnecii ulduroşi din Mileşăuţi şi câte alte viţe străine. Decât sara, la masa cea mare, ce se da în curtea comandantului hergheliei, strălucitoare de lumină şi păzită de călăreţi dragoni, tot burgermaistrul cu Nemţii lui aveau cuvântul cel mare şi doar, doar, dacă mai scotea o vorbă câte unul din cei puţini de altă naţie şi lege, poftiţi şi ei, aşa, de obrazul lumei. Şi, atunci, de i se îngăduia cuiva din aceştia aşa mare cinste, trebuia să-şi aşeze cuvântarea frumos pe limba nemţească şi să sfârşească cu un întreit „hoch!“, adică „vivat!“.

Decât şi lumea cealaltă îşi avea locul ei de petrecere şi chefuială. Burgherii mergeau, cu nevestele, cu copiii şi cu cunoscuţii lor, la grădina târgului, unde cei mai bătrâni şi cu vază se îndeletniceau cu împuşcatul în şiştat, împărţind la ţintaşii mai iscusiţi tot felul de daruri. Trăgaciul cel mai de samă dintre biruitorii la ţintă se alegea, în urmă, craiu (Schutzenkonig), vrednicie de care se bucura, apoi, tot anul. Căci craiul ţintaşilor avea şi oarecari drepturi deosebite, aşa, de pildă, să-şi verse veninul şi necazul cu orice fel de sudalmă, oricum i-ar fi venit pe limbă. Alegerea asta se făcea către sară, când lumea era mai cu chef, şi atunci se pornea o veselie şi un tămbălău printre Nemţi, încât părea că n-are să mai ieie sfârşit. Băuturica roşcată a berarului **ªtolþ** curgea gârlă, iar cârnaţele leahului **Davidovici** şi aluaturile vădanei nemţoaicei **Huber** se mâncau cu sutele. Tineretul, însă, floarea şi nădejdea neamului burgheresc, se legăna, în sunetul bandei ungureşti, în jocuri şi ţupăieli cari de cari mai sburdalnice.

Românii noştri petreceau şi ei – tot între dânşii – dar mai altfel. Dacă nu se întâmpla, cumva, să cadă, în acest timp, vestitul hram la apropiata mănăstire Putna, la care îşi da întâlnire întreg ţinutul şi nu lipseau Rădăuţenii niciodată, apoi se făcea petrecere chiar în târg.

La casa cea mare şi frumoasă a bogătaşului **Larionescu** (bunicul marelui heraldist de mai târziu – n.r.), câteodată şi în grădina bătrânului **Buculei**, se făcea horă mare. În ceardacul din jurul casei şedeau, aşezaţi la mese întinse, bătrânii şi sfătuiau, îndulcindu-şi necazurile cu vin de Odobeşti, adus de jupânul **Barber**. Flecăii şi fetele se cinsteau cu rachiu

dulce trandafiriu, zis „rozoglio“, sau de cel gălbui, făcut cu coaje de portocale – băuturi cumpărate de la băcanul, jupânul **Reichman**. Alții se îndopau cu turtă dulce şi beau must vechiu de pere, ce-l vindea lipoveanul **Ivanuºca** la o tejgheluță, lângă portiță. Şi lăutarii țigani, aduşi înadins de la pădurea Ulevei, trăgeau din cobză, naiu şi țimbal nişte arcane şi căzăceşti de se ridica numai cât colbul ogrăzii. Şi jucau fetişcanele Moldovenilor noştri cu cosâțele în vânt, de le scăpărau salbele de sorcoveți pe la gât. Iar flecăii sminteau pământul tropăind, până o schimbă scripcarul cărunt **Buºan**, deodată, mai pe domol şi se lănțuiau cu toții, tineri şi bătrâni, în horă legănată şi molatică.

Astfel petreceau Rădăuțenii la zile mari şi sărbători, fiecare după felul şi gustul său şi între ai săi. În zile de rând, însă, sau în zile de lucru, locul celor ce vroiau să petreacă mai des era băcănia lui **Schnirch** sau, mai bine zis, crâşma lui neica **Deutscher**. Aceasta ținea cu chirie vechea dugheană mare şi vindea ce vindea din mărfurile de băcănie, avea, însă, în fundul caselor, nişte odăițe de oaspeți, aşa, mai ascunse de ochii lumei. Aici se adunau căpeteniile târgului cu fețele mai de samă din ținut şi se cinsteau cu câte un păhăruț de vinişor, când moldovenesc, când unguresc – după cum era şi omul, gustul sau cheful. Mai ales în ziua de Vineri, când era târg la Rădăuți, odăițele, din fund, de la Deutscher erau ticsite. Căci aici îşi dau întâlnire cei care nu se vedeau cu săptămânile, cum erau, de pildă, preoții noştri, proprietarii mari şi altă lume mai aleasă.

Ş-apoi prietenia, sfatul şi petrecerea, când oamenii nu s-au văzut o bucată de vreme, se întețeşte, limba se mai desleagă şi se pornea vorba şi politica între străini şi băştinaşi, de te mirai de unde atâta frăție. Cine făcea, însă, treabă bună era neica Deutscher, până ce, de atâta bine, s-a dat, de la o vreme, şi el la chef şi la sfat şi a ajuns, încet, încet, la sapă de lemn. În jurul său, însă, şi de-a lungul pieței târgului, se deschidea o crăşmuță nouă după alta şi se îmbogățea un jidănaş după altul, fiindcă ăştia – vezi bine – nu se puneau la sfat cu cei ce veneau să chefuiască, ci lăsau balabusta să li tot toarne goilor băutură botezată la pahar, iar jupânul vedea cu ochi lacomi ce gheşeft mai era de făcut Vineria, până a nu se arăta luceafărul şi a nu se aprinde lumânările de şabăs.

Cam aşa era Rădăuțul cu Nemții săi, cari, până a nu veni potopul evreiesc din Galiția peste țară, stăpâneau târgul ca şi cum era al lor. Şi,

când îi numărai, aşa, câte unul, aceşti negustoraşi şi meseriaşi, ajunşi chiaburi în scurtă vreme, nici nu păreau tocmai mulți, dar țineau între dânşii şi, față de Românii nepăsători, ştiau să-şi facă toate trebile binişor şi pe placul lor. A fost mai ales un prilej în care s-a arătat puterea ce o avea burgherimea târgului şi, lucru ciudat, de la ciasul acela s-a schimbat – se pare – mersul soartei Rădăuțului şi a locuitorilor săi. Era vremea drumurilor de fer, ce veneau să-şi întinză rețelele până şi în părțile țărei noastre. Cias nefericit – cum bine cântă versul lui Eminescu – căci nu atât că ne-au perit cântecele, dar ne-a contropit neamul perciunat al lui Israil.

Domnii de la stăpânire, hotărând să fericească şi Bucovina cu un drum de fer, s-au gândit şi la prea credincioşii burgheri ai Rădăuțului şi, înainte de a croi, în chip nestrămutat, linia pe unde trebuia să treacă drumul acesta, i-au îndemnat pe Rădăuțeni să întâmpine, cu oarecare jertfe din partea lor, fericirea ce avea să li cadă cu hârzobul din cer, adică să deie din toloaca lor mare, dinspre partea Frătăuțului, fără plată, locul cât va trebui pentru ca să li vie gara mai aproape de Rădăuți. Avuse în vedere stăpânirea şi scăldătorile căutate de la mănăstirea Solcei, cari aveau să vie mai legate cu locurile din Bucovina şi mai ales cu Cernăuțul.

Furtuna ce s-a stârnit în sfatul târgului şi între târgoveții nemți mai ales, când s-a aflat despre această năzdrăvănie, era cât pe ce să întreacă revoluția de la 48. Au sărit burgherii noştri ca leii să-şi apere drepturile lor primejduite. Erau neînchipuite şi fără număr nenorocirile ce aveau să iasă de pe urma unei asemenea pacoste. Întâi era să li se taie în două şi să li se strice drumul cel frumos cu plopi; erau să li se omoare vitele şi porcii ce păşteau pe toloaca de acolo; era să li se ieie locul cel mai drăguț pentru creşterea gâştelor şi curcilor. Ferarii, potcovarii, rotarii, hămurarii şi caretaşii, la rândul lor, urlau de mânie, căci, făcându-se drumul de fer, li se ducea câştigul din mână. Negustorii țipau şi ei că, de acum înainte, n-are să mai cumpere nimene nimica de la Rădăuți, ci va căuta să se ducă tot înainte, să caute marfă mai ieftină şi... câte şi mai multe. Era sărăcia cea mai groaznică ce avea să le vie cu drumul de fer şi aşa de crunt s-au pus îndârjiții Rădăuțeni pe jalbe, plângeri şi împotriviri, încât s-au îndurat domnii de la stăpânire şi... i-au lăsat în pace.

Un singur târgoveț era, totuşi, care spunea că bine ar fi să se facă

drum de fer – armeanul **Burdea**, cel cu dugheana de brânzeturi, săuri şi frânghii. Avea, adică, omul prin părțile pe unde era să treacă drumul de fer o fâşie de pâmânt cu casă şi-i venea la socoteală treaba asta, cum bine veți înțelege. Dar cine-i da vreo ascultare sau îl băga în samă pe pastramagiul pripăşit?

Ani de-a rândul, au trebuit, în urmă, sumeții burgheri să suspine după ceea ce aruncase de la ei. Şi oftau Rădăuțenii din greu, când avea câte unul din ei de făcut vreun drum mai în depărtare şi trebuia să se acațe de diligență sau trăsură scump plătită, uneori pe la miez de noapte, şi să plece prin frig şi ploaie până la stația din satul unguresc Hadicfalva. Şi harabalele jidoveşti din târg se înmulțeau, că nu trecea zi lăsată de la Dumnezeu fără ca să nu aducă câte doi, trei jupâni noi, sosiți aşa, cu nepusa-n masă, cu borfele lor, la târgul cu belşug mult lăudat. Şi hanul cel mare al sasului **Kantor** sta mai gol şi pustiu ca oricând, parcă fugeau toți cu drumul de fer în largul lumei, numai la Rădăuți nu se opreau.

Astăzi, Rădăuțul are o linie ferată locală, cu patru stații, din care una aşezată chiar în locul cel mai de frunte, între arborii mari din grădina vechii Episcopii. Nu ştiu, s-a făcut acest mijloc de îndemănare pentru ca să plece din Rădăuți şi cei din urmă oameni cu stare şi cu vază sau pentru că nu ajungea drumul de fer să aducă la străini! Şi ăştia se oploşeau ca locustele flămânde peste câmpia verde.

Altă comedie şi mai boacănă a văzut-o Rădăuții când a fost vorba să se aducă regimentul de călărime, de care se ivise nevoie prin locurile noastre. Căci iată ce s-au gândit domnii de la stăpânire: loc mai îndemânatec nici că poate să găsească pe fața pământului! Mai ales că toloaca mare a târgului, unde era să se facă stația de drum de fer, nu li ieşia din cap domnilor şi se potrivea de minune pentru clăditul de cazărmi şi grajduri. Şi nu mai încăpea, apoi, nici vorba că, unde e herghelie, pot să steie şi regimente întregi de călăreți! Şi era să li vie Rădăuțenilor regiment de husari, nu altceva. Ştiți, de cei cu nădragii strâmți şi cu găitane pe la cojoacele purtate numai cât aşa, pe umere! Şi tot băieți fercheși, cu ofițeri de neam unguresc mare, numai cât grofi unul şi unul.

Dar tocmai aicia era beleaua. Că s-au ridicat, de astă dată, nu Nemții bărbați, ci burgheroaicele cele groase şi mi s-au năpustit cu gura, de le umbla limba foc. Că li era, acum, primejdia de-a fetelor lor. Şi dă – ca să

nu vă spun despre câte era, atuncia, vorba – vă povestesc despre isprava asta numai atâta, că a scăpat Rădăuţul şi de husari şi s-a făcut o cazarmă mare de călăreţi la Jucica, tocmai dincolo de Prut, spre bucuria Jidovilor din Sadagura.

Privesc în dese rânduri, şi astăzi, la viaţa Rădăuţului; mă uit, în zile de Vineri, cum geme parcă târgul de lume. Văd şi mă uimesc văzând. Cât e piaţa de mare şi întinsă, abia cuprinde norodul ce vine din satele ţinutului. Mă uit, mai ales, cu sufletul plin de mulţămire, la roiurile de săteni, veniţi din comunele bogate româneşti. Îi văd sosind pe voinicii noştri Români cu carul cu boi frumoşi ori în cărucioara trasă de cai sprinteni de soiu, încunjuraţi de nevestele lor curat îmbrăcate şi de copilaşii rumeni, înşirându-se în piaţă unii lângă alţii. Privesc mişcat şi cu drag la aceste cete de popor harnic, ce-şi aduce, în ziua de Vineri, munca gospodărească şi rodul câmpului, strâns în sudoarea feţei. Că umblă doar să-şi facă rost de ceva parale, cu cari să-şi împace tot felul de nevoi de ale casei. Mă uit cu sufletul înviorat şi cu nesaţ la acest norod neprihănit, ce se tot înmulţeşte la număr şi sporeşte văzând cu ochii în avuţia sa, ţinându-se curat şi neschimbat în graiu, în deprinderi şi în năravuri. Şi simt cu bucurie că bine trebue să fie povăţuit de preoţii şi învăţătorii săi vrednici, încât a prins a se lăsa de apucături rele şi de beţie. Şi ar trebui să-l privească şi alţii pe poporul nostru în asemenea zile de strânsură, ca să vadă mai ales un lucru, care umple de mândrie pe orice Român. Cât de mare e târgul Rădăuţului, cât de năprasnică învălmăşeala cu alte neamuri pripăşite, în asemenea zile de întâlnire, când tragi cu urechia la clopotul asurzitor de vânzători şi cumpărători, nu auzi, cu toată împestriţeala chipurilor, decât vorbă... românească.

Aşa a fost la Rădăuţi de când ţin eu minte, aşa a fost întotdeauna. Şi mai încunjuraţi de neamuri străine cum sunt, din păcate, ca Românii ţinutului rădăuţean nici că mai sunt poate alţii. Şi, totuşi – e semn de biruinţă falnică, cel puţin în ochii mei – Moldovenii noştri nu s-au dat înapoi cu graiul lor nici înaintea unui străin, căci i-au făcut pe toţi de vorbesc numai cât... româneşte.

O ştie asta de la moşi, strămoşi, şi Ungurul sumeţ, şi Lipoveanul somnoros, şi becisnicul de Rusneac, şi morocănosul de Neamţ, că Românul cere să-i vorbeşti în limba lui, dacă vrai să faci treabă sau

negoț cu dânsul. Cine o știe, însă, asta mai bine ca toți e șiretul de Evreu. Căci cu vorba doar îl prinzi pe om mai lesne! Şi, ia ascultați, vă rog, cine țipă în târg mai cu glas ascuțit: „Bade, bade! Lele, lele!“? Sunt odraslele lacome ale pripășiților din țara leșească. Uitați-vă, însă, și la fețele lor lihnite și uitați-vă la poporul nostru și nu vă fie teamă nici de acești dușmani noi. Îs mulți la număr – ce-i drept –, dar vlaga neamului românesc îi va birui înainte de a ne copleși ei pe noi. Asta-i nădejdea mea și a fraților mei români (Em. Grigorovitza, Cum a fost odată, București 1911, pp. 3-40).

1887: Rudolf, în districtul Rădăuților

Sâmbătă (9 iulie 1887 – n.r.), dimineața, la 6 ore, Alteța Sa Imperială a părăsit Cernăuții. De ambele laturi ale drumului, până la stațiunea grădinii publice, era adunată o mulțime de public. Pe la 5 și 1/2 ore, Alteța Sa, însoțită de Baron Pino și suita Sa, părăsi edificiul guvernului. Tot drumul, Alteța Sa a fost întâmpinată cu strigăte.

La stațiunea „Grădina publică“, pe lângă acele persoane care l-au întâmpinat la sosirea Sa în Cernăuți, îl așteptau pe Înaltul oaspe și alumnii seminariali cu membrii societății „Armonia“. De-a stânga cortului anume clădit pentru Alteța Sa, era așezată o companie de onoare. La aripa dreaptă a companiei, erau postați ducele de Wurttemberg, generalul-maior Schrofft, locotenent-colonelul de Pfugl și adjutantul, maior Orsini-Rosenberg.

Înaintea companiei, trăsura stătu, Alteța Sa se coborî, primi din partea generalului-maior Schrofft raportul și se duse, apoi, în pavilion. La intrare, îl anunță consilierul de Claudy că trenul e gata de plecare. Apoi, Alteța Sa păși spre căpitanul țării (guvernatorul Bucovinei – n.r.) și, mulțumindu-i cu cuvintele cele mai cordiale pentru toate ostenelile sale, îi întinse mâna; se-ntoarse, apoi, către primarul orașului, îi mulțumi și acestuia pentru primirea cea frumoasă ce a avut-o în Cernăuți și, după ce-și luă adio de la Mitropolit, se sui în tren, în care se urcaseră deja căpitanul țării și Baronul Pino.

Sub strigăte vii de „Să trăiască!“, trenul se puse în mișcare spre

Rădăuţi.

De la Cernăuţi până la Rădăuţi, erau postaţi, de-a lungul liniei căii ferate, locuitorii satelor învecinate, în frunte cu preoţii şi antiştii comunali, care îl întâmpinau pe Principele nostru cu strigăte de „Să trăiască!".

La gara Hadicfalva (Dorneşti – n.r), care era foarte frumos decorată, îl aşteptau pe Înaltul oaspe, pe lângă deputaţiunile din districtul Siret şi Suceava, ministrul de agricultură Falkenhany şi alţii.

Precis la 8 ore, sosi trenul separat la staţiunea drumului de fier Hadicfalva. Aici se coborî Alteţa Sa Imperială din tren, dimpreună cu suita Sa, fiind întâmpinat cu „Să trăiască!" din mii de glasuri.

Alteţa Sa Imperială schimbă câteva cuvinte cu conducătorul clerului catolic din loc, din Siret şi Cibeni (Ţibeni), vorbi apoi cu archipresviterul stavrofor D. Selechi, cu Ioan Mandaşevschi şi Dimitrie Onciul, protosviterii oriental-ortodocşi ai Sucevei, Siretului şi Vicovelor. Un agricultor german din comuna româno-germană Sf. Onufri, Nargang, îi oferi pâne şi sare, cu o cuvântare scurtă în numele Siretului. Alteţa Sa Imperială se informă, apoi, despre domiciliul vorbitorului şi despre naţionalitatea comunei Sf. Onufri, la care îi răspunse delegatul cum că este comună locuită de germani şi români.

Primarul din Bosanci, Vasile Blândul, îmbrăcat în costum naţional, ţinu apoi o cuvântare în limba română, oferind Alteţei Sale pâne şi sare.

Alteţa Sa răspunse, apoi, germăneşte:

- Meinen innigsten Dank den edlen, treuen und lieben Rumanen!

Adică:

- Mulţămita mea cea mai intimă nobililor, credincioşilor şi iubiţilor Români!

După aceea, privi Alteţa Sa în special la fiecare spalier, ce era compus de Unguri – ca cei de casă, apoi de mai la 1.000 de Români.

Atât fetele, cât şi flăcăii erau postaţi după costume şi naţionalităţi: mai întâi, Germancele, apoi Româncele – în număr foarte mare, după aceea Lipovencele şi, în fine, Unguroaicele; de asemenea şi flăcăii din ţinutul Siretului şi al Sucevii.

După aceasta, trecu Alteţa Sa frontul banderiilor. Mai întâi, defilară, în trap repede, flăcăii Români, strigând „Să trăiască!", sub conducerea Dlui cavaler Miculi, îmbrăcat în costum naţional românesc, apoi Ungurii,

Lipovenii, Huțanii şi, în fine, Germanii, în număr foarte mic.

Mulțumind Alteța Sa la toți, de pe pragul pavilionului, se sui în trăsură cu Excelența Sa ministrul de agricultură Falkenhany, urmând calea spre Rădăuți, precedat fiind de **prefectul Rãdãuþilor, Dl Keschmann**.

La intrarea Alteței Sale în Rădăuți, îl întâmpină, lângă arcul triumfal, primarul oraşului, cu câteva cuvinte bine rostite. Alteța Sa îi mulțumi scurt şi porni mai departe, spre cvartirul Său, care se afla în curtea de lângă stabilimentele pentru hergheliile împărăteşti. Aici, Alteței Sale i s-au presentat corpul ofițerilor, preuțimea, deputațiunile diferitelor comune şi şcoli. Alteța Sa visită, apoi, gimnasiul, unde un şcolar îl bineventă cu o cuvântare, apoi se duse la spital. La 12 şi 1/2 ore, se dădu un dejun, la care erau invitate 17 persoane.

La 2 şi 1/2 ore d.a., Alteța Sa Imperială se porni la Mănăstirea Sucevița. La ieşirea din Rădăuți şi pe toată calea până la Sucevița, erau construite arcuri de triumf, pe lângă care aşteptau preuțimea şi poporul, şi salutat cu strigăte de „Să trăiască!“ pe Alteța Sa Imperială.

În Sucevița, primi pe Alteța Sa c.r. egumenul mănăstirii, archimandritul I. Filipovici, cu tot conventul, şi, după săvârşirea unui Te Deum în mănăstire, se interesă Alteța Sa Imperială foarte mult de antichități şi de feluritele lucruri cusute de mânile voevodeselor şi prințeselor vechilor voevozi (Principele de coroană Rudolf a binevoit să ordone cumpărarea unei icoane, care represintă mănăstirea Sucevița. Această icoană este lucrată de **Eugeniu Maximovici**, profesor la gimnasiul din Rădăuți, şi este menită pentru galeria privată de icoane a Alteței Sale).

După o oră, se întoarse Alteța Sa iarăşi spre Rădăuți, unde se opri în grădina publică, în care erau aranjate grupe de jucăuşi (dansatori – n.r.) din feluritele naționalități ce locuesc în districtul Rădăuților. La fiecare grupă, Alteța Sa Imperială se opri şi vorbi cu poporenii adunați, a căror bucurie era şi mai mare, văzând că Alteța Sa le vorbeşte în limba lor.

Din grădină, intră Alteța Sa Imperială în societatea de tir şi înscrise Înaltul Său nume în albumul societății (Aici a fost întâmpinat de dl învățător din Bilca, G. Brăilean, îmbrăcat în costum național, cu pâne şi

o bucată de sare cristal. Pe sare erau gravate cuvintele: „Bine ați venit!". Alteța Sa Imperială a binevoit prea grațios a răspunde în limba română: „Mulțămesc, mulțămesc!", apoi a luat sarea în mână şi, punând altă mână pe pâne, a poruncit să i-o ducă la trăsură; sarea a ținut-o în mână până târziu).

Pentru sărmanii Rădăuților, Alteța Sa Imperială oferi suma de 300 florini.

În 10 iulie, la 4 ore, de dimineață, se porni Alteța Sa Imperială spre Câmpulung şi Cârlibaba. În comunele Horodnic, Marginea, Lichtenberg (Clit), Iaslovăț, Caşvana, Solca, Arborea, Soloneț, Poieni, Botuşana, Ilişeşti, Cacica, Pârteştii de Sus şi de Jos, Păltinoasa şi Gurahomorului erau aranjate frumoase arcuri de triumf, pe lângă care se afla adunat poporul din comune cu preuțimea şi şcoala (Revista Politică, nr. 5 din 15 iulie 1887, pp. 6-10).

1905: Rădăuți, în descrierea lui Nicolae Iorga

Rădăuții se deapănă întâiu în felul Câmpulungului, cu un şir de căsuțe ce se iveşte în marea vale înverzită. Trenul străbate aleia lungă, care pleacă de la halta Plopilor şi poară numele impunător de „Calea Domnilor", Herrengasse. Adecă „a domnilor" funcționari şi a „domnilor" cu ştreamăl de vulpe în cap, cari se plimbă acum măreț, de Sâmbăta sfântă, odihnindu-se de facerea gheşefturilor prin plănuirea lor. De aceştia din urmă sunt mulți „domni" în Rădăuți, care e mai deplin al lor decât Solca şi Humorul, unde joacă un rol de căpetenie cinstitul, curatul şi muncitorul element german. Şi, pe lângă „domnii" din Israel, sunt şi alții mai mici, până la cei mici de tot, dar tot cu nădejdea de a fi mari odată, cari se îmbracă în zdrențe şi au fața de flămânzi.

Cu căsuțele lui urâte şi neregulat aruncate, cu stradele prăfoase şi pline de paiele de azi şi cele de mai deunăzi, cu piața sa centrală, pe care chifteşte murdăria în timpurile de ploaie pentru a fi spulberată, apoi, de vânturi, Rădăuții dau cu adevărat icoana unui târg galițian, unde Ruteni nenorociți vin să se îmbete, Dumineca şi sărbătoarea, la Evrei mârşavi.

Dar şi noi, ceştia de cari se ține țărănimea săracă din aceste părți

de loc, avem Domnii noştri. Ei au făcut în acest sat, odinioară, o mănăstire de lemn pentru înmormântarea creştinească a rămăşiţelor lor, şi din această mănăstioară a răsărit, apoi, o mare biserică de piatră, o episcopie a fost înfiinţată lângă această biserică, pentru ca Vlădica, împreună cu păstorirea părţii de sus a ţării, să aibă grijă gropniţii Voevozilor. Episcopia a trăit supt stăpânirea moldovenească trei sute de ani în capăt, făcând lângă dânsa şcoală şi tiparniţă de cărţi, Un învăţat ca Isaia din Slatina a stătut aice, păstorind, învăţând şi scriind în locul unde s-au alcătuit acele pomelnice domneşti cu care începe istoria Moldovei. Când Austria luă Bucovina, ea făcu din episcop un Mitropolit şi-l înălţă la Cernăuţi, ajuns dintr-un târguşor de Ruteni romanisaţi o capitală de provincie. În schimb, ea aduse Evreii, îi aşeză şi ocroti, cum face până în ziua de astăzi. Iar acolo unde se rugaseră călugării în chilii, unde împărţiseră binecuvântarea episcopii şi meşterii de tipar lucraseră cărţi sfinte, ea puse soldaţi, ofiţeri, administratori ai unei herghelii care ajunse mai vestită decât biserica lui Bogdan-Vodă întemeietorul, a lui Ştefan-Vodă, care a clădit-o din piatră, a lui Alexandru Lăpuşneanu, care a împodobit-o, a Mitropolitului Iacov I-iu, care a dres-o în veacul al XVIII-lea.

Astăzi biserica e văruită şi n-a mai rămas pe din afară nimic din podoaba-i de sfinţi; cei d‘innuntru par prefăcuţi pe vremea lui Iacov, cum se dovedeşte şi prin acoperirea cu boia a vechilor iscălituri scrijălate. Nimic din biserică nu e mai vechiu decât timpurile austriace. Ceea ce se arată cu oarecare respect e un aier cu totul destrămat, o cruce de prin 1780 şi o ciudată icoană catolică, zugrăvită pentru Mitropolitul Bucovinei Dosoftei Herescu, al cărui nume e însemnat în formă de adresă pe o scrisoare.

Biserica veche a Domnilor Moldovei arată să fi fost de lemn; pe mormintele lui Bogdan-Vodă şi ale urmaşilor săi nu s-a putut pune, fireşte, nici o piatră. Întemeind episcopia Rădăuţilor, Ştefan cel Mare a înţeles să-i dea şi o biserică vrednică de noul Vlădică. Biserica aceasta a fost croită în proporţii de tot largi şi are astăzi o formă ce nu-şi găseşte părechea aiurea. Prin uşa cu multe arcuri sfărâmate în cadrul ei se intră într-un pronaos, şi de la acesta o altă uşă, încunjurată cu linii de sfărâmat, duce la biserica însăşi. Şi pronaosul şi naosul sunt împărţite în trei prin două şiruri de stâlpi greoi, făcuţi din zid. E, deci, o biserică cu trei năvi, aşa

cum se mai întâlneşte o alta la Argeş, în biserica domnească. Lumina pătrunde prin câte cinci fereşti de fiecare parte. Aşa fiind, catapeteazma se întinde numai în parte înaintea altarului, sprijinindu-se la dreapta şi la stânga pe două bucăți de zid.

Câte cinci contraforturi de fiecare parte sprijină păreții. Turnul lipseşte, dar în zid se făcu loc unei scări care duce la acoperiş. Clopotele atârnă într-o clopotniță cu două rânduri, ce se înalță la o parte.

În naos se întinde, lângă zidul din dreapta, un şir de pietre frumos săpate, pe care Ştefan puse să le facă în amintirea tuturor acelor înaintaşi şi strămoşi ai săi cari-şi găsiseră sau trebuiau să-şi găsească odihna în Rădăuți. Pe rând se ceteşte pe umeda piatră neagră, pătată de picurile de ceară şi acoperită de praf cleios, numele lui Bogdan, lui Lațco, lui Roman, tatăl lui Alecsandru-cel-Bun, lui Ştefan, fratele lui Roman şi biruitor al Ungurilor, lui Bogdan, fratele lui Alecsandru-cel-Bun, şi al lui Bogdan, tatăl noului ctitor. Lângă dânşii îşi aflară, apoi, locul rude domneşti şi fruntaşi ai țării din timpurile nouă. Dar gropnița Domnilor era strămutată, acuma, la Putna, mănăstirea cea nouă, şi Ştefan plătia, astfel, mai mult o datorie de recunoştință față de trecut, împodobindu-l în clipa când îl părăsia.

Aşa au trăit Rădăuții supt cârja vlădicească, supt paza sfintelor morminte, până în vremea acelui Alexandru Lăpuşneanu, care a urmat lui Rareş ca înnoitor şi adăugitor al monumentelor Moldovei. Alexandru-Vodă, tiran bisericos, cu frică de Iad, şi-a îndreptat luarea aminte şi asupra bisericii din Rădăuți, şi el i-a adaus un pridvor, împodobit în față cu o frumoasă fereastă gotică, înflorită şi având pe laturi alte două fereşti mici, deasupra uşilor împodobite ca din vechime. Tot supt dânsul, prin 1558, se făcu şi zugrăveala cea nouă a păreților şi chipurile ctitorilor ce se văd încă la strane, în mâna dreaptă. Alexandru-Vodă ține biserica în mână, Ştefan se află lângă dânsul, mai de o parte, şi tânărul de lângă el nu poate să fie decât Alexandru, fiul din flori al marelui Voevod: el nu avuse ca mamă o Doamnă, şi de aceea nici un chip femeiesc nu se vede lângă acestea ale Voevozilor.

Toți poartă haine lungi de brocard în flori de aur, dar ele nu pot fi privite cu deplină încredere, căci asupra lor, ca şi asupra chipurilor domneşti, a trecut penelul pictorilor mai târzii, cari au dat lui Ştefan-

Vodă şi Lăpuşneanului bărbile lor ascuţite, despărţite-n două. Cred că această din urmă prefacere şi împodobire a bisericii s-a făcut de către Mitropolitul Iacov I, care a fost, la început, episcop de Rădăuţi şi al cărui părinte, ieroshimonahul Andrian, a fost îngropat deocamdată lângă aceste ziduri, unde i se vede încă piatra, înainte de a fi strămutat la Putna. Colorile întrebuinţate şi înfăţişarea sfinţilor arată îndestul aceasta. Atunci se va fi făcut şi catapeteazma fără frumuseţă care se vede astăzi.

De la Rădăuţi porneşte un drum foarte prăfos în căldura care începe să se întindă asupra şesului roditor al Sucevei, ce se strecoară în dreapta, printre tufişurile înmugurite. Nori de praf se înalţă înecăcioşi şi orbitori, acum ca şi în Iulie trecut, când am străbătut acelaşi drum pentru a vedea serbările de amintire de la Putna (Neamul românesc în Bucovina, pp. 77-80).

„Dacă te opreşti puţin în rohatca Rădăuţului"

Întorsul de la Putna ne-a fost pe jos. Fiind zi de duminică, trenul local Putna-Karlsberg nu mergea toate cursele lui şi, cum noi trebuia să fim în Rădăuţi pe la 3 p.m., a trebuit să plecăm pe jos, la 11 ore dimineaţa.

De la orele 6 dimineaţa, eram cu toţii sculaţi, elevii pregătind liturghia şi veşnica pomenire, iar eu, cu doi elevi de-ai mei din cei mai sârguitori, ne-am pus să descalcăm inscripţiile de pe păreţi, pietre mormântale şi de pe clopote. Ar fi fost o nepăsare mare să trec prin Putna, ca şi alte mănăstiri, şi să nu-mi îmbogăţesc colecţia mea de inscripţii din ţară. Pe la orele 10, scosesem mai mult de 16 inscripţii, între care şi cea de pe mormântul lui Ştefan cel Mare.

Fiind glod pe şosea, noi am luat-o pe lângă drumul de fier şi, în 80 minute, am fost cu toţii la Karlsberg, 6 kilometri de drum.

Cerul era senin; soarele ardea şi omătul se ducea cu duduita. Acum am putut vedea noi bine toată valea Sucevei. E destul de largă şi deschisă, şi numai aşa ne-am explicat de ce pe această vale tihnită şi-a aşezat prima sa descălecare Dragoş Vodă, trecând colina munţilor şi ridicându-şi din pajişte o mică bisericuţă de lemn la Volovăţ, ca laudă lui Dumnezeu că a putut răzbi pe munte (în legendă, dedicată Uţei, zânei

locului, Olovățului – n.r.) şi găsi linoştea aşezării în această fericită vale, bună pentru păşunile vitelor, pentru cultura meiului, deci să poată sluji ca stup de roire şi în jos, şi spre răsărit, până la Marea cea mare.

Dacă tu, călător, te opreşti puțin în rohatca Rădăuțului şi te întorci cu vederea spre munți, ai în față tot lanțul Carpaților, clina lor răsăriteană, distanță de 18 kilometri. Din crierii acelor munți, din ascunzătorile Maramureşului, urmând valea Bistriței, pe la Cârlibaba, apoi trecând Mestecănişul în valea Moldovei – şi de acolo în jos, la Baia; iar în alt sens, în valea Sucevei şi, apoi, a Siretului, strămoşii noştri şi-au întins ocinile, nu atât cu tendința de predomnire politică, la început, decât ca extensiune teritorială, ca moşie. Şi țara, pe atunci, nu era patria de azi, ci se confunda cu ocina şi moşia. Şi Dragoş, când a venit – după vânat, zice-se – şi trecând din valea Moldovei în cea a Sucevei, n-a urmărit o predominare politică, ci el şi-a întins moşia până la apa Sucevei, a văzut că şesul este mai întins, şi-a mutat aşezarea aici şi a zidit biserica.

Pe urmă, au venit tendințele de cotropire politică, adică după ce pe Bogdan răzvrătitorul nu l-a putut cuprinde moşia lui, Cuhea, din Maramureş şi a dat peste ocinile lui Balc, fiul lui Sas moldovanul, strănepot de al lui Dragoş viteazul (şirul de exagerări, în care Sas, care nu era rudă cu Dragoş, devine strănepot, în care se tot vehiculează o origine maramureşeană a moldovenilor, este la fel de neadevărat, ba chiar şi păgubos, ca şi teoria migrării din Balcani; țara era „loc pustiu“, cum numeau vesticii orice teritoriu neorganizat statal, dar, ca şi în Muntenia, unde descalecă, precum zice Ion Maiorescu, „căciulile înalte“ balcanice şi organizează statul, tot aşa şi maramureşenii lui Bogdan vin şi organizează statalitatea Bogdaniei, cu sprijinul tătarilor – n.r.).

Dar trenul înainta repede spre Rădăuți şi, cu cât intram în târg, cu atât gândurile îmi veneau în actualitate.

În Rădăuți, afară de Episcopia veche, cu mormintele primilor noştri voevozi: Bogdan, Lațcu, Petru, Ştefan etc., nu vezi altceva decât viață nouă, unde românii se luptă cu străinii. În Rădăuți, românii stăpânesc mahalalele, iar jidovii centrul. Şi jidovul din Bucovina e ciocoieşul ridicat de ieri, de alaltăieri, la viața publică, îndrăzneț, arogant şi fără soliditate socială.

În Rădăuți eram oaspeții cercului de învățători din întreg ținutul,

în urma invitării energicului învăţător **M. Vicol**. La gară, furăm întâmpinaţi de foarte mulţi colegi învăţători, corpul profesoral, în frunte cu dl **Leon Bodnãrescu** (Leonidas Bodnarescu, sosit la Rădăuţi în 1910, ca director al gimnaziului – n.r.), cu nu mai puţin harnicul şi iscusitul judecător **C. Nastasi** (viitor deputat liberal de Cernăuţi şi prim şef al baroului rădăuţean – n.r.), care e o fericire pentru cercul Rădăuţilor că-l posedă.

Urări de bună venire, cor de învăţători, la care a răspuns prin cântare corul nostru. Şi iată-ne în Rădăuţi.

O delegaţie din noi s-a prezentat prefectului districtului (Johann Patak – n.r.) şi primarului oraşului (Albert Decani – n.r.), cu care ne-am întreţinut puţin, arătând scopul vizitei noastre şi cu plăcere am constatat că o frăţie domneşte între cercurile oficiale şi români (era, desigur, o aparenţă, pentru că între elitele popeşti ale românilor şi cei doi oficiali germani a existat, aşa cum se va vedea, un război continuu; ce-i drept, Patak şi Decani nu confundau românismul cu popimea, iar relaţiile lor cu românii erau suficient de cordiale – n.r.), ba primarele s-a scuzat că, deşi pentru moment nu ştie vorbi româneşte, dar înţelege vorba, foloseşte zilnic lexicon de conversaţie şi speră că, în curând, să poată comunica şi în româneşte, întrucât domnia sa a izbutit să întrunească simpatiile şi voturile cercurilor româneşti (doar ale celor conduse de cărturarul Dimitrie Dan – n.r.), foarte devotaţi cetăţeni ai monarhiei.

Seara, serata muzicală, urmată de dans, la casa germană. Eram musafirii cercului de învăţători. Toată societatea românească rădăuţeană, tot corpul didactic, primarele, deputaţii târgului erau acolo şi atât corul învăţătorilor, cât şi petrecerea au curs în cea mai mare intimitate până cătră ziuă.

Este o vorbă care zice că: „baba călătoare n-are sărbătoare“, dar‘mite tineretul nostru! De la evlavia cea adâncă a Putnei, la râsul şi dragul vieţii în sala de bal a Rădăuţilor, arăta în mod viu că viaţa e un şir de contraste, pildă vie a însăşi naturii, care a pus, pe lângă foc, şi apă, pe lângă uscat, şi mare, pe lângă cer, şi pământ, pe lângă rai, şi iad, pe lângă bine, şi rău, pe lângă tineri, şi bătrâni, pe lângă bărbaţi, şi femei, şi, mai ales, pe lângă băieţi, şi... fete.

Este în acest zgomot de viaţă ceva care te mişcă, te atrage. E

puhoiul vieții, cate te mişcă cu el, te trage la adânc, şi numai oglindirea anilor ce trec îți şopteşte la ureche: e un rând în lumea aceasta şi în hora veşnică a vieții sunt cu drept de a veni alte guri, alți ochi, alte inimi, iară tu, retras deoparte, în ungherul anilor tăi, să rămâi rece la mersul vâltorii vieții.

Se poate, însă? Şase kilometri făcuți în linie dreaptă, la drum, ți se par aşa de obositori; iar în o sală de petrecere faci zece kilometri şi parcă n-ai făcut nici unul.

A fost un nimerit prilej pentru noi să vedem societatea rădăuțeană în toiul ei, iar ca profesori, să ne întâlnim cu toată suflarea dăscălească, plugari, muncitori ai condeiului şi apostoli puşi în slujba neamului, deşi aşa de răsleți unul de altul.

Românii din Rădăuți au fost aşa de drăguți; plăcerea asupră-ne a fost aşa de mare, că am simțit o curată frăție, nu alta.

În cercul Rădăuților – cerc curat românesc – e o foarte frumoasă renaştere românească. Şcoala noastră națională stă pe baze bune: dascăli harnici, pricepuți, şcoli bine ținute, elevi disciplinați şi studioşi. Ordine, curățenie; un ideal se urmăreşte şi acel ideal e al nostru, al tuturora: unirea în cuget şi în simțire. Şi țăranul Rădăuțean e sprinten, e sănătos, rumăn la față şi negustoros. Putem fi siguri de chezăşia lor că neamul românesc în Bucovina nu dă îndărăt, cu toată asuprirea ce a suferit de la autoritățile centrale ale Galiției şi Bucovinei.

În Rădăuți, nu am putut vedea herghelia de cai împărătească, dar am văzut cu ochii că se face un mare abuz din partea Curții Imperiale că se arendează, pe un preț derizoriu, 8 lei falcea pe an, cel mai întins domeniu românesc pentru prăsirea cailor, boilor şi porcilor Măriei Sale Împăratului. E o irosire de avere (părerea lui Grigorovitza, aşa cum s-a văzut, e diametrală, scriitorul bucovinean socotind herghelia şi motor economic, şi exemplu urmat de români, în căutarea propriei lor identități economice; irosire de avere sau „mână moartă“ a fost domeniul doar pe vremea stăpânirii ecleziastice, iar argumente se găsesc berechet în rapoartele întocmite de Vasile Balş şi de baronul Gabriel von Spleny – n.r.), care ar fi de dorit să înceteze, pentru a nu se adeveri vorba că „peştele de la cap se împute“ şi, când îl practică Casa Imperială, ce să mai zică cei mai mici?

N-am avut răgazul a căpăta un buget al Fondului religionar spre a vedea în ce stă toată economia materială şi morală a elementului românesc, căci cine zice Bucovina românească trebuie să zică Fondului religionar, cu un buget de peste şapte milioane coroane pe an.

Am căpătat un **buget al Rãdãuþilor**, şi iată cum se prezintă, în acest oraş, pe anul 1911: venituri bugetare – 180.742 coroane (191.586 lei), cheltuieli – 188.930 coroane. Deficit bugetar – 8.188 coroane.

Veniturile se deduc din următoarele şase capitole:

Imobilele comunei – 31.619 coroane (magaziile de sub localul Primăriei – 2.802 coroane; imaşul – 10.700 coroane; cazărmile pentru armată – 15.164 coroane etc.).

Taxele de consumaþie aduc 108.733 coroane (bere, vinul, spirtul – 46.981 coroane; Hala – 18.400 coroane; abatorul – 18.382 coroane; partea de 75% din taxele de consumație – 18.552 coroane; 25% partea de proprietăți (fonciarul) – 25.000 coroane).

Bariera – 10.250 coroane. Capitalul activ – 6.187 coroane. Diverse – 24.000 coroane.

Bugetul cheltuielilor se desprinde astfel:

1. **Administraþia centralã** – 48.986 coroane (primarele are 2.000 coroane pe an; şeful serviciului personal – 1.600 coroane; casierul – 1.200 coroane).

2. **Siguranþa publicã** – 56.254 coroane (polizeiwacht-meister, unul, cu 1.068 coroane pe an; al doilea, cu 986 coroane; patru polizeifuhrer, patru polizeikorporale, cincisprezece polizeileute). Medicul comunal – 2.000 coroane; căpitanul de pojarnici (pompieri – n.r.) – 1.450 coroane.

3. **ªcoli publice** – 19.351 coroane, din care, pentru gimnaziu, 4.055 coroane (față de 30 lei, în 1926, sub administrație românească, la propunerea deputatului bucovinean, primul regizor al unei montări teatrale rădăuțene, Dori Popovici – n.r.); şcolile primare – 13.169 coroane.

4. **Ajutoare ºi subvenþii** – 10.620 coroane, din care, la copii săraci, 1.400 coroane; cărți – 300 coroane, 6 stipendii în gimnaziu – 600 coroane; Societății Damelor Române, Israelite şi Romano-catolice – câte 50 coroane; internatele româneşti, evreieşti şi evanghelice – câte 100 coroane.

Datoriei publice i se plăteşte o anuitate de 29.917 coroane pe an, la un total de 471.659 coroane. Socotit după normele noastre, bugetul general al Rădăuților e apăsat, cu datoriile cele mici, cu 20%, pe când la noi legea prevede maximum 33%, iar unele comune întrec această limită. Dacă, însă, ne gândim că cele mai multe din asemenea datorii sunt contractate pentru clădiri producătoare de venituri, vom vedea că spiritul nemțesc stăpâneşte şi la Rădăuți; **localul de primãrie face cinste târgului**. Jos, de jur, împrejur, magazii, care dau un venit de 2.802 coroane pe an, cazărmile aduc 15.164 coroane pe an.

Personalul de slujbaşi e relativ redus: 18 în administrațiile centrale, 24 în poliția de siguranță, 26 în serviciul pompieriei.

Târgul e luminat electric de anul acesta (1912 – n.r.), de aceea bugetul pe anul 1911 nu-l cuprinde.

La 4 kilometri spre sud-vest, e Volovățul, mănăstirea lui Ştefan cel Mare, ridicată în 1501, după ce a adus pe cea de lemn, a lui Dragoş, la Putna. La Volovăț totul e nou, pietre mormântale noi, clopot nou, nimic nu-ți vorbeşte, decât inscripția, că ai a face cu o biserică a lui Ştefan Vodă.

După petrecerea cu bal, a doua zi, ne-am încărcat în trăsuri pentru Sucevița (Gh. Ghibănescu, O excursie în Bucovina, apud Bucovina în reportaje de epocă, Ed. Alfa, Iaşi, 2000, pp. 72-78).

Vasile Țigănescu: Crucea lui Bângău

- Se vede că nu eşti în toată firea. Nu-i destul că le aduci cu căruța ta de brânză din creierii munților, le mai dai şi peste ceea ce li se cuvine. Atâtea oi, atâta brânză!... Sau asta ți-e partea ta de brânză şi asta partea mea, aşa cum ți-a spus baciul, şi, cu asta, gata! Nici mânie, nici supărare, nici pagubă la nimeni. Doamne, de ce n-am fost eu de față la împărțeală?

Ileana se învârtea prin casă mai mult fără treabă şi-şi descărca sufletul, aruncând spre Gheorghe, bărbatul ei, priviri pline de ciudă. Acesta, în picioare lângă o laiță, frământa într-o covată cu caş. Trei caşuri cu coajă gălbuie, pe alocuri cu urme de la strecurătoare, înşiruiți pe o măsuță veche, aşteptau parcă să le vină şi lor rândul. Gheorghe tăcea.

Avea sufletul îngreunat de ceva nedesluşit.

- Of, of, – ţinu să mai spună Ileana – cum de n-ai avut atâta glagorie în cap să judeci că, dând o ţâră celuia mai mult, o ţâră celuilalt, vom rămâne cu mai puţine maligi de caş din câte ni se cuvin!...

- De, i-am omenit şi eu...

- Măăi!... Omenit!... Aşa, de haram? Cu brânza oiţelor mele! Un cut întreg, care niciodată nu te-a băgat în seamă! Da, da, niciodată, s-o ştii!

După un mic răgaz, adăugă:

- Bângău, tot Bângău!... Bun ai mai fi de slugă, n-am ce zice!

Gheorghe se opri din lucru. Nu-i curmase mişcările mâinilor acea poreclă, aruncată pentru întâiaşi dată de nevastă-sa şi pe care i-o dăduse cătunul, ci faptul că tocmai Ileana, tovarăşa lui de viaţă de numai jumătate de an şi care nu-i spusese până atunci nimic supărător, scoase la lumină, şi încă destul de limpede, ceea ce el numai bănuise în decursul anilor, ceea ce credea că e o taină a lui. Cuvintele Ilenei, că n-a fost niciodată băgat în seamă, îl înghimpau ca una din acele jigniri ce produc necaz, fiindcă împotriva ei nu putea face nimic. Mic de statură cum era, acea descoperire a tainei sale i se părea că-l face şi mai mic, acolo, în faţa coveţii şi a femeii. Un zâmbet amar i se ivi în jurul gurii. E adevărat că Ileana ieşi din casă trântind uşa, dar aceasta nu-i pricinui decât o slabă uşurare. Continuă să frământe caşul, dar unele gânduri, ca nişte umbre triste, îi răscolică crâmpeie de amintiri. Se ţinu de ele, curios şi dornic parcă de o adeverire, de care, alte dăţi, sufletul său se ferea. Silindu-se să alunge închipuirile greşite, căuta să ajungă, prin asemănări cu alţii, la încredinţarea dacă a fost aşa cum bănuise, cum se ştia şi cum mărturisi şi Ileana. Şi gândurile îi alunecau îndemânatec printre întâmplări cunoscute până la cele dintâi aduceri aminte, în care, alte dăţi, se regăsea cu alte simţiri. Desprinse uşor unele din ele.

În jocurile copiilor cu care crescuse, mai mult împiedica.

Ca flăcău, oriunde s-ar fi aşezat la clăci, hore, nunţi sau în biserică, se trezea la spatele altora, la o margine, la o parte. Răsufla uneori adânc, dar nu se înciuda niciodată şi pe nimeni. Era prea bun la inimă. La hore nu cuteza să impună scripcarilor ce să-i cânte, ca să ajungă şi el în fruntea jocului. A încercat o singură dată, la începutul unei astfel de petreceri,

când erau flăcăi mai puţini. Ţiganii, parcă i-ar fi citit din ochi nerăbdarea, se codeau, se prefăceau că-şi acordează scripcele şi, când erau gata să înceapă a-i „zice“ şi lui un cântec, apăru în faţa lor un alt flăcău, cu altă înfăţişare şi altă dorinţă. Juca rar. Juca numai cu fetele cele mai puţin chemate la joc şi în coada şirului de perechi.

Şi căsătoria lui... Nici Ileana n-ar fi mers după el, dacă nu era urâtă şi trecută. Dar mama lui, aşa, vadană cum era, i-a făcut nuntă cu scripcari, cum fac gospodarii.

- Oare de ce au întârziat ţiganii? Şi de ce cântau puţin şi rar? Doar mamuca le-a plătit înainte şi cât au cerul.

Nu s-a dumirit asupra acestui lucru, până când nu i-a spus mătu-şă-sa:

- Trebuia să le daţi numai arvună...

Înfoiat puţin, mândru că e şi el om la casa lui, merse la biserică în cea dintâi sărbătoare după căsătorie. În urma lui, după obicei, mergea Ileana. Era întâiaşi dată când avea să stea în biserică între gospodari, nu între flăcăi. Îşi închipuia că locuşorul de cinste, oriunde ar fi, îi este hotărât printr-o tăcută îngăduinţă a oamenilor, iar dacă nu, aceştia îi vor face loc, zâmbindu-i, bucuroşi că mai primesc încă un tovarăş în rândurile lor. Biserică mică, lume destulă. Sărută icoanele şi făcu gospodarilor fruntaşi din faţă o plecăciune în dreapta şi una în stânga. Dar îşi făcu loc prntre oameni cu umărul şi – datorită unui simţ de cuviinţă care-l îndemna să nu se oprească în faţa vreunui gospodar mai vechi – se strecură până ajunse la spatele lor. Întinse mâna unuia ce era alături; altuia, ca să-i atragă muţeşte atenţia că vrea să-i dea mâna, îi apăsă pieptarul cu dosul palmei; pe al treilea îl trase puţin de o mânecă. Cu alţi vecini de ocazie n-a mai încercat. Roşi. Se uită înapoi, unde erau femeile. Se temea să nu-l fi văzut nevastă-sa. Cu desamăgirile era obişnuit. Dispăreau pe acelaşi drum pe care au venit. Aveau drumul lor de atâtea ori bătut: prin ochi treceau repede, întârziau ceva mai mult în obraji, încălzindu-i pielea, şi în gât, unde se prefăceau într-un mic ciot. Ca să-şi desfacă ciotul, lucra ceva sau se silea să-şi abată gândurile în altă parte. Îşi făcu trei cruci mari. Se uită, apoi, la sfinţii de pe icoanele atârnate pe pereţi, singurii care păreau să-l ia în seamă aşa cum ar fi dorit. Desamăgirea i se şterse din suflet şi datorită bunătăţii sale, care se împăca atât de bine cu aerul

îmbălsămat de tămâie şi plin de evlavie. De aceea, biserica, pe care o cerceta des, era singurul loc unde sufletul său gusta un fel de tihnă întremătoare. Îi plăcea mult s-asculte „Apostolul". Nu înțelegea tot ce citea dascălul, dar cuvântul „fraților!", rostit tare şi cântat răspicat, îi plăcea cel mai mult. Numai acolo se socotea asemeni cu alții.

Ca un om cu un beteşug nevăzut şi supărător, se retrase în sine ca într-un azil de împăciuire duioasă. Nu-l părăsiră, însă, acele nădejdi nelămurite, care înfrumusețează viața oricărui muritor. Ar fi dorit să aibă şi el acea fire care face pe unii să se arate, să iasă la iveală într-un mod oarecare: prin glume sau bătăi, prin cuminţenie sau asprime, prin limbuțenie, curaj sau chiar beție. Îşi închipuia mulțumirea ce trebuie s-o simtă astfel de oameni atunci când observau că pot stârni mirarea sinceră sau prefăcută a altora sau când auzeau că se vorbeşte despre ei cu precauție, cu admirație, cu pismă sau cu ură. Credința că-i mai prejos decât alții îi da feței şi ochilor săi blânzi o nedeslipită umbră de tristeță. Din tainice colțuri ale sufletului său, îi răsărea des nevoia unei mângâieri. Aceasta se trăda prin cântec. Cânta cu modulații uşoare şi numai când se ştia singur pe drumuri şi cărări, la ducere şi la întoarcere acasă. Din cântecele cunoscute în sat, alegea pe cele mai duioase. Cântarea îi ieşea pe buze ca o oftare blândă şi fără ecou. Cânta abia auzit, numai pentru dânsul. Nu dorea să-l audă alții. Chiar şi noaptea, când era mai greu de recunoscut, dacă simțea apropierea cuiva, tăcea până ce credea că e din nou singur.

Ileana intră în casă ca o răbufnire de vânt. Aducea bărbânța în care aveau să țină brânza pentru iarnă. Fără să spună un cuvânt sau să se uite la bărbatul ei, trânti bărbânța lângă masă şi ieşi, închizând uşa cu putere. Intrarea şi ieşirea zgomotoasă a femeii îi abătuse puțin gândurile. Se uită prin fereastră afară, în grădinița din fața casei: casă părintească mică, veche, aşezată pe o limbă de coastă; apoi îşi aruncă privirea peste valea cutului, de-a dreptul asupra munților înşiruiți în valuri nemişcate şi albăstrii, ce se pierdeau departe, în zare, spre Solca. După câteva clipe, îşi opri ochii ceva mai mult asupra pometelor ce împodobeau gospodăriile din valea peste care se întindea o bună parte a cătunului Călugărița. De acolo, din valea cu gospodării frumoase, cu pomete mari şi ogoare mai pline de belşug, cu oameni bogați şi cu flăcăi îngâmfați, i se trăgea acea

parte din trecut ce-i zăhăia sufletul acum mai mult ca oricând. De acolo îi venise şi porecla, prinsă repede de limba tuturor. Dar porecla nu-l supăra. „Gheorghe-s mulți, Bângău e numai unul!”, îşi spuse în sinea lui, de atâtea ori.

Deodată, se văzu la primărie, venit după o autorizație de vânzare. Deşi venise degrabă, a aşteptat două ceasuri. Secretarul părea ocupat şi-i citea pe față o plictiseală liniştită. Nu îndrăzni să-l stingherească. În curând, au venit alții şi... n-a voit să se înghesuie.

Gândurile îi răscoliră şi alte întâmplări ce nu se lăsau uitate. Până şi întâmplarea din urmă, care-l măgulise, se adeveri ca o bucurie falsă. Parcă-i vedea pe unul şi pe altul intrându-i în ogradă şi parcă-i auzea pe toți glăsuindu-i cam pe aceeaşi strună:

- ... cam auzit c-ai vrea să mergi după brânză, la muntele Tomnatic, adă-ne încaltea şi partea de pe oile noastre. Tare suntem încolțiți de lucru şi, dac-ai vrea ‘neata, bădică Gheorghe, să ne faci binele ista, n-am mai bate şi noi atâta drum. Pentru osteneală ne-om împăca noi, că doar...

Şi, la împărțeală, dase fiecăruia câte o „țârucă“ mai mult, pentru a le arăta că i-a servit bine, că țâruca scoasă din bunătatea lui era şi un tribut al recunoştinței sale pentru cinstea ce credea că i-o făcuseră oamenii, călcându-i pragul pentru a-l ruga ceva.

- Are dreptate femeia! Hm!... da‘ nu trebuia să-mi spună că-s...

Repetă cuvintele din urmă ce le rostise Ileana. Căută să alunge înțelesul lor şi nu putea. Se încruntă. Mişcările mâinilor sale deveniră mai repezi. Cu obrazul mai încrețit, căuta cu amărăciune un corectiv pentru amorul său propriu, un leac împotriva umilirii care-l sfredelea; dar gândurile-i sfârşiră a se strânge într-un mănunchi de îndârjiri mai mult față de nevastă, decât față de lume.

- Trebuie să mă schimb! Am să-i arăt eu muierii dacă-s bun de slugă!

*

Târgul se spărgea pe nesimțite. Mai era încă mult până ce avea să reintre în mocneala lui de toate zilele.

În piața de lemne, cu căruța trasă lângă apa Topliței, Bângău aştepta „să mai coboare soarele“. Aşteptarea îşi avea tâlcul ei. Cei cu marfa nevândută mai lăsau din preț. În picioare şi răzimat de coşul căruței, se

uita, din când în când, la movila de draniță a unui Vicovean, pe care pusese ochiul şi o neguțase înainte de amiazi. Se bucura că nici Vicoveanul, nici cei câțiva Mărgineni cu aceeaşi marfă nu prea aveau muşterii.

- Nu mă tem eu că nu i-oi rupe o coroană din cât mi-au cerut!, gândi, uitându-se la un căluț ce se opintea să scoată o căruță încărcată cu lodve, ale cărei roți se înfigeau adânc în hleiul înnegrit de must şi baligă şi frământat de copite, aşa cum era pretutindeni întinsa şi neteda piață a Rădăuților.

Scuipa, în răstimpuri, spre Toplița, de unde-i veneau la nas miasme neplăcute. Albia acesteia, dreaptă, puțin adâncă, îndiguită de scânduri putrezite de vreme, cu apă puțină, murdară şi stătută, lipsită, atunci, de o prelingere fie şi monotonă, părea un mic canal în care s-au strâns doar zoaiele maghernițelor jidoveşti. În aşteptare, Bângău luneca privirea încet, plictisit, peste forfota mulțimii, de unde străbătea uneori câte un muget adânc şi trist de vită, sau pe zidurile mute, decorate de ploi şi soare, ale caselor ce împrejmuiau piața. Cu o naivă bucurie mai trăgea cu ochiul spre „prepanația“, de unde maică-sa îi cumpărase „holercă“ pentru nuntă şi a cărei firmă, scrisă cu litere mari, într-o limbă necunoscută, arăta un chip de grăsun cu o halbă spumoasă la gură. Şi bucuria o avea de când luase tainic hotărârea de a călca şi el pragul unor astfel de locaşuri, „aşa, ca să-i facă femeii în ciudă“, şi-apoi „să văd ce-a spune şi, de-a crâcni, i-arăt eu!...“.

Cel dintâi pas voia să-l facă în acea zi de târg. Hotărârea îl învăluia plăcut ca o pânză nevăzută şi răcoritoare. Îi da presimțirea că viața i se va urzi altfel. Se încăpățâna a crede că altfel nu se va sparge în favoarea sa buboiul ce conținea muta duşmănie dintre el şi Ileana.

- Încă nu-mi plâng copchiii, îşi spunea el, aruncând privirea şi pe alte firme cu chipuri de grăsuni cu halba la gură.

Reuşi „să rupă coroana“. Trecu dranița pe căruța sa, pe care o trase în apropierea „prepanației“, ca s-o poată avea sub ochi. Scoase punga de sub brâu şi-şi numără încet banii rămaşi. Cu o privire de bun gospodar mai cuprinse, o dată, calul şi căruța, apoi se îndreptă spre cârciumă. Păşea încet, cu capul sus, furişând priviri în lături, în dorința de a fi văzut încotro merge. În pragul cârciumei, se opri. Se uită sfios

înlăuntru. O clipă, ar fi dorit să nu fie primit. Îi bătu în surdină pornirea spre harțag cu Ileana. Îşi frânse şovăirea şi intră.

Când ieşi, licăreau cele dintâi stele. Târgul intrase în liniştea lui mocnită, plicticoasă. Pe drumul cel mare, în urma şi înaintea lui Bângău, duruiau căruțe singuratece şi ale altor întârziați din satul său şi din satele de pe valea de sus a Sucevii. Glasuri răstite, câte un cântec sau chiote de flăcăi cu chef străbăteau aerul şi se stingeau repede şi pe aproape. Zidurile nu le primeau, de parcă nu le-ar fi înțeles. Flăcăii n-aveau răbdare să aştepte a-şi arăta „ohota" (voia bună) colo, mai departe, în văzduhul curat şi larg ce acoperea lumea lor cu vâlcele şi păduri, cu ogoare şi gospodării, cu ulicioare şi şiruri fumurii de răchiți, cu bucurii şi necazuri.

Bângău ajunse la câmp. Îi vâjâia puțin capul. Totuşi, simțea o tainică mulțumire că face şi el parte din acel convoi cu căruțe răzlețite – unele pline de tineret cu chef – ce se pierdeau în lungul drumului, odată cu lăsarea nopții. Tăcea şi asculta glasuri şi cântece, în acea tovărăşie plăcută, ce părea închegată din zgomotul atâtor roți. Rănile nevăzute ale sufletului său i se molcomiră în sunarea de bucşe a roților şi în scuturăturile monotone ale căruței sale, pe a cărei povară era cățărat.

Se înnoptase de-a binelea când cârni pe drumul satului. Abia pe drumuşorul de pe spinarea Colnicului rămase singur în liniştea nopții.

Bolta cerească se umpluse de stele. În zarea nevăzută, peste pădurea Frătăuțului, apăreau şi dispăreau lumini de fulgere îndepărtate. Între Ursoiul şi Dealul Crucii, se vedea zarea târgului ca o pâclă luminoasă, joasă şi nemişcată.

Bângău ajunse în marginea cătunului. Cânta. De data asta, cu glas tare. Unde începea coborâşul pripuriu, ce sfârşea în valea Călugăriței, întâlni o femeie, care-i dădu binețe. Îşi întrerupse cântecul, ca să-i răspundă.

- Nu te temi să îmbli noaptea, fată hăi?

- Nu-s fată, sunt nevasta lui Dumitraş. Am fost pân-la mătuşa Anița, după iruri şi pân-ce le-a făcut...

- Naiba mai vede pe întuneric? Eu-s... Bângău.

- Da‘ nu împiedici căruța la vale?

- Ce-s eu, vadană, ca să împiedic? Sau...

- Aaa... N-aş fi crezut să fii şi ‘neata cu chef. Se vede că ți-a mers

bine la târg, mai spuse femeia, din mers.

- Bine! Foarte bine! Mama lui de târg!... dee, haram!

Şi, dintr-odată, îi veni să înceapă alt cântec:

- Drag mi-e mie-n crâşm-a bere
Da‘ departe de muiere...

Îşi da silința să cânte cât mai tare, ca să-l audă până şi Ileana.

Drumul, săpat în coasta dealului, era întovărăşit, până în vale, de o adâncă mâncătură de puhoi.

Aici, într-o hârtoapă, îl găsiră oamenii, a doua zi, dimineața, mort sub căruța ce se răsturnase peste el.

La marginea drumului i se puse o cruce de stejar. Cu vremea, crucea putrezi, apoi dispăru cu totul.

*

Locul se cheamă şi azi „Crucea lui Bângău“, deşi de multă vreme nu se mai vede acolo nici o cruce. Şi numele locului n-ar avea nici o noimă, dacă oamenii n-ar fi pus acolo, cu sufletul lor, pecetea unei pomeniri pe care soarta o făcuse să stăruie peste ani.

Cei cu închipuiri alese vor fi având credința că sufletul lui Bângău străbate văzduhurile, mulțumit că măcar în acest fel – necăutat de el – şi măcar după moarte, oamenii l-au băgat în seamă. De o veşnică pomenire a avut parte, mai mult decât acei care, ca ființe lărmuitoare în viață, au intrat pentru totdeauna în întunericul uitării. Poate unde lumea capătă, la un moment dat, o istețime de apreciere, poate unde Atotputernicia voieşte aşa, poate au şi morții puterea lor... (Revista Bucovinei, nr. 8/1944, pp. 278-283).

Petru Rezuş: Bejenirea Rădăuțului

Stă de-un timp sbuciumată de gânduri amare... N-are gust de vorbă, cum n-are gust nici de somn şi nici de mâncare... Vin veştile tulburi dinspre miază-noapte, ca acum patru ani, lărmuiesc năprasnice şi ațâță mintea oamenilor la spaime fără ogoi...

Vin iar bolşevicii spre Bucovina... S-aude că au rupt frontul nemțesc hăt, departe, în Galiția, între Tarnopol şi Proscurov şi se îndreaptă

spre Cernăuţi.

Domnica, văduva lui Alexa, tremură de prea multă grijă, dar tremură şi de frică. Părţii femeieşti nu-i este dat să cumpănească prea mult nici gândurile, dar nu-i este dat să se împotrivească prea mult nici vremurilor cu îndrăzneala şi cu vitejia...

O apucă, de aceea, prea adeseori, după gânduri repezi, o mulţime de spaime, apoi doruri avane de ducă la feciorii căpătuiţi departe de casă...

De când i-a murit bărbatul, Domnica a rămas singură, iar gospodăria a apucat-o la vale ca o apă zăgăzuită prea multă vreme şi care a scăpat dintr-odată din făgaşul ei rânduit.

Mai ales acuma, cu pârdalnicele acestea de veşti, numai de gospodărie nu-i ardea nimănui în Rădăuţi. Gospodarii rădăuţeni stăteau pe la colţuri şi pândeau străinii care treceau în goana maşinilor... Larma de pe uliţe pătrundea în case, ameţea de cap pe băştinaşi, care ieşeau, apoi, turbaţi în mijlocul iadului de afară...

Oraşul era desfundat din toate părţile... Dinspre răsărit intrau trupele nemţeşti ce mărşăluiau fără odihnă pe drumurile retragerii, tocmai de pe frontul de la Uman, dinspre miază-noapte se scurgeau fără încetare refugiaţii români din Bucovina de sus. Zgomotele neomeneşti se ridicau pretutindeni: scrâşnete de fierării, urlete de sirene şi de claxoane, gemete şi duduiri întunecare de tancuri...

În învălmăşeala aceasta de căruţe, maşini şi tancuri, omul era pretutindeni; militar sau civil, bărbat sau femeie, copil sau bătrân, el înainta pe drumurile bejeniei...

Ploua mărunt de câteva săptămâni, amestecat cu omăt, şi se lăsa spre seară un frig ascuţit de te pătrundea la oase. Rădăuţenii se uitau plini de deznădejde la această privelişte grozavă şi nu ştiau încotro s-o apuce...

Domnica grăbi spre gara oraşului. N-avea cal, nici căruţă. Dacă vroia să mai iasă din oraş, trebuia să se urce în vreun tren oarecare, care va mai pleca spre inima ţării. Când ajunse la gară, îi fu dat să vadă toată nenorocirea acestui târg bucovinean.

Pleca ultimul tren.

Zi de duminică posomorâtă. De sus cernea o ploaie măruntă, fără

încetare; jos se amestecau bocetele şi sudălmile înfricoşate, urletele neomeneşti cu semnalele ceferiştilor... Nu se mai ştia ce-i acolo... Lumea înnebunise, vagoanele erau pline până la strivire, totuşi, fiecare mai voia să se urce pe ce apuca, pe locomotivă, pe acoperişuri, pe tampoane...

Oprită pe un tăpşan, mai de-oparte, Domnica sta cu mâna la gură. Lacrimi îi curseră şiroaie pe obrajii ofiliți de timp, apoi prinse a se căina ca la mort.

Un acar, ce trecu în goană, se răsti la ea, aspru şi plin de obidă:

- Du-te acasă, femeie nebună, nu mai mări nenorocirea oamenilor cu bocetele tate!...

Plină de o sfârşeală ce i se lăsă până la suflet, Domnica se îndreptă spre casă. Udă, cu straiele grele pe ea, călca încet, clătinându-se.

Se opri, deodată, lovită de un gând dureros, aşa cum te loveşte cineva cu o vorbă plină de răutate...

Când a mers ea aşa încet şi plină de istovire? Când îi venea ba gust amărui de moarte, ba vânt de nebunie? A aflat... La moartea bărbatului... La moartea lui Alexa... Numai atunci a mai fost în starea asta, altfel a ținut piept, totdeauna, şi la bine, şi la rău...

Poarta scârțâi lung şi căzu îndărăt cu o răbufnire seacă. N-o întâmpină nimeni. Nu mai are pe nimeni. Pustiu, pretutindeni, şi rece. În casă i-a rămas, încă de la moartea bărbatului, aşa, ca un iz de mort şi, de câte ori intră, îi vine să se întoarcă de la uşă. Aşa şi acum. Stă pe pragul uşei, toropită de amarul zilelor care i-au vânturat nenorocirea, aşa, dintr-odată, fără întrebare...

*

Vântul, care a apucat-o, apoi, şi a purtat-o ca pe o frunză moartă, pe toate drumurile, nu-şi mai aduce aminte când a început a sufla în sufletu-i răvăşit... Şi-aduce aminte numai când şi-a domolit furia...

Nu mai ştie, de aceea, oricât ar încerca, acum, pe drum de întoarcere, pe la ce porți a bătut şi de cine s-a rugat s-o scoată din târgul pustiu şi s-o îndrepte şi pe ea spre inima țării...

Pe jos şi cu căruța, suduită şi lovită, s-a strecurat printre băjenari şi s-a trezit, deodată, în gară, la Dorneşti.

- Unde pleci, babo?

Se deşteptă, dintr-odată, şi se uită în jurul ei. Strâmbă de povara

din spate, pe care de-abia acum o simți, udă până la piele, frământată de chinul trupului şi al sufletului, se înălță în fața străinului obraznic, aşa cum o ştia întreg cutul în care trăise.

- Înapoi, acasă! Noi nu fugim de pe locurile noastre ca toți veneticii...

*

Îşi întindea, acum, pasul obosit spre târgul din care vroise să fugă pentru întâia oară în viața ei. Ochii ei osteniți cuprindeau, acum, întreaga nenorocire a acestui târg.

O seară leşiatică începea a se întinde prin ulițele gloduroase şi printre casele posomorâte de la marginea dinspre Dealul Crucii a târgului. Nici o vietate nu se mai mişca nicăieri. După larma ca de iad a zilelor de mai înainte, tăcerea ce stăpânea toate cuturile târgului era parcă mai îngrozitoare...

Fără garduri, fără porți, fără uşi, gospodăriile se iroseau una după alta... Numai când se mai apropie de mijlocul târgului, băgă de seamă că începuseră a umbla cete de golani fără căpătâi, care spărgeau dughenele şi prădau casele... Dintr-o parte de târg prinse a se înălța fumul vânăt al unui incendiu...

Plină, din nou, de-o grijă neagră, Domnica iuțea pasul spre căsuța ei... (Fragment din romanul „Târg bucovinean“, Revista Bucovinei, nr. 5/1944, pp. 187-189).

1918: Anton Ionescu, la Rădăuți

Cerusem generalului Zadik (maiorul Anton Ionescu, locotenent în 1918, a fost primul militar român care a intrat în Bucovina, şi încă pe proprie responsabilitate, trecând granița spre Suceava, împreună cu grănicerii săi din Burdujeni, Vereşti şi Buneşti, în dimineața zilei de 6 noiembrie 1918 – n.r.) ca Batalionul meu de grăniceri să formeze avangarda Diviziei. Domnia sa a găsit mai necesară prezența lor în zonă spre a veghea la liniştea populației.

Cu unitatea mea trebuia să acopăr sectorul Rădăuți-Seletin-

Storojineț.

Terminând, nu pot să trec cu vederea **buna primire ce ni s-a fãcut la Rãdãuþi**, datorită consiliului național, în frunte cu dr. **Constantin Nastasi**, actualmente avocat la Cernăuți, părintele **Cãrbune**, **Primar Popadiuc** (George Popadiuc a fost primul primar al Rădăuților, după Unire – n.r.), preoții **Reuþ** şi dr. **Ilarion Puiu** şi alții, al căror nume îmi scapă, dar stăruie profund în memoria mea.

Am trăit clipe pe cari viața scurtă a unui om nu le repetă (Gazeta Bucovinei, nr. 26 din 15 ianuarie 1936, pg. 2).

1920: „Vizita Familiei Regale“ în Rădăuți

De două zile, Bucovina are marea fericire de a adăposti pe pământul ei, pentru întâiaşi dată, pe Suveranii României Mari.

Cu o vădită emoție aşteptau locuitorii acestei țărişoare sosirea Domnitorului României, care, prin înalta sa înțelepciune şi prin vitejia şi jertfa oştirilor române, a unit pentru vecie Bucovina la patria mamă...

Familia Regală a sosit, la orele nouă, la Rădăuți. Oraşul era splendid pavoazat şi decorat.

Întreaga populație era îmbrăcată în haine de sărbătoare.

De la gară, înainte, erau înşirate şcoalele şi trupele garnizoanei, între cari trebuie remarcat Regimentul 11 Roşiori, încălecat. Pe Piața Unirii se afla un frumos arc de triumf, în jurul căruia se aflau notabilitățile oraşului şi preoții tuturor confesiunilor, în ornate. La sosirea M.S. Regelui Ferdinand, populația a isbucnit în puternice urale. După trecerea în revistă a trupelor, M.S. (din suita regală, alături de Principesa Elisabeta, mai fãceau parte: generalul **Averescu**, pe atunci premier, miniştrii **Argetoianu, Zamfirescu, Negulescu, Gardfield, Gudalbu, Vãleanu, Rãºcanu** şi **Stârcea**, şi generalii **Cristescu, Lupescu** şi **Zadic** – n.r.) a fost salutat, în numele oraşului, de dl **primar Popadiuc**.

M.S., vădit mişcat, a mulțumit pentru sentimentele de credință ale populației. Au mai vorbit, apoi, reprezentanții tuturor confesiunilor şi ai mai multor societăți. Damele Române au oferit A.S.R. Principesa Elisabeta o tortă, representând pânea şi sarea, şi o pompadură.

A urmat defilarea trupelor garnizoanei (Regimentul 114 Infanterie şi 11 Roşiori).

La sfârşit, au defilat şi călăreți țărani, cari, prin ținuta lor frumoasă, au trezit admirația M.M.L.L.

Familia regală s-a urcat, apoi, în trenul regal şi a plecat spre Dorneşti (Glasul Bucovinei, nr. 425 din 19 mai 1920, miercuri, pg. 2).

1923: „Rădăuți, un orăşel bucovinean”, în descrierea lui Aurel I. Gheorghiu

Ieri, pe un soare fierbinte şi înăbuşitor, m-am scoborât din acceleratul de Cernăuți. „Dorneşti“, a strigat conducătorul şi am sărit ca muşcat de şarpe, la gândul că trebue să schimb trenul spre Rădăuți.

Dorneştii este o gară destul de mare; are restaurant, sală de aşteptare, câțiva impiegați, un hotel – în apropiere, şi, pe deasupra, aceeaşi aglomerație de călători, cei mai mulți evrei, cari încrucişează drumurile în sus şi în jos ca nişte viespi, repezindu-se, la sosirea trenurilor, într-un iureş nebun, dând busna între vagoane, peste bagaje, peste şine, gata să te calce şi să te trântească la pământ.

Odinioară, Austriacii îi spuneau gărei Hadic-falva.

Satul, care se află la o palmă de loc, pe malul Sucevei, e al Ceangăilor, şăngăi sau şolgăi, cum li se spunea, odată, la Ocna şi Bacău, colonizați şi aici ca şi mai sus, la Andrasfalva sau Istensegits, din vremuri când neamul nostru trebuia încercat sub valurile străinilor aduşi de vânt pentru a ne înfrânge numărul (în vremea naționalismelor ieftine, nu se accepta nici o justificare economică a colonizării Bucovinei – n.r.) şi a ne submina existența – Unguri vânjoşi la trup, cu căutătura veşnic încruntată şi cu graiul plin de accente tari. Câți mai sunt astăzi vorbesc româneşte tot atât de bine ca şi limba lor. Populația face ca satul să se

răsfire în lungul Sucevei; în mijloc, ulița mare o țin evreii, ascunşi în dugheniţe joase şi pline de toate nimicurile.

Din Dorneşti până la Rădăuţi, trenul merge, în tovărăşie cu şoseaua, acelaş drum, peste podul aşezat în curbă, şi peste câmpurile cu grâne şi fânețe. Calea e dreaptă, numai într-un loc şinele se despart de şosea, din cauza unui gheb de deal, după care se unesc iarăşi, bune tovarăşe, până ce intră în Rădăuţi. Cei câţiva chilometri se fac în vreo 40 de minute; traversele sunt slabe, maşina e veşnic defectă, iar călătorii cari merg în aceste părţi nu par niciodată grăbiţi.

Din depărtare, vechiul sat al lui Radomir, Rădăuţii de astăzi – în primele timpuri, poate vreo reşedinţă domnească (probabil că Radomir a fost un „Vlad", deci un stăpânitor local, aidoma celor din „Rochonczi Codex" – n.r.) – se întinde ca o apă pătată, întinsă, scânteietoare. În liniştea şesului Sucevei, drept şi neted până la munţi, care conturează pe orizont dungi vinete, oraşul adaugă o culoare plăcută monotoniei ogoarelor şi câmpiilor verzi, printre cari foesc ca fluturii muncitorii, ţărani şi ţărance în cămăşi albe şi bonde (bundiţe – n.r.) cu flori negre.

Clădirile nu par mari, vreo două-trei coşuri de fabrică, cam tot atâtea turnuri de biserică şi, încolo, lanţul de acoperişuri, aci mai strâns, aci mai răsfirat, cu tablă spălăcită sau cu ţiglă roşie ca ardeiul.

Clădirea cea mai mare, mai maiestuoasă, mai trufaşă, e sinagoga.

Uliţa prin care se intră în oraş (dinspre Dorneşti), largă, prăfoasă şi plină de gropi, o mărginesc căsuţe curăţele. Unele sunt mai mari, lungi, cu tăbliţe aurite pe perete sau poartă, pe care se văd scrise desluşit nume terminate în „schi", în „berg" sau în „man". Sunt toţi doctori, notari, avocaţi şi tot ce a putut ca să fie o meserie rentabilă, prin ajutorul căreia să se poată exploata, în chip ca total civilizat, acest biet neam, care, timp de un veac şi jumătate, a fost lipsit de sprijinul unei stăpâniri binevoitoare (în vremea în care Gheorghiu deplângea trecutul, presa bucovineană deplângea prezentul românesc, marcat de şomaj şi, mai ales, de şomaj intelectual; cel mai violent condamna recesiunea economică bucovineană Leca Morariu, dar şi, număr de număr, „Gazeta Bucovinei" – n.r.).

Altele, mai mici, cu geamurile înţesate de flori albe, roşii, albastre, cu gardurile căptuşite de rugi sau măghiran, cu grădinile mari, curţile largi, curate, porţile păzite de crucificşi de metal şi împodobiţi cu coroane

de foi uscate, strălucesc în văpaia soarelui.

În capătul uliței este halta drumului de fier. O clădire mică, cu două încăperi, primeşte călătorii ce pleacă fie în sus, spre Şipotele Sucevei, fie în jos, spre Dorneşti. În fața ei, o piață nesfârşită desfăşoară vederei murdăria pe care o lasă, în zile de târg, căruțele celor veniți după cumpărături.

De jur împrejur, se ridică Cercul militar, cazarma Vânătorilor, sinagoga, poşta, primăria, poliția şi piața de zarzavat cu numeroasele ei hale de bere şi vin.

Alături, un parc în paragină, cu pomi spintecați, cu iarba călcată în picioare şi bănci rupte, printre cari gonesc la „Foot-bal“ copii cu păr roş şi cu pistrui pe obraz, pe când, mai încolo, bătrâna ctitorie a Muşăteştilor (Bogdania) zace tăcută, modestă, umilă.

În această piață forfotesc negustorii după afaceri, aici îşi găsesc avocații împricinații de a doua zi, aici țăranii îşi vând produsele scoborâte din munte şi tot aici încep gâlcevile, se trag bețiile şi vin tinerii ca să se plimbe în zi de sărbătoare.

În sus de piață, se întinde oraşul, centrul e strâmt, e străin, e murdar; de când au pătruns străinii, elementul românesc s-a retras, încetul cu încetul, în margine şi prin măhălăli.

Petrecerea se capătă pentru cei care o caută, şi din aceştia sunt mulți, ca şi pentru aceia care o găsesc întâmplător într-o sală de cinematograf, unde se deapănă filme senzaționale, în vreo câteva cafenele cu biliard şi, mai cu seamă, în atâtea cârciume, unde se duc banii agonisiți uşor.

Un teatru propriu-zis nu au avut Rădăuții (dar au avut un excelent teatru de diletanți, care a supraviețuit din 1900 până în anii comunismului – n.r.). Artiştii români din vechiul regat vin rar; acei de mâna a doua mai mult strică şi, apoi, operele străine nu pot fi un mijloc național de propagandă temeinică; în timp ce trupele de teatru evreesc se perindă necurmat, sfindând, adesea, sentimentul nostru național, sub protecția autorităților îngăduitoare. Dacă oraşul va fi având sau nu bibliotecă publică n-am aflat, ştiu însă că librăriile sunt toate pline cu cărți nemțeşti. Una singură o conduce un român, „Librăria Română“, dar câți sunt aceia care înțeleg rostul ei pentru ca să-i dea sprijinul de care are nevoie?

Populația e împărțită; ai noştri au scăzut, de când „Monarchia“ a început răsboiul. Unii au plecat la oaste şi, din aceştia, prea puțini s-au întors; alții, sărăciți de scumpete, s-au împărțit prin sate şi prin diferite oraşe. Câți au rămas lâncezesc, muncind din greu pentru a aduce câştig străinului, care îşi sporeşte neamul şi avuția.

Despre o politică românească locală aproape că nu se poate vorbi deloc. Cine să o facă? Tinerii plecați la învățătură sau bătrânii rămaşi acasă? Cei dintâi nu au timpul şi, chiar de l-ar avea, n-au mijloacele; ceilalți fac cealaltă politică, de învrăjbire, de ură, de patimi. Sunt toți liberali, democrați, averescani, țărănişti, şi am vorbit cu câțiva, care se dădeau drept cei mai fanatici socialişti; numai aceea ce trebuie să fie nu sunt.

S-ar părea că stăpânirea noastră nu a adus decât rele, atâta neglijență se vede şi se întâlneşte pretutindeni.

Pe când străinii se strâng în „asociații“, în „cercuri de cultură“ şi „case de cetire“, pe când aceştia îşi au templele lor, în cari pun la cale tot felul de planuri pentru a înfrânge tăria rasei noastre, noi ne sbatem în politică de partide, în certuri, în intrigi, ne înjurăm unul pe altul, fără a căta la pilda ce o capătă soldații României de mâine. Şi de aceia Rădăuții i-am găsit tot aşa precum i-am lăsat acum o decenie şi mai bine în urmă... / 1 August 1923 (Aurel I. Gheorghiu, Privelişti din Bucovina pitorească, pp. 15-20).

1924-1927: O dâră de lumină: Revista „Muguri“

Despre dâra de lumină ce au lăsat-o revista „Muguri“ în eflorescența scrisului tânăr bucovinean au vorbit, nu o dată, Mircea Streinul, Iulian Vesper sau alții...

Valuri de feciori de țărani din satele fruntaşe de pe ambele maluri ale Sucevei, de la Putna şi Straja până la Frătăuți şi mai departe, în costumele lor albe frumos înflorite şi cu inimile pline de mireazma pometelor şi a vetrei strămoşeşti, dădură, din primii ani de după Unirea cea Mare, populației liceului „Eudoxiu Hurmuzachi“ un aspect ce, în trecut, doar liceul românesc de la Suceavă îl manifestase.

Cei din clasele superioare trăiam sufleteşte efervescenţa tinerimii universitare româneşti. Profesori tineri, nume bine cunoscute astăzi, ca **Ilie Viºan, George Cârsteanu, Nicodim Iþcuº, Ion Dan**, chemau la viaţă Asociaţia profesorilor, care întreţinea serioase preocupări culturale şi la ale cărei şezători săptămânale conferenţiau profesorii Universităţii cernăuţene.

„Mugurii“ erau expresia acestei atmosfere şi a neastâmpărului nostru, care cerea afirmarea românească.

Formal, revista însemna concretizarea unor încercări ce porniseră de câteva luni, în cercul câtorva elevi ai cursului superior, şi se limitaseră la o circulaţie în acest cerc. „Mugurii“ apăreau cu oblăduirea conducerii liceului şi cu înţelegerea şi încurajarea profesorilor. Pe bună dreptate, domnul **E.Ar. Zaharia** (care realizase şi prefaţase „Antologia Rădăuţeană“ – n.r.) remarcă figura directorului **Em. Isopescu** şi cea a adevăratului nostru părinte sufletesc, profesorul **Ilie Viºan**, a cărui ţinută în manifestările noastre şcolare şi extraşcolare ne coborâse în inimi un ataşament prea adânc pentru a-l putea prinde în cuvinte. În sala bibliotecii liceului ţineam şedinţele şi în una din clase se multiplica revista.

Cu câtă mândrie tinerească, în acea Duminică însorită de sfârşit de iarnă, am dus sub braţ, cu **Mihai Horodnic**, caietele litografiate din primul număr al revistei, pentru chioşcuri, colegi şi atâţia oameni de bine ce ne priveau cu încredere sau cel puţin cu bunăvoinţă, căci, desigur, erau şi semne de tânără naivitate în unele modeste începuturi!

Fericită îmbinare a unei firi de mare visător cu un robust temperament dinamic, **Mihai Horodnic** a însufleţit şi a dominat toate revărsările de suflet ale celor din jurul său. De aceea este de înţeles cât de puternic am simţit lovitura pricinuită prin moartea sa atât de fulgerătoare.

Tipărirea, după moartea lui, a celor două caiete (primul în Noiembrie 1926, într-o tipografie din Rădăuţi, al doilea la Botoşani, în Aprilie 1927), pe cari le-am redactat cu contribuţia lui **Iulian Vesper, Ion Roºca** (**E. Valerian**, la al doilea caiet), **C. Rotariu** (**Mircea Ciobanul**, la al doilea caiet) şi alţii a însemnat, pentru cei care eram colegi (**Vesper, Eugen Prelipceanu** şi eu), o ultimă încercare, căci ne găseam în cel din urmă an de liceu. Era şi împlinirea unui gând scump lui Mihai, tipărirea revistei.

Mihai Horodnic locuia pe strada Cornelson, împreună cu **Eugen Prelipcean**, autorul ilustrațiunilor din timpul cât revista a apărut litografiată, cu **Traian Galan** şi încă vreo câțiva. Acolo ne strângeam, după-amiază, şi ceilalți pentru a prepara lecțiile sau pur şi simplu pentru preocupări mugureşti.

Acolo l-am văzut, întâia oară, pe **Ion Ro°ca**, modest şi tăcut. La fel în şedințele noastre de Duminică, după-amiază, şi în ziua când din mâna lui Horodnic a luat, pentru prima dată, sulul aparatului de multiplicat. Poeți, prozatori sau desenatori, traducători, începători în ale criticii sau simpli cronicari literari, cei ce şi-au văzut numele sau pseudonimul în revistă, înainte de a fi „artişti“, au fost „artizani“. Eu, trei ani în şir, am scris pentru multiplicat foaia originală a tuturor caietelor apărute. Cu sulul de multiplicat sau cu şapilograful şi-a început ucenicia la „Muguri“ şi **Ion Ro°ca**.

Tăcut şi îngândurat, figura sa vădea, de pe atunci, sufletul poetului „împlinirii neajunse“ şi al „sulițelor frânte“, deşi îndârjirea chipului în mica sa statură îi putea trăda pornirile spre „neohaiducească“ (cel mai frumos poem al lui Ion Roşca, devenit şi imn al „Iconarilor“ – n.r.).

Deşi temperamente deosebite, între Mihai Horodnic şi Ion Roşca s-a stabilit, de la început, o caldă apropiere. Cine ştie dacă acesta n-a fost tainicul semn al ursitei care i-a răpit pe amândoi aşa de timpuriu de pe această lume?

Neîndurătoarea lege a firii, care porunceşte jertfã pentru temelia oricărei înfãptuiri omeneşti, a cerut tribut şi de la generația „Mugurilor“. Jertfa ei au fost doi din cei mai buni: Mihai Horodnic şi Ion Roşca. (**Ionel NEGURÃ**, Revista Bucovinei, nr. 10 din octombrie 1943 , pp. 502-504).

1935: M.S. Regele Carol al II-lea, la Rădăuți

Bucovina a fost, în săptămâna dintre 6 şi 13 Octombrie 1935, ținta privirilor țării noastre întregi. Plaiurile călcate de vitejii voevozi moldoveni şi pământul acoperit cu atâtea urme ale gloriosului nostru trecut au servit, anul acesta, ca loc de examen (e vorba despre manevrele

militare – n.r.) pentru cei chemați să apere hotarele României întregite. Urmaşul marelui Ştefan, M.S. Regele Carol al II, a supraveghiat punerea la încercare a vredniciei colaboratorilor din plăeşi pe înseşi vechile lor ținuturi. Bucovina a trăit o săptămână de supremă înălțare sufletească, de totală reîntinerire a sângelui vechiu moldovean, sub privirile stăpânului de azi al neamului, care a patronat puternica încordare a puterilor ei, într-o rară complexitate de manifestări: militare, economice, culturale şi religioase...

Duminică, 13 Octombrie 1935, a avut loc la Rădăuți defilarea trupelor care au participat la manevre, iar după amiază Serbarea de la Putna, unde, din dărnicia regală, s-a refăcut mormântul lui Ştefan, s-a desvelit din nou monumentul ridicat de Cercul studențesc „Arboroasa" lui Mihai Eminescu şi s-a sfințit clopotul „Buga", copia celui vechiu, care, fiind puțin deteriorat, a fost trecut la muzeu...

Cu ocazia vizitei sale în Bucovina, M.S. Regele a mai vizitat o expoziție zootehnică, organizată la Rădăuți, precum şi, tot aici, muzeul etnografic, datorat doamnei şi domnului **Ioneþ**. Pentru meritele cu adevărat mari ale acestor doi demni Români, M.S. Regele i-a decorat „proprio motu"." (Gazeta Bucovinenilor, nr. 22 din 25 octombrie 1935, pp. 1, 2).

1936: „Oraşul Rădăuți“ din „Geografia județului Rădăuți“

Locuitorii satului nostru duc roadele muncii lor şi le vând în oraşul Rădăuți.

Am fost şi eu, în vara aceasta, cu tata, la Rădăuți. Am plecat de cu noapte. Mă suisem în carul încărcat cu saci de grâu. Pe drum, am adormit binişor. Până s-a luminat de ziuă, am şi întrat în oraş.

Niciodată nu voiu uita furnicarul acela de oameni, dar nici îngrămădeala de case mari şi multe. Şi, apoi, ce bine erau rânduite casele, toate la linie, pe străzi drepte, bine pietruite şi ținute curat. De amândouă părțile străzilor, erau lămpi pentru luminat în timpul nopții.

Casele sunt zidite din cărămidă. Sunt înalte, cu mai multe rânduri sau etaje. Acoperişul lor este de țăglă sau de tablă de cositor. De amândouă părțile, străzile sunt mai ridicate, bine pietruite, de ți-i mai mare dragul să mergi pe ele. Părțile acestea se numesc „trotoare“. Fiecare stradă are un nume.

Unele străzi au copaci pe margine. Ele se numesc „bulevarde“.

În oraş, vezi, la tot pasul, prăvălii. De la o librărie mi-a cumpărat tata o carte frumoasă.

În drumul nostru, am ajuns la un loc deschis şi larg. Era o piață. Aici era şi mai multă lume. Erau căruțe încărcate cu fel de fel de lucruri, aduse pentru vânzare. Erau mulți cei care aveau de vândut, dar erau destui şi cei cari voiau să cumpere. În piață a venit un negustor şi a cumpărat repede grâul tatii. Acum am văzut şi eu cât de multe lucruri se vând şi se cumpără în piață.

Mai spre seară, am pornit şi noi spre casă. Tata cumpărase multe lucruri trebuincioase.

În oraşul Rădăuți voiu mai veni, când voiu fi mare. Vreau să învăț aicea, la liceu.

Piaþa ºi strãzile oraºului Rãdãuþi. În mijlocul oraşului se află o piață mare. Se numeşte „Piața Unirii“. Aici, sătenii vând orăşenilor: grâu, porumb, vite, ouă, păsări, legume. Sătenii cumpără de aici: lucruri de

băcănie, îmbrăcăminte şi încălţăminte.

Din piaţă, duc spre marginea oraşului mai multe străzi.

Spre răsărit, duce **Strada „Regele Ferdinand“**. Spre miazăzi duc: **Strada „Bogdan Vodã“** şi **Strada „Iuliu Maniu“**. Spre miazănoapte duce **Strada „Regina Maria“**.

Clãdirile ºi grãdina publicã. Oraşul Rădăuţi are multe clădiri publice. Cele mai de seamă sunt:

Primăria oraşului este una din cele mai frumoase clădiri, aşezată în Piaţa Unirii. În apropiere, spre miazăzi, este clădirea prefecturii, în care se adăposteşte şi revizoratul şcolar. Alte clădiri sunt: tribunalul, judecătoria de ocol, gara de la apus, cazarma de jandarmi, cazarma regimentului 114 de infanterie, spitalul şi direcţia hergheliei.

Clădiri şcolare au toate şcolile din oraş.

În oraş mai sunt şi câteva biserici.

Dintre clădirile particulare, sunt mai frumoase: Internatul şi Muzeul judeţului Rădăuţi. În Internatul de băieţi, se primesc în gazdă elevii cari frecventează liceul de băieţi.

În Rădăuţi este şi un muzeu frumos, unde sunt felurite lucruri din satele noastre, adunate de domnul şi doamna **Samuil Ioneþ**, director şcolar.

În oraşul Rădăuţi sunt mai multe fabrici de cărămidă, de tăbăcit piele, de fabricat săpunul, berea (renumita fabrică **Rudich**), cum şi mori de măcinat făină, fabrici de cherestea.

Oraşul are şi o frumoasă grădină publică.

Locuitorii oraºului. În oraşul Rădăuţi locuiesc mulţi Români. În timpul stăpânirii străine, s-au aşezat aici şi alte neamuri de oameni. Cei mai mulţi sunt Evrei şi Nemţi. Afară de aceştia, mai sunt puţini Poloni, precum şi câţiva Unguri şi Lipoveni.

Românii sunt creştini ortodocşi români. Nemţii, Polonii şi Ungurii sunt creştini romano-catolici. Evreii sunt de religia mozaică.

Locuitorii de la marginea oraşului se mai ocupă mult cu grădinăritul şi cu creşterea păsărilor de curte. Zarzavaturile, florile, poamele şi păsările le vând în piaţa oraşului.

Locuitorii din oraş se ocupă sau cu negoţul, sau cu meseriile. Mărfurile se vând în băcănii, măcelării, brutării, cofetării şi felurite alte

prăvălii.

În oraş, sunt meseriaşi de tot felul: tipografi, croitori, cismari, tâmplari, fierari, zidari, brutari ş.m.a.d.

În Rădăuți sunt şi câteva fabrici şi ateliere mari, în cari se fac, cu maşinile, felurite lucruri trebuincioase oamenilor. Stăpânii fabricilor se numesc „fabricanți“, iar cei ce lucrează în ele sunt „lucrători“.

În oraş mai sunt şi locuitori cari trăiesc din munca cu mintea. Aceştia sunt: medici, farmacişti, avocați, ingineri, învățători, profesori, preoți, ofițeri şi tot felul de funcționari publici şi funcționari particulari (Geografia județului Rădăuți pentru Clasa a II-a primară, de Eufrosina I.G. Dumitraşcu, directoare şcolară / Samuil Ioneț, director şcolar, şi Nicolae Simionovici, institutor, Ediția I, Cernăuți, 1937).

Vedere din Rădăuți

Strada Regele Ferdinand

Primăria

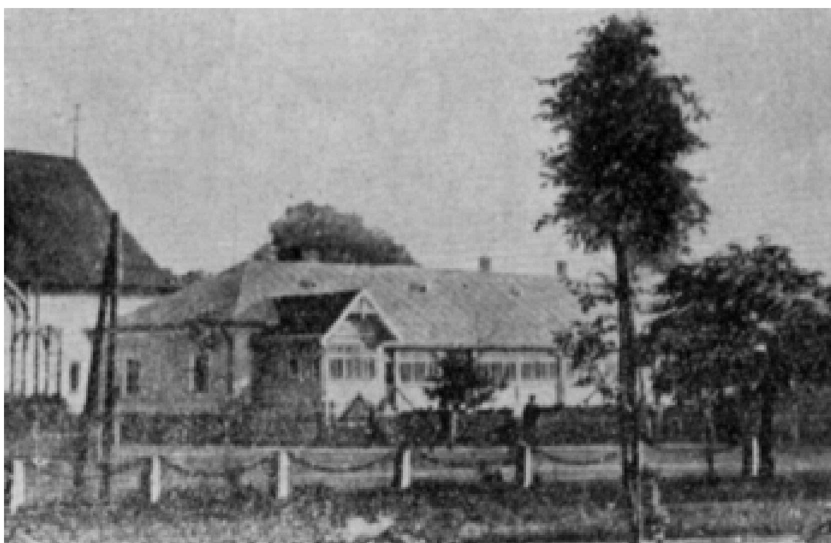
O piață

Şcoala primară nr. 2 de băieți

Direcțiunea hergheliei

Muzeul județului Rădăuți

Planul oraşului Rădăuți

Dinu Brătianu, şeful Partidului Național Liberal, prin Brucovina

Marți, 29 Septembrie 1936, dl Dinu Brătianu, şeful Partidului Național Liberal, şi dl prof. Ion I. Nistor, Ministrul muncii, însoțiți de doamna şi domnul prefect (al Cernăuților – n.r.) Vântu, deputat Dr. Vasile Marcu, prefect Apati, doamna şi avocat Nicu Gheorghian şi dl Dr. Vălsănescu, secretarul dlui Dinu Brătianu, au părăsit Cernăuții, plecând, prin Storojineț, la Putna pentru a vizita sf. Mănăstire...

Aici au fost întâmpinați de dl **Bãncescu**, prefectul județului Rădăuți, senator **G. Flondor**, deputat **E. Nastasi** şi **George Trufin**, primarul praşului Rădăuți, precum şi de părintele stareț **Prelipcean**, care a condus oaspeții prin mănăstire şi muzeul acesteia, dând explicațiile necesare. Distinşii oaspeți s-au închinat în fața mormântului lui Ştefan cel Mare.

De la Putna, Domniile lor s-au îndreptat spre Rădăuți, unde au vizitat biserica şi muzeul înfãptuit prin stăruința soților **Ioneþ**, fost senator.

De asemenea, s-a mai vizitat şi cunoscuta herghelie din Rădăuți.

Doamna şi domnul prefect Băncescu au oferit, în cinstea dlui Dinu Brătianu, o masă, la care au luat parte, pe lângă domnii D. Brătianu şi Ministru Nistor şi însoțitorii lor, şi fruntaşii organizațiilor Partidului Liberal din județul Rădăuți.

De la Rădăuți, s-au îndreptat, apoi, spre Sucevița, unde au vizitat mănăstirea şi muzeul acesteia (Glasul Bucovinei, nr. 4913 din 3 octombrie 1936, pg. 1).

Rădăuți, „un ținut bântuit de foamete şi de bande de tâlhari“

În toamna anului 1944, am fost numit la comanda legiunii de jandarmi a județului Rădăuți, într-o zonă puternic afectată de tifos exantematic şi cu un climat politic confuz. Fostul comandant, colonelul

Alexandrescu, a tulburat şi mai rău apele, prin lipsă de tact, într-un ținut bântuit de foamete şi de bande de tâlhari. Şi mai existau 96 kilometri de frontieră fără pază grănicerească, lăsată tot în seama jandarmilor.

Am ajuns la Rădăuți într-o după-amiază ploioasă. Întreg efectivul legiunii era la reşedință, în vreme ce teritoriul, inclusiv frontiera, era total descoperit. Colonelul Alexandrescu a reuşit să se pună rău cu toată lumea, după ce, înainte de război, avusese ghinionul să se ocupe de deportările din Rădăuți şi, vrând-nevrând, a devenit odios...

Alexandrescu nu s-a grăbit să-mi predea comanda, ci încerca, prin toate mijloacele, să se mențină în funcție. În zonă, avea interese mari, devenind, în urma deportărilor, proprietarul unei fabrici din Dorneşti şi al unei case, pe care tocmai dorea să o valorifice...

Într-una din zile, am fost să văd lagărul, care-mi fusese subordonat în totalitate. În prima cameră, alături de alți vreo treizeci de deținuți, foşti legionari, zac patru preoți. Situația lor mă impresionează neplăcut. Le cercetez „dosarele" şi nu găsesc decât nişte referate vagi, fără nici o probă şi fără nici o învinuire...

Îl chem pe comandantul lagărului, plutonierul major Cramarciuc, şi-i ordon să întocmească formele de punere în libertate a celor patru preoți...

M-am întors la Rădăuți...

Ordinul secret de reținere şi de internare în lagăre de muncă a cetățenilor „rău voitori şi de rea credință, cu activitatea continuă şi voită împotriva noii orânduiri de stat, împotriva clasei muncitoare şi a regimului", mi-a fost adus de delegatul Plosneac Nicu, care mi-a înmânat şi o listă cu două sute şaptezeci de nume de oameni, pe capul cărora căzuse năpasta. Mai toți fuseseră preşedinți ai organizațiilor comunale ale partidelor istorice. Şaizeci de nume erau subliniate, masiv, cu roşu (cei socotiți drept extrem de periculoşi pentru noul regim – n.r.)...

Am dat ordin ca toți cei şaizeci să fie reținuți şi aduşi la legiune. Imediat, i-am solicitat delegatului Plosneac să-mi pună la dispoziție întreg materialul probator cu privire la ei, apoi am cercetat, iarăşi, lista. Ne constituisem într-o comisie, alături de locotenentul Aldea şi de Tecliş...

Până seara, niciunui om din lista adusă de Plosneac nu i se poate stabili vreo vinovăție reală. Unul după altul, cei şaizeci de cetățeni, cu

numele subliniate masiv cu roşu, care au fost reținuți pentru cercetări, în dimineața acelei zile, sunt puşi în libertate...

În toamna anului 1947, pe teritoriul județului Rădăuți bântuiau şaisprezece bande de tâlhari identificate. Cea mai celebră şi mai temută era cea a lui Vladimir Macoviciuc.

În primăvara anului 1944, Marele Stat Major al armatei române a mobilizat pe loc o mare parte dintre muntenii Bucovinei apți de luptă, în vederea constituirii unei divizii care să lupte în munți cu Armata Roşie, în cazul în care frontul va cădea. Vladimir Macoviciuc făcea şi el parte din această divizie, cu gradul de sergent.

În urma comunicatului către țară, din 23 august 1944, divizia s-a destrămat, marea majoritate a oamenilor aruncând armele şi întorcându-se la casele lor. Unii, însă, aprovizionați de comandamentul german din Câmpulung Moldovenesc, au rămas în munți, continuând lupta. Pentru merite deosebite în luptă, Macoviciuc a fost decorat de nemți şi avansat ofițer.

În toamna anului 1944, Macoviciuc mai avea cu el doar câteva sute de oameni înarmați, dar, în urma unui comunicat, prin care cei din munți erau anunțați că vor fi amnistiați, dacă vor depune armele, au mai rămas cu el vreo cincizeci de foşti militari, care au dezertat din armata română pentru a continua lupta împotriva sovieticilor.

Situația organelor de ordine nu era uşoară, trebuind să anihileze activitatea lui Macoviciuc, o activitate ocrotită de populație, care vedea în Vladimir Macoviciuc un adevărat haiduc modern. Cei din munți erau dotați cu armament german de primă mână şi cunoşteau ca nimeni alții toate potecile şi ascunzişurile munților.

Primul care a încercat să-l vândă autorităților pe Macoviciuc a fost un oarecare Cârdei din Vicov, care făcea parte din banda lui. Scăpat de ambuscada organizată la Câmpulung, Macoviciuc s-a răzbunat cumplit pe trădător, împuşcându-i şi pe el, şi pe soră-sa, în timpul cinei din ziua următoare, şi aşezându-le capetele în fereastra casei ca să-i înspăimânte de moarte pe toți eventualii trădători.

În primăvara anului 1945, trei comercianți evrei din Rădăuți, conduşi de Stier, au plecat cu marfă spre Moldovița, direct peste Ciumârna, calea fiind mai scurtă. Au fost prinşi, jefuiți şi omorâți de

oamenii lui Macoviciuc. Imediat, au fost trimişi agenţii Brăileanu şi Şumianschi pentru a face cercetări în zonă şi pentru a stabili cine îl alimentează pe Macoviciuc, care sunt gazdele sale şi cum ar putea fi prinşi. Agenţii au sfârşit legaţi de un pin, cu toate oasele, inclusiv cele ale capului, sfărâmate cu maiul...

În după-amiaza duminicii de 7 iulie a anului 1947, patrula postului Vicovu de Jos, condusă de sergentul major Cimbru Mihai, a observat în comună un străin, dar nu l-a oprit să-l legitimeze. Dimpotrivă, s-au prefăcut că nici nu-l observă, apoi, desculţi, jandarmii l-au urmărit prin porumbişti, să vadă unde merge. Străinul s-a oprit în capul unei uliţe din vecinătatea bisericii... Odată cu lăsarea serii, la casa din Vicov au venit Macoviciuc, mama lui, câteva rude apropiate şi o parte dintre oamenii lui. Cimbru a rămas la pândă, iar sergentul major Niţu s-a retras ca să anunţe legiunea de jandarmi. În scurtă vreme, gospodăria era complet încercuită...

Ultimul a ieşit din casă Vladimir Macoviciuc (a doua zi, dimineaţa, după un susţinut schimb de focuri, în timpul nopţii, după incendierea grajdului şi după ce o parte din camarazii lui Macoviciuc s-au predat, iar alţii, conduşi de feciorii lui, au izbutit să spargă încercuirea şi să fugă – n.r.). Cu braţele ridicate, în semn că se predă...

Macoviciuc a păşit agale spre un păr, apoi, pe neaşteptate şi cu mişcări de o iuţeală incredibilă, a prins să arunce grenade în jur, provocând panică şi un haos teribil, de care a profitat, fugind, pe uliţă, în jos, spre şosea.

Aflat în turnul clopotniţei, putonierul major Scripca a ochit şi a tras, rănindu-l pe Macoviciuc în umăr, dar fără să-i poată opri fuga de animal hăituit. Un al doilea fugar l-a nimerit pe fugar în călcâi, şi-atunci Vladimir Macoviciuc s-a prăbuşit în mijlocul şoselei la care reuşise să ajungă. Şi-a pipăit rănile, şi-a privit sângele care prinsese să băltească sub el, apoi a scos un pistol nichelat, pistolul nefericitului Brăileanu, agentul ucis cu maiul pe Ciumârna...

Scrâşnea din dinţi, singur în mijlocul şoselei, şi nimeni nu îndrăznea să se apropie de temutul luptător.

După aproape o oră, când a ajuns la capătul puterilor, Vladimir Macoviciuc s-a întors, în sângele lui, cu faţa în sus, a privit cerul, apoi

şi-a tras un glonț în tâmplă. A murit greu, chinuitor de greu, fiind de o vitalitate înspăimântătoare, comparabilă cu cea a lui Rasputin...

*

Femeile şi copiii din „grupul celor treisprezece“, grup din care făceau parte mama lui Vladimir Macoviciuc, surori, cumnate, nepoți şi o fetiță de nici opt anişori, au fost mutați, de la legiune, în arestul poliției din Rădăuți.

Peste câteva zile de la predarea cazului Inspectoratului de poliție, ofițerul de serviciu îmi transmise ordinul colonelului Mitric de a mă prezenta, imediat, la poliția oraşului, camera şapte.

În camera şapte, învăluiți în fumul pâclos al țigărilor, se aflau colonelul Mitric, şeful Inspectoratului de poliție, şeful Siguranței județului şi ajutorul său, şeful Poliției oraşului, un colonel sovietic însărcinat cu probleme speciale şi odiosul Dumitru Zalețchi, care făcea pe translatorul.

Zalețchi, o figură lombroziană de bandit lipsit de scrupule, era o teroare a județului. Se ocupa de descoperirea refugiaților clandestini şi chiar a oamenilor nevinovați, despre care doar se presupunea că au trecut frontiera. Zalețchi îşi jecmănea victimele, asigurându-le că le va rezolva problema, apoi le denunța.

Inspectorul regional de poliție a trecut direct la subiect:

- Tovarăşe căpitan, dumneavoastră veți lua grupul celor treisprezece şi-l veți transfera la Câmpulung!

Am rămas surprins.

- Bine, dar transferul unor deținuți reprezintă o treabă de gradat, nu de căpitan...

- Treaba-i mai delicată şi transferul trebuie executat de dumneavoastră personal, tovarăşe căpitan!

- De ce?

- Pentru că trebuie să plecați cu deținuții pe jos şi, când ajungeți pe Ciumârna, să faceți în aşa fel încât nici urmă de Macoviciuc să nu mai rămână...

*

Am mers glonț spre biroul procurorului şef Vasile Moloce şi i-am zis pe nerăsuflete:

- Vă rog să dați, imediat, un ordin scris la poliție ca „grupul celor

treisprezece" să fie transferat la legiune! Şi vă mai rog să nu-mi puneţi nici o întrebare, dar este vital ca, într-o jumătate de oră, cei treisprezece să ajungă la legiune!

Moloce n-a zis nimic şi, când a început să dicteze grefierului şef Sava ordinul către poliție, am plecat.

Peste trei sferturi de oră, grupul se afla în siguranță, în curtea legiunii.

Împreună cu procuratura, am efectuat o cercetare sumară, stabilind că femeile şi copiii nu au nici o legătură cu banda lui Macoviciuc, că nu li se poate reține nici o vină, apoi toți au fost puşi în libertate.

Peste ani, aveam să le întâlnesc pe femeile acelea, adesea, prin oraş, şi, de fiecare dată, mă priveau cu o ură atât de pătimaşă încât nu m-aş fi mirat dacă s-ar fi repezit la mine să mă sfâşie.

*

Punerea în libertate a „grupului celor treisprezece" m-a transformat din „căpitanul Popescu, spaima bandiților" într-o persoană non grata şi, în consecință, am fost trecut în rezervă ca... „plus de efectiv".

Am scăpat ieftin, putea să fie şi mai rău. Şi chiar avea să fie şi mai rău, după vreo patru ani de zile, timp în care m-am ocupat cu avocatura, adaptându-mă greu vieții civile.

Era o zi mohorâtă de sâmbătă, o zi friguroasă şi cu burniță îndesată, sâmbăta de 19 octombrie a anului 1951. Aveam un proces la Botoşani şi, la întoarcere, pe când citeam, singur în compartiment, îl văd pe plutonierul de miliție Mărmureanu că se postează în fața ferestrei de pe culoar din dreptul compartimentului meu.

La capetele vagonului se postaseră alți doi milițieni.

Am fost arestat pe peronul gării din Rădăuți, unde mă aşteptau alți cinci milițieni, care m-au condus, pe jos, până la sediul miliției.

Noaptea, târziu, am fost dus acasă sub o escortă puternică şi întrebat dacă consimt să mi se facă o percheziție. De ce-aş fi refuzat, la ce mi-ar fi folosit împotrivirea?

Ofițerii şi subofițerii mi-au întors casa cu susul în jos şi, deşi credeam că n-au să găsească nimic, zelul lor excesiv a fost răsplătit cu descoperirea unui volum din scrierile filosofice ale lui Lucrețiu Pătrăşcanu. Cartea a fost confiscată, iar înspre ziuă, împreună cu alți

arestați, am fost dus, în lada unui camion deschis, la Câmpulung Moldovenesc (Dosarele suferinței: Ilie Ilisei / Ioan D. Popescu, Grupul editorial Muşatinii – Bucovina viitoare, 1999, pp. 144-172).

Petru REZUŞ: Drumuri rădăuțene

Drumuri rădăuțene...

Străvechi oraşe şi şleauri, anevoioase pentru căruțele cu două oişti ale bejenarilor, ori şi mai străvechi, preistorice cărări pe vârfuri de deal ce se înalță într-o bogată cunună de jur-împrejurul şesului rădăuțean.

Câte n-au văzut aceste drumuri? Câte drame nu s-au consumat în colbul lor? Câți paşi n-au tropotit în glodul lor? De oameni paşnici, de războinici, de muncitori harnici, de călugări evlavioşi, de procesii voievodale sau arhiereşti, spre codri şi spre munți sau spre mănăstiri, drumurile rădăuțene sunt drumuri care cuprind întreaga vieață, întreaga poveste, întregul farmec şi întreaga istorie a acestor ținuturi româneşti.

Cândva, pe vârfuri de deal, căutau în vale ochi fioroşi de Sciți, de Tătari şi de Huni... Repeziți din fundurile lumii, poposeau o clipă pe înălțimile din jur, înălțau mormane mari de lut şi pietroaie gigantice pe la Volovăț, pe la Horodnic, pe Dealul Crucii, apoi se spulberau în cele patru vânturi...

După ei pământurile răsuflau obosite de frământătura cailor şi de chiotul şi urletul lor sălbatec...

Cu încetul, însă, apele s-au retras în matca lor, iar de sub ele a răsărit verdeață. Câmpuri largi s-au întins pe fundul lacurilor, păduri întunecate au acoperit coaste de deal. Pe meleagurile rădăuțene au poposit locuitorii stabili daco-romani, cari şi-au durat aşezări temeinice...

Drumurile rădăuțene au devenit, apoi, drumuri de descălecare de țară nouă.

La Volovăț au poposit vitejii lui Bogdan Vodă cel Bătrân, de acolo, apoi, s-au lățit peste şesul din vale, unde voievodul înălță biserică gropniță, locaş pentru mănăstire şi mitropolie.

Nu mult după înălțarea bisericii, drumurile rădăuțene cuprindeau bocet mult şi prohod la cap de domn şi gospodar de țară...

Bogdan Vodă cel Bătrân adormise în Domnul şi era coborât în cripta sa de la Rădăuți. După el, procesii nesfârşite vor însoți oseminte domneşti spre gropnița rădăuțeană: de la Siret venea Lațcu Vodă, de la Roman, de la Suceavă, de la Reuseni, veneau Ştefan Muşat I Vodă, Roman Muşat I Vodă, Bogdan Voevod, fratele lui Alexandru cel Bun, apoi iar Bogdan II Voevod, tatăl lui Ştefan cel Mare, cel ucis la Reuseni, apoi cniajna Anastasia şi Doamna Stana...

Clopotele hăuleau o mare durere şi întreaga făptură a lui Dumnezeu era cernită...

Gropnița primea în sânul ei voievozi şi vlădici...

Alături de ctitori se odihnea sub lespede de piatră şi vlădica Ioanichie.

Dar drumurile rădăuțene nu cuprindeau, totdeauna, numai durere şi procesii de îngropăciune.

În adâncimi de codri şi de munți prindeau a bate ciocanele şi a arunca scântei dalta. Piatra tare era prăvălită la vale, încărcată în care şi purtată pe drumurile rădăuțene spre Bădeuți, spre Volovăț, spre Horodnic, spre Putna, spre Solca, spre Arbore, spre Sucevița... Mănăstire după mănăstire prindea a se înfiripa, biserică după biserică începea a-şi înălța turla în văzduhul umplut de sunete de clopot...

Neuitate drumuri spre mănăstirile arborosene din jur, drumuri ce se sfârşesc, la capătul lor, cu o minune mereu reînnoită, mereu mare, mereu unică, mereu minune: Sucevița, Putna, iar mai departe Humor, Moldovița, Arbore, Voroneț, Solca, Pătrăuți...

Mănăstiri arborosene, curcubeie arcuite de culori, altare sfinte înălțate de voievozii noştri legendari, leagăne de tradiții şi cuiburi prețioase de artă națională şi bizantină, izvoare nesecate de poezie...

Drumuri rădăuțene spre mănăstiri, care se sfârşesc, fiecare, la capătul lor, cu o minune mereu mare, mereu minune...

De la mănăstiri, toate drumurile se-ntorc, acum, spre biserica gropniță, unde era matca tuturor lucrurilor şi obiceiurilor bătrâne, unde trona figura măreață a vlădicului rădăuțean şi duhul morților mari ai neamului, şi, tot de acolo, drumurile se răsfirau spre Bădeuți-Milişăuți, spre Volovăț, spre Dorneşti, spre Frătăuți, spre Horodnic, Vicove şi Putna, spre Marginea şi Sucevița...

Mănăstirile voievodale din jur văd, acum, şi ele vremuri de mărire şi vremuri de furtună, vremuri de bucurie şi vremuri de durere...

Vin alaiuri domneşti şi le sfințesc, vin coconi şi domnițe şi le cercetează, apoi zările se sparg şi vin alaiuri cernite cu prohodire tulbure ca apele de munte...

Drumurile rădăuțene văd procesia măreață a sfințirii mănăstirii Putna, dar curând văd şi îngropăciunea marelui Voievod Ştefan cel Mare şi Sfânt, plâns de întreaga nație românească. Se adună, apoi, la Putna, unul după altul, Bogdan Vodă cel Orb şi Ştefăniță Vodă, împreună cu doamnele şi coconii lor: Doamna Maria Voichița şi Doamna Maria Comnen de Mangop ale lui Ştefan cel Mare, Doamna Maria a lui Petru Rareş, domnița Maria, fiica lui Ştefan cel Mare, şi coconii Bogdan şi Petru, tot ai lui Ştefan cel Mare...

Călugării roiesc de la Rădăuți pe toate drumurile din jur, şi spre Putna, şi spre Sucevița, şi spre Suceavă, şi spre Arbore, şi spre Bădeuți, şi spre Solca... Rantiile colbăite şi toiegele de tisă bat drumurile cu sârg spre biserici şi mănăstiri, dar şi spre schituri şi sihăstrii, ascunse în întuneric nepătruns de codru şi-n creier neumblat de munte...

Mândre procesii vlădiceşti răsună pe drumurile rădăuțene, timp de aproape patru secole încheiate, cât a strălucit episcopia de acolo. În murmur de rugăciuni şi de cântări alese, drumurile rădăuțene răsunau la marile praznice şi la alte ocaziuni solemne.

Plecau vlădicii cu rădvanele la mănăstiri, prin vaduri cunoscute, ce le poartă şi astăzi numele, ori se retrăgeau la liniştea schitului de unde-şi aveau metania şi luau asupră-le schima cea mare, spre a aştepta clipa izbăvirii. Alții adormeau în Rădăuți şi erau îngropați acolo, ori erau purtați departe, spre Humor, Bistrița, Secul, Moldovița şi Solca...

42 de vlădici au făcut procesii, au trăit şi au călătorit pe drumurile rădăuțene, în viață şi după moarte...

Drumuri rădăuțene, drumuri de pelerinagii, drumuri de hram şi drumuri de mănăstiri...

La Sucevița s-au îngropat Movileştii: Ieremia Movilă Vodă şi Simeon Movilă Vodă, împreună cu toți ai lor, afară de trupul aceleia pe care l-a robit şi l-a ruşinat Turcul: Elisaveta Movilă Doamna...

Aici, la Sucevița, plecau Rădăuțenii la un alt hram, tot atât de

strălucit ca şi cel de la Putna...

Adevărate serbări naționale, hramurile de la Sucevița şi de la Putna înviorau întreaga suflare românească.

Drumurile rădăuțene văd, astfel, scurgerea măreață a întregului neam românesc spre mândra serbare de la Putna, din 1871, când s-a adunat la căpătâiul marelui Voievod Ştefan tot neamul...

Drumuri rădăuțene, drumuri de năvală, drumuri de luptă, drumuri de prăpăd, de jaf şi de blestem...

Au curs pe ele barbarii din Răsărit, Mongolii şi Tătarii lui Ghinghis, Timur şi Calga-ha-han, Cazacii lui Timuş, Turcii sultanilor, Polonii lui Sobieski, cătanele nemțeşti ale împăratului apostolic de la Viena şi ale Fuhrerului de la Berlin... Au zăngănit pe ele bronzul şi arama armelor străvechi, a sclipit luciul coaselor, furcilor şi topoarelor, au răbufnit ghioagele nestrujite, au vâjâit arcanele, apoi a mai trecut o vreme şi alte arme moderne şi-au spus cuvântul lor clocotitor: au trăsnit pivele şi săcăluşurile, au hăulit sinețile şi puştile, au detunat tunurile şi brandturile, au hârâit spăimoasele tankuri şi au clămpănit mitralierele din văzduh şi de pe pământ...

Drumuri rădăuțene, drumuri de târg şi drumuri de muncă...

Săptămână de săptămână, Vinerile, când se țin târguri şi iarmaroace, satele din jur năvălesc şi curg pe toate drumurile rădăuțene... Parcă-s toate o apă, parcă-s toate un sânge viu şi bogat, ce se adună într'aceeaşi inimă...

Drumuri rădăuțene, drumuri de muncă obositoare şi sfântă... Drumuri la praşilă, drumuri la coasă, drumuri la arat...

Drumurile rădăuțene cuprind, de-a lungul şi de-a latul lor, întreaga vieață, întreaga istorie, întreaga bucurie şi durere a acestor ținuturi româneşti. (Revista Bucovinei, nr. 11-12 din noiembrie-decembrie 1944, pp. 345-348).

„Şcoalele“ din Rădăuți, „în ungherele anilor“

Ținutul Rădăuților, cel mai bogat din Bucovina pentru că a fost şi cel mai receptiv la noutățile europenizante ale ocupației austriece, n-a avut învățământ public până în vremea guvernării militare („înainte de venirea țării noastre la împărățirea Austriei, sistemul şcoalelor publice nu era cunoscut în Bucovina“), deşi exista, în Rădăuți, pe lângă episcopie, o „şcoală sătească“, iar la Putna funcționa o şcoală mănăstirească de inexplicabil prestigiu (vorba lui Aron Pumnul, „unde sunt lucrările lor dogmatice... să li arate“).

Prima şcoală rădăuțeană, cea pe care o va frecventa şi I.G. Sbiera, din 1845, pare să fi fost înființată în a treia perioadă (ca să folosesc terminologia lui Constantin Morariu), cea a guvernării galițiene, când, pe baza legii împărătesei Maria Tereza, din 1774, şi a regulamentului lui Iosif al II-lea, s-au înființat încă 18 şcoli, care s-au adăugat celor 32, întemeiate în vremea guvernământului militar (conform „Schematismus“-urilor, şcoala s-a înființat în 1796: „6 cl. Knabenschule, enstanden aus der 1796 errichteten Trivial-Schule“). Doar 32, în ciuda ambițiilor împărăteşti de a transforma Bucovina într-un centru de cultură, care să cultive sentimente panaustriece în toată Moldova, pentru că în Bucovina nu existau învățători şi nici manuale şcolare. Şi, din acelaşi motiv, şcolile acestea funcționau, desigur, cu predare în limba germană. De altfel, când se va încerca şcolirea unei noi generații de învățători, care să transforme în faptă proaspăta emancipare a satului bucovinean, instituția cernăuțeană nu va avea, din 1848 şi până în 1856 decât câte 6 candidați, calificându-se, în 7 ani, doar 24 de învățători, semn că dorința de a învăță nu prea dădea în clocot prin Bucovina.

În ciuda faptului că „consistoriul catolic din Lemberg împărți, pe

basa resoluțiunii din 18 Maiu 1844, „cercul bucovinean“ (Bukowinaer Kreis), în mod provisorie, în trei districte şcolare... denumind de inspector şcolar în districtul Rădăuţului pe parochul latin din Siretiu Johann Wachowski“, nici la Rădăuţi, nici în întreaga Bucovină nu se poate vorbi despre un învăţământ adevărat şi aflat în continuă perfecţionare decât după anul 1865, din moment ce abia în 1862 se pune problema manualelor şcolare româneşti, iar „în înţelesul prea înaltei resoluţiuni din 4 Septemvre 1862, comisiunea pentru cărţi şcolastice reale, ce se va înfiinţa în Cernăuţ, are să cerceteze cărţile şcolastice române tipărite până acuma, precum şi alte opuri ce se vor arăta potrivite spre acest scop, şi, cu privire la planul învăţământului în vigoare pentru şcoalele reale, are să facă propuneri amăsurate pentru primirea şi schimbarea cărţilor publicate până acuma sau pentru compunerea altora noauă“.

Lipsa de învăţători români şi de manuale şcolare româneşti, pe fondul unui tradiţionalism rural păgubos şi veşnic refractar, adesea stimulat şi de lumea preoţească, dornică doar de privilegii, de onoruri şi de putere politică, întârzie crearea unei elite bucovinene reale, în ciuda faptului că mulţi tineri boieri mai mult sau mai puţin români prin genealogie, dar români adevăraţi prin atitudine, începând cu fraţii Hurmuzachi şi terminând cu fraţii Grigorcea, se implică masiv în luminarea poporului, inclusiv prin acordarea de burse, pe care românii le refuză cu o nepăsare incalificabilă. Şi la Rădăuţi se manifestă aceeaşi „somnolenţă seculară“, care trece şi dincoace, în secolul douăzeci, deşi la Rădăuţi, spre deosebire de alte locuri bucovinene, se ivesc, din negura veacurilor, lideri autentici, care, trudnic şi anevoios, izbutesc să scoată lumea românească din inerţie.

Începând cu „**Michail Pitei**, fostul prefect din ţinutul Rădăuţului”, care „a fost cel dintâiu care a gândit că e bine să se facă un gimnasiu în Rădăuţ”, îndemnnând, „în anul 1864, pe Rădăuţeni de au dăruit 48 mii de florini pentru clădirea unui gimnasiu în oraşul lor şi pentru cheltuelele cu servitorul şi cu încălzitul”, şi care „l-a rugat pe episcopul Hacman ca lefile profesorilor să se plătească din fondul religionar, dară episcopul nu s-a învoit” (mereu şi mereu s-au împotrivit călugării oricărui act de generozitate obştească – n.r.), continuând cu **Orest Reni de Herºeni**, care, din 1866, este noul prefect al Rădăuţilor şi, în această calitate, îşi

asumă cele începute de Pitei, ducând „treaba până la atâta că, cu uricul împărătesc din 15 August 1871, se hotărî să se facă în Rădăuţ un gimnasiu inferior de stat şi împărăţia să plătească lefile profesorilor şi să cumpere cele trebuincioase pentru învăţământ (primul director a fost **Ernst R. Neubauer**, al doilea **Heinrich Klauser**, urmat de **Gabriel de Mor**, iar printre conducătorii gimnaziului, „Schematismus" îi menţionează şi pe **Cristofor Isakievicz**, „leiter" în 1873, **Veronica Drosdoska**, „leiterin" în 1874, dar şi preotul **Ioan Chelariu**, conducător al gimnaziului pe la cumpăna veacurilor), iară oraşul Rădăuţ să grijească ca să fie în bună rânduеală casa în care avea să fie gimnasiul" şi terminând, de pildă, cu pe nedrept uitatul ţăran **Vasile Marcu**, din Frătăuţii Vechi, care a dăruit 17.000 florini pentru construirea unui internat în Rădăuţi, oraşul are, deja, parte de energiile care să-l descătuşeze şi să-l afirme drept a doua capitală spirituală a Bucovinei.

E drept, românii îşi trimit cu greu copiii la şcoală, inclusiv la cea agronomică, înfiinţată „la 1 Octomvre 1897", din iniţiativa deputatului **Iancu cavaler de Volcinschi**, drept „şcoală de gospodărie numai şi numai pentru fii de ţărani gospodari din Bucovina... făcută şi ţinută cu toate cele trebuincioase de comitetul ţării, cu banii strânşi din birul ce-l plăteşte ţara" şi în care aveau să fie primiţi numai „feciori de gospodari români ţărani, cari au îmblat la şcoală într-un sat ori într-un târg şi ştiu ceti, scrie şi răfui bine româneşte", învăţământul urmând să se susţină „numai româneşte, aşa ca să priceapă toţi şcolerii", şcoleri care urmau să beneficieze şi de „un internat, adecă cu o gazdă mare, unde fii de ţărani cari vor fi primiţi în lăuntru or căpăta gazdă şi mâncare degeaba, adecă vor fi găzduiţi şi hrăniţi cu cheltuiala ţării" (două şcoli secundare de fete s-au înfiinţat în 1876 şi, respectiv, în 1896, iar alte două şcoli de băieţi, în 1902 şi 1911).

Disperant, dar şi caracteristic pentru felul de a fi al românilor, ţăranii români, inclusiv cei din Rădăuţi, nu s-au înghesuit să beneficieze de aceste burse, iar cele făgăduite de boierul Modest cavaler de Grigorcea n-au fost folosite niciodată. Numai bursele testamentare, stabilite de ţăranul **Vasile Marcu** pentru 5 copii din Frătăuţii Vechi, care urmau să studieze la Rădăuţi n-au mai fost folosite conform voinţei donatorului, şi asta pentru că Internatul pentru băieţi români din Rădăuţi, deşi ridicat

printr-un superb efort obştesc, ajunge sub ocârmuire „evlavioasă“. Ca şi viaţa politică şi economică, ambele la fel de „evlavioase“ şi, în consecinţă, încununate cu o revoltă a învăţătorimii române, care, îmbrâncită fiind de la ospăţul politic de mult prea trufaşa noastră preoţime, se regrupează în fruntea partidului ucrainenilor (Iancu Nistor a „uitat“ acest detaliu, când a scris „Rutenisarea Bucovinei“) şi, în număr mai mic, în cel românesc al democraţilor onciulişti.

Dar, dincolo de cele pământeşti, viaţa spirituală rădăuţeană, cu temelie solidă şi durabilă în învăţământul local, indiferent de limba în care se oficia la catedră, a fost strălucitoare şi emoţionantă (voi reda, mai întâi, întru dovedire, două studii despre învăţământul bucovinean). Iar soarta a vrut ca Rădăuţii, prin gimnaziul său inegalabil, să fie primul oraş din Bucovina care să-l omagieze public pe Mihai Eminescu, în 15 decembrie 1889. Cine ştie dacă nu cumva însuşi Poetul a ales, din superba-i veşnicie, să ni se arate cu sfânta-i aură, reînviind pentru Bucovina mai întâi la Rădăuţi?

Şcoalele româneşti din Bucovina

Şcoalele româneşti din Bucovina au parcurs, pân-acuma, cinci perioade de dezvoltare, toate marcate prin evenimente istorice însemnate. Este fapt constătat că, în **perioada întãia**, adecă înainte de ocuparea austriacă, Bucovina a avut mai multe şcoli mănăstireşti, dintre cari cea mai însemnată era în Putna, **a avut 6 ºcoli orãºeneºti**, anume 4 în Suceavă, 1 în Cernăuţi şi 1 în Siretiu, a avut, în fine, **douã ºcoli sãteºti, una în Rãdãuþi** şi una în Câmpulung-Moldovinesc. Dintre şcolile acestea, una era greacă-fanariotă şi una latinească în Suceavă, iar celelalte erau toate româneşti.

Bucovina a fost ocupată în 1 Octomvrie 1774 de generalul austriac Gabriel baron de Spleny, cu 3 regimente de infanterie, 12 tunuri şi 2 regimente de cavalerie, şi, până la anul 1786, adecă în decurs de 12 ani, a stat sub administrarea militară a generalilor Spleny şi Enzenberg. În această **a doua perioadã**, şcoalele noastre s-au înmulţit până la 32, fiind mai toate româneşti.

De la anul 1786, **Bucovina a fost alipitã la Galiþia** şi, în decurs de 64 de ani, anume până în anul 1850, şcoalele noastre au fost stăpânite de guberniul şi consistoriul catolic din Liov. **Perioada aceasta, a treia,** este pentru noi, românii, cea mai nefericită, căci stăpânirea galițiană a lucrat astfeliu încât, în răstimp de 64 ani, a înființat numai 18 şcoli noauă, cele mai multe prin sate de colonişti şi în şcoalele noastre au introdus străinismul în toată puterea cuvântului (şi Constantin Morariu ignoră faptul că afluxul coloniştilor în Bucovina se produce abia după ce Bucovina devine ducat autonom; reproşurile aduse guvernării galițiene au drept cauză influența catolicismului, mult mai semnificativă decât cea a ortodoxie; dar în această perioadă apar primele publicații în limba română, iar învățătorul Bilewicz, din Suceava, nu primeşte permisiunea de a înființa un ziar românesc în anul 1805 din simplul motiv că era mai multă nevoie de el ca dascăl, decât ca ziarist; tardivitatea învățământului în limba română ni se datoreşte nouă, nu altora; cu ce aveam să facem un învățământ românesc, când ne lipseau şi manualele şcolare, şi învățătorii? – n.r.)...

În **perioada a patra**, care ține 19 ani (1850-1869), şcoalele noastre au stat sub conducerea şi priveghierea consistoriului ort-or. din Cernăuț, spre a cărui onoare trebue să spunem că, în anul 1870, au predat consiliului şcolar al țării, împreună cu actele şcoalelor poporale, 108 şcoale înființate gata şi 104 în stadiul de a se înființa (afirmația e contrazisă, în parte, de memorialistica rădăuțeană; consistoriul refuza până şi plata lefilor profesorilor, iar şcolile se fãceau prin contribuții financiare din partea comunei, din partea evreilor şi din partea statului austriac – n.r.).

Pe basa legii imperiale din 25 Mai 1868 şi a legii imperiale relative la şcoalele poporale din 14 Maiu 1869, se puse instrucțiunea publică îndecomun sub conducerea şi privegherea statului, respectiv a organelor aşăzate pentru acest scop. Aceste organe sunt, în primă instanță, ministeriul de culte şi instrucțiune publică, apoi, pentru fiecare țară, consiliul şcolar al țării, consiliul şcoalar de district, consiliul şcolar local, care trebue să esiste în fiecare comună şcolară.

Timpul de la crearea legilor amintite şi până astăzi (1889 – n.r.) este **a cincea perioadã** de desvoltare a şcoalelor noastre poporale. Resultatul activității din această perioadă îl aflăm în „Bukowinaer

pedagogische Blatter“, Nr. 1, anul 1889, unde ni se spune că, la finea anului 1888, **Bucovina are 293 ºcoale poporale**, din cari, după limba de propunere, 92 sunt rutene, **81 române**, 32 germane, 4 maghiare, 1 armenească, **22 româno-germane**, 18 rutene-germane, **11 româno-rutene**, 2 germano-polone, **1o germano-româno-rutene**, 8 germano-ruteano-polone, **11 germano-româno-ruteano-polone** şi **1 maghiaro-române**.

După cum videm, deosăbirea între odată şi acum este foarte mare, căci, pe când, în anul 1792, cele 32 şcoale poporale din țara noastră erau mai că toate româneşti, astăzi, din numărul total de 293, nici a treia parte nu-s româneşti (dar existau nu aproape 32, ci aproape 100 şcoli româneşti; în plus, nici un preot bucovinean nu-şi trimitea copilul la „despărțitura românească“, ci la cea germană, cu consecința că tineretul elitist bucovinean, dar şi bătrânii, după cum confirmă I.G. Sbiera, nu ştiau româneşte; veți vedea că, la o manifestare culturală românească, domnişoarele fiice de preoți, pe care le invită Iorgu G. Toma la dans, se sfiesc să vorbească româneşte; aceeaşi mărturie o găsim şi în publicistica lui Ion Grămadă – n.r.). Acuma, dacă mai adaogem, pe lângă faptul acesta, că, după cum ni spune „Revista Politică“, în protopresviteria Siretiului sunt încă 6 comune române fără şcoale, în a Vicovului 5, în a **Rãdãuþului 4**, iar în districtul şcolar al Sucevei 14, şi anumea: Ipoteşti, Luncuşoara, Rus, Reuseni, Securiceni, Todireşti, Soloneț, Berchişeşti, Capucodrului, Capucâmpului, Păltinoasa, Părhăuț, Româneşti şi Calineştii lui Cuparencu; dacă mai recugetăm apoi şi împregiurarea că, afară de cele 4 clase paralele române de la gimnasiul din Suceavă (în cari nici astăzi nu se propun toate obiectele în limba română pentru că lipsesc cărțile) şi afară de câteva obiecte de la facultatea teologică, noi, românii bucovineni, nu mai avem altă şcoală mijlocie cu limbă de propunere românească, şi că din lipsa de şcolire temeinică sate întregi de-ale noastre se înstrăinează, în o vieață de om, şi elementul românesc din Bucovina se stânge, pe-ncetul şi necurmat, zi după zi; regretând, în fine, şi aceea că trecutul nostru istoric noi mai că defeliu nu-l cunoaştem, ceea ce ni căşunează mulțime de rele; recugetându-le toate acestea, cred că niciodată ca astăzi n-a avut inteligința română bucovineană dătorie mai sfântă de a se îngriji din inimă şi din suflet de starea sa, de starea poporului nostru de la țară,

de progresul şcoalelor sale, de prosperarea şi înflorirea societății „Şcoala română“, în scurt, de toate institutele de cultură...

O scrisoare a presidiului țării noastre din 19 Noemvre 1853, Nr. 22182, adresată către episcopul Eugen Hacman, ni spune că inițiativa la înființarea unei şcoli reale în Cernăuț a făcut-o acuma, în anul 1850, căpitanul cercual de pe atuncia al Bucovinei (Eudoxiu Hurmuzachi, deci un armeano-grec mult mai român decât românii – n.r.), care, în scopul înaintării învățământului în această țară, propusese şi înființarea unei şcoli reale ca o necesitatea nedispensabilă, afirmând, totodată, că spesele respective ar pute să le poarte fondul nostru religionariu. Urmarea a fost că s-a înființat o şcoală reală de două clase, care era împreunată cu şcoala căpitală din Cernăuț, era susținută de oraş (de ce de oraş şi nu de Fondul religionar? Pentru că onorabilul consistoiu ortodox nu dorea şcoli, ci doar influență, drept dovadă fiind implicarea în acele pseudoşcoli, în care doar preoții erau profesori, cum a fost, de pildă, şcoala normală din Cernăuți, despre care se va vorbi, şi care era mai curând o secție teologică decât o şcoală normală – n.r.) şi sta sub conducerea consistoriului rom.cat. din Liov. Cu timpul, însă, se ivi dorința de a înființa, în Cernăuț, o şcoală reală inferioară completă şi, cu prea înalta resoluțiune din 8 Octomvre 1853, episcopul Hacman fu întrebat în ce mod ar participa fondul religionariu la dotarea acestei şcoli.

În răspunsul episcopului din 8/20 Decemvre 1855, se zice că, „după împlinirea tuturor trebuințelor relative la biserică şi la cler, se poate întrebuința o parte a fondului religionariu şi pentru înființarea şi susținerea unei şcoli reale în Cernăuț, **darã numai sub condiþie cã atât ºcoala aceasta, cât ºi celelalte ºcoli normale-cãpitale ºi triviale din þarã sã se puie sub privighierea ºi conducerea consistoriului bucovinean** şi, când şcoala reală şi preparandia vor fi produs destui învățători, atunci, între condiții egale, să se bage în samă, la aşăzarea posturilor de învățători la şcoala reală, mai cu samă candidați bucovineni“ (deci şcoala însemna doar un mijloc de a păstra enoriaşii, în condițiile în care amvonul nu mai avea credibilitate – n.r.).

În decursul pertractărilor ulterioare, se ținu episcopul şi consistoriul său morțiş de astă condiție şi, pe basa conclusului unanim al şedinței consistoriale din 9/21 Septemvre 1859, i se dete presidentului țării

declararea hotărâtă, „că fondul religionariu bucovinean poate primi însărinarea de a înfiinţa o şcoală reală numai atunci, dacă jumătatea învăţătorilor ce se vor aşeza la dânsa va consta din indivizi gr.or. şi dacă dreptul de present, relativ la aşezarea posturilor de învăţători, se va efectui de consistoriul bucovinean".

La astă declărare, îi răspunse presidiul ţării episcopului Hacman, cu scrisoarea din 30 Noemvre 1859, „că esercitarea privighierii şi a conducerii şcoalei reale prin consistoriu nu se uneşte chiar din principiu cu posiţia şcoalelor reale, cari sunt şcoale mijlocii ca şi gimnasiile şi că esecutarea condiţiei, adecă că jumătatea învăţătorilor să fie greco-orientali, s-ar lovi în consecinţele ei de pedici neînlăturabile, adecă din causa multelor şi feliuritelor obiecte de învăţământ ce se propun pe la şcoalele reale. Ar fi, deci, mai bine dacă s-ar recunoaşte expres şi îndecomun aptitudinea de aşăzare a candidaţilor gr.or., în care cas între condiţii egale bucuros li s-ar concede fiilor ţării întăietatea".

Acuma, cu raportul din 16/18 Decemvre 1859, află episcopul Hacman şi consistoriul său cu cale a se asigura contra oricărei ingerinţe a altui cult sau a altui ordinariat episcopesc asupra şcoalei reale şi a afirma, încăodată, că, la aşezarea posturilor de învăţători, între indivizi cu calificare egală, fiilor ţării să le fie garantată întâietatea (ca „fii ai ţării" nu erau recunoscuţi, desigur, decât greco-orientalii, oricât de ucraineni sau de greci or fi fost aceştia – n.r.).

Mai târziu, fu înştiinţat episcopul Hacman, cu emisul ministerial din 13 Faur 1861, Nr. 1343 (intimat cu emisul gubernial din Liov, dtto 20 Faur 1861), că înfiinţarea şcoalei reale inferioare din Cernăuţ se tărăgănează numai de aceea pentru că încă tot nu se ştie din cari fonduri au să se acopără spesele susţinerii, ce rămân în restanţă **dupã contribuirea oraºului ºi a comunitãþii israelite** (unde e contribuţia „evlavioşilor" luminători de ţară, în condiţiile în care şantajul a dat, totuşi, roade? – n.r.).

„Spesele susţinerii – zice acest emis – se vor urca la suma anuală de 8.589 fl.v.a. (florini vienezi – n.r.). Oraşul Cernăuţ contribue pentru şcoala reală, cea împreunată cu şcoala căpitală, 630 florini şi pentru susţinerea şcoalei înfiinţânde a promis că va contribui, anual, 1.050 florini până atunci până când va esista un fond anumit pentru acest scop. La

sumele acestea s-a obligat şi comunitatea israelită a contribui 525 florini pe an, deci suma totală disponibilă este de 2.205 florini şi trebuesc încă 6.384 florini“ (mai puțin de o treime din leafa episcopului, dar nu asta este problema; Fondul religionar funcționa ca o fundație de tip special, care producea beneficii uriaşe, care, încetul cu încetul, sunt „împrumutate“ de statul austriac pentru nevoi militare; s-au adunat milioane de coroane într-o „mână moartă“, în loc să fie folosite milioanele de coroane din beneficiile anuale pentru susținerea unui învățământ românesc; dacă românii din Bucovina au avut o întârziere istorică, apoi responsabilitatea revine în întregime lacomului cler, care, prin celebrele „Dorințe“, din 1860, anulează visurile lui Hurmuzachi de a fi folosită „averea națională românească, numită Fond religionar“ pentru propăşirea neamului românesc din Bucovina – n.r.).

În intimatul acestui emis se mai zice că episcopul Hacman s-a învoit cu suma de 3.400 florini şi, eventual, remunerarea anuală cu 300 florini pentru învățământul limbei italiene ori franceze, în fine, spesele pentru procurarea mijloacelor de învățământ şi a întocmirilor celor dintăi ale şcoalei să se deie tot din fondul religionariu, dacă nu s-ar putea afla aiurea.

Emisul ministerial amintit încheie, apoi, aşa: „Dacă va contribui fondul religionariu suma aceasta (6.384 fl.), apoi se-nțelege de sine că şcoala reală inferioară va ave caracteriu de institut gr.or., întocmai aşa ca gimnasiul din Suceavă şi că, sub această modalitate, **la început se vor a°ãza învãþãtori catolici, deoarece greco-orientali lipsesc**, dar îndată ce învățătorii gr.or. îşi vor fi căştigat calificarea legiuită, învățătorii catolici se vor strămuta aiurea“.

În raportul său din 28 Iuliu (9 August) 1861, episcopul Hacman consimți cu toate acestea şi, astfeliu, urmă resoluțiunea împărătească din 6 Faur 1862, care orândui că, în Cernăuț, are să se înființeze, pe lângă şcoala reală, cea de două clase, ce trebue să esiste mai departe, încă şi o şcoală reală inferioară gr.or. de trei clase, cu sălare sistemisate pentru şcoalele reale de a treia categorie şi că toate spesele, ce resultă după substragerea contribuirii oraşului şi a comunității israelite, are să le poarte fondul religionariu gr.or. din Bucovina.

Pe basa acestei prea înalte resoluțiuni, cu emisul ministerial din

22 Faur 1862, Nr. 1529/105, între altele, şi următoarele modalităţi:

„Şcoala reală inferioară din Cernăuţ va ave caracteriu de institut greco-oriental şi, de aceea, se vor aşeza la dănsa mai ales învăţători de confesiune gr.or. şi cu deosăbire candidaţi calificaţi şi născuţi în ţară. Dintru început, însă, şi pănă când vor mai lipsi învăţători calificaţi din numărul confesionalilor bisericei gr.or., pănă atunci, afară de învăţătoriul gr.or. de religiune, vor trebui să se aşeze învăţători catolici, pe când, în măsura în care-şi vor fi căştigat candidaţii gr.or. calificarea legiuită, nimic nu va împedica de a-i strămuta pe învăţătorii catolici pe la alte locuri.

Şcoala reală inferioară va sta, în privinţa îndătoririlor ei relative la învăţământ, disciplină şi drepturi pe aceeaşi treaptă ca şi şcoalele reale de stat.

Limba de propunere la această şcoală are să fie **deocamdatã** (vor der Hand) cea germană" (datorită lipsei de manuale şcolare în româneşte; ulterior, se vor traduce, în mare grabă şi cam fără noimă, câteva manuale şcolare nemţeşti, iar traducerile acelea neîndemânatice vor fi tezaurizate, fălos, în capitolele istoriei literare bucovinene – n.r.).

Şcoala are a se activa chiar acuma, amăsurat dispoşiţiunilor cuprinse în planul de organisare pentru gimnasii şi şcoli reale şi anume aşa că, cu anul şcolar 1862/63, au să se deschidă tustrele clasele deodată".

Desfăşurarea de până acuma, făcută după acte, am luat-o mai că întreagă dintr-o scrisoare a episcopului Hacman, din 23 Iuni (5 Iuli) 1862, ce-a trimis-o ca răspuns la următoarea adresă, subscrisă de 82 de fruntaşi din toate păturile inteliginţei române bucovinene. Această clasică adresă e scrisă aşa:

„Escelenţa Ta

Prea sânţite Domnule Episcop!

Când vorbeşte glasul dătoriei, trebue să tacă toate celelalte priviri şi nu pregetăm, dară, de a ne adresa cătră Escelenţa Ta cu respectuoasa rugăminte ca să binevoieşti prea graţios (acest „prea graţios", pe care l-am mai întâlnit, sublinia că faptele unui personaj sau altul s-ar petrece prin „graţie divină" – n.r.) a ne ajuta întru împlinirea aceleia.

Făcând noi aceasta, ne măgulim cu speranţa că şi Escelenţei Tale îţi va fi binevenită ocăsiunea de a susţine, cu toată autoritatea, înaltele-ţi

posițiuni cu toată căldura pe care suntem dători a o simți toți, fără deosăbire, pentru păstrarea drepturilor şi intereselor naționale, o causă atât de sfântă şi legitimă după cum e aceea pe care avem onoarea a o espune.

Ne măgulim, zicem, cu speranța că Escelența Ta, de la care atârnă acum deciderea acesteia şi, prin urmare, deciderea despre propăşirea sau înapoierea morală şi materială a națiunii, vei îmbrățoşa, cu toată onoarea unui Archipăstoriu, acest sacru interes, a cărui păstrare e o dătorie generală cu atât mai neapărată, cu cât el se află în cea mai strânsă legătură precum cu fericirea națiunii aşa şi cu înflorirea bisericei.

Unind în astă împrejurare atât de momăntoasă puternica-Vă mijlocire cu stăruințele noastre, s-ar recunoaşte cu mulțămire întru aceasta o dovadă de îngrijirea Escelenței Tale pentru interesele cele mai sfinte ale patriei, s-ar recunoaşte că inimei archipăstoreşti a Prea sânției Tale îi place a binecuvănta şi a sprijini tendințele şi ostenelele fiilor cari, credincioşi şi astăzi ca totdeauna causei naționale, voiesc a o feri pe aceasta şi acuma de vătămarea grea care o amenință.

Cât de grea şi de dureroasă ar fi această vătămare, lesne vei judeca Escelența Ta, recunoscând, împreună cu noi, că de la cultura unei națiuni atârnă toată fericirea, tot viitoriul, toată esistența ei. Cultura, însă, presupune şcoale şi instituțiuni în cari se poate dobândi şi cari sunt unicele mijloace pentru răspândirea ei. Lipsa cea mare, simțită până acuma la noi, în astă privire, care a fost causa principală că în țara noastră, precum învățătura publică aşa şi cultura națională, cu toate binecuvăntatele sale urmări, între care e anumea şi deşteptarea simțului național, acest isvor viu şi adevărat al tuturor virtuților unui popor, nu au luat întinderea şi desvoltarea dorită, au început a se vindeca acum încet, încet, prin înființarea mai multor şcoli.

Aceasta urmează de când, redobândindu-şi țara, mai întâiu înainte de 13 ani şi apoi, iarăşi, înainte mai bine de un an, prin ostinelile patrioților şi prin grația Maiestății Sale, a Prea înduratului împărat, autonomia sa şi reconstituindu-se ca deosăbită, s-au mântuit şcoalele noastre, în mare parte, de priveghierea unei autorități şi biserici străine şi s-au delăturat, dară, cea mai grea împedicare a înființării şcoalelor la noi. Tot de atunci, s-au întors şi fondul religionariu în țară şi s-au dobândit, pân-acuma,

măcar atâta că autoritatea bisericească are un vot, o mai mare înrâurire asupra administrațiunii lui, pe care, după cum bucuros se recunoaşte, au şi întrebuințat-o cu liberalitate în favorul învățăturei publice. De atunci, de abia 10 ani încoace, s-au înmulțit şcoalele pe la sate, s-au îndreptat şi îndeplinit cursul preparandiei, s-au completat şcoala normală națională din Cernăuț, s-au înființat diferite stipendii pentru învățăcei, precum şi pentru candidații de profesură, s-au înființat, în urmă, gimnasiul de la Suceavă şi este, chiar acum, după ce au sosit, în zilele trecute, precum am auzit, învoirea de la locuri mai înalte, a se înființa şi o şcoală reală inferioară (Under-Realschule) în Cernăuț.

*

În anul 1851 (31 Decemvre), ieşi patentul împărătesc carele, recunoscând egalitatea bisericelor, concede fiecăreia din acestea administrăciunea autonomă a intereselor, averii, fundăciunilor şi tuturor institutelor sale de cult, binefacere şi învățătură. De atunci, încoace, adeseori, mai ales în anii din urmă, Maiestatea Sa au confirmat şi au consânțit cu dechierăciuni (declarații – n.r.) esprese, făcute din înălțimea tronului, acel principiu mare şi mântuitoriu, carele va rămâne purure un act de glorie, un monument al iubirii sale de dreptate, al guvernării sale.

Aşa, anume, au dechierat încă Maiestatea Sa şi în biletul manuscris din Laksenburg, anul 1857, 9 Septemvrie: „Îngrijirea mea va fi purure îndreptată şi spre aceea ca toate popoarele să fie păstrate în individualitatea lor națională şi ca culturei limbei lor să i se deie respectarea cuvenită“.

Mai târziu, la anul 1859 (20 Juli), au urmat ordinăciunea Maiestății Sale (publicată cu emisul ministerial din 8 August al aceluiaşi an), prin care, dându-se urmare practică voinței împărăteşti sus atinse, se desființează legea din 9 Decemvre 1854, cu care se introdusese limba germană ca limbă a învățământului în toate gimnasiile şi se lasă, pe viitoriu, în voia acelora asupra cărora cade sarcina susținerii gimnasiului şi dreptul denumirii (respectiv, propunerii) dascălilor, de a hotărî care limbă să se întroducă de didactică.

Ce s-au învoit pentru gimnasii se-nțele că se estinde, cu atât mai tare, şi la celelalte şcoale de asemenea rang.

Tot aşa, prin actele împărăteşti emanate de la anul 1859 încoace, s-au consânțit, mai mult încă şi de repețite ori, egala îndreptățire a

popoarelor, dechierându-se, de ultima oară şi foarte lămurit şi determinat, anume în cuvântul de tron al Maiestății Sale, la deschiderea senatului (1 Maiu 1861), de o basă fundamentală a dreptului public, de o necesitate a imperiului, de un principiu al constituțiunii acestuia, precum şi de o îndătorire a guvernului său.

Iată, dară, că legile fundamentale, că înalta voie a prea grațiosului nostru împărat ni recunosc, ni asigură, ni apără şi ni protog (protejează – n.r.) dreptul desvoltării naționale, prin urmare şi întrebuințarea limbei în toate ramurile vieții publice şi, cu atât mai mult, în ramul învățăturii. În casul de față, acest drept e cu atâta mai clar şi nedubitaver (indubitabil – n.r.), deoarece şcoala înființândă (cea din Cernăuți – n.r.) se face nu cu cheltueala statului, ci unic cu cea a fondului nostru religionariu (iar se omit, întru falsa glorie a ortodoxiei, contribuțiile oraşului Cernăuți şi a comunității evreieşti – n.r.)...

*

Cu prea înalta resoluțiune din 4 Septemvri 1862, Maiestatea Sa încuviință toate propunerile ministrului, ordonându-i ca să le esecute, şi-nțălesul espus să referede (adresează – n.r.) şi inteliginței române (vreme de doi ani, intelectalii bucovineni au purtat o vastă corespondență cu Hacman, rugându-l să susțină material cauza învățământului românesc la Cernăuți, prin înființarea unei şcoli superioare, iar acesta, în cele din urmă, a făcut demersurile necesare la Ministerul Culturii din Viena – n.r.).

Emisul ministerial din 24 Septemvri 1862, No. 9795/773 C şi I, care publică resoluțiunea amintită, provoacă „pe guvernul țării să păşească fără întârziere la activarea şcoalei reale superioare şi la îndrumarea măsurilor de lipsă **spre a cã°tiga candidaþi de profesurã gr.or. °i cãrþi potrivite °colastice în limba românã**.

În acest emis ministerial mai sunt cuprinse şi următoarele: La ocuparea posturilor de profesori, directorul şcoalei reale are să înainteze episcopului greco-oriental propunerile sale de aşezare, împreună cu toate petițiunile incurse, episcopul are să facă o propunere de trei, care, în scopul definirii definitive, este a se trimite ministerului prin guvernul țării. Asupra culturei religioase a junimei şi asupra priveghierii învățământului în direcțiune confesională, episcopul greco-oriental îi

comtet (revin – n.r.) aceleaşi drepturi legale ca şi ordinariatelor catolice, în ale căror diecese se află şcoale mijlocii.

În privința petițiunilor pentru eliberarea de bani şcolii, cari, de la 2 fl., cum se hotărâră pentru şcoala reală inferioară, se urcă acuma la 4 fl. (având a intra în fondul religionariu), corpul profesoral are să facă propunerile de lipsă, are să le trimită episcopului şi acesta guvernului țării, care are dreptul de a decide definitiv.

În 1/13 Iuli 1863, consistoriul bucovinean adresă, prin guvernul țării, cătră ministeriul de culte propunerile relative la crearea de stipendii pentru candidați la profesură şi la compunerea comisiunii pentru cărțile didactice române, fu însă provocat, cu scrisoarea şefului țării din 9 August 1863, de a arăta care au să fie anume membrii acelei comisiuni şi-n ce se cuprinde activitatea lor ştiințifică, iar mai cu samă literară de până acuma.

Consistoriul propuse, cu raportul din 20 August (1 Septemvrie) 1863, Nr. 735, pe următoarele persoane ca membri ai acelei comisiuni: 1. pe consilierul şcolar, Dr. **Gustav Bozdech**, ca preşedinte al ei; 2. pe profesorul de limba română **Aron Pumnul**, care redigease o carte de cetire românească pentru gimnasiul din Cernăuț şi mai compusese şi o gramatică românească (Pumnul a fost impus de Alecu Hurmuzachi, în dauna viitorului mitropolit Teoctist Blajevici – n.r.); 3. pe parochul din Ceahor şi protopopul substitut al Cernăuțului, **Samuil Andrieviciu** (Silvestru Morariu – n.r.), care a compus mai toate cărțile de religiune şi alte cărți didactice pentru şcoalele poporale româneşti din Bucovina; 4. pe profesorul de teologie **Vasili Ianoviciu**, care publicase esplicarea literară-istorică a tuturor evangheliilor şi a faptelor apostolice, precum şi câteva gramatici în limba română; 5. pe profesorul străordinariu de teologie pastorală **Vasile Mitrofanoviciu**, care încă era activ în câmpul literaturii teologice (tocmai scrisese „Creştinismul şi Cultura“, un eseu care merită durabilitate – n.r.). Membrii acestei comisiuni aveau să ieie sama ca traducerile cărților pentru şcoala reală să nu conțiie erori contra spiritului limbei române cari ar fi putut împedica chiaritatea feluritelor materii.

Mai notăm, încă, că, la propunerea D-rului **Hermann Tausch**, directorul noului institut, se urcară spesele pentru procurarea primelor

mijloace de învăţământ, de la 3.000, la 4.000 fl. şi dotarea anuală pentru aceleaşi mijloace, de la 630, la 1.000 florini...

*

Să ne întoarcem, acuma, la comisiunea pentru adăptarea cărţilor şcolastice româneşti: La raportul consistoriului nostru din 20 August (1 Septemvre) 1863, Nr. 735, ministerul răspunde cu emisul din 28 Decemvrie 1865, Nr. 12547, arătând direcţiunea în care avea să lucre numita comisiune. Cuprinsul acestui emis, comunicat Consistoriului cu emisul guvernial din 9 Ianuarie 1866, Nr. 169 – e următorul:

„În înţelesul prea înaltei resoluţiuni din 4 Septemvre 1862, comisiunea pentru cărţi şcolastice reale, ce se va înfiinţa în Cernăuţ, are să cerceteze cărţile şcolastice române tipărite până acuma, precum şi alte opuri ce se vor arăta potrivite spre acest scop, şi, cu privire la planul învăţământului în vigoare pentru şcoalele reale, are să facă propuneri amăsurate pentru primirea şi schimbarea cărţilor publicate până acuma sau pentru compunerea altora noauă.

Zace mai departe, atât în fiinţa lucrului, cât şi în calitatea capacităţilor disponibile în Cernăuţ, ca comisiunea să-şi îndrepte activitatea sa în doauă direcţiuni: pe de o parte, ea are de cercetat cărţile române respective, ori de corespunde cuprinsul lor material cu trebuinţele învăţământului şcolastic real pentru un obiect anumit şi pentru o clasă anumită; iar pe de altă parte, comisiunea este chemată de a judeca ori de sunt scrise cărţile corect şi amăsurat firii limbei române, ori de este terminologia întrebuinţată într'însele amăsurată usului limbistic stătorit până acuma şi ce se atinge de neologisme, ori de sunt formate după legile formăciunii cuvintelor române şi ori de se potrivesc spre însămnarea ideii anumite. Aşadară, comisiunea se va compune din doauă despărţituri: Una are să se ocupe cu cuprinsul material al cărţii, iar cealaltă cu adăptarea limbistică a ei.

În despărţitura întâia pot lucra nişte bărbaţi cari, înzăstraţi cu cunoştinţele materiale recerute, cunosc limba românilor într-atâta încât ei, prin oarecare agiutoriu din partea celor bine cunoscători de limbă, să fie în stare a judeca în genere ori de se poate întrebuinţa o carte anumită la şcoalele reale sau nu.

Abia atunci când va fi constatată această judecată, se va pute trimite

cartea la despărțitura a doua spre cercetare limbistică. De s-ar trece cu vederea această precauțiune, atunci despărțiturei a doua uşor i s-ar întâmpla să facă un lucru fără scop.

Ce se atinge, însă, de compunerea acestor doauă comisiuni, apoi despărțitura întâia va consta din consilierul şcolastic Dr. **G. Bozdoch** şi din directorul şcoalei reale gr.or. din Cernăuț, Dr. **H. Tausch**, cari, la cercetarea cărților deosăbite, au să se întărească, după alegere proprie, atât cu bărbați din corpul profesoral din Cernăuț, cât şi de prin alte cercuri, cari sunt competenți în privința obiectului amintit şi poşed cunoştința limbei române în gradul amintit mai sus.

A doua despărțitură, cercetătoare de limbă, se poate compune sau din membrii propuşi de consistoriu sau şi din alții, aleşi de către c.r. presidiu al țării.

Preşedinția în amândouă despărțiturele va avea-o consilierul şcolastic, Dr. **G. Bozdoch**, mai ales pentru ca el să sprijinească succesul deliberărilor comisionale prin cunoştințele şi esperiențele sale şi să aibă prospect necurmat asupra cursului deliberărilor. Tot el are să mijlocească şi corespondența între amândouă despărțiturele, cari vor lucra neatârnat una de alta, şi între guvernul țării.

Lucrările comisiunii se vor mărgini, deocamdată, numai la cărțile şcolastice pentru cele trei clase inferioare. Despre acele cărți, pe care le dechiară (declară – n.r.) despărțitura întâia de neapte sau, însă, chiar în casul unei judecăți favorabile asupra lor, pe cari le condamnă despărțitura a doua, să se înştiințeze numai simplu guvernul țării. Dară, îndată ce amândouă despărțiturele află o carte de bună, atunci pertrătarea (referatul, argumentarea – n.r.) să se trimită de către c.r. guvern al țării către înaltul ministeriu de stat spre deciziune.

Propuneri despre compunerea de cărți noauă şcolastice şi despre schimbarea celor esistente se pot face de amândouă comisiunile; mai nainte, însă, de a le trimite pe acestea către înaltul ministeriu, guvernul c.r. al țării va întreba despre dânsele şi pe cealaltă despărțitură, care n-a participat la facerea lor. Deci, spre a putea păşi la activarea acestei comisiuni, se pofteşte prea onoratul consistoriu ca să se asigure, mai întâiu, ori de se voesc membrii propuşi de consistoriu, adecă protopopul **Samuil Andrieviciu** şi profesorii de teologie **Vasili Ianoviciu** şi **Vasili**

Mitrofanoviciu să între în această comisiune şi, asupra acestui punct, precum şi asupra primirii mai multor membri, buni de întrebuinţat într-o privinţă sau altă, să-şi trimită descherarea sa încoace.

Datum ut supra. C.r. şef al ţării: **Myrbach** m.p.”.

Acuma, consistoriul îi propuse pe opt inşi de membri ai acestei comisiuni, 4 preoţi şi 4 mireni, şi anume: pe protopopul **Samuil Andrieviciu**, pe profesorul de teologie **Vasili Mitrofanoviciu**, pe profesorul suplent de teologie şi custodele bibliotecei ţării **Eusebi Popoviciu** (tatăl istoricului George Popovici, cel care şi-a semnat opera poetică cu pseudonimul T. Robeanu – n.r.), pe parochul din Ceahor **Artemi Ieremieviciu** (Berariu, cuscrul lui Silvestru Morariu, tatăl poetului şi dramaturgului Constantin Berariu – n.r.), pe **Alexandru Hurmuzachi**, pe secretariul ţării, **Orest Reni de Her°eni**, pe profesorul de preparandie **Ioan Drogli** şi pe profesorul suplean la gimnasiul din Cernăuţi **Ion al lui G. Sbiera** (cel care îl suplinea pe Aron Pumnul, care era bolnav de câţiva ani – n.r.); înştiinţând despre aceasta pe toţi cei propuşi, cu rugarea ca ei să se dechere (să declare – n.r.) ori de primesc să între în comisiune sau ba. Afară de dl profesor **Eusebi Popoviciu**, care se scusă temeinic, toţi ceilalţi primiră cu bucurie propunerea pe care consistoriul o înaintă, acuma, guvernului spre aprobare. Guvernul îi decretă pe 6 inşi ca membri ai despărţiturei a doaua, iar relativ la profesorul **Ioan Drogli** făcu obsărvarea că-l primeşte ca locţiitoriu, în cazul când vreunul din cei 6 ar demisiona.

Despre comisiunea definitivă a acestor doauă secţiuni ale comisiunii, pe larg în „Foaea societăţii“ din anul 1866. Noi le trecem, dară, cu viderea, voind a vide numai care a fost resultatul activităţii lor practice. Resultatul acesta îl aflăm tot în „Foaea societăţii“ din anul 1867, în pp. 135, 136, unde cetim că, în şedinţa din 4/16 Maiu, membrii secţiunii a doaua au decis cu unanimitate următoarele:

„1. ca înaltul guvern al ţării să binevoiască a mijloci tipărirea manuscriptului părţii a treia din istoria naturală a lui Pokorny (mineralogie) şi

2. ca întreg opul acesta, în trăducerea sa românească, să se dechiere de către înaltul ministeriu de carte şcolastică şi pentru şcoalele reale cu limba de propunere românească“.

Tot în această şedinţă s-a comunicat şi părerea corpului profesoral de la şcoala reală asupra celor mai bune cărţi şcolastice în limba germană, pe cari membrii secţiunii a doaua au primit să le traducă în româneşte.

Cărţile acestea sunt următoarele: 1. Geometria pentru clasa I şi II, de Mocnik. 2. Architectura pentru clasa a III, de Gabriely. Chemia pentru clasa a III, de Hirtenberger. 4. Aritimetica aplicată, de Mocnik. 5. Aritimetica pentru clasa I şi II, de Mocnik. 6. Gramatica germană, ediţia 16, 1865, de Hoffmann. 7. Geografia, de Dr. Klun (cartea asta începuse a fi tradusă). 8. Fisica, de Dr. Schabus.

Ce s-au întâmplat mai departe cu aceste cărţi nu ştim (cărţile lui Pokorny au fost traduse de profesorul sucevean Animpodist Daşchievici – n.r.), ar fi, însă, de interes public dacă vreunul din bărbaţii noştri, care au lucrat, pe atunci, la acele cărţi, ar binevoi a publica în „Revista Politică" întreg resultatul relativ la secţiunile comisiunii, despre care astăzi nu se mai ştie nimic.

*

Şcoala reală (din Cernăuţi, precum mai toate şcolile româneşti din Bucovina – n.r.), cel puţin pentru noi, românii, n-a adus mai că nici un folos, asta ni-o dovideşte faptul că, în decurs de 25 de ani, ea a fost frecventată numai de 683 elevi români, între cari foarte mulţi din România" (Constantin Morariu, Prelegerea „Istoricul şcoalei greco-orientale din Cernăuţi", publicată în „Revista Politică", nr. 7 din 1 Aprilie 1889, pp. 14-18, nr. 8 din 15 aprilie 1889, pp. 9-14, nr. 9 din 1 Maiu 1889, pp. 5-10, nr. 10 din 15 Maiu 1889, pp. 9-12, nr. 11 din 1 Iuniu 1889, pp. 11-14, nr. 12 din 15 Iuniu 1889, pp. 8-10)

*

Ştim, cu bună samă, că înainte de venirea ţării noastre la împărăţirea Austriei (1774), **sistemul ºcoalelor publice nu era cunoscut în Bucovina**. Dară cum că pe atunci au esistat mai multe şcoale private, despre care avem date sigure, anume în doauă documente publicate de dl profesor Isidor cavaleriu de Onciul, în studiul său „Despre mersul şi desvoltământul culturei teologice şi clericale în Bucovina", tipărit în „Candela" din anul 1883. Unul din acelea documente cu suprascriere germană, „Kurze Beschreibung uber die Entstehung der allhiesigen Kerikalschule, daun ihren Fortgang", de altfeliu însă scris româneşte şi

păstrat între actele consistoriului nostru, ni spune că în vremile cele mai nainte de întrarea acestei ţeri sub milostiva moştenire a Împăratului Austriei, „călugării, preoţii mireneşti, diaconii şi alte cinuri duchovniceşti se aşezau din candidaţii acei carii din şcoalele de rând erau învăţaţi în **ºtiinþa cetirei, scrisorii, cântãrilor ºi orânduirilor, rugãciunilor ºi slujbelor bisericeºti**, un mic catechisis, testamentul nou şi din parte cel vechiu“, mai departe că „şcoalele pentru acest feliu de învăţături erau la Episcopie, pre la mănăstiri, pre la târguri şi la câteva însemnate sate“, că „pentru cheltuiale ţinerii şcoalelor de la Episcopie, de prin târguri şi sate era obicinuită dajde, după care fiecare preot de mir şi diacon era datoriu a da la eparchialnicul Episcop câte 4 fl. 30 creiţari pe an, din cari bani Episcopul ţinea acele şcoale şi acea priveghiare asupra lor“ (în condiţiile în care trei sferturi din Moldova aveau statut de averi mănăstireşti, deci aparţineau bisericii lui Iisus Hristos – n.r.), în fine că „pentru şcoalele mănăstireşti, mănăstirile singure purta de grijă“.

După documentul al doilea, şcoala din mănăstirea Putna, care a esistat încă în anul 1778, a fost cea mai însămnată, căci într‘însa se învăţau obiectele următoare: „Ceaslovul, psaltirea, octoichul, catechisul moldovinesc şi rusesc, alcătuirea scrisorilor moldovineşte, psaltichia după melodia grecească, gramatica, geografia cea tălmăcită de Episcopul Amfilochie după Bufier, retorica, peatra scandelii asupra despărţirei bisericilor, epistola archieiscopului Eugenie, istoria bisericei după Eusebie şi alţi istorici de la începutul creştinătăţii până la veacul al noauălea şi până la soborul din Florenţa, şi o prescurtare a filosofiei platonice“. Tot în acest document aflăm numiţi doi învăţători ai şcoalei din Putna, anume pe „**Varftolomeiu Mazeranul**, mădulariu al academiceştii Teologii Chievului şi îndreptătoriu şcoalelor domneşti, episcopiceşti şi mănăstireşti a Moldaviei, şi pe ieromonachul **Ilarion**, mădulariu al filosofilor Patmosului şi învăţătoriu Psaltichiei şcoalelor Moldaviei“.

Precum videm, generalul Spleny, primul administrătoriu militar al Bucovinei, avea destul temeiu de a zice, în „proiectul său de administrare militară“ pentru ţara noastră, adresat consiliului de răsboiu aulic din Viena în 10 Decemvre 1774, că „ar fi bine şi de folos de a înfiinţa în Cernăuţi şi Suceavă, sub priveghierea călugărilor, doauă şcoli lătineşti de câte 4 clase“, pentru că călugării erau, pe atunci, în faptă

luminătorii poporului nostru (nu exista, pe atunci, nici o carte de uz didactic în limba română, învăţământul desfăşurându-se în limba slavonă; nici măcar tipăriturile lui Varlaam, de care se face atâta caz, nu erau scrise în limba română, precum aţi putut observa în „Cronica episcopiei Rădăuţului"; de fapt, mult lăudatele şcoli mănăstireşti funcţionau mai curând prin cursuri de alfabetizare şi de îndoctrinare – n.r.).

După o consignăţiune din luna lui April 1780, erau, pe atunci, în Bucovina numai opt învăţători, anume câte unul în mănăstirea Putna, în Cernăuţ, Siretiu, Câmpulung-moldovinesc şi 4 în Suceavă, dintre cari unul era neamţ şi unul grec-fanariot, şi în toată ţara esista numai noauă şcoli, adecă: şese româneşti, una nemţască, una grecească şi una latinească, dintre cari 4 se aflau în Suceavă. Şcoalele acestea, afară de cea nemţască, au esistat încă înainte de ocuparea austriacă.

Pe lângă cele înşirate până aice, ni mai spune dl Dimitrie Isopescul, într-o schiţă scurtă, intitulată „Romanisches Schulwesen" şi publicată în „Raportul despre învăţământul austriac, edat cu ocasiunea esposiţiei universale din 1873 de esposiţia colectivă a ministeriului de instrucţiune, partea a II, pag.560", că în târgurile şi satele bucovinene fără şcoale erau, înainte de anul 1774, preoţii şi dascălii bisericeşti unicele persoane cari puteau să-i înveţe pe cei doritori de învăţătură şi că învăţători anumea, mai ales greci-fanarioţi, îşi ţineau pentru copiii lor numai boierii cei avuţi ai ţării...

*

Ştim că, sub administrarea militară, se aflau în Bucovina, în anul 1780, numai 8 învăţători, anume 6 români, unul grec-fanariot şi unul neamţ, dintre cari numai acest din urmă era un venit în ţară..

Trei ani mai târziu, vizitând marele Împărat Iosif II Bucovina, porunci generalului-maior baron de Enzenberg să înfiinţeze şcoale pretutindeni în ţară, să chieme învăţători din Ardeal şi din Ungaria cari să ştie limba română şi germană, în fine să introducă învăţământul obligător pentru întreaga poporăţiune.

Astfel, cele dintâi şcoala poporale bucovinene ce se înfiinţară sub stăpânire austriacă îşi primiră învăţătorii din Ardeal, din acel isvor de lumină românească care a dat ţării munteneşti pe marele dascăl Georgi Lazăr, Moldovei pe August Treboniu Laurian şi alţi apostoli naţionali

ieşiți din şcoalele din Blasiu (Blaj – n.r.), iară Bucovinei pe nemuritoriul Aron Pumnul.

Prin „planul de regulament“, publicat sub împăratul Iosif II, se hotărî că din veniturile fondului religionar are a se îngriji prin crearea de şcoale pentru creşterea poporului în genere, că şcoalele naționale capitale pentru limba moldovenească din Cernăuț, Siretiu, Suceava, Zastavna, Câmpulungul-moldovenesc şi Vaşcăuț au să se clădească, au să fie înzăstrate şi susținute tot pe spesele fondului, precum **pe spesele aceluia°i fond trebuie sã se înfiinþeze °i °coale triviale în toate locurile unde se aflã biserici parochiale ori filiale**. Paragraful 10 din Cap. V al planului de regulament dispune că învățătorii şcoalelor poporale din Bucovina au să se crească în cele doauă şcoale normale din Cernăuț şi Suceava, ceea ce consună pe deplin cu „regulamentul şcolar“ emis de împărăteasa Maria Teresa în anul 1774, prin urmare cu planul învățământul poporal din întreaga monarchie. După paragraful 18 din cap. V al planului de regulament, avea să se predeie învățământul în şcoalele normale, districtuale şi triviale numai în limba moldovenească şi nemțască.

Şcoalele înființate pe temeiul acestor dispozițiuni erau menite, întru adevăr, pentru trebuințele poporului bucovinean de pe atuncia atât în privința națională, cât şi confesională, căci un raport (al consistoriului nostru) din anul 1848, Nr. 2870, despre starea şcoalelor poporale, adresat ministeriului de culte, ni spune că primii învățători ai şcoalelor noastre celor dintăi erau „toți naționaliştii ori oameni cunoscători de limba națională. Aşa era, la şcoala căpitală din Cernăuț, **de Marki** (transilvănean), care ştia perfect moldovineşte (de Marki, conform cercetărilor lui Teodor Bălan, publicate în „Codrul Cosminului“ din 1926, era târg-mureşean, deci vorbea şi limba română – n.r.), apoi **Bothy, Balint, Voronca** etc., la şcoala capitală din Suceava erau **Rogojinschi, Petrovici** şi **Herceac**, la şcoala din Câmpulung **Teutel**, la cea din Siretiu **Talpalar**“. Şi cum că aceste şcoale erau menite pentru trebuințele poporului şi-n privința confesională ni dovedeşte rescriptul împărătesc din 10 Ianuarie 1784, după care „toate hotărârile în chestiuni şcolare se făceau sub privighierea ori cel puțin cu ştirea episcopului bucovinean şi a consistoriului său“.

*

Spre nefericirea noastră, în acelaşi an când, prin planul de regulament, se puse fundamentul cel mai solid pentru prosperarea firească a învăţământului nostru poporal, tocmai atunci ieşi, în 8 August 1786, şi patentul împărătesc prin care se decretă împreunarea Bucovinei cu Galiţia. Ca diregătorie şcolastică supremă începu, acuma, să funcţioneze şi pentru ţara noastră „regescul consens normal de studii“ din Lemberg, în frunte cu „regescul inspector de şcoale normale“ pentru Galiţia ostică şi cu Guberniul din Lemberg.

Guberniul desrădică în Bucovina, în anul 1793, învăţământul obligător, iară înfiinţarea de şcoale o lăsă în arbitriul comunelor. În urma acestei proceduri, rămaseră, din 32 de şcoale cu învăţători români, ce esistau în anul 1792, numai 14, adecă: o şcoală româneacă-nemţască în Cernăuţ, 9 şcoale româneşti-nemţeşti pe la ţară, două şcoale curat româneşti în Siretiu şi Suceava, o şcoală ungurească şi una armenească (şcolile dispar, aşa cum se vede, datorită delăsării noastre, provocată şi de revolta ortodoxă împotriva subordonării catolice – n.r.).

Dară o lovitură şi mai grea i se dete instrucţiunii noastre poporale după desfiinţarea inspectoratului şcoalelor poporale din Lemberg, în anul 1816. De la acel an, primi agendele administrative ale acestui inspectorat diregătoria cercuală (Kreisamt) din Cernăuţ, iară agendele conducerii şi ale privighierii şcoalelor noastre i se încredinţară consistoriului romano-catolic din Lemberg.

Într-aceea se întroduse un curs pedagogic de 6 luni numai la şcoala normală din Cernăuţ. Cum că acel curs n-au putut fi folositor intereselor poporului nostru ni dovideşte lupta crâncenă ce se iscă, de la anul 1816 înainte, între consistoriul nostru şi între cel romano-catolic. Aşa cetim într-o motivare a raportului amintit, din 26 August (7 Septemvre) 1848, Nr. 2870, adresat de consistoriu ministeriului de instrucţiune, că, după anul 1816, „în puterea unei orânduiri emise şi strict observate de consistoriul romano-catolic din Lemberg, nici un naţionalist nu se primea de învăţător (dar noi, din păcate, nici nu aveam învăţători – n.r.), dacă nu jura mai întâiu că se leapădă de credinţa părintească; că posturile de învăţători se încredinţau străinilor, cari nu cunoşteau limba naţională defeliu, că limba moldovinească se învăţa foarte puţin, cea rusască însă

deloc, iar limba polonă se punea ca limbă principală, alăturea cu cea nemțască, şi se învăța cu atâta zel ca şi când Bucovina ar avea naționalitate polonă. Cu o conducere aşa de antinațională – zice motivarea mai departe – se prea înțelege că instrucțiunea poporului nu putu să prospereze. **Poporul nu-°i trimise copiii la °coalã, pentru cã prinse urã contra mãsurilor ce-i batjocoreau religiunea mo°tenitã °i-i jigneau adânc simþul naþional**, şi urmarea a fost că acest popor nu ştie astăzi (1848) nici scrie, nici ceti, soarte de cari au parte chiar deputații săi din dieta imperială“ (inexact: toți țăranii din dieta imperială ştiau să scrie, şi încă româneşte, o dovadă în acest sens reprezentând-o textul rădăuțeanului Michail Bodnarescu, deja reprodus, dar şi corespondența dintre deputații-țărani, pe care o putem afla prin vechile gazete bucovinene – n.r.).

Asemenea plângeri afăm şi-n raportul amintit al consistoriului nostru din anul 1848, Nr. 2970, în care se zice că „după ce s-au nesocotit multele representațiuni ale consistoriului de aice, din 24 April 1826, Nr. 618, 30 April 1832, Nr. 1379, 20 Iuni 1833, Nr. 1309, 20 Martie 1834, Nr. 404, 15 Decemvre 1836, Nr. 3224, şi după ce, cu emisele înaltului Guberniu din 19 Iuli 1833, Nr. 39031, 29 Martie 1934, Nr. 15134 şi 16 Septemvre 1834, Nr. 68163, şcoalele amintite (cele înființate sub administrarea militară) şi cele de mai târziu s-au declarat de şcoale catolice; după ce naționaliştii fură opriți de a fi învățători la acele şcoale, limba țării fu delăturată dintr‘însele şi-n locul ei începu a se învăța limba polonă; după ce consistoriul de aice şi preoțimea sa nu mai putu să participe la conducerea şcoalelor poporale, fiindcă privighierea lor îi era încredințată consistoriului metropolitan din Lemberg, atunci, încetul cu încetul, părinții au trebuit să se desguste de a-şi mai trimite copiii la şcoală, din care nu mai aveau nici un folos pentru că învățătorilor poloni li lipsea cunoştința limbei, ei nu erau în stare să-l facă pe un copil de moldovan să priceapă nici cel mai simplu concept. Aceste sunt causele principale de ce a rămas instrucțiunea poporală din Bucovina atât de înapoiată“ (pentru că trufaşa noastră preoțime n-a contracarat cu întemeierea unei şcoli româneşti de învățători şi cu grabnica traducere a manualelor şcolare germane – n.r.).

Spre a face să prospereze învățământul nostru poporal şi spre a delătura răul ce se încuibase în el prin vitrega administrare a consistoriului

galițian, se adresă consistoriul nostru, în 3/17 Septemvre 1837, la Guberniu cu un raport care conținea propunerile de îndreptare. În 18 Mai 1844, urmă, apoi, următoarea **resoluþiune împãrãteascã**:

„1. Norma generală că o parochie trebue să aibă o şcoală sau, dacă cere trebuința, şi mai multe şcoli poporale, este a se privi ca regulă, de la care să poate face abatere numai sub anumite împregiurări locale. Dacă se poate înființa în o comună, unde poporațiunea greco-neunită şi cea catolică e împărțită în doauă parochii, numai o şcoală, şcoala asta are să fie catolică.

2. Privighierea şi conducerea şcoalelor greco-neunite este a se da în sama episcopului diecesan şi a consistoriului său şi la aceste şcoli sunt a se aşăza învățători greco-neuniți.. Limba de propunere în şcoalele triviale este limba părintească a copiilor ce cercetează şcoala, iar în şcoalele capitale limba germană are să se adauge ca obiect de învățământ.

3. Chiar acuma trebue făcut începutul pentru înființarea unei şcoale capitale, împreunată cu un curs de preparandie, în Suceavă. Tratările relative la înființarea unei şcoale cantorale în Cernăuț au să urmeze deosebit.

4. Fondul religionar este potrivit pentru sprijinirea şcoalelor greco-neunite, dară el n-are a se privi astfel, ca şi când ar trebui să poarte toate cheltuelele şcoalelor numai singur, fără ajutorul comunelor, domeniilor şi patronilor. Prin urmare, trebue de cugetat ori de se poate stători o normă generală în privința înființării şi susținerii şcoalelor din acest fond sau poate că cheltuelile lui ar fi de hotărât în fiecare cas după însuşiile (însuşirile – n.r.) comunelor unde este a se înființa o şcoală“.

Unul din cele mai însemnate puncte ale acestei resoluțiuni din 18 Mai 1844 este, pentru cercetările noastre, acela care orânduieşte să se înființeze în Suceava o şcoală capitală împreunată cu un curs de preparandie, căci aice e vorba de prima şcoală de feliul acesta, care ar fi putut da țării noastre învățători harinici pentru şcoalele poporale. Însă şi cu privire la acest punct cetim, în raportul consistorial din 1848, Nr. 2970, că „tratărilor ce soposeau să se înființeze în Suceava o şcoală capitală împreunată cu un curs de preparandie li se puse în contra voinței lămurit esprimate a Maiestății Sale din partea consistoriului din Lemberg şi a preoților catolici însărcinați cu inspectoratul şcoalelor districtuale

din Bucovina multe şi feliurite pedeci, din care causă nu putură fi scoase la capăt“ (în realitate, refuzul consistoriului ortodox de a stabili bursele de studiu pentru tinerii români, care urmau să fie trimişi la Viena, pentru a deveni profesori şi a lua, astfel, pulsul învăţământului european, a dus şi la întârzierea gimnaziului din Suceava, aprobat din 1848 şi deschis, în 1856, dar numai cu „despărţitură germană“, Francisc Iosif mizând pe orgoliul ortodox; şi, într-adevăr, abia atunci s-a milostivit consistoriul în a acorda acele burse, din care a beneficiat, printre alţii şi mărturisitorul Vasile Bumbac – n.r.).

Pentru marea însemnătate a acestei chestiuni şcolare, vom esamina pedicile amintite mai de aproape, mai întâiu, însă, trebue să notăm că consistoriul catolic din Lemberg împărţi, pe basa resoluţiunii din 18 Maiu 1844, „cercul bucovinean“ (Bukowinaer Kreis), în mod provisorie, în trei districte şcolare, anume al Cernăuţului, Rădăuţului şi Sucevii, denumind de inspector şcolar în districtul Cernăuţului pe parochul latin din Sadagura, **Anton Holinski**, în **districtul Rãdãuþului** pe parochul latin din Siretiu, **Johann Wachowski**, şi în districtul Sucevii pe capelanul latin din Gura Humorului, **Anton Bereznicki**.

Să videm, acuma, cum au proces autorităţile noastre şcolare de pe atuncea faţă de punctul al treilea din resoluţiunea împărătească din 18 Maiu 1844, care orânduieşte înfiinţarea unei şcoli capitale împreunată cu un curs de preparandie în Suceava.

Consistoriul galiţian îl provocă pe inspectorul şcolar din ţinutul Sucevii, Anton Bereznicki, cu emisul din 14 Martie 1846, Nr. 144, ca să raporteze, cu de-amăruntul, despre întocmirea şi împărtăşirea învăţământului de la şcoala greco-neunită din Suceavă, spre a se încredinţa ori de mai e acolo de lipsă să se înfiinţeze o şcoală capitală, proectată şi îmbinată cu un curs de preparandie.

Bereznicki scrie, chiar la începutul raportului său dtto 1 Maiu 1846, Nr. 62, că „înfiinţarea unei şcoale capitale greco-neunite în Suceavă este contrară scopului şi de prisos“, pentru că în Suceavă esistă, acuma, o şcoală capitală, în care copiilor greco-neuniţi li se predă învăţământul în mod cu totul legal şi în limba moldovinească din catichisul cel mic, aprobat de sinodul din Carloviţ în anul 1774, din bucoavna moldovinească, din ceaslov, psaltire şi din scrierea moldovinească; pentru

că, prin înfiinţarea numitei şcoli capitale naţionale, şcoala capitală esistentă s-ar degrada la o şcoală trivială şi s-ar jegni amicia şcolară ; pentru că în întreaga Bucovină cu greu s-ar afla indivizi greco-neuniţi vrednici pentru învăţătorie (şi mare adevăr a grăit – n.r.), pentru că doauă şcoli de acelaşi fel i-ar căusa erariului spese mari, iară resultatul ar cumpeni ostenelele şi cheltuelele doară numai într'atâta că i s-ar face pe voie episcopului greco-neunit din Cernăuţ (iarăşi, un adevăr – n.r.).

Bereznicki îşi încheie raportul aşa: „Înfiinţarea unei şcoale capitale greco-neunite în Suceavă e contrară scopului şi cu totul de prisos“... şi ar fi cu cale de a nu se preface şcoala trivială din Suceava, ci, spre exemplu, **cea din Rãdãuþ** nu într-o şcoală greco-neunită, ci în **o ºcoalã capitalã cesaro-regeascã ºi comunã pentru toþi confesionalii**. Învăţătorii pentru şcoala aceasta, precum şi pentru cea capitală nemţască din Suceavă, să ştie limbile ţării, anume nemţasca, moldovineasca şi policeasca. Astfel, pe unde încă nu esistă şcoale nu va fi de lipsă a se întroduce prin înfiinţarea de şcoli greco-neunite, **o stãrpiturã de sistem ºcolar** (Afterschulwesen), **care pune numai pedici adevãratei învãþãturi poporale** (cu părere de rău, dar şi cu revoltă, trebuie să recunoaştem că asta a fost învăţământul românesc în Bucovina până pe la anul 1870, „o stârpitură de sistem şcolar“, prin care clerul şi-a exercitat dominaţia – n.r.). Chiar în comune fără şcoale e mai cu cale să se înfiinţeze şcoli cesaro-regeşti (catolice), decât greco-neunite, iar cele catolice pot fi cercetate cu mai mult folos şi de copiii necatolici sau greco-neuniţi.

La acest raport alătură Bereznicki, după cum însuşi zice şi raportul directoriului de la şcoala capitală din Suceavă despre organisarea şcoalei triviale moldovineşti de acolo, sau ca să înduc cuvintele cele mult vorbitoare ale originalului, „die von der Suceavaer Hauptschuldirection dargelegte Nachweisung uber die Organisation der daselbst bestehenden (bestandenen) moldawischen Trivialschule“. Grozav de multă ironie zace în parantesa „bestandenen“, căci să nu uităm că consistoriul galiţian îşi ia de basă acea „Trivialschule bestandene“ ca să se orienteze în privinţa înfiinţării şcoalei decretate de Monarchul.

Raportul directorului de la şcoala trivială din Suceavă, Franz Theil, poartă data 18 April 1846 şi conţine 9 puncte şi o încheiare.

Cele 9 puncte sunt următoarele:

1. Frantz Theil a primit în samă şcoala capitală şi şcoala de copile din Suceavă în 2 Mai 1833.

2. Şcoala capitală avea cinci odăi mari de învățământ, dintre cari în patru erau împărțiți elevii şcoalei capitale, iar în a cincia elevii şcoalei triviale celei moldovineşti, pe când şcoala de copile era internată într-un edificiu separat din suburbiu. Şi, fiindcă şcoala cea trivială-moldovinească era cercetată numai de 24 elevi şi şcoala de copile numai de 30 eleve, de aceea directorul Theil fu nevoit a împreuna, cătră finea lui Maiu 1833, din feliurite cause de serviciu, pe şcolarii moldoveni ai şcoalei triviale cu şcolarii şcoalei capitale, iară şcoala de copile o transfera în localul deşert al şcoalei triviale.

3. Deşi numărul şcolarilor a crescut foarte mult sub conducerea lui Theil, totuşi **în ºcoalã pot sã fie primiþi încã 160-180 de copii**.

4. Direcțiunea a grijit ca copiilor de la şcoala trivială să li se predeie învățământul în limba moldovinească şi, deşi învățătorul moldovan a fost scos din serviciu deja în Octomvre 1836, totuşi învățământul acesta n-a suferit nici o scădere.

5. Inconvenințele ivite prin scoaterea acelui învățător din serviciu şi delăturarea lor se va spune mai la vale.

6. Pe când şcoala cea trivială-moldovinească era separată, copiii moldoveni învățau într'însa numai catechismul cel mic, aprobat de sinodul de la Carloviț, în anul 1774, bucoavna moldovinească, ceaslovul şi psaltirea, dară, de când este împreunată şcoala trivială cu cea capitală, se traduc cu copiii şi cărțile nemțăşti în limba lor maternă.

7 şi 8. Dintre cărțile scolastice moldovineşti, îi sunt cunoscute directorului numai cele 4 cărți amintite, prin urmare nu se poate desconsidera greutatea ce o întâmpină un învățător de naştere neamț când e vorba să-i învețe pe copii numai moldovineşte, deşi limba aceasta nu-i este necunoscută, şi cu toate acestea copiii moldoveni de la şcoala trivială au progresat la şcoala capitală cu mult mai mult decât la şcoala trivială moldovenească separată.

9. Fiindcă copiii şcoalei triviale finesc învățământul la şcoala capitală cu mai mare folos, de aceea nu-i de lipsă a despărți şcoala trivială de cea capitală, nici nu e consult a lucra să se înființeze aice o şcoală capitală greco-neunită, căci despărțirea tineretului gr.n. de şcoala capitală

ar însemna disolvarea acestei şcoale, fiindcă numărul greco-neuniţilor întrece cu mult pe cel al nemţilor.

*

Încheiarea cea lungă a raportului lui Theil se ocupă cu următoarea esplicare detailată a punctului 5, că învăţător al şcoalei triviale moldoveneşti din Suceavă a fost **Ioniþã Botezat**, care, din causa bătrâneţelor, fu înlocuit, mai târziu, prin învăţătorul **Vasilie Creangã**.

După împreunarea şcoalei triviale cu cea capitală, **Vasilie Creangã** fu scos din serviciu (s-a mutat la Burdujeni şi a avut dese conflicte cu grănicerii, din cauza unei bucăţi de pământ aflată pe graniţă – n.r.) şi şcolarii moldoveni rămaseră numai cu catechetul lor, ceea ce cetăţenilor moldoveni ai Sucevei nu putu să li convie defel, pentru că învăţătoriul moldovan îi însoţia pe copiii moldoveni la biserică, repeţia cu dânşii în limba moldovinească lecţiile de religiune, îi învăţa cântările bisericeşti, împărtăşia învăţământul privat din limba moldovinească în cele mai alese case ale greco-neuniţilor etc., aşadară, după opinia publică, învăţătoriul moldovan avea de îndeplinit lucruri de mare însemnătate.

Spre a molcomi, acuma, acea opinie publică aţâţată, nu este tocmai de lipsă înfiinţarea unei şcoale capitale greco-neunite, ci, spre acest scop, e destul să se denumească un învăţător moldovan pentru şcoala trivială, ce-i împreunată cu şcoala capitală.

Pe temeiul acestor doauă rapoarte, ale lui Bereznicki şi Theil, zice consistoriul catolic din Lember, într-o scrisoare din 27 Iuni 1846, Nr. 325, adresată Guberniului, că „înfiinţarea unei şcoale capitale în Suceavă anume pentru copiii gr.n.u. nu este nici de lipsă, nici de dorit”.

Atât scrisoarea aceasta, cât şi raporturile lui Bereznicki şi Theil, le adresă Guberniul, în 21 Mai 1847, Consistoriului nostru spre a-şi da părerea. Cu darea acestei păreri fu însărcinat protopresviterul din ţinutul Sucevii **Lazãr Grigorovici** (parohul din Bosanci, al cărui fiu va studia numai în germană şi va ajunge chiar şi procuror-şef al Vienei – n.r.), care, în raportul său, scrie, între altele, şi următoarele:

„Dacă ar cerceta numai o parte a copiilor moldoveni din acest ţinut şcoala capitală din Suceavă, atunci şcoala asta ar fi prea mică chiar numai pentru copiii moldoveni. Însă din estractele direcţiunii videm că atât şcoala capitală, cât şi cea trivială moldovenească, sunt cercetate numai

de 15 Moldoveni şi de ce? Pentru că nici un învățător nu este naționalist, niciunul n-are ideie de limba moldovinească, şi tatăl cari are un băiet bun de şcoală şi cu privire la împregiurările sale şi la economia sa ar voi să învețe copilul său numai în limba moldovinească, nu cutează defeliu să-şi ducă băietul la şcoală, căci, pe de o parte, el nu se poate înțelege cu învățătoriul în privința şcolirii băietului, pe de altă parte, sunt multe esemple că copiii ieşiți din şcoala capitală au învățat moldovineşte atât de rău, încât au trebuit să învețe limba moldovinească pe la învățătorii privați, iar limba nemțască n-o ştiau defeliu.

Afirmarea – zice mai departe Grigorovici – că pentru limba moldovinească se poartă destulă grijă la şcoala capitală stă în contrazicere cu conştiința directorului Theil, pentru că nici un învățător de la acea şcoală nu ştie moldovineşte, iară limba polonă este amestecată în învățământ pe cât se poate. Şi cum că limba moldovinească e în adevăr nesocotită, asta o dovideşte împregiurarea că, pe temeiul unor sfaturi răutăcioase şi la timp destul de neoportun, şcoala trivială cea moldovinească s-a împreunat cu şcoala capitală şi, astfel, i s-a luat națiunii moldovineşti şi cea mai mică speranță de cultivare în limba sa maternă".

Afară de cărțile scolastice moldovineşti amintite de Theil, Grigorovici scrie că esistă şi următoarele cărți: 1. Partea I şi a II a manualului românesc pentru învățători gr.n.u. din statul austriac, tipărit în Viena. 2. Cartea de cetire, tipărită deodată cu catechisul, în anul 1774. 3. O aritmetică, tipărită în Viena. 4. Gramatica tipărită în Cernăuț de A. de Marki. 5. Gramatica tipărită în Cernăuț de Blajevici (am avut ocazia să citesc gramatica lui Marki şi să mă conving că prin intermediul unei astfel de stufoşenii nu se poate învăța româneşte – n.r.).

„Până acuma – zice Grigorovici – n-a putut fi învățător nici un greco-neunit, chiar dacă poseda el calitățile cele mai escelente, dară mulți poleci nevrednici şi cu totul neapți pentru învățătorie figurează ca învățători nemți. De se va trezi, însă, spiritul prin auspicii de înaintare la şcoalele naționale, atunci, cu bună samă, se vor afla destui oameni cari se vor cultiva în literatura limbei materne şi, astfel, vor fi de folos şcolarilor.

Asemenea – mai zice Grigorovici – trebue să dojenească subsămnatul şi neruşinata afirmare a inspectorului Bereznicki, care

susține că în întreaga Bucovină se află numai 5 indivizi slab calificați pentru învățătorie. În Bucovina sunt destui oameni pe deplin calificați pentru acest ram, cari, însă, apăsați, pân-acuma, în înaintarea lor de către învățătorii catolici şi sistemul lor, îşi câştigă pânea de toate zilele numai cu învățământul privat ori pe alte căi oneste, sau chiar au trebuit să treacă în Moldova. Subsămnatul trebue să spuie, spre onoarea Bucovinei, că directorul şcoalei de copile din Iaşi este bucovinean şi că şi alte locuri de învățători din districtele Moldovei sunt ocupate de bucovineni. Şi-ar fi părăsit aceşti oameni patria, de n-ar fi fost siliți s-o părăsească? Şi oare nu s-ar întoarce ei îndărăpt, dacă ar ave speranță că vor fi aşezați la şcoalele naționale din Bucovina?".

Raportul şi-l încheie Grigorovici aşa: „Ce se atinge de înființarea unei şcoale capitale naționale în Suceavă, apoi oraşul acesta se poate numi ca cel mai potrivit pentru acest scop. Poporățiunea Sucevii e, în partea cea mai numeroasă, moldovinească. În Suceava au existat şcoale în timpurile cele mai vechi şi chiar pe vremea stăpânirii turceşti, iară astăzi domneşte în popor convingerea generală că, de când lipsăsc în Suceavă şcoalele moldovineşti, de atunci se stinge şi limba moldovinească".

În Suceavă îşi poate găzdui şi fiecare sătean copilul său cum se cade, pentru că majoritatea cetățenilor sunt Moldoveni, limba moldovinească predomneşte şi este lucru ştiut că „poporațiunea moldovinească a Sucevii vorbeşte cea mai deplină şi mai bună limbă moldovinească şi că pentru această limbă este de tot entusiasmată şi cu bună samă mai mult decât aiurea.

În Suceava sunt 5 biserici, în cari se celebrează numai în limba moldovinească, prin urmare elevii şcoalei capitale moldovineşti ar ave cea mai bună ocăsiune a se cultiva şi în deprinderile rituale spre a împle, cu timpul, golul atât de mare de cantori bisericeşti. Basat pe aceste motive, subsămnatul crede a propune în mod conştiincios ca o şcoală capitală moldovinească să se înființeze numai în Suceavă, pentru că asta este dorința generală şi pentru că trebuința aceasta s-a dovedit şi prin comisiunea c.r. cercuală. / Bosance, în 15/27 Mai 1848, / Lazăr Grigorovici, / protopresviter al Sucevii".

Astfel s-a tărăgănat înființarea preparandiei române în Suceava

prin 4 ani de zile, până ce, la urma urmelor, a fost zădărnicită cu totul.

*

În aceste împregiurări triste, se ivi pentru noi o rază de mângâiere din Viena, căci ministeriul de instrucțiune orăndui, cu decretul din 17 Septemvre 1848, Nr. 6111, ca pentru poporăciunea gr.or. a Bucovinei să se activeze, în Cernăuț, un curs de preparandie, sub următoarele condițiuni (şi veți vedea ce plasă iau austriecii, constatând că, în ciuda facilităților, inclusiv cele privind nivelul minim de studii absolvite, şcoală normală avea să existe, dar doritori de a deveni învățători nu – n.r.):

1) În acel curs să se primească numai candidați de aceia cari vor fi trecut de vărsta de 16 ani, vor fi absolvat cu succes bun ambele cursuri de câte doi ani ale clasei a IV ori cele 4 clase inferioare ale gimnasiului sau îşi vor fi legitimat studiile acestea într-un esamen de primire.

2) Cursul de preparandie să ție un an întreg.

3) Învățămăntul din feliuritele obiecte să se împărtăşească prin circa 4 oare pe zi.

4) Obiectele, împreună cu oarele lor pe săptămână, să fie următoarele: Religiunea 2 oare; antropologia, psichologia şi igiena corporală 2 oare; Eserciții în cetire şi metodica cetirei, 1 oară; Scrierea, geometria şi desenul, împreună cu metodica lor, 4 oare; computul în cap şi în scris, 2 oare; gramatica, stilistica şi punctele principale din logica poporală, împreună cu metodica lor, 4 oare; geografia şi istoria, 2 oare; istoria naturală, fisica, economia poporală şi technologia, 5 oare; pedagogia şi didactica, 2 oare; în fine, musica şi gimnastica.

Decretul ministerial amintit mai dispune că cu predarea învățământului la preparandia gr.or. ar fi să se oblige directorul şi corpul didactic de la şcoala normală capitală sau şi de la alte şcoale, spre esemplu de la gimnasii, dar ar fi bine să se acuireze, pentru unele obiecte, şi bărbați de ştiință din alte stări; şi, fiindcă limba didactică are să fie în toate şcoalele poporale limba maternă a copiilor, de aceea atât învățământul din gramatică, cât şi din celelalte obiecte are a se preda candidaților, după putință, în aceea limbă pentru care sunt menite şcoalele poporale.

Cuprinsul acestui decret ministerial îl comunică Consistoriul nostru, cu circulariul din 12/24 Octomvre 1848, tuturor protopresviterilor,

dând, totodată, ştire că cursul de preparandie se va activa, cu bună samă, în 11/23 Noemvre 1848, numai dacă se vor anunța, până atunci, candidații la Consistoriu şi se vor afla 5 învățători pentru propunerea obiectelor prescrise.

Cu alt emis, tot din 12/24 Octomvre 1848, Nr. 3436, îi provoca Consistoriul pe profesorii de teologie şi de la alte institute de a declara ori de nu sunt aplecați să fie învățători pentru unele obiecte.

La această provocare, se hotărâră a împărtăşi învățământul la preparandia gr.or. profesorii de teologie: Părintele **Niculai Hacman**, din religiune, **Vasilie Ianovici**, din limba română, părintele **Constantin Popovici**, sen. din limba germană, catechetul **Iacob Vorobkewicz** din limba ruteană, spiritualul seminarial **Teoctist Blajevici**, din antropologie, psichologie, igiena poporală şi pedagogică, rectorul seminarial **Teofil Bendela** din comput, fisică, technologia şi metodica învățământului intuițiv, **Ilarion Hacman** din geografie şi istorie, catechetul şcoalei triviale **Porfiriu Dimitrovici** din istoria naturală şi economia poporală, în fine **Iosef Barezinski** din caligrafie, desen şi geometrie (din păcate, printre profesori... nu aflăm nici un profesor, ci doar preoți – n.r.)...

Cursul se activă cu **6 candidaþi** în localul şcoalei triviale, în 13/25 Decemvre 1848. Numărul cel mic al candidaților înscrişi se esplică prin aceea că, amăsurat referințelor de pe atuncea, condițiunile de primire erau pentru candidați prea grele, din care causă dispuse ministeriul de instrucțiune, cu emisul din 21 August 1849, să fie primiți şi astfel de candidați, cari au absolvat cu succes bun numai cele trei clase prime ale şcoalei capitale, ori numai primul an al clasei a IV, ori câteva clase gimnasiale, documentând calificare suficientă şi având a se griji de cultivarea lor ulterioară, în decursul petrecerii lor în şcoala pedagogică. Cu acelaşi emis ministerial, i se îndegeta Consistoriului să poarte grijă de crearea de stipendii pentru preparanzi talentați, însă sărmani, folosindu-se spre acest scop de caritatea privată şi de alte mijloace private. Asta, însă, îi dete Consistoriului ocăsiunea de a exopera din fondul religionar ajutoare de câte 60 fl., cari se împărțiră între preparanzi până în anul 1865.

Din anul 1850, se dispuse ca cursul de preparandie să țâie doi ani compleți. Din causa spațiului strâmt al şcoalei triviale, se ținu, acuma,

învăţământul cu candidaţii anului întâilea ori al doilea sau în localul liceului sau în institutul teologic, până ce se închirie, anume pentru acest scop, realitatea lui Parfeni Tomaşciuc, de sub Nr. Cons. 247, cu 230 fl. m.c. pe an.

În urmarea emisului ministerial din 29 Septemvre 1852, Nr. 9747/987, se făcu la preparandie o schimbare atât în privinţa obiectelor de propus, cât şi în cea a corpului didactic, care fu redus numai la 6 învăţători, pentru următoarele obiecte: 1) **Nicolai Hacman** pentru religiune şi cântare bisericească. 2) **Teoctist Blajevici** pentru pedagogică şi didactică. 3) **Vasilie Ianovici** pentru limba română şi comput. 4) **Ioan Calinciuc** pentru limba germană. 5) **Iacob Vorobkewicz** pentru limba ruteană. 6) Candidatul **George Masichievici** pentru caligrafie, scriere cursivă şi desen.

Cu raportul din 5/17 August 1856, Nr. 2558, atrase consistoriul atenţiunea ţării la următoarele momente dăunătoare pentru preparandia gr.or.: 1) **Numãrul candidaþilor nu s-a mãrit**, ci, precum au fost 6 în anul 1849, tot 6 au rămas şi în anul 1856. 2) În decursul acestui răstimp de 7 ani, **°i-au cã°tigat calificarea legalã numai 24 de candidaþi**, cari, însă, din causa lipsei de şcoale poporale, au fost nevoiţi să-şi caute pânea de toate zilele ca scriitori ori învăţători privaţi. 3) Cursul de preparandie este numai provisor şi nu stă în nici o legătură organică cu vreo şcoală capitală, în care candidaţii s-ar pute deprinde cu învăţământul practic. 4) Învăţătorii îşi primesc lefile abia la finea fiecărui an şcolar. Deci, propune consistoriul să se creeze, pentru fiecare an al preparandiei, câte 10 stipendii din fondul religionar, şcoala trivială gr.or. din Cernăuţ să se prefacă în şcoală capitală, cu care să fie împreunată preparandia, şi lefile învăţătorilor să se plătească în rate lunare...

Aceste paşuri ale consistoriului avură drept urmare că şcoala trivială gr.or. din Cernăuţ fu prefăcută, în anul 1858, în şcoală capitală provisorică, iară în anul 1860 în şcoală capitală definitivă, cu care fu împreunată şi preparandia, şi, cu emisul ministerial din 4 August 1858, Nr. 6536, li se încuviinţa candidaţilor din nou ajutoare din fondul religionar, sub condiţiunea ca ei să primească a fi învăţători oricând vor fi provocaţi, căci, de altfel, vor fi siliţi să restitue toate ajutoarele primite.

Trei ani mai târziu, încuviință ministeriul, cu emisul din 9 Faur 1861, Nr. 18546, pentru candidații preparandiei 15 stipendii de câte 63 fl. pe trei ani, sistându-le, însă, după acel termin, cu emisul din 1 Septemvre 1863, Nr. 8891, şi observând, totodată, că deoarece candidații absolvați nu pot conta la aşăzarea în posturi de învățători, consistoriul ar fi bine să-şi tragă pe samă ori de să mai primească pentru anul şcolar 1863/4 candidați nuoi în preparandie sau să lese să existe numai anul al doilea.

La aceasta, răspunse consistoriul cu raportul din 8/20 Mai 1864, Nr. 369, în care zice că în dieceza Bucovinei se află 239 de parochii şi numai doauă şcoale capitale gr.or., în Cernăuț şi Siretiu, şi 80 şcoale triviale. Subtrăgând numărul şcoalelor de la cel al parochiilor, rămân încă 147 de parochii fără şcoale, ceea ce dovedeşte că lipsa de învățători este foarte mare şi că, prin sistarea anului întâiu al preparandiei, s-ar căusa mare daună pentru şcoalele poporale.

Raportul acesta avu efect, căci preparandia rămase şi mai departe precum fusese înainte...

Până la anul 1860, funcționă ca director al preparandiei părintele **Nicolai Hacman**, până la 1867, părintele **Vasilie Ilasievici**, căruia îi urmă **Ioan Drogli** până la anul 1871, când rămase numai anul al doilea, cu finea căruia institutul fu dizolvat cu totul...“ (Constantin Morariu, „Pedagogia română în Bucovina / 1774-1889”, „Revista Politică”, nr. 7 din 1 aprilie 1890, pp. 12-16, nr. 8 din 15 aprilie 1890, pp. 9-14)

Gimnasiul de stat din Rădăuți

Junimea românã de la gimnasiul din Rãdãuþ a serbat, Duminecă, în 15 Decemvre 1889, stil nou, amintirea răposatului poet **Mihai Eminescu**.

La 10 oare demineață, se adunară studinții români într-o clasă, unde a fost de față şi directorul gimnasiului, dl consilieriu **Klauser**, cu mai mulți membri ai corpului profesoral.

Studintele din clasa a opta, **Alexandru baron de Vassilco**, ținu o cuvântare, în care îşi esprimă simțămintele de durere pentru marea perdere

ce s-a causat întregei națiuni române prin moartea renumitului poet.

Mai departe, vorbi oratorul despre viața şi activitatea poetului şi, în spețial, despre poesia lui, citând, între mai multe versuri, şi următoarea strofã din poesiile poetului:

„De la Nistru pân‘ la Tisa,
Tot Românul plânsu-mi-s-a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate“.

Cuvăntarea şi-o fini oratorul cu cuvintele: El a murit, însă pururea va trăi neuitat în memoria poporului său, nemuritorul său geniu va încălzi sufletele româneşti şi le va înfoca la fapte mărețe, la fapte şi glorie (Revista Politică, nr. 1 din 1 ianuarie 1890, pp. 9, 10).

*

Michail Pitei, fostul prefect (căpitan – n.r.) din ținutul Rădăuțului, a fost cel dintâiu care a gândit că e bine să se facă un gimnasiu în Rădăuț. El a îndemnat, în anul 1864, pe Rădăuțeni de au dăruit 48 mii de florini pentru clădirea unui gimnasiu în oraşul lor şi pentru cheltuelele cu servitorul şi cu încălzitul. El l-a rugat pe episcopul Hacman **ca lefile profesorilor sã se plãtească din fondul religionar, darã episcopul nu s-a învoit**.

În anul 1866, prefectul Michail Pitei fu strămutat la altă diregătorie mai înaltă şi grija de a face un gimnasiu în Rădăuț o purtă, de atunci, înainte, căpitanul (prefectul – n.r.) din ținutul Rădăuțului, dl. **Orest Reni de Herºeni**. În scurtă vreme, dl. Reni aduse treaba până la atâta că, cu uricul împărătesc din 15 August 1871, se hotărî să se facă în Rădăuț un gimnasiu inferior de stat şi împărăția să plătească lefile profesorilor şi să cumpere cele trebuincioase pentru învățământ, iară oraşul Rădăuț să grijească ca să fie în bună rânduealã casa în care avea să fie gimnasiul. Ministrul agriculturii sau al lucrării pământului a închiriat, apoi, cu preț ieftin, casa din Rădăuț, care, mai înainte, era casă de spital, ca să fie acolo gimnasiul.

După ce casa aceea fu grijită cum se cade şi după ce fură numiți profesorii şi directorul (**Ernst R. Neubauer** – n.r.), învățământul începu

în 1 Octomvrie 1872, deschizându-se numai clasa întâia cu 94 şcoleri.

Împăratul a încuviinţat, cu scrisoarea din 18 Octomvrie 1880, ca gimnasiul din Rădăuţi să aibă 8 clase şi, aşa, în anul 1882, se deschide clasa a cincia, în 1883 a şesa, în 1884 a şeptea şi în 1885 a opta.

Dela anul 1872 până în 1888, au îmblat la gimasiul din Rădăuţ 592 de şcoleri nemţi şi jidani, 328 de şcoleri români, 110 poleci, 72 ruteni, 8 armeni, 6 unguri şi 3 ruşi; iară ispitirea „matura“, care se face la sfârşitul clasei a opta, au făcut-o 46 de şcoleri, dintre cari 20 au fost Români.

Ce ne dovedesc numerele acestea?

Ele ne dovedesc că, deşi au îmblat la gimnasiul din Rădăuţ, în răstimp de 16 ani, numai 328 de şcoleri români şi mai că de trei ori mai mulţi şcoleri străini, totuşi, la ispitirea „maturei“, şcolerii străini i-au întrecut pe cei români numai cu 8. Asta-i dovadă că şcolerii români, deşi au să se necăjească cu greutăţile limbei nemţeşti a învăţământului, ei tot sunt mai buni de cap şi mai harnici decât străinii. Şi tocmai asta ar trebui să-i îndemne pe Românii din ţinutul Rădăuţului ca să grijească şi ei să aibă şcoale poporale şi mai bune, şi apoi să umple gimnasiul din Rădăuţ cu copii de ai noştri (Deşteptarea, nr. 16 din 15/27 august 1893, pg. 123).

*

Jubileul înfiinþãrii, de 25 de ani, a gimnasiului superior din Rãdãuþi. Ideea zidirii unui gimnasiu în oraşul Rădăuţi datează încă de pe vremea fostului pretor şi proistosului districtual politic **Mihai Pitei**. La stăruinţa acestuia, între anii 1857-1865 se strânsese, cu prilegiul desrădicării servitutului, de la acei cu dreptul de pădure, un fond de mai multe zeci de mii, renunţând aceştia din urmă la obligaţiunile lor de răscumpărare de pământ în folosul ridicării învăţământului şcolastic din acel district.

Fondul acesta, aşa creat, în mărime de 32.000 florini, mărit prin o donaţiune a oraşului Rădăuţi, în sumă de 14.000 florini, se destină, în fine, spre adaptarea unei şcoli normale de patru clase şi a unui gimnasiu inferior în oraşul Rădăuţi.

Deşi şcoala normală se înfiinţă mai curând, deschiderea unui gimnasiu se aduse la îndeplinire abia sub căpitanul districtual de atunci,

Orest Renney de Her°eny, în toamna anului 1872, carele, pentru neobositul său zel şi marele sprigin dat pentru înfiinţarea acestui focular ştiinţific, fu denumit, din partea oraşului Rădăuţi, **cive de onoare**, împreună cu fostul president al ţării, de atunci, **baron Pino de Friedenthal**.

Prima (zi din luna – n.r.) Octomvre 1872 fu ziua deschiderii solemne, mai întâi, a unui gimnasiu inferior, sărbată cu multă bucurie de poporaţiunea din loc şi împregiurime.

Prin 9 ani, de la 1873-1881, rămase acesta inferior, până ce, după o îndelungată stăruinţă a factorilor interesaţi, abia în urma presenţei Majestăţii Sale, din 12 Septemvre 1880, în acest oraş, se isbuti cu lărgirea lui, în anul viitor, într-un superior.

De la înfiinţarea lui până în prezent, deci într-un interval de 25 de ani, a fost acest institut de ştiinţă condus de **3 directori**; primul a fost **Ernst R. Neubauer**, pensionat în 1883 şi reposat la 1890, al doilea **Enric Klauser** şi, după denumirea acestuia de director al gimnasiului din Cernăuţi, ca al treilea **Gabriel de Mor**, toţi profesori superiori ai gimnasiului superior din capitală, înaintea denumirii lor de directori.

Gimnasiul a fost frecventat, în acest răstimp, de 5.224 elevi. Din aceştia, au fost, după naţionalitate, Români 1.262, Germani 3.102, Ruteni 308, Poloni 503, Unguri 21, Cehi 6, Italieni 3, Armeni 19. După confesiune, au fost ort.or. 1.447, rom.cat, 1.664, gr.cat. 213, armeno-cat. 31, armeno-orient. 26, evangelici 283 şi ovrei 1.566.

Elevii, priviţi după limba lor maternă ca după una din limbile ţării, posed cei germani majoritatea cu 58,4%, în al doilea rând vin Românii cu 24,7%, iar Rutenii în al treilea rând, cu 5,9%. De remarcat este că limba polonă e representată prin un număr destul de mare, formând 10%. După confesiune, au fost, aşijderea, cei mai mulţi creştini de ritul apusean, făcând 37,1%, în al doilea rând vin cei ort.or., cu 29%, Ovreii cu 28,6% şi, în fine, evangelicii, cu 5,3%. După locul lor de naştere, fost-au 1.278 din loc, deci 24,4%, din cealaltă parte a Bucovinei 3.172 sau 60,5%, iar rămăşiţa de numai 15,1% din alte ţări, din ceea ce reese, evident, necesitatea unui atare institut de cultură în acest district.

În amintirea înfiinţării gimnasiului, se va ţine, în 2 Octomvre a.c., în bisericile din loc un serviciu divin, iar în urmă (mai târziu – n.r.), la 11

oare a.m., în sala de gimnastică a şcoalei se va esecuta următorul program festiv:

1. „Das ist der Tag des Herrn“ (Aceasta este Ziua Domnului), de Kreutzer, cântat de elevii gimnasiului superior, dirigent: prof. **Ioan Chelariu**;

2. Salutarea celor de faţă prin directorul;

3. „Imn poporal“, chor micst, cântat de corul cântăreților, dirigent: învățătorul de cântare **D. Krieger**;

4. Cuvânt festiv, ținut de prof. **N. Ustyanowicz**;

5. „Hoch Osterreich“ (Trăiască Austria), de Fiby, chor micst, dirigent: **D. Krieger**;

6. Declamațiuni şi prelegeri ținute de studenți (elevi de gimnaziu – n.r.): a) în limba latină (recitare din) Quintus Horatius Flaccus: „Integer vitae“, (recitat) de **Norbert Kipper**, cl. VIII; b) limba germană: „Hanibal“, fragment dramatic de Grillparzer, predat de **Vasile Bodnarescul**, cl. VI, şi **Orest Luþia**, cl. VII, şi c) cuvântare românească, ținută de **Arcadie Dugan**, cl. VIII;

7. Chor românesc: „Imn şcolar“, melodia de Ciprian Porumbescu, armonia de T. Popovici, dirigent prof. **I. Chelariu**;

8. Vorbirea directorului către elevi;

9. „Mein Vaterland, mein Osterreich!“ (Patria mea, Austria mea!), chor micst de Weiss, cântat de cântăreții institutului, dirigent prof. **I. Chelariu**.

Spre participare la această sărbare iubiliară, corpul profesoral învită pe toți presenții şi foştii elevi ai institutului (Patria, nr. 33 din 14/26 septembrie 1897, pg. 3).

*

Gimnasiul din Rãdãuþ. La examenul de maturitate, ce a avut loc în terminul din luna Iulie la gimnasiul din Rădăuț, au fost admişi 24 elevi, dintre cari 4 au trecut examenul cu excelență, 14 cu succes bun, 2 elevi publici şi 3 externi au corigență de câte 1 obiect şi 1 elev a fost reprobat pe timp nedeterminat (Deşteptarea, nr. 49 din 27 iunie / 10 iulie 1902, pg. 3).

*

Conducãtorul gimnaziului românesc din Rãdãuþi. Noul conducător, dl **L. Bodnarescul**, născut la 1872, la Boian, a luat, în Iulie

1893, bacalauriatul în Suceava şi, în Septemvrie al aceluiaş an, a fost numit asistent de gimnastică şi, în Faur 1896, învăţător suplinitor de gimnastică.

În Octomvrie 1897, ocupă postul de profesor suplinitor la şcoala reală şi, în Octomvrie 1898, e numit profesor de gimnastică în calitate definitivă.

La 1904, e numit profesor provizor şi, în 1905, profesor definitiv la Şcoala Normală din Cernăuţi. În anul 1908, e avansat în rangul al optelea.

Dl Bodnarescul e, de mai mulţi ani, lector pentru limba română la universitate şi a publicat mai multe cercetări despre obiceiurile noastre şi despre scriitorii bucovineni. A scris şi o serie de cărţi didactice, cari se întrebuinţează în şcolile noastre. Dl prof. Bodnarescul e membru în comisiunea pentru colecţionarea cântecelor şi melodiilor poporale. Sub **pseudonimul Leon Binder**, a publicat în ziarele nemţeşti din Cernăuţi mai multe articole relative la mişcarea culturală românească şi la personalităţi active în această mişcare. De timpuriu s-a ocupat cu jurnalistica şi a colaborat la mai toate jurnalele din Bucovina, începând cu „Gazeta Bucovinei“ şi până la „Patria“ şi „Foaia Poporului“. Dl Bodnarescul e originar din districtul Rădăuţului, unde are foarte multe rude şi e un bun cunoscător al districtului, ceea ce îi va înlesni cu mult conducerea institutului, care incumbă o responsabilitate foarte mare. Felicitându-l la numire, îi dorim ca să conducă noul institut cu succes strălucit (Patria, nr. 77 din 2 octombrie nou 1910, pg. 3).

*

Admiterea în clasa I va avea loc Sâmbătă, în 1, şi Luni, în 3 Iulie (terminul de vară), şi în 1 şi 2 Septemvre 1911 (terminul de toamnă). Candidaţii se vor presenta în una din zilele indicate (numite), între orele 8 şi 10 a.m., în clasa destinată pentru acest scop, însoţiţi de părinţii sau locţiitorii lor, producând (aducând cu sine) actul de botez sau de naştere, prin care vor documenta că au împlinit vârsta de 10 ani sau că vor împlini-o în timpul anului şcolar curent.

Elevii care au frecventat o şcoală primară publică vor mai presenta şi certificatul de cel puţin clasa a patra primară. Acest certificat trebuie să presinte gradul prestaţiunilor la limba de predare într-o singură notă

sumară, conform ordinului ministrului de Culte şi Instrucţiune Publică Nr. 8165 din 11 Iunie 1886, şi să mai fie şi prevăzute cu clausula „a anunțat trecerea sa la o şcoală secundară“, conform ordinului consiliului şcolar Nr. 5329, ex. 1897, din 9 Aprilie 1898.

Candidații care nu vor întruni toate condițiunile arătate nu se vor admite la examen.

Pentru examenul de admitere în clasa I, ordinul ministerial din 15/III.1870, Nr. 5370, prevede dispozițiunile următoare:

Pentru admitere în clasa I, secţia română-germană, se pretind, la **religie**, cunoştinţele ce se pot dobândi în cele patru clase primare; la **limba românã**, elementele morfologiei, analisa propoziției simple amplificate, regulele ortografiei şi întrebuințarea lor corectă în dictate; la **limba germanã** se cere scrierea şi citirea cu litere germane, cunoştinţa celor mai însemnate regule de ortografie şi a celor mai usitate declinări şi conjugări, şi puțină analisă a propoziției simple amplificate; la **matematici**, cele patru specii de calcul elementar cu numere întregi.

Repetarea examenului de admitere în clasa I, valabil pentru anul şcolar următor, este oprită şi la acelaş institut, şi la alte şcoli secundare, potrivit ordinului ministerial Nr. 85 din 2 Ianuarie 1886.

Documentele presentate conducerii la înscrierea elevilor se vor înapoia imediat după înscriere.

Toþi elevii admiºi vor plãti tava de înscriere, 4 coroane 20 bani, taxa pentru obiectele de instrucţiune, 2 coroane, taxa pentru jocuri şi sporturi, 1 coroană, şi, apoi, 6 bani, preţul unui exemplar al „regulamentului şcolar“, şi 14 bani pentru 3 caete, în total 7 coroane 40 bani. La caz că elevul nu este admis, i se înapoiază taxele.

Orice admitere făcută pe declarațiuni sau acte falşe reclamă numaidecât excluderea din institut.

Asupra acestui aviz al direcţiei claselor paralele române din Rădăuți atragem serioasa atenție a tuturor Românilor din district. Rugăm pe bravii noştri învățători ca să nu se lase descurajați de încercările grele prin cari au trecut în timpul din urmă, să nu se lase atraşi de alte afaceri şi să grijască ca la examenul de admitere să se presinte cel puțin atâția candidați ca în anul trecut. N-avem voie să cedăm o poziție odată câştigată. Să luptăm înainte cu abnegație şi să aflăm mângâiere pentru truda noastră

în conştiinţa împăcată că ne-am împlinit datoria de Români şi conducători ai poporului (Foaia Poporului, nr. 24 din 28 mai 1911, pg. 8).

Şcoala de gospodărie din Rădăuţ

La toamnã, de la 1 Octomvre 1897 începând, se va deschide la Rădăuţ o şcoală de gospodărie (numită „Acker Bauschule“, în „Schematismus“ – n.r) numai şi numai pentru fii de ţărani gospodari din Bucovina. Şcoala aceasta va fi făcută şi ţinută cu toate cele trebuincioase de comitetul ţării, cu banii strânşi din birul ce-l plăteşte ţara.

La şcoala aceea s-or primi feciori de gospodari români ţărani, cari au îmblat la şcoală într-un sat ori într-un târg şi ştiu ceti, scrie şi răfui bine româneşte. La şcoala aceea s-a învăţa numai româneşte, aşa ca să priceapă toţi şcolerii.

Şcoala de gospodărie din Rădăuţ va fi împreunată şi cu un internat, adecă cu o gazdă mare, unde fii de ţărani cari vor fi primiţi în lăuntru or căpăta gazdă şi mâncare degeaba, adecă vor fi găzduiţi şi hrăniţi cu cheltuiala ţării.

În şcoala aceea vor putea întra, deocamdată, numai 20 până la 24 de băieţi, dintre aceştia 10 băieţi vor fi ţinuţi cu cheltueala ţării, 10 până la 14 băieţi însă or trebui să plătească, pentru ca să poată învăţa şi locui cu ceilalţi, suma de 160 fl. pe an. Aşadară, 10 feciori de ţărani români or căpăta toate cele trebuincioase pentru şcoală, mâncare şi locuinţă pe degeaba, afară de veşminte şi schimburi, cari or trebui să şi le aducă de acasă. Ceilalţi 10 până la 14, însă, cari or mai fi primiţi, or trebui să plătească 160 fl. pe an. S-ar păre că 160 fl. sunt cam prea mulţi pentru un gospodariu de ai noştri, dară aceasta se pare numai, pentru că acei 160 de lei nu s-or plăti toţi deodată, ci în patru rânduri, câte 40 de lei, şi anume tot după 3 luni. Aşadară, la începutul anului, ar trebui să se plătească 40 de lei, apoi, după trei luni, iară 40 de lei şi tot aşa înainte, şi aceasta s-ar face numai de aceea pentru ca gospodarii cari or da băieţii la acea şcoală să poată plăti cu încetul, şi nu odată, şi aşa să le fie mai uşor a ţine băieţii lor la acea şcoală.

Şi pentru ca gospodarii noştri să poată da numaidecât băieţii la

şcoala de gospodărie din Rădăuţ, „Banca Românească din Storojineţ“ a mai hotărât să deie încă 2 ajutoare, câte 80 fl. pe an, pentru doi băieți de gospodari români care ar îmbla la acea şcoală de gospodărie (de agricultură). Gospodarii care voesc, aşadară, să capete unul dintre ajutoarele ce au hotărât „Banca Românească din Storojineţ“ trebuie să facă, de cu bună vreme, rugăminte în scris şi să le trimată la dl. Modest cav. de Grigorcea, care locueşte în Cernăuţ, strada (ulița) armenească Nr. 26.

Cum se face aşa o rugăminte puteți afla de la preoți ori învățători ori şi de la alți oameni buni şi cu carte, cari de bună samă vă vor îndruma ce să faceți.

O şcoală mai bună şi mai de folos pentru poporul nostru român dela țară decum are să fie şcoala de gospodărie ce s-a deschide, la toamnă, la Rădăuţ nici nu ne putem gândi la alta. Noi suntem deprinşi, până acuma, de a ni da băieții noştri numai la şcoalele cele mari, din cari ies apoi învățători, preoți, judecători, advocați ori şi altceva.

Băieții, dacă învață bine şi sunt harnici, trec bine şcoalele cele mari şi se fac, precum am spus, ori învățători, ori preoți, ori judecători; cari, însă, nu sunt harnici ori nu le ajunge capul să învețe ce trebue de învățat pentru şcoală se întorc acasă şi nu se alege nimică dintrînşii, nici gospodari, nici oameni cu carte; pentru că, îmblând mai mulți ani la şcoală, uită a lucra cu sapa şi lopata şi, întorcându-se acasă, nici prea li vine a lua ceva în mână, li vine greu a se apuca de lucru, pentru că a munci cum trebuie de muncit la câmp nu e lucru uşor, cine vrea să ştie. Dară şi nici oameni cu carte, oameni învățați nu se fac cari nu gătesc şcolile, pentru că să fii om cu carte ori om învățat, trebue să înveți mult şi, după ce ai şi învățat mult, trebue tot hojma să citeşti şi să scrii, precum o fac aceasta învățătorii, preoții, judecătorii şi alți oameni cu carte.

Acei ce au sfârşit şcoalele şi sunt preoți, învățători ori judecători, pentru că au tot hojma de învățat, de scris şi de cetit, n-au timp să se îngrijească şi de purtarea gospodăriilor şi de lucrarea pământului, ci lucrurile acestea le lasă în sama celor fără carte şi neînvățați, cari, din pricină că-s fără carte, gospodăresc şi lucră pământul tot aşa precum o fac şi ceilalți oameni din satul acela şi precum au învățat ei din moşi strămoşi.

De aceea videm că şi gospodăriile, şi pământurile preoţilor şi ale învăţătorilor nu se lucră cu mult mai bine decum se lucră moşiile ţărăneşti. Măcar că preoţii, învăţătorii şi ceilalţi oameni învăţaţi ştiu din cele cărţi cum se gospodăreşte şi se lucră bine pământul, totuşi noi avem numai puţină hasnă dintr-aceea că ei ştiu, pentru că, fiind ei oameni prea învăţaţi, n-au vreme să se îngrijească şi de lucrarea pământului, pentru că au tot hojma cu cărţile lor de lucru. Nouă ni trebue, însă, aşa nişte oameni cu carte cari singuri lucră pământul, cari singuri se-ngrijesc de purtarea gospodăriei şi cari dintr-o falce să poată scoate mai mult rod şi folos decât altul de pe 3 ori 4 fălci.

Alte neamuri din împărăţia noastră, pentru că au gospodari învăţaţi, hrănesc câte opt suflete de pe o falce, pe când la noi, pentru că avem încă lipsă de gospodari cu carte, nu pot trăi nici măcar pe opt fălci de loc opt suflete de om cum se cade. De aceea, pentru ca să avem gospodari buni, se deschide şcoala de gospodărie din Rădăuţi.

Gospodarii noştri, pentru că n-au nici un feliu de şcoală, nu ştiu şi nu pricep, cum se cade, cum se lucră pământul bine. Ţi-i mai mare mila când te uiţi numai la cele grădini de-ale gospodarilor noştri! Nici pom cum se cade ori numai nişte pădureţi, nici strat de legume cum se cade, ci numai nişte râmături ca de cârtiţă, toate sunt în nerânduiala cea mai mare; dară boz, urzici, lobodă, ştir, mohor, holbură şi alte buruieni de feliul celor numite, a căror loc nu e grădina, vezi destul!

D‘apoi ce să mai vorbim de ogoarele şi de fânaţele noastre! Ani întregi nu se gunoesc, ci se scormonesc şi scormonesc, până în urmă nu mai rodesc defeliu. Iară fânaţurile sunt pline de muşinoae de furnici şi de cârtiţe şi nimăruia nu-i plesneşte prin minte să le împrăştie şi în locul lor să samene sămânţă de ierburi ori de trifoae. Nici nu se grapă vreodată, nici muşchiul nu se curăţeşte de pe ele şi, din pricina asta, ne văietăm că n-avem păşune, când dă Dumnezeo o ţâră de secetă. Noi zicem că vremea e de vină că nu ni s-au rodit ori pânea în ţarină, ori pomii în grădină, dară aceasta nu e tocmai adevărat, pentru că tare de multe ori suntem noi înşine de vină, pentru că nu ştim a gospodări cum se cade şi cum ar trebui de gospodărit. În zădar ne tot jeluim că vremurile de acum sunt grele, degeaba sclifosim că ni merge tot rău şi sărăcim văzând cu ochii, toate sunt în zădar până ce n-om şti cum se lucră şi se gospodăreşte cu

cap. Noi putem şi ştim lucra numai ca boii, dară nu pricepem şi nu înțelegem încă de a lucra cu cap ca oamenii cu socoteală şi potrivit la vreme.

De aceea domnii, cari poartă de griji pentru înăintarea şi binele gospodarilor noştri de la țară, au hotărât ca să se facă o şcoală, unde să se învețe numai de ale gospodăriei. Un prilej bun ni se dă, să nu-l trecem cu vederea, căci altfeliu numai de rău ne-om deplânge. Să întâmpinăm, dar, cu bucurie şcoala ce se deschide pentru noi la toamnă! Şi aceasta o putem face numai dacă ni vom trimete băieții noştri la acea şcoală.

Fraților Români, gândul vostru să vă fie îndreptat mai cu samă la şcoala de gospodărie ce s-a deschide, la toamnă, în Rădăuț. Pregătiți-vă de cu bună vreme, nu lăsați de azi pe mâne, căci şi la şcoala aceasta ni-or lua străinii pe dinainte, de nu ne vom gândi de pe acuma la dânsa. Zile mai bune ne aşteaptă, căci abia prin şcoala de gospodărie ne putem mântui, de-om păzi-o.

Preoților, învățătorilor şi voi, toți oameni buni şi cu inimă, cari aveți grijă de binele neamului nostru românesc, aminte fie-vă de şcoala de gospodărie din Rădăuț! Îndemnați, sfătuiți, îndrumați pe românul nostru, poate tot ne-om mişca o țără din loc, poate tot a da Dumnezeu să vedem că neamul nostru se ține bine pe picioare (Deşteptarea, nr. 9 din 1/13 mai 1897, pp. 72, 73).

*

La deschiderea ºcolii agronomice româneºti din Rãdãuþ. Bucurați-Vă şi Vă veseliți!

Visul cel visat atâta vreme de oamenii binelui şi de căpeteniile noastre, visul lor de aur astăzi împlinit este: Întâia şcoală agronomică românească, adecă întâia şcoală românească de gospodărit este deschisă.

Iubiți cetitori, adunați-Vă în jurul „Deşteptării“ şi hai la un loc să prăznuim deschiderea şcolii agronomice româneşti din Rădăuț!

Oameni buni, cea mai frumoasă prăznuire a deschiderii şcolii agronomice româneşti va fi dacă, la un loc cu „Deşteptarea“, vom gândi puțin asupra acestei şcoli; dacă vom gândi şi ne vom lumina. Nu-i prăznuire frumoasă aceea la care se mănâncă şi se bea mult, ci aceea la care se gândeşte mult şi se învață multe!

Iubiți cetitori, în țările cele fericite din lume, o samă de oameni îs

gospodari (agricultori), dar cei ce-s gospodari sunt gospodari, nu şagă! Alţi oameni îs meşteşugari; dar ce-s meşteşugari sunt meşteşugari, nu şagă! Alţii îs neguţători; dar cei ce-s neguţători sunt neguţători, nu şagă! Alţii, iară, nu sunt nici gospodari, nici meşteşugari, nici neguţători, ci lucrători cu ziua; dar cei ce-s lucrători cu ziua sunt lucrători, nu şagă! Chiar curăţitor de drumuri să fii, numai să fii curăţitor de drumuri cum se cade, adecă să-ţi pricepi lucrul cât se poate de bine şi să-l iubeşti cât se poate de mult, ş-apoi să n-aibi grijă că nu ţi-a merge bine sau că nu vei fi cinstit şi băgat în samă de toţi.

Aşa judecă oamenii de prin cele ţări fericite! Ei nu se ţin cu toţii de un lucru, ci unii apucă una, alţii iară apucă alta şi străinii venetici n-au de ce să se apuce la ei şi n-au cum să prindă rădăcină la ei. Şi-n aceste ţări, unde aşa judecă şi fac oamenii, acolo laptele şi mierea curg întocmai ca şi-n lumea poveştilor!

Aşa judecă şi fac oamenii de prin alte ţări! Numai noi, Românii Bucovinei, nu judecăm şi facem astfel. Noi, din moşi strămoşi, am apucat a ne ţine numai de gospodărit şi numai de gospodărit ne ţinem morţiş şi până astăzi. Negoţul, măcar că zicem că-i boţ de aur, noi de el nu ne mai prindem. Meşteşugurile, măcar că-i zicem brăţea de argint, nouă ni-i ruşine de el. Noi de negoţ şi de meşteşuguri nu ne-am apucat şi au venit Polecii şi Nemţii, şi Jidanii şi au pus ei mâna pe negoţ şi pe meşteşuguri. Şi ciobotarul Rudolf Christl, care, la-nceput, era un ucenic la Ţurcan din Suceavă, el are astăzi curte cu două rânduri în Cernăuţ. Şi Jidanii, cari, la început, negoţau cu ace şi chibrituri, cu sdrenţe şi flenduri, ei astăzi au moşii mai mari decât baronii. Şi noi, Românii, încă tot n-am învăţat minte, încă tot ne ferim de negoţ şi de meşteşuguri, noi încă tot morţiş ne ţinem de gospodărit!

Şi-ncalte nu ţi-ar fi ciudă dacă noi, Românii Bucovinei, am fi măcar gospodari cum se cade. Dar aşa... uitaţi-vă, mă rog, în jurul nostru! Pometele noastre-s pline de pădureţi şi uscături. Straturile grădinilor noastre-s parcă râmături de cârtiţă, pline de boz, pline de urzică şi de buruieni. Câmpurile noastre-s pline de muşchiu şi de corciuri. Vitele noastre-s perituri, nu alta. Numai sărăcie vezi şi-n casă, şi-n tot locul. Şi să nu ziceţi, oameni buni, că locurile noastre ar fi rele şi de aceea am fi sărăcit noi!

Profesorul de la Universitatea din Cernăuț, Iuliu Roschmann, care-i născut în țara Tirolului şi care a umblat tare mult prin lume, a strigat într-o bună zi către şcolerii săi: „Domnilor, **Tirolejii mei, sã aibã locurile Bucovinei, curþi de aur ºi-ar face**. Cum mai păcătuesc Bucovinenii cu gospodăritul lor nu s-a mai pomenit în lume!". Destul, ca dovada cea mai bună că noi gospodărim rău, este că noi, pe 8 fălci de loc abia putem trăi câte 8 suflete. Şi lăsați, astăzi încă mai au câte o samă de gospodari câte 8 fălci; da' peste 100 de ani, nepoții lor abia vor mai avea câte 8 prăjini. Şi cum vor trăi, atunci, aceia pe câte 8 prăjini, dacă noi, astăzi, numai cu greu trăim pe câte 8 fălci?!

Oameni buni, noi, de nu ne mai apucăm şi de negoț, şi de meşteşuguri, şi de şcolile cele mari şi cele mici, şi de gendarmerie, şi de scriitorie, şi de revisorie (livizorie), şi de nu începem a ni lucra mai cum se cade pământul, noi, peste 100 de ani, de nevoie şi de foame de vii ne vom mânca unii pe alții ca căpcânii! Aşa stăm noi, dacă vreți să ştiți!

„Vai de capul nostru!", au strigat, înainte de 5 ani, deputații noştri, cei din dieta (sfatul) țării. „Românaşii noştri fug de negoț şi de meşteşuguri, şi de şcoli; iar de gospodărit gospodăresc ca pe vremea lui Moş-Noe. Măi frați – au zis ei –, până ce românii noştri vor mai îndrăgi şcolile, meşteşugurile şi negoțul, hai să li facem măcar o şcoală de gospodărit, să învețe cei tineri a gospodări mai cu cap decât cum au gospodărit cei bătrâni până acuma; să învețe a prețui fiecare pălmuță de pământ, fiecare mânuță de gunoi, să învețe a cunoaşte bine soiurile pământului; să ştie ce va creşte cel mai bine aici, ce va creşte cel mai bine dincolo; să învețe a face din locul cel mai prost locul cel mai de frunte; să ştie ce au a face ca, cu cea mai mică cheltuială şi cu cea mai puțină muncă, să tragă cel mai mare folos din locuri; destul ca să învețe minunea ca pe o prăjină de loc să poată trăi un suflet".

Aşa au gândit iubiții noştri deputați, înainte de 5 ani. Şi vrednicul deputat Dr. **Iancu de Volcinschi** din Budeniț a făcut în dietă propunerea ca pe cheltuiala țării să se facă în Rădăuț o şcoală agronomică românească. Dl. Volcinschi a propus, dieta i-a primit propunerea, Dumnezeu i-a binecuvântat-o şi comitetul țării, în frunte cu deputatul Musteață, s-a pus la lucru şi, Vineri, în 3 (15) Octomvre a.c. (1897), şcoala agronomică românească din Rădăuț s-a şi deschis sărbătoreşte, în fața unei mulțimi

mari de domni şi ţărani. Sfinte să fie urmele bărbaţilor cari, cu capul sau cu mâinile, au lucrat la înfiinţarea şcolii acesteia!

Întreg poporul român Bucovinean să strige: „Slavă ţie, Înălţate Împărate, pentru că ni-ai dat această şcoală! Mulţămire presidentului ţării Goes şi sfetnicului său Fekete, cari au purtat grijă de zidirea acestei şcoli! Laudă, întreită laudă deputaţilor noştri!“.

Doamne, şi ce noroc mai au băetănaşii primiţi în anul acesta în şcoala agronomică din Rădăuţ! După 2 ani, ei vor avea mântuită şcoala şi acela dintr'înşii care are câmpurile lui rai, nu alta, va putea direge din ele, iar cei ce n-au câmpurile lor s-or apuca economi pe la boieri sau pe la moşiile împărăteşti şi, rogu-vă, de câte ori nu s-a întâmplat ca economul, la vremea vremii, să cumpere moşia boeriului său. Fericiţi părinţii băetănaşilor cari acuma se află în şcoala agronomică românească! Ştiu că vor avea bucurie şi pomenire.

Noi, Românii Bucovineni, tot mai mult de zile rele avem parte decât de zile bune. Ziua de Vineri (3/15 Octomvre 1897), în care s-a deschis şcoala agronomică românească, a fost o bună zi pentru noi! Să nu mai uităm de dânsa! Bun îi Dumnezeu! Să ni înălţăm inimile la el! Să ne purtăm bine, să ni mai deie el parte şi de alte zile bune ca aceasta!

Bun lucru şi mare lucru e şcoala agronomică românească din Rădăuţ! Of, Doamne, da bun lucru şi mare lucru ar mai fi o şcoală românească de negoţ şi o şcoală românească de meşteşuguri!

Domnilor deputaţi Români, ne-aţi făcut o şcoală românească de gospodărit! Faceţi-ne, încalte, şi o şcoală românească de negoţ şi una de meşteşuguri! Dacă sunteţi deputaţi adevăraţi ai poporului român Bucovinean, apoi dători sunteţi să-i faceţi şi aceste şcoli, să i le faceţi până ce nu-i prea târziu! (Deşteptarea, nr. 21 din 1/13 noiembrie 1897, pp. 21, 22).

*

„**Inaugurarea °coalei de agronomie la Rãdãuþi**. În chip solemn s-a inaugurat, ieri, la Rădăuţi, prima şcoală de agronomie, **cu limbã de propunere româneascã**, în Bucovina. Credem că nu mai este nevoie a scoate în relief importanţa acestui fapt. De cinci ani, de când şi-a prezentat în dietă dl deputat **Dr. cav. de Volcinschi** propunerea, până ieri, când cuvântul trup s-a făcut, a revenit opinia publică de nenumărate ori asupra

acestui obiect.

Şi în preajma realisării n-am fost lipsiţi de nedumeriri. Casul trist cu şcoala specială de la Câmpulung, care, deşi s-a înfiinţat pentru Români, a devenit deja, în decurs de un an, un cuib de germanisare, ne-a neliniştit în privinţa caracterului şcoalei – şi împregiurarea că foarte încet şi greoiu au decurs anunţările elevilor români pentru şcoala din Rădăuţi ne-a neliniştit în privinţa participării Românilor, în număr corespunzător, la această şcoală.

Nedumeririle aceste par, astăzi, delăturate. Întregul corp învăţătoresc este compus din Români harnici, de la cari avem dreptul a ne aştepta că vor păstra cu sfinţenie caracterul românesc al şcoalei, iar faptul că 23 tineri români s-au anunţat pentru recepţie în şcoală ne-a liniştit în privinţa participării Românilor la această şcoală de mare importanţă pentru agricultura raţională.

Şi cu toate aceste nu putem retăcea alt motiv, care, în decursul întregei solemnităţi de ieri, ne-a pătruns ca un fior de ghiaţă şi nu ne-a lăsat să serbăm din dragă inimă faptul împlinit.

Acest moment este **desãvârºita lipsã a caracterului naþional** la inaugurare. Este adevărat că dl **baron Mustatza**, care are partea de leu în serbarea de ieri, a rostit româneşte discursul de inaugurare şi dl director **Motrescul** a răspuns în parte româneşte, dar atât nu ne satisface, căci prea dureros am remarcat la serbare lipsa altui element pentru care s-a înfiinţat această şcoală. Iar vina o purtăm noi, cari nu ne-am îngrijit de cu vreme, ca sărbarea de ieri să se prefacă într-o **manifestaþiune naþionalã localã ºi patrioticã**, căci rar avem ocasiunea de a putea uni atât de perfect într-un scop: legislaţia, guvernul şi poporul, precum am fi putut face-o ieri. Şi să fim bine înţeleşi: Nu facem imputare arangeatorilor oficioşi, de la cari nici nu ne este permis să ne aşteptăm la arangearea de manifestaţiuni spontane naţionale, ci regretăm intim că noi am întrelăsat a face aceasta, cari, în primul rând, suntem espresiunea voinţei poporului.

Era o impresiune penibilă când vedeai piaţa Rădăuţilor plină înghesuită, de numai cu greu puteai străbate prin şirele miilor de Români concentraţi la târg – era zi de Vineri – şi toţi aceştia nici habar n-aveau de ce se petrece în noul edificiu din capul oraşului, ori dacă au şi observat frecvenţa neobicinuită de „domni“, în trăsuri cu colorile ţării, uşor ar fi

putut ajunge la credința că ceea ce aici se petrece este un **sport domnesc**. Dacă astfel se pun lucrurile la cale, n-avem să ne mirăm dacă poporul rămâne rece şi cu neîncredere, mulțumindu-se cu rolul puțin demn de a-şi scoate din depărtare pălăriile, cu umilință, şi a-şi căuta, apoi, de daraverile sale zilnice.

Fie-ne, deci, ziua de ieri spre învățătură pentru viitor (Patria, nr. 42 din 5/17 octombrie 1897, pg. 1; n-am reprodus discursurile ținute de Baronul Mustatza şi de directorul Motrescu pentru că prea ilustrează o spusă din „Deşteptarea“, cea referitoare la patriotismul românului, care se manifestă doar prin „vorbe goale şi pocale pline“).

*

ªcoala agronomicã din Rãdãuþ. În şcoala agronomică (de gospodărit) din Rădăuț se află, în cei doi ani, de când s-a început şcoala, preste tot 17 şcoleri, dintre cari 16 Români. Cu sfârşitul anului acestui şcolar, şi anume în 18/30 Septevrie (1899 – n.r.), sfârşesc şcoala de gospodărit (agronomică) din Rădăuț 8 şcoleri, dintre aceştia 7 Români, cari sunt de pe acuma rugați, măcar că n-au sfârşit încă pe deplin şcoala, să meargă ca economi, cu plată bună, pe moşii mari boiereşti. Întrebarea după şcolerii cari sfârşesc anul acesta şcoala de gospodărit (agronomică) din Rădăuț a fost tare mare, dară ce folos, dacă nu s-a putut face pe plac tuturor boierilor şi proprietarilor mari care întrebau după dânşii, pentru că numărul şcolerilor ce sfârşesc şcoala în ist an este mic.

Şcolerii cari învață la şcoala agronomică (de gospodărit) din Rădăuț se pot face gospodari (economi) de frunte nu numai pe gospodăriile lor proprii, dară pot fi aşezați încă şi ca privighetori cu plată bună pe moşii străine, atât de ale fondului, cât şi boiereşti.

În şcoala aceasta pot fi primiți băeți cu patru clase de la şcoalele poporale (săteşti), în vârstă de 14 până la 16 ani. Cei ce sunt primiți fără plată capătă locuință şi mâncare pe cheltuielele țării; dară pentru ca să fie primiți trebue să facă poftire în scris, prin direcțiunea şcolei agronomice, la comitetul țării, până cel târziu în 3/15 Septemvrie al fiecărui an. În fiecare an, sunt de aşezat câte 10 locuri, din care 5 fără plată şi 5 cu plată. Prețul unui loc cu plată întreagă e 120 fl., al unui loc cu jumătate de plată 60 fl. pe an.

În şcoala de gospodărit (agronomică) din Rădăuț învață şcolerii

numai doi ani. După doi ani de învățătură, sfârşesc şcoala şi pot fi gospodari de mustru pe gospodăriile părinților lor sau pot fi aşezați cu plată bună ca privighetori pe moşiile fondului nostru religionar sau pe moşiile boiereşti.

Şcoala agronomică (de gospodărit) din Rădăuț s-a dobândit cu multă trudă din partea deputaților noştri români. Şcoala aceasta s-a făcut anume pentru folosul poporului român din Bucovina. Poporul român are acuma sfânta datorie să păzească şcoala aceasta ca ochii din cap; el are să poarte grijă ca şcoala agronomică din Rădăuț să şi rămâie română. Aceasta va fi, însă, numai atunci cu putință, dacă gospodarii români se vor sili şi de acuma înainte, precum în anii işti doi trecuți, de când e, adecă, şcoala de gospodărit, să trimită copiii lor hotărâți pentru gospodărie la şcoala numită. În chipul acesta, s-ar şterge orice urmă de străin din ea şi s-ar delătura pentru totdeauna şi primejdia unei înstrăinări.

Numai satele din jurul Rădăuțului, ca Vicovii, Bilca, Straja, Horodnicul de jos şi de sus, Marginea, Volovățul ar putea împle şcoala de gospodărit din Rădăuț nu cu 20, ci cu 100 de băeți. Numai nițică silință, îndemânare şi sfat, şi oamenii s-or trage cu bucurie la şcoală.

„Deşteptarea" se îndreaptă, deci, cătră toți binevoitorii poporului român ca, în viderea înscriselor din Septemvrie, să îndemne cu tot focul dragostei pre gospodarii români ca să-şi trimită băeții cari au sfârşit a patra clasă a unei şcoli săteşti la şcoala agronomică (de gospodărit), stându-li întru ajutor cu sfatul trebuincios (Deşteptarea, nr. 16 din 15/27 august 1899, pg. 122).

*

La ºcoala agronomicã din Rãdãuþ s-a ținut, Marți, în 5/18 Septemvre 1900, esamenele anuale cu elevii acestei şcoli, sub conducerea delegatului comitetului țării, **baron Mustaþa**. Esamenul a durat de la 9 oare dimineață până la 5 oare după amiază-zi şi au reuşit, spre deplina mulțămire a comisiunii esaminătoare, care a constat încă din domnii **Motrescul, Meþul, Popadiuc** (viitorul primar al Rădăuților, după Unire – n.r.), şi părinții Dr. **Luþia** şi **Nistenberger**.

Pentru prima dată, au asistat şi părinții elevilor, fiind anume învitați de direcțiunea şcoalei. La acest prilej s-au putut încredința cât de multă ştiință îşi agonisesc elevii acestui institut în toate ramurile gospodăriei...

(Deşteptarea, nr. 33 din 23 septembrie 1900, pg. 2).

*

ªcoala agronomicã din Rãdãuþ. Tocmai acum a apărut şi raportul şcoalei agronomice din Rădăuț pe anul 1899/1900, care, pe lângă partea generală, în care se ocupă de economia institutului, dă o dare de seamă asupra anului şcolar 1899/1900.

Corpul didactic se compune din 2 învățători speciali, 9 învățători auxiliari şi un econom al institutului.

Învățământul s-a predat în toate patru semestrele, în câte 31 oare pe săptămână.

Învățământul practic a fost sub conducerea directorului şi asistentului.

Din statistica institutului aflăm că a fost cercetat (frecventat – n.r.) de 21 elevi, toți din Bucovina. După limba maternă, au fost 18 români şi 3 germani. După religiune, 18 greco-ortodocşi, 2 romano-catolici şi evangelic. Dintre elevi, au fost 15 care au absolvit şcoala poporală, 4 cu prima şi unul cu 2 clase gimnasiale absolvate, 1 cu cursul de grădinărit absolvat.

După starea părinților elevilor, 19 au fost agricultori, 1 silvicultor şi 1 de altă breaslă. Resultatul esamenului la finea semestrului a fost: 5 elevi clasificați cu eminență, 15 cu prima (Deşteptarea, nr. 9 din 2/15 februarie 1901, pp. 7, 8).

*

Incendiul ºcoalei agronomice din Rãdãuþ, după cum se comunică, a fost pus de nişte indivizi înadins, deoarece a izbucnit, deodată, în trei locuri. Pompierilor din Rădăuț, cărora li-au sosit în ajutor tulumbele de la herghelia statului şi pompierii voluntari din Rădăuț şi Frătăuțul vechiu, li-a succes de-a scăpa toate vitele şi acareturile gospodăriei şi mobilele internatului. Şurele şi o parte din recoltă au ars. Paguba este de 20.000 coroane. Instrucțiunea la această şcoală nu va suferi o întrerupere. În săptămâna viitoare, vor avea loc, la acest institut, examenele finale. Până pe la mijlocul lui Octomvre, toate edificiile arse vor fi reclădite şi acoperite cu tinichea. Şurele se vor clădi, acum, în depărtare de institut (Deşteptarea, nr. 66 din 26 august / 8 septembrie 1901, pg. 3).

*

ªcoala agronomicã din Rãdãuþ. A sosit timpul când şcolile încep a se popula iarăşi. Ca o dornică şi iubitoare mamă, care şi-a trimăs copilaşii ei, pe un timp, la petrecere şi jucării, aşteaptă fiecare şcoală re-ntoarcerea elevilor săi, şi aceştia nu întârzie a urma dulcelui ei glas.

Numai şcoala agronomică din Rădăuț nu se bucură de această fericire, dânsa, care e una din cele mai necesare şi mai folositoare şcoli pentru progresul şi înaintarea poporului nostru pe terenul economic. Această şcoală se va redeschide în curând, dară, după cât am auzit, nu s-au înscris, până acuma, deşi e o şcoală cu limba română ca limba de propunere, afară de un Rutean şi vreo doi Germani, nimene.

Toți acei bărbați, cari simțesc cu poporul nostru şi doresc ca el să propăşească pe terenul economic, în prima linie, însă, brava noastră preoțime şi tot corupul învățătoresc, ar trebui să stăruiască din răsputeri pe lângă acei economi cu fii, pre care voesc să-i ție la gospodărie într-un mod rațional, adecă a avea folos mare şi dintr-o gospodărie mică, iar din una mare a-şi face o avere întreagă.

Timpurile când ajungeau cunoştințele câştigate în de ale gospodăriei pe lângă casa părintească au trecut demult şi astăzi gospodarul, care stă încă pe punctul de vedere al strămoşului şi tatălui său, că cât au ştiut aceştia ştie şi el şi atâta va şti şi fiul său fără multă şcoală, se află într-o greşală neiertabilă, iar răspunderea celor chemați să-i arate greşala aceasta e mare. Dânşii se fac culpabili de aceeaşi vină cu părinții la miseria ce o vor suferi fiii, cu deosebirea, însă, că unii vor fi greşit din neştiință, ceilalți, însă, din reavoință.

În 29 August 1902, s-a escris (organizat – n.r.) din partea comitetului țărei concursul pentru ocuparea a **ºepte locuri gratuite** la şcoala agronomică din Rădăuț şi ar fi un păcat strigător la cer ca şi aceste locuri să fie ocupate de străini.

Elevii, cărora li se acordează câte un loc gratuit în Internatul acestei şcoli, sunt scutiți de orice plată pentru instrucțiune, de spesele pentru această înstrucțiune, de spesele pentru întreaga îngrijire, pentru locuință, masă, încălzit, lumină, spălat şi cercetare medicală în casuri de boală mai uşoară.

Aceste beneficii ar trebui să-l îndemne pe fiecare gospodar român,

care doreşte binele şi fericirea fiului său, să-l facă părtaş de ele.

Acei băeți care doresc să meargă la învățătură la această şcoală trebue să împlinească următoarele condițiuni:

1) să aibă vârsta de 14 până la 16 ani,

2) mărturia de botez,

3) atestatul că au sfârşit şcoala poporală,

4) mărturia de la antistele comunal asupra averii părinților lor (ceea ce nu-i un testimoniu de pauperitate).

5) declarația părinților că este voea lor ca fiul lor să fie primit în această şcoală şi că el se va supune legilor şcolare.

Aceste documente trebue să le predeie şcolarul singur Directorului şcolii de agronomie din Rădăuț, până la 25 Septemvre 1902, la care ocasie Directorul se încredințează cu ochii săi proprii despre sănătatea şi aptitudinea elevului pentru gospodărie; neputându-se înfățişa şcolarul singur Directorului, trebue să alătureze petiției de primire şi un atestat medical despre starea sănătății sale.

Albiturele necesare şi vestmintele trebuincioase are să le aducă fiecare elev cu sine.

Toate celelalte momente de observat la înaintarea petiției de primire se pot videa în concursul publicat de comitetul țărei, care trebue să fie afişat la fiecare primărie.

Publicând aceste şiri (rânduri – n.r.), am voit să atragem atențiunea cercurilor competente din fiecare comună a districtului Rădăuț parte asupra beneficiilor neusate, parte asupra neştiinței şi, poate, şi indulgenței poporului nostru. / **I.G.T.** (adică Iorgu G. Toma, Deşteptarea, nr. 68 din 1/14 septembrie 1902, pg. 2).

Internatul de băeți români ort.or. din Rădăuț

Comitetul ad hoc pentru înființarea acestui institut a trimis fruntaşilor districtului Rădăuț următoarea învitare:

„P.T. Domnule!

Duminică, în 20 Iulie 1902 stil nou, se va ține, în sala palatului comunal din Rădăuț, adunarea constituantă a societății „Internatul de

băeți români ort.or. din Rădăuț", la care sunteți cu insistență rugat să participați.

Începutul, la 2 oare p.m.

Ordinea de zi: 1. Cuvânt de deschidere. 2. Cetirea statutelor. 3. Înscrierea membrilor. 4. Alegerea presidentului, a comitetului, a consiliului de controlă şi a juriului societății. 5. Fixarea timpului deschiderii institutului. 6. Discuții asupra agonisirii unui loc pentru institut şi a edificării internatului. 7. Propuneri libere.

În vederea scopului eminent filantropic şi de neapărată necesitate pentru desvoltarea național-culturală a tineretului nostru, credem că nu veți întârzia a sprijini din răsputeri această frumoasă întreprindere.

Rădăuț, în Iulie 1902. Pentru comitetul ad hoc: **Teofil T. Patra**°" (Deşteptarea, nr. 51 din 4/17 iulie 1902, pg. 3).

*

Internatul din Rãdãuþ. Duminică, în 20 Iulie st.n. 1902, a avut loc adunarea constituantă a societății „Internatul de băeți români ort.or. din Rădăuț".

În inescuzabila sa naivitate, scriitorul acestor şire a crezut că sala de şedințe a palatului comunal nu va putea cuprinde mulțimea celor

însetați şi doritori de cultura poporului nostru, dar s-a convins, cu durere, că **numãrul acelora cari ºtiu sã facã vorba fapt e disperant de mic**.

E adevărat că, tot atunci, a ținut şi reuniunea învățătorilor o conferință, care a reținut, involuntar, toată învățătorimea districtului de la participare, dar fără scuză s-a absentat, cu puține şi lăudabile excepții, clerul şi inteligența mireană a întregului oraş şi district.

Slab de tot a fost representat şi poporul de la țeară.

Mult trâmbițatul naționalism, care s-a zis că însuflețeşte toată suflarea românească de la noi, a suferit, de astă-dată, un teribil naufragiu. Dar, prin absența celor mulți, a strălucit, cu atât mai tare, presența celor puțini, care au luat, cu un zel demn de însemnătatea causei, toată sarcina asupra lor. Deie Domnul ca entuziasmul şi abnegațiunea acestor aleşi să eviteze nepăsarea celor chemați.

Adunarea a fost deschisă de neobositul luptător, dl egumen al sf. mănăstiri Putna, **Teofil T. Patraº** (despre care şi Iorga, în 1904 şi în 1905, când a vizitat Bucovina, a avut numai cuvinte de laudă – n.r.), ca president – după alegerea dlui Dr. **Nicu Blându** de vicepresident şi a lui **Ilie Berlinschi** de secretar ad hoc – cu un marcant discurs, în care a desfăşurat scopul societății şi a arătat neapărata ei trebuință, făcând călduros apel pentru sprijinirea ei din răsputeri.

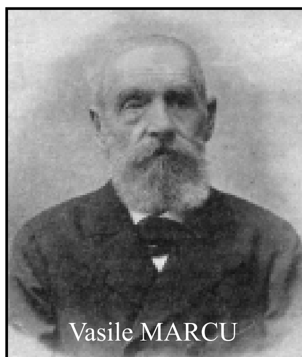
După cetirea şi esplicarea statutelor prin dl **Iorgu G. Toma** (adevăratul inițiator şi adevăratul animator al vieții culturale rădăuțene până în 1906, când se mută la Suceava – n.r.), a inițiat dl părinte **Ambros Gribovici** discuția asupra fixării timpului deschiderii institutului, pledând cu căldură pentru prima (zi din – n.r.) Septemvre a.c., pe când dl Dr. **Nicu Blându** a făcut propunerea ca deschiderea să aibă loc de-abia în prima Septemvre 1903, arătând, cu argumente convingătoare, că săvârşirea unei opere de o însemnătate atât de mare pentru creşterea şi desvoltarea tineretului nostru recere pregătiri serioase, recere mari şi multe jertfe materiale, dacă e vorba ca opera să nu aibă soartea fiului născut mort. La via discuție care s-a încins în jurul acestor propuneri, au luat parte şi domnii Dr. **Victor Iliuþ**, Dr. **Matei Christel**, părintele **Constantin Mercheº** şi prof. **Ioan Chelariu** etc. şi s-a luat, în fine, hotărârea ca institutul să se deschidă de-abia cu prima (zi din – n.r.) Septemvre 1903.

Până atunci, sperează societatea că va putea strânge, din taxele membrilor săi, din darurile ce vor incurge şi din resultatul colectelor ce se vor face, un fond care să înlesnească agonisirea unor bucăţi de loc în Rădăuţ, corespunzătoare scopului şi zidirei unui edificiu propriu.

Multă însufleţire a produs înscrierea membrilor.

La acest punct al ordinei de zi, s-a documentat, în mod foarte strălucit, că cei presenţi au venit, într-adevăr, cu nobila intenţie de a se jertfi pentru realisarea acestei mărețe idei.

Ca **membri fundatori** s-au înscris dl **Vasile Marcu**, proprietar din Frătăuţul-vechiu, **cu suma de tot considerabilã de 17.000 coroane**; dl **Ifrim Isopescul**, conducătorul şcoalei din Vicovul-de-jos, **cu taxa de 3.000 coroane**, creând, totodată, un aşa-zis „loc liber" în institut, care va purta numele mărinimosului ctitor, dându-i acestuia dreptul de a presenta un candidat pentru locul respectiv; dl egumen al sf. mănăstiri Putna, **Teofil T. Patraº**, dl Dr. **Nicu Blându** şi dl Dr. **Victor Iliuþ**, cu taxa de câte 1.000 coroane, şi, în fine, dl Dr. **Matei Christel** cu taxa de 100 coroane, anual, pe viaţă.

Vasile MARCU

Domnii **Ifrim Isopescul** şi Dr. **Christel** au întrat, totodată, şi ca membri ordinari, cu taxa lunară de câte 2 coroane.

Toţi ceilalţi s-au înscris parte ca membri ordinari, cu taxa de câte 2, 4 şi 5 coroane lunar, parte ca membri sprijinitori, ca domnii **Ioan Vatamaniuc**, **Constantin** şi **Vasile Chiraº**, gospodari din Suceviţa. Dl **Zaharie Zub**, primarul comunei Horodnicul de sus (unchiul prozatorului **Em Grigorovitza** – n.r.), s-a înscris ca membru ordinar, cu câte 25 coroane anual, solvind taxele, în sumă de 200 coroane, pe 8 ani înainte.

S-a purces, apoi, la alegerea presidentului, a comitetului, a consiliului de controlă şi a juriului societăţii, cu funcţiunea durabilă până la adunarea generală, din Septemvre 1902, şi au fost aleşi, prin aclamaţiune, ca president dl **Teofil T. Patraº**, iar domnii Dr. **Nicu Blându**, profesor **Ioan Chelariu**, Dr. **Matei Christel**, **Ambros Gribovici**, Dr. **Victor Iliuþ**, **Ifrim Isopescul**, **Georgi Popadiuc**, **Alecu Popovici**, Dr.

Ipolit Tarnavschi (viitorul director al internatului şi, în cele din urmă, mitropolit – n.r.), **Iorgu G. Toma** şi **Zaharie Zub** ca membri în comitet, care s-a constituit imediat, alegând unanim pe domnul Dr. **Ipolit Tarnavschi** de secretar, dl **Ambros Gribovici** casier, dl Dr. **Matei Christel** controlor, dl **Georgi Popadiuc** bibliotecar şi dl **Ioan Chelariu** inspector, pre când ceilalţi membri ai comitetului au rămas fără funcţiune.

În consiliul de controlă s-au ales domnii **Casian de Isar**, profesori **Elie Cãrãuº** şi **Ilie Berlinschi**, pe când juriul de arbitru este format din domnii consilier superior **Teoctist Tomaºciuc**, **Teodor Polonic**, **Eugen Tarnavsci**, **Ioan Avram** şi **Dumitru Paliuc**.

În fine, a relevat presidentul societăţii, în cuvinte foarte elogioase, spiritul nobil şi fapta măreaţă, demnă de imitare a marelui mecenat, domnului **Vasile Marcu**, care a dăruit tinerei noastre societăţi o sumă atât de considerabilă pentru realisarea frumosului scop ce i-a dat în vieaţă, a amintit, cu multă satisfacţie, spiritul caritativ al domnului **Ifrim Isopescul**, care documentează, la toată ocasia binevenită, că bunurile lumeşti, de care are parte, îi procură plăcere numai dacă le poate întrebuinţa spre binele poporului român, a cărui desvoltare şi progres îi zace la inimă, şi a închis adunarea cu un întreit „Să trăiască!" protectorul suprem al tuturor asociaţilor, Împăratul nostru Francisc Iosif I, care strigăt a fost repetat de toată adunarea.

Îmi mai rămâne să amintesc că Adunarea aceasta a avut onoarea de a fi frequentată şi de **academicianul nostru, de profesor Simion Florea Marian**, şi călduros felicitată, telegrafic, de către domnii **Artemi Berariu**, **George Volcinschi**, **Tãutul**, **Iftodi**, **Levescu**, **Brãescu**, de la petrecerea poporală din Boian; de dl exarh **Dimitrie Dan**, din Straja, şi de dl Dr. **Ambros Comoroºan**, din Dorna Candrenilor.

Apropiindu-mă de finea raportului, nu pot întrelăsa de a aduce, şi cu această ocasie, în numele societăţii, mulţămita cea mai adânc simţită domnului **Vasile Marcu** pentru mărinimoasa d-sale donaţiune, care i-a asigurat, pentru totdeauna, în inimele noastre un nobil titlu de eternă recunoştinţă şi cea mai vie şi sinceră mulţămită a tuturor copiilor cari vor beneficia de această donaţiune (din păcate, voinţa testamentară a generosului **Vasile Marcu** avea să fie ignorată de conducerea ciocoiesc-clericală, cum ar fi spus Iraclie Porumbescu, a internatului, elevii din

Frătăuți nebeneficiind de locurile gratuite, stabilite acum – n.r.).

Vrednică de imitat e şi pornirea nobilului suflet al domnului **Ifrim Isopescul**, care a asigurat, prin crearea unui loc liber în Institut, viitorul unui număr consecutiv de şcolari diligenți.

Deie Dumnezeu Românilor ca aceşti doi mari binefăcători ai neamului nostru să afle cât mai mulți imitatori, căci, cu cât mai multe stele de aceste vor luci pe orizontul încă întunecat al aspirațiunilor noastre, cu atât mai intensivă va fi şi lumina care vroim s-o răspândim în rândurile noastre.

Iar dacă aceste modeste şire (rânduri – n.r.) vor avea urmarea că cei ce le vor ceti vor întra ca membri în sânul societății noastre, care urmăreşte un scop atât de uman, atunci truda noastră nu va fi fost zădarnică şi răsplata frumoasă şi abundentă. / **I.G.T.** (Deşteptarea, nr. 53 din 11/24 iulie 1902, pp. 2, 3).

*

Internatul din Rãdãuþ. Duminică, în 21 Septemvre 1902 nou, a ținut societatea „Internatul de băeți români ort.or. din Rădăuț" prima sa adunare generală, cu o bogată ordine de zi.

Păcat numai că a fost atât de slab cercetată, atât din partea inteligenței, cât şi a poporenilor. Impresie deprimătoare a produs mai ales absentarea unei bune părți a clerului nostru şi minimala participare a învățătorimii, doi factori de cea mai mare importanță în procesul desvoltării culturale a poporului nostru, de la care cu drept cuvânt am aşteptat un mai viu interes şi o activitate mai intensivă.

Adunarea a fost condusă de presidentul societății, dl **Teofil T. Patra°**, care a acordat cuvântul, mai întâi, vicepreşedintelui, dlui **Iorgu Toma**, spre a da raport despre activitatea comitetului de la adunarea constituantă a societății, ținută în 20 Iuli a.c., până acuma.

Din raportul precis şi detailat al dlui **I.G. Toma**, estragem că comitetul a cumpărat pentru societate, în 4 August 1902, de la dl **Hermann Kisslinger**, proprietar de realități în Rădăuț, corpul tabular plasa Nr. 58, constătător din o parcelă de clădire, una de grădină cu pomet şi una de arătură, în estindere totală de aproape 90 prăjini, situat lângă gimnasiul de stat din Rădăuț, cu prețul de 7.300 coroane, solvabil în rate. Din toate punctele de vedere, apare acest contract pentru societate

foarte favorabil. Prețul minimal, în raport cu bunătatea locului şi aptitudinea lui pentru edificarea Internatului, arată, la evidență, dibăcia cumpărătorului.

Adunarea generală, luând la cunoştință celelalte comunicări şi date ale raportului despre numărul membrilor şi starea casei, şi-a esprimat, prin viul grai al dlui **Ioan Moldovan**, mulțămita sa pentru agonisirea acestui loc, menit să fie sălaşul atâtor copii doritori de o creştere națională, a aprobat emiterea a 172 liste de înscriere ca membri în societate şi a dat, cu unanimitate de voturi, fostului comitet absolutoriul.

După aceea, s-a păşit la alegerea noului president şi comitet, precum şi a diferitelor consilii şi secții. Presidentul a fost reales în persoana venerabilului igumen al sf. mănăstiri Putna, dlui **Teofil T. Patraº**, pe când dl **Iorgu G. Toma** a fost reales de vicepresident, dl părinte **Ambros Gribovici** din Gălăneşti de casier, dl **Iancu Avram** nou ales de secretar, dl **Ifrim Isopescul** din Vicovul de jos de controlor, dl catechet **Victor Þurcan** de bibliotecar, dl consilier superior de tribunal **Teoctist Tomaºciuc** de inspector al internatului, iar domnii Dr. **Matei Christel**, Dr. **Victor Iliuþ**, **Ioan Moldovan** din Vicovul de sus, Dr. **Ipolit Tarnavschi** şi **Zaharie Zub** din Horodnicul de sus de membri fără deosebită funcțiune (titlurile de „Doctor" aparțineau fie juriştilor, precum Christel şi Avram, fie preoților, precum ceilalți – n.r.).

În consiliul de controlă s-au ales, prin aclamațiune, domnii: **Ilie Berlinschi** din Frătăuțul nou, **Ilie Cãrãuº** şi **Casian de Isar**, iar în juriul de arbitri domnii: **Dimitrie Paliuc** din Frătăuțul vechi, **Teodor Polonic** din Satulmare, **George Popadiuc**, **Alecu Popovici** şi **Eugeniu Tarnavschi**.

Dintre propunerile comitetului remarcăm trei: întâia, reprodusă prin dl Dr. **Matei Christel**, privitoare la elaborarea unui plan al Internatului şi al unui prospect al speselor ridicării edificiului, spre care scop a căpătat nou alesul comitet mandatul de a întra, de timpuriu, în pertractări cu un inginer; a doua, predată de dl **Zaharie Zub**, ca comitetul să adreseze un apel călduros către bărbații de încredere prin toate comunele districtului, ca să colecteze cereale, fructe şi tot felul de lucruri trebuincioase, cari să le prefacă, apoi, în bani şi aceştia să-i trimită comitetului internatului; această propunere a fost viu sprijinită de către

dl **Vasile Chiraº** din Sucevița, care a promis că Sucevițenii, neavând locuri de arătură, vor dărui peatră şi lemn pentru ridicarea edificiului; în fine, a treia propunere, interpretată de dl **Alecu Popovici**, ca să se aranjeze, toamna aceasta, o petrecere poporală în stil mare, cu producțiuni teatrale, concert şi tombolă, la care să se poarte grijă de o participare în masse a inteligințeii şi poporului român, secții cu aranjarea acestei petreceri, în care secție au fost aleşi domnii: Dr. **Matei Christel**, **Tit Gribovschi**, Dr. **Victor Iliuþ**, **At. Levescul**, **Alecu Popovici**, **Vasile Zurcan** şi **Iorgu G. Toma**.

Toate aceste propuneri au fost primite unanim.

La punctul ultim al ordinei de zi, a propus dl **Iorgu G. Toma**, sprijinit fiind şi de dl **Dumitru C. Teleaga** din Burla, întroducerea de casete prin toate comunele districtului Rădăuț, precum există, prin unele locuri, pentru „Şcoala română".

Atât această propunere, cât şi cea a dlui **Eugeniu Tarnavschi** pentru redigearea (redactarea – n.r.) unui apel călduros către proprietarii mari români pentru ajuturarea societății la edificarea institutului au aflat aprobațiune generală, după care s-a încheiat adunarea.

Apropiindu-mă de fine, voi da espresie, ca raportor conştiincios, în puține cuvinte şi impresiei, care a produs-o această adunare generală precum şi toată ținuta Românilor față de întreaga societate, asupra mea.

Interesul general față de înflorirea şi progresul acestei societăți este între membrii ei încă slab, între toți ceilalți Români – încă disparent.

Câțiva bărbați – durere numai că-s puțini – se sacrifică, cu un devotament demn de măreția causei, pentru realizarea frumosului scop care a dat naştere acestei societăți, **mulþimea, însã, stã rece ºi nepãsãtoare, privind, din depãrtare, la sforþãrile celor puþini**, ce duc greutatea pe umere. Şi lucru ciudat! Tocmai cei mai mult angajați în cestiune, cei mai mult obligați să privească creşterea şi desvoltarea culturală a poporului nostru ca suprema chemare, ca ultima rațiune a existenței lor între şi în acest popor, aceia stau mai nepăsători deoparte!

O instituțiune culturală, a cărei înființare este imperios dictată de împrejurări, pretinde conlucrarea armonică a tuturora, asiduă muncă comună şi perfectă abnegațiune, căci acel ce nu se va mulțămi cu răsplata ideală a roadelor muncii sale va rămânea neîndestulat.

Internatul din Rădăuţ, în care vor primi copiii noştri o creştere curat națională, să fie punctul de concentrare al lucrărilor noastre, să fie terenul esclusiv al activității noastre pentru binele poporului, arena de nobilă luptă şi întrecere între toți Românii acestui mare district.

Preotul şi învățătorul au frumoasa misiune de-a desfăşura poporului încredințat conducerii lor marele folos al unei astfel de instituțiuni, de a-l face atent la jertfele reclamate de ea, şi sunt sigur că bunul şi darnicul nostru popor de la țeară va sprijini, din toate puterile, întreprinderea noastră.

Proxima ocazie de a documenta factic bunăvoința unora şi dărnicia celorlalți ni-o va oferi colecta de cereale, care se va face prin toate comunele. Apelăm, deci, de pe acum, la binevoitorul concurs al tuturor organelor autoritative comunale. / **I.G.T.** (Deşteptarea, nr. 72 din 15/28 septembrie 1902, pg. 2).

*

Societatea „Internatul de bãeþi români ort.or. din Rãdãuþ“ va aranja, Duminică, în 9 Noemvre st.n., în sala spațioasă a societății de tir din Rădăuț, o petrecere, al cărei venit curat este destinat pentru fondul de zidire al edificiului Internatului.

Din vastul şi bogatul program al acestei petreceri, a cărui publicare completă va urma în curând, amintim, deocamdată, spre orientarea tuturor doritorilor: representarea piesei „Cinel-Cinel“, de V. Alecsandri, cu coruri bine instruite, tablouri vivante, representând scene din viața poporului român, un bazar românesc bine asortat şi, în fine, dans.

Comitetul aranjator, sub conducerea vicepresidentului societății, domnului **Iorgu G. Toma**, e în febrilă activitate cu pregătirile necesare, pentru ca această întreprindere nouă şi neobişnuită în Rădăuți să corespundă pe deplin aşteptărilor (cronica spectacolului o reproduc în capitolul dedicat vieții culturale rădăuțene – n.r.).

Invitările se vor emite zilele aceste.

Începutul petrecerii, la 8 oare, seara. Întrarea 2 coroane de persoană.

Urmărind societatea cu întreprinderea aceasta un scop atât de nobil, este de dorit ca toată suflarea românească să-şi deie întâlnire la această petrecere şi ne rugăm, mai ales de domnii preoți şi învățători, să animeze

şi poporul de la ţară la participare numeroasă (Deşteptarea, nr. 79 din 10/23 octombrie 1902, pg. 3, anunţ reluat în nr. 82 din 20 octombrie / 2 noiembrie 1902, pg. 2).

*

Internatul din Rãdãuþ. Binefãcãtori. / Mult stimate domnule redactor!

Binevoiţi a da loc următoarei dări de samă şi, totodată, mulţămite publice în preţuitul-Vă jurnal.

În folosul fondului de clădire al „Internatului de băeţi români ort.or. din Rădăuţ" au binevoit, până acum, a contribui **urmãtorii binefãcãtori**:

Chiar la prima consfătuire în chestia internatului au donat prea venerabilitatea Sa dl consilier **Dionisie cavaler de Bejan** 100 coroane, dl superior **Ifrim Isopescul** 100 cor., dl oficiant la c.r. poşte **Gavril Teleagã**, ca cunună eternă pentru repausatul proprietar şi secretar comunal Petru Teleagă din Horodnic de jos, 20 cor.

La prima adunare generală, s-au colectat de la membrii înscrişi, anume: Prea Cuvioşia Sa dl igumen **Teofil Patraº** 1.000 cororoane (a solvit totul), Dr. **Nicolai Blându**, înscris cu 1.000 coroane (solvit 100 cor.), dl Dr. **Matei Christel**, înscris cu 1.000 cor. (solvit 100 cor.), dl Dr. **Victor Iliuþ**, înscris cu 1.000 cor. (solvit 70 cor.), dl **Ifrim Isopescul**, înscris cu 3.000 cor. (solvit deja 500 cor.), dl antiste **Zub Zaharie**, solvit 200 cor., dl **I. Vatamaniuc**, antiste Suceviţa, 10 cor., dl econom (administrator, arendaş – n.r.) **D. Chiraº**, Suceviţa, 10 cor.; ca contribuiri lunare solvesc, la aceeaşi adunare, pro August 1902, dl Dr. **Christel** 2 cor., dl antiste **Pauliuc Dimitrie** din Frătăuţul vechi 2 cor., dl paroch **Pauliuc** 2 cor., dl judecător **Iorgu G. Toma** şi **Iancu Avram** câte 5 cor., dl paroch **Polonic** 4 cor., dl veterinar superior **Constantin de Isar** 4 cor., dl cooperator (preotul al doilea din parohie – n.r.) **Mercheº** 2 cor., dl cooperator **A. Danilevici** 2 cor., dl superior (învăţător superior – n.r.) **I. Moldovan** 10 cor. pro 5 luni.

La adunarea alegătorilor, convocată de vrednicul domn deputat în dieta ţării şi consilier de tribunal, **Ilarion Onciul**, au binevoit dumnealui a solvi 20 coroane.

La apelul şi listele trimise în ţeară au răspuns, până acuma: Î.P.S.S. mitrolopitul Dr. **Vladimir de Repta** cu 100 cor., dl Dr. **Volcinschi** 40

cor., dl cooperator **Þurcan** (Cajvana) 10 cor., dl paroch **Georgian** 50 cor., dl Dr. **Animpodist Daºchievici** (Suceava) 20 cor., dl Dr. **I.G. Sbiera** (Cernăuţ) 20 cor., dl cooperator **Christofor Iliuþ** 10 cor., dl superior **Vlad** (Putna) 100 coroane, colectate în Putna, repausatul exarh şi paroch din Cajvana, dl **Vasile Þurcan**, 30 cor., dl superior **Fedorovici** (învăţătorul Fedorciuc, din polemicile „Deşteptării" – n.r.) din Suceviţa, pe listă colectat 26 cor. şi taxa pro Noemvre solvit 2 coroane.

Pe lista dumisale (lista învăţătorului superior Fedorciuc sau Fedorovici din Suceviţa – n.r.), au solvit (plătit – n.r.): învăţătoarea **Emilia Zugrav** 2 cor., **Mihai Roteliuc** 2 cor., **I. Vatamaniuc, Sofia Vatamaniuc, Gliceria Fedorciuc, G. Iþcuº, V. Stolerciuc, O. Vatamaniuc, D. Zaremba, V. Bogean, Ilie Procopovici, S. Bodnarescu** şi **Luca Bodnarescu**, toţi câte 2 coroane.

Domnul **Winkelhauer**, măestru de clădiri, un penale de 200 coroane solvit, un penale prin domnul judecător **I.G. Toma** 40 coroane; dl învăţător superior **Constantin de Isar** donat venitul unei comisiuni 10 cor., dl Dr. **Florea Lupu**, pe lista dlui director **Popadiuc**, donat 50 cor., o colectă făcută **între prieteni de dl jud. I.G. Toma** 32 coroane.

Onorata **societate Academia Ortodoxã**, venitul seratei aranjate în Rădăuţ, 163 coroane 80 bani, onorata **societate a damelor române**, jumătate din venitul seratei în Rădăuţ, 45 coroane; prin dl Dr. **I. Tarnavschi,** depunerile, respectiv contribuţiile la o fundaţiune în onoarea P.C. Sale mult meritului igumen **T.T. Patraº** din Putna, şi la care au contribuit dl paroch **G. Bacinschi** 6 cor, superiorul **T. Guga** 2 cor., superiorul **E. Hreniuc** 2 cor., mai mulţi gospodari 2 cor., parochul **T. Polonic** 10 cor., parochul **Nicolai Sbiera** (fratele lui **I.G. Sbiera** – n.r.) 2 cor., administratorul (de parohie – n.r.) **V. Maghior** 6 cor., cooperatorul **D. Teleagã** 6 cor., parochul **Alexandru Voievidca** (celebrul culegător de folclor, tatăl poetului **George Voevidca** – n.r.) 4 cor., superiorul **I. Fedorciuc** 2 cor., cantorul **P. Gherasim** 1 cor., parochul **V. Þurcan** 5 cor., cooperatorul **D. Þurcan** 2 cor., mai mulţi conventuali din Suceviţa 4 cor; la un loc, 57 coroane.

Dl teolog abs. şi suplent la gimnasiul din Rădăuţ, în loc de felicitări de anul nou 1903, donat 2 coroane.

Din caseta aşezată în „Clubul român" din Rădăuţ, 8 coroane 40

bani.

Comuna **Gãlãneºti** 56 coroane 10 bani şi 32 coţi de pânză, colectă făcută de epitropii bisericeşti **I. Bodnar** şi **I. Ungurean** şi la care au contribuit gospodarii şi gospodinele din Gălăneşti, pentru care dar dăruiască-le Dumnezeu ani buni şi îndelungaţi că pentru un lucru frumos au jertfit şi de lauda lumei s-au învrednicit. Numele donatorilor nu le numim, că doar prin însăşi faptele se laudă aceşti oameni de omenie, cari ştiu că numai prin şcoală vor ajunge toate câte sunt de lipsă pentru prosperarea neamului.

Venitul curat de la serata aranjată de comitetul societăţii însuşi, 745 coroane 62 bani.

Pe lista 158, au incurs de la P.C. Sa dl archimandrit **Emanuil Ciuntuleac** (Suceava) 10 cor., C.S. dl **Sidorovici**, anual, câte 6 cor., dl **I. Serota**, anual, 5 cor., C.S. dl **T.Ieºan**, anual, 5 coroane.

Următorii domni membri au solvit cotisaţiunile lunare:

Pro Septevrie 1902, dl judecător **Iancu Avram** 5 cor., dl judecător **Iorgu G. Toma** 5 cor., dl Dr. **Matei Christel** 2 cor., dl veterinar superior **Constantin de Isar** 4 cor., dl paroch **Pauliuc** 2 cor., dl cooperator **Mihai Dolinschi** 2 cor., dl cooperator **Alexandru Danilevici** 2 cor., dl profesor **I. Chelariu** 2 cor., dl cooperator **I. Berlinschi** 2 cor., dl catechet **Victor Þurcan** 2 cor., dl judecător **G. Tarnavschi** 5 cor., dl judecător **Alecu Popovici** 5 cor., dl învăţător **Larionescul** 2 cor., dl consilier superior de tribunal **T.Tomaºciuc** 20 cor., dl paroch **Dimitrie Dan** 2 cor., dl cooperator **A. Gribovici** 2 cor., dl superior **E. Isopescul** 2 coroane.

Pro Octomvrie 1902, dl paroch **Pauliuc**, dl Dr. **M. Christel**, dl **Victor Þurcan** câte 2 cor., dl judecător **I.G. Toma**, dl judecător **E. Tarnavschi**, dl judecător **A. Popovici**, dl judecător **I. Avram**, câte 5 cor., dl **Ilie Berlinschi**, dl **M. Dolinschi**, dl paroch **Dimitrie Dan**, dl cooperator **A. Danilevici**, dl Dr. **I. Tarnavschi**, dl superior **E. Isopescul**, dl cooperator **Mercheº**, câte 2 cor., dl paroch **de Andruchovici** 5 cor., dl cantor **I. Halip** 2 cor., dl consilier superior de tribunal **Tomaºciuc** 20 cor., dl învăţător superior **de Isar** 4 cor., dl cooperator **A. Gribovici** 2 cor., dl învăţător **Larionescul** 2 coroane.

Pro Noemvrie 1902, au contribuit: dl **M. Dolinschi**, Dr. **I. Tarnavschi**, dl **Victor Þurcan**, dl cooperator **I. Berlinschi**, dl Dr. **M.**

Christel, dl cooperator **Al. Danilevici**, dl cantor **I. Halip**, dl cooperator **Mercheº**, dl paroch **Pauliuc**, dl superior **E. Isopescul**, câte 2 cor.; dl veterinar superior **de Isar** 4 cor., domnii judecători **I.G. Toma, A. Popovici, I. Avram, E. Tarnavschi**, dl paroch **de Andruchovici** câte 5 coroane.

Pro Decemvre 1902, au contribuit: domnii judecători **I.G. Toma, I. Avram, A. Popovici, E. Tarnavschi**, câte 5 cor., dl consilier superior de tribunal **Tomaºciuc** 10 cor., dl veterinar superior **de Isar** 4 cor., dl profesor **Carauº** 4 cor., domnii Dr. **I. Tarnavschi**, cooperator **I. Berlinschi**, cooperator **A. Gribovici**, cooperator **M. Dolinschi**, cooperator **Mercheº**, Dr. **M. Christel**, superior **E. Isopescul**, învățător **A. Galan**, cantor **I. Halip**, câte 2 cor., paroch **de Andruchovici** 5 cor., paroch **Pauliuc** 2 cor., catechet **Victor Þurcan** 2 coroane.

Pro Ianuarie 1903, au contribuit domnii: **I. Berlinschi**, Dr. **I. Tarnavschi**, cantor **I. Halip**, antistele **Grigore a Leonti Lungu** (din Pârteşti), **A. Gribovici**, Dr. **M. Christel**, cooperator **A. Danilevici**, superior **I. Moldovan**, cooperator **D.P. Teleagã**, câte 2 coroane; domnii judecători **I.G. Toma, I. Avram, A. Popovici, E. Tarnavschi** şi paroch **de Andruchovici** câte 5 cor.; profesor **Carauº** 4 cor.; dl consilier superior de tribunal **T. Tomaºciuc** 5 cor.; dl paroch **Pauliuc** 2 cor., dl catechet **V. Þurcan** 2 cor., dl director (de şcoală, viitor primar al Rădăuților – n.r.) **Popadiuc** 1 cor.; dl superior **D.C. Teleagã** solveşte 2 cor. pro August 1902; dl superior **Poleac** şi dl învățător **Naherniac** câte 2 coroane.

Pro Februarie 1903, solvesc domnii: judecători **I.G. Toma, I. Avram, A. Popovici, E. Tarnavschi**, parochi **de Andruchovici** câte 5 cor.; veterinar superior districtual **Constantin de Isar** solveşte, pentru tot anul 1903, restul de 44 coroane; dl profesor **Carauº** 4 cor., domnii paroch **Pauliuc**, Dr. **I. Tarnavschi**, cantor **Halip**, antiste **Grigori Lungu** (Pârteşti), superior **Poleac**, învățător **Naherniac**, cooperator **Berlinschi**, cooperator **A. Danilevici**, superior **I. Moldovan**, superior **S. Maghior**, cooperator **A. Gribovici**, câte 2 cor.; director **Popadiuc** 1 cor., suplent gimnasial **Dumbravechi** 1 coroană.

Pentru toate aceste daruri pe altarul națiunei, exprimă, în numele comitetului, mulțămita cea mai cordială casierul societății „Internatul de băeți români ort.or. din Rădăuț“. / **Ambrosie Gribovici**, / ort.or. preot în

Gălăneşti (Deşteparea, nr. 19 din 6/19 martie 1903, pg. 3, şi nr. 21, din 13/26 martie 1903, pg. 5).

*

Internatul din Rãdãuþ. În drumul singuratic spre Vadul Vlădichei, din grădini înflorite răsare în măreție opera muncii entusiasmate a câtorva – puțini: internatul de băeți români din Rădăuț.

Din nespusa letargie națională a celui mai bogat şi mai românesc district, letargie ce făcu cu putință ca focarul cultural, liceul din Rădăuț, menit pentru luminarea poporului din district, să reprezinte numai un de tot neînsemnat fragment al autohtonilor, acest internat este unicul semn de viață de alta amorțită.

Cu gândul asuprit de temerile în viitor, ne încredințăm că, din numărul de peste 400 elevi liceali din Rădăuț, abia neînsemnata cifră de 50 ne aparține nouă. Nouă, în cel mai bogat şi mai românesc district, nouă, mândrului popor din viță romană.

Şi înfiorându-ne de tristele perspective pentru viitor, mereu grăbim paşii spre acel lăcaş care, ca o oază în nemărginitul pustiu al amorțelei, ne oferă speranța liniştitoare într-o soarte mai bună.

Intrăm. Clădire spațioasă, camere luminoase, darul mărinimiei unui **Marco** (gospodarul **Vasile Marcu** din Frătăuții Vechi – n.r.), mângâiarea activității zbuciumate a merituosului igumen **Patraº**, precum şi a celor puțini naționalişti devotați cauzei noastre.

Cu frunte senină, parcă cu regret adânc resimțit pentru greşitele îndoieli în viitorul nostru, ni se îndeasă pe buze o întrebare către prietenosul director al internatului (preotul **Ipolit Tarnavschi** – n.r.), ce are amabilitatea a ne conduce, întrebarea de numărul interniştilor. Şi veseli ne pregătim să auzim liberatorul cuvânt că numărul întrece aşteptările.

- Puțini, de tot puțini, sună răspunsul umilitor. Nu vedeți cât de primitivă este întocmirea internă, nu vedeți că are limită şi liberalitatea celor puțini însuflețiți, înțelegeți că mijloacele sunt insuficiente?

- Cum, întrerupserăm, într-un district bogat de comune româneşti limită?

- Să facem calculul. Contribuind fiecare comună politică numai 800 coroane în mediu, sumă de alta de batjocură, pe care, de exemplu,

comunitățile ovreeşti din țară le votează, anual, cu plăcere numai pentru împărțirea lor între sărmani, necum pentru creşterea tineretului, a „florii națiunii”, existența internatului ar fi, întrucâtva, asigurată. Şi doar în aceste comune prosperă atâția preoți, atâția învățători, care, pentru văditele lor merite între popor, cer cu drept cuvânt mărirea lefilor!

Comune țărăneşti sprijinind internatul de băeți, în număr covârşitor fii de țărani! Aflase-va, cândva, un cuvânt mai potrivit de atracțiune pentru massa mare, dorită de înlesnirea traiului, pute-va rezista mulțimea propagandei grijuliului, când deviza sună: internatul întemeiat de țărani pentru fii de țărani?

Iată, cu puțină artă, fără a reflecta la dărnicia singuraticilor, efectul dorit!

Mâhnit, replică amabilul director:

- Dar le-am încercat pe toate. Ne-am adresat preoților, învățătorilor, țăranilor, ne-am adresat şi comunelor politice şi de la aceste, afară de o unică excepțiune lăudabilă, am primit refuz, urmare a nepriceperii țărăneşti şi a indolenței conducătorilor. Ba nici chiar o mică colectă de victualii n-a putut reuşi, din aceleaşi motive binecuvântate.

Stăturăm gânditori. O adiere de vânt din partea Putnei aduse prin vârfurile arborilor un murmur tainic. Şoptea acest murmur blăstămul marelui Voevod adormit.

Cu o amicală strângere de mână, ne despărțirăm de întristatul director şi ne depărtarăm de internatul lui „Ştefan cel Mare“.

Iar în drum spre casă, marile probleme social-politice ne frământau creerii: mărirea lefii preoților şi ale învățătorilor (Gazeta Bucovinei, Anul VII, nr. 9 din 17 aprilie / 4 mai 1906, pg. 1).

*

Anunþ despre internatul „ªtefan cel Mare“ din Rãdãuþ. Internatul din Rădăuț stă la sfârşitul primului an al existenței sale şi comitetul, făcând o reprivire asupra acestui interval, constată cu deosebită satisfacție că jertfele considerabile aduse de corporațiuni şi de privați pentru înființarea, întocmirea şi întreținerea acestui focar cultural n-au fost zădarnice, ci au adus, chiar de la început, fructe de tot îmbucurătoare pentru elevii români adăpostiți la internat. De mult adecă – ba poate nicicând – n-a fost resultatul clasificației la gimnaziul din Rădăuț atât de

favorabil cu privire la elevii români ca în anul şcolar de curând espirat. Îndeosebi e remarcabil faptul că, între eminentiştii acestui gimnaziu, care trece de cel mai sever institut de învățământ din țeară, elevii internatului ocupă, calitativ şi numeric, primul loc. Aşa, de pildă, a avut clasa I-a, într-amândouă despărțituri, 5 eminentişti, dintre cari 4 au fost români. Clasa II-a, care număra, la sfârşitul anului, aproape 60 elevi, a avut numai 2 eminentişti, cari ambii au fost români şi elevi ai internatului. Unicul octavan din internat (**elevul Bolocan**) a trecut examenul de maturitate. Între 22 elevi, câți i-a avut internatul în anul şcolar espirat, numai unul n-a putut obține un rezultat bun la clasificație. Meritele ce şi le-a câştigat acest institut cu privire la elevii români ai gimnaziului rădăuțean, în privința didactică şi pedagogică-disciplinară, au fost recunoscute în termini elogioşi şi de directorul **de Mor** (Gabriel de Mor, al treilea director al gimnaziului – n.r.), cu prilejul unei conferențe.

După această privire scurtă asupra rezultatului favorabil al clasificațiunii, care orişicum în prima linie este a se atribui existenței unui internat românesc, aduce comitetul internatului următoarele la cunoştința prea venerabilei preoțimi, a prea onoratei învățătorimi, precum şi a tuturor părinților cari ar dori ca copiii lor să fie primiți la internat:

Elevii ort.or. români, cari cercetează o şcoală publică din Rădăuț şi doresc să fie primiți, cu începerea anului şcolar 1906/7 în internatul român „Ştefan cel Mare“, trebue să predee petițiile lor, adresate societății „Internatul de băeți români ort.or. din Rădăuț“, prin direcțiunea internatului, până cel târziu în 10 August a.c.

Societatea oferă elevilor primiți îngrijirea deplină (locuință, vipt, serviciu, luminat, încălzit) şi o instrucțiune temeinică, dară îşi rezervă dreptul de a hotărî însăşi condițiunile de primire şi, îndeosebi, taxa lunară de întreținere. Aceasta va fi conformă cu demnitatea, iară mai ales cu gradul de pauperitate a petentului. De aceea, va trebui să se alătureze fiecărei petițiuni ultimul testimoniu semestral (eventual, ştirile şcolare) şi un testimoniu de sărăcie.

Elevii care au petrecut deja un an la internat în condiții egale vor fi preferați celorlalți petenți. Aşijderea se vor considera mai mult reflectanții din acele puține comune cari au sprijinit internatul în decursul anului şcolar expirat cu colecte mai însemnate.

Locurile gratuite se vor putea conferi în cazuri excepţionale, în mod de tot minimal, acelor elevi cari, pe lângă demnitatea şi pauperitatea lor, vor fi aplicabili ca instructori de internat.

Şedinţa comitetului, în care se va decide asupra primirii în internat, va afla loc pe la 25 August stil nou, aşa că părinţii vor putea fi înştiinţaţi, cu toţii, înainte de 1 Septemvre, despre hotărârile luate ca, la caz de refuzare a petiţiei sau dacă nu li-ar conveni condiţiunile stătorite de comitet, să poată afla altă locuinţă pentru elevi.

Părinţii sau locoţiitorii acestora au să prezinte la 1 Septemvre, demineaţa, elevii primiţi directorului, solvind anticipativ şi în cuota lunară pro Septemvre impusă de comitetul societăţii, precum şi eventualele contribuiri în victualii, dacă le va pretinde societatea.

Elevii care au rămas în restanţă cu oareşicare sumă din anul şcolar expirat pentru întreţinerea lor, nu vor fi primiţi până ce nu-şi vor achita datoria veche, dimpreună cu plata lunară pro Septemvre.

Prezentându-se elevii, au să aducă cu sine: 1 perină cu 2 feţe, 1 plapomă cu 2 prostiri, precum şi alte 2 prostiri pentru acoperirea mindirului ce-l primeşte fiecare elev din partea internatului, 2 ştergare şi din toate schimburile îndeajuns. De spălatul acestora au să se îngrijească părinţii. De asemenea, trebue să aibă fiecare elev câte o perie de straie, 2 perii pentru păpuci, o periuţă pentru dinţi, 1 peptene des şi altul rar.

La acest prilej, apelează comitetul internatului, îndeosebi la onoratele antistii şi comitete comunale ale comunelor fruntaşe din districul Rădăuţului, ca să binevoiască a vota fiecare pentru acest adăpost al tineretului şcolar câte o subvenţiune anuală amăsurată, căci, în acest mod, existenţa internatului ar fi asigurată, ba s-ar putea reduce şi taxele întreţinerii elevilor.

Venerabila preoţime este respectuos rugată a lucra cu toate insistenţa în această direcţie, precum şi a iniţia, la toamnă, colecte în cerealii, mai ales în acele comune cari au copii la internat.

Rădăuţ în August 1905 / **Teofil Patraº**, preşed. / **Iancu Avram**, secretar / Dr. **Ipolit Tarnavschi**, director al internatului (Gazeta Bucovinei, nr. 32 din 23 iulie / 5 august 1906, pp. 1, 2, anunţ reluat şi în nr. 34 din 30 iulie / 12 august 1906, pg. 2).

*

Internatul din Rãdãuþi. / Cinstite domnule Redactor,

Am cetit în numărul 29 al prețuitei gazete „Foaia Poporului“ cum că domnii au de gând să puie la târnatu (internatul) din Rădăuți un director nou. Mi-am frământat, de două săptămâni, gândul cum aş face ca să fiu băgat în samă cu vorbele mele la cinstita dumilorvoastre redacție şi iacă-tă m-am pus să Vă scriu că ce gânduri am avea şi noi, țăranii, despre târnat (internat).

Ştiți, eu am slujit la oaste ca cătană proastă şi în țimbra noastră erau răgute (recruți) şi 2 feciori de popă şi unul de profesor; dară noi, cătanele, eram tot una şi nu ni spunea nici căprariu‘, nici domnu‘ laitn (sublocotenent) că am fi mojici şi nu făcea nicidecum deosebire între noi, feciorii de țărani, şi feciorii de domni. Şi aşa mi-am gândit că ar trebui să facă şi noul ales director la târnatu‘ din Rădăuți, adică să nu se facă deosebire între copiii de țărani şi între cei de domni, căci banul nostru, a țăranului, îi tot aşa de bun ca şi banul domnilor, numai cu deosebirea că noi, țăranii, n-avem lefi grase şi că câştigăm banu‘ tare greu şi, dacă muncim şi-i băgăm pe băiații noştri la târnat, apoi vrem să fie şi ei cătați omeneşte şi îngrijiți şi hrăniți, căci, dacă poate şi plătim noi ceva mai puțin decât feciorii de domni, atunci nu uite domnii că târnatu‘ capătă multe mii de coroane ajutoare de la țară şi împărăție şi aceşti bani tot trebuie scoşi din bir şi de pe spatele noastre. Pe noi, țăranii, tare ne amărăşte dacă vedem că băiații noştri trebuie să-i slujască pe domnişori şi, de altcum, nu-i prea bagă în samă.

Şi, deoarece-s amărât în sufletul meu, vreu încalte să Vă spun multe cele. Aş gândi că ar fi bine să fie aşa (articolul acesta polemic a fost scris după avansarea directorului Ipolit Tarnavschi la Consistoriul din Cernăuți, dar înainte de numirea noului director – n.r):

1) Dacă noul director ar fi să aibă poate pământ de lucrat, apoi să nu-i puie pe băiații noştri la munca câmpului, căci pentru asta am putea noi, țăranii, să-i ținem acasă ca să ne ajute la gospodărie. Noi ne tragem şi-i dăm la şcoală ca să învețe carte şi nu ca să lucre pământul domnului director. Şi să nu bănuiți vorba: noul director să nu-i puie băieții în poloboc, când îi trece pe lângă şcoală în țarină, ca să nu-i vadă directorul şcolii, ci mai bine să-i puie şi să-i mâie la carte.

2) Noul director să deie poruncă aspră ca să se spele băiații la

târnat în fiecare zi, ca să nu capete râie şi, dacă s-ar mai tâmpla ca să capete un băiat sau altul râie la târnat, atunci să-i lecuiască acolo şi să curăţască târnatu‘, da‘ nu să-i mâie acasă, la părinţi, ca să-i împle pe ceilalţi copii de prin cele sate de râie şi să fie de ruşinea satului.

3) Dacă s-ar tâmpla că s-ar bolnăvi vreun copil de coriu, spre pildă, sau de altă boală, atunci directorul, care va fi nou ales, să nu-i mâie băiaţii îmbolnăviţi ca pe nişte vite acasă, ci să cheme doftorul la târnat şi să-i lecuiască, iar ca să nu se umple ceilalţi băiaţi, să-i puie într-o casă anume pentru bolnavi şi să-i grijască acolo, da‘ nu să-i încuie acolo singuri şi să-i lase singuri ca pe nişte câni, căci şi feciorii de ţărani îs oameni şi nu vite.

4) Asemenea să nu fie băiaţii noştri din târnat nişte hamali! Mărfurile pentru târnat să le ducă slugile acasă, da‘ nu să-i ieie pe băiaţii noştri de la carte şi să-i mâie ba după saci cu făină, ba după var şi câte mai multe.

5) Dacă s-ar tâmpla ca directorul ce se va alege din nou să nu mănânce cina acasă, la târnat, ci undeva în târg, la casina nemţească, atunci să nu fie slobod ca şcolerii din târnat să îmble serile, ducându-i cina domnului director în târg.

6) Băiaţii noştri să nu facă slujbă la târnat, ca să nu se tâmple, cum s-a mai tâmplat, că, ştergând un băiat de-ai noştri cilindrele, să se taie şi să se calicească la mână şi-apoi să nu poată nici scrie, nici îmbla la şcoală.

7) Dacă s-ar tâmpla ca noul director să ţie vite, atunci băiaţii noştri să n-aibă a griji de vite, tăind la sicică şi la sveclă şi mestecând ciubăru‘ pentru vite.

8) De sărbătorile nemţeşti, aşa, de pildă, de Crăciunul nemţesc sau, bunăoară, de Duminica Mare a Nemţilor, să nu-i silească noul director cu musai pe băiaţii noştri ca să plece acasă, căci noi plătim la târnat cu luna şi, dacă-i mână acasă, atunci ni fac domnii cheltuieli mari, căci noi trebuie să plătim trenul ori trăsura şi băiaţii nu învaţă acasă nimică. Asupra acestui punct Vă scriu mai mult, căci chiar anul ista s-au tâmplat că profesorii, iştii nou veniţi la Rădăuţi, li-au spus băiaţilor să nu meargă de sărbătorile nemţeşti acasă, ba chiar directorul ăst nou (**Leonida Bodnarescul**, noul director al gimnaziului – n.r.) au intrat prin clase şi li-au dat de grijă şcolerilor ca să înveţe şi le-au spus că gazdele n-au voie

să-i mâie pe băiați, cu de-a sâla, de sărbătorile nemțeşti acasă, iară la târnat li-a spus doamnă băiaților că au fost la şedință şi că s-au hotărât la şedință că toți băiații trebuie numaidecât să plece şi de sărbătorile nemțeşti acasă, că la târnat nu mai capătă de mâncat; şi aşa s-a tâmplat, că gospodarii n-au ştiut nimică că au să vie băiații şi de sărbătorile nemțeşti acasă, şi o samă de băiați s-au pornit, pe vreme rea şi pe răceală, până la Părteşti, acasă, şi neputând de oboseală au ajuns, spre sară, într-un sat şi au fost găzduiți de milă de un gospodar, şi abia a doua zi au sosit acasă la dânşii, la Părteşti. Aşa departe am ajuns noi, țăranii, ca să ni mâie copiii acasă cu sâla, parcă-ar fi nişte prăpădiți şi parcă-ar sta degeaba şi fără plată la târnat? Ba chiar dacă poate sta, ici-colea, unul degeaba la târnat, atunci gândim noi cu mintea noastră că nu-i cu cale a-i mâna în drum ca pe nişte câni.

9) La târnat să-i caute pe băiații noştri un domn doftor român şi nu un străin, cu care nu se pot înțelege băiații noştri.

10) La târnat să n-aibă voie domnişorii din clasele cele mai nalte să încuie uşile şi să joace pe bani în cărți, ci mai vârtos cei mari să le fie de pildă celor mici şi să-i învețe şi să li ajute la învățătură şi să-i ispitească în fiecare zi.

11) În loc de fete tinere, să fie la târnat primite ca slugi femei gospodine, cari să ştie căuta de băiați, ca să nu îmble la şcoală nelăuți şi nepieptanați şi neschimbați.

12) Dacă s-ar tâmpla ca să slujască la domnul director o soră ori vreun frate a unuia dintre şcolari, atunci să n-aibă voie doamna ori domnul director a-i da afară pe şcoleri din târnat numai din pricină că fratele ori sora şcolerului n-ar mai vrea să slujească la doamna din târnat.

13) Dacă ar fi să mai fie alegeri în țară, atunci directorul din târnat să n-aibă voie a li spune băieților sau părinților lor că n-au ce căuta la târnat **dacã vor glãsui pentru domnul Tofan** (semnatarul articolului, **Costan Andron**, îşi ascunde sub pseudonim identitatea de susținător al Partidului Democrat Țărănesc al lui Aurel Onciul, partid care-i ridică pe învățători împotriva preoților, după cum se va vedea în capitolul următor; în presa onciulistă, „Costan Andron" va desfăşura o bogată şi agresivă activitate – n.r.). Băieții să-şi păzească cartea, da' nu alegerile, căci ei îs încă brudii la minte şi nu trebuie să li se strice inima chiar la târnat

pentru că tătuca lor au glăsuit pentru cutare sau cutare.

14) Lemnul ce-l capătă târnatu‘ de la fondus pe bani ieftini să rămâie tăt pentru târnat şi noul director să n-aibă voie a face gheşefturi cu lemne şi să n-aibă voie a le vinde altora din târg cu preț bun.

Cinstite domnule redactor, V-aş mai spune multe de târnat, dară ştiți că celui înțelept nu trebuie să-i dai cu bota în cap. Noi, țăranii, năcăjiți cum suntem, vom strânge, la toamnă, cu dragă inimă pâne şi vom duce-o la târnat, şi om duce tot acolo frupt şi ouă, numai să vedem că directorul nou ales să ni țâie băiații bine, ca să nu fie supărare. Nădăjduim că nu Vă veți supăra de vorba unui om de la țară şi vă mulțumim că faceți bine a ni tipări această scrisoare.

Vă dorim sănătate şi voie bună şi vă rugăm să mai veniți în părțile noastre, ca să vedeți ce pagubă mare ni-a făcut apa.

Costan Andron

La această scrisoare a unui gospodar fruntaş din districtul Rădăuțului, adaogem şi noi o întrebare: După cât ştim, **regretatul Marcu** (**Vasile Marcu**, care a donat 17.000 coroane pentru întemeierea internatului -–n.r.) din Frătăuțul-vechiu dispusese, prin testament (şi prin condiționarea uriaşei donații – n.r.), ca cinci copii din Frătăuțul-vechiu să fie ținuți degeaba în internat, din venitul fundațiunii sale. Vedem că această dispoziție a testamentului nu se observă. Ne permitem a întreba: De ce şi până când nu? (Foaia poporului, nr. 31 din 16 iulie 1911, pp. 3, 4).

*

Internatul din Rãdãuþi (Replica lui Ipolit Tarnavschi – n.r.). / Mult onorate d-le Redactor,

Nu mă provoc la nici un paragraf, ci apelez la obiectivitatea D-Voastre şi sunt convins că nu-mi veți denega dreptul de a mă apăra. Îmi iau, deci, libertatea a Vă transmite următoarele şire, cu rugămintea respectuoasă ca să binevoiți a dispune publicarea lor:

Onoratul public cititor va fi observat că, în decursul anului chiar acum espirat, au apărut mai multe notițe, cari critică mai toate instituțiile româneşti din Rădăuți. Aceste notițe – fie ele semnate de Rotar sau de Andron, de Stan sau Bran – poartă acelaş timbru. Scoțând în relief pretinse neajunsuri la aceste instituțiuni, autorul acestor critice îmi aplică apoi

mie, regulat, câte o lovitură amicală. Unele aluzii stereotipe (casina germană etc.) îl vădesc, în mod prea bătător la ochi, de autor pe unicul meu contrar, ce l-am avut în tot timpul petrecerii mele în Rădăuți. E lucru nostim că instituțiuni cari au funcționat în mod ireproşabil, prin un şir întreg de ani, deodată să dea toate în calea racului ca: Internatul, „Filiala Şcoalei Române“, Clubul, Prăvălia (Română – n.r) etc. Şi e mai nostim că la toate acestea numai eu să port vina, pe când opinia publică a Românilor rădăuțeni îmi va adeveri, orişicând, că chiar eu am conlucrat mai mult şi în mod conştiincios şi desinteresat la toate aceste instituțiuni, din cari mai multe de mine au fost inițiate.

Aceste şire le trimit înainte ca să ştie onoratul public cetitor prin ce pizmă trebuesc privite exspectorațiuni de acestea, provenite din isvorul tulbure al duşmăniei personale. La acest isvor trebuie redus şi articolul care se ocupă de internatul din Rădăuți şi care a apărut în n-rul 31 al prețuitului D-voastre ziar. Cum că e aşa, aceasta demonstră timpul aparenței acestui articol. Dacă, într-adevăr, au fost neajunsuri la internat, trebuiau ele discutate în public, cât timp am avut eu încă conducerea. Pe atunci, autorul ar fi avut cel puțin pretextul că voieşte sanarea răului. Astăzi, însă, după ce am depus eu conducerea şi am părăsit Rădăuțul, articolul se prezentă simplu ca un act de răsbunare personală.

Acest articol îl iscăleşte onoratul meu contrar cu numele unui fictiv fruntaş, care nici nu există în districtul Rădăuțului, cum nu există nici în Rădăuți un „Haralampie Rotar“, pseudonimul pus sub un articol premergător, care s-a ocupat cu filiala „Şcoalei Române“ din Rădăuți.

Autorul îşi întroduce articolul cu învinuirea că la internatul din Rădăuți s-ar fi făcut deosebire între feciorii de țărani şi între cei de domni, ceea ce l-a jignit pe domnul „Costan Andron“. E direct comic dacă, după un serviciu preoțesc de 18 ani, petrecut în mijlocul poporului țărănesc, ți se aplică lecții dintr-o parte atât de puțin chemată cum ai să umbi cu țăranii şi cu copiii lor.

Crezi dumneata, domnule contrar, că m-ar fi răbdat ţăranii rădăuţeni, de la început şi până la mutarea mea, prin 12 ani, în fruntea însoţirei raiffeisiane, dacă n-aş fi ştiut umbla cu dânşii spre deplina lor mulţumire?

Crezi că m-ar fi ales pe mine, în mai multe rânduri unanim, în comitetul comunal, dacă n-ar fi încredinţaţi că numai bine li-am voit? Dară nu numai la mărturia Rădăuţenilor, care încă au avut copii la internat, ci la mărturia tuturor poporenilor din district mă provoc liniştit. Toţi mi-au mulţămit, de repeţite ori, pentru tot binele de care au avut parte copiii lor, dintre cari unii se află de 4-6 ani la internat. Dacă, într-adevăr, ar fi fost, cândva, stări la internat cum le descrie autorul, oare ce i-ar fi constrâns pe părinţi de a-i băga pe copiii lor, ani de-a rândul, sub o conducere atât de nepotrivită? Dară şi mărturii de ale elevilor pot induce, cari toate arată cât de nemotivată e o astfel de inculpare.

Astăzi se află mai mulţi tineri – foşti elevi de-ai internatului – la universitatea din Cernăuţi, ca, de pildă, **Bolocan, Lupu, Ichim** etc., cari m-au vizitat timp îndelungat după părăsirea internatului şi mi-au mulţămit pentru conducerea şi îngrijirea părinţească. Iară la finea anului şcolar curent, auzind elevii internatului că mă mut din Rădăuţi, au dorit numaidecât ca toţi să-şi iaie rămas bun de la mine.

La o avorbire a prefectului internatului, a dlui Dr. **Pãsãilã**, care i-a condus la mine, li-am răspuns elevilor dându-li învăţături corespunzătoare. A urmat, apoi, o scenă care m-a impresionat adânc. Când li-am întins mâna, de rămas bun, toţi elevii au început a plânge; copiii de ţărani deopotrivă cu cei de domni. Şi aceste lacrimi, această recunoştinţă mută a unor suflete neotrăvite de curente politice şi de dorul răsbunării, mi-au fost cea mai frumoasă satisfacţie pentru munca mea, care am prestat-o în decurs de 6 ani. De faţă a fost şi un student din România – dl Vârtosu – care, trecând prin Rădăuţi, a fost găzduit la internat şi care, povestindu-şi călătoria prin Bucovina, a istorisit în multe locuri despre cele petrecute la internatul din Rădăuţi.

Asupra acestui punct am insistat mai mult, deoarece e vorba de spiritul conducerii unui institut public, de principiul şi sistemul lor. La celelalte puncte însă voi căuta să fiu cât se poate de scurt, căci, fiind ele în cea mai mare parte de însemnătate prea inferioară – sau chiar ridicole

–, mi-i teamă că, prin replice lungi, aş plictisi onoratul public cetitor, abuzând şi de ospitalitatea prețuitului D-voastre ziar.

ad 1, 4 ºi 7 – Pentru economia mea, care a sprijinit foarte mult susținerea internatului, am avut constant 3 servitori, afară de 4 servitoare în interiorul internatului. De aceea n-am avut lipsă să recurg la ajutorul elevilor din internat. Lucruri servile, cum le induce autorul corespondenței, nu le-au săvârşit nicicând elevii, iară invențiunea cu polobocul ar fi bine să o patenteze contrariul meu.

ad 2 ºi 4 – Ca să nu se întâmple îmbolnăviri la un internat, aceea nu o poate împiedeca nici un director din lume. Tot aşa nu poate el opri pe părinți ca, cu permisiunea medicului, să-şi iaie copilul îmbolnăvit acasă. Fără părinți şi fără permisiunea medicului însă nu s-a trimis nicicând un elev bolnav din internat. De altfel, observ că elevii internatului, fiind de-a rândul copii din case de gospodari buni, au fost foarte curăței, aşa încât, în privința aceasta, într-adevăr nici n-am avut pricină să intervenim cu rigoare.

ad 5 – Punctul 5 mi-a făcut impresia ca şi când onoratul corespondent ar fi pus un detectiv ca să-mi observe toți paşii. E drept că n-am mâncat, totdeauna, cina acasă. Dară dacă stai la socoteli la prăvălie, apoi la bancă până la 10 şi 11 oare noaptea – mai ales vara, când oamenii se întorc cam târziu de la lucrul câmpului, mănânci unde apuci, chiar şi la urgisita casină – ba, câteodată deloc – ceea ce-l asigur pe dl corespondent că încă mi s-a întâmplat. Dacă era de lipsă, însă, ca în timpul absenței mele de acasă să mi se trimită ceva, am avut pentru aceasta, totdeauna, servitori îndeajuns.

ad 6 – Că s-a tăiat un băiat cu un cilindru e adevărat, nu e adevărat, însă, că din cauza aceasta a trebuit să se absenteze de la şcoală, fiindcă lesiunea era prea neînsemnată. Dl corespondent îmi va concede, însă, că astfel de lucruri nu se pot evita într-un institut de peste 70 de elevi. Chiar dl corespondent însuşi ştie prea bine că, cu toată priveghierea profesorilor şi a conducătorului paralelelor, **elevul Bâcu** a fost lovit de oiştea unei trăsuri şi dat jos, aşa că prea uşor putea să rămână stâlcit. Cu mare greu am liniştit, atunci, pe mama speriată a elevului. Cu toate aceste, nu mi-a venit în gând de a construa din această întâmplare nenorocită îndată o acuză gravă la adresa cuiva, pe când față de mine se înduc tocmai din

acea parte lucruri cu mult mai mici, numai spre a potoli urâcioasa poftă a răsbunării.

ad 8 – Ce se atinge de sărbători, cari poartă numele de „ferii“, am purces totdeauna strict după dispozițiunile comitetului internatului, cari sunt protocoale şi au trebuit să-mi servească de normă. Dacă au dorit dl conducător sau profesorii paralelelor să întroducă inovațiuni în privința aceasta, n-au avut decât să se pună în conțelegere cu comitetul internatului, ceea ce nu s-a făcut.

ad 9 – Cât despre medic român, ştie încă prea bine dl corespondent că unicul medic român din Rădăuți e foarte ocupat, aşa încât numai foarte arareori îl poți afla. Numai din această cauză a trebuit comitetul să angajeze un medic străin, care însă şi-a împlinit îndatoririle în mod foarte conştiincios.

ad 10 – Instrucția şi ispitirile s-au ținut, întotdeauna, sub privighierea prefectului, a dlui Dr. (în teologie – n.r.) **Pãsãilã**, care a fost angajat de mine anume spre acest scop. Şi cum că instrucția şi privighierea au fost foare bune, asta o dovedeşte doară, într-un mod mai presus de orice îndoială, rezultatul clasificației, care a reuşit de tot bine. Cei mai buni elevi ai paralelelor, pe cari şi dl conducător i-a recomandat de repețite ori ca modele de sârguință şi purtare, sunt doară elevi ai internatului ca: **Grigorovici, Bodnar, Huþuleac, Ciornei, Bâcu, Sorocaniuc** etc etc. Pre cei doi dintâiu numiți, dintre cari unul se află deja în servici la un German, i-am recomandat cu deosebită căldură dlui prezident al internatului spre primire, astfel că el numai mie şi generozității Înalt Prea Cuvioşiei Sale, a părintelui Arhimandrit (**Teofil Patraº**, egumenul Putnei – n.r.) au să mulțumească că sunt studenți. Iară elevii români ai gimnaziului de stat german, câți sunt la internat, pe lângă că sunt încă foarte buni, au primit, prin stăruințele mele, mai toți burse din fonduri şcolare internaționale, ca, de pildă, elevii: **ªanta, Spânu Petru, Spânu Domiþian, Colibaba, Simota, Sofroni** etc.

Şi cine cunoaşte pe aceşti elevi, pe cari i-am crescut şi condus prin 4, respective 6 ani, trebuie să spună cu cuget curat că ei nicicând n-au putut da pildă rea la elevii mai mici. Dară la ce să lungesc vorba? Pentru onoratul public am indus destul, iară în contra prejudețelor dlui corespondent şi zeii s-ar lupta în zădar.

ad 11 – La acest punct e greu să rămâi serios. N-am ce răspunde, decât doară să-i dau urmaşului meu sfatul ca, la angajarea servitoarelor, să se pună în conțelegere cu dl corespondent, dacă nu voieşte să o pățească ca mine.

ad 12 – Ceea ce induce aici e iarăş denaturat. Elevul respectiv n-a fost eliminat pentru că soră-sa n-a vrut să slujească, ci a ieşit singur, înainte de a mântui soră-sa slujba – din cauza că epitropul său n-a mai voit să-l susțină; şi, fiind respectivul elev foarte slab, ceea ce o ştie şi dl corespondent, nu m-am aflat îndemnat de a-l anima ca să studieze numaidecât mai departe.

ad 13 – Conținutul acestui punct îl declar de un neadevăr sfruntat şi de o calomnie revoltătoare. Constat, şi-mi dau cuvântul de onoare, că nicicând, nici cu un băiat şi nici cu părinții băieților din internat n-am vorbit de alegeri, fie pro, fie contra. Îmi pare rău că, fiind dl „Andron" un corespondent vechiu, şi-a stilizat învinuirea aceasta astfel că nu pot recurge la tribunal spre a obține satisfacția cuvenită.

ad 14 – Ce se atinge de pretinsele „gheşefturi" cu lemne, constat că încălzitul internatului era cu totul în seama mea. Internatul n-a cumpărat nicicând lemne, prin urmare nici n-a putut să aibă lemne proprii. Spre orientarea onoratului public cetitor, observ că, cu plata de 20 coroane de băiat, am trebuit eu să grijesc de menajarea elevilor şi a servitorilor, de lemne, de lumină şi de ținerea unui prefect (cu sensul de pedagog – n.r.). Dacă va lua în samă şi urmaşul meu, sub aceste condițiuni, conducerea internatului, va vedea el, în curând, ce „gheşefturi" va face. Orişicum îi doresc din inimă ca, la timpul său, să aibă cel puțin altă răsplată, decât cum am avut-o eu.

În urmă, declar că, călătorind în străinătate spre recreare, nu voi putea răspunde la timp la o eventuală prourmare a problemei pornite din partea onoratului meu contrar.

Mulțumindu-vă, cu tot respectul, pentru bunăvoința D-voastre, mă subsemn cu cea mai distinsă stimă.

Dr. Ipolit Tarnavschi, / fostul conducător al internatului din Rădăuți (Foaia Poporului, nr. 33 din 30 iulie 1911, pp. 5-7).

D-ale învăţământului rădăuţean

Învãþãtori bravi pentru sfânta causã. Din giurul Rădăuţului ni se scrie: „Binevoiţi a aduce la cunoştinţa publică, prin preţuitul nostru ziar „Gazeta Bucovinei“, că, cu ocasiunea întrunirii conferenţei districtuale învăţătoreşti, care s-a ţinut la Rădăuţ, în zilele 11, 12 şi 13 Iuniu nou 1896, prin stăruinţa domnilor învăţători **George Brãilean** din Bilca, **Eugeniu Siretean** din Badeuţ şi **Efrim Isopescul** din Vicovu-de-jos, s-a colectat, în folosul internatului de studenţi români din Cernăuţ, considerabila sumă de 873 florini de la 48 învăţători şi învăţătoare şi de la dl preşedinte al respectivei conferenţe, ca inspector c.r. districtual şcolar din Rădăuţ, căruia numai recunoscători putem să-i fim pentru bunul început ce, ca inspector, l-a făcut în mijlocul învăţătorilor. Acestea doresc să fie publicate, cu atât mai ales, fiindcă, peste câteva zile, asemenea conferenţe învăţătoreşti au să se ţină şi în celelalte districte şi sperez mult că ne vor imita şi alţi colegi ai noştri.

Lista, împreună cu suma de 873 florini, se află în mâna dlui învăţător G. Brăilean, care, în curând, o va trimite la locul destinat. / Un membru al conferenţei“.

Faptul în sine vorbeşte atât de elocuent, încât imposibil e ca unic să rămână chiar şi în mijlocul celorlalte corporaţiuni învăţătoreşti (Gazeta Bucovinei, nr. 45 din 6/18 Iunie 1896, pp. 3, 4).

*

Cursul privat pentru copile de la ºcoala de ºase clase de copile din Rãdãuþi. Împărţirea testimonielor (diplomelor de absolvire – n.r.) în cursul privat de două clase au aflat loc în 1 Iuliu 1902.

Resultatul clasificaţiunei a fost următorul: 1. În anul întâiu au fost înscrise 27 de copile, dintre cari 27 au fost clasificate, şi anume: 21 de copile au avut primă şi 3 preferinţă; 2. În anul al doilea, au fost înscrise 18 copile, 16 au fost clasificate, absolvând cursul 8 copile cu primă şi 8 cu preferinţă.

Banii şcoalei (taxele şcolare – n.r.) s-au redus, de la 10 coroane, la 6 coroane, iară copilele sărmane şi diligente au fost parte eliberate de

banii şcolii, parte au plătit numai pe jumătate.

Testimoniele acestui curs privat au tot aceeaşi valoare ca şi testimoniele de la şcoalele statului, şi cursul şcolar se frecuentează mai ales de copile care năzuesc a-şi asigura pânea viitoare prin studiu.

Învățământul se împărțeşte de profesorii gimnasiului local, precum şi de învățătorițele şcoalei de 6 clase de copile.

Făcând subsemnata conducere şcolară, prin publicarea acestor şire, onoratul public din districtul Rădăuțului luător de samă, sperează cum că frecuentarea cursului amintit va fi, în anul viitor, 1902/3, mai mare decât în anul şcolar trecut.

Ana Voronca, Conducătoarea şcoalei de 6 clase de copile.

*

Din Rãdãuþ. Din vechea mitropolie românească pătrund în țară veşti de tot triste. Afară de Horodnic, mai toate satele din districtul acesta dorm în „dolce far niente". Câtă inteligență ni-au dat Vicovul de sus şi de jos, sate destul de avute, o poți număra pe degetele de la jumătate de mână; despre aceasta, însă, voi vorbi altădată, acuma mă mărginesc la Rădăuțul însuşi.

Într-acest oraş vechi românesc uitat de Dumnezeu, locuit, odinioară, numai de Români, care au devenit prada străinilor, numai prin vina lor înşişi românii sunt, astăzi, tratați ca nişte heloți.

Dacă cerc numărul analfabeților, îl aflu atât de mare sau şi mai mare decât în satul cel mai decăzut. Şi de ce? Pentru că cei chemați nu cheamă toți copiii la şcoală! Aşa, de exemplu, pe strada Frătăuțului afli o mulțime de copii români neînşcolați, pe când copiii celorlalte lifte cercetează şcoala foarte regulat, sub paza ochiului de Argus al vecinicului director. De copiii români nu se interesează nici consiliul şcolar local, nici „vrednicul" director, ba acesta s-a şi lăudat că el are să i-o facă superiorului N.N. ca să nu vie nicicând, în locul său, la Rădăuț şi în acest adevăr i-a succes aceasta de minune, înşcolind Dumnealui toți copiii de confesiunea romano-catolică, lăsând pe cei ort.or. români în ştirea Domnului, făcând aşa dintr-o şcoală curat românească una nemțească.

Cât a stricat el neamului românesc, de la începutul activității sale în Rădăuț până în prezent, o înțelegem noi, toți, dar nu o ştiu toți aceia a căror existență a nimicit-o el prin ținuta sa.

Pe acest director, cu 44 ani de serviciu şi tot atâtea decrete de laudă, îl recomandăm guvernului ca să-l facă inspector şcolar de ţară, spre a putea nimici mai degrabă neamul românesc, fiindcă în Rădăuţ n-are ce nimici mai mult.

Dar şi în celelalte şcoli din Rădăuţ nu se înşcolează toţi copiii români, aşa, de exemplu, pe strada domnească. Despre aceste lucruri voi scrie mai târziu, una însă o mai spun, dar mă rog, domnule redactor, că secret să rămâie ca la gazetă: dl **Mohr**, directorul gimnaziului de aici, zice că şcoalele de pe strada domnească se află într-un centru locuit de nemţi. S-o ştiţi, însă, domnule, de la mine că şcoala aceasta se află într-o parte a oraşului locuită, în majoritatea-i covârşitoare, de români.

Altfel era, pe timpul meu, neuitatul director **Klauser**; el sprijinea din punga sa proprie şcolarii români, nu ca dl **Mohr**, care nu voeşte să li deie nici din punga altora, adecă din cele 10 stipendii ale „Unterstiitzungsverein“-ului,

Sărmane Române, străin în ţara ta!

Ţinuta duşmănoasă faţă de neamul românesc a dlui **Mohr** o cunoaştem noi şi din alte părţi, însă mai mult de altădată, când voi mai scrie şi despre înşcolirea copiilor români de la celelalte şcoale din Rădăuţ. Numai o întrebare mi-o mai permit: Ce zic, la aceasta, domnii inspectori şcolari, cel districtual şi cel de ţară, în care avem noi deplină încredere; şi ce zice de aceasta deputatul districtului, dl **Teofil Simionovici**? Şi ce zic, la aceasta, reprezentanţii învăţătorilor din consiliul şcolar districtual? Oare poate vor zice dumnealor că nu ştiu de aceste lucruri, pe care le ştiu şi cioarele-n gard? / **Brutus** (Gazeta Bucovinei, nr. 38 din 26 iulie / 13 august 1906, pg. 4).

*

Andronic Motrescu, Carte de agriculturã pentru şcoalele de agricultură inferioare şi elementare, precum şi pentru uzul agricultorilor practici, Rădăuţi 1909.

La premiul „Eliade-Rădulescu“, în sumă de 5.000 coroane, pe care a avut să-l distribuie Academia Română, prin secţia istorică, în anul trecut s-au înscris şi doi autori bucovineni: părintele **At. Gherman**, cu „Cel ce munceşte isbuteşte“, şi **Motrescu Andronic**, cu „Carte de agricultură pentru şcoalele de agricultură inferioare şi elementare“.

Reproducem din „Analele Academiei Române“, Seria II, Tomul XXXI 1908-1909, Partea administrativă şi **desbaterile raportului dlui I. Kalinderu asupra cãrþii dlui Motrescu**:

„Am cetit totdeauna cu luare aminte scrierile româneşti apărute peste hotare.

Mai mult m-au interesat, însă, cele destinate poporului cu ştiința de carte şi şcolarilor de orice treaptă, căci, pe lângă generalizarea cunoştințelor folositoare, pot contribui într-o mare măsură la răspândirea unei limbi curate.

Primind lucrarea dlui **Andronic Motrescu**, înscrisă la premiul „Eliade-Rădulescu“, de 5.000 lei, am examinat-o, dar nu numai ca fond, ci şi din punct de vedere al limbii în care e alcătuită.

Nu m-am aşteptat să găsesc un stil literar sau pe cel întrebuințat la noi în operele de agricultură, fiindcă atunci lucrarea n-ar fi folosit mediului căruia e adresată, şi în special sătenilor bucovineni, a căror graiu e presărat cu numeroase expresiuni străine şi localnice. Am căutat să văd însă întru cât autorul s-a silit să depărteze cuvintele absolut netrebuincioase, să se ferească de anumite moduri de exprimare, fără a atinge natural înțelesul şi, mai ales, să obişnuiască pe cetitori şi cu deosebire pe elevi cu o vorbire românească corectă în toate privințele.

Am făcut multe observațiuni cu privire la: dialect, la forme vulgare fără interes, forme gramaticale, propozițiuni greşit construite, repețiri de cuvinte cu acelaş înțeles în aceeaş frază, întrebuințarea prea des a aceluiaş cuvânt, cuvinte de prisos nepotrivite şi rău scrise, neologisme (exemplifică, dar nu voi reproduce textul acela neinteresant – n.r.)...

În total, lucrarea dlui Motrescu se înfățişează ca un tratat general de agricultură cu ramurile ei.

Dacă ar fi fost scrisă mai cu îngrijire, ea ar fi folosit, fără îndoială, tuturor agricultorilor români, nu numai celor din Bucovina, pentru cari a fost tipărită. Dar şi aşa cum este, cartea are meritele sale, căci multe din observațiunile privitoare la limbă se justifică prin scopul urmărit de autor, care întrebuințează dialectul bucovinean, înrâurit de limbile altor popoare.

Când am cercetat lucrarea, m-am gândit chiar că aceste obiecțiuni nu trebuie să tragă prea mult în cumpăna aprețierii, dacă voim să ne apropiem de o limbă literară comună.

În cazul de față, dl Motrescu are apoi meritul de a fi muncit şi de a fi făcut desigur jertfe pentru îndemnarea sătenilor bucovineni pe o cale mai bună, tocmai la îndeletnicirea lor principală, în agricultură şi economia rurală, în cari se simte foarte mult lipsa cărților. La noi şi tot nu putem spune că avem destule, dar în Bucovina şi celelalte părți locuite de Români!

În speranța că la a doua ediție dl autor va ținea seamă de scăderile semnalate şi pentru a încuraja desvoltarea literaturei agricole române de peste hotare, sunt de părere a i se acorda premiul la care a concurat" / **I. Kalinderu** (Patria, nr. 86 din 5 decembrie nou 1909, pp. 1-3).

*

Reuniunea învãþãtorimii din districtul Rãdãuþului, la ultima ei adunare generală, ținută la 4 Mai 1913, şi-a ales şi constituit următorul comitet: **George Ichim**, president; **Gedeon Buznean**, vicieprezident I; **Titua Bãdeliþã**, viceprezident II; **Nicolai Teleaga**, Secretar I; **Iosif ªindilar**, cassar; **Dimitrie Zigãnescu** (Țigănescu), bibliotecar.

Membri fără funcție: **Mihai Vicol**, profesor; **Ifrim Isopescul**, învățător superior; **Ioan Fedorciuc**, învățător superior; **Ilarion Ursachi**, învățător; **Atanasie Boghean**, învățător.

Salutăm din inimă noul comitet şi-i dorim noroc în muncă, cu spor în lupta ce-o va duce pentru ridicarea stării învățătoreşti şi luminarea țăranilor în mijlocul cărora trăiesc (Foaia Poporului, nr. 20 din 18 mai 1913, pg. 16).

*

Adunarea generalã a Asociaþiei învãþãtorilor din judeþul Rãdãuþi. Duminică, în 12 Maiu 1935, a avut loc adunarea generală a Asociației învățătorilor din județul Rădăuți.

Peste trei sute de învățători s-au prezentat în sala Casei Naționale din Rădăuți pentru a lua parte la desbaterile adunării generale, care s-a deschis la orele 10 □.

Ca primul punct pe ordinea de zi e verificarea procesului-verbal de la ultima adunare generală. Secretarul Asociației, dl **Turliuc Ioan**, citeşte procesul verbal. Dl **Smocot Eugen** cere explicări referitoare la reținerile ce se fac pentru „Casa noastră". Directorul prefecturii din Rădăuți, dl Dr. **Dimitriuc Constantin**, într-o cuvântare înflăcărată aduce,

în numele județului, elogii învățătorimii şi-i doreşte, din tot sufletul, împlinirea deziderатelor. Dl **Leontovici** propune ca verificatori pentru procesul verbal citit pe domnii **Procopof** şi **Metincu**. Adunarea acceptă. Dl **Nacu** cere lămuriri cu privire la „Casa noastră".

Dl **Leontovici** roagă adunarea ca adunarea să trimită o telegramă dlui preşedinte central D.V. Țoni pentru a aduce mulțumiri pentru munca depusă în interesul tuturor colegilor. De asemeni, se ia hotărârea de a trimite o telegramă dlui ministru al Instrucțiunii Publice.

Dl **Teleagã** se declară pentru „Casa noastră", dară cere o discuție largă în privința aceasta, cât şi fiecare coleg să fie obligat a-şi da consimțământul în scris. Mai vorbesc în această chestiune domnii: **Bogheanu, Percec, Vlas, Grigoraº, Drãghii, Ciobotar, Tcaciuc** şi **ªtreangã**. La propunerea dlui **Cijevschi**, discuția se închide, trecându-se la punctul 2 din ordinea de zi.

Domnul preşedinte face o scurtă dare de seamă asupra activității comitetului în cursul anului expirat. Urmeză la cuvânt dl **Agapi Alexandru**, care citeşte, în numele comisiei cenzorilor, un raport asupra gestiunii Asociației. La acest punct, vorbesc domnii **Percec, Metincu, Grunichievici, Liºman, Leontovici** şi **Cijevschi**. Domnul **Pauliuc** face propunerea ca adunarea generală să aprobe darea de seamă şi să exprime, din partea adunării, mulțumiri comitetului pentru munca depusă. Propunerea, adusă la vot, s-a primit unanim.

Domnul **Hâncu Demitrie**, casarul Asociației, citeşte proectul de buget pe anul viitor. Domnul **Percec ªtefan** arată necesitatea ajutoarelor şi cere să se prevadă, şi pe viitor, capitolul referitor la ajutoare. Domnul **Liºman** e contra ajutoarelor şi justifică că acei colegi sau colege cari vor avea lipsă să se adreseze băncii învățătoreşti. De aceeaşi părere sunt domnii: **Stãnescu, ªtreangã, Vlas** şi **Cernovschi**. Domnii **Tcaciuc, Teleagã, Cuciurean Ilie** şi **Ciubotar** cer ca ajutoarele să fie menținute. În urma unor discuții foarte aprinse, se hotărăşte, la propunerea dlui **Cijevschi**, votarea bugetului în forma propusă de casier. Ceea ce priveşte ajutoarele, ele se vor acorda de comitet din fondul de deschidere de credite.

Domnul **Bujdei Gavriil** citeşte referatul „Controlul în învățământul primar. Recrutarea şi ierarhizarea organelor de control". Între altele, cere

ca, pe viitor, titlurile organelor de control să fie: subinspectori, inspectori, inspectori de circumscripție şi inspectori generali. Subinspectorii şi inspectorii să fie propuşi de adunarea generală județeană a învățătorilor, şi anume în număr de trei, iar Ministerul pe câte unul din cei propuşi. Inspectorii de circumscripție, având câte două sau trei județe, să fie propuşi, tot în număr de 3, de adunarea generală regională a învățătorilor, iar Ministerul să numească pe unul din cei propuşi. Inspectorii generali să fie autori de cărți didactice şi să fie propuşi de congresul general al învățătorilor. Durata funcțiunii lor să fie numai de trei ani.

Referatul „Educația națională în şcoala primară din statul român" l-a avut dl **Cijevschi**. În rezumat, raportul susține că, la noi, în țară, oraşele, în special, au lipsă de educație națională.

Dl **Liºman** vorbeşte despre „Normele de salarizare a învățătorilor". Domnia sa cere ca salariul învățătorului începător să fie de 3.000 lei. Gradațiile să facă parte integrantă din salar. Plata suplinitorilor să se facă de stat. Legea armonizării salariilor să intre în vigoare, căci numai corpul didactic e acela căruia această lege nu se aplică.

Toate dezideratele exprimate de către cei trei raportori, aduse la vot, au fost primite în unanimitate de voturi.

Se trece la alegerea cenzorilor. Dl **Pauliuc** propune ca cenzori pe domnii **Spânu, Metincu** şi **Agapi**, iar ca supleanți pe domnii **Liºman, Stãnescu** şi **Bodnar Dionisie**. Propunerea, fiind adusă la vot, s-a primit.

La „Diverse", dl **Leontovici** cere modificarea unor articole din legea învățământului. Astfel, articolele cari prevăd pedepsele să fie dictate de un consiliu de disciplină şi nu de o singură persoană.

Comisiile de examinare să fie alcătuite numai din profesorii de la şcolile normale. Ca preşedinți să funcționeze, totdeauna, un profesor universitar. Dumnealui se plânge împotriva actualelor comisii de definitivat, cari au fost alcătuite din profesori de liceu (cazul profesorului **Cârlãnescu**) şi cere ca Asociația să intervină pentru ținerea altor examene, la care să fie admişi toți cei căzuți în sesiunea aceasta (Aprilie şi Maiu 1935). Întreaga adunare se asociază.

Domnul **ªtreangã** critică sistemul de educație de la Şcoala Normală de băeți din Cernăuți.

Fiind timpul foarte înaintat, directorul şcolar, dl **Turliuc Ioan**,

cere închiderea adunării. Domnul **Percec ªtefan** anunță că va înainta comitetului Asociației, spre studiu, un chestionar cu privire la şcoala primară. Mai vorbesc domnii **Drãghii, Liºman, Nicoarã, Cojocar** şi **Stãnescu**.

La orele 5 şi jumătate d.m., frumoasa manifestare învățătorească a luat sfârşit. / **Ioan Turliuc** / secr. Asoc. (Glasul Bucovinei, nr. 4564 din 24 mai 1935, pg. 4).

*

Curs de pomiculturã. Condus de importanța răspândirii şi prosperării pomiculturii la sate, dl **Teodor Nimigean**, revizor şcolar al județului Rădăuți, a luat lăudabila inițiativă de a înființa, în oraşul Rădăuți, cu concursul Camerei de Agricultură, un curs de pomicultură de câteva zile cu învățătorii delegați de la şcolile de şes ale județului (astfel de cursuri erau obligatorii în toate şcolile din Bucovina, pe vremea austriecilor, practica făcându-se în grădina şcolii – n.r.).

Cursurile vor începe chiar zilele acestea, avându-se în vedere timpul favorabil lucrărilor ce se pot face în acest anotimp. În acelaş scop, Domnia Sa, în urma demersurilor ce le-a făcut, a obținut de la Camera de Agricultură să se distribuie, la toamnă, în mod gratuit şcolilor, pomi roditori, cari să se planteze în grădinile şcolare, creându-se, astfel, grădini modele de pomicultură pentru săteni (Glasul Bucovinei, nr. 4776 din 22 martie 1936, pg. 4).

*

Manifestãri strãjereºti în judeþul Rãdãuþi. Duminecă, 12 decembrie 1937, a fost, în cuprinsul Legiunii Rădăuți, ridicarea Pavilionului Național în comunele Poeni şi Climăuți. La Poeni, comună românească, părinții şi străjerii au asistat în număr foare mare la această solemnitate... Din partea falangei străjerilor a luat parte comandantul legiunii Rădăuți, care a mulțumit tuturor pentru munca ce depun în educarea tineretului.

La Climăuți, de dimineață, s-a ținut şedința **cercului cultural învãþãtoresc**, de sub conducerea harnicului învățător **Cijevschi**; au participat 50 de învățători (Glasul Bucovinei, nr. 5222 din 17 decembrie 1937, pg. 7).

„Un cuib de bondari, ca să nu zic viespi”

Odată cu crearea unei intelectualităţi rădăuţene, care se alătură bogatei elite a meseriaşilor şi gospodarilor români, politica locală se transformă, vorba lui George Brăilean, învăţătorul superior din Bilca, într-un „cuib de bondari, ca să nu zic viespi“. Ţinutul a avut, de-a lungul vremii, căpitani districtuali remarcabili, precum **Mihai Pitei**, **Orest Renny de Herºeni** (ctitorii gimnaziului rădăuţean), **Keschmann** (Cheşman, cum îi ziceau românii), **Anton cavaler de Tabora**, pe nedrept urgisitul **Patak**, **Nicanor Macovei** sau primul prefect de după Unire, **Emil Bãncescu**, dar a avut şi o viaţă politică proprie, dominată de preoţi şi de boieri, dar discret subminată de noile elite, de „inteliginţă“, deci de intelectualitatea deja formată şi căreia i se cam urâse de mofturile popeşti, dovadă că şi izbucneşte o ură neţărmuită, în 1902, prin „Apelul către poporul românesc“, apel semnat „de învăţătorime“, dar o învăţătorime uşor de identificat, în anii următori, nume cu nume, fie în rândurile liderilor politici ai ucrainenilor, fie în partidul cosmopolit al lui Aurel Onciul.

Clerul, deposedat de averile mănăstireşti, dar îndulcindu-se cu mierea veniturilor domeniale (salariul episcopului era de 200, iar în vremea lui Hacman de 500 ori mai mare decât suma totală destinată întreţinerii mănăstirilor), afişând o trufie publică din ce în ce mai agresivă, nu scăpa din ochi nici „Domeniul fondului religionar gr.or. de Rădăuţi“, în suprafaţă de „17.264 juguri de pământ“ (de la nemţescul „Joch“, adică iugăr, în Ardeal), domeniu arendat Institutului statului de remonte, cu dese tentative de cumpărare din partea Institutului. Grupat în prima formulă de asociere politică a românilor, care a fost Societatea pentru cultura şi literatura română în Bucovina, unica recunoscută, chiar şi în

1945, prin scrisul lui Constantin Loghin, drept singura grupare politică cu adevărat reprezentativă pentru românii bucovineni, clerul ortodocs şi-a înfiinţat şi „partid naţional“, apoi „poporal naţional“ (când, înmulţindu-se, nu se mai înţelegeau între ei în privinţa „pigmeicelor“ căţărări), astfel ca nici o mărime bisericească să nu rămână fără un loc de vază, dar şi o sumedenie de publicaţii, prin intermediul cărora spăla creiere şi cultiva un naţionalism al „vorbelor goale şi al pocalelor prime“, mult prea adesea şovin, mult prea adesea îndreptat chiar şi împotriva intereselor neamului românesc. Împotriva intereselor românilor s-a manifestat clerul şi prin celebrele „Dorinţe“ din 1860, prin care se refuză o unitate spirituală a românilor din întreg imperiul austriac, dar şi prin încrâncenarea cu care condamnă drept comunistă şi utopică ideea intelectualităţii germane din Rădăuţi, pusă în pagină de Michael Kipper, în 1889, de salvare a gospodăriei rurale româneşti prin împroprietărirea, fără drept de înstrăinare, cu loturi de pământ arabil, luate, cu despăgubire, din patrimoniul Fondului religionar.

Viaţa politică rădăuţeană, dominată de un cler arţăgos şi gomos (pe cărturarul „Demeter“ Dan îl insultă adesea, datorită prieteniei durabile „cu amicul său, Dr. Kubel“), un cler care cultivă o minciună perfidă (minciuna prin omisiune), mutând nevrednicii româneşti în cârca altora şi socotindu-i drept mari români pe toţi cei care îi făceau jocurile, este, totuşi, plină de pitoresc şi nu diferă cu nimic de cea de astăzi. Întâlnim în subiectivele pagini ale vremurilor pitoreşti adunări electorale, desfăşurate cu mare pompă şi cu acelaşi cler în faţă, dar şi cu câte o ciomăgeală, pe care o provocau tinerii unguri din Dorneşti, flăcăii români din Calafindeşti şi „alte scursuri ale satelor“, bucuroşi să-i îmblăcească niţel pe domni, cu atât mai mult cu cât, odată cu satisfacerea unei astfel de plăceri, mai căpătau bătăuşii şi niscaiva parale, şi ceva holercă pentru îmbărbătare, ba de la George Popovici, marele istoric şi marele poet bucovinean, care-şi semna opera lirică cu pseudonimul „T. Robeanu“, ba de la Ilarion Onciul, deci ba de la un intelectual pe care politica avea să-l ucidă, ba de la un politician care avea să-şi aburce micimea în istorie şi să rămână, umflat de naţionalisme târzii, în memoria locurilor.

Dincolo de risipa asta inutilă, în care „interesul naţional românesc“ cere ca slavul Simion Piotrovschi să fie ales în locul românului Ilarion

Onciul (şi acesta „o coadă de câine", cum ar zice poporul, dar din „neam vechi răzăşesc"), din simplul motiv că slavul făcea parte din elita ortodocsă, fiind protopresviter al Vicovelor, în vreme ce românul făcea parte din „inteligință", fiind doar funcționar de tribunal, dar un funcționar parvenit, care nu se sfieşte să-i amenințe pe învățătorii superiori ai districtului cu înghețarea salariilor, în ciuda măririi promise şi aşteptate, dacă se vor mai purta „antinațional", cerând drepturi politice româneşti egale cu ale preoților şi ale boierilor. „Un preot este părintele satului, iar boierul e temelia lui", scria un popă anonim, în „Deşteptarea", afurisindu-l pe un învățător care se cam săturase de întâietatea popilor în toate, iar substituiri de acest gen, prin care popa lua locul Părintelui Ceresc, produceau impresie în Rădăuții vremii.

Viața politică rădăuțeană, deşi zugrăvită doar în alb şi negru, schițează personaje şi inventariază deşertăciuni. Nu există îngeri în viața politică rădăuțeanu, nici măcar George Tofan nu-i un înger, în ciuda legendărilor de mai târziu, nici măcar cumintele fiu al folcloristului Simion Florea Marian, Liviu Marian, un prozator, poet şi critic literar care încântă pe rădăuțeni, vorbindu-le în limba lor, dar din tabăra onciulistă (cea a nefericitului Aurel). Şi nu există nici personaje demonice, nici măcar în persoana „satrapului Patak", un căpitan districtual (prefect) energic şi capabil, care refuza joaca de-a politica ieftină, evitând să participe chiar şi la petrecerile zărvoase ale românilor, dar trimițând, adesea, importante sume de bani pentru finanțarea proiectelor culturale româneşti care meritau să prindă conturul realității. Politica nu creează nimic, politica favorizează ascensiuni pe „Piramida cu pigmei", cum inspirat numise piramida socială vrednicul cărturar Constantin Morariu, politica doar cultivă deşertăciunea şi otrăveşte în jur cu nonşalanță. Dar politica făcea, totuşi, parte din viața socială a elitelor româneşti din Rădăuți, aşa că vom regăsi în noroirile acelea şi personaje care, în viața reală rădăuțeană, asemeni învățătorului superior Dionisie Tofanel, se umplu de merite. Şi de glorie.

Vrăjmăşia între români şi români, începută, din motive de parvenitism politic, după anul 1880, capătă accente dramatice după 1920, când, şi cu mai multă violență, „noi ne sbatem în politică de partide, în certuri, în intrigi, ne înjurăm unul pe altul" (Aurel I. Gheorghiu),

continuând, de fapt, o tradiție a desbinării şi a demagogiei, tragic formulată în corespondența din iunie 1894 dintre Constantin Morariu şi Simion Florea Marian. Ajuns aproape la disperare, în vecinătatea „Piramidei cu pigmei", Constantin Morariu îi scria marelui său prieten, în 17 iunie: „Nu ştiu singur **ce sã mai spun de boerii ºi preoþii noºtri**: parcă e un blăstăm a lui Dumnezeu ca **sã nu se intereseze de nimic ce e naþional, ci numai de punga ºi de burta lor**", iar Simion Florea Marian răspundea, în 20 iunie 1894 (ca să vedeți ce bine funcționa poşta pe vremea aceea!): „Străinii se-nteresează pe-o mie de ori mai mult de istoria patriei noastre, pe când noi stăm cu mâinile în şolduri. Wickenhauser a scris istoria mănăstirilor, alții, altele, iară ai noştri nu fac nemică. **Ba, fac ºi ai noºtri: mãnâncã, beau ºi se veselesc** şi, pentru astfeliu de fapte, vor să fie lăudați şi preamăriți" (Revista Bucovinei, nr. 9/1942, pp. 367, 368). Iar un alt mare preot al Neamului Românesc din Bucovina, Iraclie Porumbescu, făcea haz pe seama trufiei „evlavioase" a „aristocrației clericale" (temelia tradiției politicii româneşti), povestind o hazoasă întâmplare rădăuțeană: „Primul pas ce-l face un aristocrat clerical făcut e că nu ştie cât de mai roşu să-i fie îmbrăcământul, întru **a fi vãzut de lume cã-i cio... aristocrat bisericesc**. Ca Protosul de la pobregania (Schimbarea la Față, dar fără referire la sărbătoarea religioasă, ci la atitudinea omenească – n.r.) lui Cocârlă, căruia şlepul mantiei roşă ca fesul şi, peste mantie, felonul, i le duce dinapoi un băietan îmbrăcat în stihar **pe tot drumul pen Rãdãuþi**, iară el în mână are o cârje albă ca de argint, la cap ca cea a P.S. Sale!" (Scrisorile lui Iraclie Porumbescu, Bucureşti, 1999, pg. 101). Iar ciocoismul acesta, devenit model de conduită chiar şi pentru personaje admirabile ale istoriei noastre, precum tragicul tribun Iancu Nistor, îşi are rădăcinile şi pe străzile Rădăuților şi, „ce să faci, dacă şi fără să cauți, eşti silit să vezi, dacă eşti silit să mergi să-ți cumperi ceva, într-o zi de târg, la Rădăuți! Eu merg rar, tare rar într-acolo, dară, când merg, văd adeverite ce spune lumea: Arhimandriții – Vinerea la **Barber Flesch** (carne) şi pe urmă case de toleranță, mai ales unul din ambii" (ibidem, pg. 102).

Trăgând deoparte perdelele dinspre istoria obştească, dinspre vanitoasa noastră viață de zi cu zi, risipită prin nisipoasa prelingere a veacurilor, e ca şi cum ne-am privi în oglinzile vechi, adăpostite prin

podurile caselor. Numai praful mărturiseşte vremuri, iar apele albăstrii ale sticlei ne mărturisesc pe noi. Tocmai de asta, înspre trecut trebuie privit cu înțelegere, ca să putem fi îngăduitori şi cu prezentul. În fond, pestrița noastră istorie reală, mereu gârbovită sub povara deşertăciunilor, ne-a rămas nouă moştenire. O cunună de mărăcini, pe care o purtăm fălos şi bine facem.

„Din paşalâcul voinicosului prefect Patak“

Esposiþia obiectelor de industrie casnicã în Cernãuþi... Districtul Rădăuților e încă foarte bine desvoltat în ceea ce priveşte industria casnică. Minunatele ştergare de borangic ale **Anei Mironescul** şi ale lui **Tit Rogian** din Horodnicul de jos, lucrurile espuse de **Samfira Boca, Ana, Samfira** şi **Magdalena Muntean** din Bilca, **Czobot Antal** şi **Erszebet** din Andreasfalva, **Catrina Lupu Prelipcean, Maria Teleagã** şi **Zaharia Zub** din Horodnic erau minunate. **Victoria Jeºan** (Ieşan – n.r.) din Vicov a espus un costum național complet. Năfrămile, catrințele, scoarțele, cât şi toate celelalte lucruri (şi, în primul rând, pălăriile rădăuțene cu boruri largi – n.r.) îți dovediau un bun gust şi un lucru serios (Revista Politică, nr. 6 din 1 august stil nou 1887, pg. 9).

*

Din districtul Rãdãuþului. Devisa „Revistei Politice“ a fost, prin patru ani de zile, a lumina poporul şi a scrie adevărul. Avem o satisfăcțiune morală cetind despre activitatea dlui **prefect Pompe**, mai ales cu oprirea serbării hramurilor. E lucru mare când se gândeşte omul serios la jaful cel grozav şi la sărăcia cea cumplită ce aduce sărbarea hramurilor la noi, în Bucovina.

Calculul e simplu. Bucovina are 333 de biserici ort.or., cu 109.645 familii ort.or., prin urmare 333 de hramuri, fiecare hram ține 3 zile. Fiecare familie cheltueşte, în genere, 5 florini pe băutură şi 3 florini pe mâncăre, prin urmare, toți ortodocşii din Bucovina cel puțin 877.160 florini, fără zile pierdute, fără camete, fără spesele procesurilor care urmează inevitabil din causa hramurilor, cari toate laolaltă se urcă uşor la prețul 1.500.000 florini anual. Prin urmare, nu e de mirare dacă toți propinatorii

(fabricanții de alcool din cartofi sau, mai rar, din cereale – n.r.) din Bucovina sunt, astăzi, boeri cu moşii, iar gospodarii noştri slugi celor ce le dau rachiu, mai ales în dătorie.

Salutăm, deci, pre toți prefecții noi şi tineri din districtul Câmpulungului, Sucevii şi a Rădăuților, carii caută de-a-şi împlini nu numai servițiul, ci de-a-şi îmbunătăți starea poporului.

Districtul Rădăuților, cu destingere comunele rurale, sunt încântate de conducătorul lor politic, dl **cavaler Anton de Tabora**. Iată părerea primarilor comunali; cel din Botuşana a zis: „Domnule căpitan! Da‘ aşa de bine cunoşti păcatele noastre, parcă eşti de când lumea cu noi; lăsați pe mine, că cunosc eu omul cel bun şi cuminte!“. Iar primariul din Bilca a zis: „Aista căpitan plăteşte cât doi, că-i bun ca dl **Cheºman** şi aspru ca dl **Renney**“.

Dorim, deci, cu toții stabilisarea domnului **cavaler Anton de Tabora** – „vox populi vox dei“. Aşa feliu de bărbat ni trebue nouă în ținutul Rădăuților, simpatic, tacticos, energic – ar fi pentru noi o nenorocire ca să ni-l schimbe pe acest bărbat, căci omul cel prea bun nu e tocmai bun, iar cel prea aspru e încă mai puțin bun „moderata durant“ şi lucru de căpetenie e simpatia şi autoritatea. Şi că e drept, nu-i păcat, domnul cav. Anton de Tabora e adevărat cavaleriu nu numai în societate, ci şi-n biroul său, ca şef.

De la acesta putem noi aştepta că va ştârpi cangrena hramurilor care ruinează poporul moral şi materialminte. / **Arcaºul** (Revista Politică, nr. 23 din 1 decembrie 1889, pg. 3).

*

Calea feratã localã între Rãdãuþ ºi între Hadic, care are o lungime de 83 kilometri, s-a deschis într-a 18 Noemvre 1889 (reamintiți-vă motivul devierii căii ferate de la Rădăuți la Dorneşti, povestit cu umor de Em. Grigorovitza; teama de progres, drept cauză a tuturor relelor, generalizată în Bucovina, avea să constituie tema romanului „Prăpădul Solobodei“, de Eusebiu Camilar, roman care a produs consternare în Bucovina anului 1943, prin descoperirea unei realități cenuşii, sub pospăiala tradițională de idilism – n.r.). Ca representant al guvernului, a luat parte la acest act consilierul aulic, contele Pace (Revista Politică, nr. 23 din 1 decembrie 1889, pg. 8).

*

Primãria în Rãdãuþi voeşte numaidecât să nemţească toate vitele din district, căci nu primeşte certificatele de vite scrise în limba românească (primarul Rădăuţilor era **Albert Decani**, un neamţ care, aşa cum vom vedea mai târziu, învăţa româneşte şi avea o înţelegere afectuoasă faţă de acest popor rustic, iar veterinarul districtual era vrednicul român **Cassian de Isar**, care nici vorbă să fi putut fi suspectat de antiromânism; nu am de unde şti ce vicii reale avea scrisoarea care se va refuza, dar redactarea ei în limba română cu siguranţă nu era condamnată de medicul districtual român – n.r.). Ba una şi mai cornorată au făcut-o dăunăzi, când n-au primit o scrisoare trimisă dela primăria comunală din Frătăuţii vechi pentru că era scrisă în româneşte. Unul dintre slujbaşii cei cu gâsca după ureche a trimis scrisoarea înapoi şi a cerut să se scrie adresa în limba nemţească. Dară primarul din Frătăuţ se vede că ştie legea şi dreptul său mai bine decât cei cu pene de gâscă şi nu se dă înfricat prin apucături de aceste, nici îşi dă din mână dreptul garantat prin lege de hatârul unui oaspe nechemat. Dacă ar urma toţi primarii satelor noastre aşa, „oaspeţii" în scurt timp ar şti şi ei româneşte (Deşteptarea, nr. 17 din 1/13 septembrie 1894, pg. 135).

*

O ºtire foarte rea. Un corespondent al nostru ni scrie că o femee din Frătăuţul-vechiu, vânzând în Rădăuţ un purcel, s-a dus la primărie ca să iscălească certificatul. Fiind, însă, certificat scris în limba românească, domnul de la primărie, la care s-a dus femeia, a luat certificatul şi i l-a aruncat femeii drept în ochi. Femeia a început a plânge şi a întreba de ce nu primeşte certificatul, că doară vornicul l-a făcut. Domnul acela însă i-a răspuns: „Du-te să-ţi facă nemţeşte!".

Auzi, lume, şi fă-ţi cruce şi te minunează! Cea mai temeinică lege împărătească, care se chiamă „Constituţia împărăţiei", dă limbei noastre româneşti toate drepturile de a fi folosită în biserici, în şcoli, în toate scrisorile, în toate diregătoriile şi la toată vieaţa obştească, şi nişti domni cutează cu totul împotriva „Constituţiei împărăţiei" de a împinge pe bietul nostru popor cu de-a sila la robia limbii nemţeşti! Asta-i nedreptatea cea mai strigătoare la ceriu, pentru că îi nedreptate şi împotriva legilor celor dumnezeieşti şi ale celor împărăteşti şi omeneşti.

Noi, işti învăţaţi, cari prea bine ştim cu cât amar am învins nespusa greutate de a învăţa prin şcoli limba nemţească, care ni se pare a fi cea mai grea limbă din lume, oare ce să zicem de sărmanul nostru popor, care nu ştie nici o boabă nemţeşte, şi, cu toate aceste, i se încarcă sarcina limbei nemţeşti în spate? Şi la ce i se încarcă sarcina acestei limbi atât de grele? Poate de aceea i se încarcă ca poporul nostru să fie mai luminat, mai pricopsit şi mai fericit (prin proclamarea autonomiei Ducatului Bucovinei, **limba oficialã a þãrii era cea „moldovineascã“, iar limba diplomaticã, germana**; din păcate, în 6 aprilie 1861, când s-a inaugurat viaţa parlamentară în Bucovina, „**membrii lui, deºi în majoritate români, au început sã vorbeascã întru sine numai nemþeºte ºi introduserã, astfel, prin simpla întrebuinþare, limba nemþascã ca limbã oficialã în organul autonom al þãrii**“, mărturiseşte I.G. Sbiera, în cartea sa de memorii, pg. 217; deci, iată, „învăţaţii“ români, boieri, preoţi şi intelectuali, au fost şi rămân responsabili de „germanizarea“ administraţiei bucovinene – n.r.)?

Poporul nostru este silit cu legi aspre împărăteşti ca să-şi deie copiii la şcoală (şi chiar aşa era: **poporul era silit sã-ºi trimitã copiii la ºcoalã** prin introducerea unei garanţii materiale, de pildă – grajdul, care era scoasă la licitaţie, după un anumit număr de absenţe; ne-am tot plâns, la nivel propagandistic, de lipsa condiţiilor pentru învăţătură în Bucovina istorică, dar adevărul este că noi am fost **un popor obligat prin lege la a învãþa**; şi bine ne-a mai prins! – n.r.). El îşi trimite copiii la şcoală, dară vrea ca copiii să aibă din şcoală şi un folos. Acuma dacă, bunăoară, un ţăran român capătă un soroc sau altă scrisoare în limba nemţească şi el o dă băietului său, care a sfârşit şcoala poporală, şi-i zice: „Ia-n spune-mi, măi băiete, ce stă în scrisoarea asta!“, şi băietul îi răspunde tatei: „Nu ştiu, tată, că scrisoarea îi nemţească“, spuneţi-mi acuma, vă rog, oare tata băietului n-are drept să zică: „Păcat de şcoala ta, mai bine mi-ai fi păscut porcii!“?

Şi, oare, acestui tată român, care poate mai are băieţi la şcoală, să-i mai iei anume de rău dacă va căuta, în toate chipurile, ca să-şi îndosească pe ceilalţi băieţi şi să nu-i mai trimită la şcoală?

Am luat anume o pildă despre şcoală, fiindcă şcoala îi pentru om ca soarele pentru pământ. Şi ce am văzut? Am văzut că neluarea în seamă

a limbei româneşti în trebile cârmuirii țării noastre şi nelegiuita băgare cu de-a sila a limbei nemțeşti în locul celei româneşti desgustă pe poporul nostru de şcoală. Asta este cea mai mare daună pricinuită de limba nemțească. Am pute să spunem şi alte multe daune, dară, deocamdată, îi destul (Deşteptarea, nr. 4 din 15/27 februarie 1895, pg. 34).

*

O °tire foarte rea... Un om din Frătăuțul vechiu, anume Alexandru Cutău, vânzând în Rădăuț, în Vinerea trecută, 17 Faur (1 Martie), o iapă, s-a dus la primărie ca să iscălească certificatul. Fiind, însă, certificatul scris în limba românească, dl. veterinar Şindel Ebner, jidan din Sadagura, n-a vrut să primească certificatul. L-am întrebat pe Ebner de ce nu-l primeşte? Mi-a răspuns...

În Nr. trecut al „Deşteptării" am spus cum unei femei din Frătăuțul vechiu i s-a aruncat în primăria din Rădăuț certificatul scris în limba românească drept în ochi, acuma tot la acea cinstită primărie nu s-a primit certificatul românesc al gospodarului Alexandru Cutău, tot din Frătăuțul vechiu. Asta-i pentru noi dovadă că numai unica primărie din Frătăuțul vechiu a înțeles cu tot adinsul prețul cel nespus de mare al limbei româneşti, a băgat adecă limba românească în toate trebile cancelariei comunale şi se şi ține din răsputeri de acest lucru de foarte mare laudă.

Noi credem, însă, că şi primăria din Frătăuțul vechiu trebuie să se oțărească, şi încă amar să se oțărească, văzând ce batjocuri pățesc gospodarii din acel sat la primăria din Rădăuț din pricina dreptului celui atât de sfânt al limbei noastre româneşti.

Primăria din Frătăuțul vechiu, auzind de acele batjocuri, n-ar trebui să tacă, ci să strângă dovezi şi apoi să trimită frumuşel o deputăție la dl president al țării şi să-l roage ca să binevoiască a face rânduealã în primăria din Rădăuț.

Dreptate li se va face, atuncia, Frătăuțenilor, cu bună seamă, dreptate pentru totdeauna, pentru că, slavă Domnului, Rădăuțul încă nu se află într-o țară de oameni sălbatici, ci în împărăția cea vestită a Austriei, în care dreptul limbei noastre are temeiu în cea mai de căpetenie lege împărătească, care se cheamă „Constituția împărăției". Lucru dureros este că, în tot ținutul Rădăuțului, numai Frătăuțul vechiu se luptă pentru dreptul limbei, iară celelalte comune româneşti stau cu mâinile în sân şi

se uită (Deşteptarea, nr. 5 din 1/13 martie 1895, pg. 42).

*

Adunarea din Rãdãuþ (pentru alegerile din 4 martie 1897 – n.r.). Când au simţit Rădăuţenii că dl. G. Popovici şi cei ce-l însoţeau se apropie de târgul lor, li-au trimis înainte, păn‘ la staţia Hadic, pe părintele Dr. **George Luþia**, Dr. **Ipolit Tarnavschi**, Dr. **Dumitru Galin**, **Ilie Larionescu** şi **Anftim Larionescu**, cari l-au întâmpinat cu o cuvântare de bună-venire şi l-au încredinţat pe dl. Popovici de încrederea şi iubirea poporului din Rădăuţ şi împrejurime.

Adunarea s-a ţinut în sala cea mare comunală, care foiea ca un furnicar de atâta lume adunată. Preoţii şi învăţătorii din Rădăuţ şi împrejurime, precum şi vornicii din Horodnic, Volovăţ, Margine, Suceviţa, Frătăuţul vechiu, Bilca şi Vicovul de sus, toţi erau adunaţi aice.

În fruntea adunării a stat părintele **Samuil Petrescu** din Vicovul de sus. Mai întâi a vorbit Sânţia Sa, după el dl. Grigorcea, iar după acesta dl. Popovici.

În cuvântarea sa cea lungă şi frumoasă, zice, de pildă, că nu cunoaşte altă putere care să hotărască asupra alegerilor decât numai voinţa alegătorilor. Tâlcueşte, după aceea, aşa-numitul program naţional, adecă legea de care trebuie să se ţină deputaţii noştri româneşti, şi făgădueşte că, cu toată bunăvoinţa şi stăruinţa sa, va căuta să se ţină de acea lege, ce-a isvorât din voinţa poporului nostru românesc, în anul 1848.

Au mai vorbit şi alţii, între aceştia şi vrednicul gospodar din Rădăuţ, dl **Anftim Larionescu** (Deşteptarea, nr. 4 din 15/27 februarie 1897, pg. 32).

*

Alegerea din Rãdãuþ a deputatului pentru dieta þãrii. Cu o săptămână înainte de alegerea deputatului pentru dieta ţării, s-au fost adunat alegătorii români din Rădăuţ ca să se sfătuească pe cine adecă să-l aleagă deputat. La adunarea aceea au fost venit, cu bună voie, şi jidanii. Românii i-au primit cu bucurie, socotind cum că voiesc să ţie cu dânşii. Şi jidanii au şi juruit cum că vor merge mână în mână cu Românii.

De la mulţi auzeai, însă, înainte de alegerea aceea: „Jidanului să nu-i crezi, măcar de l-ai vide că se svârcoleşte ca şarpele“, că el încă n-a fost binevoitorul nostru şi nici n-a mai fi cândva!

Dar, pentru că jidanii s-au împreunat de bună voie, au crezut Românii că măcar amu vor fi ei oameni de omenie. Văzut-ați, însă, cândva ca cioara să cânte ca privighetoarea? Aşa s-a întâmplat şi cu jidanii!

În Rădăuț erau, adecă, doi candidați, unul al Românilor, cu care s-au fost împreunat şi jidovimea, şi care era dl. profesor din Rădăuț **Ilie Cãrãuº**, iară altul al celorlalte neamuri de acolo, care era dl. Dr. **Kipper** (şi Iraclie Porumbescu mergea, pe atunci, „în Rădăuți să consulte pre un medic, poate pre Kipper ori Binder", dar politica rămâne politică– n.r.). Dl Kipper a fost, până atunci, duşman nemaipomenit atât al Românilor (intrase în conflict cu ierarhii ortodocşi, propunând lotizarea moşiilor mănăstireşte şi împărțirea lor, în loturi netransmisibile, țăranilor români, sărăciți de banca galițiană – n.r.), cât şi mai ales al jidanilor. Acuma, ce să facă dl Kipper ca să câştige pe jidani pentru sine, pentru că de Români nu avea cum să se apropie. El merse, într-o Sâmbătă, la şcoala jidovească, unde tocmai se rugau jidanii şi, măcar că-i creştin, stătu şi el la un loc cu dânşii şi se ruga. La urmă, li ținu o cuvântare de cele prin care te legi ca să li fii hargat şi, în chipul acesta, a câştigat pe jidani. Şi ei, fricoşi cum îs, au mai fost înfricați încă şi de căpitănie (prefectură – n.r.) şi au trecut cu toții în tabăra celorlalți alegători, rumpându-şi cuvântul ce-l dăduseră mai înainte Românilor.

Din pricina asta, **a fost ales deputat dl Kipper**.

De aici putem videa cât de mult putem ține noi la cuvântul jidanilor şi cât amar de răuvoitori mai avem noi! Pe străini i-am primit în țară cu brațele deschise, ei se hrănesc şi se încălzesc pe lângă noi şi, totuşi, caută la tot prilejul să ne ghiontească şi să ne amărască!

Prin purtarea lor, jidanii nu ne-au stricat nouă de feliu, ci tot numai sieşi, ne-au dat, însă, o dovadă şi mai bună despre omenia lor. Dintre jidani, au votat numai 5 pentru dl. Cărăuş, iară 120 pentru dl. Kipper. Iată ce mai de prietini ni sunt jidanii!

Românul, bun de suflet şi de inimă cum e, trăeşte cu toată lumea-n pace şi bine, cumpără la jidani, li dă de câştigat, ba nu o dată se întâmplă că chiar toată muncuța, câştigată cu sudoarea feții, o dă jidanului şi pentru toate aceste... iată cum se poartă ei!

Şi cum s-a purtat căpitănia? Ea a zis că nu se va amesteca în daraverile alegătorilor. Să vedem, acuma, ținutu-s-a ea oare de cuvânt?!

O mulțime de Români cu dreptul de alegere n-au fost înscrişi în lista electorală, adecă nu li s-a dat dreptul, ce-l au ca plătitori de bir, de a alege!

Multor alegători români nu li s-au dat legitimațiunile la timp, din care pricină nu se puteau înfăţoşa la alegere.

Apoi, se mai zice că căpitanul (prefectul Patak – n.r.) cu ai săi să fi lucrat din răsputeri pentru ca să câştige cât mai mulți alegători pentru dl. Kippper.

Şi capul lucrului e că tocmai în ziua alegerii s-a făcut licitațiunea cu lemne din pădurea fondului!

Iată cum nu s-a amestecat căpitănia!

Dar, măcar că n-a reuşit dl. Cărăuş, totuşi Românii din Rădăuț au dovedit, acuma ca niciodată, cum că ştiu că-s Români şi cum că ştiu prețui drepturile ce le au! Şi ce-i lucru de căpetenie? Candidatul Românilor n-a mers la şcoala jidovească să se roage cu jidanii la un loc şi nu le-a făgăduit cum că îi va îndemna pe Români să beie prin crâşme şi de aceea l-au părăsit jidanii. El, însă, poate fi mândru că nu şi-a batjocorit cinstea, odorul cel mai scump ce-l are omul pe pământ.

Bine s-au mai purtat, de astă dată, Românii din Rădăuț, căci, din 202 de Români cari au avut de glăsuit, au luat parte la alegere 170 şi toți ca unul au votat pentru candidatul român.

De aceea, laudă alegătorilor români din Rădăuți! Laudă, mai ales, conducătorilor, cari au ştiut pune treaba aşa de bine la cale, încât toți au fost un trup şi un suflet.

Rădăuțeni! Tot aşa şi numai aşa, pe calea apucată, şi străinii vă vor cinsti cu cinstea ce vi se cuvine! **Ascultaþi de sfaturile ºi învãþãturile preoþilor ºi ale celorlalþi oameni de bine**, cari se trudesc cu luminarea voastră. La lucruri mari şi mici, uniți să fiți, căci unirea e din ceriu şi sfântă!

Iar voi, ceilalți, câți vă mândriți cu numele de Român în dulcea Bucovină, luați pildă de la Românii din Rădăuț, cari, deşi au ştiut înainte că candidatul lor n-a reuşi, totuşi nu s-au lăsat amăgiți de răuvoitorii noştri! (Deşteptarea, nr. 23 din 1/13 decembrie 1897, pp. 175, 176).

*

Satrapul de la Rãdãuþi. Rădăuți, 10 Februarie 1895.

Bietul nostru district, al Rădăuţilor, a devenit, sub conducerea dlui **Patak**, o satrapie, unde domneşte, în locul legilor, volnicia şi bunul plac. Aceasta e o reminiscenţă din era lui **Goess**, sub al cărui regim s-a introdus o interpretare de tot ciudată a datorinţelor unui amploiat energic (schneidiger Beamte), care caută cu toate mijloacele, prin călcarea legilor şi prin machinaţiuni ilegale, a ajunge la scopul care îl consideră de favorabil.

Această interpretare nu poate să fie corectă într-un stat civilisat, unde avem **legi hotãrâte**, din contră, funcţionarii, ca representanţi ai statului, sunt, de asemenea, obligaţi, ca şi ceilalţi cetăţeni, la **observarea strictã a legilor** şi ar avea să premeargă chiar cu esemplu bun în această privinţă.

Sistemul lui **Goess**, care e încă, astăzi, în vigoare în trei districte româneşti (Rădăuţi, Câmpulung şi Suceava), ai căror căpitani districtuali (Patak, Wolfarth şi Duzinkiewicz) se ţin încă de aceeaşi tradiţiune, e foarte primejdios şi din punctul de vedere că contribue numai la slăbirea autorităţii guvernului.

După cum ştim, dl Goess a susţinut opinia că un funcţionar, fie el cât de nevrednic, ar trebui în orice cas să fie spriginit şi susţinut de guvern pentru a susţine, astfel, autoritatea. Aceasta e de tot greşit şi produce numai efectul contrar.

Dacă guvernul ţării, representanţa autorităţii statului, se identifică cu oameni ale căror fapte şi proceduri ilegale sunt deplin cunoscute, atunci, fireşte, neîncrederea care, la început, şi-o atrag numai aceste singuratice personaje, se generalizează şi se revarsă asupra întregii administraţiuni. Va să zică, nu prin spriginirea unor singuratici representanţi ai statului, a căror atitudine ilegală e cunoscută, ci prin delăturarea lor din postul care nu ştiu să-l conducă se va întări autoritatea şi încrederea în administraţia statului.

Precum ni s-a zis din mai multe părţi şi precum am auzit chiar din cuvintele rostite la diferite ocasiuni de noul president al ţării, dl **baron Bourguignon**, se vede că domnia-sa nu voeşte să continue acest sistem de autoritate individuală, ci voeşte să introducă şi la noi autoritatea legilor şi a dreptului, unicul fundament al unui stat civilisat (în curând, entuziasmul faţă de baronul Bourguignon se va tempera, sfârşind într-

un formidabil harțag, în clipa în care noul president al țării pune la îndoială fidelitatea preoților față de împărat – n.r.).

Suntem, deci, încredințați că dl baron Bourguignon va cerceta, de-amăruntul, casurile cari le aducem şi că nu se va lăsa informat numai de căpitanul districtului, care nu poate să fie forul competent de a judeca despre faptele sale proprii, ci se va informa şi aiurea, spre a introduce iarăşi ordine şi stări legale în districtul Rădăuților.

Casurile despre cari e vorba sunt următoarele:

Îndată trei săptămâni după numirea sa (făcută în 1 iulie 1897 – n.r.), dl **Patak** a chemat mai mulți primari comunali pentru a reuşi la alegerea comitetului pentru drumuri comunale, care s-a ținut în 18 Iulie 1897, cu candidații cari îi plăceau dlui conducător districtual. Mai mulți primari n-au voit să-i promită aceasta şi au şi protestat în contra acestei presiuni, i-au declarat că doresc alegeri libere, precum dispune legea, în sfârşit, însă au trebuit să voteze în contra dorințelor lor, pentru că s-au temut să steie în controversă cu căpitanul. Aceasta o vor putea dovedi domnii primari: din Vicovul-de-sus – Gavriil Nistor; din Sucevița – Zaremba; din Satul-mare – Constantin Giurgiu şi Richard Wolf; din Frătăuți (român) – Pauliuc, şi Frătăuți (nemțesc) – Schaffer.

O probă despre modul în ce fel înțelege dl conducător districtual datorința sa de a se îngrigi de trebile districtului e că zile întregi nu face alta decât a agita, în localitățile (locațiile, sediul – n.r.) oficiului pentru alegeri, pe când toți cari au trebi urgente trebue să aştepte, află zile întregi uşi închise, aşa că cei mai mulți, neavând atât timp a perde, se întorc acasă fără ca să fi fost primiți.

Sub căpitanul districtual de mai nainte, erau ore ficsate, aşa că fiecine avea o treabă a fost primit în toate zilele. Aceasta e inevitabil la un district de o estindere aşa de mare, căci oamenii care călătoresc o zi întreagă, de esemplu din Straja, Isvor, Şipot sau din satul Moldova şi chiar de mai aproape, nu se pot reîntoarce la Rădăuți, iarăşi, în ziua următoare şi sunt, astfel, jigniți în interesele lor economice. Aceasta o pot mărturisi: George Chiru, Ioan Cîrțu, Gheorghe Coloş – gospodari din Straja; Iftime Gregorița, Nicolae Balan, Calistrat Balan – din Vicovul-de-sus; Ilie Galan, Pamfil Todosi, Sofron Cârdeiu – din Vicovul-de-jos; George alui Tanasi Macova, George Popescu, Macovi alui Iftim Calancea,

Chiriac Calancea – din Horodnicul-de-sus; **George alui Vasile ªindelariu, Isidor Feher, Gherasim ªindelariu** – din Rădăuți. Asemenea, vor putea dovedi domnii **Mihaiu Rudich, Isidor Merdinger ºi Sumer Goldschlager** că dl Patak are, totdeauna, uşi deschide pentru agitatori în afaceri electorale.

Aşa, de esemplu, dl căpitan a ținut şedințe în localul căpitanatului cu o mică parte a comunei la alegerea primarului, pentru ca să se aleagă dl **Decani**. Chiar şi amploiați ai căpitanatului au voit să îndemne pe venerabilul consilier consistorial **Michetiuc**, care e şi membrul consiliului comunal, ca să voteze pentru candidatul numit. Casierul hergeliilor i.r., dl **Smolak**, asemenea membru al consiliului comunal, a fost citat la dl căpitan acasă ca să voteze pentru Decani, zicându-i: „Decani va ieşi şi aşa, deci să-i dați şi votul dumneavoastră".

După ce nu i-a succes dlui Patak să răuşească cu candidatul tău, căci majoritatea (18 voturi, anume domnii: consilier consistorial **Michetiuc**, profesor **Cãrãuº**, casier **Smolak, Wojakowski, Em. Singer, Merdinger, Abraham Weber, Jankel Schaffer, Ilie Larionescu, Josef Kirbus** şi încă 8 Români din curia electorală a treia) a votat pentru dl Wojakowski (observați, când „interesul românesc" este votarea unui primar de origine poloneză, naționalismul nu mai funcționează decât prin redicționare; evreii nu mai sunt „jidani", ucrainenii nu mai sunt „rusneci flenduriți", polonii nu mai sunt „poleaci", ci „domni" – n.r.); dl Patak a înfluințat pe 14 membri ai consiliului comunal să abzică. Iar ce mijloace au fost întrebuințate de dl Patak! Ei au fost amenințați că vor fi dați în închisoare dacă nu vor demisiona imediat. Aceasta o pot dovedi domnii **Isidor Merdinger** şi **Leibuca Drach**.

La alegerea subsidiară pentru cei 14 membri cari au demisionat din consiliul comunal, nu au venit decât 19 alegători din curia electorală I, între aceştia cei 6 membri demisionați, cari singuri au votat pentru ei înşişi, şi vreo câțiva amploiați ai căpitanatului districtual, apoi pastorul **Dekert** şi dl **Kipper**. Toți, însă, cari nu s-au lăsat a fi terorisați la această alegere de conducătorul districtului sunt espuşi celor mai mari şicane. Aşa, de esemplu, dl **Larionescu**, un bărbat foarte cinstit şi binemeritat, care e deja de 15 ani membru al consiliului comunal, a fost pârât, din partea dlui Patak, la tribunal, anume pentru că s-a pretins că dl Larionescu

ar fi „stingherit“ pe un pompier, **David Scînte**, în „acțiunea sa oficială“, în momentul când acest pompier a maltratat pe un țăran, trăgându-l de păr. A fost interesant când, după desbaterea acusei înaintea tribunalului (în 5 Februarie nou 1898), după ce dl Larionescu a fost eliberat şi declarat de nevinovat, a vedea pe pompierul Scânte venind cătră dl Larionescu, rugându-l de iertare şi declarând, în presența multor oameni: „Domnule, eu nu sunt vinovat, doară eu nu v-am pârât, am fost citat la dl Patak şi dumnealui a făcut acusa“.

În 17 Ianuarie, dl Patak a citat mulți alegători ovrei din comunele rurale şi a cerut să se aleagă în consiliul lor de culte (în 20 Ianuarie) candidații săi, cari au fost agitatorii cei mai cunoscuți pentru antisemitul Kipper. Atunci (în 17 Ianuarie), au agitat până seara, aşa că alte partide, de esemplu **Dimitrie Pãsãilã** şi mai mulți comercianți, au aşteptat o zi întreagă, fără a fi primiți. În aceeaşi seară, s-au presentat la dl căpitan peste o sută de cetățeni şi au cerut ca să lase alegeri libere, precum o prescriu legile.

Un anumit **Axelrad**, care a dorit să devină presidentul consiliului de culte, a depus la dl căpitan, înaintea alegerii, suma de 3.000 de florini şi acum dl căpitan a oferit această sumă (în săptămâna trecută) pentru o bucătărie poporală.

Înaintea alegerii deputatului pentru dieta țării, s-a fost răspândit ştirea, din partea căpitanului districtual, că **Kipper** e candidatul guvernului, iar candidatul poporului, românul **Cãrãuº**, ar fi adversar al guvernului, ceea ce n-a fost adevărat, dl Patak a şi fost present la adunările aderenților lui Kipper, anume la **Kubel** şi **Brunstein**.

Înaintea alegerei, au fost secvestrați mai mulți comercianți pentru imposite şi mobilele lor au fost imediat transferate unui chiar pentru imposite restante din anul 1892. Toți aceşti comercianți au fost pentru dl Cărăuş, deci se vede că această secvestrare, făcută abia în momentul înaintea alegerei, pe când a fost timp de a o face în decursul de cinci ani, n-a avut altă trebuință decât a influința astfel resultatul alegerei.

Chiar la alegere, căpitanul districtual a agitat numai cu aderenții lui Kipper, iar cu ceilalți n-a vorbit, astfel ca aceştia din urmă să vadă, prin această atitudine, că guvernul sprijineşte pe Kipper. Această ținută tendențioasă au observat-o domnii **Ilie Larionescu, Emanuel Singer,**

Moses Erler, Isidor Merdinger şi Dr. **Bierer**.

Cu astfel de machinaţiuni suntem şicanaţi acum, de când este în serviciu noul conducător al districtului.

Suntem încredinţaţi că dl president al ţării, baron Bourguignon, va invita la Cernăuţi atât pe dl Patak, cât şi pe toate persoanele pe cari le-am numit şi se va încredinţa, astfel, prin confrontarea lor, despre adevărul celor spuse.

Suntem, totodată, încredinţaţi că astfel vom ajunge la împlinirea dorinţei Românilor în această privinţă, care dorinţă e esprimată în două cuvinte: **Observarea legilor**! (Patria, nr. 89 din 1/13 februarie 1898, pp. 1, 2).

*

Satrapul de la Rãdãuþi (dezminţire, semnată de Leibuka Drach – n.r.). Referitor la articolul şi corespondenţa noastră din N-rul 89 al „Patriei“, primim de la dl Leibuka Drach din Rădăuţi următoarea rectificare:

„Onorabilă redacţiune!

Pe basa paragrafului 19 al legei de presă, rog a însera în locul corespunzător al stimatei foi „Patria“ următoarea replică:

În N-rul 89 din 13 Faur nou a.c., în articolul intitulat „Satrapul de la Rădăuţi“, m-a declarat corespondentul „Patriei“ de martor pentru faima răspândită de unii buclucari Rădăuţeni că conducătorul oficiului politic, dl Patak, ar fi ameninţat pe cunoscuţii 14 membri ai consiliului comunal cu arest, dacă nu vor depune mandatul. Abstrăgând de la incongruenţa între fapt şi adevăr, declar, întru salvarea onorului meu, că nu am spus nimărui vreun cuvânt despre atare ţinută a dlui Patak faţă de comitetul comunal şi că nici nu am auzit nimic despre aceasta.

Rădăuţi, în 21 Faur stil nou 1898 / **Leibuka Drach**“ (Patria, nr. 94 din 13/25 februarie 1898, pg. 3).

*

Adunarea de la Rãdãuþi. Adunarea electorală din Rădăuţi, la care a dat, ieri, deputatul nostru, Dr. **G. Popovici**, seamă despre situaţia noastră politică şi activitatea clubului român parlamentar, a decurs splendid.

Sosind Vineri, în 25 Februarie 1898, dl Dr. Popovici la Rădăuţi, i

s-a înmânuat nota prefecturei prin care se ia act de această adunare. Nota e emisă în limba românească şi e primul cas în care, la anunţări române, căpitanul răspunde româneşte (dovadă că prefectul Patak respecta pe cărturarul de ţinută, care era George Popovici – n.r.); să sperăm, însă, că, de acum înainte, va deveni us general.

Deja la orele 2 1/2, sala comunală era îndesuită de alegători români. Nu mai era nici un loc liber. Înaintea palatului comunal stăteau masse mari de popor, cari nu aflau întrare pentru lipsă de spaţiu. Mai multe dame române, cari doreau să participe, au trebuit să renunţe. Un comitet de gospodari, care avea distincţie tricoloră, susţinea ordinea, care a fost perfectă.

Au sosit mai multe telegrame de aderenţă.

Dăm loc, aici, unei telegrame frumoase, sosite din partea dlui protopresviter **S. Piotrovschi** din Vicov (socrul lui Simion Florea Marian, viitorul candidat pentru districtul Rădăuţilor al Partidului Poporal Naţional „al boierilor şi popilor“, cum va fi numit, în Apelul învăţătorilor, partidul condus de Popovici şi Flondor – n.r.), reţinut de boală de a participa la adunare: „Aderez din inimă la representaţiunea D-Voastră, unica adevărată, dreaptă, onestă şi garanţa pentru un viitor mai ferice al ţării şi naţiunei noastre. Dumnezeu cu noi şi deputatul nostru“.

Notăm că autoritatea politică n-a fost representată oficial.

În fuga condeiului, observ pe următorii domni preoţi: Ecsarh **T. Patraº, T. Moraraº, V. Turturean, C. Popovici, I. Popovici, ªt. Sbiera, Dr. Luþa, Il. Berlinschi, M. Dolinschi, D. Teleaga, G. Pauliuc, Macsimovici, T. Polonic, Gramatovici, Pojoga, N. Þurcan, Dimitrie Dan, V. Maghior, Dionis Þurcan, Danilievici** (observaţii „în fuga condeiului“, ca şi cei care vor urma, erau membri ai Partidului Poporal Naţional – n.r.).

Din domnii amploiaţi şi profesori: Dr. **D. Gallin**, **Il. Cãrãuº**, **I. Chelariu**, Directorul (şcolii de agronomie – n.r.) **Motrescul**; superiorii şi învăţătorii: **G. Brãilean, Gorcea, Þurcan, Levciuc, Popadiuc, Nuþu, Colibaba, Palamariu**; căpitan **Hriºca, Petrea Teleaga**.

Domnii deputaţi comunali din Rădăuţi: **Il. Larionescu, Amftim Larionescu**.

Primarii din toate comunele învecinate: T. Lazar din Marginea,

Zabarie Zup (Zub – n.r.) din Horodnicul-de-sus, Onofreiu Teleaga din Horodnicul-de-jos, Vicol din Volovăţ, Zaremba din Suceviţa, Pauliuc din Frătăuţul-vechiu, Iacota (Jacotă – n.r.) din Frătăuţul-nou, Gavril Nistor din Vicov-de-sus, Chira din Straja, Giurgiu din Satulmare, primarul din Costişa, V. Ţurcan din Burla şi mulţi alţii.

La orele 3, deputatul Dr. Popovici apare în sală viu aclamat. Imediat după sosirea dlui deputat, adunarea se constitue, alegându-se, prin aclamaţiune, president dl exarh **Teodor Patraº** din Frătăuţul-vechi (viitorul egumen al Putnei – n.r.), care, salutat de aplause frenetice, ocupă fotoliul şi ţine un însufleţit discurs de deschidere. Dl president trece în revistă istoria trecutului nostru. În timpurile noastre de vitejie, se strângeau locuitorii Moldovei la chemarea căpitanilor. Şi astăzi avem dureri. Şi venim să le spunem deputatului nostru. Părintele Patraş salută călduros pe dl deputat şi-i acordă cuvântul.

Dl Dr. **George Popovici**, salutat de aplause sgomotoase, ia cuvântul, desvoltând, în o vorbire mai lungă următoarele idei (am preferat rezumatul discursului şi luările de cuvânt publicate în „Deşteptarea“, în dauna celor din „Patria“, pe care nu mai are rost să-l reproduc – n.r.), îmbrăcate în formele unui discurs bine înţeles şi adeseori acoperit de aprobări generale şi însufleţite (Patria, nr. 95 din 15/27 februarie 1898, pg. 1).

*

Dr. George Popovici în Rãdãuþ. Ca în Câmpulung şi Dorna, aşa şi-n Rădăuţ a ţinut deputatul nostru, Dr. G. Popovici, o adunare de alegeri.

Vineri, în 25 Faur (1898 – n.r.), sara, sosi la Rădăuţ. Cum a sosit, i s-a şi dat în mână, de la căpitănie (prefectură – n.r.), scrisoarea ce-i da dreptul să ţie şi în Rădăuţ o adunare de alegători. Scrisoarea aceasta era scrisă chiar în limba românească.

A doua zi, după amiază-zi, pe la 2 oare, Rădăuţul gemea de mulţimea celor veniţi la adunare. Preoţi cu crucea-n frunte, învăţători şi mult popor – era greu pământul.

La 3 oare, sala cea mare comunală era ticsită de oameni. Cu strigăte de „trăească“, de se cutremurau temeliile Rădăuţului, s-a întâmpinat deputatul Dr. G. Popovici.

Vrednicul paroch din Frătăuţul-vechiu, părintele **Teodor Pãtraº**,

deschide adunarea cu cuvinte însuflețite. El zice: „În timpuri de grea cumpănă, Românii se adunau în jurul căpitanilor lor ca să delăture primejdiile ce-i amenințau. Aşa şi noi ne-am adunat la glasul căpitanului nostru, Dr. **George Popovici**, ca să-i spunem năcazul şi durerea noastră". Îi dă, apoi, cuvântul deputatului Popovici, care a vorbit mai bine de o oră.

Nici înțeleptul Solomon n-ar fi putut vorbi mai frumos şi mai cu minte.

Iată miezul vorbelor lui:

Cuvintele deputatului Popovici: „Un poet vestit, şi anume Vasile Alecsandri, a numit Bucovina veselă grădină. Azi, acel poet vestit al nostru n-ar mai pute spune acest cuvânt. Noi iubim cu înfocare această brazdă de pământ, pe care ne-am născut şi sub care dorm strămoşii. Pentru noi, însă, Bucovina, azi, nu e nici grădină, nici veselă. E un câmp pustiit de mohor, pe care trăim greu şi nemulțămiți, căci a venit obraznicul şi ne-a mâncat prasnicul, iar noi stăm deoparte ca nişte calici şi ne uităm cu sfieală cum obrasnicii îmbucă din masa noastră. Drepturile ce le-am avut le-am pierdut, altele însă nu le căpătăm, dară de plătit plătim dăjdii şi biruri de ne rupem.

A fost cum a fost până acuma, dară de acuma nu poate fi tot aşa. Deputații noştri din Viena s-o pus pe aceea să lucre, să lucre pentru tot ce e româneşte. Lupta ce au început deputații trebue sprijinită. La aceasta este chemat poporul Român din Bucovina. Poporul Român trebue să arate curaj şi tărie, când e vorba de câştigat un drept de al său. Vorba: „capul plecat sabia nu-l taie" nu se potriveşte pentru noi, pentru că destul am îmblat cu capul plecat, încât alții caută acum să ni-l taie. Să lupte, deci, voiniceşte fiecare la locul unde e pus pentru drepturile noastre şi să nu se deie nici c-un pas îndărăpt.

Căpitanii (prefecții – n.r.) şi comisarii silesc pe alegători să li facă pe plac. Aşaceva nu se mai aude prin alte țări, ci numai la noi, în Bucovina, pentru că noi suntem tot cu capul plecat. De acuma, să nu ni mai lăsăm înfricați, ci ca Români să trăim şi ca Români să ne luptăm.

Limba noastră trebue să ni o bage străinii în samă. Trebue să căpătăm şcoli româneşti, trebue să ni se deie scrisori româneşti, trebue să vorbească cu noi toți româneşte, pentru că suntem în țara noastră".

Apoi, deputatul Popovici dă samă despre isprăvile deputaților români la Viena. Sfârşind el cu vorba, iată că şi începură plângerile din partea sătenilor.

Propunerile învãþãtorului Brãilean din Bilca: Din fondul religionar să se deie mijloace pentru zidiri de biserici şi şcoli. Comunele să spijinească copiii sărmani, care îmblă la şcoală. Şcoala cantorală din Cernăuț să se prefacă aşa ca şcolerilor ieşiți din şcoala aceea să li fie cu putință a scrie şi prin cancelăriile săteşti. Comitetul țării să lucre într-acolo ca apele Suceava, Sucevița, Putna şi Voevodeasa să se reguleze, pentru ca să nu facă atâta stricăciune. Să se deie lămuriri în treaba despăgubirei pământului şi a propinaților. Comitetul țării să privigheze cum se gospodăreşte cu pădurile săteşti, pentru că în cele mai multe locuri se fac mişelii nemaipomenite. Comitetul țării sau dieta țării să hotărască ca din banii hambarului, cari s-au strâns pentru ținutul Rădăuțului, să poată împrumuta, pentru scopuri de ale gospodăriei... (Deşteptarea, nr. 6 din 15/27 martie 1898, pg. 46).

*

Jupân Chasvan din Rãdãuþi. În adunarea cea mare, ce-a ținut-o deputatul nostru, Dr. George Popovici, în Rădăuț, s-a găsit neguțătorul Chasvan din Rădăuț să se scoale şi să spuie în gura mare că, dacă „Deşteptarea“ va face şi de acum înainte buntație contra Jidanilor, apoi Jidanii n-ar mai ținea la alegeri cu Românii, cum au ținut, an primăvară, la alegerea lui Dr. George Popovici. Aceasta s-a găsit jupânul Chasvan s-o spuie şi „Deşteptarea“ nu vrea să-i rămâie datoare cu răspunsul.

„Deºteptarea“ laudã virtuþile Jidanilor. Ce buntație face „Deşteptarea“ contra Jidanilor?! Mă rog, „Deşteptarea“ îndeamnă pe Români să se ferească şi ei de băuturi amețitoare, cum se feresc Jidanii; să păzească şi Românii sărbătorile, şi rugăciunile, şi biserica ca şi Jidanii; să asculte şi Românii de preoți, cum ascultă Jidanii de rabini; să se apuce şi Românii de şcoală, de învățătură, de negoț, de meşteşuguri, cum se apucă Jidanii; să ție şi Românii în toate trebile la un loc, cum țin Jidanii la un loc; ca şi Românii să ajungă la averi şi trecere ca Jidanii!

Aceste face „Deşteptarea“ şi oare aceasta buntație împotriva Jidanilor să fie?

Jupâne Chasvan, cinste şi laudă face „Deşteptarea“ jidovimii, nu

buntație, dacă vrei să înțelegi dumneata! Unde ți-i mintea, jupâne Chasvan?

„Deºteptarea“ probozeºte nãravurile cele rele ale Jidanilor. Poate va zice jupânul Chaşvan că aceasta-i buntație, ce scrie „Deşteptarea“ despre o samă de Jidani, că ei toarnă apă în rachiu; că ei falsifică (fălşuesc) băuturile, mărfurile, scrisorile; că ei fură tutun din pacică şi-apoi o vând oamenilor ca întreagă; că ei înşală şi scurg măduva din satele prin care îs scriitori, ori arăndaşi, ori moşieri; că storc camătă drăcească de la Români şi-i sărăcesc, şi vând casele vădanelor la dobă; că-şi bagă codița şi strică unirea Românilor pe la cele alegeri comunale; că strică, cu crâşmele şi băuturile lor, mintea Românilor, îi tumănesc ş-apoi li cumpără cu ciga-miga gospodăriile?!...

Drept că „Deşteptarea“ a probozit pe o samă de Jidani pentru aceste lucruri rele şi-i va probozi mereu, cât va trăi ea... dar, jupâne Chasvan, să te întrebe „Deşteptarea“ una: Aşa-i că Dumneata, când probozeşti pe calfa, sau pe cumnatul, sau pe copilul Dumitale, apoi nu-i probozeşti pentru că faci buntație contra lor, ci pentru ca să-i desveți de năravurile lor rele? Vezi, jupâne Chasvan, şi „Deşteptarea“ face ca Dumneata! Ea a probozit şi va probozi pe Jidanii cei cu năravuri rele, ca ei să se dezvețe de dânsele! Dacă se țin Jidanii de „neam sfânt“, apoi să fie încalte cu toții sfinți, dar nu o samă din ei să înşele, şi să tumănească, şi să jupească pe Românii noştri. Destul că „Deşteptarea“ probozeşte pe Jidanii cei înşelători, nu ca să facă buntație contra lor, ca să-i îndrepte şi, pentru aceasta, Dumneata, jupâne Chasvan, ca om cu minte, s-ar cuveni să fii mulțămitor „Deşteptării“, da‘ nu să te ridici asupra ei. Aşa!

„Deºteptarea“ fereºte pe Români de Jidanii cei înºelãtori. Nici aceea nu-i buntație, că fereşte „Deşteptarea“ pe Românaşii săi de Jidanii cei înşelători; că-i fereşte de-a împrumuta bani de la cămătarii cei jidoveşti; că-i pune la cale să se lase cu toții de beție; că-i pune la cale să se cutorosească de acei scriitori Jidani cari sug satele ca lipitorile... Şi gazetele jidoveşti, şi rabinii, şi cahalurile jidoveşti îi feresc pe Jidani de înşelători, şi nime nu zice că ele fac buntație contra cuiva. Ba talmudul jidovesc îi învață chiar pe Jidani ca ei nici pe cel mai detreabă Creştin să nu-l cruțe, ci să-l frigă unde numai pot, şi Creştinii tot nu zic că Jidanii fac buntație contra lor. Şi dacă „Deşteptarea“ fereşte pe Românii cei

orbi de prăpastie şi de înşelăciune, apoi aceasta buntație să fie?

Jupâne Chasvan, păcat că eşti om din târg!

„Deºteptarea“ nu face buntaþie contra Jidanilor. „Deşteptarea“, cât a scris ea, de 5 ani de zile încoace, despre Jidani, a tot lăudat vrednicia Jidanilor, îndemnându-i pe Români să ieie pildă de la Jidani, sau a probozit pe Jidanii cei cu apucături rele, dorind să-i vadă îndreptați odată, sau ea a ferit pe Românaşii săi de înşelătorii şi cămătarii Jidani, şi „Deşteptarea“ îi datoare să facă aceasta. Atât a făcut „Deşteptarea“ şi atât va face cât va trăi! Dacă ar fi strigat „Deşteptarea“ vreodată: „Români, săriți şi ucideți Jidanii cu pietre sau cu pari, aprindeți sau înecați!“ – apoi aceasta drept c-ar fi fost buntație contra Jidanilor, dar „Deşteptarea“ n-a făcut de aceste, jupâne Chasvan! Ai priceput, acuma, sau încă tot nu că „Deşteptarea“ nu face buntație contra Jidanilor?

Nu vor þinea la alegerile cele mari Jidanii cu Românii, apoi paguba Jidanilor va fi. S-au mai încumințit Românaşii noştri! De nu vor ține Jidanii la alegerile cele mari cu Românii, apoi tare ne temem că mult rachiu nebăut va rămâne prin buți, multă marfă jidovească va rămânea nevândută şi va mucezi prin dughenile jidoveşti; puțini Români vor călca prin cârşmele, şi ratuşurile, şi dughenile, şi băncile jidoveşti. Atunci s-a ținea Românii, jupâne Chasvan, de vorba profetului Jidovilor, Moise, care zice: „Dinte pentru dinte şi ochiu pentru ochiu să fie!“. Atunci va striga „Deşteptarea“: „Română, cumpără de la Creştin! Nici un ac de la Jidan! Afurisit Creştinul ce cumpără la Jidani!“.

Jupâne Chasvan, dacă doreşti să scrie „Deşteptarea“ aşa, apoi poftim, nu ține la alegerile cele mari cu Românii!

Jupâne Chasvan! „Deşteptarea“ ştie unde te doare pe Dumneata! Dumneata ai dori ca „Deşteptarea“ să mâie pe Români la cârşmă, să-i mâie la cămătarii Jidani, da‘ nu să-i ferească! Asta ai dori Dumneata, dar mai pune-ți pofta în cuiu, jupâne Chasvan! (Deşteptarea, nr. 5 din 1/13 martie 1898, pp. 33, 34).

*

Din Rãdãuþi. Alegeri în perspectivã. Ni se scrie: „În 31 Martie şi 1 April, avem în Rădăuți alegerea pentru comisiunea de imposit pe venitul personal. Toate cercurile desvoltă, chiar de pe acuma, cea mai mare agitațiune. Dar noi, Românii din districul şi oraşul Rădăuți?

Majoritatea o avem numaidecât.

La alegerea pentru comisiunea pentru imposit pe venitul din căştig, alegere care a trecut deja, sunt aleşi numai Ovrei. Şi acum se fac agitaţiuni ca resultatul să fie tot aşa. Dar, la această categorie de bir, pentru care alegerile vor fi la 31 Martie şi 1 April, Ovreii sunt numai puţini birnici. Impositul acesta îl plătesc, mai ales, amploiaţii, preoţii, învăţătorii şi foarte mulţi gospodari avuţi. E, aşadară, în interesul nostru să stăruim ca să încapă în comisia numită oameni de ai noştri.

Atragem atenţia preoţimei şi a inteligenţei române asupra acestui lucru şi le invităm a griji de timpuriu pentru o concentrare potrivită a voturilor româneşti".

Aceste şire ne vin din Rădăuţi. Dar cum stăm şi ce se face în celelalte districte? (Patria, nr. 100 din 27 februarie / 11 martie 1898, pg. 2).

*

Adunarea cea mare din Rădăuţ. Deputatul de pân‘ acuma al dietei ţării, dl **Ilarion Onciul**, a adunat, Vineri, în 29 Iulie stil nou 1898, fruntaşii comunelor şi satelor din districtul Rădăuţului ca, naintea lor, să deie sama despre toate câte le-a făcut el şi dieta cea de pân‘ acuma pentru Românii Bucovinei şi-ndeosebi pentru Românii din districtul Rădăuţului. Lume multă a fost la adunarea aceea şi president al ei a fost protopopul Vicovului, părintele **S. Piotrovschi** (şi de partea lui George Popovici, şi de partea lui Ilarion Onciul – n.r.).

Dl deputat **Ilarion Onciul** a spus toate câte a putut spune despre dietă şi despre sine şi a spus mai că tot numai lucruri cari lumii noastre româneşti de mult, acuma, îi erau cunoscute. În lume sunt oameni mai harnici şi oameni mai slabi, şi dl Ilarion Onciul – precum a zis el, singur – a făcut cât l-au ajutat capul lui şi mintea lui, şi puterile lui, şi aceasta îi dă drept şi noi i-o credem cu dragă inimă.

Numai de-un lucru ni pare foarte rău: districtul Rădăuţului are multe bube şi răni. Un loc de învăţător de la şcoala poporală din Rădăuţ, la care loc, după lege, putea să încapă numai un învăţător care ştie bine limba românească şi cea nemţască, l-a căpătat un Jidan, care ştie numai nemţeşte, iar doi învăţători Români, cari ştiu bine şi nemţeşte, şi româneşte, şi cari îs de-o sută de ori mai vrednici decât Jidanul acela, au

fost împinşi la părete. Aceasta-i una. Cealaltă este aceasta:

Vine, däunăzi, la Rădăuț, presidentul țării. Se adună vornicii şi învățătorii, şi preoții noştri ca să-l salute. Şi **cãpitanul Rãdãuþului, dl Patak, nu-i bagã de samã pe preoþii no°tri**, cari îs preoții bisericii băştinaşe a țării noastre şi preoții poporului băştinaş al țării noastre; da' el îi bagă în samă pe preoții catolici, cari abia ieri-alaltăieri s-au vârât în țara noastră şi-i pune-n naintea preoților noştri, şi aşa a umilit căpitanul Patak preoțimea noastră naintea presidentului țării. Şi câte alte comedii nu mai direge Patak prin comunele districtului Rădăuț (vedeți în ce consta, de fapt, „satrapia" prefectului Patak? – n.r.)!

Şi dl **Ilarion Onciul**, în cuvântarea sa cea lungă, n-a vorbit despre ranele şi bubele comunelor din districtul Rădăuțului mai că nici de fel, nu ni-a arătat nici un leac în contra lor, nici nu ne-a spus cum stăm cu politica noastră, nici nu ni-a făcut planuri mai mari, planuri de cele mântuitoare... şi, la urmă, încă a zis dl Onciul că, dacă în 6 ani de zile se-ntâlneşte deputatul de 2 ori cu fruntaşii districtului care l-au ales, apoi acestea ar fi destul!

Şi învățătorul din Bilca, dl **Brãilean**, şi preotul Gălăneştenilor, dl **Ioan Popovici**, l-au cam luat din scurt pe dl Ilarion Onciul şi pe ceilalți deputați de pân' acuma ai dietei țării. Şi ei n-au făcut rău că i-au spus dlui Ilarion Onciul verde în față adevărul despre deputații cei de pân' acuma ai dietei!

Dl învățător superior **Brãilean** a spus, între altele, şi aceste:

Toate-s bune câte s-au spus, dar trebue mai mult de făcut. Lucrurile stau, astăzi, rău de tot.

Avem deputați comunali şi cu toții nu putem scoate câte un primar comunal care nu-şi face datoria şi păgubeşte comuna, încât, prin tărăgănările comitetului țării, perdem mii şi zeci de mii de florini. Comitetul țării este de vină. Dacă plătim dare în sânge şi sudoare, cerem să ni se facă dreptate. Nu bag vină dlui deputat, căci nu este dânsul vinovat dacă **a intrat într-un cuib de bondari, ca sã nu zic viespi**.

Să mulțumim dlui deputat pentru cele ce a făcut, iar despre alegerile cele noi să ne punem în înțelegere cu comitetul național central şi, în deplină înțelegere, să procedăm la noile alegeri.

Preotul Gălăneştenilor, **Ioan Popovici**, a vorbit cam aşa:

Ceea ce s-a făcut până acum este puțin. Care este şcoala unde învățăm a ne cunoaşte şi înțelege? Cred că dările de seamă ale deputaților. Dacă ne întâlnim numai la şese ani o dată, nu ne vom cunoaşte, nu ne vom înțelege. De două ori la an trebue să ne întrunim astfel cum ne-am întrunit astăzi, atunci ne vom cunoaşte şi înțelege, atunci vom pune umăr la umăr şi vom da liftele afară, care ne zugrumă. Până când să suferim starea de astăzi? **Alegi deputaþi în dietã ºi aceºtia se þin de sfinþi**. După ce i-ai ales, nu mai vin să te întrebe unde te doare. Iar dacă nu spui duşmanului, pe față, părerea ta, crede că eşti fricos şi slab. Dovadă, ultimele două volnicii: umilirea bisericei noastre, când cu primirea presidentului țării, şi aşezarea postului de învățător din Rădăuț.

Dacă vom sta cu gura închisă, vor crede duşmanii că de noi îşi pot bate joc în dragă voie.

Pământul acesta este al nostru, cuprinde moaştele celui mai mare Domn român, e îngrăşat cu sânge român şi susținut din sudoare română! Dacă vom lăsa să ne ieie biserica şi şcoala, ce ne mai rămâne?!

Nu suntem duşmani ai Nemților, nu voim nimicirea lor, dar, dacă plătim birul greu, cerem să tragem şi foloasele sudorii noastre. Din banii plătiți de noi nu susține statul nici o şcoală latinească. Oare nu suntem vrednici?

Până când?

Rog pe fruntaşii noştri, cei de la cârmă, rog pe directorul „Patriei”, care şede aici, la masă, să controleze aspru deputații noştri, să laude pe acei cari vor pune urechea la peptul Românului şi îi vor căuta leac pentru dureri, iar pe cei ce nu-şi fac datoria să-i dea de gol! (Deşteptarea, nr. 15 din 1/13 august 1898, pp. 123, 124).

*

Organisarea noastrã... în Rãdãuþ. Trimis din fruntaşii noştri a fost, de deputat, **Modest cavaler de Grigorcea**. Adunarea era foarte mare.

În comitetul de alegere districtual s-au ales următorii 15 bărbați: părintele protopop din Vicov, **Samuil Petrescu** (de fapt, **Piotrovschi** – n.r), părintele exarh din Frătăuț, **Teodor Pãtraº**, părintele paroch din Straja, **Dimitrie Dan**, domnii învățători **George Brãilean**, din Bilca, şi **O. German**, din Voitinel, şi gospodarii **Zaharie Zub**, din Horodnicul

de sus, **Dimitrie Pauliuc**, din Frătăuțul vechiu, **Gheorghe Nistor**, din Vicovul de sus, **Onufreiu Teleaga**, din Horodnicul de jos, **Petru Vicol**, din Volovăț, **Constantin Giurgiu**, din Satu-mare, **Nicolai Popescul**, din Straja, **Grigore Chifan**, din Vicovul de jos, **Vasile Jacota**, din Frătăuțul nou, şi **Petru Hriºca**, din Gălăneşti. Bărbați de încredere pentru comitetul național din Cernăuț au fost aleşi: părintele **Samuil Petrescu, Dimitrie Pauliuc** şi dl Dr. **Dimitrie Galin** (Deşteptarea, nr. 16 din 15/27 august 1898, pg. 128).

*

Electorii (valmanii) noºtri. În districtul Rãdãuþului. Şi din acest district nu ni sosesc veşti prea bune. Cică fostul deputat, **Ilarion Onciul**, voeşte din nou să meargă la deputăție.

Fie orişicum, noi ştim una şi bună: Comitetul național l-a hotărât pe părintele **Piotrovschi** (transformat în **Petrescu**, pe durata campaniei electorale – n.r.) şi ce-a hotărât comitetul național, fiindu-ne sfânt, trebue să împlinim, coaste-ne chiar sânge din inima noastră. Părintele Piotrovschi trebue să fie ales deputat pentru districtul Rădăuțului – chiar şi atunci de s-ar rădica zece deputați în contra lui. Şi aici tot am aşteptat să deie dl Onciul mărturisire verde ca înțeleptul Stefanelli (în districtul Câmpulungului – n.r.) că nu primeşte mai mult deputăția. Până astăzi, n-am citit nici o mărturie din partea dlui Onciul şi, de aceea, ni vine a crede că voeşte cu orice preț să ajungă la deputăție, în ciuda Românilor. Nu ni vine a crede că dl Onciul ar fi în stare să se rădice în contra vrednicului nostru protopresviter Piotrovschi.

De-a fi şi fi, însă, să se împlinească vestea rea, de-a fi să se bată dl Onciul după deputăție şi de astădată – în contra voinții şi hotărârii comitetului național – atunci îi vom aduce aminte de mărturisirea ciudată ce-a făcut-o pe când era deputat şi îl vom ruga să binevoiască a ne mângâia cu o dare de samă mai amănunțită despre isprăvile sale, ce le-a făcut Domnia-Sa în sfatul țării, în răstimp de şase ani de zile.

Pe de altă parte, zicem despre părintele Piotrovschi: „De demineață se cunoaşte ce timp va fi peste zi“.

Se cunoaşte că părintele Piotrovschi va fi deputat voinic şi cu multă dragoste pentru popor (dacă ar fi ajuns deputat, tot nu şi-ar fi putut valorifica voinicia şi dragostea, pentru că va muri peste vreun an – n.r.).

Mai däunăzi, a dat Sfinția-Sa, în Vicovul de sus, o petrecere poporală mare şi frumoasă, la care a alergat lumea din toate părțile ca să vadă părintele Piotrovschi cât de mult îl iubeşte poporul.

Joi, va ținea părintele o adunare de alegători în Vicovul de sus, Vineri, în Volovăț.

Suntem încredințați că alegătorii români din district vor sări din toate părțile la aceste adunări, vor sări să-l audă pe părintele Piotrovschi vorbindu-le despre ceea ce are de gând să lucre în sfatul țării pentru ei (Deşteptarea, nr. 17 din 1/13 septembrie 1898, pg. 143).

*

Dupã faptã ºi rãsplatã. Districtul Rãdãuþului. Glasul celui ce strigă în pustie a fost glasul comitetului național şi pentru urechile Românilor din acest district.

Dl **Ilarion Onciul**, alesul guvernului şi al Românilor ce n-au voit să ştie de cârma românească, **este azi deputatul districtului Rãdãuþ**. Multe ar fi de spus, dar păcat de hârtia pe care scriem. Dorim să ne întâlnim mai adese cu dl deputat – nu numai o dată la şese ani – şi să-i spunem verde în fața adunărilor de alegători ce dorim şi cum îl vom să ni fie! De ajuns e o botă la un car de oale! (Deşteptarea, nr. 18 din 15/27 septembrie 1898, pg. 150).

*

Din Rãdãuþi am primit urmãtoarea scrisoare: În luna lui Mai, în 15/27, au ținut deputații noştri comunali o şedință, la care deputatul şi parochul **Vasile Tomiuc** a fãcut propunere ca locurile ce le ține cantorul şi pălimariul bisericesc, acuma mai mult de peste 80 de ani în stăpânire (deci, de prin 1810 – n.r.), să vie la stăpânirea comunei.

Propunerea asta a parochului Tomiuc s-a dat, apoi, la o secție care să hotărască la şedința viitoare.

La şedința din 24 Iunie stil nou 1899, referentul de la secție, Dr. **Brunstein**, face propunerea ca primarul să cheme pe cantorul şi pălimariul, cu cari să facă scrisoare pe trei ani şi să plătească pe jug (Joch) 1 florin pe an. Şi dacă cantorul şi pălimariul nu vor să iscălească scrisoarea, atunci să le ieie comuna locurile.

Luând, apoi, cuvântul, deputatul şi catechetul de la gimnasiu, părintele **Chelar** (preotul Ioan Chelariu – n.r.) face propunerea ca locurile

cari le ține cantorul şi pălimariul, mai mult de 80 de ani, **mãcar cã-s întabulate pe comunã, sã rãmâie ºi mai departe în stãpânirea bisericei** şi a epitropilor bisericeşti. Şi, măcar că vrednicul catechet s-a luptat mai mult de jumătate de oară, totuşi, s-a luat propunerea secției la hotărâre. Pentru propunerea secției au votat 23 de deputați străini şi părintele Tomiuc cu dânşii; iar pentru propunerea vrednicului deputat Chelar 4 deputați.

Domnul catechet a făcut recurs împotriva acestei hotărâri a secției. Aferim, că avem paroch bun la noi, în Rădăuț (Vasile Tomiuc era nu numai paroh, din 1876 la Rădăuți, ci şi protopresviter, secondat de preoții Ipolit Tarnavschi, preot din 1893, George Luția, preot din 1891, şi Cassian Rezuş – n.r.), care vrea să deie în mânile nemților şi a jidanilor locurile dăscăleşti! (locurile erau întabulate, totuşi, pe comuna Rădăuți, nu pe biserică, nici pe slujitorii acesteia; vedeți cum se naşte şovinismul? – n.r.). A fost şi socrul Domniei-sale – Dumnezeu să-l ierte – deputat comunal la noi, în Rădăuți, dară aşaceva nu s-a întâmplat! Socrul Domniei-sale (preotul Ioan Mândrilă – n.r.), după ce ieşea, Dumineca ori sărbătoarea, din biserică, sta cu noi la vorbă, în ograda bisericei şi ne da bune sfaturi. Dl paroch Tomiuc, însă, cum iese din biserică, se suie în rădvanul ce-l aşteaptă înaintea uşei bisericei, îşi ia cânele în brațe şi se duce, fără să ne învrednicească măcar de o vorbă. Cânele şi străinii îi sunt mai dragi decât parochienii, cu cari ar trebui să țină şi la bine, şi la rău! Noi avem noroc că avem pe dl cooperator Dr. **Tarnavschi** (după ce va fi director al internatului şi după o avansare ierarhică, soldată cu mutarea la Cernăuți, unde va ajunge şi mitropolit, Ipolit sau Tit Tarnavschi va avea parte şi el de o cumplită muştruluire prin presă, probabil că şi meritată; textul acesta este scris, probabil, de Ipolit Tarnavschi, care-l „săpa“ pe Tomiuc; altminteri nu s-ar fi simțit „săpat“, ulterior, de subalternul său – n.r.), care liturgiseşte mai că în toată Duminica şi ni şi predică cazanii potrivite. Dacă n-am ave pe dl cooperator, atunci am merge la Volovăț la biserică (Deşteptarea, nr. 13 din 1/13 iulie 1899, pg. 103).

Corespondenþa „Patriei“. Rãdãuþi, 22 Iulie nou 1899. Lipsă de tipărituri postale – Urmări revoltătoare – Rusificare „ex-offo” – Tipărituri postale „germane-polone-rutene“ – Ignoranța destestabilă a unor oficianți – „Wieder an einen Wallachen“ – Poreclirea unui amploiat român de „renegat“.

Încotro te întorci, de prigoniri tot dai, parcă lumea întreagă s-a conjurat de a stârpi toată suflarea românească de pe acest petec de pământ. Atari prigoniri se întâmplă de mult încoace şi la i.r. poştă din Rădăuți.

Această poştă, situată într-un ținut cu-un popor în majoritate covârşitoare român, procură, de ani încoace, tipăriturile de valoare poştală, atât cele în limba română, cât şi în cea ruteană, în măsură egală, cu toate că-i constatat că în oraşul şi ținutul întreg, afară de preotul uniat din loc şi poate un profesor aşijderea uniat, deja în retragere, nu mai cere altul atari în limba ruteană, pe când cele române se trec în număr mare zilnic. Acu, numai în oraş esistă trei societăți române bine întemeiate, abstrăgând de la cele din ținut, cărora numai pentru adunările generale li trebue, anual, preste 500 cărți poştale. Din causa procurării lipsicioase a acestor din urmă, s-a întâmplat ciudatul cas că Societatea Damelor române de acolo a fost necesitată să aştepte, în anul acesta, trei zile până ce s-au procurat alte proaspete din Cernăuți, nefiind destule la poştă, şi aceasta să nu se treacă cu vederea, că s-a întâmplat la o poştă ce, de lungă vreme, se numeşte „k.k. Hauptpostamt“, pe când cele rutene erau sumedenie şi, ca şi aceste să treacă în numărul procurat, administratorul i.r. superior le destribue pe la cele trafice ex offo, căci, almitrelea, ar mucigăi betele în cele dulapuri, demostrând astfel cercurilor mai înalte că ținutul ar fi rutean şi, totodată, micşorând efectul întrebuințărei celei mari a tipăriturilor române. De voeşti să capeți de aceste din urmă, eşti necesitat să aştepți regulat, avându-le ori adânc într-o despărțitură a mesei, ori în dulap sau chiar în magasin, escuzându-se că tocmai la moment s-au trecut, pe când de cele germane nu-i nicicând nevoe şi pentru ele n-ai defel a aştepta (de cele rutene nici vorbă aici nu poate fi, că nu se doresc).

Din dragostea cea mare, ce dovedeşte proistosul i.r. al poştei, cu unii din aploiații săi supuşi, față de tot ce-i slav, a procurat chiar spre schimbare tipărituri poştale cu inscripția comună „germană, polonă, ruteană”, parcă ai fi în învecinata Galiție, iar nu în biata Bucovină, țeară

alăptată cu sânge românesc, împărțindu-le fără sfială între țăranii români.

S-a întâmplat de multe ori că, dorind tipărituri cu inscripție română, ți-au dat într-adins greşită. Aşa provine de multe ori casul că, cerând cărți sau mandate poştale româneşti, ți se dau de cele internaționale, făcându-se domnii amploiați a pricepe că voeşti a le trimite la România şi, dacă nu iei bine seama sau dacă trimeți pe o slugă, numai te trezeşti cu un drum degeaba.

Pe lângă aceste şicanări, făcute din ură cătră tot ce-i român, se mai adauge şi acea împrejurare că Românii sunt porecliți, de cătră unii epistolari ai postei din loc, cu numele „**Wallach**". Aşa, de esemplu, de au a se înmâna, câteodată, unele scrisori locuitorilor români din popor, cari locuesc mai departe de centru, pe stradele necunoscute, numai ce auzi cuvintele de pe gura lor „wieder an eineo Wallachen". Şi cum să nu se comită această obrăznicie de cătră servitorime, dacă chiar în presența administratorului poştal încearcă unii oficianți i.r. ai poştei de a converti pe un amploiat de origine română ca să se facă rutean, împroşcându-l cu numele de „**renegat**". Şi dl administrator, care, de altmintrelea, îşi dă aerul de un om cu multă amiciție şi imparțialitate, încurăjează astfel de apucături neertate printr-o tăcere condamnabilă, fiind singur infectat de spiritul timpului, parte şi prin cuvinte asmuțătoare de la sine însuşi. Oare aceste înşirate nu-s apte a trezi în noi simțământul că nu eşti sub sceptrul blând al Austriei, ci mai vârtos în o țeară sălbatică, unde încă volnicia e la putere? Oare pentru aceasta a fost, odinioară, țeara aceasta încorporată la puternica Austrie, ca amploiații ei, cu timpul, să-şi bată joc de simțemintele cele mai scumpe ale poporului prim băştinaş? Să fie, oare, o crimă de a se numi, în ziua de astăzi, Român şi de a-şi atrage poreclirea de renegat, dacă ții sus şi tare descendența ta română, măcar că ai fost, din întâmplare, născut şi crescut în partea nordică a acestei țări, deci astăzi în partea cea slavă a ei? Oare de când este chemat un amploiat i.r. de manipulație a dejudeca asupra naționalității cuiva precum şi a veritabilității acesteia şi, deci, a se amesteca în mare politică? Oare n-ar fi aceasta de recomandat, a studia mai bine geografia țării în care sunt aplicați, ca să nu se mai întâmple ca epistola cu adresa „Văslăuț poşta Cuciurmic" să se trimită în Austria-de-jos, sau altele, cu adresa „Botoşana poşta Arbore" la Botoşani, în România?

Plini de indignare aducând aceste fapte de tot regretabile la cunoştinţa direcţiunii i.r. de poşte din Cernăuţi, aşteptăm ca, punând capăt acestor feluri de ilegalităţi, va dispune:

1. ca pe viitor imprimate poştale de valoare să se procure pentru poşta de acolo numai cu inscripţia germană şi germană-română, şi aceste în măsură egală, iar cele în limba ruteană, de s-ar şi procura, să nu se distribue defel ex offo pe la cele trafice, căci nime nu le cere acolo, ci să se ţie pentru cas de trebuinţă în magazinul poştal;

2. ca imprimate cu inscripţia comună germană-polonă-ruteană, folosite până acuma în mod ilegal de poşta din loc, să fie oprite de a le întrebuinţa aici, în ţeară, cu atât mai mult în oraşul Rădăuţi, unde polonismul şi rutenismul n-are ce căuta;

3. ca şervitorimea să fie îndrumată, în modul cuvenit, pentru batjocorirea poporului român cu numele „Wallach";

4. ca dlui administrator superior, precum şi celor amploiaţi de ai săi cari vânează după proseliţi pentru naţiunea slavă, să li se ieie gustul, odată pentru totdeauna, de a face pe amploiaţi români renegaţi, dacă aceştia vreu să fie Români şi li place a se căsători cu românce, iar nu cu venetice;

5. ca, în fine, să nu se aplice la poşta din Rădăuţi amploiaţi fără cunoştinţa perfectă a limbii române, ca acelei a majorităţii populaţiunei din ţinut, căci de present nu mai puţin decât cinci din ei nu o cunosc deloc şi de a li se înăspri poronca a fi faţă de fiecare, fără privire la naţiunea lui, asemenea de prevenitori (Patria, nr. 297 din 14/26 iulie 1899, pg. 2).

*

Miserii la spitalul din Rãdãuþi. Ni se scrie: „Se atrage atenţiunea onoratului comitet al ţării asupra spitalului din Rădăuţi, în care se petrec lucruri strigătoare la cer. Pacienţii vin acolo, crezând a afla vindecare şi alinarea suferinţelor, însă, în lipsa căutării, află numai chinuri, ba şi moartea. Lucru prea regretabil este cum că medicul primar al spitalului, domnul **Ofner**, un om deja bătrân, comod şi nepăsător, în care e năduşit cu totul orice simţ uman, neglijează în toată privinţa acest spital.

Bolnavii cari vin stau câte 14-16 ore necercetaţi, iar care vine mai slab moare chiar fără ajutor medical, cum s-a întâmplat, nu de mult, şi cu

morarul **Rudich** din Gălăneşti şi mulți alții, iar de i se aduce ştirea, demineața, că pacientul ce venise ieri, demineața, după vizită a murit, atunci zice cu cinism şi indiferență: „Ein Bauer weniger auf der Welt" („Un țăran mai puțin pe lume" – n.r.), deci unui astfel de om, fără pic de conştiință să-şi încredințeze omul viața sa, tesaurul său cel mai scum din lume? Deci nu-i de mirare că numai foarte puțini bolnavi intră în acest spital.

Alt cas, nu mai puțin grav ca acesta, este faptul cum că acest medic de spital detrage sărmanilor bolnavi toată îngrijirea şi căutarea prin asta că întrebuințează servitorii spitalului, cărora li sunt încredințați bolnavii spre căutare, la lucruri private de ale lui şi a surorilor lui, cari locuesc în Rădăuți şi adecă la săpat în grădină, la prăşit, la tăiat lemne, la spălat cămeşi şi la multe altele, şi, din causa aceea, nu pot servitorii să îngrijească de pacienți (bolnavi) şi n-are cine să le deie nici apă, nici medicamente.

Gemetele, plângerile şi suspinele acestor nenorociți sunt îngrozitoare şi adese se întâmplă că, în durerile lor, se svârcolesc şi cad de pe pat jos, cum s-a întâmplat, astă-vară, cu unul, care, căzând jos, i-a năbuşit sângele pe nas şi pe gură; acu, cine să-l ridice, dacă servitorul Vasile, în loc să fie pe lângă bolnavi, era la prăşit barabule dlui Dr. **Ofner** şi-n neființa (lipsa – n.r.) acestuia s-a năcăjit mult bolnavul. **Toader Turcia**, cu altul, l-a spălat de sânge şi l-a ridicat pe pat, iar, o bolnavă, **Geringer**, cum a picat de pe pat, nu s-a mai sculat. La aceste miserii până acu numărate şi la multe altele poartă vina numai şi numai dl Dr. **Ofner**.

Deci se roagă, pentru binele obştesc şi pentru salvarea omenimei, ca să se facă ordine la spitalul din Rădăuți, care numai atunci se va face dacă se va denumi un medic primar mai conştiincios decât dl **Ofner**".

Am dat loc acestor desvăliri, pe cari le primim de la nişte factori foarte bine informați, în interesul comun al patriei noastre. Sanarea acestor stări se impune în mod imperativ. / **m-m** (Patria, nr. 351 din 24 noiembrie / 6 decembrie 1899, pg. 3).

*

Propinaþia din Rãdãuþ, Iadul Românilor. Să stai şi să plângi cum plângea, oarecând, prorocul Ieremia deasupra dărâmăturilor Ierusalimului, să plângi amar, văzând cum se iroseşte averea românului

bucovinean cu afurisitul de rachiu!

Aveam să-mi cumpăr o păreche de cai şi m-am răpezit, într-o Vineri, la târg, la Rădăuţ, ca la **târg mai vestit de cai buni huþăneºti**, dară, drept să spun, mie nu-mi era aminte numai la cai, ci îmblam să văd şi altecele ca într-un loc unde e buricul românilor în ţara asta. Şi am văzut. L-am văzut, bunăoară, pe şvabul din Frătăuţ, din Satul-mare, din Milişăuţ, ieşit la târg îmbrăcat mai ca în zi de sărbătoare şi cu nişte căruţe şi cai de se cutremura pământul; l-am văzut şi pe român, dar venit numai cum a dat Dumnezeu, într-un strai mai că rufos şi cu nişte viţei la car, de să te miri cum s-a putut îndura să-i înjuge şi să-i chinuiască.

Altuia poate nu-i vine să caute la de acestea, dară mie îmi vine, fiindcă poţi cunoaşte îndată şi aşa, pe deasupra, cine cum trăieşte şi cum chiverniseşte.

Apoi, mai auzisem din gazete că între Jidani e sfadă mare şi ură din pricina propinaţiunii (fabrica de alcool din cartofi – n.r.) din Rădăuţ. M-am făcut, aşadară, şi pe lângă propinaţiunea aceea, să văd cu ochii mei de au de ce se mânca Jidanii aşa de tare între-olaltă. Şi au căci, peste săptămână, fraţilor noştri români din Rădăuţ de puterea de-a fi numai în propinaţiune le curg mucii, iară Vinerea nici patru nu pot măsura din holercă şi lua atâţia bani cu câţi bani şi după câtă holercă se îndeasă oamenii, ghiontindu-se şi împingându-se. Şi credeţi că am putut vede şvabi într‘aceia ce se îndesau la holercă? Nici pomană, căci toţi erau numai români şi români; săracii fraţi ai noştri, ei erau însetaţii şi doriţii de putoarea cea jidovească (aşa se naşte şovinismul; dar preoţii nu ziceau nimic pe când vânzarea holercii, adusă la noi, din Galiţia, drept „leac pentru holeră“, era monopol mănăstiresc – n.r.), şi erau între dânşii şi Horodniceni, cari, de altmintrelea, se laudă în faţa lumii, în gura mare (inclusiv Em. Grigorovitza se laudă, aşa cum aţi putut deja citi – n.r.), că nu sufăr... cârşmă în sat.

Şi câtă sumă de bani nu rămâne, în toată Vinerea, la propinaţiunea aceea din pungile Mărginenilor, Horodnicenilor, Bilcanilor, Voivodenilor, Vicovenilor, Frătăuţenilor, Costişenilor, Satulmarenilor, Bădeuţenilor, Iasloviţenilor, Arborenilor, Burlenilor şi tuturor românilor din celelalte sate ceva mai depărtate!

Rămâne o contribuţie straşnică!

Jidanii au, adecăle, în toată Vinerea, cu propinațiunea aceea peste 1.000 florini, iară peste an au preste 52.000 florini, tot bani buni din sudoarea bietului român, care îşi udă gâtlejul şi îşi sacă casa.

Păcat de Dumnezeu sfântul!

Ei, văzând aşa, nu-ți vine să plângi ca pe când prorocul Irimia pe dărâmăturile Ierusalimului? Nu se dărâmă aice, în Bucovina, neamul românilor cu nesațul lui neîncetat de holercă? (Deşteptarea, nr. 1 din 1/13 ianuarie 1900, pp. 6, 7).

*

Din paºalâcul voinicosului prefect Patak. Corespondența „Patriei. Rădăuți, 3 Ianuarie 1900.

Politica nefastă a domnului **Bourguignon** a infectat într-atâta activitatea românească a unora prefecți, mai cu samă amici şi frați de cruce ai prefectului **Wurfel**, încât numai prin o operațiune radicală s-ar putea delătura cangrena molipsitoare, sub a cărei influență suferă poporul român. Nu numai în ascuns, ci cu o nemaipomenită îndrăsneală încearcă şi prefectul **Patak** a se juca de-a „politicei“, neglijând afacerile cele mai vitale ale poporului din ținutul prefecturei Rădăuți, ocupându-se mai mult cu afaceri de spionage în contra tot ce-i român, având drept factor indivizi de a la **Tomiuk** etc., cari îi sunt aserviți ex offo (din cale-afară – n.r.). Toate celelalte afaceri administrative sunt pentru dl **Patak** lucruri laterale, lăsându-le în voia bună a antiştilor şi a secretarilor comunali.

Aşa stând lucrurile, nici nu-i de mirare că administrarea averilor comunale în districtul Rădăuților este una din cele mai rele, drept dovadă articolele tipărite în „Deşteptarea“ (pe care acelaşi preot, care râvnea la postul protopopului Tomiuc, le scrisese – n.r.). Nu mai puțină dovadă cum că dl **Patak** se ocupă mai mult cu politica şefului său, iar nu cu sporirea ordinei sociale şi morale prin cele comune, cât şi în district – o urmare tristă a licențelor de cârşmărit fiind, mai în fiecare comună din district, o mulțime de cârşme necontrolate de nimene, cari stau zi şi noapte deschise, ba chiar, în contra ordinului guvernului, şi Duminica (existau, în Bucovina, legi împotriva beției, care nu numai că erau bune, dar se şi aplicau, după cum mărturisea A.D. Xenopol, şi care legi prevedeau, printre altele, închiderea crâşmelor pe durata nopții şi în timpul sărăbătorilor, precum şi amendarea crâşmarilor care dădeau de băut

oamenilor beți; exista şi o anecdotă, în care fiul crâşmarului întreabă cum să decidă care om e beat şi care nu, la care întrebare primeşte următorul răspuns: „Când vezi că nu mai are bani în buzunar, înseamnă că e beat“ – n.r.).

Afară de aceste rele distrugătoare ale ordinei sociale şi morale este şi negligearea controlei lucrătorilor de pe la cele feresteie (fierăstraie – n.r.) de pe moşiile fondului ort.or., lăsându-i drept pradă antreprenorilor nemiloşi, cari scurg şi măduva bietului popor, îmbogățindu-se pe spetele țăranului necult. Aceste lipitori abusează necontrolate de nimene de neesperiența poporului român muncitor din districtul Rădăuților şi-l înşală văzând cu ochii, rumpându-i chiar şi câştigul cel mic ce-l au pentru lucrul greu de prin cele păduri.

Modul acestei proceduri este cam următorul: antreprenorul, având sute de lucrători, face în pădure un magazin de felurite lucruri şi victualii necesare lucrătorului şi-l sileşte pe lucrătorul care a muncit mai multe zile în pădure să cumpere cele trebuincioase la el – se înțelege, cu prețuri întreit de mari – şi aceasta sub motiv că nu-i poate plăti simbria agonisită în bani, nefiind banii sosiți de la posesorul sau pretestând alte scuze sau, în urmă, amenințând că, dacă nu cumpără la el marfă, nu-i va da de lucru etc.

Aceste facte dovedesc îndestul că dl **Patak** are şi alt teren de activitate, nu însă spargerea cuibului Românilor din Rădăuți sau şi desele voiagiuri la Cernăuți etc.

Nu este menirea unui căpitan a face „politică“ în district, gerându-se ca un paşa neviolabil şi sacrosant, ci mai vârtos ar trebui domnii prefecți să studieze din autopsie toate relele ce bântue în district şi să le saneze.

O astfel de politică ar fi mai mănoasă şi mai prielnică poporului decât spionajele şi protejarea elementelor destrugătoare de ordine şi bunăstare.

Lățirea şcoalelor esistente şi crearea de şcoli filiale şi neesistente în districtul Rădăuților, ca în Sadău, Costişa, Galaneşti etc., pot să formeze destulă distragere domnului prefect.

Şoselele şi drumurile cele rele din district aşteaptă cu anii un ordin al prefectului spre a fi puse în stare bună şi prunduite.

Domnul prefect, însă, n-are timp, fiind reținut cu raporte de

importanță cătră şeful său, că cutare român a cutezat a cugeta româneşte sau că are mutră iloială sau chiar iredentistă.

A sosit timpul unde şi noi, Românii, am prins a mai deosebi grâul de neghină şi nu vom tăcea până ce nu ni se va face dreptate, dându-ni-se prefecți apți, însă nu voinicoşi, dar nepăsători de binele poporului încredințat lor. Uneltele prefectului, „antiştii comunali“, se îmbogățesc din avutul comunal, iar dl **Patak** e bun-bucuros că are cine face alegerile – ce-i pasă D-Sale cum şi în ce mod face antistele avere – au doară ştie dumnealui că **Dumnezeu e sus ºi împãratul departe**, iar săracul, nedreptățit de antistele comunal, n-a cuteza să se deplângă, navând nici mijloace, şi, în urmă, neaflând nici auz binevoitor.

În o corespondență viitoare, am să înşir, în ordine cronologică, toate momentele ce pot dovedi adevărul induselor facte; deocamdată, atât. / **Un þãran din districtul Rãdãuþilor** (Patria, nr. 368 din 12/24 ianuarie 1900, pg. 2).

*

Drept continuare a corespondenței din luna curentă, voiu aduce acuma pe tapet momentele neconfiscabile şi neresturnavere chiar de însuşi şeful dlui **Patak** şi aşa să pun, măcar încâtva, în lumina adevărată activitatea d-sale puțin prielnică baştinei din districtul Rădăuților. Aceasta o fac cu atât mai mult ca nu cumva dl Patak, care, de obicei, trece la ordinea zilei asupra ghionturilor date națiunei române din district, să se simtă calumniat, spălându-se înaintea şefului său cu simpla frasă „dies sind dacoromanische Verlaumdungen der „Patria“, welche gemassregelt werden muss“.

Am amintit, în corespondența menționată, cum că dl prefect se ocupă, cu predilecțiune, cu spionage politice, făcând aşa servițe plăcute celor de sus. Nu voiu să fiu desavuat, deci induc, deocamdată, numai factul cu urmărirea dlui Dr. **Braniºte** (Valeriu Branişte, fostul redactor al „Patriei“, adus din Banat de George Popovici şi expulzat din Bucovina, pentru dese încălcări ale legii presei, printr-o hotărâre judecătorească; şi în Banat agresivul Valeriu Branişte încălcase mult prea des legea presei; în privința cenzurărilor „Patriei“, de care se face atâta caz, trebuie precizat că doar paragrafele în care se comiteau atacuri la persoană nesusținute cu argumente erau interzise, dar interzicerea putea fi contestată în justiție,

ceea ce „Patria“ făcea mereu; criticarea administrației cu argumente nu se interzicea, dovadă fiind şi faptul că prefectul Patak putea fi atacat atât de populist, iar articolele lui Ion Grămadă, iredentist român de necontestat, care moare luptând, ca ofițer român, împotriva austriecilor, deşi au fost neiertătoare cu Austria n-au „avut norocul“ să beneficieze de nici o cenzură sau „confiscare“, cum se numea pe atunci; de regulă, prin atacuri la persoană, formulate într-un limbaj indecent, se provocau „confiscările“, ziarul cu spații albe, pe care se scria doar „confiscat“, beneficiind de o mare popularitate, ca fiind „viteze şi voinicoase“ – n.r.) pe teritoriul districtului Rădăuți, suspecționând, prin organul său, în comuna Putna, pe un român, care a scăpat, numai prin intervențiunea unei persoane din Putna, de arestare etc.

Nu mai puțin este şi factul cu dl Dr. **Luþia**, care, fără pusă masă, este privit, grație agenților prefecturei, de un iredentist periculos (ceea ce avea să fie abia fiul său, deja uitatul **Erou Lascãr Luþia**, care a căzut în tranşeiele României Mari – n.r.), şi aceasta numai din causă că îşi împlineşte conştient oficiul său de catichet – şi acuma, drept recompensă, este dumnealui menit să fie un obiect al unei cercetări disciplinare. Ce alta decât ura în contra românilor este intenția vie a dlui Patak de a vedea în judecătoria din Rădăuți tot felul de amploiați, numai suflet de român nu (majoritatea judecătorilor erau români: Tomaşciuc, Toma, Avram, Popovici, Tarnavschi – n.r.). Cu plăcere mare ar vedea dl prefect şi un inspector şcolar a la **Conczynski** sau **Chodakowaky** în persoana dlui **Issakiewicz** (impus de mitropolitul Arcadie Ciupercovici, în ciuda protestelor studențeşti, dar care se purta ca oricare alt „bun român“, ba chiar mai onorabil – n.r.) sau altul.

Nu mai puțină plăcere i-ar causa dlui Patak dacă, în toate şcoalele din district, ar fi plasați învățători a la **Lewczuk** (de fapt, Leuciuc, care se va dovedi a fi, în ciuda originii slave, chiar un bun... român – n.r.) din Marginea, doamna **Brãilean** din Rădăuți etc., etc., oameni care ştiu lucra în înțelesul domnului prefect, surgunind cu încetul tot ce este român şi românesc şi de fel pe plac domnului prefect („patriotismului“ de acest soi îi va cădea victimă chiar şi cărturarul Dimitrie Dan, din simplul motiv că era prieten cu singurul judecător neamț din Rădăuți, ceilalți patru, Toma, Popovici, Tarnavschi şi Avram, başca şeful Tomaşciuc, fiind

români şi lideri ai societăților româneşti – n.r.).

A scrie cum gospodăresc antiştii comunali, cari sunt instrumente oarbe ale prefectului, nu ajunge o corespondență simplă, ci tomuri întregi. Mai ales, însă, gospodăriile cu pădurile comunale se află în stare de tot tristă şi n-ar fi nici o crimă dacă măcar comitetul țării ar mai pune stavilă devastărilor acestor păduri, cercetând conturile comunale respective mai adese şi nu ca păn‘ acuma, numai superficial şi dând crezământ raporturilor date din partea antiştilor şi aşa trecând la ordinea zilei.

Pădurile din Vicov, Horodnic, Sucevița, Marginea, Seletin, Straja etc. se devastează văzând cu ochii şi domnii de la cârmă n-au timp a se ocupa cu acest – politica cere timp – las la naiba administrarea bunului obştesc.

Am zis, mai departe, că concubinatele în districtul Rădăuți se urcă la un număr considerabil, drept urmare a cârşmelor necontrolate. Afirm şi acuma că cârşmele din cele comune sunt isvorul acestei decadențe morale şi numai prin oprirea licențelor şi mai rară îngăduire a acestora s-ar putea sana această rană sângerândă a poporului din district şi oraşul Rădăuți. Cum de nu bagă seama dl prefect că cârşmele stau zi şi noapte deschise, în contra nenumăratelor emise, ba chiar şi în contra legilor esistente? Cum de vine că chiar Duminica, pe timpul servițiului devin, nu se închid aceste cuiburi a tot răul? Cum, în urmă, că licența pentru aşa-numitul joc al tineretului se îngăduie numai cârşmarilor?

Cât despre numărul imens al concubinatelor, care se urcă la sute, ar putea servi chiar cumnatul **Tomiuk**, lăsând în Milişăuți peste 30 casuri, şi alți preoți cu date de tot positive.

Despre mişeliile antreprenorilor de la feresteile lui **Alex** şi **Leopold Popper** am vorbit în corespondența din 3 Ianuarie a.c. şi cred că dl prefect Patak va cerceta factul acesta prin organele sale; voiu, însă, a-i îndegeta locul unde trebue pusă securea. Principalul lucru este stricta oprire a licențelor de aşa-numite „cantine“ în pădurile fondului din Putna, Vicov, Sucevița, Seletin etc. şi aşa s-ar pune stavilă abusului nemaipomenit şi, totodată, lucrătorii ar fi scutiți de vampirii ce sug banul agonisit cu sudoare.

Bine ar mai face dl prefect dacă ar ceti ordonanța – o repețire a deja esistentelor legi imperiale – a amicului său, **Wurfel**, către antiştii

comunali din districtul Cernăuților, unde li se impune stricta observare a legilor în contra beției şi aplicarea acestora, puind în acest nefericit district frâu proprietarilor îmbogățiți cu banul Românului necult.

Te apucă groaza dacă priveşti cum de nepăsător se poartă dl prefect față de miseria poporului, dând mereu licențe de cârşme, cantine şi aşa-numite bacanii micste, necugetând că astfel de licențe îngroapă cu totul bunăstarea, morala, ba chiar şi esistența poporului din district şi oraş. Este timpul suprem şi rugăm pe deputații noştri să caute remediul în contra acestui flagel.

Închei, deocamdată, acest „mixtum compositum“ al fericirilor aduse de prefectul Patak districtului Rădăuților cu un călduros apel către Măria Sa dl prefect: Schimbă-ți, domnule prefect, planul lucrativității D-Tale sau, mai bine, fă loc altuia, fie Chinez, numai amic al bunei stări şi prosperării poporului din district; întră, Măria Ta, mai afund în bordeiul sărmanului țăran şi miseria ce vei afla acolo îți va arăta directiva ce numaidecât trebue să o aibă în fața ochilor fiecare prefect din această țeară.

Înainte, însă, de ce vei face pasul acesta, ordonează antiştilor comunali ca să prunduească drumurile, ca nu cumva să se împedice piciorul Măriei Tale în una din nenumăratele spărturi din drumurile ce duc la Rădăuți. Şi, iar, ca nu cumva să te supere în drum un individ beat, fă ca legile contra beției să fie băgate în seamă. / **Tot acelaº þãran, care multe mai are la inimã** (Patria, nr. 372 din 21 ianuarie / 2 februarie 1900).

*

Gospodãria comunalã a oraºului Rãdãuþi. Gospodăria comunală a oraşului Rădăuți (în sensul de „probele administrației comunale în oraşul Rădăuți“ – n.r.) se caracterizează, pe zi ce merge, tot mai resvedit (vădit – n.r.) în contra Românilor şi devine tot mai forțată, de când numărul covârşitor al consilierilor comunali e compus din străini cari au suspicii a-l completa numai de ai lor.

Ocuparea postului de învățătoare superioară la şcoala copilelor prin o Polonă necunoscătoare de limbă română, fiind preferată conducătoarea provizoră de acuma, romăncă foarte aptă pentru acest post, e cunoscută.

Altă faptă şi mai năsdrăvană e aproape de împlinire. Onorabilii cetitori îşi vor aduce aminte că, acuma aproape 2 ani, consiliul comunal a denumit de învăţător inferior pe un Evreu de la o şcoală privată, necalificat din limba română, preterând (refuzând – n.r.) pe doi competenţi români, dintre cari unul era învăţător definitiv şi întrunea toate condiţiunile prescrise.

La şcoala de băeţi de 6 clase e, acuma, de vreo 4 ani, vacant un loc de învăţător şi se escriu (anunţă – n.r.) de atunci şi concursuri, după anumite periode, dar locul nu se ocupă. Consiliul şcolar districtual retrimite petenţilor alegatele (adresele – n.r.) cu observarea că locul cerut nu s-a ocupat, fără să se numească causa. Între competenţi erau, de fiecare dată, şi Români, între cari şi **M. Sosnovici**, învăţător inferior, acuma de peste 20 de ani la şcoala aceea de băeţi. Până acuma, s-a tot escris concursul, cerându-se calificarea din limba română şi germană, dar ultimul concurs a eliminat limba de propunere română, cerută până acum. Văzând competenţii români că locul nu se ocupă din causa competării din partea lor, au încetat a arunca în glod tot câte 50 cr., în fiecare rând, şi se zice că, de astă dată, dintre Români să fie numai **Sosnovici** competent. Evreul de la şcoala privată, nu demult denumit de învăţător inferior, trage toată nădejdea şi are multe promisiuni, cari îl asigură că va fi denumit învăţător, căci doar în hatârul lui a suferit concursul eliminarea limbei române.

Halal de bietul oraş românesc, odinioară sediul episcopului moldovenesc, acuma nu-şi mai poate vedea plasaţi în posturi, de care singur are a dispune, pe proprii săi cosângeni! / **Diogene** (Patria, nr. 372 din 21 ianuarie / 2 februarie 1900, pg. 3).

*

De la preceptoria din Rãdãuþi. Ni se scrie: Presentându-mă în persoană, în ziua de 1 April nou 1900, la preceptoria c.r. din Rădăuţi spre a-mi rădica modestul salar, avui ocasiune de a observa, în decursul lichidării, cum că numai foarte puţine chitanţe de ale Românilor noştri erau scrise în limba română (Din 40-50 de chitanţe, au fost numai 3 scrise româneşte).

Totodată, am observat cum lichidatorul, în persoana domnului oficiant **Wickenhauser**, îmbia pe învăţătorii presenţi de a-şi cumpăra de

la el blanchete pentru chitanțe, tipărite însă în limba germană, notând, totodată, pe o hârtie numele celor ce cumpărau astfel de tipărituri.

Şi mare mi-a fost mirarea, văzând cum că nişte indivizi slabi de înger au grăbit a-şi încărca buzunarele cu astfel de nimicuri. Numele acestora merită să vă fie cunoscut măcar domniilor voastre (urmează numele celor ce şi-au cumpărat chitanțe germane; **Notã**: „Patria“ nu reproduce, totuşi, acea listă specifică tradiționalului delaționism românesc – n.r.). Oare nu-i aceasta unul dintre cele mai condamnabile păcate comis în detrimentul scumpei noastre națiuni? Oare cu ce scop îndeamnă domnul Wickenhauser la cumpărarea astorfel de tipărituri germane? Tare mi se pare că la spate stă domnul prefect **Patak**. I-am cunoscut ghiarele care ies din sac. Până acum se mai găsea, din când în când, câte o hârtie românească prin preceptorie, dară acum crede dl Wickenhauser, cu noua sa întroducere, să elimineze limba română din oficiu, dacă nu cu forța, apoi cu politică. Poate că şi preoțimea noastră presintă chitanțe germane, însă încă avem dovezi despre aceasta. Ar fi regretabil lucru dacă ar obveni şi între preoți, cari sunt mult mai liberi, astfel de casuri triste. / **E.I.** (Patria, nr. 402 din 5/18 aprilie 1900, pg. 2).

*

Locul pentru a doaua bisericã. Din Rădăuți primim o scrisoare, de la un gospodar, în care se zice: „În 3 Maiu 1900, a venit o comisie de la căpitănie, care, dimpreună cu doi prețuitori şi epitropii bisericeşti, aveau să caute locul cel mai potrivit pentru a doaua biserică. Au căutat, ce-i drept, ba pe strada Frătăuțului, ba într-o grădină, după covălia hergheliei, ba în alte părți, dar nu se prea învoiau. Locul e cam scump şi oamenii noştri trebuesc îndemnați cu de-adinsul.

Parochul, însă, domnul Vasile Tomiuc („wohlehrw“ şi „volksschule Wassilie Tomiuc“, cum era menționat în „Schematismus der Bukowinaer gr.or. Aechiepiskopal Diozese“ din anul 1876, când Rădăuții aveau 2.844 locuitori – n.r.), seamănă nici habar de grijă să n-aibă. Pe vremea când comisiunea îşi bătea capul cu alegerea locului, Sfinția sa, dimpreună cu alt prieten bun din apropierea Rădăuțului, petrecea în „otelul“ unde, mai înainte, a fost **Kirmaier**, la un păhărel de vin. Când a ieşit, a trecut chiar pe lângă grădina unde era comisia, dar n-a aflat de bine să între. Adecăte la ce? Păi, dă, aşa-i luma asta“ (Deşteptarea, nr. 12 din 20 Mai 1900,

pg. 101).

*

Cari sunt roadele „împãcãrii“??. Prigonirile puse la cale contra celor mai cumsecade preoţi ai noştri n-au încetat, ci au urmat şi urmează încă şi după încheierea „păcii“ din poveste (între preoţii români şi baronul Bourguignon, prezidentul ţării, după supărarea popească extrem de zărvuitoare din 18 August 1899, când clerul s-a simţit jignit că, tocmai de ziua Împăratului Austriei, baronul Bourguignon le pune la îndoială dragostea faţă de Francisc Iosif – n.r.). Vrednicul catechet din Rădăuţ, părintele Dr. **George Luþia** (născut în 1868, preot din 1891, tatăl viitorului Erou al Bucovinei, Lascăr Luţia – n.r.), acest luceafăr între preoţii români, e prigonit în mod nebun şi nici până în ziua de azi nu mai are linişte. Pâra contra Domniei-sale a ridicat-o însuşi presidentul ţării (baronul Bourgiuignon – n.r.) şi **cãpitanul Patak** (Johann Patak, prefectul Rădăuţilor – n.r.). Cercetarea disciplinară s-a făcut încă mai dehai după încheierea păcii, decât înainte de aceea. Pârâşul e, totodată, şi judecătorul domnului Dr. George Luţia. Turcul îl bate şi tot Turcul îl judecă!

Marturii domnului Luţia nici n-au fost chiemaţi ca să fie ascultaţi, iar marturii pârâşului dau protocoale întregi de lucruri minciunoase, aşa că însuşi căpitanul (prefectul Patak – n.r.) se îngrozeşte de obraznicii clivititorilor neruşinaţi, cari, prin mărtorii minciunoase, nădăjduesc să ajungă la măriri. Aşa de adânci rădăcini a prins răutatea şi minciuna în ţeara aceasta, că Românul se ridică contra Românului, îl cleveteşte şi înnegreşte, ca doară-doară se va face plăcut în ochii ocârmuirei.

Uneltirile contra domnului Dr. Luţia (în „Schematismus“ şi în alte texte este notat „Luţa“ sau „Luţă“ – n.r.) au fost puse la cale şi sprijinite de ocârmuire, poate, mâne-poimâne, îl vor face pe vrednicul catechet să părăsească Rădăuţul (o simplă răfuială între preotul Luţia şi învăţătorul superior Vasile Ţurcan, bazată pe intoleranţa exagerată a preotului, capătă, în presa vremii, „coloratură“ politică; Luţia va pleca, peste vreun deceniu, la Suceava, iar casa lui, de lângă gara din faţa Tribunalului, va arde, împreună cu gara, în 1918 – n.r.). Poate chiar zilele aceste va fi strămutat în alte părţi (decizia nu o lua guvernul Bucovinei, ci Consistoriul ortodox din Cernăuţi, care, teoretic, era românesc şi de făloşenie reprezentativă românească – n.r.). Cică ocârmuirea cere cu toată tăria trimiterea

domnului Luția tocmai în crierii şi sub stâncile munților.

Şi care să fie vina acestui preot? Ascultă, lume, şi te minunează! Ceea ce ar trebui să se socotească spre lauda şi cinstea fiecărui preot adevărat, tocmai aceea i se socoteşte catechetului Dr. Luția de păcat şi fărădelege.

Domnul Luția a ferit, de pildă, copii încrezuți conducerii sale sufleteşti de la participarea la procesia nemțească din Joia verde. Asta e, doară, sfânta dătorie a unui catechet. Cu toate acestea, însă, căpitănia a luat la protocol pâra învățătorului superior **Vasile Þurcan**, care se tângueşte că domnul Luția strică obiceiul vechiu, în urma căruia băeții dreptmăritori de sub conducerea sa luau parte la acea procesie nemțească.

Spuneți, care-i vinovat aice, domnul Luția sau pârâşul său, Țurcan, care, măcar că e Român, de legea drept măritoare (?), totuşi mâna copii români la procesia nemțească?! A mai făcut doctorul Luția şi alte fărădelegi de pănura aceasta. Aşa, de pildă, a luminat copiii şi poporul dreptcredincios în ale trecerei de la o lege la alta, de la o biserică la alta. Li-a arătat care este datoria fiecărui creştin adevărat. Ocârmuirea, însă, a aflat de bine să-l tragă la răspundere pentru treaba aceasta. Ne aducem aminte că, anul trecut, a furat un călugăr papiştaş, un iesuit din Galiția, o copilă de jidan, a dus-o în mănăstire şi a dat-o să fie crescută în legea apusană. Cu toate plângerile părinților, a deputaților şi-a altora, copila aceea n-a mai putut fi scoasă din mânile papistaşilor. Cârmuirea le-a răspuns că, „la pragul bisericei, încetează puterea lumească“.

La noi, merg trebile de-a întorsul. De-abia la pragul bisericii noastre dreptmăritoare seamănă să se înfurie, mai turbată şi mai neînfricată, puterea ocârmuitoarei celei lumeşti. De altfel, cum să înțelegem prigonirile şi pârile fără rost contra părintelui Luția?

Suntem încredințați de nevinovăția acestui preot şi, de-ar merge trebile după drept şi dreptate, nu cercetări disciplinare i s-ar cuveni părintelui Luția, ci decrete de laudă şi recunoştință (boala asta după „decrete de laudă şi recunoştință“ a preoțimii va conduce, în 1902, la revolta învățătorilor, care, după ce vor cere, fără succes, drepturi politice de partid românesc egale cu ale preoților, vor intra în conducerea partidelor ucrainene, iar Iancu Nistor îi va spulbera, pe nedrept, în „Rutenisarea Bucovinei“, carte care se va publica, sub pseudonimul „De

un bucovinean“, în 1904, la Bucureşti; abia a doua ediție, apărută în 1905, va fi asumată prin nume – n.r.).

Furia răuvoitorilor noştri însă cere jertfe şi ura lor voeşte răsbunare. Toate acestea se întâmplă din pricina supărării preoților noştri pe presidentul Bourguignon pentru vorba-i din 18 August a anului trecut (când reprezentanții preoților au mers la prezident ca să depună, prin intermediul acestuia, omagiile clerului bucovinean Împăratului Austriei, sărbătorit pe 18 August, baronul Bourguignon a glumit, spunând că nu toți preoții români îşi iubesc Împăratul; voit jigniți în „dragostea lor“, preoții români au produs un mare tămbălău, cu interpelări parlamentare, cu o mare adunare preoțească, pusă la cale de preotul din Drăgoieşti, susținută de câțiva teologi cu renume, printre care şi Eusebiu Popovici, dar condamnată de Consistoriu; circul popesc a fost descris amănunțit, într-un calendar bucovinean, de Eugeniu Neşciuc, iar descrierea aceea, probă de nechibzuită făloşenie, am reprodus-o în „Mărturisitorii. O istorie a scrisului bucovinean“ – n.r.)...

Bucurați-vă „împăcaților“ şi vă veseliți, căci mare este bunăvoința ocârmuirei! (Deşteptarea, nr. 16 din 17 iunie 1900, pp. 127-129).

*

Joia verde. Din Rădăuț, primim, de la dl învățător superior Vasile Țurcan, următoarea scrisoare:

„Onorată redacție! / În numărul 16 din 17 Iuniu 1900 a gazetei „Deşteptarea“, ați publicat, pe pagina 128, un articol (articol de fond, de două pagini şi jumătate, intitulat „Cari sunt roadele „împăcării“??“, din care am citat fragmentul de mai sus – n.r.), în care m-ați atins şi pre mine, învinuindu-mă cum că aşi ordona ca copii dreptmăritori de sub conducerea mea să ieie parte la procesiuni nemțeşti, ca, de exemplu, în Joia verde.

Vă rog de a avea bunătatea şi a publica în numărul proxim, pe baza paragrafului 19 al legei de presă, următoarea rectificare:

Nu e adevărat cum că aşi fi trimis sau aşi fi dat ordin corpului didactic ca copii români să participe la procesiuni nemțeşti. Deşi, în anii trecuți, au mers 2 sau 3 copii, cu cei de confesiune romano-catolică în rând, la procesiunea din Joia verde, apoi trebuie să amintesc cum că aceşti 2 sau 3 copii au intrat în rând fără ştirea mea şi a corpului didactic.

În biserica catolică n-au intrat nici măcar copiii catolici, ci au stat afară.

La şcoala mea sunt aplicați cele mai multe puteri didactice române (adică învățătorii români sunt majoritari – n.r.). Spune măcar o persoană din corpul didactic cum că aşi fi dat, cândva, ordin ca copiii români să participe la procesiuni nemțeşti?

Este evident cum că onorata redacție a primit aceste informațiuni de la o persoană care-mi este duşmană. Cum că-s român bun, n-a trage nimeni la îndoială, doară corespondentul sau informatorul în chestie. Corespondentul care a informat pre onorata redacție cu aceste minciuni voeşte numai de a întărta publicul român în contra mea.

În fine, declar cum că n-am să reaghez (reacționez – n.r.) de-acuma, înainte, la astfel de învinuiri mincinoase.

Rădăuți, în 6/19 Iuniu 1900 / Cu toată stima, / **Vasile Þurcan** / înv. sup.“.

*

Nota „Deºteptãrii“ (gazeta era scrisă de preoți şi apăra, adesea cu perfidie, interesele preoțimii – n.r.): Foarte bine şi frumos. Luăm la ştiință „rectificarea“ aceasta şi o publicăm întocmai. Dar cum să înțelegem, acuma, cele date la protocol de dl înv.sup. Țurcan? Domnia-Sa a spus, doară, la căpitănie că la şcoala Domniei-Sale, deci sub a sa conducere şi sub a sa răspundere, era obiceiul că copiii români mergeau cu cei apuseni în rând la serbarea amintită, până când dl Dr. G. Luția s-a vârât în borş şi a stricat acest obiceiu. Din pricina aceasta – aşa a glăsuit dl Țurcan la protocol – se naşte duşmănie între şcolarii români şi cei apuseni (ceee ce, în fond, este cât se poate de adevărat – n.r.). Aşa stă scris, negru pe alb, în protocolul dat de dl Țurcan în contra părintelui Luția. Ei, atunci cum să înțelegem rectificarea Domniei-Sale? O minciună numaidecât că e la mijloc. Sau e minciună participarea copiilor români la procesiile nemțeşti, sau e minciună cele date în protocol.

Articolul din „Deşteptarea“ nu ni l-a trimis nici un corespondent. Informațiile noastre sunt adevărate. / **Redacþia** (Deşteptarea, nr. 17 din 24 iunie 1900, pg. 139).

*

Cum se va rectifica? Miercuri, în 20 Iuni 1900, a repausat în Rădăuț şcolarul din clasa a patra primară **Iustin Martinescul**; pre la

începutul lunei, domnul învățător superior **Vasile Þurcan** l-a scos, bolnav (acest atac incalificabil la adresa învățătorului rădăuțean se produce în acelaşi număr al gazetei în care i se publică replica perfid „comentată“, dar la altă pagină – n.r.), din pat şi l-a mânat la căpitănie, sfătuindu-l să pună mărturie mincinoasă contra catechetului său, Dr. **George Luþia**. Bietul băet, cu toate că s-a anunțat bolnav, neştiind la început de ce e vorba, s-a dus tremurând până la şcoală şi, de aice, la comanda domnului superior, la căpitănie.

Aici a stat sub paza servitorului, chiar mai multe ciasuri, în frig şi, din bolnav ce era, mai rău s-a îmbolnăvit. De atunci şi până astăzi, bietul băet a tot zăcut întruna, spre necazul părinților săi întristați, cari îşi agonisesc pânea de toate zilele cu palmele. Acuma a trecut pe ceea lume... dar domnul superior ce-şi gândeşte? Cum va rectifica înaintea cugetului său şi în fața Ceriului? (Deşteptarea, nr. 17 din 24 iunie 1900 , pg. 141).

*

În lãdiþa bisericei suflã vântul sãrãciei. Părintele **Vasile Tomiuc** şi epitropul **Artemi Rusºindilar** poartă o gospodărie de minune. Când a fost P.S.Sa episcopul Dr. Repta prin Rădăuți, toți românii cu leafă au dat câte 10 coroane pentru parada de primire, numai parochul Tomiuc şi-a cruțat chimirul şi, deschizând lada bisericei, a scos din ea 24 coroane. Pentru dulapul bibiotecei n-au mai ajuns banii lădiței, ci s-au luat şi din fondul clopotului.

Prin biserică, în unghere, e țesut păingeniş. Vestmintele preoțeşti, cari se întrebuințează la înmormântări, sunt împroşcate de glod. Cărțile bisericeşti gem sub povara colbului. Când moare un gospodar, plăteşte 2 coroane pentru tragerea clopotului, iar calvinilor li încuviințează parochul şi degeaba.

De câteva luni, a murit un visternic de la herghelii, **Smolek**, şi, trei zile după-olaltă, clopotele bisericei noastre au sunat, fără să picure măcar un ban în fondul clopotului. De ce? Pentru că mortul era străin.

Tot părintele Tomiuc, protopopul cu brâu roşu, joacă pe la escursiunile „Gesangverein“-ului din Rădăuți, la Vadul-Vlădichei, în mijlocul a fel de fel de litve, sub cer deschis, în fața mulțimei. De altfel, de zidirea bisericei şi a casei parochiale nici habar n-are. Liturghie din gura protopopului Tomiuc nu mai auzi, cu atât mai puțin o predică. Deocamdată, atâta (Deşteptarea, nr. 22 din 29 iulie 1900 , pg. 181).

*

Primarul Decani (Albert Decani, primarul Rădăuților vreme de vreun deceniu – n.r.) a şi început a se purta „deputăţeşte“, după rânduiala lui **Skedl**.

În 10 Iuliu 1900, a întrat în primăria din Rădăuţ un Român de acolo, cu un atestat de sărăcie, scris în limba română şi subscris de parochiatul din Rădăuţ. L-a rugat pe dl primar Decani să-l subscrie şi el. Când colo?

Văzând dl Decani atestatul românesc, a început a striga ca un turbat că cum de a cutezat bietul Român să între la el cu un atestat scris în limba românească. Românul nostru, de groază, a părăsit cancelaria, lăsându-i dlui Decani vreme ca să se liniştească puţin.

Cam după o jumătate de cias, crezând că i-a mai trecut mânia dlui primar, a întrat Românul din nou în cancelărie şi din nou a rugat să i se subscrie atestatul cu pricina. Dl Decani, însă, l-a primit încă şi cu mai straşnică furie, mustrându-l din nou pentru limba română. De-abia după multe plecăciuni şi rugăminte, s-a lăsat înduplecat să-şi deie numele voinicul primar pe atestatul românesc. Nu s-a putut stăpâni, însă, să nu-l ameninţe pe Român cu o aspră cercetare.

Iată candidatul la deputăţie! Săriţi, Români, şi glăsuiţi pentru acest primar! El arată, de cu bună vreme, pe ce strună o să zică, când va ajunge la deputăţie. Atunci nu numai atestate, ci şi toate isvoarele vieţii noastre naţionale are să le nesocotească şi înfrunteze. Oare n-ar fi o nespusă ruşine pentru Românii rădăuţeni dacă s-ar lăsa ademeniţi să glăsuiască, la alegerea ce se apropie, pentru un duşman atât de vădit cum e acesta? El voeşte să-şi arate arama de cu bună vreme ca doară să se arate deplin vrednic urmaş al lui Kipper (Michael Kipper, mort în 1899, preferat de românii bucovineni candidaţilor naţionali şi pentru că milita pentru lotizarea moşiilor fondului religionar şi împărţirea lor, fără drept de înstrăinare, ţăranilor sărăciţi de nesăbuitele împrumuturi bancare – n.r.) şi frate de cruce cu firlifanţul baronului Bourguignon, profesorul Dr. Skedl (Deşteptarea, nr. 23 din 5 august 1900, pg. 189).

*

O capelã papistaºã, clãditã lângã drumul spre Marginea, s-a sfinţit, zilele trecute, cu multă pompă. În scurtă vreme, vor începe catolicii

zidirea unei biserici papistaşe în mijlocul oraşului Rădăuţ.

Iată cum lucră preoţii romano-catolici (papistaşi)!

Întrebăm, acuma, pe părintele **Tomiuk** (Tomiuc n-a semnat niciodată cu „k“, dar adversarii săi deja îl ucrainizează – n.r.) – cum stăm noi, dreptmăritorii ţării, cu zidirea bisericei din Rădăuţ? Toţi Românii de acolo simţesc lipsa unei biserici nouă, numai părintele „cumnat“ nu o simţeşte.

Preoţii papistaşi adună bani cu griţăraşul pentru ridicarea de biserici nouă, iar părintele prota (protopop, adică – n.r.) Tomiuk aleargă după adaosuri personale şi uită de întrebuinţarea parofienilor săi.

Da‘ vecernia cum de nu se ţine? Poate ordinaţiunea consistorială e numai pentru alţi preoţi şi nu pentru părintele Tomiuk?

Oare ce-a avut de gând părintele Tomiuk, ca president al consiliului şcolar local, de-a iscălit ordinul ca în şcolile poporale din Rădăuţ să nu se mai primească, de acuma, înainte, copii de prin cele sate din împrejurime? (Deşteptarea, nr. 29 din 9 septembrie 1900, pg. 4).

*

Adunarea învãþãtorilor din Rãdãuþi (fiind vorba de o manifestare politică, care parcă vesteşte „Apelul“ din 1902, am inclus acest material de presă în capitolul dedicat vieţii comunitare şi nu în cel care schiţează conturul activităţii educaţionale în Rădăuţi – n.r.). Precum s-au încercat unii slugarnici din ţinutul Sucevei, cu prilejul unei consfătuiri învăţătoreşti, să spargă solidaritatea românilor cari vor să vadă ales ca deputat în sfatul împărătesc numai pe dl **George Popovici** (istoricul, poetul T. Robeanu – n.r.), agitând pentru unealta guvernului, dl **Isopescu** (Emanoil Isopescu – n.r.), aşa s-a scoposit şi cu învăţătorimea din ţinutul Rădăuţului la un asemenea prilej, căci de slugarnici dai în tot locul ca toamna la ciuperci (George Popovici se trăgea dintr-un neam de preoţi cu rădăcini adânci în trecut, tatăl său, Eusebie Popovici, era decanul Facultăţii de Teologie din Cernăuţi; înfiinţase, împreună cu Iancu Flondor, Partidul Poporal Naţional, desprins din Partidul Naţional, bazându-se pe sprijinul tinerilor preoţi şi învăţători – n.r.).

La o adunare obştească a societăţii învăţătorilor din acest district, ce s-a ţinut încă în 7 Octomvre 1900, începu învăţătorul superior din Margine, **Leuciuc** (regăsibil şi în alte polemici politicianiste, chiar şi

sub numele voit deformat de Levciuc – n.r.), într-o pausă slobodă, de a îndemna pe învățătorii adunați, în localul şcoalei de 6 clase pentru băeți, ca să roage pe consilierul şi inspectorul lor şcolar de țară, **Isopescu**, ca să candideze numaidecât. În treacăt fie aice amintit că superiorul Leuciuc sufere, în urma unei afaceri, atâta batae de inimă că a trebuit să ceară concediu, deci nu-i în stare a-şi împlini slujba sa, dar de agitator public, spre a se măguli în fața mai marilor săi, se potriveşte de minune. Dl Leuciuc avu, însă, ca în multe alte lucruri, şi acum o deosebită nenorocire. Căci, când începu mai bine vorba sa despre alegerea lui Isopescu de deputat, fu întrerupt de învățătorii de față, spunându-i-se să nu facă politică în şcoală, căci, prin aceasta, se supune unei grele pedepse.

Domnul Leuciuc, odată înfocat, li răspunse că învățătorii să n-aibă frică de nici o pedeapsă, căci acuma chiar Bourguignon e de partea lor şi va vedea bine dacă învățătorii se vor întrepune pentru alegerea lui Isopescul (de aici, încolo, e scris corect, adică „Isopescul“ – n.r.), care e bine văzut de guvern. Dar, cu toate acestea, nu voi să se prindă nici unul din învățători în vârşa lui Leuciuc, ci rămase numai el singur cu propunerea lui, luat fiind numai în râs de cei de față.

Această purtare vrednică a învățătorimei se vede că nu plăcu deloc celor de sus, căci, iată, nu trecură bine nici trei săptămâni şi învățătorii ținutului Rădăuțului se văzură din nou poftiți, dar încă în parcursul aceleiaşi luni, să facă drum lung, iarăşi, la o consfătuire obştească, pusă, acuma, de ziua sfintei Parascheva, 27 Octomvrie stil nou 1900.

Simțind învățătorii că această consfătuire e numai o noauă cursă pentru simțemintele lor naționale -–dl inspector **Zaharie Maieran**, din voe sau nevoe un supus fidel al căpităniei, e, adecă, preşedintele acestei societăți – se absentară mulți, iar alții veniră. Şi ce s-a presupus numai s-a împlinit întocmai!

După ce s-au strâns, cu încetul, învățătorii în localul şcoalei de băeți cu 6 clase, se deschise adunarea de către inspectorul Z. Maieran, care laudă pe Isopescul (viitorul director al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi“ din Rădăuți – n.r.) până în al şeptelea ceriu, propunând ca acesta să fie denumit membru onorar al societății învățătoreşti. Primindu-se această propunere – Isopescul e, acuma, al doilea membru onorar al acestei societăți în decursul uneia şi aceleiaşi luni (căpitanul Patak a

fost la consfătuirea dintâi ales) – s-a întrerupt în fața inspectorului şcolar sfatul învățătoresc pe un patrariu de oară şi învățătorimea a fost conchemată de directorul **Issakiewicz** în canțelaria acelei şcoli spre o consfătuire mai tainică, pe când inspectorul Maieran, cu a cărui încuviințare s-a întâmplat această întrerupere, vezi, Doamne, ca să nu se zică că se amestecă în agitări politice, rămase singur în localul adunării, cu toate că a suferit ca, de dragul unor agitări politice neiertate, să se întrerupă adunarea conchemată şi, sub ochii lui, să fie brava învățătorime română sedusă de un străin de neam a fi contra simțemintelor naționale ale unui popor întreg, în loc ca să-i ajute a-şi ajunge chemarea sa națională pe acest pământ. Aceasta, mărturisind sinceri, n-am aşteptat deloc de la acest inspector român, dar se vede că timpurile fac pe oameni!

Ajunşi în canțelaria şcoalei, directorul Issakiewicz se simți, deodată, a fi povățuitorul învățătorimei române, care, în acest moment, fu părăsită de mâna cea părintească a conducătorului ei firesc, şi glăsui către ea cam astfel în limba germană:

– Voim să vorbim, astăzi, despre ceva ce ține de şcoală. Alegerile se apropie. Şi, deoarece Dumneavoastră, cari sunteți de față, veți fi auzit că domnul consilier Isopescul candidează în curia a cincia, cred că ştiți că dătoria noastră şi a fiecărui învățător este să voteze pentru domnul consilier. El e un bun Român şi noi numai pe un Român voim să-l alegem. Fiecare strop de sânge din el este românesc. Eu, unul, nu am nimic împotriva domnului Dr. Popovici, eu l-am purtat chiar în brațele mele, dar Domnia-sa este tânăr. Un bărbat tânăr nu va ajunge, astăzi, aceea ce va ajunge unul bătrân. Domnul consilier Isopescul, un bărbat aşezat şi în vârstă înaintată, va ajunge mai uşor la țintă decât domnul Dr. Popovici, care este un înfocat tânăr. Mai departe trebuie să spun că domnul Isopescul îi place guvernului, care doreşte să-l vadă ales, şi aceasta este lucrul de căpitenie într-un stat de ordine. Eu am fost la dl Isopescul şi el mi-a jurat, pe onoarea şi conştiința sa, că, dacă va fi ales, va lucra pentru binele învățătorilor. Acuma să năzuim şi noi, pentru că avem dreptul de a alege, ca în curia a cincia să-l alegem pe dl consilier Isopescul. Dumneavoastră singuri veți concede că un bărbat ca Isopescul ni este plăcut. Eu vă rog pe Dumneavoastră, cari sunteți de față, ca, la prilej, să vă aduceți aminte de cuvintele mele.

Ce impresie au produs aceste cuvinte ale lui Issakiewicz, care nu este Român şi încearcă să judece care este mai bun Român şi are mai multă tragere de inimă pentru popor şi învăţătorimea care este chemată să cultive poporul, poate uşor fiecare să-şi închipue, mai ales pentru că învăţătorimea din districtul Rădăuţului cunoaşte programul enunciat în public, înaintea a mii de alegători, a domnului Dr. Popovici şi ştie că dacă Doctorul Popovici a declarat că se va interpune pentru ameliorarea stării învăţătorilor, cuvântul lui va deveni faptă.

După această povăţuire, prin care s-au călcat toate emisele şcolare de până acuma în picioare, întrebuinţându-se şcoala de local pentru agitări politice, şi aceasta precum s-a amintit, sub ochii inspectorului şcolar, s-a întors învăţătorimea, uimită de cele auzite, în localul adunării, unde îl aflară pe inspectorul şezând singur la masă.

Încheindu-se, în urmă, adunarea, se împrăştiară toţi învăţătorii adunaţi, cu trista esperiinţă că şi-n părţile române ale dulcei Bucovine s-a furişat politica hidoasă în sanctuarul şcoalei şi încearcă a-i abate de la calea adevărului şi dreptăţii. Învăţătorimea ştie ce are să facă şi onoarea stării sale nu-şi va păta-o niciodată, pentru ca înaintea poporului, încrezut lor spre luminare, să apară ca nişte vânzători de neam (Deşteptarea, nr. 44 din 1 noiembrie 1900, pp. 2, 3).

*

Luaþi seamã, Români! Alegerile de electori (valmani) au început acum în satele din ţinutul Rădăuţilor. După cât auzim, oamenii noştri să ţin bine şi **aleg preoþi** şi barbaţi cari vor glăsui numai pentru Doctorul George Popovici. Electorii (valmanii) aleşi au să capete o ţidulă, pe care vor scrie numele Doctorului George Popovici, căci glăsuirea se va face cu ţidule.

Luaţi seamă, electori (valmani), ca să nu pue mâna duşmanii noştri pe aceste ţidule, că apoi e rău. Ţineţi acea ţidulă ascunsă şi **n-o daþi decât la preotul**, dacă ştiţi că **Sânþia Sa e omul nostru**!

Luaţi seamă, căci de la aceste ţidule atârnă toată alegerea (Deşteptarea, nr. 44 din 1 noiembrie 1900, pg. 3).

*

Adunarea de Marþi din Rãdãuþi. Marţi, în 30 Octomvre 1900, era să se ţină frumoasa adunare din Rădăuţi. Cel ce-i cunoaşte pe

convocatorii adunării aceleia îndată înțelege la a cui comandă s-a alarmat districtul. Fără orice îndoială că guvernul a făcut, şi de astă dată, o încercare ca şi cea cu învățătorimea districtului Sucevei. De astă dată, însă, au vrut domnii s-o deie mult mai pe sus şi mult mai cu coarne. Au invitat preoți, învățători, vornici şi cine mai ştie pe cine. Dă, să se cheme că adunarea aceea a fost adevărata reprezentanță a districtului, îndreptățită de-a decreta candidatura oricărei creaturi guvernamentale, pentru curia a cincia, în locul domnului Dr. G. Popovici, care stă departe de grația şi iubirea guvernului.

Însă iubirea poporului român către candidatul său, precum şi simțul de dreptate al alegătorilor neromâni au zădărnicit orice ispravă din partea uneltelor căpităniei.

În loc să izbutească dânşii – răuvoitorii poporului nostru – a izbutit, în mod strălucit, Partidul Poporal Național, în frunte cu vrednicul său president al comitetului districtual. Iată puterea şi noima noauei organizații ce s-a făcut (George Popovici va câştiga pentru ultima dată; în 1902, când va pierde alegerile, va fi îndepărtat din conducerea grupării politice preoțeşti şi se va retrage la Bucureşti, cu gândul de a se dedica studiului şi scrierilor sale; dar şi cariera ştiințifică şi scriitoricească, remarcabilă, de altfel, îl dezamăgeşte; se va sinucide, într-un hotel din Muncaci, în 12/26 iunie 1905 – n.r.).

Însă, pe cât de mare ni este bucuria în urma izbândei ce am izbândit, pe atât de amar ne doare faptul că din tabăra română a dezertat, fără urmă de mustrare de cuget, chiar un preot, un conducător al poporului, părintele **Dimitrie Dan** din Straja.

Cine-ar fi gândit, vreodată, că şi acuma, în aceste timpuri grele, se va afla un Român în Bucovina care să fie în stare a părăsi câmpul luptei noastre celei sfinte spre a întinde mână de ajutor contrarilor noştri neîmpăcați? Şi dacă, cu toate acestea, părintele Dan nu s-a sfiit a păşi fățiş în contra intereselor pentru cari trăeşte şi luptă Partidul Poporal Național, noi nu ne sfiim a-l înfiera după cum i se cuvine, ca nu cumva, tăcând şi acoperind fapta săvârşită, să se întâmple şi alt caz ca acesta.

Fie că părintele Dan are în vedere planuri deosebit de măestre – aibă-le, însă pentru persoana sa, şi împlinească-le cum numai se pricepe mai bine, nu se atingă, însă, cu ale sale planuri personale de interesele

obşteşti ale neamului românesc (dincolo de ieftina demagogie popească, este limpede că marele cărturar al tuturor românilor, Dimitrie Dan, nu a trădat niciodată „interesele obşteşti ale neamului românesc“, ci doar nu a vrut să mai apere interesele unui cler orgolios şi imoral, care, după ce se substituise Tatălui Ceresc, îşi numea propriile interese ca fiind ale neamului; de altfel, şi alţi mari preoţi ai românilor, precum Constantin Morariu, Simion Florea Marian sau Iraclie Porumbescu, n-au socotit de datoria lor să apere un astfel de cler – n.r.) şi nu îndemne şi pe alţii să-i urmeze pe calea aceasta! Unde vom ajunge, mă rog, dacă, orbiţi de dorurile şi de trebuinţele personale, vom păşi fiecare pe căi proprii şi ne vom apuca slugă la dârloagă, uitând de toate dătorinţele noastre faţă de neamul ai cărui fii suntem şi vânând numai binele personal?...

Raport amãnunþit (Invitările. Un preot dezertor. Adunătura din hotel „Bucovina“. Fruntaşii români izgoniţi din sală. Viforul de amărăciune. Groaza căpcăilor. Turbarea D-rului Kubel. Cuvântul vrednicului părinte Patraş. Trăiască Dr. George Popovici. Depărtarea alegătorilor străini cinstiţi. Zăpăceala duşmanilor. Fuga la căpitănie. Părintele Dan huiduit).

Aferim adunare. E vorba, adecă, de straşnica adunare de alegători, convocată la Rădăuţ, pe ziua de Marţi, 30 Octomvre 1900.

Of, of, ce mai veselie, dar să-mi daţi voe să vă spun povestea chiar de la început.

Marţi, adecăte, mă întâlnesc cu un prieten dintr-un sat de lângă Rădăuţ. Când mă vede, scoate de sub curea o învitare, de următorul cuprins:

„P.T. / Subsemnaţii îşi dau onoarea a Vă învita pe Domnia-Voastră la o / Convorbire / în chestiunea alegerei unui deputat pentru / senatul imperial din curia V, / care convorbire va afla loc Marţi, în 30 l.c., la 3 oare p.m., în sala hotelului „Bucovina“ în Rădăuţ, şi sperăm, cu toată siguritatea, că Domnia-Voastră, cu privire la scopul acesta estraordinar, nu veţi lipsi de la convorbirea amintită.

Rădăuţ, în 27 Octomvre 1900 / **Albert Decani** / **Chr. Issakiewicz** / Dr. **Kubel** / **Iohann Walter** / **Dimitrie Dan** / **N. Popescul**“.

– Ei, şi ce vei face, domnule antiste?, îl întreb eu pe prietenul meu.

– Păi, ce să fac? Domnia-Ta doară ştii că ne-am convenit noi demult despre treaba alegerei deputatului din curia a cincia. Nu mai înțeleg ce plănuesc vestiții domni cari ne chiamă, pe mâne, la Rădăuț. N-aş avea ce lucra! Eu, unul, nu mă duc şi pace bună. Am oblicit, însă, că şi domnul învățător, ba şi părintele au primit învitare. Du-te la preotul şi vei auzi mai multe.

– Aha!, dau eu cu socoteala. Sănătate bună!

Şi mă duc la preotul. Şi ce să vezi? Aflu aceeaşi învitare, dar în limba nemțească.

Am înțeles, pe data mare, că învitarea românească a primarului nu-i decât o trăducere nenorocită a învitării din urmă. De sine înțeles că marele scriitor român Demeter Dan e traducătorul.

– Ei, ce zici, părinte? Îți place? Da‘ spune-mi, mă rog, cum vine Dan pe această învitare?

– Ce să zic? Îmi vine să mă tăvălesc de râs, nu alta. Cinstiții de ei au prins de veste că guvernul se poartă cu gândul să-l candideze pe consilierul Isopescul în curia a cincia, ei voesc să adune în jurul lor pe mai mulți alegători din acest district, ca să-i pună la cale a-l candida pe domnul Isopescul în contra doctorului Popovici. Ştii Dumneata că-i prost lucru să laşi ca guvernul singur să-şi decreteze candidatul la deputăție. Drept aceea, domnii de pe învitarea cu pricina, voind să se facă plăcuți în ochii guvernului, au hotărât să convoace o aducare de alegători, ca să se cheme că nu guvernul, ci țara îl doreşte pe domnul Isopescul. Şi asta-i căciula.

– Da‘ cum vine părintele Dan între acei domni?

– Cum? Dumneata nu-l cunoşti pe Dan? Nu ştii că de cându-i tot aşa s-a purtat? Neamțul îi zice „Streber“, adică râvnitor după măriri şi hatâruri personale. De nu una, alta; de nu-i nici aceea, tot alta şi alta vânează acel om. Noi îl cunoaştem ca grițarul cel rău şi nu ne punem niciodată nădejdea în el. Şi, lucru ciudat, a râvnit la parochia Sfintei Paraschiva din Cernăuț şi, cu toate că n-a căpătat-o, el nu-şi schimbă năravul. Se vede că vânează, acuma, altceva. Mă tem că chiar protopopia.

– O fi şi asta, că prea adese l-am auzit cărtind contra părintelui Piotrovschi. Şi m-am mirat foarte.

– Nu te mira. Acuma vezi şi poți înțelege unde dă şi unde vrea să

crape. Dar urma va alege.

– Lăsămu-l pe Dan! Spune-mi, te duci la Rădăuţ?

– Cum să nu mă duc?! Merg ca să văd ce au, adecă, de gând cinstiţii aceia. M-am întâlnit cu cineva şi mi-a spus că s-au tipărit o sumedenie de învitări. Şi ştiu că au trimis la parochii, la toţi învăţătorii şi la mulţi alţii.

După ce am mai vorbit una-alta cu preotul, am plecat la Rădăuţ, ca să văd cu ochii mei proprii cum va ieşi socoteala părintelui Dan şi a doctorului Kubel.

Şi, zău, că nu-mi pare rău că m-am dus. Auziţi, numai!

Ceasornicul de pe biserica nemţască bate oarele trei după ameazăzi. Eu întru în otelul „Bucovina“ şi mă aşez deoparte, la loc potrivit, ca să urmăresc orice mişcare.

Unul câte unul, se apropie domnii convocători: **Demeter Dan**, **Dr. Kubel**, primarul **Decani**, **Chr. Issakiewicz**, **Iohann Walter** şi **Nicolaiu Popescul**. Întră în sală. Mai vine şi Ein nehmerul **Greculesi**, apoi **Moses Maidanik**, **Wickenhauser**, **Bohaczeck**, **Moses Reichenberg**, **Nathan Harth**, Dr. **Herzberg** şi medicul veterinar **Ebner**, şi 7 Ovrei comercianţi de rând sau fiakeri (birjari), pe cari nu-i cunosc după nume.

Aceştia sunt toţi alegătorii sosiţi la consfătuire, fie mânaţi de dorul de a zice „amin“ la toate dorinţele domnului Kubel et Dan, fie că au venit să vadă ce comedie o să mai fie şi „consfătuirea“ din vorbă.

Au mai venit, însă, şi alţi alegători, au venit puterea satelor şi fala districtului: preoţi şi mulţime de fruntaşi români de prin cele sate. Aceştia au venit anume – cei mai mulţi neînvitaţi – ca să arate care e dorinţa întregului district.

Îţi era mai mare dragul când priveai cetele falnice de Români fruntaşi din Rădăuţ, Horodnic, Margine, Suceviţa, Vicove, Burla, Badeuţ, Satul-mare, Frătăuţ şi aşa mai departe, cu toţii uniţi în dorinţi şi una în gândiri, adunaţi în jurul presidentului comitetului districtual al Partidului Poporal Naţional, în jurul părintelui **Teodor Patraº** (Teofil Patraş, în celelalte scrieri, viitorul egumen al Putnei – n.r.), dând buluc în sală, peste cei adunaţi la vestita „consfătuire“. Cu întrarea lor în sală, a întrat şi groază cumplită în oasele „fratelui“ Dan et compagnie. Iar avocatul,

Dr. Kubel, înțelegând că împotriva unei mulțimi atât de mare de alegători români – erau taman 87 fruntaşi, afară de preoți – nu se poate pune la cale nici un lucru contra binelui şi intereselor româneşti, a apucat-o de-a dreptul.

Desnădăjduit cum era, Kubel a prins a țipa în gura mare că numai persoane învitate au întrare în sală, că una, că alta. La urmă, chiar a început a striga ca un turbat: „Afară! Afară!“. Şi nu numai pe fruntaşii săteni i-au izgonit Kubel cu Dan din sală, afară, ci şi pe câțiva preoți, despre care ştie lumea că sunt Români foarte cumsecade. Întunericul, însă, nu se împacă cu lumina, ceea ce a dovedit şi părintele Demeter Dan, când i-a făcut semn doctorului Kubel să-l izgonească pe vrednicul român **Ilie Berlinschi**, din Frătăuțul-nou.

S-a întâmplat astfel: Părintele Berlinschi venise cu învitarea ce a primit-o parochiatul de Frătăuțul-nou şi, pe lângă aceasta, şi cu plenipotență formală, în scris, din partea parochului **Gramatovici**. Dr. Kubel a cercetat învitarea şi plenipotența şi, aflându-le în regulă, a încuviințat, mai întâiu, ca părintele Berlinschi să ieie parte la adunare. Un semn, însă, din partea părintelui Dan a fost de ajuns ca Kubel să-şi schimbe, pe loc, hotărârea şi să-i vestească părintelui Berlinschi că nu e cu putință să fie primit la adunătură. Cunoştea, adecă, vestitul Dan ce om e părintele Berlinschi şi, temându-se ca nu cumva să ridice glasul pentru domnul deputat Dr. George Popovici, a dat semnul de răsboiu.

Aşa s-a întâmplat şi cu alții. Şi ce era de făcut? Cu de-a sila, doară, nu vor fi rămas vrednicii Români în adunarea tainică a cinstiților Dan, Kubel et compagnie. S-au depărtat, drept aceea, frumuşel, dar plini de amărăciune. Îndeosebi fruntaşii săteni români din Rădăuț erau adânc măhniți asupra advocatului Kubel şi a celorlalți „alegători“ de pănura lui, care s-au apucat să numească deputat pentru partea românească a Bucovinei.

Prin izgonirea din sală a Românilor de bine, s-a stârnit un vifor grozav de nemulțămire, amărăciune şi ciudă îndreptățită. Era un vuet şi un tărăboiu de nici nu pot spune. Se auzeau strigăte de aceste: „Ce crede, adecă, Kubel cu oamenii lui? Cred ei a alege deputat contra voinții noastre, a poporului de la țeară?“; „Ce aşteaptă popa Dan din Straja? Aşteaptă cruci pe piept ca cel din Cuciur? Aşteaptă protopopie? Aşteaptă parochii

cum e Paraschiva din Cernăuț? Hei, ce doreşte omul acela?".

Unii răspundeau în batjocură: „Las‘ că îl vom alege protopop peste fiakeri (vizitii) şi pe Kubel l-om pune palamar!". Şi râsul se amesteca cu furia, mânia cu voia bună, de nu te tăia în cap.

Atunci, se arătă în uşa salei părintele **Teodor Patraº** din Frătăuțul-vechiu şi, înălțându-şi glasul său blând, cuvântă Românilor mâhniți cam aceste cuvinte:

– Frați Români, cinstiți gospodari! Nu vă mâhniți, că nu-i pentru ce. Fiți numai liniştiți şi pacinici. N-aveți habar şi nici teamă să nu aveți de nimic. Iată că eu, presidentul comitetului districtual al Partidului Poporal Național, sunt de față şi voiu lua parte la această adunare. Domniile-Voastre ştiți, doară, ce-am hotărât, Vineri, la adunarea măreață de alegători, ce-am ținut-o aice, în Rădăuț. Fiți încredințați că de la acele hotărâri nu mă voiu abate nici cât un fir de păr (Strigăte: „Trăiască!").

Cu mine sunt şi alți preoți voinici şi Români cinstiți, cari vor cere de la cei adunați să-l candideze numai pe domnul Popovici („Trăiască!") şi pe nime altul. De aceea, nu fiți îngrijorați, ci liniştiți-vă, frații mei! Am să vă dau seama despre toate cele ce se vor întâmpla aice. Nu uitați că eu, ca president al comitetului districtual, sunt în drept a-mi ridica glasul meu în numele tuturor Românilor de bine din acest district. Şi peste glasul nostru, al tuturora, nimic nu se poate face!

Strigăte îndelungate de „Trăiască părintele Patraş, trăiască deputatul Popovici!".

După această cuvântare, părintele Patraş din nou întră în sală. Alegătorii români, însă, aşteaptă în coridoarele hotelului.

Dr. Kubel, în dorul său fierbinte ca tot să isprăvească ceva în hatârul căpităniei, se zbătea ca peştele pe uscat. Văzând că, chiar din cei adunați, domnii **Moses Reichenberg**, **Nathan Harth**, **Dr. Herzberg** şi veterinarul **Ebner** părăsesc adunarea, pentru că văd că nu-i de nici o seamă, dl Kubel se preface că trimite pe servitorul căpităniei după jandarmi, ca să-i lese în pace pe cei adunați şi să li deie răgaz a-şi mai aduna câțiva rufoşi de fiakeri (observați ce „antisemitism" de circumstanță promovau preoții: evreii care aveau atitudini care le conveneau erau numiți „domni", iar ceilalți „rufoşi", iar dezgustătoarea intoleranță popească avea să facă, ulterior, victime şi printre evrei, şi printre români – n.r.) spre a majoriza

pe preoții şi alegătorii români, de cari nu se puteau cotorosi. Zădarnice, însă, au rămas toate aşteptările. Ba încă şi mai mult.

Primarul Decani, aflând că Dr. Kubel se poartă cu gândul să aducă jandarmi, a hotărât, răzvedit, că nu încuviințează nici un amestec jandarmeresc în afacerea aceasta, căci nimic nu s-a întâmplat contra legilor, dimpotrivă, Românii s-au purtat foarte cum se cade.

În sfârşit, văzând Dr. Kubel că au rămas cu tălpile pe ghiață şi că adunarea plănuită nu se poate ține în nici un chip, vesteşte că, din pricina părintelui Patraş, care zice că n-a venit la adunare ca paroch, ci ca president al comitetului districtual al Partidului Poporal, adunarea nu se poate ține.

În modul acesta, s-a risipit adunarea. Vai, ce de hohote, Doamne, apără! Îți era mai mare mila de bieții lingăi ai căpităniei. Erau plouați şi palizi ca moartea. Se târâiau ca nişte năluci noptatece. Calea şi-au îndreptat-o ață spre căpitănie, ca să se plângă înaintea atotputernicului Patak.

Aha, era să uit un lucru. Când ieşea părintele Dan din hotel, un „pereat“ puternic i-a tunat în urechi ca din senin. Bietul părinte, zău că l-a meritat. / **Raportorul** (Deşteptarea, nr. 45 din 4 noiembrie 1900, pp. 1-3).

*

Alegerea electorilor în oraºul Rãdãuþ (Năzdrăvăniile căpităniei. Purtarea ticăloasă a vânzătorului de neam **Vasile Tomiuk**. Perderea luptei de către românii Rădăuțeni. Înaintare de recurs).

În fine, sosi şi ziua de alegere a electorilor din oraşul Rădăuț, ziua de 12 Noemvre nou. Oraşul acesta avu să aleagă 26 de electori şi era spre aceasta împărțit în trei părți. Partea întaia era cea de către răsărit şi miază-noapte, despărțită prin drumurile ce duc spre Hadic (Dorneşti – n.r.) şi Frătăuț, şi avea să aleagă 10 valmani (electori), cu **localul de alegere în palatul comunal**. Partea a doua era cea spre miază-noapte şi apus, mărginită de drumurile spre Frătăuț şi Margine, având de a alege 12 electori, în **sala societãþii de tir** (Schiesstatte), iar a treia, cea mai mică, era partea cea spre miază-zi, mărginită de drumurile Marginei şi a Hadicului, având de a alege numai patru, la **cârºma cea mare**.

Stând lucrurile astfel, românii Rădăuțeni se puseră timpuriu pe

lucru şi nominară candidaţii pentru tustrele părţi ale oraşului, având încredinţarea că, în partea cea primă, fiind locuită cu desăvârşire mai că numai de români, vor străbate, desigur, candidaţii nominaţi de partidul român (8 români şi 2 nemţi), iar în partea a doua, care era amestecată în parte cu evrei, era nădejde de reuşită dacă evreii se vor reţine de la votare, ceea ce şi făgăduiseră în parte. Despre a treia, lipsită mai că cu totul de poporaţiune română, nu se aştepta o învingere sigură. Cu atât mai vârtos îşi strânseră românii puterile pe cele două părţi dintâi.

Tinerii călăreţi aveau, în ziua alegerii, desdemineaţă, să îmble pe la case ca să-i pregătească de alegere, iar pe cei mai în vârstă şi slabi aveau, mai apoi, să-i aducă în trăsuri la localul de alegere.

Plini de speranţa învingerii, se adunară românii din toate unghiurile oraşului şi o mişcare neobicinuită se văzu, deodată, înaintea localurilor de alegere. Cât priveai cu ochii, numai de cojoace şi sumane româneşti dai. O bucurie nespusă cuprinsă inimile românilor, văzându-se ieşiţi într-un număr atât de frumos. Dar abia trecură alegătorii români, cei din partea cea de către răsărit, treptele palatului comunal, când, colo, dădură de jandarmi înarmaţi, cari îi împiedicară a merge în sus, la localul de alegere, zicând că nu-i loc. Acei puţini alegători cari scăpară în sus fură din nou opriţi, la întrarea în sala de alegere, de către jandari, care lăsară, numai din când în când, câte unul, în localul de alegere, pe când aice, în local, se citea mereu lista alegătorilor înaintea băncilor deşerte, iar alegătorii băteau la uşă, cerând în zădar întrare.

La masa verde, şedea comisia de alegere, compusă de primariul oraşului, **Decani**, noul mameluc al căpităniei, de vânzătorul de neam **Vasile Tomiuk** (protopopul şi parohul Rădăuţilor – n.r.), şi de comisariul, vestitul „gâl-gâl“ **Ludwig Wurzer**; pe lângă aceia, mai mulţi scriitori.

Lista alegătorilor, în şir alfabetic, o citea părintele paroch, cu glas resvădit (răspicat – n.r.), nu ca în biserică, unde nu mai poţi gâci ce zice, de mormăit ce vorbeşte. Dar se vede că ave grabă părintele paroch, că citea iute nume după nume şi numai ici-colea se auzea un „hir“ („aici“, în nemţeşte – n.r.) de la alegătorii de faţă, căci, cum s-a spus, grămada aştepta ori sus, la uşă, ori jos, la trepte, fiind blăniţi de un vânt rece de la amiazăzi. Cum glăsuia un românaş, îndată era mânat din sală de către comisar.

Când văzură alegătorii, cei din lountru, că mulți sunt strigați, cari aşteptau în zădar afară, ca să poată întra, rugară pe cei de la masa verde ca să îngădue ca ei să fie lăsați în lountru, că e doară alegere liberă şi, deci, fiecare alegător are dreptul să fie de față când i se citeşte numele. Dar degeaba li fu toată rugarea, căci comisarul, înfuriat, se răsti cătră ei să tacă, căci, altmintrelea, pe loc îi dă afară. Şi bieții alegători români trebuiră să înghită noduri, căci jandari cu baionete pe puşcă stăteau la spatele lor, gata a împlini orice poroncă, atât de liberă alegere mai era.

Nu mult după 10 oare, înainte de amiazăzi, era lista alegătorilor deja citită şi, de acu, înainte, începură şicanările cele mari. Alegătorii români fură, de acu, înainte, şi mai cu greu lăsați în localul de alegere. Veniți în local, trebuiră mult să aştepte până ce unora li se găsi numele în listă, iar altora, cari la cetirea listei fură strigați, li se spuseră că nu-s pe listă şi se trimiteau ba la cârşma cea mare să voteze, ba la grădina de tir, având să meargă câte o jumătate de oară încolo şi înapoi.

Unora li se găsi numele abia după ce veniră de repețite ori să ceară dreptul lor de votare, altora la început li se găsi numele, dar, cum începeau să glăsuiască nu din o țidulă negru-galbenă (aceasta era a duşmanilor), ci din una albă, li se spuse că nu-i acela, că nu-l află. Bieții români, văzând pe preotul lor la masa verde, crezură că vor afla dreptate la el şi-l rugară să mărturisească că-s gospodari din partea ştiută, spunându-i şi numărul casei lor, dar în zădar li fură încercarea lor, căci preotul lor nu li era păstorul lor, ci un comisar viclean.

Bieții alegători, respinşi fiind de preotul şi de comisia de alegere de la votare, pe cuvânt că nu se află pe listă, cu toate că mai înainte au fost cetiți, ca să nu piardă un vot românesc alergau ba la cârşma cea mare, ba sus, până la grădina de tir, iar cei de la grădina de tir când la comună, când la cârşma cea mare, căci acolo, la grădina de tir, tot acel obicei era, însă şi acolo, unde veneau, tot acelaşi răspuns li se da, că nu-i află pe listă.

Pe când se petreceau aceste cu alegătorii români, alegătorii străini şi cei puțini români atârnători de mamelucii guvernului, cari aveau țidule negru-galbine, fură fără nici o împiedicare pe loc lăsați în sus şi, aici, în localul de glăsuire, chemați îndată la masa de votare şi – o minune! – toți sdrențuroşii fură aflați pe lista de votare, încât niciunul nu lipsea din ea.

Apropiindu-se amiazul şi văzând comisia că, cu toate şiretlicurile lor, partidul român e în vingere, trimise căpitănia după toţi hargaţii de la aria împărătească, de la berărie şi după toţi lucrătorii străini, şi inspectorul **Maieran**, cu ceilalţi scriitori români din căpitănie, fură comandaţi şi-i strânseră de prin cele cârşme, unde se aflau la popas de amiazăzi, şi-i aduseră cu ciurda la votare, şi – minune nouă! – se aflară iarăşi cu toţii în lista de votare.

Când văzură alegătorii români, oameni cu stare şi avere, locuitori din moşi-strămoşi ai oraşului, că rufoşii şi prăpădiţii, toţi oamenii cei fără de nici un căpătâi, cari erau cu toţii mânaţi la spate de agenţi perciunoşi şi de alte fiinţe dubioase, că ei află întrare nestingherită în localul de alegere şi sunt aflaţi în lista alegătorilor, pe când românii cu toţii sunt opriţi să steie jos, în frig, aşteptând în zădar să li se deie întrare, iar o samă, deşi ajunşi în localul de alegere, nu fură aflaţi de părintele lor, îi cuprinse pe toţi o adâncă amărăciune. Erau indignaţi de purtarea cea atât de nefirească şi de ticăloasă a parochului lor, care nu se sfiise a glăsui şi singur pe lista duşmanilor, listă compusă numai din nemţi şi evrei – nici o urmă de român între cei 26 valmani aleşi în vestitul oraş românesc Rădăuţ! – pe când pe parochienii săi nu-i cunoştea acu.

Cu toţii începură a striga, zicând că preotul lor, când vin ei la alegere, nu-i cunoaşte, nu-i află în listă, pe când, pe la Crăciun şi Iordan, când e vorba să capete bani şi colaci de la ei, li află chiar casele lor. „Va veni el, ziseră ei, de sântele sărbători pe la noi, îl vom primi şi noi pre el cum ne-a primit el, astăzi, la alegere. Nici noi nu-l vom cunoaşte. Noi, acuma, n-avem mai mult preot, haidem să ni căutăm alt preot! Preotul cel nemţesc, cel rusesc şi calvin, ba chiar şi rabinul jidovesc ţin cu tărie la poporul lor şi-l apără de primejdie, pe când al nostru, n-ar mai fi ajuns să vie la Rădăuţ, ne vinde la tot prilejul.

Când era, astă-primăvară, să ni ieie Kipper toloaca şi să o deie la jidani şi nemţi în arândă spre arat, părintele nostru era cu dânsul; am trebuit să mergem cu droaia la el, acasă, ca să se ferească de aşa un lucru, mintea lui n-a putut să o cuprindă de sine.

Când voi comuna să ni ieie locurile bisericeşti (de fapt, locuri comunale, folosite ilegal de „biserica“ dascăl-pălimar – n.r.), cari sunt lucrate de dascălul şi pălimariul bisericei, părintele nostru era iarăşi de

partea străinilor, zicând că n-avem drept la ele, ci comuna. De n-ar fi sărit alți oameni cu carte şi cu tragere de inimă pentru noi, poporenii, am fi pierdut acele locuri.

Când, vara aceasta, au vroit străinii să ni scoată copiii români, veniți de la sat în şcolile noastre din oraş, părintele nostru a fost cel dintâiu care a iscălit poronca de isgonire a copiilor români şi striga în gura mare că aceştia n-au nici un drept să îmble la şcolile din oraş. Iarăşi au fost alți oameni cari au depărtat această primejdie.

Acuma, când vin alegerile şi noi, Românii, voim să ne alegem pe acel deputat pe carele îl dorim cu toții să-l vedem ales, pe Doctorul **George Popovici**, părintele nostru e acela care, în loc să steie de partea noastră, părăseşte turma sa şi ține strună cu duşmanii noştri. Cu toate că noi, Românii, suntem cei mai mulți în partea aceasta, părintele nostru nu glăsuieşte nici pe unul dintre noi, Românii, ci numai pe Nemți şi Jidovi, parcă de la ei capătă colaci şi slujbe. Pe toți rufoşii lor îi cunoaşte şi îi află în listă, pe când pe noi, oameni bătrâni, pe parochienii săi, cu casă şi loc, nici nu ne cunoaşte. Pe **Toma Puiu**, om de 85 de ani şi care din moşi-strămoşi e la noi, în oraş, nu-l află în listă; nu-l află nici pre **Ion Trufin**, pe carele voia, ieri, să-l vadă ca epitrop bisericesc; nu află nici pe **Bejanenii** şi **Scânteii**, pe **Botezatenii** şi câți alții în listă. Pe noi nu ne află, iar slujbele de pe masa altarului le află. De când a venit la noi (din 1876 – n.r.), să nu fi dat Dumnezeu să mai vie, o singură predică în biserică nu ni-a ținut, nu ni-a ținut nici o vicernie, nici o slujbă cum se cade nu ni-a făcut, numai mormăind l-am auzit în biserică şi pufnind. Sânta cruce ne-o scoate ca pe un par, ni face toate numai de batjocură, numai cățeaua lui, ce fată la dânsul în cancelărie, unde primeşte pe parochienii săi, şi-o poartă cu el în rădvan, o gogoleşte şi o iubeşte, dar de oamenii lui nici habar n-are“.

Pe când, în vorbele aceste, îşi descopereau bieții Românaşi, înaintea lumei, durerea inimei lor, gribovіți de vântul cel friguros, iată că se arată, pe treptele casei comunale, părintele lor iubit, împodobit, pe burta lui cea mare, cu un brâu roşu, semn că-i binemeritat la cumnatul său mitropolit. Nu scoborî bine ca să plece acasă şi poporul întreg se grămădi împrejurul lui, trăgându-l la răspundere pentru neruşinata lui purtare față de parochienii săi. Cuvinte ca „ruşine să-ți fie, părinte, să nu mai ajungi,

părinte, să pieri, părinte“ resunau cât colo din amestecătura cea de oameni.

Numai cu ajutorul duor jandarmi fu scos din mijlocul parochenilor săi şi pus pe o birjă, care în galop îl duse acasă, fiind huiduit, dinapoi, de păstoriții săi. De aşa o mare dragoste se bucură părintele **Tomiuk** la parochienii săi, el, care râvneşte, de mult, după protopresviteria ținutului (conform „Schematismus“-ului, o dobândise în anul anterior, 1899, dar se vede că autorul acestor rânduri încă nu aflase despre numire – n.r.).

Întreruptă fiind alegerea, de la 12 oare până la 3 oare, fu ea, apoi, iarăşi continuată şi cu mai mare asprime decât înainte de ameazăzi.

Venind părintele **Tomiuk** şi primarul oraşului, **Decani**, iarăşi la alegere, fură primiți de alegătorii români cu înjurături de tot feliul. Neputând mai mult lăsa jandarii pe alegătorii străini prin portalul cel dinainte al casei comunale, de mânia cea mare a alegătorilor români, cari fură opriți mereu, li se deschise o poartă dindărăpt, pe unde, la început nedescoperiți de Români, se furişară în sus să glăsuiască.

Dând Românii şi de această viclenie şi voind şi ei să între pe dindărăpt ca cei rufoşi, fură dați cu puterea înapoi, astfel că nici pe dinainte, nici prin înapoi, nu putură să între ca să glăsuiască şi câți mai întrau, din când în când, nu fură aflați în listă, iar altora, pe cari, vezi Doamne, îi afla părintele Tomiuk, nu li se ceti țidula pe cari erau scrişi valmanii români, ci li se spuse să meargă, că au glăsuit deja.

Astfel a trebuit, pretutindene unde s-a ales, să rămâie candidații partidului național în minoritate, pe când contrarii au învins, cu ajutorul baionetelor.

Din pricina multor nelegiuiri, săvârşite în decursul zilei de Luni, s-au trimis plângeri prin telegraf la presidiul țării, precum şi la Viena. Deoarece că nu numai o mulțime de alegători ai Partidului Poporal Național au fost reținuți cu putere de la votare, nedându-li-se drumul sau alții neaflându-se în liste, ci chiar că s-a constatat că mult mai mulți alegători români au glăsuit decât la urmă s-au arătat în listele de votare, s-a hotărât să se facă împotriva alegerilor săvârşite recurs de-a dreptul la Viena, neavând oamenii încredere în judecata diregătoriilor din țeară.

Una se poate cu siguranță susține, că, dacă căpitănia, prin comisarii săi, trimişi la alegere, n-ar fi împiedecat libera votare, dacă i-ar fi dat fiecăruia drumul ca să aleagă, Românii reuşiau strălucit, căci

jidovimea, în partea ei covârşitoare, aşijderea şi nemţărimea, nu voi să ieie parte la alegere împotriva Românilor, împotriva Doctorului George Popovici, pe cari toţi îl stimează. Cu toate îndemnările căpităniei, rămase mulţimea lor acasă.

Purtându-se părintele paroch Tomiuk atât de părinteşte cu parochienii săi, încheindu-se, seara, alegerile, se furişă Sânţia Sa prin unele uşi şi coridoare neîmblate şi ieşi pe o poartă ascunsă, sub scutul duor jandarmi, afară şi plecă acompaniat de dânşii până acasă, unde se ţinu de jandarmi şi poliţişti, toată noaptea, strajă, ca poporenii săi să nu-i răsplătească în mod simţitor dragostea lui părintească.

După cum se zvoneşte, vreu parochienii lui să-i facă cum au făcut cu dânsul, odinioară, cei din Satul-mare şi Milişăuţi, vor chiar biserica să i-o închidă.

Românii din Rădăuţ, cu toate că au fost învinşi de puterea ilegală a căpităniei, pot să fie mândri de ţinuta lor voinicoasă, căci mai cu toţii au sărit la alegere. O adâncă amărăciune a cuprins, însă, sufletul lor şi, la ocaziune, vor şti a răsplăti vânzătorilor de neam. Iar voi, Românilor de la ţeară, prin purtarea voastră bărbătească căutaţi să obţineţi învingerea strălucită asupra contrarilor noştri, ca astfel să ne putem şi noi mângăia, cei copleşiţi de mulţimea străinilor (Deşteptarea, nr. 49 din 18 noiembrie 1900, Supliment, pp. 47, 48).

*

În paºalâcul lui Patak s-a mai întâmplat o nãzdrãvãnie, de astă dată mai încornurată decât toate cele precedente. Satrapul nostru a ţinut de necesar să mai deie o palmă legii şi drepturilor garantate de constituţie ale cetăţenilor, să mai calce în picioare, o dată, cu toată violenţa unui partizan pasionat, legea, care e dator, prin jurământul său de amploaiat al statului s-o execute şi s-o apere cu toată autoritatea poziţiei sale; însă sperăm că această noauă violare a drepturilor noastre nu va rămânea numai nepedepsită după toată importanţa ei, ci va forma, pentru totdeauna, o eclatantă dovadă pentru modul cum înţeleg unii amploaiaţi politici chemarea lor şi cum interpretează legile sancţionate de Majestatea Sa.

Iubitul de toţi şi veneratul părinte **T. Patraº** conchemase, Vineri, în 30 Noemvre nou 1900, adunare a tuturor electorilor districtului nostru

spre a ține o convorbire cu dânşii şi emisese învitări speciale la toți electorii aleşi. Apelului acestuia au dat toți, fără abatere, şi tocmai aceasta i-a băgat satrapului atâta frică în oase încât a conchiemat toată jandarmeria districtului nostru la Rădăuţ, pe ziua adunării, a mobilizat toate organele siguranței publice, aşa că pacinicul nostru Rădăuţ avea aspectul a fi în stare de asediu. Doi câte doi, jandarmi patrulau străzile pline de lumea venită la târg, aruncând priviri ispititoare în toate locurile publice şi mirosind cu dibăcie de şpion unde doi oameni vorbeau între olaltă.

Satrapul **Patak** a îndreptat privirile sale îndeosebi asupra otelului „Central", care şi-a câştigat, prin convenirile Românilor, un caracter românesc şi în ale cărui încăperi avea să se țină adunarea proiectată a electorilor. Cunoscutul comisar „Gâl-gâl" (**Ludwig Wurzer** – n.r.), asistat de secretarul districtului, **Poleac**, şi de mai mulți polițişti, a înmânat părintelui Patraş, înainte de adunare, următorul ucaz, scăpărat din crierii satrapului, care îl dăm aici în traducere verbală:

„Nr. 254/ A.V. / Rădăuţ în 30 Nov. 1900

A ajuns în mod neîndoielnic la cunoştința mea că Venerabilitatea Voastră a conchemat, pe azi, la 2 oare p.m., în localul otelului „Central" de aici pe electorii cari adereză, probabil, la direcția Românilor tineri, aleşi la ultimele alegeri de electori, la o convorbire.

Mai că în acelaşi timp, mi s-a făcut arătare că la această convorbire se vor înscena demonstrațiuni contra guvernului şi, mai ales, se vor ținea orațiuni răsvrătitoare, cari ar putea provoca scandaluri. Dar şi presupunerea este îminentă, că partidul aşa numit moderat, ca revanşă pentru spargerea adunării lui electorale din 30 Octomvre a.c., prin partizanii direcției Românilor tineri va încerca o spargere a adunării electorale convocată de Venerabilitatea Voastră.

Spre susținerea păcii şi liniştii publice, respective spre a evita scene turbulente şi agitătoare de spirite, mă simt hotărât a interzice convorbirea de electori conchemată de Venerabilitatea Voastră pe astăzi şi orânduesc, totodată, în mod corespunzător, ca această convorbire nici să nu afle loc, nici în localitățile otelului „Central" destinate pentru acest scop, nici în alte localități publice existente aici.

Aceasta vi se aduce Venerabilității Voastre la cunoştință.

Prefect i.r. / **Patak** m.p. / Către V. Sa / dl Teodor Patraş, paroch

gr.or. / în Frătăuțul-vechiu, / de pres. aici“. (Deşteptarea, nr. 53 din 2 decembrie 1900, pp. 2, 3).

*

Cãpitanul Patak ºi mai marii sãi nu se astâmpără. Atâta au umblat, până au pus la cale o cercetare disciplinară în contra funcționarilor de la judecătoria din Rădăuț, despre cari să ştie că sunt aproape toți români (într-un articol anterior se susținea, mințindu-se, că judecătorii ar fi „aproape toți“ nemți – n.r.) şi nu se căciulesc înaintea satrapului, ci se poartă ca oameni oneşti şi bărbați ce sunt, fără frică şi teamă, după prescriptele legilor.

Baronul Bourguignon a colindat, de vreo două ori, la Lemberg. Aici nu i-a succes, însă, nemic. Apoi a fost la Viena şi să părea că a convertit pe ministrul de justiție, care e din Moravia şi are poate ceva slăbiciune pentru baronul Bourguignon. De l-ar cunoaşte bine, l-ar fi primit altfel, cu pretențiile sale. Destul, cercetarea disciplinară e în curgere.

La Rădăuț, se află un consilier din Lemberg şi un adjunct. Dar n-a murit încă dreptatea. Resultatul cercetării va arăta, credem, că judecătorii, în Austria, încă n-au devenit sclavii căpităniilor şi ai diregătoriilor politice.

În Rădăuț, toată lumea e indignată în contra căpităniei şi a maşinațiunilor sale, afară de Dr. Kubel şi fratele său de cruce, răsprotopopul Dan din Straja (Deşteptarea, nr. 14 din 22 februarie 1901, pp. 3, 4).

*

Însoþirea Raiffeisen din Rãdãuþ şi-a ținut, zilele trecute, adunarea sa generală ordinară. În timp de 6 luni, a crescut numărul membrilor la 108. Fiind capitalul însoțirii încă prea mic, decât să ajungă la toți nevoiaşii, s-au împrumutat bani la 60 membri, cruțându-se, astfel, 700 coroane, bani româneşti, cari, în lipsa însoțirii, trebuiau dați pe groaznicele procente, de la 20 până la 72 pe an de la sută. Este ştiut că bieții Rădăuțeni erau aproape cu desăvârşire în ghiarele pieirei, pe mâinile cămătarilor fără suflet. De acuma, doară, va mai ajuta Dumnezeu şi vor mai prinde şi oamenii noştri la putere, cu ajutorul însoțirii Raiffeisen (Deşteptarea, nr. 34 din 6/19 mai 1901, pg. 4).

*

Meseriaºii noºtri. În Rădăuţ, avem:

I. Bodnari: 1) Petru Cojocariu, 2) Dimitrie Halus, 3) Iordachi Halus (de prezent în Horodnicul de sus), 4) Teodor Rezuş, 5. George Rotariu, 6) Iacob Ungurian, 7) Simion Ungurian.

II. Ciubotari: 1. Emilian Calancea, 2) Elie Cojocar, 3) Petru Ducra, 4) Ieremie Lungaci (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş), 5) Vasile Popovici, 6) George Puiu, 7) Elie (Luță) Pojar, 8) Ioan Rus-Şindilar (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş), 9) Samuil Rus-Şindilar (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş), 10) Constantin Rus-Şindilar, 11) Pintelei Romanciuc (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş), 12) Onufrei Rotariu, 13) Nastasi Ştefureac, 14) Ioan Țimbal (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş).

III.Cojocari: 1) Zaharie Calancea, 2) Petru Cojocariu (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş), 3) Iustin Colibaba (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş), 4) Ilarion Buculei (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş), 5) Dimitrie alui Constantin Hîncu, 7) Ilie Hortopan, 8) Alexandru Hortopan (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş), 9) Petru Hortopan (scoate, în zi de târg, marfã la vânzare şi-n oraş), 10) Teofil Hortopan (de present lucră în Putna, locuind şi acolo), 11) Dimitrie Rotar, 12) Manoil Şindilar, 13) Ieremie Şindilar, 14) Constantin alui Nicuță Olinici, 15) Ştefan Rusu, 16) Serafim Popadiuc, 17) Simion Jitariu, 18) Nicodim Trufin, 19) Serafim Trufin, 20) Ioan Vacarian.

IV. Covali: 1) Ion Furnica, 2) Grigore Furnica, 3) Leon Furnica, 4) Gheorghe Şindilar, 5) Artemi Trufin, 7) Iordachi Trufin.

V. Curelari: 1) Darie Cojocar, Teodor Colibaba.

VI. Cârnaþari: 1) Voloşciuc.

VII. Dubalari: 1) Ambrosie alui Artemi Halus, 2) Cristofor Cojocar, 3) Gavril Mironiuc, 4) Serafim Mironiuc, 5) Grigori Mironiuc, 6) Casian Ducra, 7) Ioan Trufin, 8) Casian Botezat.

VIII. Croitori ºi blanari: 1) Serafim Puiu, 2) Pentelei Vlonga.

IX. Dulgheri: 1) Casian Trufin, 2) Ioan Trufin, 3) Gavril Martinescul, 4) Eutimie Trufin, 5) Grigorie Botezat, 6) Iraclie Dan, 7) Gavril Vlonga.

X. Olari: 1) Petru Ungurian, 2) Constantin Baltei, 3) David Colibaba, 4) Iordachie Scântei, 5) Ioan alui Ilie Colibaba, 6) Ioan Scântei, 7) Vasilie Bodnar, 8) Ilie Marciuc, 9) Daniil Simota, 10) Zaharie Marținco.

XI. Pãlãrieri: 1) Isidor Holubaş.

XII. Pitari: 1) Leon Socolean.

XIII. Rotari: 1) Dimitrie Dunic.

XIV. Sumanari: 1) Niculai Scântei, 2) Eugenie Sucevan, 3) Ion alui Iordachi Colibaba.

XV. Vopsitori (Lachireri): Terapont Buculei, 2) Dimitrie Mihaiuc.

(Deşteptarea, nr. 64 din 19 august / 1 septembrie 1901, pg. 3).

*

De ale alegerilor. Rãdãuþ, 7 Octomvre 1901. Ştirile sosite din toate părțile țării că participarea la alegerea electorilor e mai lâncedă încă decât interesul singurului candidat din curia V pentru binele poporului, pe care va avea să-l represinte, după ordinul lui Bourguignon, m-a fost intețit să ştiricesc cum va decurge alegerea electorilor în oraşul nostru.

Acesta a fost singurul motiv de a mă interesa şi eu de soarta alegerilor din acest an şi curiozitatea mea este destul de justificată prin faptul că îmi țineam de datorință ca un spirit scrutător să trag o paralelă între febrila activitate din anul trecut şi decurgerea evenimentelor din present. Dar mirarea mea creşte în proporție egală nu neliniştea tuturor confraților mei, văzând că – vorba fericitului Gheorghe Asachi – „Timpul trece cu iuțeală“, / Iar alegerea nu vine. / Bourguignon cumplit se-nşeală, / Candidat, vai?, cine-i, cine?!; văzând, zic, că zilele trec în monotonia proverbială a liniştitului nostru oraş, că toată lumea îşi caută în ticnă de trebuşoarele ei, nestingherită de lătratul unor dulăi binecunoscuți, a căror meserie constă în împroşcarea tuturor oamenilor de bine cu balele lor scârboase şi murdare, foarte abundente pe timpul alegerilor.

Precum ploia produce sumedenia nenumărată de ciuperci netrebuincioase, astfel de priincios e timpul alegerilor apariției acestui soiu de jivine, care se ascund de lumina adevărului şi dreptății ca necuratul de sămnul sfintei cruci.

Surescitat de această linişte mormântală, când tot poporul ar trebui să fiarbă în agonia luptei pentru candidatul i.r. (imperial-regal – n.r.) al

curiei V mai straşnic decât sufletele tuturor căpitanilor districtuali şi mamelucilor naționali în cazanul cel plin de păcură şi pucioasă al lui Scaraoțchi, fantasia mea, poate prea vivace, căuta motivul acestei tăceri nenaturale în cele mai imposibile combinațiuni; spre pildă, că Patak-paşa va fi trecut de la mamelucism la Dacoromânism, că marele nostru primar ar fi căpătat minte la vârsta de 60 ani, dacă nu i-a fost aceasta posibilă la etatea de 40 ani; că Demeter Dan a „schimbat părul şi năravul său“; că amicul său, Dr. Kubel, care zace olog de la alegerile din anul trecut, a deslegat problema despre „raportul dintre faptă şi răsplată“, când, deodată, privirea îmi este neplăcut atinsă de un mizerabil petec de hârtie, atârnând de un zid murdar, un ultim rest de un anunț că alegerea electorilor din Rădăuț se va comite în ziua de 2 Octomvre 1901.

Care nu-mi fu, însă, mirarea când constătăi, cu ajutorul calendarului de buzunar, că trecuseră deja 4 zile de la acea alegere, fără ca să fi simțit, măcar ca muşcătura unui purice, fatala lovitură ce ni-o dedese guberniul la alegere! Nimene nu voia să-mi descopere ruşinea ce o îndurase bietul guvern, temându-se de isbucnirea unui hohot nepotolit din pieptul dacoromanist; dar, fiindcă nu-i nimică aşa de subtil încât să nu poată fi pătruns de raza soarelui, nici reserva unui membru al comisiei de alegere n-a putut resista îndelung repețitelor mele atacuri şi, astfel, mi-a împărtăşit, sub sigiliul secretului, că resultatul acestei faimoase alegeri a fost de tot desastros.

Ca şi în anul trecut, au votat Rădăuțenii în trei diferite locuri, şi anume la otelul „Bucovina“, la edificiul comunal şi la grădina de tir, având a alege grupul întăilea 4, grupul al doilea 10 şi grupul al treile 12, la un loc, 26 de electori.

Rãdãuþul are, acum, cam la 15.000 locuitori, dintre care au votat, la otelul „Bucovina“, 23, la comună 24, iar în grădina de tir 27, la un loc, zi şi scrie 74 de alegători, dintre cari 26 sunt electorii singuri, restul se compune din uneltele supuse direct lui Patak-paşa.

Nici un suflet de român nu s-a arătat în acel aer infect. Patak-paşa, Bourguignon şi candidatul său pot fi mândri de strălucitul succes, căci partidul poporal național şi şeful său s-au blamat – i-ar plăcea să zică gângăvitei „Bukowinaer Post“ – dar Dumnezeu şi poporul român, încă conştient de puterea şi demnitatea sa, a voit astfel şi o fermă voință

a poporului român nu se va clătina nicicând la răguşitul glas al unui Bourguignon et tutti quanti. / **Spada** (Deşteptarea, nr. 75 din 27 septembrie / 10 octombrie 1901, pp. 2, 3).

*

Alegeri comunale în Rãdãuþ. În 18 Mart nou 1902, se vor începe alegerile în consiliul comunal. Fierberea este mare, deoarce, prin depunerea mandatului său ca primar, a dlui **Albert Decani**, am rămas fără primar şi-i foarte greu de ghicit cine-i va fi urmaşul.

Acuma cârmueşte locţiilorul său, dl Dr. **Brunstein**, comuna. Românii vor să pactizeze la alegerea aceasta cu Germanii, asigurându-li-se, prin asta, 8 mandate, adecă 4 în corpul al III-le şi 4 în corpul al II-le; în periodul trecut, au avut Românii numai 6 mandate.

Conclusuri hotărâtoare în privinţa aceasta se vor face în zilele aceste.

Duminică, în 9 Mart, la 11 oare a.m., s-a ţinut, în sala magistratului orăşănesc, o adunare a alegătorilor români din corpul al III-le, sub preşedinţia dlui prof. **Chelariu**. La această ocaziune, a ţinut dl **George Popadiuc**, deputat comunal, un discurs „dare de samă“, care a satisfăcut pe deplin alegătorii. La propunerea dlui advocat **Iliuþ**, i s-a dat dlui **Popadiuc** (care va ajunge, totuşi, primar, dar după Unire – n.r.), din partea alegătorilor români, vot de încredere (Deşteptarea, nr. 17 din 28 februarie / 13 martie 1902, pg. 3).

*

Alegerile comunale din Rãdãuþ. După repetate tratări şi desbateri, a succes de a se uni cu Germanii pentru alegerile comunale iminente. În urma pactului, Românii sunt asiguraţi de 8 mandate, 4 în corpul III şi 4 în corpul I, pe când, înainte, posedau numai 6 mandate.

Corpul III se va întruni la alegere în 18, 19 şi 20 luna curentă. Din partea Românilor sunt candidaţi domnii: **Ioan Botezat** – proprietar, Dr. **Victor Iliuþ** – advocat, **George Popadiuc** – învăţător, şi **Artemi Popescul** – proprietar, iar ca membri substituţi, domnii **ªtefan Bejan** şi **Serafim Colibaba**, ambii proprietari din Rădăuţ.

Candidaţii aceştia au fost nominaţi de o adunare electorală, ţinută Mercuri, în 12 l.c., în sala de tir, care a fost foarte bine cercetată, representate fiind toate păturile societăţii. Ne pare bine că la conducătorii

Germanilor şi Românilor a pătruns convingerea de armonică colaborare şi de respectare reciprocă pe terenul public (Deşteptarea, nr. 18 din 3/16 martie 1902, pg. 3).

*

Adunarea electoralã din districtul Rãdãuþului. Adunarea s-a deschis pe la 2 1/2 oare p.m. Sala comunală din Rădăuț era plină de alegători din district: gospodari, preoți şi învățători. Adunarea a fost presidată de către P.C. Sa părintele igumen **Teofil Patraº**, care, după salutul adresat alegătorilor, invită pe deputatul districtului la darea raportului.

Deputatul dietal, dl **Ilarion Onciul**, expune motivele de ce, prin mai mulți ani, nu a păşit înaintea alegătorilor cu darea raportului. Causa a fost desbinarea în Partidul Național Român (din care s-a desprins Partidul Poporal Național, condus de George Popovici şi Iancu Flondor – n.r.), provocată prin dedublarea tacticei pentru ajungerea scopurilor. Urmarea a fost formarea duor partide române, cu referinți încordate între olaltă. Zizania ar fi devenit mai mare prin apelul către alegători, din care motiv adunarea alegătorilor trebuia să fie amânată pentru timp mai potrivit. Astăzi, partidele române s-au unit. Starea politică s-a schimbat spre bine. Majoritatea dietală, ostilă Românilor, este spartă şi în locul ei s-a constituit noua majoritate, compusă din Români, Germani şi Armeno-Poloni. Astăzi, partidele române sunt în relațiuni bune cu guvernul, special cu baronul Bourguignon, care, mai ales în timpul din urmă, arată bunăvoință față de poporul român (bunăvoința recunoscută era, de fapt, față de aleşii românilor – n.r.). Unindu-se partidele române, ele au constituit în dietă un club dietal solidar şi s-au constituit sub o dirigență națională comună, compusă din câte 5 membri ai ambelor partide, astfel că politica națională a partidelor, prin dirigența comună, va fi, de acum, unitară.

„Activitatea dietei a fost rodnică în sesiunea espirată. Deputații dietali români au privit ca cea mai sfântă datorie a lor de a lucra din răsputeri pentru cultura şi bunăstarea poporului. Îndeosebi pentru cultura poporului deputații şi-au dat cea mai mare silință. **Cultura zace în mâna preoþimei** (făcând această afirmație, Onciul nu se referea, din păcate, la preoți precum Iraclie Porumbescu, Silvestru Morariu, Constantin

Morariu, Simion Florea Marian sau Dimitrie Dan, preoți care au pus temeliile unei culturi româneşti în Bucovina – n.r.) **°i a °coalei**. Câtă vreme între aceşti doi factori de cultură va domni unire, se vor produce fructe bune, se va promova progresul, poporul va fi pe calea de a fi salvat din întunerecul neştiinței. Ce atinge biserica, dieta nu are nici o competență.

Şcoala, însă, e sub înrâurirea dietei. Dieta votează mijloacele pentru susținerea şcoalelor şi învățătorilor. Şi, în anii din urmă, ea a lucrat pentru desvoltarea şcoalei, sub devisa proverbului: „Ai carte, ai parte". Şcoala este trebuință pentru popor, ca să-i salveze existența. Căci, dacă va merge gospodăria ca până acum, cu bucățelirea pământului, atunci poporul va sărăci fără încetare, dacă nu-şi va agonisi alte mijloace de traiu, şi acelea le poate avea numai prin şcoală. Aceasta, însă, numai atunci produce înaintare, dacă învățătorimea îşi va împlini datorințele după legile şcolare şi morale. Până acum, învățătorimea a lucrat pentru înaintarea poporului.

Durere, însă, l-a cuprins pe orator, când a citit broşurica „**Apel cãtrã poporul românesc**, de învățătorime". În această broşură se batjocoreşte, în cuvintele cele mai josnice şi mai neruşinate, în preoțime, boerime ş.a. Nu se poate admite că broşura ar fi ieşit din pana învățătorimei întregi (e adevărat, iar numele lor pot fi aflate printre liderii „inteligenței rutene", cum o numeşte Iancu Nistor, lideri politici ai ucrainenilor care, de fapt, au fost îmbrânciți spre altă reprezentativite de „popi şi boieri", cum recunoaşte şi Ilarion Onciul; pentru că românismul, ca şi ucrainismul, însemna, la nivel politic, doar demagogia legitimării ca reprezentativ „național" – n.r.) şi că aceasta s-ar identifica cu cele scrise în broşură, căci, dacă ar fi aşa, nu ar rămâne pentru noi, Românii, decât cuvinte de deplorare că o învățătorime este capabilă a se îndrepta astfel către popor. Nu este alta la mijloc decât agitațiile unei persoane anumite, cu scopuri personale în goana după interesele proprii. Căci, altfel, persoana respectivă nu ar avea neruşinarea de a aduce astfel de lucruri, cum sunt cuprinse în broşură – denunțări fără conştiință, neadevăruri şi batjocoriri – băgând învățătorimea într-o situație pentru care învățătorii nicicând nu vor putea răspunde. Este o batjocură ca, cu astfel de vorbe, să se adreseze o învățătorime către poporul român.

Poporul român este ceva sfânt şi niciodată nu vom lăsa ca, în mod

neruşinat, să se abuzeze de acest popor, pentru a cărui soarte mai bună se frământă atât orice patriot român adevărat, nu cu batjocuri, nu cu atacuri deşarte, ci cu muncă sârguincioasă şi desinteresată.

Învãþãtorimea românã sã iaie bine sama la ceea ce face, ea este răspunzătoare înaintea neamului. Un lup în piele de oaie se bagă spre a o seduce, spre a-i arunca năsip în ochi, fără păsare pentru binele neamului, vânând numai interese proprii. Şi, dacă învățătorimea română se va lăsa sedusă, atunci ceea ce va face nu va fi salutar pentru poporul român, ci şi ea va contribui ca poporul român să fie întunecat şi-l va duce la nenorocire. Să se ferească de solidaritatea cu aşa un pamflet ordinar, cum este broşura amintită, unde un rol însemnat ocupă espresii ca „haită“, „lehăire“ etc. etc., un ton care trebue să micşoreze vaza şi să arunce cea mai tristă lumină asupra celui ce foloseşte asemeni batjocuri.

Dieta s-a ocupat intensiv cu îndreptarea stărei materiale a învățătorilor. A făcut ce a putut. S-a votat un adaos la salarele actuale. Adaosul nu este mare, dar lipsesc cu desăvârşire mijloacele; şi chiar ce s-a făcut întrece mijloacele țărei cu o sumă însemnată. Pentru viitor, se vor face, însă, mai multe şi se vor căuta mijloacele necesare. Învățătorii, însă, să se arete vrednici de misiunea lor. Ei muncesc sub împrejurări grele, din care causă se bucură de simpatia iubitorilor de progres. Să grijească ca să nu se piardă aceste simpatii prin porniri cari le compromit starea şi şcoala, prefăcând pe adevărații lor prieteni în neprieteni. Prin mijloace de acele, la care se fac încercări a-i seduce, ei, desigur, nu îşi vor îndrepta starea.

Dieta s-a ocupat intensiv şi cu progresul economic al țărei. Țara este bântuită de revarsările râurilor, prin cari mult pământ roditor se pierde, multe pagube se fac şi pătimeşte greu poporul de la țară. Un obiect de principală ocupație a dietei e, deci, regularea râurilor. S-a încercat a face regulările cu subvenții de la stat, dar fără resultat. Totuş, în timp determinabil, râurile se vor regula, căci o întreprindere privată, sub firma principelui Alfred Wrede, este gata să reguleze râurile, în timp scurt, începând de la anul 1903, desdăunată fiind de țară, în anuități suportabile. Afacerea e în pertractare şi se speră un resultat bun.

Spre a sări în ajutor micilor agricultori, cu credit ieftin, se creează în țară, cu ajutorul comitetului țării, bănci Raiffeisiane. Şi în acest an,

dieta a votat o sumă însemnată – 60.000 coroane – pentru crearea şi susținerea acestor bănci.

În districtul Rădăuțului, crearea acestor bănci e mai uşoară, căci există şi „fondul hambarului“, de unde se dau împrumuturi la bănci. Acest fond era, înainte vreme, întrebuințat de comitetele pentru întreținerea şoselelor. Prin stăruința deputatului, fondul a fost revocat, se află, actual, în administrarea comitetului țării şi este reservat pentru împrumuturi către însoțirile Raiffesiane în districtul Rădăuțului. Nu va trece multă vreme şi se va crea (în iunie 1903 – n.r.) o Centrală pentru băncile Raiffeisen (condusă de o pleiadă de preoți, unii dintre ei chiar remarcabili; ctitorul băncilor rurale, **Grigore Filimon**, a fost, apoi, îmbrâncit în anonimatul cel mai desăvârşit – n.r.), când, apoi, va fi mai lesne de a găsi mijloace bogate pentru alimentarea lor materială. Crearea unei bănci ipotecare a țărei este o chestiune de puțină vreme. Se poate aştepta până în unul-doi ani. Se aşteaptă numai un împrumut de la stat, de 1.000.000 coroane, restituibil în 10 ani. Imediat după primirea împrumutului, se va deschide banca. Ea va fi de mare folos. Este menită pentru sărirea în ajutor micului agricultor, cărui i se va acorda, cu procente mici, un credit până la 5.000 florini.

Dieta s-a ocupat intensiv cu progresul în agricultură şi prăsila de vite cornute. S-a decis crearea biroului technic, menit să lucreze pentru îmbunătățirea locurilor. Inginerii acestui birou vor face, gratuit, planurile de ameliorare fiecărui proprietar care se va adresa către comitetul țărei cu cererea respectivă. Mai multe districte din Bucovina au locuri apătoase, cari se pot îndrepta prin scurgerea apei. În aceste districte, biroul technic va desvolta o activitate foarte binecuvântată.

Prăsila vitelor este promovată de dietă prin acordarea de premii pentru cele mai bune vite şi prin cirezi de prăsilă, dislocate pe la proprietari, în felurite comune.

De remarcat este şi activitatea dietei pentru înlesnirea plății birului.

Cu reforma legii electorale, dieta s-a ocupat serios. Reforma nu se poate face cu una, cu două. Fals este dacă se crede că ar fi suficient a vota o lege electorală pur şi simplu, după modelul din alte țări, unde împrejurările sunt cu totul altele. Reforma pretinde studiu adânc, pentru ca să fie adaptată împrejurărilor şi să corespundă timpului de astăzi.

Pentru votarea reformei se reclamă majoritatea calificată de 2/3 a voturilor. Abia cu noua majoritate dietală ea se poate vota, ceea ce se va şi face. În sesiunea viitoare a dietei, se va constitui o comisie specială, care, pe baza unui studiu profund, la mâna materialului adunat, va propune noul proiect de lege, conform cu împrejurările din ţara noastră".

Oratorul mai aminteşte activitatea d-sale în comitetul ţărei, unde-şi dă toată silinţa pentru promovarea intereselor româneşti, şi promite a lucra, şi în cei doi ani viitori ai periodului actual, cu cea mai mare conştiinţă şi cu cel mai mare interes de causă.

Cu aceasta, discursul este terminat.

P.C. Sa părintele **Teofil Patraº** mulţămeşte deputatului pentru raportul dat şi pentru activitatea desvoltată, îndemnându-l ca să lucre înainte ca până acum şi să nu se uite la „mănjelele spurcate ale gurelor nespălate".

Părintele exarh **Dimitrie Dan** din Straja roagă, între vii aprobaţii (să nu vă mire că Dimitrie Dan nu mai este „trădător", că doar „partidele naţionale" s-au împăcat temporar, iar cărturarul are parte de „vii aclamaţii"; va urma, însă, o şi mai cumplită scindare politică „naţională", dar de care Dimitrie Dan se va ţine, cu înţelepciune, deoparte – n.r.) , următoarele: **1)** Ca regularea râului Suceava să nu se amâe, căci pagubele făcute de acest râu sunt enorme, mai ales pentru riverani. Deputatul să insiste ca regularea să înceapă chiar în anul viitor. **2)** Pentru prăsila vitelor sau escris (anunţat – n.r.) premii, nu însă şi în districtul Rădăuţului, deşi aici viticultura (Dimitrie Dan, dar şi reporterul „Deşteptării", confundă zootehnia cu viticultura – n.r.) este foarte însemnată şi şi acest district contribue la birul ţărei; deci, consiliul de cultură a ţărei (aşa se numea ministerul agriculturii – n.r.) să escrie premii şi pentru acest district. **3)** Să se creeze o lege de asigurare şi pentru muncitorii care se nenorocesc în păduri, la tăiatul lemnului. Asemene lege există numai pentru lucrătorii fabricelor, feresteelor; este absolut necesar ca ea să se estindă şi asupra muncitorilor la păduri. **4)** Peste an, sunt posturi multe, dar trebue de avut cu ce posti. Râurile munţilor purtau mulţi peşti şi sătenii din ele îşi căştigau hrana de post. Astăzi, însă, peştii au perit în mare parte, căci feresteele toarnă rugumătura în părâie şi peştii se înveninează. Roagă, deci, crearea unei legi contra necurăţirii şi înveninării părâelor muntene cu rugumătură

din ferestee. **5)** Există ordinațiuni pentru închiderea crăşmelor. Antistele comunal însă nu este în stare a pune ordinațiunile la aplicare severă. Deci roagă ca jendarmeria să fie însărcinată cu paza închiderii cârşmelor.

Părintele **Ambros Gribovici** din Galaneşti doreşte ca deputații să ceară energic împrumutul de la stat de un milion, căci în țară e mare necesitate de credit ieftin, cum l-ar acorda banca fonciară a țărei, care numaidecât trebue creată. Şi însoțirile Raffeisiane trebue mai bogat alimentate, ceea ce s-ar putea mai lesne prin crearea Centralei. Pentru însoțirile Raiffeisiane trebue, însă, un inspector român (post lipsit, totuşi, de glorie, dar salariat, de care va beneficia, total dezamăgit, Grigore Filimon – n.r.), instituit de comitetul țărei, nu ca cel actual, care e Rutean şi nici nu înțelege limba, încât, la inspecție, trec oare întregi, căci nu se poate orienta şi numai încurcă treaba. Cere, în fine, ca desrădicându-se barierele pe şoselele statului, să se desrădice ele şi de pe şoselele țărei.

Dl învăţător **Fedorciuc** din Sucevița se esprimă într-acolo că broşura amintită de deputat a fost combătută ca pamflet, citându-se numai vorbele grosolane. Ea are, însă, şi părți serioase (unde? Red.), cari nu au fost citate. Nu-i atribue scrierii vorbe de laudă, dar nici nu vrea să o nimiciască. Ce este mai însemnat în broşură se va afla, dacă va fi cetită.

Dl **Constantin Giurgiu** din Satul-mare spune că s-a dispus închiderea crăşmelor, ce este, însă, cu „concesionul“? Pentru concesion sunt băuturile „frei“ şi cel de la concesion are tot dreptul să zică „Ce mi-i face, vornice?“. Cere, aşadară, ca şi crăşmele, şi concesionele să fie închise, pentru ca poporul, în timp de sărbători, să steie la sfaturi şi la cuvinte frumoase, nu „la amețituri“. Apoi mai sunt şi „ştrofuri“ (amenzi indirecte, realizate prin scoaterea la licitație a unui gaj – n.r.) pentru părinți, dacă copii lor nu îmblă la şcoală. Nu s-ar putea ca acele ştrofuri să curgă înapoi la sat, de unde s-au luat, pentru ca procentele de pe ele să fie pentru copii sărmani din şcoalele săteşti?

Părintele exarh **Dimitrie Dan** doreşte ca procentele de pe banii de pedepse să se trimită de comitetul țărei cătră comune, fără orice intervenire specială, cu destinația de a ajutura copiii sărmani.

Dl învăţător **Siretean** din Bădăuț arată că unele comune capătă pedepsele înapoi şi ar dori, încă, ca capitalul din pedepse să incurgă la consiliile şcolare locale din comune, unde să se folosească pentru

cumpărarea de requisite şcolare etc.

... Toate resoluțiele au fost primite de adunare prin ridicarea mânilor.

Agricultorul **Ion Chira** din Straja cere crearea de paralele române la gimnasiul din Rădăuț, din care district cercetează foarte mulți copii şcoalele medii din țară.

În fine, dl deputat Ilarion Onciul mulțămeşte adunării pentru încrederea manifestată, iar presidentul adunării, dl igumen Teofil Patraş, o închee, cătră 4 1/2 oare p.m., cu întreite strigăte de „Să trăiască!“, la adresa împăratului Francisc Iosif I (Deşteptarea, nr. 63 din 15-28 august 1902, pp. 1-3).

„Mai mulți învățători“, încercând „a desbina poporul român“

Adunarea societãþii învãþãtorilor districtului Rãdãuþ. După cum este cunoscut, s-a ținut, în 1 Faur 1903, în Rădăuț, o adunare a societății învățătorilor districtului Rădăuț. Nu v-am scris, până acum, despre dânsa nemică, căci, spunând adevărul, nu mi-a fost tocmai plăcut a descrie o adunare de învățători atât de viforoasă.

Descrierea din „Freie Lehrerzeitung“, din 6 Faur, mă sileşte, însă, a da tabloul adunării, căci, după descrierea din„Freie Lehrerzeitung“, ar trebui fiecare să creadă că toți învățătorii districtului Rădăuț, în frunte cu inspectorul districtual, s-au înhămat la carul domnilor Kipper iun. (junior – n.r.) şi Chisanovici şi doresc a-i trage prin tot noroiul pe unde aceşti doi domni îi vor conduce. Cu această părere nu putem fi defel înțeleşi.

Adunarea a fost presidată de dl **Issakiewicz**. Presenți, vreo 80 de membri, între cari şi inspectorul **Maieran**. După vorbirea de deschidere a dlui Issakiewicz (Issakovicz, în articol – n.r.), dl **Teleagã** ține o vorbire în memoria repausatului coleg **Gheorghi Brãilean**, dl **Heiler**, un discurs despre nevoile poporului şi ale învățătorilor, şi, în urmă, dl **Siretean**, despre tratarea celor gângavi.

Venind la propunerile libere, dl **Teleagã** asigură că are a spune

ceva foarte important şi, de aceea, trebuie să vorbiască în limba germană. După aceea, ține, la adresa dlui **Oanea**, o vorbire plină de atacuri personale, pentru că acesta a cutezat a scrie în „Deşteptarea“ contra „Freie Lehrerzeitung“.

Domnişoara **Bodnar**, admirând (nu ştiu) orațiunea sau pe orator, îl încurăgează mereu prin esclămări de „pfui!“ şi „bravo!“, iar domnii **Fedorciuc**, **Levciuc** şi **Tofanel** țin hangul prin cuvinte alese sigur din „Lehrerzeitung“, ca „Gesinnunglump, Verrater“ etc., ba dl **Levciuc** (cărunt de tot) s-a escelat chiar strigând: „Pălmuți-l, pălmuiți-l!“.

După dl Teleagă, ceru cuvântul dl **Maghior**, care voeşte, în cuvinte calme, să combată espunerile domnului Teleagă. Să fi văzut, acum, pe susnumiții aderenți ai lui **Kipper** şi **Chisanovici**! Ca turbați îl întrerump, prin larmă şi esclamări ca cele de sus, ba chiar preşedintele adunării nu-l lasă să vorbească mai departe.

Atunci, inspectorul **Maieran** îşi ia pălăria şi, esprimându-şi dorința ca desbaterile participanților să se mişte pe un teren colegial şi pacinic, părăseşte sala.

Dacă, până acuma, domnii **Fedorciuc** et comp. s-au fost moderat încâtva, după ieşirea inspectorului nu mai cunosc margini. Dl Fedorciuc descrie faptele minunate ale dlui consilier **Lupu**, despre cari nu ştia nime vreo boabă, şi cere să i se trimită o telegramă de aderență. Degeaba mai cercă dl Maghior a se opune. Preşedintele adunării nu-l lăsă să vorbiască, iar Fedorciuc et comp. fac o larmă de resună întregul edificiu. Atunci, şi dl Maghior, cu mai mulți participanți, părăseşte sala.

Ca să pue vârf scandalului, domnul Fedorciuc cere ca să se trimită o telegramă de aderență domnului Chisanovici. Asta a fost prea mult chiar şi pentru prietenii cei mai de aproape ai dlui Kipper iun. Kipper sen. (senior –n.r), din Rădăuț, face propunerea ca să i se dea lui Chisanovici un vot de blam şi să i se esprime neîncrederea pentru purtarea incorectă şi pentru edarea cunoscutului apel către poporul român, care s-a edat în numele învățătorilor, fără ca să ştie ei ceva despre dânsul.

Preşedintele adunării află de bine a nu-l lăsa pe Kipper să vorbiască mai departe şi declară, în mijlocul unui vuet colosal, că propunerea lui Fedorciuc s-a primit.

Să fi avut noi, contrarii domnilor Lupu, Kipper şi Chisanovici, tot

acele principii ca aderenții lor, s-ar fi finit adunarea cu o păruială veritabilă. Nu învățătorii districtului Rădăuț, ci domnii Fedorciuc, Levciuc, Teleagă, Tofanel şi domnişoara Bodnar s-au înrolat în armata lui Kipper şi Chisanovici. Să li fie de bine!

Involuntar, mă simt sedus, după „Freie Lehrerzeitung“, a le zice: „Aleluia, domnule Fedorciuc! Te-ai arătat elev bun al domnului Chisanovici. Păşeşte numai în urmele lui şi vei fi fericit! Aleluia, domnule Teleagă! Eşti primul învățător în districtul nostru care ai adus ură şi discordie între învățători. Aleluia, domnule Levciuc! La bătrânețe ai uitat de regulele buneicuviințe, strigând ca jidovii lui Christos: „Pălmuiți-l, pălmuiți-l!“. Aleluia, domnuluiTofanel; ai ajuns în mijlocul domnilor Fedorciuc şi Levciuc. Aleluia, domnişoară Bodnar! Eşti prima învățătoare română care s-a aruncat în o luptă atât de urâtă pentru o damă!

Sincer zis: Nu mă mir de Fedorciuc şi Levciuc. De la aceştia nu se poate aştepta nimic altceva. Mult mă mir, însă, de domnii Tofanel şi Teleagă şi de domnişoara Bodnar cum de au putut ajunge pe o cale atât de rătăcită!

Seara, a fost o convenire socială în „Otelul central“. Am mers şi eu încolo, să văd ce năsdrăvănii vor mai ieşi la iveală. Important nu este nemică. Toaste cu multe vorbe şi cu puțin înțeles. „Freie Lehrerzeitung“, însă, scrie că inspectorul Maieran a toastat în onoarea lui Kipper junior, admirându-l ca representantul învățătorilor tineri a aşanumiților „Sturmer und Dranger“. Să mă ierte domnii de la „Freie Lehrerzeitung“, dar aceasta este un neadevăr cum nu se poate mai mare. Am stat şi eu, doară, la masă şi am ascultat foarte bine ce au zis unul şi altul, dar aşaceva n-am auzit. Într-o vorbire, a zis inspectorul, între altele, că convenirea socială de astăzi e un merit al lui Kipper. Domnii de la „Lehrerzeitung“ țup! prefac iute cuvintele şi-l laudă pe eroul lor.

Dacă, în realitate, nime nu-l voeşte să-l laude, măcar prin schimosirea vorbirii altora va ieşi vreo laudă. Noi îl cunoaştem pre inspectorul nostru, de 18 ani, şi ştim că el ştie aprecia învățătorii buni, dar nu de acei cari dintr-o cercetare disciplinară cad în alta.

Domnule inspector Maieran, ai visat, vreodată, că vei ceti că ai lăudat pre Kipper şi semenii lui?

Ei, a fost şi s-a trecut.

Sperez că adunarea viitoare va arăta că învățătorii districtului Rădăuț, uniți ca înainte, vor şti deosebi între bun şi rău şi vor păşi pe aceea cale pe care au mers până acuma, spre binele şi onoarea lor şi al şcoalelor districtului nostru. / **Un participant** (Deşteptarea, nr. 10 din 2/ 15 februarie 1903, pp. 2, 3).

*

Adunarea societãþii învãþãtorilor districtului Rãdãuþ. Primim următoarea rectificare:

„Onorată Redacție!

În numărul 10, pagina 2, din 25 Faur nou a.c., a apărut, în ziarul domniilor voastre, „Deşteptarea“, articolul intitulat „Adunarea societății învățătorilor districtului Rădăuț“.

Deoarece mulți cred că ceea ce e pus pe hârtie trebue să fie şi realitate, rog, în interesul adevărului şi pentru că dl corespondent a fost prea agresiv față de persoane nevinovate, binevoiți a tipări, în coloanele proximului număr al ziarului domniilor voastre, pe baza mult încercatului paragraf 19 al legii de presă, următoarea rectificare, cu adausul că pentru şirele ce poate vor întrece coloanele prescrise sunt gata a solvi taxa cuvenită (adică publicarea rândurilor care depăşesc suprafața articolului la care se dă replica în regim publicitar – n.r.).

Îmi e o enigmă de ce dl corespondent află de oportun a mă califica tocmai pre mine de cel mai negru între obscuri şi cutează a scrie atâtea neadevăruri într-un mod care nu se poate escrie unui învățător demn de chemarea sa. Aceste iscodiri voesc a le înşira pe rând şi rog pre dl corespondent, de e în stare, să le combată pe față, în mod cinstit.

Nu este adevăr cum că eu m-aş fi exprimat că, din cauza importanței obiectului, trebue să vorbesc în limba germană. Este, mai departe, o iscoditură îndrăzneață, dacă cutează dl corespondent să afirme că eu aş fi ținut o vorbire plină de atacuri personale la adresa dlui Oanea, pentru că a scris în „Deşteptarea“ contra „Freie Lehrerzeitung“, şi aceasta cu atât mai mult, deoarece în puținele cuvinte rostite de mine, nici dl Oanea, dar nici altul cineva n-a fost atins deloc, exprimându-mi numai părerea de rău cum că chiar în mijlocul nostru se află încă puțini cari, împinşi de feliurite vânturi, se ridică contra noastră şi, prin urmare, contra lor înşişi. Aici am amintit, între altele, şi de un articol apărut într-o

foae din țeară, în care e cuprinsă şi părerea: „Acela care crede că „Freie Lehrerzeitung“ propagă interesele învățătorilor e mişel şi cela ce crede asta e sigur nebun“; lăsând plenului adunării să ieie măsurile necesare față de acest atac. La această întâmplare, adunarea întreagă (cu excepție 2 sau 3) a fost, cu tot dreptul, iritată.

Dl corespondent seamănă a avea un colaborator obscur (după interior şi exterior) duşmănos stării şi cu deosebire emancipării noastre, dacă, pe lângă altele, discoapere dumnealui cum că eu aş fi primul învățător în ținutul nostru care am adus ură şi discordie între învățători. Aici nu-mi rămâne decât să întreb pre dl participant: Când şi în ce mod am comis eu astfel de crime? Aceasta rog cu insistență, ca, pentru viitor, să mă pot feri de ele.

E ridicol de tot dacă dl corespondent, din frumoasa cunună de doamne presente, află numai una, şi anume domnişoara Bodnar, care ar fi, după părerea dumisale, prima învățătoare română care s-a aruncat într-o luptă atât de urâtă. Ruşine să-i fie dlui corespondent dacă cearcă dumnealui a trage în noroi o damă şi, mai cu samă, atunci când domniaei nu s-a manifestat deloc altfel decât toate damele presente.

Că dl superior Leuciuc (Levciuc, în articolul contestat – n.r.) să fi rostit „Pălmuiți-l!“ nu este adevărat. Tot aşa neadevăr este cum că dlui Maghior şi Kipper sen. li s-ar fi reținut cuvântul de către conducătorul adunării, ci, din contra, ambii domni au dat expresie liberă şi deplină părerilor d-sale subiective.

Expunerile dlui corespondent au, mai departe, un colorit din care reesă cum că numai domnii criticați în el: Leuciuc, Tofanel, Fedorciuc şi eu, în alianță cu Kipper şi Chisanovici, sunt demni a fi răstigniți şi, atunci, abținerea ar fi salvată, iar învățătorii s-ar bucura de un progres (regres) precum a fost înainte de 20 ani.

Nu numai aceşti domni, ci întreaga învățătorime conscie (conştientă – n.r.) de chemarea sa (cu excepție de 2, 3 inşi, cari, împinşi de feliurite evenimente, avantaje personale, rătăcesc de mulțime şi dătorințele ei, devin slugă...) represintă azi un zid puternic şi totdeauna e gata a-şi salva onoarea, luând lupta fățişă şi onestă contra tuturor atacurilor duşmănoase pentru drept şi dreptate.

Mulțămind sincer pentru publicarea şirelor induse, mă subsemn

cu toată stima.

Burla, 16 Faur n. 1903.

Dimitrie Teleaga,

cand. şcol.“.

Articolul rectificat prin şirele de mai sus îl primisem de la unul dintre cei mai remarcabili învăţători români din districtul Rădăuţului, în a cărui iubire de adevăr nici un moment nu ne îndoim.

Rectificarea o publicăm, deşi nu am fi constrânşi a o tipări în întregime, din prevenire şi ca să se cunoască calea de rătăcire care au apucat unii învăţători români. Chemarea învăţătorimii este a duce cultură în popor şi onoarea învăţătorimii, din nici o parte din afară atacată, nu se salvează cu apucături cari nu au nimic comun cu misiunea învăţătorului, cum este neîncetata propagare de conflicte cu membri ai naţiunii ce se ţin de alte stări, ba chiar asmuţarea populaţiei rurale contra lor (aluzie la „pretenţia“ învăţătorilor, formulată în celebrul „apel“, de a fi consideraţi şi ei lideri politici, nu numai preoţii şi boierii – n.r.).

Dacă s-au găsit învăţători români cari demonstrează contra acestei degradări a învăţământului de la rolul de misionari ai culturei la rolul de demagogi nescrupuloşi, atunci aceasta dovedeşte numai simţul lor desvoltat pentru adevărata onoare a stării, ce o represintă „Lupta făţişă şi onestă contra tuturor atacurilor duşmănoase, pentru drept şi dreptate“, este foarte frumos zis, numai că, în casul de faţă, nu să potriveşte, căci aşanumita luptă este, în realitate, pentru nedrept şi nedreptate faţă de naţiune, care are necesitate de muncitori devotaţi şi nu de agenţi daţi în prada instinctelor brute şi ascultători de poruncile profeţilor mincinoşi. Această cale poate numai contribui la compromiterea şcoalei înaintea poporului şi la creşterea urei faţă de învăţător. Dacă acesta este scopul domnului conducător şcolar Teleagă, atunci continue-şi „lupta“. Fie dl Teleagă propagator al onoarei învăţătoreşti, al adevăratei onori, precum este corespondentul nostru, nu însă al unei bolnăvicioase caricaturi a ei (Deşteptarea, nr. 11 din 6/19 februarie 1903, pg. 1).

*

Adunarea din Rãdãuþ a societăţii „Unirea“, unde domnii Dr. **Aurel Onciul** şi Dr. **Florea Lupu** s-au presentat cu purcel, cu căţel din cortejul ce îl au în ţară, a reuşit „splendid“ (democaţii ţărănişti ai lui

Aurel Onciul, secondat de Florea Lupu până în 1905, când „naţionalii“ îl vor atrage în tabăra lor, recompensându-l cu preşedinţia Centralei însoţirilor Raiffeisiane, devin noii „contrari“ şi „duşmani“, iar noua bătălie de tipul „noi împotriva noastră“ durează până la Unire – n.r.). Se vedeau, de faţă, în total cam 200 participanţi din puţine sate ale districtului Rădăuţului şi din districtul Siretului, mai ales din Volcineţ (rubedeniile dlui Dr. Lupu) şi Calafindeşti – cei din urmă, se vede, aduşi din precauţiune contra unui fiasco.

Strânsura aceasta şi-a inaugurat adunarea cu strigăte „Jos boerii!“, emanate de la câţiva credincioşi sateliţi. La auzul acestor strigări, ce dovediră că o massă brută şi pătimaşă este adunată, părăsi sala cea mare parte din inteligenţa venită. Dar nici aşa nu se simţi sigură strânsura. Va fi existat o listă de proscripţie.

O gardă necioplită a început a griji pentru „ordine“, îndepărtând din sală pe mai mulţi participanţi, fără ca aceştia să fi dat cea mai mică ansă. Se cam temeau convocatorii de libertatea cuvântului, deşi aveau la îndemână o gardă dresată, pusă la cale a face, la un semn dat, ilusoric orice discurs neplăcut pentru convocatori.

După aceste preludii, dumnealor se aflau, acum, în largul lor. S-a vorbit contra boerilor, contra Centralei (Raiffeisen, condusă de Nicu Balmoş, dar care va fi înhăţată, în curând, de Florea Lupu – n.r.), contra preoţilor, contra platei funcţiilor, pentru împărţirea fondului (religionar, în loturi care să fie acordate ţăranilor sărăciţi de împrumuturi bancare, aşa cum propuse deputatul german din districtul Rădăuţiului, Michael Kipper – n.r.) etc. – golomoz ce venea în minte.

Participanţii, asmuţiţi de mai mulţi învăţători, glăsuiau întruna prin strigări, unde se potrivea şi unde nu. Cu larmă au împedecat pe părintele **Athanasie German** şi **V. Isopescul** la cuvânt.

Să nu se creadă, însă, că la adunare a fost de faţă fruntea gospodarilor din districtul Rădăuţului, ca la alte adunări. Veniseră numai zarvagiii de prin sate, pleava adusă de vânt, căci grăuntele bun a rămas, pretutindene, pe acasă. Iar dacă a venit vreun gospodar mai de samă, îndată, cum a văzut ce strânsură se adunase, a întors spatele şi s-a dus.

Cei rămaşi făceau larmă şi se încălecau în vorbă, curat ca într-o crâşmă, după ce umblase între ei bine păhăruţul. Deci nu a fost reuşita

„splendidă“? (Deşteptarea, nr. 55 din 13/26 iulie 1903, pg. 2).

*

Douã scrisori de aderenþã din Rãdãuþ. În oraşul şi districtul Rădăuț e mare însuflețire pentru acțiunea întreprinsă de Comitetul național şi mare e supărarea din cauza încercărilor ce se fac pentru crearea unui nou partid politic românesc. Lumea românească crede că deputatul **Simionovici** (Teofil – n.r.), care s-a ataşat acelei companii faimoase, n-a făcut-o din reacredință, ci numai sedus fiind. Domnia Sa e netăgăduit cel mai bun Român dintre cei trei secesionişti şi dintre toți aderenții lor şi tocmai de aceea şi părerea de rău a noastră după el e mai mare, căci noi n-am aşteptat de la dl Simionovici să se lese ademenit de acei factori infecți până într-atâta ca să-şi păteze numele său cel bun pentru veci şi pururea. Şi astăzi încă suntem de părere că Domnia Sa nu e ferm decis a părăsi partidul nostru, ci, văzând prăpastia spre care l-au împins seducătorii săi infecți, îşi va trage pe seamă şi se va reîntoarce în partid, declarându-se gata a coopera nu numai cu colegul său, Dr. **Aurel Onciul**, ci şi cu întregul Comitet național la binele şi consolidarea neamului nostru mult încercat. Domnia Sa a cutrierat satele districtului său electoral şi s-a putut convinge, din proprie autopsie, că alegătorii săi nu doresc deloc desbinarea şi nu sunt entuziasmați de noul partid politic, pe cari vor să-l creeze domnii deputați. Domnia Sa va fi ştiind şi aceea că meetingul din Rădăuț are să fie foarte imposant şi participarea la el se va urca cu mult peste numărul voturilor ce le-a întrunit Domnia Sa la alegere şi cu cari voia să-l legitimeze ziarul „Bukowinaer Post“, că e în drept a crea partid, în ciuda Comitetului național. Ei, bine, acest vot zdrobitor al adunării din Rădăuți nu poate să fie indiferent dlui Simionovici şi a declara, pur şi simplu, în fițuica „Gazeta Poporului“ că adunările proiectate de Comitetul național sunt nişte strânsuri – ar fi o nerozie. De aceea sperăm că încă nu-i prea târziu pentru dl Simionovici să-şi salveze situația în care l-au adus, fără vina sa, tovarăşii săi.

În orice caz, adunarea din Suceava pentru dl Simionovici va fi hotărâtoare – ori de participă la adunarea din Rădăuți sau se absentează, după cum e ordinul de sus şi după cum anunță organul lor oficios că vor face-o. Noi îl invităm să participe la adunare.

Ca să fie, însă, întrucâtva orientat cam ce fel de dispoziție va domni

în acea adunare importantă din districtul său, publicăm, mai la vale, două telegrame ce ni-au sosit din Rădăuț:

„Rădăuț, 13 August 1909

Fruntaşii români din Rădăuț, întruniți astăzi pentru a lua deciziuni pentru prepararea unei primiri vrednice a comitetului național, la adunarea din 20 August, exprimă comitetului executiv şi veneratului şef al partidului național încrederea lor cea mai neclintită.

Larionescu, Vlonga, Macoveiu, ªesan, Cocealã, Tomorug, Halus, Cârstiuc, ªerban, Bejan, Zugrav, Marcu, Trufin, Rotar, Botezat, Levescul, Bucuriuc, I. Larionescu, Moroºan, S. Halus, Colibaba, Vitulschi, Popovici, Strachinã, Urmã".

„Dr. Iancu Flondor / Storojineț

Gospodarii şi cărturarii români din Rădăuț, întruniți astăzi, au luat cu mâhnire ştire despre încercările ivite a desbina poporul român şi, plini de încredere în bărbăția Domniei Voastre, jurăm tot sprijinul nostru la această pornire şi Vă aşteptăm cu nerăbdare nespusă să Vă putem saluta în fața adunării de Vineri.

Chelari, Macovei, Berlinschi, Strachinã, Aftim Larionescul, Ilie Larionescul, Tit Gribovschi, Christofor Macovei, Artemie Vlonga, Serafim Halus, Iacob Vãcãrean, Iustin Zugrav". (Patria, nr. 55 din 18 august nou 1909, pg. 2).

*

Adunarea din Rãdãuþ. Nu mai puțin impozantă a fost şi adunarea din Rădăuț. Şi aici primiri solemne şi manifestațiuni grandioase pentru partidul național şi şeful său.

La Hadicfalva (Dorneşti – n.r.), a fost întâmpinat şeful partidului național, dl Dr. **Iancu Flondor**, de o delegațiune a românilor din Rădăuț, în frunte cu prefectul, i.p. dl **Nicanor Macovei**, care, în numele acestora, îi ură, în termini elocvenți, un bun sosit, la care dl Flondor răspunse mulțămind pentru atențiunea şi primirea cordială, de care a fost făcut părtaş.

La gara din Rădăuț, primirea a fost cât se poate de măreață. Cu urări ieşite din mii de piepturi româneşti şi cu sunetele cântecului

„Deşteaptă-te române“ fu dl Flondor întâmpinat la părăsirea vagonului şi abia după ce se potoliseră espresiunile de însufleţire a poporului adunat putu burghezul **Marcu** din Rădăuţ a-şi prezenta dlui Flondor un frumos „colac şi sare“ ca semn de „bun venit“ în hotarele Rădăuţilor. După cuvintele de mulţămire ale dlui Flondor la adresa celor cari l-au întâmpinat, se puse convoiul în mişcare spre grădina salei de tir, unde avea să se ţină adunarea, având în frunte un taraf de lăutari.

Aici aştepta, deja, o mulţime mare de popor, astfel că, cu cei sosiţi acuma, numărul participanţilor se urca la peste şese mii şi, la întrarea sa în grădină, mai fu dl Flondor întâmpinat, încă o dată, de administratorul spitalelor, i.p. dl **Cocealã**, care îi ură bun venit în termeni elogioşi, la care mulţămi dl Flondor în puţine, dar alese cuvinte.

Fără întârziere, urcă, apoi, preşedintele comitetului naţional, înconjurat de preoţimea districtului Rădăuţ, în frunte cu archimandritul sf. mănăstiri Putna, dl **T. Patraº**, şi de floarea inteligenţei acestui district, tribuna şi declară adunarea de deschisă.

Cu regrete trebue să constatăm că, chiar în acest moment, o **bandã de câþiva ciomagii, compusã în majoritate din ciangãi ºi din câþiva români pãcãtoºi**, ademeniţi de câteva coroane şi de băuturi, şi condusă de un anumit **Dionisi Tofanel** (acest „un anumit Dionisi Tofanel“ era, de fapt, împreună cu întreaga sa familie, sufletul mişcării culturale româneşti din Rădăuţi, după cum veţi putea constata din ultimul capitol al acestei cărţi – n.r.), încercă să zădărnicească adunarea prin strigăte de „Trăească!“ la adresa deputatului **Simionovici**. Fără mult pardon, ciangăii au fost siliţi de înşişi poporenii adunaţi să se depărteze şi adunarea îşi luă cursul ei liniştit.

În vervă oratorică deosebită, dl Dr. **Flondor** expuse rostul adunării de astăzi şi necesitatea unei uniri veritabile în rândurile românilor şi, trecând, apoi, la chestiunea pădurei Laura, care chestiune a fost luată ca pretext de deputaţii desidenţi pentru a adresa dlui Flondor, prin fiţuica lor, grave ofense, cu scopul de a-l discredita în ochii poporului din districtul Rădăuţ, spulberă, în curând, cu desăvârşire învinuirile aduse la adresa dumisale, astfel că chiar poporenii interesaţi în această afacere, în frunte cu dl învăţător superior din Vicov, **I. Moldovan**, şi primarul, fură încredinţaţi că toate învinuirile aduse la adresa şefului partidului

sunt numai bârfeli murdare şi perfidii nemaipomenite (nici vorbă; Iancu Flondor era amestecat în tot felul de afaceri oneroase cu cherestea, inclusiv prin zona Dornelor, iar argumentarea privind onestittea sa în afacerea pădurii Laura e atât de trasă de păr şi de persuasiv-lăcrămoasă, încât nici nu mai merită comentată – n.r.). Ne simțim dători să relevăm că chiar oameni cari se aflau, mai înainte, între cei ce au încercat să sfarme adunarea, după expunerile dlui Flondor au recunoscut că au fost seduşi de agenții dlui Simionovici, votând, apoi, dlui Flondor deplina lor încredere.

Adevărul iese, totdeauna, la iveală şi învinge.

Urmează, apoi, orațiunile domnilor Dr. **Florea Lupu**, care expune pe larg operațiunile Centralei băncilor raiffeisiene, reducând la zero ştirile defăimătoare ale deputaților desidenți în ce priveşte aceste operațiuni (dar Florea Lupu avea să aducă la faliment băncile rurale, apoi să abandoneze inutila Centrală în mâinile nevrednicului popă George Sârbu, cel care va înşfăca, cu sprijinul lui Iancu Flondor, după Unire, şi averile mănăstireşti, pentru a le stoarce de vlagă până la moarte – n.r.), gospodarul **Forfotã** din Dorna, primită cu multă însuflețire (îndreptățită, pentru că munteanul ăsta stârnise chiar şi admirația autorităților imperiale vieneze, ba chiar şi pe cea a lui Francisc Iosif– n.r.), a deputatului Dr. **Aurel cav. de Onciul** (aflat, deja, cu un picior în partidul pe care îl va înființa – n.r.), a dlui **Dori Popovici** (viitorul averescan, spulberat de Iancu Nistor, din pricina unor afaceri la fel de oneroase precum cele ale lui Flondor, Lupu, Sârbu et Co – n.r.), care propune rezoluția de urmează, primită cu unanimitate:

„Gospodarii români din districtul Rădăuț, întruniți astăzi în o adunare mare, de mai multe mii de suflete, au ascultat cu adâncă bucurie hotărârea comitetului național ca să se strângă rândurile poporului român într-un singur partid românesc. Deplini înțeleşi cu această hotărâre, gospodarii români roagă pe şeful partidului, dl Iancu Flondor, ca comitetul național să între, fără întârziere, prin satele noastre şi să pornească cu alegerea bărbaților de încredere, pe care să se razime, de astăzi înainte, puterea bietului neam năcăjit“.

Urmează, apoi, orațiunea dlui **Alexandru Halus**, a învățătorului superior din Sucevița, dl **Fedorciuc**, care declară că învățătorimea acestui

district regretă atitudinea învățătorului superior **Tofanel**, şi, în fine, a dlui **Liþu** şi a părintelui **Gherman**.

Mai trebue să amintim că, la votarea resoluțiunii, prin care dl Simionovici este provocat să reîntre în partidul național, s-a făcut şi contravotare, astfel ca nimene să nu poată susține că n-a fost primită cu unanimitate de voturi.

Resoluțiunea respectivă sună aşa:

„Poporul țărănesc din districtul Rădăuțului îi poronceşte deputatului său Simionovici să se împreune iarăşi cu partidul românesc, în frunte cu dl Iancu Flondor“.

Toți țăranii adunați la această adunare în număr de multe mii – stabilirea unei cifre a prezenților a fost imposibilă, din cauza vastității grădinei, de astădată plină de lume de la țară – au regretat că deputatul ales de dânşii nici nu a aflat de bine să se prezinte în fața lor, conchizând, din acest moment, că atitudinea sa politică actuală e foarte dubioasă.

Întru manifestațiuni nesfârşite, adunarea a fost închisă la orele 5 p.m. Raport detailat va urma (Patria, nr. 56 din 22 august nou 1909, pg. 3).

*

Am promis, în numărul trecut, că vom da un raport mai amănunțit asupra acestei adunări mărețe şi o facem cu atât mai mult, cu cât mai mare este grija duşmanilor neamului nostru să o prezinte ca un dezastru cumplit, pe care l-a suferit acolo partidul național. Noi ne dorim tot aşa nişte dezastre peste tot – şi lor le dorim tot aşa nişte biruinți. Că mințesc în modul cel mai revoltător, asta e numai în bine înțelesul interes al nostru, fiindcă numai publicul român, care a participat şi va participa cu miile la adunările naționale, are cea mai bună ocazie a se convinge că dânşii operează exclusiv numai cu minciuni. Deci, tot aşa înainte, de-a valma cu Moritz di pi „Buk. Post“ şi cu ceilalți perciunați.

Dar să spunem, în modul cel mai obiectiv, cele ce s-au petrecut în Rădăuț:

Ajungând convoiul imposant, de mai multe mii de capete, în grădina salei de tir, unde era adunată o mulțime imensă de lume, şeful partidului, Dr. **Iancu Flondor**, şi membrii comitetului național au urcat tribuna înaltă din minunata grădină şi au aşteptat câteva minute să se

grupeze, jur-împrejur, miile adunate. După ce s-a făcut linişte completă şi a încetat orice mişcare, după ce chiar şi toţi pomii din împrejurime erau încărcaţi de mulţimea ţăranilor adunaţi, şeful partidului nostru se adresează către miile adunate, vorbindu-le:

- Cinstiţilor gospodari!...

În acest moment, se aud fluierături asurzitoare din partea unui mic grup de unguri, grupaţi în jurul superiorului din Volovăţ, a decăzutului **Dionisie Tofanel**, care, din parte-i, striga ca un desperat: „Trăiască Simionovici!“.

Indignarea celor prezenţi era cumplită, mai ales de aceea că nici nu se ştia ce are de gând să spună dl Flondor şi aceşti „obstrucţionişti“, comandaţi cu plată, încearcă să „spargă adunarea“, după cum li-au ordonat cei trei deputaţi absenţi.

După cel mult zece minute de obstrucţie, câţiva ţărani au intrat în ceata ungurilor năimiţi şi l-au luat pe sus pe dl Tofanel, aducându-l frumuşel sus, pe tribună, şi zicându-i:

- Dacă ai ceva de spus, mişelule, atunci spune-o de aice, ca să te auzim cu toţii, nu sbiera, însă, ca un smintit!

A ajuns atâta. Ungurii, în număr de cel mult 50 de inşi, toţi din Andreasfalva, văzându-se fără conducător, au apucat-o, unul câte unul, la sănătoasa şi, în decursul întregii adunări, nu s-a mai auzit nici o notă discordantă, nici măcar o unică întrerupere, aşa că încercarea lor nebună, în loc să li ajute, mai rău li-a stricat, îndemnându-i pe toţi oratorii să lovească mai energic în coarda sentimentelor celor adunaţi, ba avântându-i adese până la înălţimi ale însufleţirei şi sincerităţii inimei româneşti, cum nu s-a mai auzit în adunări poporale româneşti.

Aşa a vorbit dl **Iancu Flondor** aproape o oră întreagă, aplaudat de toată lumea adunată acolo şi argumentele aduse de Domnia Sa contra calumniatorilor infami erau direct nimicitoare. Domnia Sa arată, mai întâi, că comitetul naţional vine cu cele mai curate intenţiuni şi bucuros se supune judecăţii poporului. Condamnă mişelia acelora cari, fără a ne asculta, au încercat să zădărnicească adunarea aceasta. **Istorise°te, apoi, toatã afacerea cu Laura**, care îi este foarte bine cunoscută şi deputatului Simionovici, care, însă, admite să se publice în fiţuica lor cele mai neruşinate calomnii la adresa dlui Flondor.

Afacerea e, aproximativ, următoarea: Pădurea „Laura“ constă din 523 părtăşii. Din aceste, au cumpărat jidanii Axelrad Anhauch şi alți parhuni succesive, pentru prețuri de nimic, majoritatea părtăşiilor, iar Maidanek, care avuse cumpărate direct de la părtaşi câteva părtăşii, a cumpărat, în fine, şi părtăşiile de la ceilalți jidani şi a întrunit în mânile sale cam la 400 din ele. Având el majoritatea tuturor părtăşiilor, tendința lui mergea într-acolo ca să pună laba şi pe restul – tot cu prețuri de nimic şi pe căile cele mai condamnabile.

Gospodarii, însă, cereau să se facă despărțirea părtăşiilor lor de cele ale lui Maidanek, acesta, însă, nu o voia nici cu ruptul capului, cu bine calculata intenție ca să-i constrângă pe țărani să i le vândă şi pe ale lor. Dumnezeu, însă, dă că, în anul 1907, domneşte peste tot o criză cumplită de bani şi Maidanek ajunge în mare calamitate din cauza unui ginere al său, cu numele Gottesman, din Coşciuia, care era ajuns la faliment pentru nişte afaceri de lemn. Cuțitul îl ajunsese pe jidan la os şi nevoia l-a silit să vândă părtăşiile sale din Laura.

Prin unii mijlocitori ai săi, s-a apropiat acest jidan de dl Flondor, îmbiindu-l să cumpere numitele părtăşii. S-au întrepus cu tot adinsul şi alți factori din țară în sensul acesta şi, în sfârşit, cu mare greu, după ce s-a pus în înțelegere cu părtaşii țărani din Vicov, dl Iancu Flondor s-a decis să cumpere părtăşiile de la Maidanek, cu atât mai mult că însuşi presidentul țării, Dr. Bleileben, l-a îndemnat la aceasta cu tot adinsul, zicându-i că el însuşi ar cumpăra „Laura“, dacă ar avea numai bani şi de n-ar fi presidentul țării, fiind convins de rentabilitatea afacerii.

În acelaşi timp, a promis presidentul țării, cu cuvântul său de onoare, că, în timpul cel mai scurt, va dispune să se despartă părtăşiile omeneşti de cele cumpărate de la Maidanek. S-a şi făcut acest contract fără întârziere, însă în el a pus presidentul codița dracului, menită de-a zădărnici toată afacerea şi, după putință, a-l ruina chiar pe cumpărător. S-a spus anume că părtaşii singuriți au dreptul de a recura în contra despărțirii – şi duşmanii neamului nostru l-au pus la cale pe un anumit parşiv, cu numele Aron Teiler, care avea încă o părtăşie acolo, să facă recurs contra despărțirei şi prezidentul țării, cel ce dăduse deputațiunii numeroase de oameni cuvântul său de onoare, a fost acela care s-a grăbit să primească recursul jidanului Teiler şi să zădărnicească orice despărțire.

Se vede că la acest act prezidial de-aşi călca cuvântul său de onoare l-a împins numai înalta sa înțelepciune de guvernare şi cinstea de şef al administrației publice.

Trei ani de zile sunt de când pădurea „Laurei“ este închisă şi capitalul de peste jumătate de milion, băgat în ea şi plătit în bani gata lui Maidanek, stă degeaba, iar cametele pentru el, care au trebuit plătite în numerar, se urcă peste 120.000 coroane. Toate acestea din cauză că prezidentul țării şi-a călcat cuvântul dat şi s-a dovedit că stă în slujba duşmanilor noştri, cari ar dori să-l ruineze pe un bărbat neînfricat cum e dl Iancu Flondor.

Ce se mai poate aştepta, acuma, de la acest om? Nu i-a rămas, deci, dlui Flondor alta decât să ceară despărțirea pe cale judecătorească. Tot aşa cum judecătoria desparte pe frate de frate cu averea moştenită de la părinți, tot aşa poate ea să-i despartă şi pe gospodarii părtaşi de massa părtăşiilor cumpărate de la Maidanek. Aceasta o ştie prea bine deputatul Simionovici, însă, pentru a-l calomnia pe dl Flondor şi a-l înjosi în fața poporului, publică, în gazeta lor neruşinată, minciuni că dl Flondor i-a pârât pe părtaşii țărani din Vicov.

Vorbitorul se provoacă chiar la însăşi mărturia părtaşilor presenți şi demonstrează adevărul ziselor sale cu înşişi aceşti martori. Păcat că n-a fost dl Simionovici de față, să simtă nemernicia uneltirilor scârboase ce le făuresc mişeii de la gazeta lor în contra dlui Flondor şi a comitetului național. Dar vom reveni asupra acestei cestiuni importante.

Al doile vorbitor e dl **Florea Lupu**, care spulberă toate clevetirile în contra Centralei, dovedind că jidanii şi ceilalți duşmani ai neamului nostru au cel mai mare interes să surpe autoritatea acestei instituții economice. Despre aceste argumente ale dlui Lupu şi celelalte ce mai sunt de spus despre decursul deosebit de demn al adunării de la Rădăuți vom mai vorbi de altădată (Patria, nr. 57 din 26 august nou 1909, pg. 3).

*

Din Rãdãuþi. Dumineca trecută s-a ținut în Rădăuți o mare adunare creştinească, la care au participat atât Românii, cât şi Nemții. Adunarea, convocată de dl **A. Halus**, a fost prezidată de prefectul în penziune, dl **Nicanor Macovei**, şi s-a ocupat, între altele, şi cu atitudinea liberalilor față de noua lege electorală, hotărându-se ca, contrar tendințelor acestora

de a zădărnici sancționarea ei, să se trimită o rezoluțiune autorităților supreme şi prezidiului partidului creştin social din Viena ca să stăruiască pentru sancționarea acestei legi. În ce priveşte repausul duminical al cârşmelor, s-a luat hotărârea ca să se facă paşii necesari ca acestea să fie închise de Sâmbăta, după-amiazăzi, până Luni, dimineață.

În ce priveşte alegerile pentru consiliul comunal al oraşului Rădăuți, s-a hotărât ca creştinii să meargă mână în mână pentru a delătura din această corporațiune elementele jidoveşti. În scopul acesta, se vor ținea, în fiecare Duminică, adunări, cari vor avea să prepare alegerile.

Adunarea a fost cercetată de peste 400 bărbați (Patria, nr. 86 din 5 decembrie nou 1909, pg. 3).

*

Jidanii din Rãdãuþi. Pentru una din zilele trecute, a fost convocată, în Rădăuți, o adunare a creştinilor din acest oraş spre a se sfătui în chestiunea alegerilor comunale, cari vor urma în curând.

Cu toate că această adunare a fost anunțată la timp şi s-a fost asigurat şi localul în care avea să se țină – sala comunală – mare li-a fost mirarea creştinilor când au aflat sala ocupată de un număr de jidani, în frunte cu jidanul **Terner**, veniți acolo să țină şi ei o adunare în acelaş scop.

Protestările creştinilor, veniți la această adunare în număr de peste 500 bărbați (de la ştirea anterioară, din aceeaşi coloană de ziar, numărul „bărbaților“ creşte cu 100! – n.r.), au avut drept urmare că jidanii, adunați în acea sală, au recurs, fără întârziere, la concursul gendarmeriei şi al autorităților comunale, cerând scut înarmat contra „atentatului creştinesc“ îndreptat contra lor. Această cerere a avut succesul dorit, căci **primarul ora°ului, Zukowski**, s-a şi înfățişat imediat pentru scutul jidovilor săi.

Înfruntat fiind de creştinii adunați cum de a putut să pună sala, pentru acelaşi timp, la dispozițiunea a două partide, domnia sa s-a scuzat cu o neînțelegere şi a dispus ca adunarea creştinească, la care erau de față peste 500 bărbați, să se țină în alt loc, pe când pe cei 20 jidovi, cari nu anunțaseră adunarea în mod legal, i-a lăsat în sala comunală. Halal de un astfel de primar. Va sosi, în curând, timpul să ne socotim şi cu el (Patria, nr. 86 din 5 decembrie nou 1909, pg. 3).

*

În preajma alegerilor comunale din Rãdãuþi. Din Rădăuți ne sosesc plângeri peste plângeri asupra volniciilor actualului consiliu comunal şi asupra felului vitreg cum sunt tratate cerințele juste ale elementelor emancipate de jugul jidovesc. Actualul consiliu comunal, în frunte cu primarul oraşului, stă absolut în serviciul jidanilor. Alegerile nouă nu s-au făcut încă, fiindcă dumnealor nu voiesc să recunoască la o mulțime de creştini, mai ales Români, dreptul de alegători pe motive ridicole, iar numărul alegătorilor jidani se sporeşte la fiecare nouă redactare a listelor cu sutele, recunoscând dreptul de alegători la toți jidanii pripăşiți din toată lumea. Neruşinarea merge aşa departe că-i şterg pe Români din liste, sub cuvânt că ar fi veniți din România şi nu ar fi băştinaşi. Va să zică, perciunații sunt băştinaşi, iar Românii au venit, cu torba în spate, la Rădăuți!

Actualul consiliu comunal are, însă, motive foarte vajnice că ține cu atâta tenacitate la cârma oraşului. Se teme de o revizuire mai amănunțită a felului cum a gospodărit averea comunală, din care cauză se ține, se vede, şi bilanțul, şi preliminarul pentru anii 1908 şi 1909 secret, cu toate că legea cere să fie publicat la vreme.

Zilele trecute, a fost o deputațiune pe la toate forurile competente ca să ceară sanarea acestor stări anormale, dar tare ne temem că nu va folosi mult plângerea aceasta, căci dă, la noi au numai jidanii dreptate sau cei ce stau în serviciul lor.

Comitetul țării va cere, poate, ca să plătească reclamanții cheltuielile pentru anchetarea cazului, căci îi vorba doar de reclamanți creştini şi creştinii n-au aceleaşi drepturi în țară ca şi jidanii! Noi aşteptăm, însă, că măcar de astădată nu le va face comitetul țării pe placul Jidanilor şi va trimite un comisar la Rădăuți, care va şti să-şi împlinească datoria, spărgând cuibul viespilor jidoveşti, căci e timpul suprem să se facă ordine şi acolo.

De la alegătorii români din Rădăuți aşteptăm că vor merge toți solidari contra jidanilor şi jidoviților, ca să ne putem emancipa, odată, de acel jug ruşinos, care ne apasă de atâta vreme. Ar fi timpul suprem ca să fie lăsate la o parte toate ambițiile personale ca să poată reuşi alegerile aşa cum recere interesul obştesc.

De ce pot fi Jidanii solidari şi de ce să nu poată fi Românii? Sau

cred, poate, anumite persoane că mântuirea neamului ne va veni de la Jidanii cu cari s-au aliat dumnealor? Dumnealor nu-şi dau seama de câtă importanţă ar fi avut pentru noi ca să nu mai fie Rădăuţii sub stăpânirea Jidanilor, cari exploatează fără de scrupul cel mai bogat district din Bucovina. Prin legea ast nouă (noua lege electorală – n.r.), ni s-a dat în mână o armă puternică, cu care am putea uşor nimici, pretutindene, influinţa nefastă a Jidanilor, dar ce folos, dacă nu ştim s-o întrebuinţăm.

Cum să ne desrobim economiceşte, dacă dăm noi, din bunăvoie, puterea pe mâna Jidanilor la sate şi la oraşele din provincie? Cine să promoveze interesele comercianţilor creştini, unde să afle ei un razim, dacă ajung în consiliile comunale de prin oraşe cei mai mari duşmani ai oricărei întreprinderi comerciale a unui creştin? Până când atâta nepăsare faţă de toate interesele noastre cele mai vitale? Sau cred, poate, Rădăuţenii că Jidanii au luat patent de la Dumnezeu pe întreg negoţul şi pe toate consiliile comunale de prin oraşe cei mai mari duşmani ai oricărei întreprinderi, aşa, după plac, căci noi nu ştim să ne organizăm, noi nu ştim să fim solidari în luptă cu cei ce caută să ne piardă. Noi ne certăm şi ne divizăm puterile chiar în momentele cele mai critice şi toate acestea le facem de dragul şi pe placul Jidanilor.

Cât de bine ar fi să dispară, măcar de data aceasta, orice neînţelegere dintre Românii din Rădăuţi, să se alieze cu ceilalţi creştini şi să nu rămâie nici urmă de Jidan prin consiliul comunal!

Acel Rădăuţean român care va vota pentru vreun candidat Jidan va fi un trădător ticălos al intereselor neamului nostru şi ar face foarte bine să se facă chiar jidan şi cu credinţa! (Patria, nr. 40 din 26 mai nou 1910, pp. 1, 2).

*

Apel. Duminică, în 15 Maiu 1910, s-a ţinut în Rădăuţi adunarea generală a **Societãþii Prisãcarilor din districtul Rãdãuþilor**.

La adunarea aceasta s-a hotărât, între altele, şi ţinerea unui curs teoretic şi practic despre albinărit, care să dureze cel puţin 2 zile, începând la 1 Iulie stil nou.

Cursul acesta se va ţinea, însă, numai atunci, dacă se va anunţa un număr mare de participanţi. Fiind albinăritul cel mai frumos, cel mai plăcut şi chiar şi cel mai rentabil ram al agriculturei, ar fi de dorit ca

numărul participanților să fie cât se poate de mare. Anunțările se fac gural sau scrisual la subsemnatul, până cel târziu la 15 Iunie a.c. Onorata inteligență este, deci, respectuos rugată să binevoiască a înştiința despre aceasta şi pe poporenii noştri ca să participe şi ei la cursul acesta. La caz că s-ar anunța un număr corespunzător (40-50) de participanți din districtul Sucevei, atunci aş ține un curs separat şi în districtul acesta.

Tot la această adunare s-a pus la cale şi înființarea unei **Societãþi pentru asigurarea vitelor cornute ºi a cailor**. Cât de trebuincioasă şi cât de folositoare este o astfel de societate o ştie fiecare gospodar care are vite; căci câte boli, câte nenorociri sau alte întâmplări primejdioase nu-i amenință, în fiecare moment, vituțele sale şi, nu o dată, şi existența sa întreagă. Deci şi aici s-ar aştepta ca anunțările să fie cât de numeroase. Statutele s-au trimes deja spre aprobare la guvern. Anunțările se fac la domnii preoți, învățători sau la băncile raiffeisiane şi se trimit, apoi, cumulativ până cel târziu la 20 Iunie a.c. la adresa subsemnatului.

Societatea îşi are sediul în Rădăuți şi se estinde, pentru micşorarea riscului, asupra întregului district politic. Totuşi, numai acele comune vor putea intra în sânul societății în cari vor fi anunțate cel puțin 40 de vite cornute sau cel puțin 25 cai spre asigurare. Membrii sunt datori, conform statutelor, a-şi asigura toate vitele apte pentru asigurare la societate. Premia anuală e fixată cu 2% pentru vitele cornute şi 3% pentru cai din valoarea asigurării. Asigurarea se estinde asupra acelor pagube cari s-au întâmplat prin peirea sau tăierea de nevoie a animalului asigurat.

Fraților intelectuali! Timpul fraselor goale, însă pompoase, cu cari se fericea, odinioară, poporul nostru s-a trecut deja, noi trăim, acuma, în era activității reale şi trebuie să ținem, deci, cont de aceasta dacă voim ca poporul nostru să înainteze. Vă rog a ni sprijini.

Cu deosebită stimă: / **Vasile Strachinã**, / învățător agricol în Rădăuți (Patria, nr. 41 din 30 mai nou 1910, pg. 3).

*

Comitetul judeþului Rãdãuþi, ales în ziua de 26 Decemvrie 1910, stil nou, s-a constituit precum urmează:

Preşedinte: **Dimitrie Dan**, protopop în Straja; vicepreşedinte: **Zaharie Zub**, econom în Horodnicul-de-sus; secretar: **Aurel Þurcan**, administrator silvic în Vicov-de-sus; cassar: **Dorimedont Vlad**, supe-

rior în Putna.

Membrii comitetului: **George Bucevschi**, primar în Frătăuţul vechiu, **George Puha**, primar în Bilca, **Constantin Andriºan**, primar în Frătăuţul nou, **Vicol**, primar în Volovăţ, **Nicolai Belibou**, primar în Vicovu-de-sus, **Gavril Nistor**, econom în Vicovu-de-sus, **Constantin Popovici**, paroh în Vicovu-de-jos şi **Ioan Fedorciuc**, superior în Suceviţa (Foaia Poporului, nr. 2 din 7 ianuarie 1911, pg. 12).

*

Din Rãdãuþi. Apel. Primim următorul apel, căruia îi facem loc cu plăcere în coloanele ziarului nostru:

„Prea stimate Domnule,

Timpul fraselor goale şi pompoase, cu cari se fericea odinioară poporul nostru, s-a trecut deja. Şi e bine că s-a trecut măcar acuma, că azi, când toate neamurile şi popoarele din lume se află într-o continuă luptă de concurenţă pentru înaintare şi propăşire, o stagnare din partea noastră ne-ar duce desigur la peire.

Lozinca tuturor neamurilor şi mai că a tuturor stărilor şi breslelor, a săracilor şi a bogaţilor, a muncitorilor şi a capitaliştilor este, astăzi, **organizarea economică**, căci fiecare e pătruns de adevărul cuvintelor:

„Unde-i unul nu-i putere la nevoi şi la durere;

Unde-s doi puterea creşte şi duşmanul nu sporeşte“.

Dacă stări şi neamuri nepericlitate în existenţa lor se organizează azi pe bază economică, cu atât mai mare nevoie avem noi, Românii bucovineni, de organizări economice. Numai acela e în stare să cunoască cât de înapoiaţi suntem noi în cele mai multe privinţe, care a avut ocaziunea să vadă şi alte popoare.

Deci, dacă voim să nu ne stângem ca popor de pe acest scump petec de pământ, atunci fiecare din noi, fără deosebire de stare şi etate, trebuie să muncească din răsputeri la ridicarea şi înaintarea poporului nostru, căci cum să înainteze gospodarul nostru şi să-i meargă bine şi cu dânsul şi naţiunei întregi, când toate cele ce îi trebuiesc se scumpesc, pe când productele câmpului său, câştigate cu atâta muncă, şi vitele sale, crescute şi ţinute cu atâta greu, trebuie să le deie cu cât îi oferă neguţitorii organizaţi şi rafinaţi.

Deci, ca să facem un pas înainte pe terenul acesta, am înfiinţat în

Rădăuți „Însoțirea de cumpărare şi vânzare **Albina**“, care, după titlul şi menirea ei, are de scop a mijloci orişice cumpărare de obiecte trebuincioase membrilor ei şi astfel a ni emancipa de influența şi jugul străinilor şi a ni creşte totodată şi un număr de tineri comercianți, de care avem aşa mare lipsă. Dară o însoțire română comercială, fără de sprijinul onoratei inteligenți şi a poporului nostru, nu poate să prospereze şi nici chiar să existe, căci ea e împreunată cu spese foarte mari.

Având, deci, însoțirea „Albina“ o menire aşa de înaltă şi de frumoasă pentru națiunea noastră, atunci datoria noastră, a tuturor Românilor adevărați, e ca să o sprijinim din răsputeri prin cumpărarea tuturor mărfurilor numai de la prăvălia ei şi aceea cu atât mai mult, fiindcă ea nu pretinde jertfe băneşti ca alte societăți, ci ni oferă numai mărfurile cele mai bune cu prețuri relativ ieftine.

Dacă se şi întâmplă vreodată cuiva vreo neplăcere, ceea ce se întâmplă nu o dată şi la cei mai renumiți şi versați comercianți, atunci nu trebuie doară să fim aşa de pedanți şi neindulgenți tocmai cu societatea noastră, a tuturora, cari n-am trăit până acuma lângă teşghea, ci din contră, fiecare din noi e dator să conlucre la înlăturarea neplăcerilor, ca pe viitor să devenim cât se poate de perfecți. Deci, în lături, fraților, cu indiferentismul cosmopolit şi cu naționalismul de paradă şi hai să ne întâlnim şi unim la muncă reală şi sigur mântuitoare. Suntem puțini şi dacă şi aceştia ne vom separa şi împrăştia, atunci unde vom ajunge?

Cine să ne ajute şi să ne mântuiască?

E timpul suprem ca fiecare din noi, care mai calcă încă pragurile prăvăliilor străine (şi de aceştia sunt foarte mulți nu numai în Rădăuți, dar în toate părțile – nota redacției „Foaia Poporului“), să se ruşineze de sine însuşi, căci nu numai că se degradează şi înjoseşte singur ca Român înaintea străinilor, arătându-şi valoarea naționalismului său, ci ni aduce şi pagube materiale şi naționale, dând câştigul în mânile străinilor şi întărind străinismul, care şi aşa ne copleşeşte şi ne înlătură din toate pozițiunile noastre.

În fine, ar fi bine dacă toți acei factori din comuna D-voastre, cari doresc şi au bunăvoința de a conlucra la înaintarea şi întărirea neamului nostru să se unească într-un fel de comitet, cam ca comitetul național, şi să ne înştiințeze, ca să-i putem invita la o consfătuire (congres) pentru

aflarea şi statorirea mijloacelor de înaintare a poporului nostru.

Dorindu-vă an nou fericit, semnăm cu deosebită stimă / **Teofil Simionovici**, / deputat în parlament şi dietă / Direcțiunea: **C. Strachinã,** Dr. **I. Tarnavschi, A. ª esan, G. Popadiuc, T. Polonic, M. Dolinschi, I. Berlinschi, E. Hreniuc, E. Mihalcean** (Foaia Poporului, nr. 6 din 5 februarie 1911, pg. 13).

*

Alegerile din cercul electoral Rădăuț**. Poporul român din districtul Rãdãuþului e revoltat pânã la scârbã de cele ce s-au petrecut la alegerea din 28 Aprilie 1911 în favorul Verwalterului din Vicovu-de-sus** (Aurel Țurcan, membru şi sprijinitor financiar al tuturor societăților culturale româneşti din Rădăuți, despre care, în articolele anterioare, s-a vorbit la superlativ – n.r.). **Îmblau bieþii þãrani, a doua ºi a treia zi dupã alegere, ca uciºi, încât vã spun sincer cã nu mã înghesuiam sã li vorbesc ceva, cãci citiam pe feþele lor amãrãciunea de care erau stãpâniþi cã au pierdut la alegere pe cela de care li era mai drag în lume, pe dl George Tofan** (George Tofan, inițial partizan al lui Florea Lupu, care l-a „onorat“ cu pomenile Centralei însoțirilor Raiffeisiane, conducea, alături de Iancu Nistor, „Junimea literară“, iar această camaraderie cu Nistor îl va muta, încet, dar sigur şi, în bună parte, meritat, în legendă – n.r.).

Te durea inima când auziai pe câte unul zicând: „Ce-o să fie cu noi? La ce plătim bir aşa de greu, ca să ni încalice bețiile unor prăpădiți?“.

Altul zice, iarăş, că asta ne-au făcut-o vornicii cu bătăuşii lor, puşi anume pentru astfel de lucruri, bereznicii, jidanii, preoții (Nu toți! – nota redacției „Foaia Poporului“) şi vreo câțiva învățătoraşi, cărora li place băutura.

Cu durere trebuie să constatez că, după cum am auzit şi văzut, s-au purtat ca păstori adevărați numai preotul din Badeuț, Horodnic-de-jos şi Vicov-de-jos, pe când ceilalți, ei ştiu mai bine ce au făcut (În interesul adevărului trebuie constatat şi alți preoți venerabili ca părinții **Nichitovici, Zugrav, Bacinschi, Calancea, Boca**, parohul, au ținut să păstreze neutralitatea – nota redacției „Foaia Poporului“). Chiar şi dl dr. **Pãsãilã**, teolog absolvant, care se hrăneşte în internat, fiind acolo prefect, a agitat pe pielea internatului **contra domnului George Tofan**, cu

toate că şi dumnealui e fiu de ţăran. Azi-toamnă, am umblat de la casă la casă, cu un ţăran din Volovăţ, deputatul comitetului comunal **George a Simion Hâj** şi am strâns pâne pentru internatul din Rădăuţi; aceasta n-am făcut-o cu scop ca să dau domnului dr. Păsăilă mai mult prilej de a agita pentru domnul Verwarter.

Învăţătorii din Satulmare, Putna, Vicov-de-sus şi Straja au petrecut, pare-mi-se, în amorţeală ca urşii iarna ori poate au prins şi ei frăţie cu dracul.

Cum aş zice mai bine, a fost un blăstăm pe capul ţărănimii din districtul Rădăuţi că se bucură azi toţi răii, că au biruit mişeii. Bunul Dumnezeu s-a îndurat şi a trimis ţăranilor, spre mângâiere şi uşurarea traiului, pe dl **George Tofan**, fiu adevărat al lor şi sânge din sângele lor, care poartă în suflet acelaş dor şi dragoste pentru limba neamului românesc, propăşire şi lumină, şi-i cu tragere de inimă pentru ţăran ca şi domnii **Florea Lupu** şi **Aurel Onciul**.

Dar ce să vezi?

S-au înspăimântat duşmanii şi jupitorii ţăranilor, potrivnicii celor bune, fiind slujitorii diavolului, de care îşi întoarce Dumnezeu totdeauna faţa, că dl **George Tofan** va uşura traiul ţăranului, pe când traiul nesăţioşilor ar fi trebuit să se scumpească, s-au unit cu toţii şi s-au îndreptat şi cu bani către nişte suflete româneşti care, pentru lăcomia banilor, nu-şi cruţară dinţii răutăţii de a se vinde singuri pe ei şi neamul lor. Toţi trăiesc numai de pe spatele ţăranului oropsit şi, totuş, cei ce au pornit o agitaţie turbată contra dlui **G. Tofan**, n-au voit să-l cruţe aceşti oameni cu figură omenească, care nu au conştiinţa binelui şi a răului. Pentru ambiţiune, pentru un amor propriu rău înţeles, pentru a figura ca ceva marcant în lumea asta înmulţită de proşti şi nebuni înfumuraţi, n-au lăsat pe dl **G. Tofan** să ajute ţăranilor lipsiţi de ajutor şi sfat bun. Ce răutate! Ce blăstămăţie! Ce fărădelege! Ţăranul li dă acestor demagogi neruşinaţi toate cele trebuincioase şi ca răsplată îi scot ochii, ca să rămâie chiori şi veşnic încunjuraţi de năcazuri şi zile pline de suferinţi. Aceşti oameni răi se pot asămăna cu cei către care a ţintit Mântuitoriul cuvintele: „Vai vouă cărturarilor şi fariseilor făţarnici, cari voi vă asemănaţi mormintelor cele văruite, cari se arată pe dinafară frumoase, iar pe din lăuntru sunt pline de oase de morţi şi de toată necurăţia“. Întotdeauna cel bun şi

desinteresat, care şi-a făcut un ideal în viață din lupta pentru redeşteptare națională, a fost împroşcat de balele răutății.

*

Dl **George Tofan** avea să fie, cu toate acestea, ales, căci i-au lipsit puține voturi spre a avea majoritatea recerută, însă telegramele false ce s-au trimis prin toate satele, că se retrage, şi bețiile ce se făceau, în aceeaş zi, chiar sub acoperişul casei unde se făceau alegerile, i-au rupt o mulțime de voturi. Aşa la noi, în Volovăț, am văzut cum îşi chiamă vornicul plăeşii, şi **Vasile a Precup Vicol** pe cari alegătorii îi apuca în casă şi îi cinstea, dându-li țădulică albă cu numele **Aurel Þurcan**. O samă de oameni erau cuminți şi, când ieşeau afară, cereau de la mine țidulele cu numele lui **George Tofan** şi lipiau deasupra, peste **Aurel Þurcan**.

Chiar şi vorniceasa s-a înfuriat asupra alegătorilor şi a ocărât pe mai mulți oameni, între ei şi pe mine, ştiind biata femeie că nu țin cu Verwalterul, ci cu dl **G. Tofan**.

Nu mai frumos s-a purtat şi juratul **Samuil Robu**, fiind membru şi în comisiunea de alegere. Îmi istorisesc oamenii că acest jurat îi cinstea, dimineața, pe alegători în casa lui **Xenofan Buliga** şi li spunea să deie glasul lui **Þurcan**. Am observat chiar singur şi am făcut atent pe **George a Simion Hâj, Nichifor Lupãºtean** şi **Clement Buliga** că numitul **Samuil Robu** luase țidule de votare de pe masă şi lipea pe ele, sub masă, țidule albe, de bună samă că aceşti trei, ce au stat lângă el, au văzut aceasta, dar n-au avut ce face, cu toate că au fost aderenții dlui **Tofan**.

Mi se istoriseşte că dl Beigeordnet **Samuil Robu** a ieşit, Duminică sara, cu plăeşii, din casa în care se făceau beții în ziua de alegere, în drum şi, prinzând pe gospodarul **Vichenti** şi fiul său, **Ioan Iliºoi**, **Toader Vicol, Petre Baleanu** şi **Vasile Halip**, toți tofanişti, li-au spart capurile cu parii pentru că strigară „Jos cu Țurcan şi sus cu Tofan!“.

Iată, deci, cum s-au făcut alegerile în favorul Verwalterului. Ştiu cu siguranță că toți cei ce n-au glăsuit pentru dl **George Tofan** se căiesc azi şi se bat cu pumnii în piept de ceea ce au făcut. Acelora ce n-au glăsuit pentru dl **Tofan** nu li se poate lua în nume de rău, căci, fiind beți, n-au ştiut ce fac.

Vedem că mare pomană şi-a făcut dl Verwalter, încât te temi a ieşi până în drum, căci şi azi beau răii şi bețivii, şi să ceartă numai cu oamenii

cinstiți, care îşi păzesc lucrul.

Țăranii cinstiți vor ține minte pe dl Verwalter, că peste tot locul îl pomenesc ce a făcut. Îl asigur pe Verwalterul că ştim cu toții, precum ştie şi dumnealui singur, ce fel de simpatii l-au ales deputat în sfatul țării. Eu îmi voi da, cinstiților gospodari, toată silința să-l urmăresc pe dl Verwalter ce năsdrăvănii o să facă ca deputat şi-l voi demasca (o campanie violentă împotriva românilor din partidele adverse, în frunte cu Dionisie Tofanel, învățătorul superior din Volovăț şi statornic animator cultural în Rădăuți, începe chiar din acest număr al gazetei „Foaia Poporului“ – n.r.), ca să vedeți pe cine ați ales. Până atuncea, sănătate bună. / **Eugen Smocot**“ (Foaia Poporului, nr. 22 din 14 mai 1911, pp. 7, 8).

*

Alegerile comunale din Rãdãuþi. În 3 Faur 1914, au aflat loc alegerile comunale din oraşul Rădăuți. Românii, peste o mie de alegători de toți, unindu-se, de data asta, cu creştinii nemți, au avut o reuşită mulțămitoare. Au fost aleşi în corpul II 10 deputați comunali, față de 7, cari au fost până acum. Se vede că s-a mai trezit şi în Rădăuți conştiința Românilor de acolo, cari, până acum, nu se puteau desbăra de Jidovi (Foaia Poporului, nr. 7 din 15 februarie 1914, pg. 11).

*

Adunarea din Rãdãuþi. (**Întâmpinaþi cu sãcãluºi, cu cãlãreþi, muzicã ºi o pãreche de colaci. – Peste o mie de gospodari în salã. – Hargatul „cu cheltuialã“ a lui Þurcan dat pe uºã afarã**).

Seria sa de adunări poporale, Partidul țărănesc a sfârşit-o, Vineri, în Rădăuți, cu aproape acelaşi triumf cum şi-a început-o la Câmpulung.

La gară, ne treziră întâi bubuituri de săcăluşe. Înaintea trenului ne aşteptau sute de gospodari din toate satele ținutului Rădăuți. În fruntea mulțimei, vreo 12 flăcăi voinici formau avant-garda călare. Un taraf de muzicanți ne primi cu „Deşteaptă-te Române“. Dl notar **Dolinschi** ne primi cu câteva cuvinte calde de întâmpinare, căpitanul nostru, **Aurel Onciul**, primind o păreche de colaci frumoşi şi un drob de sare, mulțămi gospodarilor pentru primirea frumoasă.

Cu întreg alaiul ne pornirăm spre sala Germană. Din toate părțile oraşului se adună țăranii. La întrare, înghesuială mare. Cu chin şi vai străbatem prin mulțime. Sala se împle pe loc. Lumea se năduşeşte şi nici

nu poate întra întreagă.

Domnul **Aurel Onciul** face o săritură până la căpitenie, unde comisarul apărarist (gruparea preotului George Sârbu care refuza „sanarea“ Centralei raiffeisiane prin intervenția financiară a statului – n.r.) **Litviniuc**, anume conchemase, pe timpul acela, o adunare a primarilor din district, ca să nu apară la adunare.

Domnul **Onciul** soseşte, însă, îndată şi, în fața a cel puțin o mie de oameni, deschide adunarea. Lumea ascultă cu atenție cuvântarea sa liniştită şi înțeleaptă. După domnia-sa, dl **Reuþ**, cu obicinuitu-i ton aspru, trăzeşte furtună mare în adunare. **Proteste în contra fondului ºi a preoþilor**. Dar se află un hargat de-a lui **Þurcan**, un bereznic care „era cu cheltuială“, cum a zis un țăran, şi încearcă să facă tărăboi. Cei din jurul lui se mânie, stând gata să-l înghită de ciudă. Neastâmpărându-se buclucaşul, vreo câțiva gospodari îl înhață de guler şi-l dădură afară. Se face linişte. Dl **Reuþ** îşi sfârşeşte cuvântarea cu aclamații entuziaste.

Se ridică dl **Chisanovici**. Înainte de a-şi începe referatul, mustră aspru purtarea necuviincioasă a deputaților apărărişti, cari numai de bucluc şi de vorbe sunt buni, lasă, însă, ca în satul lor, Vicovul de jos, să se fure din gros atât în comună, cât şi la Banca sătească (în sistem Raiffeisen, condusă, ca peste tot în Bucovina, de „popii lui Sârbu“, care, până în 1910, fuseseră ai aliatului lui Aurel Onciul, coruptul Dr. Florea Lupul – n.r.). Sfârşindu-şi domnia-sa referatul, fu aclamat cu mare însuflețire, mai cu samă de către Vicoveni. După domnia-sa, a vorbit foarte frumos prof. dl **Liviu Marian** (prozator, poet, critic literar, activist cultural plin de noblețe şi, nu în ultimul rând, fiul lui Simion Florea Marian – n.r.). Cuvântarea domnie-sale, plină de spirit, aspră fără îndurare, limpede şi rostită în grai țărănesc, trezi mare însuflețire în adunare. Sfârşeşte, apoi, fruntaşul cetățean din Rădăuți, dl **Larionescu**. Domnia-sa lămureşte rostul tovărăşiei politice nou înființate şi aduce dovezi despre vrednicia deputaților țărăneşti.

Ca şi în celelalte adunări, lumea se duce la căpitănie, unde căpitanul, dl **Aurel Onciul**, reînnoieşte credința către Împărat. Muzica cântă „Doamne sfinte“, iar mai mulți tineri țărani cântă cu noi acelaşi imn.

După adunare, am petrecut la masă cu mai mulți fruntaşi învățători

din district, pornindu-ne, apoi, petrecuţi de ţărani, la gară.

Astfel s-a terminat seria de adunări, tot cu triumf şi cu izbândă. Deie Domnul ca cuvântul democtraţiei, semănat în întreaga ţară, să aducă roade bogate, spre fericirea ţărănimii şi spre scârba tuturor duşmanilor noştri (Foaia Poporului, nr. 23 din 7 iunie 1914, pp. 5, 6).

*

Lista Românilor rãdãuþeni cãzuþi ºi rãniþi pe câmpul de luptã” al Austriei.

Lista din 8 iulie 1915 (Viaţă nouă, nr. 157): **Ciuc Teodor**, Rădăuţi, fruntaş, Regimentul 22, rănit; **Marinceac Vasile**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, mort; **Nichiforiuc Artemie**, Rădăuţi, caporal, Regimentul 22, mort;

Lista din 25 iulie 1915 (Viaţă nouă, nr. 158): **Hâncu Dumitru**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit; **Palþei Partenie**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit; **Panciuc Costin**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit; **Pãsãilã Simeon**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit; **Pascar George**, Rădăuţi, rezervist, Regimentul 22, rănit;

Lista din 6 august 1915 (Viaţă nouă, nr. 159): **Simota Petru**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit; **Sucevan Vasile**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit; **Sevciuc Vasile**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit; **Tofanel Ion**, Rădăuţi, rezervist, Regimentul 22, mort; **Tudosã Victor**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit; **Zelinschi Ion**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit;

Lista din 31 octombrie 1915 (Viaţă nouă, nr. 165): **Postolachi Gavril**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 80, rănit;

Lista din 5 martie 1916 (Viaţă nouă, nr. 176): **Halus Constantin**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, prizonier Moscva, Rusia;

Lista din 4 iunie 1916 (Viaţă nouă, nr. 182): **Colibaba George**, Rădăuţi, sergent, Regimentul 22, rănit; **Dornean Simion**, Rădăuţi, infanterist, Regimentul 22, rănit.

Şi după Unire, rădăuţenii „fac politică de învrăjbire, de ură, de patimi“

Adunarea partidului nostru la Rãdãuþi. Vineri, în 24 Septembrie 1920, s-a ţinut adunarea Partidului Democrat al Unirii în oraşul Rădăuţi. La ora 12, la amiazi, marea adunare e deschisă de gospodarul **Ilarion Ungurean** din Gălăneşti, care, în cuvinte frumoase, salută marea mulţime de intelectuali şi ţărani ce se adunaseră, precum şi pe reprezentanţii partidului, veniţi de la Cernăuţi, în frunte cu domnii senator **Nistor**, deputat **Vasile Ungureanu**, fostul secretar general şi deputat **Iorgu G. Toma** şi Dr. **Aurel Morariu** (Iorgu Toma, fostul lider spiritual al Rădăuţilor, între 1900-1906, şi Aurel Morariu, mezinul lui Constantin Morariu, aveau, ca şi Ion Nistor, statut de iredentişti români, care au activat, de pe teritoriul Regatului României, pentru întregirea neamului – n.r.).

Preşedintele adunării dă, apoi, cuvântul dlui senator, Dr. **Iancu Nistor**, care, într-o expunere concisă, ascultată cu toată atenţia de cei de faţă, schiţează activitatea actualului parlament şi a oamenilor cari astăzi încă deţin stăpânirea acestei ţări. Expunerea preşedintelui Partidului Democrat al Unirii (care va fi absorbit în parte de liberali, în parte de legionari – n.r.) e des întreruptă de aprobări şi aplause şi de cuvinte de indignare împotriva acelora cari s-au opus, şi de rândul acesta, votării legii noastre agrare (în 1925, Iancu Nistor va începe împărţirea pământului din cătunul natal, Bivolărie, şi va continua triumfal prin mai toate satele Bucovinei – n.r.), cari, în toate afacerile vieţii noastre publice, au făcut pact de tovărăşie cu străinii în dauna intereselor româneşti, cari au făcut schimbul coroanelor (cu lei româneşti – n.r.) în folosul lor şi al capitaliştilor milionari, păgubind ţara şi populaţia nevoiaşă. Aplause şi ovaţiuni nesfârşite acopăr cuvintele domnului Dr. Nistor.

Vorbeşte, apoi, dl deputat al Ciudeiului, **Vasile Ungureanu**. Domnia sa arată lupta pe care a dus-o, în sfatul deputaţilor din Bucureşti, împotriva slugilor boiereşti, ajunşi deputaţi prin toate fărădelegile şi siluirile voinţei norodului bucovinean; arată, între altele, că stăpânirea

de astăzi, împreună cu domnii **Dori Popovici** (politician bucovinean, care a trecut de partea averescanilor, fiind aspru criticat în Bucovina vremii, cel care, în 1900, a pus în scenă primele două piese de teatru la Rădăuți, pe atunci un model pentru Iorgu Toma – n.r), **Ifrim Popescul, Þurcan** şi toți ceilalți au adus şi votat o lege prin care se dau 3.000.000 (trei milioane) de lei pentru reclădirea şi înzestrarea şcoalelor din toată România Mare. Ar veni, pentru fiecare şcoală din cuprinsul întregii Românii, cam câte 15 până la 20 lei, zice dl deputat Ungureanu, şi, desigur, suma votată n-ar putea ajunge nici pentru ridicarea şcoalelor din Bucovina. Expunerea dlui Ungureanu este viu aplaudată. Apoi, urmează la cuvânt dl Dr. **Aurel Morariu**, Domnia sa insistă asupra cazului cu fostul general şi comandant de jandarmi **Fischer** şi, în special, asupra eliberării sale din prinsoarea românească (Fischer se ocupase de importurile româneşti pentru aprovizionarea armatei austriece, pe timpul războiului, având-u-i ca parteneri pe Brăteni şi pe fostul prefect de Botoşani; Alexandru Bocănețu a publicat o adevărată monografie a oneroasei afaceri, derulată prin gările din Burdujeni şi Ițcani; deci Brătenii eliberau, practic, un fost partener de afaceri în aprovizionarea armatelor austriece, care aveau de dat piept cu țăranii români – n.r.). O furtună de proteste se ridică din mulțimea adunată la auzul celor petrecute cu prilejul eliberării fostului general Fischer.

Vorbeşte, apoi, dl **Iorgu G. Toma**. În cuvinte energice şi strâns închegate, domnia sa resumă cele spuse în adunare şi conchide asupra necesității de a se da cuvenita sancțiune efectivă celor discutate prin votarea moțiunii care a fost votată, cu mare însuflețire, şi la adunările din Dorna, Câmpulung, Gura-Humorului, Vama şi Suceavă. În aclamațiuni şi aplause îndelung repetate, adunarea votează moțiunea...

Mai vorbesc domnii **Turturean Atanasie** din Rădăuți, gospodarul **Popescu**, invalid din Vicov de Sus, dl **Hriºcã**, gospodar din Voitinel, şi **Trifon Buliga** din Arbore, cari toți îşi arată încrederea neştirbită ce o au față de dl Nistor şi Partidul Democrat al Unirii, făcând, mai ales la țăranii adunați, să dea tot sprijinul tovărăşiei politice conduse de dl Nistor, căci această tovărăşie politică este aceea care vrea şi stăruie pentru binele țărănimei.

Într-o foarte frumoasă cuvântare, gospodarul **Ilarion Ungurean** mulțumeşte tuturor celor de față pentru participare şi închide adunarea

cu un întreit „Trăiască!“ pentru M.S. Regele Ferdinand, familia regală şi viteaza armată română / **Corespondent**“ (Glasul Bucovinei, nr. 527 din 30 septembrie 1920, pg. 1).

*

1920: Rezultatul alegerilor. Din câte ştim până acum despre alegeri, dăm cititorilor următoarele resultate:

La **Rãdãuþi**, au întrunit domnii **Nastasi Constantin** 453 voturi, Dr. **Vasile Bodnarescu** 1981, **Vasile Stratescu** 92, **Teofil Simionovici** 431, **Ifrim Popescu** 1132, **Constantin Brãilean** 104 voturi (Glasul Bucovinei, nr. 433 din 29 mai 1920, pg. 2).

*

1937: Campania electoralã din judeþul Rãdãuþi. Duminică, în 12 Decembrie 1937, candidații noştri, în frunte cu dl prefect **Bancescu**, au cutreerat comunele din județ, peste tot fiind bine primiți şi plăcut aprobați. Dl prefect Bancescu, însoțit de dl primar **Gheorghe Trufin**, a ținut adunări politice în comunele Marginea, Satulmare Nou şi Satulmare Vechi, Țibeni şi Maneuți. În toate aceste comune, dumnealor au expus programul politic al partidului de înfăptuiri şi realizări, observând că întreaga populație din aceste comune este devotată şi hotărâtă să sprijine şi să voteze lista partidului național liberal (Glasul Bucovinei, nr. 5220 din 15 decembrie 1937, pg. 7).

*

ªedinþa delegaþiei permanente a partidului naþional-liberal din Rãdãuþi. Marți, 1 Februarie 1938, a avut loc, la clubul național-liberal, şedința delegației permanente, prezidată de dl **Ion I. Nistor**, şeful organizației național-liberale din oraşul şi județul Rădăuți.

Au luat parte la şedință membrii delegației, **I. Ioneþ**, Dr. **Emil Bancescu, G. Flondor,** Dr. **E. Nastasi**, Dr. **Em. Samuºcu, N. Iþcuº**, Dr. **N. Cucu, Gh. Trufin, T. Nimigean, ªt. Cucinschi, T. Braha**, Dr. **Zlepco, I. ªindilariu, I. Bejan, Gh. Lungu, E. Poliac, V. Poliac, C. Corfus** şi alții.

După o amănunțită dezbatere asupra situației politice, la care au luat parte activă toți membrii, s-au fixat candidaturile pentru alegerile parlamentare, alegerile județene şi alegerile comunale.

La **Camerã** candidează domnii **Ion I. Nistor, E. Bancescu, Em.**

Samuºcu şi **Constantin Corfus**.

La **Senat** (curia generală): **Erast Nastasi, Teodor Nimigean**.

La **Senat**, consiliile comunale şi județene: **Gheorghe Flondor**.

Cap de listă la consiliile județene, dl **Gheorghe Flondor**.

La alegerile comunale, Rădăuți, dl **Gheorghe Trufin**, iar la alegerile comunale, Siret, dl **Em. Samuºcu**.

Secretar general al delegației a fost proclamat dl **N. Cucu**.

S-a ratificat primirea în oranizație a unui număr considerabil de membri din rândurile tineretului (Glasul Bucovinei, nr. 5254 din 4 februarie 1938, pg. 2).

*

Strãini expulzaþi de direcþia generalã a poliþiei. Următorii supuşi străini au fost respinşi de direcțiunea generală a poliției, de la 1 Ianuarie la 1 Februarie 1938:

Saul Boinbaum din Rădăuți, polon; **Buller Iacob**, Rădăuți, austriac; **Gunther Carol** şi **Maria**, Băineț-Rădăuți, canadieni (Glasul Bucovinei, nr. 5235 din 11 ianuarie 1938, nr. 5255 din 5 februarie 1938).

*

Indicatorul industriei din Rãdãuþi în 1942:

Industria metalurgicã, articole de metal:

„**Biruinþa economicã**“, arendaş Gh. D. Cazacu; Rădăuți, str. Gării 14; lămpi electrice de buzunar, maşinuțe „Bacu“, biblioraftе; 43 lucrători. Capacitate de producție: 350 bucăți lămpi electrice, 600 bucăți maşinuțe şi 500 bucăți bibliorafte pe zi.

Fabrica de agrafe „**Adolf Wildman**“, Rădăuți. Nu funcționează.

Fabrica de unelte agricole, fostă „**Steaua Bucovinei**“. Nu funcționează.

Industria textilã ºi de confecþiuni, fuior şi câlți de in:

„**Aurora**“, fabrică de şireturi, arendaş Constantin Colimtra, str. General Berthelot 2; şireturi, nasturi; 12 lucrători. Capacitatea de producție: 20-30 kg şireturi pe zi.

„**Butonia**“, fabrică de nasturi, proprietar Hustu Dima, str. Volovățului 22, Rădăuți; nasturi de caseină; 54 lucrători. Capacitatea de producție: 10.000 nasturi pe zi.

Industria pielãriei, tăbăcării:

„**Fabrica de pielãrie**“, proprietar Vancea, str. Regele Ferdinand 107, Rădăuți; talpă, tovale; 9 lucrători. Capacitatea de producție: 400 kg talpă, 100 kg tovale.

„**Fabrica de pielãrie**“, arendaş Ioan Diaconu, str. Regina Maria 73; talpă, tovale; 6 lucrători. Capacitatea de producție: 200 kg talpă şi 100 kg tovale pe zi.

Industria chimicã, produse chimice, săpun:

„**Vega**“, fabrică de baterii, arendaş Titus Braha, Rădăuți; baterii şi lămpi de buzunar; 57 lucrători. Capacitate de producție: 400 baterii şi 250 lămpi pe zi.

„**Albina**“, fabrică de săpun şi lumânări, arendaş V. Dumitrescu, Rădăuți, str. Volovățului 108; săpun şi lumânări; 11 lucrători. Capacitatea de producție: 400 kg săpun şi 330 kg lumânări pe zi.

„**Fabrica de sãpun**“, proprietatea Statului, Rădăuți; săpun. Nu funcționează. Capacitatea de producție: 200 kg săpun pe zi.

Industria lemnului, cherestea, perii şi bidinele:

„**Fabrica de cherestea**“, proprietar Petru Scornat, Rădăuți; cherestea; 11 lucrători. Capacitatea de producție: 20 metri cub pe zi.

„**Fabrica de perii °i bidinele**“, arendaş Aurelian Colibaba, str. Butnoveanu 43, Rădăuți; perii şi bidinele; 18 lucrători. Capacitatea de producție: 300-400 bucăți pe zi.

„**Fabrica de perii °i bidinele**“, arendaş Cola Cavrachi, str. Regina Maria 63, Rădăuți; perii, bidinele; 30 lucrători. Capacitatea de producție: 600-700 bucăți pe zi.

Industria alimentarã, bere, bomboane, liqueururi, mori, spirt:

„**Alcoolul**“, S.A.R., fabrică de bere, Rădăuți; bere; 48 lucrători. Capacitatea de producție: 6.000 litri pe zi.

„**Victoria**“, fabrică de bomboane, arendaş Pârvulescu I., Rădăuți; bomboane, rahat, diferite zaharicale; 8 lucrători. Capacitatea de producție: 400-500 kg pe zi bomboane, rahat.

„**Alcoolul**“, fabrică de liqueur, arendaş societatea „Alcoolul“; 8 lucrători. Capacitatea de producție: 400 kg pe zi.

„**Moara þãrãneascã**“, proprietar Ilion Dumitru, Rădăuți; făină; 2 lucrători. Capacitatea de producție: 1.000 kg pe zi.

„**Moara þãrãneascã**“, proprietar Navroțchi Ştefan, Rădăuți; făină; 2 lucrători. Capacitatea de producție: 1.000 kg pe zi.

„**Fabrica de spirt**“, proprietatea Statului, Rădăuți; spirt. Nu funcționează. Capacitatea de producție: 400-500 litri pe zi.

„**Fabrica de spirt**“, S.A.R., Rădăuți; spirt; 116 lucrători. Capacitatea de producție: 3.000 litri pe zi.

Arte grafice, tipografii:

„**Tipografie**“, proprietatea Statului, Rădăuți; imprimate, registre, tipărituri. Nu funcționează. Capacitatea de producție: 40.000 tiraje pe zi.

„**Tipografie**“, proprietar Blondovschi Amalia, Rădăuți; diferite tipărituri, imprimate; 20 lucrători. Capacitatea de producție: 20.000 tiraje pe zi.

„**Tipografie**“, proprietar Cernețchi Emilian, Rădăuți; diferite tipărituri, imprimate; 20 lucrători. Capacitatea de producție: 25.000 tiraje pe zi.

Uzine electrice:

„**Uzina electricã**“, proprietatea comunei Rădăuți; 4 lucrători. Capacitatea de producție: 8.000 kw pe oră.

Depozite de petrol:

„**Societatea Distribuþia**“ din Rădăuți. Capacitatea rezervoarelor: 183.600 litri. Funcționează 2 rezervoare.

„**Societatea Distribuþia**“ din Rădăuți. Capacitatea rezervoarelor: 8.000 litri. Funcționează 2 rezervoare.

„**Societatea Distribuþia**“ din Rădăuți. Capacitatea rezervoarelor: 12.000 litri. Funcționează 2 rezervoare (Guvernământul Bucovinei, Indicatorul industriei din Bucovina, Cernăuți, 1942).

„Petrecerile dese, publice şi private, la care feluritele stări sociale se întreceau în manifestarea luxului celui mai exagerat“

Rădăuţii, primul oraş bucovinean care şi l-a asumat pe Eminescu, la doar cinci luni de la plecare, şi încă printr-o tulburătoare manifestare publică, avea deja, în 15 decembrie 1889, o biografie culturală, parţial de inspiraţie germană, parţial de tradiţională fudulie românească, dar pe cale de a statornici un adevărat cult al frumosului. Încă din ianuarie 1888, când sub „zisa apostolului Paul“ convenabilă elitei preoţeşti („Vă rugăm, fraţilor, să recunoaşteţi pre cei ce ostinesc între voi“), teologii români din Rădăuţi aranjaseră o petrecere cu „concert şi dans“, cu scopul declarat de a-i veni de hac „apucăturii rele ce se găseşte în popor, de a serba Joile şi Vinerile“, Rădăuţii încep să-şi contureze o anume identitate culturală, din care nu lipseau, desigur, „serbările jubiliare“ precum „festivitatea jubiliară de 50 de ani a Majestăţii Sale, prea gloriosul nostru împărat Francisc Iosif I“ din 1898 (cu intonarea imnului „Mein Vaterland, mein Osterrreich“) sau simpla cinstire a consilierului superior de tribunal, Teoctist Tomaşciuc, prezident al „Clubului Român“ din Rădăuţi şi un lider cumsecade şi slobod la pungă al vieţii sociale rădăuţene, care avea să fie înlocuit de Iorgu G. Toma, iar acesta de un alt cărturar, directorul gimnazial Leonidas Bodnărescul.

Petrecerile de acest gen, susţinute cu mult fast, cu mare cheltuială şi încheiate, întotdeauna, cu dans, au şi partea lor de omenesc, de vremelnic, la care intelectualii cu nas subţire pot căta strâmbând din nas. Aşa au fost privite şi odinioară, drept mofturi de târgoveţi parveniţi, aşa pot fi privite şi astăzi, dar numai de idealiştii cei atât de idealişti încât între idealism şi prostie nu mai lasă graniţă. În fond, dintotdeauna, oamenii

au avut nevoie să se distreze, iar folosirea acestei nevoi naturale, care disimulează teama, neliniştea trecerii, în folosul conturării unei vieți culturale obşteşti şi al inițierii în cultură a fost şi încă mai este necesară. Erau, pe atunci, vremuri în care cuvântul scris putea clătina imperii, iar o simplă poezie mişca popoarele şi le încolona, entuziaste, spre moarte. Erau vremurile de aur ale poeziei, vremurile profunde ale trăirii poetice, iar sacralitatea simțirii încă nu eşuase în mofturile egocentrice care, ulterior, aveau să se substituie poeziei. Erau vremurile sincerității, care dublau un perpetuum istoric al naturii umane de care nu-i chip să ne dezbărăm vreodată. Cândva, în vremurile primordiale ale sacralității terestre, când, de fapt, nici nu funcționa conştiința vremuirii şi teama de timp, de trecere, eram uriaşi întru a fi întru armonia generală, dar vremurile acelea au fost uitate, odată cu despletirea horelor pe cer, care mereu şi mereu ne-au reamintit cât suntem de efemeri şi că nimic, nici măcar bucuria simplă, omenească, nu rămâne după pigmeica noastră existență. Am refuzat, totuşi, conştiința pigmeică, punând de o istorie a pigmeilor, de o civilizație pigmeică şi de idealuri pigmeice. Existăm ca pigmei, ne trecem ca pigmei, dar nimeni nu are dreptul să ne judece. Bucuriile noastre microscopice contează, chiar dacă instictele urieşeşti ale unor mărturisitori de vreme şi de vremuiri, precum Constantin Morariu, ne zugrăvesc neiertător nevinovatele noastre fericiri pigmeice: „O altă ocupație comună tuturor conducătorilor pigmei erau petrecerile dese, publice şi private, la care feluritele stări sociale se întreceau în manifestarea luxului celui mai exagerat. Aceste petreceri erau un izvor din care avuția curgea neîncetat în buzunarele străinilor comercianți, croitori, pantofari etc., căci doamne şi domni din creştet până-n talpă erau îmbrăcați la astfel de petreceri cu haine confecționate de mâini străine. De se anunța, spre exemplu, o serată cu dans sau un bal, atunci toate boltele comercianților de stofe, toate locuințele modiştilor sau modistelor, toate casele industriaşilor, manufacturierilor erau pline de lume pigmeică, care alerga după articole trebuitoare pentru aranjarea toaletei de seară sau de bal. A doua zi după petrecere, ziarele lăudau succesul strălucit, moral şi material al ei şi darea de seamă respectivă se încheia, de regulă, cu fraza: „Excedentul de 200 sau 300 în venit curat, după acoperirea tuturor spezelor, este o dovadă că noi pe această cale

reuşim de minune şi, deci, să urmăm astfel cât mai adesea“.

Acesta este unul din argumentele cele mai eclatante în favoarea ipotezei a doua a celebrului nostru arheolog despre cauza numirii conducătorilor pigmei.

Să fi avut, spre exemplu, gazetarii pigmei cunoştinţă de multele familii sărmane, trăitoare din câştigarea pâinii de toate zilele cu meseria acului, familii cu fete mari, care, la cazuri de petreceri, pentru ca să nu rămână înapoi de lume, scoteau cel de pe urmă ban din pungă pentru satisfacerea cerinţelor de împopoţare şi, astfel, se afundau în mizerie din ce în ce mai mare; să fi calculat acei gazetari chiar suma dată străinilor pentru costumele familiilor cu averi de mii şi milioane şi să fi cugetat puţin asupra stării lucrurilor din punctul de privire naţional: atunci, cu bună seamă, s-ar fi convins că petrecerile lor îi ruinează, că venitul acestor petreceri este numai imaginar şi că, din contra, cu fiecare petrecere se pierd sute multe sau poate şi mii din averea naţională. Dar astfel de idei erau departe de capul gazetarilor pigmei.

Poporul din statul „raiul pământesc“ păstrase, încă şi pe timpul conducătorilor pigmei, un frumos costum naţional, moştenit de la marii săi strămoşi şi pe care şi-l putea confecţiona fiecare familie singură, fără să fi fost silită a face speze în bani. Poporul şi conducătorii poporului din timpul gloriei „raiul pământesc“ s-au folosit de acest costum în toate împrejurările“ (Aurora Română, nr. 11/1882, pp. 165-170).

La Rădăuţi, funcţiona, încă din ianuarie 1900, o societate poporală, care purta numele lui Ştefan cel Mare, exista şi o filială a „Societăţii Doamnelor Române“, aflată sub prezidenţia Aglaiei G. Luţia (din 1902, sub cea a Rosaliei Turturean), o filială a societăţii sucevene „Şcoala Română“ şi, în mod firesc, şi o „Asociaţie a învăţătorilor“, toate aceste societăţi, constituite cam cu aceiaşi oameni, dar desfăşurând o activitate complexă şi conturând, astfel, o anume identitate spirituală, în care teatrul şi concertul erau ţinute la loc de cinste, chiar dacă toate aceste trăiri culturale sfârşeau, în mod invariabil, cu dans, cu câte un adevărat bal monden, deschis cu o horă (mai rar cu „Arcanul“), sublimat elitistic cu câte un „quadrille“ şi, desigur, cu câte un taroc, pe care îl jucau domnii la câte o ţigară.

La concertele rădăuţune a cântat corul mixt al „Armoniei“, dirijat

de Tudor cavaler de Flondor, primadona operei din Bucureşti, Irena de Vladaia, corul „Academiei Ortodoxe“ din Cernăuți, condus de George Mandicevschi, care îşi dirija şi interpreta propriile lucrări, „Psalmul 17“ şi „Somnoroase păsărele“, dar şi piese ale unor celebrități ale vremii, cum ar fi „Doina“ lui Isidor Vorobchievici şi „Hai la horă“, de Gheorghe Dima. Memorabile au fost şi seratele organizate de societățile studențeşti cernăuțene „Junimea“ şi „Dacia“, dar şi concertul baritonului bucureştean Nicolae Corfescu, secondat la pian, ca şi Irena de Vladaia, de profesorul Emeri, precum şi lecturile lui Sava din opera lui Eminescu sau Coşbuc.

Primul spectacol de teatru în Rădăuți a fost organizat, pe scena vastei săli de tir, pentru seara zilei de 25 februarie 1900, când „Românii inteligenți din Rădăuți şi-au arangeat o petrecere teatrală, cu cântări şi dans“, iar Dorina Tauber din Cernăuți şi rădăuțenii Aspazia Tofanel, George Luția, Orest Procopovici, Şuțu şi A. Halip au jucat în comediile „Un bilet de tramvai“ şi „Omorul din strada cărbunarilor“, comedii puse în scenă de Dori Popovici, viitorul politician de marcă, dar şi controversat al Bucovinei. În pauza dintre cele două piese, a cântat „tenoristul“ societății „Armonia“, Scalat, iar cronica evenimentului a fost scrisă de Iorgu G. Toma, proaspăt judecător rădăuțean, care regreta că nu va avea „forța spirituală a Doctorului Cleampă“, care descrisese o petrecere similară din Storojineț, în scrierea acestei prime cronici dramatice rădăuțene, dar care, vreme de şase ani, va fi liderul de necontestat al unei înfloritoare vieți culturale rădăuțene.

Spectacolele care au urmat, toate puse în scenă la Rădăuți şi doar cu forțe actoriceşti locale, l-au avut ca regizor doar pe Iorgu G. Toma, care, uneori, se încumeta să şi dea viață câte unui personaj.

Debutul lui Iorgu Toma ca regizor s-a produs în 1 noiembrie 1901, cu comediile „Soare cu ploaie“, de Iosif Vulcan, şi „Înainte de pausă“, de Trocaru, cu o distribuție de excepție: surorile Aspazia şi Aurelia Tofanel, Domicela sau Domnița Bodnar (Bodnariu în alte cronici), viitorul poet, pe atunci student la Drept, Sever Beuca-Costineanul, Iorgu G. Toma, Dr. Matei Christel, Emil Hreniuc, Ştefan Velniceru, Aurora Polonic, Silvia Țurcan şi Lucreția Maghior.

În 9 ianuarie 1902, în regia aceluiaşi Iorgu G. Toma, dar sub egida „Societății Doamnelor Române“ şi nu sub cea a „Clubului Român“, cum

se va întâmpla de obicei, s-au jucat comediile „Idilă la țeară“, de Juin şi Flerx, şi „Buclucaşul“, de Marc Michel şi Labische, ambele traduse şi adaptate de Maria Baiulescu. În distribuție: Cristel, Tarnavschi, Ieşan, Beuca-Costineanul, precum şi domnişoarele Domnița Bodnar şi Aspazia Tofanel.

În acelaşi an 1902, dar pe 9 noiembrie, când deja se lansase proiectul realizării unui internat de băieți la Rădăuți, Iorgu G. Toma a pus în scenă „Cinel-Cinel“, de Vasile Alecsandri, în distribuție figurând inegalabila domnişoară Aspazia Tofanel, de care Iorgu G. Toma pare să se fi îndrăgostit (cel puțin asta sugerează cronicile lui dramatice), Sever Beuca-Costineanu, Dionisie Tofanel, tatăl celor două tinere actrițe, care va fi groaznic târnosit prin presa onciulistă, ignorându-i-se meritele anterioare, doar pentru că nu agrea candidatura lui George Tofan, Domnița (Domicela) Bodnariu, Maria Popescul, Olga Tarnavschi, soția preotului Ipolit, directorul viitorului internat, domnişoarele Emilia Speidel, Natalia Popescul şi Aurelia Tofanel, Vasile Palamariu, Elisa Mihălcean, Iosif Şindilariu şi Emanuil Cimpoeş. În deschiderea spectacolului, s-au realizat două „tablouri vivante“, unul despre Bucovina şi Austria, pus în scenă de Aspazia Tofanel şi Eufrosina Rezuş, celălalt despre meşteşugurile casnice româneşti din Bucovina, interpretat de Eufrosina Sorocean, Natalia Popescul, Lala Popescul, Silvia Țurcan, Ştefania Şindelar, Domnița Bodnariu, Maria Popescul, Olga Tarnavschi, Emilia Spiedel, Aurelia Tofanel, Emilia Tofanel şi Melania Palamariu. La final, s-a organizat şi un „bazar“, cu băuturi fine şi tot felul de nimicuri, vândute de cele mai atrăgătoare domnişoare ale Rădăuților, banii urmând să folosească, aidoma celor din „caseta aşezată în prăvălia comerciantului Budiczewski“, încă din 1897, pentru scopuri caritabile.

În 1906, vămeanul Iorgu G. Toma se mută la Suceava, iar viața culturală rădăuțeană, deja divizată de partizanate politice, dar şi de rivalitatea dintre învățătorime şi cler, prinde să sufere. Abia după 1910, adică odată cu numirea lui Leonidas Bodnărescul la conducerea gimnaziului rădăuțean, începe să se mai întâmple câte ceva, în februarie 1911 jucându-se şi două piese, „După teatru“, adaptarea lui T.V. Stefanelli după o piesă franțuzească, interpretată, în 10 februarie, de M. Tauber, A. Stefanelli şi dl Lazar, şi „Nevasta lui Cerceluş“, o comedie interpretată

de Leonidas Bodnărescul, de profesorii gimnaziali C. Şotropa şi M. Vicol, de teologul A. Chelariu, de nevasta „prefectului internatului" şi de Dr. Păsăilă însuşi.

E drept că, de-a lungul vremilor, astfel de activităţi culturale însemnau şi „bâlci de fete de măritat", şi trufaşe înfăţoşări de „negustori din sfânta teologie", dar dincolo de invariabila concluzie că „s-a dansat până dimineaţa, s-a discutat, s-au făcut glume" (şi ce „glumă" făcuse eruditul Victor Morariu la Rădăuţi, organizând un „proces" al atitudinii femeii faţă de bărbat şi viceversa!), stă realitatea unei vieţi culturale autentice şi, din păcate, greu de repetat. Ştiau rădăuţenii cum să atragă şi să implice lumea în trăirea actului cultural, aşa că dansul, jocurile de societate şi celelalte mondenităţi au fost doar metode de atragere şi de capturare a unei elite a consumatorului real de cultură.

Fiecare localitate are dreptul să se mândrească şi chiar să se identifice cu un anumit eveniment sau cu un personaj din istoria sa. Pentru mine, Rădăuţii înseamnă identitatea culturală din anii dureros de romantici de la cumpăna veacurilor XIX şi XX, o identitate inconfundabilă, copleşită şi anonimizată, ulterior, de urdinişul politicianist, care şi-a subordonat şi investiţia de suflet şi minte, aşa că, la seratele rădăuţene, „popi n-am văzut nici unul şi tot aşa n-am văzut pe nici un cuconaş înfumurat cu „înalta poziţie socială" la stat sau ţară". Scena s-a pustiit, decorul s-a şubrezit, oamenii s-au însingurat, iar în această deşertăciune regăsită aveau să se prelingă sângele şi cenuşile primului măcel planetar din istoria omenirii.

„Cu feţe mulţămite, dar obosiţi de mult dans şi petrecere"

Rãdãuþ, în Noemvre 1888. La prima Noemvre st.n. a.c. (1 noiembrie 1888, stil nou – n.r.), s-a ţinut în Rădăuţ **conferinþa pastoralã**. După săvârşirea sfintei liturghii, în sobor de 3 preoţi, şi a rugăciunilor chiemării spiritului sfânt, s-au adunat, în şcoala poporală, 21 de preoţi. Aice, rostindu-se rugăciunea „Împărate ceresc", părintele protopresviter, **Ioan Mândrilã** (preot din 1843, protopop din 1862, stavrofor din 1883,

paroh la Rădăuţi din 1876, când localitatea avea 2.844 locuitori – n.r.), a ţinut o cuvântare scurtă, dar bine simţită şi destul de acomodată împrejurărilor în cari trăim. Preacucernicia sa a vorbit despre agitaţiunile naţionale şi politice străine, cari, de un timp încoace, c-o obrăsnicie nemaipomenită, caută să se vâre chiar şi-n cele bisericeşti, ale noastre. Sfinţia sa zice că e mulţămit cu purtarea preoţilor săi şi se simte îndreptăţit a spera şi mai departe mulţămirea aceasta, până când aceştia vor ţine departe de sine: clevetirea confratelui, pregravarea poporului, vănarea intereselor materiale etc. Străinii caută şi, aflând undeva referinţi de soiul celor atinse, se opintesc a submina stima şi vaza preotului ortodosc şi, apoi, credincioşii noştri trebue să cadă victimă inamicilor săi. Deci îndeamnă a ţine departe de sine tot feliul de slăbiciuni urâte nepotrivite şi a păzi catechezarea şi predicarea, săvârşirea deamnă a serviţiului Dumnezeesc, a sfintelor taine şi a altor lucrări mântuitoare, şi atunci şi poporul va răspunde cu: stimă, ascultare şi dragoste fiiască cătră păstoriul său, respectând, astfeliu, zisa apostolului Paul: „Vă rugăm, fraţilor, să recunoaşteţi pre cei ce ostinesc între voi“.

Cuvântarea fini cu: „Să trăiască prea luminatul nostru Împărat şi prea iubitul nostru Archipăstoriu!“. Adunarea a strigat cu entuziasm, de repeţite ori: „Să trăiască Împăratul! Să trăiască archereul Silvestru!“.

Apoi, provocat de preşedinte, părintele **Vorobchievici** (Ioan Worobkiewicz, preot la Rădăuţi din 1881 – n.r.) se urcă pe catedră şi-şi ţinu cuvăntarea cu care fusese însărcinat. Sujectul acestei cuvântări a fost: „Mărimea demnităţii preoteşti“. Lucrarea a fost foarte bună, a plăcut la toţi şi aşteptăm s-o cetim tipărită în „Candela“.

Verificându-se protocolul şedinţei ultime, a urmat, la ordinea zilei, cetirea emisului consistorial din 8/20 Faur 1857 despre întămplări de colisie în păstoria sufletească. Neanunţându-se nime la cuvănt, preşedintele învita pre preoţii presenţi să-i predee temele teologice şi roagă ca toţi să iaie parte la disbatere asupra elaboratelor (eseurilor – n.r.) ce se vot ceti. Deci, citeşte părintele **Teleagã** elaboratul său din dreptul canonic, **Bãdãluþã** din teologia dogmatică, **N. Þurcan** din teologia morală, **Pauliuc** din teologia practică şi **Macovei** din Catichetică. Elaboratele cetite se găsesc bune şi elucrate cu diliginţă, deci se face trecere la propuneri libere.

Părintele **Vasile Isopescu** face propunerea ca, din causa aniversării a 70-a a naşterii prea iubitului nostru Archipăstoriu (mitropolitul Silvestru Morariu – n.r.), şedinţa să decidă modul sărbării zilei de 14/26 Noemvre 1888. Toţi preoţii, în frunte cu preşedintele, se unesc într-acolo ca, în ziua numită, să se sărbeze sfânta liturghie în toate bisericile din acest decanat cât se poate de solemn, cu docsologia şi cuvântarea cuvenită, iar părintele protopresviter, cu asistenţii săi, să aibă a se înfăţişa, în ziua numită, la capul nostru bisericesc şi a-i proşterne, în numele întregului decanat, omagiul: de stimă, recunoştinţă, reverinţă şi dragoste drept fiiască, urându-i mulţi ani de viaţă în fruntea mult cercatului popor ortodocs din pământul scumpei noastre Bucovine.

Părintele **Teofil Patraº** propune ca adunarea să facă întrebare la Prea Venerabilul Consistoriu: ori de are să participe preotul la exhumarea unui cadavru şi-n cas afirmativ să i se spuie cum, ce adecă are el să facă?

Relativ la aceasta s-a vorbit mult şi majoritatea s-a înţeles ca aceasta să nu se iaie la protocol, ci că preotul, la casul atins, să aibă a participa, fãcând panachida şi cel mult sfinţirea, apoi şi eventuala sfinţire a unui mormânt nou, în care ar ave să se aşeze osemintele exhumate. Tot părintele Patraş propune a cere de la Prea Venerabilul Consistoriu un regulativ atingătoriu de săvârşirea serviţiului divin în sobor. Preşedintele citeşte răspunsul Consistoriului, dat la întrebarea făcută în privinţa aceasta, în anii din urmă, de părintele **Neculai Sbiera** (fratele lui I.G. Sbiera, fost preot la Zahareşti – n.r.).

Mai propune părintele Patraş ca adunarea să facă întrebare la Prea Venerabilul Consistoriu: care materie anume are să se predeie, din religiune, la clasa I, II normală. Părintele **Teleagã** răspunde că pentru acest scop sunt destinate catechismele cele mici şi modul cât şi cum are să se predeie depinde numai de la buna chibzuinţă a respectivului catechet.

La propunerea părintelui **Georgie Mironovici**, se unesc toţi preoţii a lucra din răsputeri la stârpirea apucăturii rele ce se găseşte în popor, de a serba Joile şi Vinerile (în 1646, Marco Bandini scria: „Felul de a ţine sărbătorile la moldoveni este de a se abţine de la muncă şi a se deda plăcerilor, petrecând ziua cu băutură, cu mese şi cu joc... Ziua de vineri din fiecare săptămână ei o sărbătoresc în cinstea sfintei Vineri, pe care pretind ei că ar fi sfântă ce stă, neîncetat, în genunchi înaintea tronului

lui Dumnezeu, rugându-se cu lacrimi pentru aceia ce o cinstesc. Şi, de aceea, foarte mulți cred, în orbirea lor, că e mai mic răul să-l superi pe Dumnezeu, decât pe sfânta Vineri... Ei socotesc că fiecare zi în parte, din toată săptămâna, este o sfântă sau un sfânt“; cinstirea zilei de Vineri era o reminiscență subconştientă a cultului Hestiei, zeița vetrei, cea care i-a încredințat lui Zalmoxis legile belasgine, adică legile pelasgilor, şi acestea moştenite subconştient ca drept valah – n.r.).

Părintele **Patraº**, rădicându-se, propune ca Prea Venerabilul Consistoriu să aibă bunăvoința a griji de „predicatorii ambulanți“, şi anume, dacă n-are încredere în cei de la țară, apoi să denumească pre unii preoți de-acolo, chiar din Cernăuț.

Părintele **Patraº** pune, mai departe, întrebarea: „La computarea familiilor pentru şematism („Schematismus der Bukowinaer“, adică recensământul pentru anualele dări de seamă clericale, în care erau trecute numele ierarhilor ortodocşi, ale conducătorilor administrativi din Bucovina, ale directorilor de şcoli, un scurt istoric al ortodoxiei bucovinene, precum şi numărul de locuitori din fiecare localitate; lucrările acestea se publicau doar în limba germană şi nu e de mirare, din moment ce „venerabilul consistoriu“ refuza adresele, formulate în româneşte de Iraclie Porumbescu, chiar şi prin anul 1880– n.r.) sau alte trebuințe, se numără feciorul căsătorit şi tatăl său văduvit ca două familii?“. Răspunsul, ce răsună din toate părțile, e afirmativ.

În fine, propune părintele **Mironovici** ca, pentru uniformitate, toți preoții să stropească mortul aşezat în săcriu cu apă sfințită acasă şi nu în biserică sau în ținterim.

Nemaianunțându-se nimeni la cuvânt, preşedintele împarte țidule pentru alegerea celor 2 asistenți protopresvitereşti. Se aleg parochul din Botuşana, dl **Niculai Sbiera**, şi parochul din Horodnicul de sus, dl **Tit Turturean**.

Încheind, observăm că ni s-a umplut inima de bucurie, privind la buna înțelegere a câtorva preoți. Ar face bine dacă şi cei mulți ar urma esemplului cestor puținì! Preuții bine înțeleşi întreolaltă ar pute face minuni şi n-ar merge nicicând ca oile în chestiuni de mare importanță, precum o face aceasta țăranul de rănd, care n-are nici un pic de ideie despre mersul lucrurilor (Revista Politică, nr. 21 din 15 noiembrie 1888,

pp. 7, 8).

*

Societatea poporalã românã „ª tefan cel Mare“. În 12 Ianuarie 1890, stil nou, s-a constituit, în Rădăuţ, Societatea poporală română „Ştefan cel Mare“, având un scop literar, naţional şi social, precum şi sprijinirea membrilor în caz de nevoie... Localul îl are societatea în hotelul dl **Anton Balan** din loc... Membru ordinariu are de a plăti, pe lângă o taxă de întrare de un florin, o alta lunară numai de cel puţin 25 creiţari, anticipando. Membru fundator, sprijinitor şi onorar poate fi şi din alte naţii. Cel ce voeşte să fie membru fundator are de plătit cel puţin 25 florini, odată pentru totdeauna. Cel sprijinitor este cu orice alt fel de sprijin binevenit, fie aceasta în bani sau şi în cărţi etc. Dl hotelier Anton Balan a binevoit a ceda acestei societăţi odae frumos mobilată, pe gratis pe un an întreg“ (Revista Politică, nr. 5 din 1 martie 1890, pg. 12).

*

Mulþãmitã publicã. Cu ocaziunea nunţii dlui Nicodim Ştefureac, teolog absolvant, cu domnişoara Eugenia Nastasi din Vaşcăuţ, s-a făcut, pentru societatea „Ştefan cel mare din Rădăuţ“, la care e şi dl Nicodim Ştefureac membru, următoarea colectă:

Ion Dorofteiu, cooperator din Cuciurmare 50 cr.; Constantin Nastasi, tatăl miresei, 1 fl.; Maria Ştefureac, mama mirelui, 2 fl.; Nicodim Ştefureac, mirele, 5 fl.; Eugenia Ştefureac, mireasa, 5 fl.; Cornelie Nastasi, fratele miresei, 1 fl.; Georgi S. Macovei, gospodar din Rădăuţ, 1 fl.; Catarina Macovei, soţia lui Georgiu, 50 cr.; Minodora Nastasi, sora miresei, 1 fl.; Eugenie Siretian, învăţător din Milişăuţ, 50 cr.; Manasi Nastasi 1 fl.; Samuil Şindilar, teolog, 50 cr.; Veronica Ştefureac, sora mirelui, învăţătoare, 1 fl.

Binevoiască toţi aceştia respectabili Binefăcători a primi, pe această cale, mulţămita noastră cea mai călduroasă, iar onorabila păreche totodată şi gratulaciunile noastre cordiale.

Rădăuţ, în 10 August 1890 / Comitetul societăţii / Ştefan cel mare“ (Revista Politică, nr. 18 din 15 Septemvre 1890, pg. 10).

*

Societatea poporalã „ª tefan cel Mare“ din Rãdãuþ. Societatea „Ştefan cel Mare“ din Rădăuţ îi făcută în luna lui Ianuarie 1890. Ţinta ei

este să-i lumineze pe membri cu cetirea cărţilor şi gazetelor potrivite şi să deie ajutor acelor copii de şcoală ai căror părinţi sunt membrii săraci ai societăţii. În anul 1891, societatea avea 53 membri, un capital de 100 fl. şi o bibliotecă de 120 cărţi. Desfăcându-se societatea „Ştefan cel Mare“, averea ei este menită să treacă la societatea „Şcoala română“ din Suceavă şi „Şcoala română“ este, atunci, îndatorită să ajutore din averea aceea şcolerii sărmani din ţinutul Rădăuţului“ (Deşteptarea, nr. 22 din 15/27 noiembrie 1894, pg. 170).

*

Din Rãdãuþi. La adunarea generală a filialei din Rădăuţ a „**Societãþii Doamnelor Române**”, care s-a ţinut la începutul lui Iuliu a anului acestuia, s-a ales comitetul acelei filiale, afară de membrele vechi, încă doamnele **Maria Rus-ªindilariu**, **Clementina Cãrãuº**, **Rosa de Isar**, **Maria Wurzer**, **Rosalia Turturean** şi d-şoara **Iulia Velehorschi**, iar în comisia revisuitoare doamnele **Ana alui Constantin Bejan**, **Veronica alui Anftim Larionescu** şi **Maria alui Vasile Popescul**.

La acest prilej au plătit în folosul societăţii, ca tacse de membri, următorii domni şi doamne: **Maria alui Vasile Popescul** 1 fl., **Elena Bodnariu** 50 cr., **Maria Rus-ªindilariu** 1 fl., **Maria Davidovici** 1 fl., **Maria Buceschi** 1 fl., **Maria Ianovici** 50 cr., **Panoria Gorcea** 1 fl., **ªtefania Gorcea** 50 cr., **Ana alui Constantin Bejan** 1 fl., **Maria lui Ion Botezat** 50 cr., **Maria alui Artemi Botezat** 30 cr., **Balaºa Bejan** 20 cr., **Ana alui Teofan Bejan** 20 cr., **Rachila alui Georgi Macovei** 1 fl. 50 cr., **Natalia Scântei, Zenovia Simota, Ion Þimbal, Casandra lui Istrati Rus-ªindilariu** câte 20 cr., **Dionisie Popescul, Filip Iþicuº, Constantin Moroºan** câte 10 cr., **Ileana alui Iordachi Macovei, Paraschiva ªindilariu, Magdalina alui David Scântei, Eufrosina alui Ambrosie Buliga, Ecaterina alui Dimitrie Mihaiuc, Maria Panciuc, Ioana Iþicuº, David Hãncul, Ana alui Artemi Bejan, Veronica alui Casian Botezat, Michail Amariþei** toţi câte 20 cr., **Domnica Þimbal, Dafina Amariþei, Ecaterina Cocean, Alecsandra Colibaba, Casandra alui Tanasi Sucevean** câte 30 cr., **Ecateriana Dornean** 50 cr., **Maria alui Artemi Simota, Domnica alui Artemi Colibaba, Ana alui Onufrei Colibaba** câte 25 cr., **Ileana alui Vasile Botezat** 20 cr., **Magdalena Ucraineþ** 40 cr., **Veronica alui Ilie Colibaba, Domnica alui Dimitrie**

Dan, Maria Magdalena Moroºan, Varvara Vlonga, Ana ªindilariu, Domnica alui Petru Tomoruc, Petru Tomoruc, Petru Moroºan, Iulia Moroºan, Victoria Vlonga câte 20 cr., **Paraschiva Vlonga, Constantin Dornean** câte 25 cr., **Eufrosina Vlonga, Ileana Puiu, Ecaterina Rac, Angelina Jitariu, Vasile alui G. Popovici, Pelagia Marcu, Petru G. Marcu, Ileana G. Marcu, Gheorghe Marcu, Magdalena alui David Colibaba, David Colibaba, Aglaia alui Petru ªindilariu, Zoiþa Hortopan, Teofil Hortopan** toți câte 20 cr., **Iuliana a lui V. Bodnariu** 30 cr., **Irimie Walter** 40 cr.v.a.

Pentru toate sumele aceste se esprimă din partea comitetului filialei sus numiților domni şi doamne cuvenita mulțămită.

Rădăuț, în 17/29 Iuliu 1896, **Aglaia G. Luþia**, presidentă, **Rosa de Isar**, casieră (Deşteptarea, nr. 15 din 1/13 august 1896).

*

1897: Adunarea generalã a societãþii „ªcoala Românã“ din Rãdãuþi. După cum s-a anunțat, s-a ținut, Duminică, în 12/24 Octomvre 1897, adunarea generală a societății „Şcoala Română“ din Rădăuți. Adunarea s-a deschis de presidentul filialei, la oarele 4 d.a., în **localul ºcoalei de bãieþi de pe strada bisericei**, salutând pre membrii adunați. După salutare, aminteşte presidentul perderea ce o a îndurat societatea în decursul anului administrativ espirat, prin moartea a doi membri ai ei, a părintelui Archimandrit-Mitrofor **I. Filipovici**, care fusese membru fundator, precum şi a învățătorului **Patrichie Brãilean**, carele nu numai ca membru ordinar al filialei, ci cu deosebire în calitatea sa de pedagog român desvoltase o activitate rodnică în folosul amintitei societăți. Cei presenți dădură acestor persoane trecute din viață cuvenita onoare prin sculare.

Trecându-se la ordinea zilei, se dă cetire raportului comitetului, din care reese că filiala numără, cu finea anului administrativ 1896/97, 43 membri, din cari 7 au solvit tacsa de câte 10 fl.v.a.; mai departe, că societatea, spriginind şcolarii săraci, dar bravi, a spesat suma de 44 fl. 51 1/2 cr.

Spesele cele mici se esplică prin aceea că multora din şcolari s-au împrumutat, spre întrebuințare, cărți cumpărate în ceilalți ani şi luate, la finea anului scolastic, îndărăpt de la ei. Spesele avute s-au acoperit cu

venitul de peste an, în mărime de 192 fl. 94 cr., rămânând un venit curat de 148 fl. 42 1/2 cr. Venitul acesta se repartează pe tacsele membrilor cu suma de 24 fl., din convenirile sociale, cu care ocasie au incurs 35 fl. 10 1/2 cr., din caseta aşezată în prăvălia comerciantului **Budiczewski**, cu 18 fl. 30 cr., din caseta aşezată în biserica din loc, cu 15 fl. 17 cr., de la o societate veselă, cu 2 fl. 10 cr., şi dobânda de pe banii nespesați, cu 4 fl. 30 cr., iar suma de 93 fl 96 1/2 cr. a fost plusul din anul adm. 1895/96.

După cetirea acestei dări de seamă de către casarul filialei, se trece la punctul 2 al ordinei de zi, alegându-se de către cei adunați comitetul cel vechiu şi pe anul administrativ 1897/98, şi anume profesorul gimnasial **Elie Cãrauº** de president, catechetul Dr. **George Luþia** de casar, iar părintele cooperator Dr. **Ipolit Tarnavschi** de secretar.

La 5 oare, se încheie adunarea de către dl president, mulțumind domnilor adunați pentru participarea lor numeroasă (Patria, nr. 47 din 17/29 octombrie 1897, pg. 3).

*

Petrecerea arangeatã de teologii români. Orăşelul de pe malul Topliței, alte-dăți atât de tăcut, e azi în deplină mişcare. Birjele cutreieră, cu mare sgomot, stradele, dughenele de galanterie sunt viu cercetate de dame şi domni, cari cumpără ultimele lucruri necesare pentru toaleta destinată pentru convenirea socială, împreunată cu cântări şi dans, arangeată de neobosiții teologi români.

După 4 ore p.m., soseşte trenul. La gară, întâmpinasem multe fețe curioase, cari aşteptau cu nerăbdare oaspeții ce aveau să sosească.

Mulțămit cu acest tablou, îndreptai paşii spre friseur. Aici aflasem mare îmbulzeală; oaspeții întrară şi ieşiră, friseurul şi calfele avură destul de lucru. E mare grabă, la 8 ore, seara, e începutul concertului.

8 ore, seara...

La „**Grand Hotel de Bucovina**“ sunt toate odăile luminate. Urc treptele primului etagiu şi intru, peste coridor, în garderobă, unde mă întâmpină mai mulți domni, membrii din comitetul arangeator, cari au plăcuta datorință (de) a conduce oaspeții în sala de dans. Mulți oaspeți sunt deja presenți, cari, în veselă conversație, se plimbă prin sală şi aşteaptă cu nerăbdare începutul concertului.

- E foarte cu gust decorată sala, aud o voce observând. Ghirlandele

de brad îmi plac atât de mult!

- Foare măgulitor pentru satul vecin, a cărui pădure ne prevede totdeauna cu cetină.

- Aşa? Dar aprovizionarea cetinei trebuie să fie combinată cu multă trudă.

- De aceasta, ca şi de întreaga decorare, s-au îngrigit trei domni din comitetul arangeator.

- E foarte cu gust esecutată decorarea! Priviți cât de frumos se presintă covoarele naționale lângă tricolorul român şi, acolo, lângă steagurile austriace şi bucovinene. Numai părere de rău că dispar pe încetul. În şcoli nu se învață lucrul de mână național. Ar fi datorința societății pentru cultură şi literatură să se îngrigească de cultivarea acestui ram național!

- Şi, întru adevăr, domnişoară, Vă îngrigiți atât de mult de lucrul de mână național?

- Ca fiecare Româncă!

- Sunt, deci, fericit a Vă aduce îmbucurătoarea veste la cunoştință, cum că un nou emis al consiliului şcolar dispune pentru şcoalele săteşti numai învățământul lucrului de mână național.

- Ah! Într-adevăr? Îți mulțumesc, domnule, pentru această veste atât de îmbucurătoare, dar pardon! Când va începe concertul?

Cavalerul e ceva perplecs.

- Colegii mei, cântăreții, pare-mi-se s-au întârziat; vom fi necesitați a începe dansul înainte de concert.

- Cât de rău îmi pare! Eu doar aşteptam să ascult concertul domnilor teologi!

Într-aceea s-a dat semn musicei şi dansul a început. Părechile se învârteau la tactul horei.

Eu stam la o parte, privind în tăcere cum se învârteau. Pe în treacăt auziam şoptind cuvinte dulci şi feliurite complimente...

În mijlocul dansatorilor, observasem un domn aici recomandând un cavaler unei dame, acolo dând desluşiri unui membru din comitet... mă interesa să ştiu cine-i acest domn şi m-am adresat către un cunoscut teolog.

- Ah! Nu-l cunoşti? E domnul adjunct **Calinescu**, căruia avem de

mulţămit reuşita splendidă a acestei seri. Un bărbat neobosit.

- Neam cu domnul archimandrit?

- Chiar fiul P.C. Sale!

- Aşa? Dar ce zici la notiţele apărute în ziare la adresa domnului archimandrit?

- Condulez corespondenţii, dar, în fine, şi eroii grecilor antici au fost astfel răsplătiţi! Dar scuzaţi... voesc să dansez...

Eu rămasem privind toaletele frumoase ale damelor şi cu bucurie vedeam şi pitorescul costum naţional representat, dar, părere de rău, numai prin două dame. Mulţi amploiaţi, ofiţeri învioiau tabloul prin uniformele lor. Animaţia crescu din ce în ce, în pausele scurte porneau vesel părechile; de-odată, ne aflam la începutul primului cadril. Părechile se plimbau în aşteptare, iar eu le făceam societate.

- Ah! O faţă străină! De ce aşa târziu?

- Am sosit cu trenul de la munte, care s-a întârziat cu vreo două ore.

- De ce? Cum? Au sosit şi colegii domniei-voastre?

- Da! Cu toţii suntem aici; la gara Pârteşti s-a stricat o roată de la tren şi am fost nevoiţi a trece în alt tren.

- Vai! Puteaţi să păţiţi vreo nenorocire! Dar, scusaţi întrebarea, se va cânta încă azi?

- De bună-seama, în pausa cea mare.

Musica a dat semnul pentru arangearea la cadril. Părechi lângă părechi se aşezau în trei coloane, arangeorul a numărat 50 de vis-a-vis...

A urmat şi al doilea cadril şi mult dorita pausă.

Teologii-cântăreţi s-au aşezat în mijlocul salei şi concertul începu. S-au cântat patru piese, cari fură viu aplaudate; degrabă au trecut pausa şi celelalte dansuri, afară se zăria de zi; erau 5 1/2 ore, dimineaţa. Cu feţe mulţămite, dar obosiţi de mult dans şi petrecere, părăseau, cu amintiri plăcute, oaspeţii sala, dorind „spre bună vedere, în curând“...

A doua zi, întâlnii feţe somnoroase pe drum...

- Cât a fost venitul?, întrebai.

- Bruto 194 florini 50 cruceri, din cari se vor împărţi 70 florini între cele trei societăţi naţionale din loc!

- Foarte frumos!

- Da! Au incurs şi mai multe suprasolviri... „ergo bibamus“...

Şi ambii am dispărut într-un local, pentru a ne răcori focul caracteristic zilei ce urmează după petrecere. / **.r..t.** (Patria, nr. 78 din 6/ 18 ianuarie 1898, pp. 1, 2).

*

Serbãri jubiliare la Rãdãuþi. / Rădăuți, 27 Iunie nou 1898.

Ziua de 22 Iunie nou a.c. a fost o zi de mare însemnătate pentru învățătorimea şi tinerimea şcolară din districtul Rădăuților.

După cum s-a publicat deja în unul din numerii trecuți, s-a sărbat în susnumita zi, prin inițiativa „**Asociaþiunii învãþãtorilor**“ districtului Rădăuți, sub conducerea neobositului c.r. inspector şcolar **Zacharie Maieran**, cu ocasiunea conferenței districtuale din 22 Iunie nou a.c., **festivitatea jubiliarã de 50 de ani a Majestãþii Sale**, prea gloriosul nostru împărat **Francisc Iosif I**, în următorul mod:

De pe la 7 ore a.m., se vedeau, în toate părțile oraşului înfrumusețat cu stindarde austriene, sosind trăsuri încărcate cu băeți şi copile de prin comunele districtului, cari, festiv îmbrăcați, purtau pe pept cocarde, iar în fruntea fiecărei trăsuri fluturând un stindard în colorile austriace.

La orele 8 1/2, stăteau toți şcolarii cu învățătorii şi învățătoarele lor în un şir bine arangeat, în strada şcoalei de fetițe, de unde se porniră, bine petrecuți de o mulțime însemnată, la diferitele biserici spre a aduce rugăciuni ferbinți înaintea Atotputernicului întru sănătatea prea luminatului nostru Împărat.

Serviciul divin se fini, în fiecare biserică, cu cântarea imnului poporal esecutat de şcolari. Cântarea, în decursul liturghiei din biserica gr.or., o îngriji esact un chor micst, sub dirigența mult stimatului profesor gimnasial c.r. **Ioan Chelariu**.

La orele 10 (în paragraful anterior şi în cel curent, lipsesc câteva cuvinte, exemplarul de ziar fiind rupt, iar o „reconstituire“, prin presupunere, nu-şi avea rostul – n.r.), copiii, în ordine bună de mers, au plecat la şcoala de fetițe, unde aşteptară sosirea conducătorului districtual şi secretar i.r. al regimentului țării cantonat în Bucovina.

La orele 11, sosi acesta, petrecut fiind, pe imnul festiv, (de) învățătorul superior **Issakiewicz** în sala minunat decorată, unde se aflau mulți din honorarii (cetățenii de onoare ai – n.r.) oraşului, întreaga

învăţătorime şi o parte din şcolari.

Inspectorul şcolar i.r., **Zacharie Maieran**, adresă celor prezenţi un discurs frumos în limba germană, învăţătorul superior **George Brãilean** în limba română şi conducătorul şcolar **Worotniak** în limba ruteană, în cari arătară motivul serbării festive. După fiecare discurs, urmară strigăte de „hoch“, „trăiască“ şi „mnohaia lita“ şi întonarea imnului poporal în limba respectivă de şcolarii de faţă.

Apoi luă cuvântul locţiitorul regimului, şeful **Johann Patak**, esprimându-şi nespusa bucurie asupra acestei sărbări frumoase, rugând învăţătorimea ca aceasta şi de acum înainte să nu întrelese de a educa tinerimea în **iubire cãtrã patrie ºi Împãrat** şi promise că această loialitate şi fidelitate din partea învăţătorimei o va aşterne la treptele prea înaltului tron, prin înaltul i.r. (imperialul-regal, formulă, ca şi „c.r.“, „crăiescul-regal“, prin care se sublinia titulatura imperială – n.r.) presidiu al ţării. Imediat după aceasta, se esecută, pe patru voci, „**Mein Vaterland, mein Osterreich**“.

În fine, rugă inspectorul **Maieran** pe şeful districtual să binevoiască a deschide esposiţia.

Comitetul festiv – în frunte inspectorul şcolar – mulţimea adunată şi tinerimea şcolară petrecură pe şef în cele patru sale în cari erau espuse lucrurile de mână ale copilelor şi ale băieţilor, căietele de teme, scrisoare şi desemn şi mijloacele de instrucţie.

Onoare întregii învăţătorimi şi îndeosebi comitetului arangeator!

Intern mulţumiţi, părăsiră toţi locul espoziţiei, fiind timpul înăintat.

Vineri, în 24 Iunie nou, a avut loc, din acest incident, în sala de tir, frumos decorată, **o petrecere festivã cu dans**, a cărei venit curat fu menit pentru premiarea objectelor espuse. / **I-N** (Patria, nr. 143 din 19 iunie / 1 iulie 1898, pg. 2).

*

Adunarea „ªcoalei Române“ la Rãdãuþi. În 11/23 Octomvrie 1898, s-a ţinut adunarea generală a filialei din Rădăuţi a „Şcoalei Române“, sub conducerea domnului profesor **Ilie Cãrãuº**.

Adunarea se deschise, în presenţa unui număr mare de membri, la orele 4 d.m., în localul şcoalei de băeţi de 6 clase.

Din raportul adus de către comitet, filiala a avut, în anul

administrativ espirat, 40 de membri şi a spriginit, precum în alţi ani, aşa şi-n acesta, şcolari săraci şi sârguincioşi de la gimnasiu şi şcolile normale cu cele trebuincioase, spesând pe aceste ajutoare suma de 62 fl. 56 cr.

Ca venit, a incurs suma de 88 fl. 06 cr., şi anume 17 fl. de pe taxele anuale, 10 fl. 03 cr. din ambele casete aşezate în biserica din loc şi-n prăvălia comerciantului **Budiszewski**, 5 fl. ca dar de la gospodarul **George Marcu** (socotit, în alte texte, drept „Marco, primul burghez român din Rădăuţi“ – n.r.), 50 fl. de la comitetul petrecerii din 11 Ianuarie, arangeată de domnii teologi, şi-n fine 6 fl. 03 cr. dobândă de pe banii depuşi neîntrebuinţaţi.

După acoperirea speselor, a rămas, din venitul anual, încă suma de 25 fl. 50 cr., care sumă, adăugându-se la suma neîntrebuinţată din anii trecuţi, de 148 fl. 42 1/2 cr., a rămas, cu finea anului administrativ 1897/98, în cassa societăţii bani gata, suma de 173 fl 92 1/2 cr. valoare austriacă.

Un dar însemnat, constătător din cărţi didactice pentru gimnasiu, a primit societatea, în anul acesta, de la dl veterinar i.r. **Cassian de Isar**.

Trecându-se la punctul doi al ordinii de zi, se alese unanim vechiul comitet, şi anume dl profesor **Ilie Cãrãuº** ca preşedinte, dl catechet Dr. **George Luþia** ca cassar şi dl (preot) cooperator Dr. **Ipolit Tarnavschi** ca secretar pe anul administrativ 1898/99.

Adunarea se închee la orele 5 d.m. (Patria, nr. 193 din 21 octombrie / 2 noiembrie 1898, pg. 2).

*

Convenirea socialã cu teatru ºi dans din Rãdãuþi în 25 Faur 1900 stil nou.

Minunată fire mai are Românul. Dacă nu lenea, atunci cel puţin comoditatea e una din cardinalele sale virtuţi. Odată, s-au trezit şi Românii inteligenţi din Rădăuţi şi au arangeat o petrecere teatrală, cu cântări şi dans, şi, când colo, nu s-a aflat, din sumedenia de participanţi, niciunul care să vestească lumii reuşita acestei întreprinderi. Unica scuză poate fi doară numai aceea că, după neîntrecutul raport al seratei din Storojineţi, nici cel mai dibaciu mânuitor de peană de pe şesurile Rădăuţului n-a cutezat să-şi măsoare talentul său descriptiv cu puterea spiritului vestitului Dr. **Cleampã**. Durere că acesta a trebuit să lipsească, de astă dată, din

mijlocul celor veseli, deşi debitez că acolo unde se va fi aflat domnia sa să fi fost concentrația cercului pesimiştilor.

Astfel s-a întâmplat că petrecerea Rădăuțenilor a rămas văduvită de raportor, iar aranjatorii ei s-au ales, cu toată osteneala ce şi-au dat-o şi cu toată reuşita splendidă, cu o binemeritată dojană în N-rul ultim al „Patriei“ pentru modestia lor, retăcând succesul frumos. Şi a fost această dojană şi justă, şi folositoare: justă pentru că succesele naționale, fie şi numai pe terenul social raportate, trebue aduse ca un elocvent semn de viață şi vitalitate la cunoştința celor ce se interesează de desvoltarea spiritului şi conştiinței noastre naționale; folositoare pentru că, probabil, pe lângă mulți alții, m-a îndemnat şi pe mine să-mi încerc inculta-mi peană pentru a schița, în liniamente vagi, demersul petrecerei (acest articol înseamnă debutul publicistic al lui Iorgu G. Toma, juristul şi cărturarul care avea să fie socotit „părintele bucovinenilor“ – n.r.).

Lipsit de forța spirituală a Doctorului Cleampă şi manc de vivacitatea fantasiei lui Spadă, apuc cu sfieală şi timiditate penelul în neiscusita-mi mână, deşi sunt convins că icoana depinsă de mine va fi palidă; voiu cerca, însă, să fie cel puțin adevărată.

După multă ceartă şi debată (dezbateri – n.r.), fără de care Românul greu se pune la lucru, am decis şi noi, Românii Rădăuțului, să arangeăm o petrecere socială în carnevalul disparent şi, nevoind a rămâne mai jos decât conlocuitorii noştri străini, am avut de grijă ca petrecerea să fie înaugurată cu o representare teatrală şi musică vocală. Persoanele la al căror binevoitor sucurs (concurs – n.r.) am apelat s-au grăbit a ni satisface dorința, dând, astfel, petrecerii nimbul unui ce nou, neîndătinat pe la noi.

Cine se va mira, deci, dară, că **vasta salã a societãþii de tir din Rãdãuþ** a fost, în seara de 25 Faur 1900 stil nou, literalmente tixită de un public distins român? Nu numai oraşul şi districtul Rădăuțului, ci şi Cernăuțul, Siretele, Gurahumorului şi alte oraşe au concurat la înălțarea prestigiului nostru, trimețându-şi representanți la această convenire pur românească.

Petrecerea a început cu representarea comediilor „Un bilet de tramvai“ şi „Omorul din strada cărbunarilor“, între cari un artist în musica vocală ne-a delectat cu câteva cântece naționale.

Rolurile pieselor teatrale au fost bine împărțite între domnişoarele **Dorina Tauber** din Cernăuți şi **Aspazia Tofanel** din Rădăuț, precum şi între bravii Junimeni **Luþia, O. Procopovici, ªuþu** şi **A. Halip**. Prestațiunile acestor diletanți actori au fost atât de succese, încât un murmur de satisfacție şi mulțumire trecea prin toată sala şi aplausul nesfârşit, la finea fiecărei piese, a fost binemeritata răsplată pentru în adevăr succeasa interpretare a pieselor. Publicului român cernăuțean binecunoscuta diletantă, domnişoara **Dorina Tauber**, a avut acuma ocasie a entusiasma şi pe Românii Rădăuțului prin jocul ei atât de natural şi conştient, precum arareori provine la o diletantă; nu mai puțin a plăcut distinsa ei înfățişare.

Cu perfectă acuratețǎ s-au achitat domnii **Procopovici** şi **ªutu** de rolurile lor, dovedind că le-au pătruns bine şi le stăpânesc fără sfieală, pe când domnul **Luþia** a stârnit admirare prin abilitatea şi siguranța cu care se mişca pe scenă; incontestabil că poşede talentul de a preda şi roluri mai grele şi viitorul va face din dânsul o dorită aparență (apariție – n.r.) la astfel de representări.

Mult haz a produs domnul **A. Halip** prin originalitatea mişcărilor şi a ținutei sale, în rolul de servitor, în care s-a împărțit cu domnişoara **Tofanel**.

Între ambele piese, a cântat domnul **Scalat**, cunoscutul tenorist român al „Armoniei“, câteva cântece naționale, cu o voace atât de plină şi sonoră, încât a întrecut cu mult aşteptările acelora cari încă nu-l auziseră. „Armonia“ are în domnul **Scalat** una dintre cele mai atrăgătoare puteri musicale, căreia, desigur, îi este menit un frumos viitor pe acest teren.

Să nu uităm, însă, de acel tănăr român căruia în prima linie îi mulțumim frumosul succes al representării teatrale, care a ales cu bun gust piesele şi persoanele, a destinat rolurile şi şi-a instruat trupa în mod perfect: este domnul **Dori Popovici**, dibaciul dirigent (regizor, viitor politician bucovinean de succes, dar violent contestat de Iancu Nistor, după Unire, când Dori Popovici devine liderul bucovinean al averescanilor – n.r.) al pieselor jucate, care a sosit, acuma, din Cernăuți pentru a conduce representarea (în anii următori, regizorul Rădăuților va fi Iorgu G. Toma – n.r.), arătându-se în tot jocul influința sa marcantă; am regretat mult că a fost împedecat de a juca şi dânsul.

După teatru şi concert, a început dansul, inaugurat cu hora străbună, în frunte cu presidentul comitetului aranjator, domnul consilier de tribunal **Teoctist Toma°ciuc**, cu doamna profesoară **Elena E. Popovici**, care a ținut de bine a ridica şi nimbul acestei petreceri prin distinsa şi onorifica dumisale participare. În şir nesfârşit, au urmat, apoi, celelalte perechi, tot Români voinici şi drăgălaşe Romănce.

Precum în mândra dimineață a unei zile de primăvară, la razele calde ale soarelui se aruncă fluturii asupra gingaşelor flori, astfel şi tinerii veseli năvălesc, la îndemnul ariilor naționale, asupra frumoasei cununi de dame şi, în toiul veseliei generale, se zice că multe inimi s-au întâlnit şi apropiat pentru a nu se mai despărți niciodată. Deie Domnul! căci au fost numai inimi româneşti.

Petrecerea a durat până la 5 ore dimineață. La cadrilele arangeate cu desteritate şi acuratețǎ de cunoscutul comandant **Antoniu ªesan**, adjunct de tribunal, au dansat peste 100 perechi.

După finea dansului, bărbații s-au întrunit într-un unanim complot împotriva damelor şi, trimițându-le acasă, pentru ca să prourmeze dulceața petrecerei în vis, au format o masă a legii pentru ca să pună țeara la cale. Cât de bine au pus-o va arăta viitorul, bine însă trebue să fi fost, căci veselia în mijlocul lor era mare. Curgeau şiroaie de vin şi bere („naționalismul românilor cu vorbe goale şi pocale pline se face“, cârteau nemții rădăuțeni – n.r.), iar voroavele nu se mai fineau; ce să le faci? toți cetiseră, cândva, pe Cicero şi Demostenes! Ziua albă i-a fugărit pe-aceşti conspiratori, căci ceasurile ocupațiunii serioase se apropiau cu paşi grabnici.

Ne mai rămâne să amintim că încasarea totală a fost de 533 coroane, din care au rămas, după substragerea speselor de 210 coroane 60 bani, considerabila sumă de 322 coroane 40 bani venit curat, din care s-au destinat, prin decisiunea comitetului aranjator, 200 coroane pentru „Clubul român“ din Rădăuți, ale cărui statute s-au înaintat deja guvernului spre aprobare, 61 coroane 20 bani filialei societății „Şcoala română“ şi 61 coroane 20 bani filialei „Societatea Doamnelor Române“ din Rădăuți.

Fiind aproape de finea raportului, îmi țin de o sacră dătorință de a aduce, şi pe această cale, la cunoştința publicului cetitor factul incontestabil că reuşita splendidă a acestei serate o mulțumim, în mare

parte, presidentului comitetului aranjator, domnului consilier de tribunal **Teoctist Tomaºciuc**, care, primind cu multă bunăvoință această sarcină, n-a cruțat nici trudă, nici timp pentru a raporta strălucitul succes, care îi este, dimpreună cu cea mai profundă mulțămită a noastră, unica recompensă. Deasemenea, esprim, în numele aranjatorilor, mulțămita cea mai cordială damelor şi domnilor cari au binevoit a ne delecta prin prestațiunile lor câteva ore, înjghebând, astfel, petrecerea şi contrbuind, în mod eclatant, la deosebit de favorabilul ei succes moral şi material.

Nu mai puțin mulțumitori suntem şi față de bravele societăți academice române „Junimea“ şi „Academia ortodoxă“, care au fost representate prin un considerabil număr de membri; în fine, mulțumim sincer tuturor oamenilor din depărtare şi apropiere, rugându-i să ne păstreze bunăvoința şi concursul şi pentru viitoarele petreceri care le vom aranja.

Frumosul succes material se datoreşte, în mare parte, suprasolvirilor care, în vederea scopului pur național al acestei petreceri, au fost deosebit de numeroase.

Suprasolviri s-au primit de la: dl **Ioan Avram** (Iancu Avram în textele ulterioare – n.r.), adjunct de tribunal, 1 cor., dl **Ilie Cãrãuº**, profesor gimnasial, 2 cor., dl **Ilie Dan**, paroch greco-oriental, 2 cor., dl **Albert Decani**, primar Rădăuți, 6 cor., dl **Sindel Ebner**, veterinar orăşenesc, 2 cor., dl Dr. **Bermann Feingold**, advocat, 6 cor., dl **Gorcea**, învățător superior, 2 cor., dl **Ifrim Isopescul**, învățător superior, 3 cor., dl **Magior**, paroch greco-oriental, 4 cor., dl Dr. **Phoebus Maier**, c.r. notar, 4 cor., dl **Patraº**, protopop greco-oriental (viitor egumen al Putnei – n.r.), 2 cor., dl **Ilie Penteleiciuc**, amploiat la gară, 8 cor., dl **Piotrovschi-Petrescu**, protopresviter (socrul lui Simion Florea Marian – n.r.), 4 cor., dl **Pojoga**, paroch greco-oriental, 1 cor., dl **Ioan Popovici**, paroch greco-oriental, 2 cor., dl **Rosignon**, farmacist, 6 cor., doamna **Elena Socolean**, 2 cor., dl **Eugen Tarnavschi**, adjunct de tribunal, 3 cor., dl **Iorgu G. Toma**, adjunct de tribunal, 2 cor., dl **Teoctist Tomaºciuc**, consilier de tribunal, 6 cor., dl **Turturean**, paroch greco-oriental, 1 cor., în fine, dl **Patak**, i.r. prefect, a trimis 10 coroane, fără să apară personal la petrecere.

Suma totală a suprasolvirilor 79 coroane.

Tuturor acestor inimi mărinimoase aduc aranjatorii, în numele

societăților părtaşe de aceste daruri benevole, mulțumitele cele mai sincere.

În fine, nu pot lăsa neamintit că de la regula observată de străini față de această petrecere românească de a se absenta au făcut o onorifică abatere (adică au fost prezenți – n.r.) numai cât toți advocații din loc, notarul, primarul oraşului, puțini medici şi foarte puțini particulari; dimpotrivă, sau absentat, cu o unică lăudabilă excepțiune, toți amploiații români şi neromâni de la i.r. prefectură din Rădăuți.

Nimene nu s-a supărat, cu atâta mai național a fost caracterul petrecerii. / **I.G.T.** (Patria, nr. 385 din 23 februarie / 7 martie 1900, pg. 3).

*

Clubul român din Rãdãuþ. Din causa unor neînțelegeri de natură trecătoare, iscate între membrii comitetului „Clubului român din Rădăuț", aceştia au înaintat demisia din comitet. Prin urmare, comitetul anului espirat a conchemat, pe Luni, în 14 Ianuar st.n. 1901, la oarele 8, seara, în localitățile sale proprii – **otel Central** – o adunare generală estraordinară, în scopul alegerii unui nou comitet.

Îndată după alegere, Clubul român va ținea o şedință socială spre a sărbători însemnătatea anului nou, precum şi începutul secolului XX.

Pentru convenirea aceasta, s-a fixat ziua anului nou şi nu presara acestei zile, fiindcă preoțimea, care formează o mare parte a membrilor Clubului, are, în această zi însemnată, servit divin.

Făcându-se, deci, toate înlesnirile posibile şi fiind pregătirile pentru această sărbătoare gata, rugăm pe această cale ca toți membrii Clubului să nu întrelese de a apărea la această convenire, dimpreună cu onoratele d-lor familii.

Pentru convenirea socială s-a comandat anume bere bavareză (Deşteptarea, nr. 1 din 1/14 ianuarie 1901, pg. 5 – Supliment).

*

Convenire socialã în Rãdãuþ. Duminică, în 24 Faur n. 1901, va aranşa **Clubul român din Rãdãuþ**, în spațioasa sală a otelului „**Central**", o convenire socială cu dans. Învitări speciale nu se emit; onor, publicul român, care este învitat la petrecerile clubului român din Rădăuț, binevoească a se privi şi acuma învitat pe această cale. Întrarea – 1 cor.

de persoană. Începutul – la oarele 8 seara (Deşteptarea, nr. 9 din 2/15 februarie 1901, pg. 7).

*

Societatea „Armonia“ aranjează cu o parte a corului său mixt (30 persoane), în 1 Faur st.n. 1901, **în sala de tir din Rãdãuþ**, un concert. Reuşita artistică a acestei intreprinderi e îndestul de asigurată, luându-se numai în considerare că programul, pe cât de ales, pe atât de variat, va fi esecutat de corul bine şcolit şi disciplinat al „Armoniei“; o garanță şi mai bună e împrejurarea că cântările vor fi conduse de presidentul societății, **Tudor cavaler de Flondor**.

Asupra reuşitei materiale a concertului, care, de astă dată, joacă pentru societate un rol ceva mai însemnat decât de regulă (amintim, aici, numai cheltuielile mari cu călătoria şi întreținerea corului), nu există temeri.

Concertul dat la Rădăuț, cu ocazia turneului din vara trecută (1900), care, în urma participării neaşteptat de numeroasă a P.T. publicului din Rădăuț şi împrejurime, a avut un succes într-adevăr strălucit, îndreptățeşte pe „Armonia“ a spera, ba chiar a aştepta cu siguranță, o reuşită cel puțin egală şi pentru concertul proiectat şi, mai mult, a decis comitetul „Armoniei“ ca, după concert, să urmeze dans.

Prețurile de întrare vor fi: un scaun în rândul 1 şi 2 – 4 coroane; în rândul 3 până la 8 – 3 coroane; celelalte rânduri – 2 coroane; un loc de stat – 1 coroană; studenți – 50 bani (Deşteptarea, nr. 2 din 5/18 ianuarie 1901, pg. 4).

*

Scrisoare din þarã. Rãdãuþ. Micul număr al bunilor Români din Rădăuț s-a mai micşurat cu unul dintre cei mai buni. Catechetul de la şcoalele poporale, dl Dr. **George Luþia** (născut în 1863, preot din 1891, doctor în teologie, tatăl viitorului erou, Lascăr Luția, care se va stabili, în cele din urmă, în Suceava – n.r.) a părăsit, după o activitate rodnică de mai bine de 10 ani, asupra căreia poate privi cu mândrie, precum noi cu mândrie priviam la domnia sa, oraşul nostru, plecând la noul său loc de activitate, ca paroch în frumosul oraş românesc Câmpulung.

Duminică, în 25 August 1901, dl Dr. Luția a celebrat, în biserica parochială din loc, sfânta liturghie, după care şi-a luat rămas bun de la

poporeni, ţinând o cuvântare plină de învăţături creştineşti, care a stors lacrimi din ochii marelui număr de credincioşi adunaţi.

În numele epitropilor bisericeşti şi a întregului popor rădăuţean, i-a răspuns domniei sale dl **Ilie Larionescul**, mulţămindu-i, prin cuvinte isvorâte din adâncul inimei, pentru activitatea sa devotată, în decursul anilor trecuţi, spre binele Românilor rădăuţeni şi pentru creşterea adevărat moral-religioasă a copiilor lor.

Joi, în 20 August a.c., a aranjat Clubul român din Rădăuţ, în onoarea dlui Dr. Luţia, care i-a aparţinut de la înfiinţare, ca membru în comitet, o seară de adio. Încăperile Clubului, din otelul „Central", abia puteau cuprinde numărul oaspeţilor sosiţi pentru a-l onora pre iubitul confrate. Toţi membii Clubului, domiciliaţi în Rădăuţ, s-au grăbit a lua parte la această manifestare de simpatii pentru dl Doctor G. Luţia, dovadă destul de vorbitoare pentru sentimentele inteligenţii române din oraş faţă de domnia sa.

A fost o serbare curat românească, în care toastele erau secundate de cântece naţionale, discursurile urmate de arii dulci, străbune, intonate de capela română a oraşului.

Primul toast în onoarea solenizantului l-a rostit prezidentul Clubului, dl. **T. Tomasciuc**, felicitându-l la avansare şi dorindu-i fericire şi succes strălucit în capitala munţilor româneşti. Vicepreşedintele Clubului, dl **Iorgu G. Toma**, a relevat, într-un frumos discurs, ţinut în aplauzul general al participanţilor, neperitoarele merite ale solenizantului pentru societate, atât la înfiinţarea ei, cât şi ca viceprezident şi cassar, dând vie expresie dorinţei generale ca persoana şi activitatea dlui G. Luţia, ca paroch al Câmpulungului, să fie mai puţin persecutată şi calomniată decât cea de catechet al Rădăuţului.

Activitatea sa de preot adevărat a fost pusă în frumos relief de către dl Dr. **R. Reuþ**, după care a urmat şirul neîntrerupt al cuvântărilor, precum e firea Românului când se află bine.

Emoţionat până la lacrimi de aceste sincere dovezi de simpatie, a mulţămit dl Dr. Luţia, în termini elogioşi, dirigenţei Clubului pentru această surprindere plăcută, precum şi tuturor membrilor apăruţi, pentru iubirea frăţească, documentată prin faptă şi grai, luându-şi rămas bun de la toţi.

Trecând, apoi, la partea neoficială, au început a sbura glumele şi a răsuna cântecele vesele, încât îți era mai mare dragul şi, lângă berea de Pilsen şi Ococim, precum şi vinul curat românesc al lui **Kirmaier**, era cât pe ce să ne surprindă zorile zilei, iar dl Dr. Luția a plecat, ducând cu sine cele mai frumoase suveniri de la confrații din Clubul român (Deşteptarea, nr. 65 din 23 august / 5 septembrie 1901, pg. 2).

*

„Junimea“ în Rãdãuþ. E anevoios lucru a scrie un raport, dacă nu ți-ai însemnat cele ce s-au petrecut, şi astfel îmi pică şi mie, acuma, greu a scrie cele ce s-au petrecut la serata „Junimii“ în Rădăuț, dacă, în loc să-mi însemn cele petrecute, m-am interesat de alte lucruri, mult mai importante.

O parte a seratei, aceea ce m-a interesat mai mult, v-aş putea-o reda mai că fidel, adecă să vă istorisesc câte perechi de ochi albaştri, negri şi căprii au fost, câte legături pentru vecinicie s-au legat în seara aceea, însă aceste vor importa poate prea puțin. Dumneavoastră, iubiți cetitori, doriți să cunoaşteți succesul moral şi material al întreprinderii. Şi aceasta sunt în tare să vă spun.

Serata „Junimii“ a succes foarte bine, atât moral, cât şi material. N-ar fi de nevoie ca să vă istorisesc în lung şi în lat cele ce s-au petrecut. V-aş putea da un raport mai laconic, dacă aş zice: a fost frumos, a fost înălțător, a succes splendid serata şi concertul „Junimii“ în Rădăuț, vezi mai pe larg raportul din Suceava. Dară vreun inamic „politic“ îmi va reproşa că nu am cuvinte în vocabulariul meu ca să descriu serata şi comersul sau iubitele cetitoare vor crede că, deodată cu inima, mi-am pierdut şi mintea şi, de aceea, ca să evit astfel de combinații periculoase pentru vaza mea personală, m-am decis să vă povestesc ce-am auzit şi ce-am văzut (mai puțin ce am pățit!) ca să vă bucurați şi Domniile voastre cum m-am bucurat eu.

Zorile zilei de Duminică prevesteau parcă maiestoase o zi de învingere. Ca o mare de lumină se revărsau asupra oraşului Rădăuț, pe ale cărui strade, de altmintrelea cam tăcute şi părăsite, foşnia lume aleasă în dreapta şi în stânga. Cucoane tinere şi bătrâne, cuconițe drăgălaşe şi domnişori oacheşi alergau la deal şi la vale; un singur dor îi muncea pe toți să treacă mai degrabă ziua şi să sosească mult aşteptata oară a

întâlnirii. Şi, seara, la oara anumită, videai cum sosiau, una după una, drăgălaşele zâne, care din care mai graţioasă, care din care mai gentilă. Şi chipeşi feciori, cu o eleganţă deosebită, făceau onorurile cuvenite.

Puţin după 9 oare, când sala era mai că de tot ocupată, se scoală vicepreşedintele **A. Dugan** şi, printr-o cuvântare bine simţită, declară şedinţa literar-declamatorică de deschisă.

Dl **Bodnarescu**, în elaboratul (eseul – n.r.) său „Putna şi Ştefan cel Mare“, scoate din bogata istorie a Putnei acele date care prezintă un interes general şi aminteşte publicului, în cuvinte entuziaste, partea cea mai frumoasă din istoria Românilor, descrie pagina cea mai ilustră, pe eroul care zace la Putna, Ştefan cel Mare. Stilul elegant şi predarea bine pricepută a subiectului au fost răsplătite cu aplauze prelungite din partea publicului.

Urcă tribuna un ţanţoş flăcău, cu numele **Burac**, şi, cu tonul său bărbătesc, declamă gravitetic „Rugămintea din urmă“, de G. Coşbuc. Declamatorul şi-a priceput bine rolul şi a aflat consimţământul publicului, care l-a aplaudat frenetic.

Dl **Lucaci**, în declamarea parodiei „Rugămintea din urmă“, s-a achitat pe deplin de rolul său, ceea ce şi publicul a recunoscut, dând espresie mulţămitei sale prin aplaudare.

Iară la urmă soseşte momentul înălţător, când corul întonă „Hora unirii“, acel cântec melodios, care a răpit inimile Sucevenilor. Dară nici Rădăuţenii n-au fost mai vărtoşi la inimi, şi eu au rechemat pe bravii cântăreţi prin aplause frenetice. Mai de ales, am observat vreo două „puicuţe“, cari erau să-şi sfarme gingaşele lor mânuţi aplaudând pe cântăreţi.

Ar fi de dorit ca, la seratele literar-declamatorice, să se iaie în program mai multe cântece, cu privire la publicul străin, care, în Rădăuţ, s-a presintat în număr destul de considerabil.

După ce mulţumeşte conducătorul oaspeţilor pentru participare, începe dansul.

În frunte, păşeşte preşedintele de onoare, domnul conzilier **Tomaºciuc**, lui îi urmează, apoi, celelalte părechi. Ş-apoi să fi văzut dans şi bucurie! Şi erau atâtea copile frumuşele încât îţi sta mintea-n loc, când venea la ales. Stăteai minute întregi ca zăpăcit în mijlocul sălii şi

nu ştiai pentru care să te decizi, pentru cea în alb ca nevinovăția sau pentru cea în roză ca focul sacru al iubirii sau pentru cea în albastru ca mult căutata credință.

Erau foarte drăgălaşe Româncuțele noastre, fiecare cu un zâmbet dulce pe buze, cu o privire blândă şi atrăgătoare, dar şi cavaleri fercheşi şi eleganți nu lipseau; şi dansau pe întrecute. Şi am observat şi nişte zâne mândre în costum național românesc, şi anume pe doamna **Isopescul** (Vicov de sus), domnişoarele **Sorocean, Guga, Scripcariu**, şi pe domnii **Gãina, Covaºã** şi **Larionescul** ca nişte vrednici români.

Susțineți portul național, el e încântător de frumos! Îmbrăcați-l la orişice petreceri ori manifestare publică, căci e semnul caracteristic estern al individualității noastre naționale.

Cadrilele, jucate în 2 coloane, sub conducerea domnului adjunct **ªesan** şi a junimeanului **Litviniuc**, au succes foarte bine. Iar la „damele aleg“, domnişoarele nu-şi dau rândul ca să se revanşeze pentru amabilitatea cavalerilor.

„Arcanul“, jucat într-un şir lung, de vreo 20 de feciori, a pus capăt dansului, care a durat cam până ce zorile zilei apuneau cu şoapte dulci, că seara ține „Junimea“ un comers festiv şi că e datoria fiecărui Român şi a fiecărei Romånce să iaie parte.

Şi ce să vă povestesc din ziua a doua, din ziua comersului? La trei mese lungi, dintr-un capăt până într-altul, stau aşezați bătrâni şi tineri, bărbați şi femei, un aspect încântător, privit de departe.

Am observat representanți ai judecătoriei locale, pe dl consilier **Tomaºciuc**, dnii adjuncți **Toma, Popovici, Avram**, pe dl Advocat **Christel**, representanți ai venerabilei preoțimi, pe părinții **Gramatovici, Maghior, Dolinschi**, ai învățătorimei, dnii **Isopescul** (Frătăuțul vechiu), **Maghior, Siretean, Gorcea, Leuciuc, Sorocean**, pe dl medic veterinar districtual de **Issar**, representanți ai societății surori, „România Jună“ şi „Academia ortodoxă“, representanți vrednici ai poporului din Rădăuț, cu fruntaşul **Larionescul**, apoi din Frătăuți, Volovăț etc.

Când toate mesele erau ocupate, atunci dl **Dugan**, într-o orațiune plină de foc juvenil şi iubire de neam, disvoaltă programul „Junimei“ şi explică scopul ce-l urmăreşte societatea cu direcția inaugurată, salută oaspeții prezenți, mulțămeşte, apoi, comitetului aranjor pentru osteneală

şi vorbeşte, apoi, la adresa societăţii cu tendinţi naţionale, a Clubului român.

În numele membrilor din comitetul aranjator, cât şi a Clubului român, răspunde dl adjunct **Toma**, în cuvinte foarte frumoase.

În şirul oratorilor, urmează, apoi, dl **Burac**, care vorbeşte într-un ton foarte convingător despre meritele membrilor emeriţi, rădicând, în onoarea lor, un toast.

Răspunde dl adjunct **Toma**. Am admirat verva şi entuziasmul oratoric. Un entuziasm sacru şi un curaj neînfricat vorbia în fiecare cuvânt al oratorului. Cu o tăcere sfântă a fost ascultată această oraţiune înălţătoare de suflet, iar versurile finale au produs un tunet de aplause în sală.

Pentru preoţimea şi învăţătorimea naţională vorbeşte dl **Iancu Cova°ã**, accentuând că Românii au trebinţă de o preoţime şi învăţătorime naţională, care, mână în mână, să lucreze pentru înaintarea poporului.

În cuvinte scurte, dar cari cuprindeau mult, răspunde, în numele preoţimii, părintele **Maghior**, iar în numele învăţătorimii mulţămeşte, cu cuvinte alese, superiorul din Bădeuţul-românesc, dl **Eugen Siretean**.

În cuvinte elogioase disvoltă, apoi, dl **George Tofan** rolul femeii în trecut, marchează rolul care-i revine în present şi fineşte cu dorinţa ca, în potopul acesta de străini, femeia să rămână naţională.

Dl **Victor Morariu** toastează pentru societăţile surori, „România Jună“ şi „Academia ortodoxă“.

În numele „României June“, răspunde studentul în technică, dl **I. Posner**, într-o oraţiune care a stors admiraţia auzitorilor; iar în numele „Academiei ortodoxe“, dl **de Teutul**. Ultimul orator, într-o oraţiune plină de învăţături şi îndemnuri, arată poporului calea care trebue să o păşească ca să poată trăi pe acest pământ strămoşesc.

Într-o cuvântare rostită din adâncul inimii şi foarte des întreruptă de aplause, mulţămeşte dl **Larionescul** „Junimii“ pentru aranjarea acestei festivităţi, la care le-a dat şi lor ocasiune să audă multe învăţături bune.

Cu o oraţiune de mulţămire la adresa publicului încheie dl **Dugan** partea oficială şi decretează de president pe dl **Toma°ciuc** – Vodă, iar de contrapunct pe dl **Alecu Popovici**. Ş-apoi urmează gălăgia şi veselia, şăgile sărate şi nesărate. Şi puteţi să vă gândiţi, iubiţilor cetitori, să vă gândiţi, fără să însemn eu pe filele cronicii mele, că **Dugan** sau

„Dugincholl“ a fost cronicar şi „s-a făcut de cap“. Ba declama, ba se sfădea cu damele, ba ținea orațiuni de candidat. Ceea ce, însă, a pus publicul în mirare a fost o cronică în versuri, compusă, la moment, la propunerea înfricoşatului Toma(şciuc) Vodă.

Mult aplaudate au fost solourile domnilor **ªtefan Scarlat**, Dr. **Christel** şi **Costinean-Beuca** (poetul – n.r.), apoi recitarea unui cântec macedonean de dl **Gheaghea**, studinte universitar venit, acum, din Macedonia.

Tot la comandă şi-a ținut orațiunea de inaugurare „fuch“-sul (vulpoiul – n.r.) cel mai tânăr, dl **Brãilean**, care, la un loc cu „Scholl“ (Dugan) şi „Domnul meu“ (Tomaşciuc), au format un club separat, cu un nume care nu li face multă onoare.

Interesant a fost şi un proces al dlui (**Victor**) **Morariu** contra damelor, pe care le-a acuzat că ar fi furat inimile feciorilor români, în seara trecută. Sentința rostită de dl conzilier **Tomaºciuc**, fãră drept de apelare, a fost că domnii să-şi fure inimile înapoi, iar dl **Dugan** a adăugat că **poþi sã fure toþi, dar sã fure... româneºte**.

Animația a fost, toată vremea, la culme.

Succesele obținute de societatea academică „Junimea“ trebue să fie un îndemn pentru anii viitori ca să nu abstee de la seratele literar-declamatorice, împreunate cu comers, cari, după părerea domnului Toma aduc idei nouă şi fac posibil o consolidare a tot ce-i românesc pe terenul literar-național.

La revedere, la Siret! / **Codrean** (pseudonimul lui George Tofan – n.r., Deşteptarea, nr. 72 din 16/29 septembrie 1901, pp. 1-3).

*

Scrisoare din þarã. Rãdãuþ. Cunoscutul literat **Demeter Dan**, cum îl numeşte „Bukowinaer Post“, a încetat cu publicările sale istorice şi s-a aruncat pe alt teren de „literatură“, pe terenul denunțărilor.

Se vede că-i convine mai bine caracterului său personal acest teren de activitate, prin care crede a deveni, de nu protopapa la catedrală, măcar protopresviter al Vicovilor.

Faptul întâmplat zilele trecute este următorul: În o epistolă către episcopul Repta, scrie Demeter Dan că mai jumătate din comuna Sadău stă să treacă la unie, din causa preotului **Cristofor Iliuþ**, care ține servițiul

bisericesc numai româneşte şi caută să-i românizeze pe Huțanii din Sadău.

În acea epistolă, îl roagă pe episcop, în interesul bisericei – de care-i lui Demeter prea aminte – să vie numaidecât la Sadău, să liturgisească şi să predice Huțanilor de acolo – dacă i-a trimis episcopului şi o predică gata nu ştiu.

Imediat au plecat la Sadău consilierul **Manastyrski** şi diaconul **Bocea**, au liturghisit Duminica trecută în sobor în biserica de acolo şi, în urmă, s-a apucat consilierul trimis să cerceteze causa nemulțumirilor dintre preot şi poporeni.

Mare i-a fost, însă, mirarea, încredințându-se că nici un cuvânt din epistola lui Demeter, adresată episcopului Repta, nu-i adevărat.

Toți poporenii, atât Românii, cât şi Huțanii, au declarat că sunt foarte mulțămiți cu preotul lor şi-i doreau multă sănătate, ca să poată rămâne la ei mai mulți ani!

Tablou! Domnule Demeter! Preotul le face funcțiile în amândouă limbile, le predă atât româneşte, cât şi ruseşte ş.m.d.; cel mai bun testimoniu (diplomă – n.r.) de laudă i-au dat poporenii preotului.

Domnule Demeter! Christos zice, la Ioan 13, 34, „întru aceasta vor cunoaşte toți că sunteți ai mei învățăcei, de veți avea iubire între voi".

Preoții din decanatul Vicovilor să pue la răbuş şi această faptă laudabilă a părintelui Demeter şi, ocasional, să-i dea lecții cum are să se poarte cu un frate al său. / **Un preot** (Deşteptarea, nr. 74 din 23 septembrie / 6 octombrie 1901, pg. 2).

*

Corul de cântare bisericeascã din Rãdãuþi. Frumoasele cuvinte cu cari ne-ați încurajat, în numărul din urmă al „Deşteptării Poporului", la alcătuirea de coruri pentru cântările bisericeşti m-au îndemnat să vă aduc la cunoştință că şi în oraşul nostru, Rădăuţ, este un astfel de cor, care cântă în toată Dumineca şi sărbătoarea în biserica noastră cântările bisericeşti.

E drept, şi o spunem cu durere, că marele nostru oraş, în care credincioşii gr.ort. numără a treia parte a tuturor locuitorilor, are numai o biserică, şi aceea e atât de mică şi neîncăpătoare, încât e o ruşine pentru creştinii noştri dreptmăritori; dar şi la o aşa biserică te duci cu plăcere şi

suferi năduşala nemaipomenită, suferi fără a crăcni ghionturile binevoitoare din dreapta şi stânga, dacă, pe lângă monotonia glasului obişnuit al servului lui Dumnezeu, mai auzi, din când în când, şi vocea curată şi de inimi înălțătoare a credinciosului tineret din popor, care te face să uiți năcazurile trupeşti din jurul tău şi îți înalță cugetul la bunătatea şi măreția aceluia căruia ai venit ca să te închini.

Munca recerută la alcătuirea unui astfel de cor din mijlocul tineretului poporal o cunoaşte numai acela care nu s-a sfiit de greutățile ei, dar ar trebui s-o cunoască şi venerabilul Consistor din Cernăuț şi să o răsplătească față de acei care o iau asupra lor. Prin astfel de cântări, se întăreşte doară credința în inimele ascultătorilor, îndreptându-li-se cugetul spre cel preamărit. Este, deci, dară datorința preoților să aducă casuri de acestea la cunoştința Consistoriului, iar a Consistoriului ca să încurajeze astfel de întreprinderi frumoase, căci doară preoții şi Consistoriul au a veghea asupra ținutei şi purtării credincioşilor bisericei noastre.

Meritul alcătuirii corului nostru din Rădăuț se cuvine domnului învățător **Ep. M. Sosnovici**, sub a cărui conducere se desvoltă corul acesta, de 2 luni încoace (deci, din iunie 1902 – n.r.), tot mai îmbucurător.

Până la răsplata lumească, care vine totdeauna tărziu, dorim să-i răsplătiască Dumnezeu fapta sa şi să-i deie puterea de a alcătui un astfel de cor şi pentru cântece lumene naționale, după cum auzim că are de gând; iar pentru ca toată lumea să ştie cine cântă aşa de frumos în corul nostru, punem aice numele lor, şi anume: domnişoarele **Puiul, Rotariu, Þimota** şi **Zimbal**, precum şi domnii **G. Antochi, N. Bendevschi, N. Leontovici** şi **Smereciuc**. / **I.G.T.** (Deşteptarea Poporului, nr. 15 din 1/ 14 august 1902, pp. 112, 113).

*

Alergãri de cai þãrãneºti în Rãdãuþ. Comitetul pentru prăsila cailor al consiliului cultural (aşa se numea, pe atunci departamentul pentru agricultură – n.r.) al țării a decis să pue la cale o alergare de cai țărăneşti, care va avea loc în ziua în care se va face premierea cailor, adecă în 23 Octomvrie stil nou 1903. Alergarea va ave loc pe ipodromul hergheliilor statului.

La aceste alergări se admit armasari şi iepe crescute de țărani, în vârstă de la 3 ani înainte.

Distanța de parcurs va fi de 1.000 metri pe şes.

Din subvențiunea oferită de comitetul țării, se vor împărți următoarele premii: 150 coroane celui dintâiu; 70 coroane celui al doile; 50 coroane celui al treilea; 30 coroane celui al patrule.

Totodată, se va acorda şi un premiu de calitate, de 100 coroane, proprietarului celui mai bun şi curat cal ce va lua parte la alergările de întrecere. Premiul de calitate se poate da împreună cu unul din cele patru premii de întrecere.

Acei țărani, crescători de cai, cari voesc să participe la alergările de întrecere, au să se anunțe, în 23 Octomvrie nou 1903, la orele 3 dupaamiazi, la juriul de alergări, pe ipodromul hergheliilor statului, şi să presinte şi caii, deoarece la alergări vor putea lua parte numai acei cai pe cari comisiunea îi va afla apți de prăsilă.

Anunțări de participare înainte de ziua alergării nu se primesc.

Pentru participare la alergări nu se plăteşte nici o taxă. Premiile se vor da imediat după alergare. În contra sentinței juriului nu încape nici un apel (Deşteptarea, nr. 56 din 17/30 iulie 1903, pg. 3).

*

„ªcoala românã” din Rãdãuþ. Duminică, în 7/20 Octomvrie 1901, se va ține, la 4 oare d.a., în localul şcoalei de şese clase pentru băieți de pe strada bisericei din Rădăuţ, adunarea generală a societății filiale „Şcoala română“ din loc, la care se învită onor. p.t. membri. La adunarea zilei va fi: 1. Raportul comitetului; 2. Alegerea noului comitet; 3. Propuneri eventuale.

Pentru comitet: **Elie Carauº**, preşedinte, Dr. **Ipolit Tarnavschi**, secretar (Deşteptarea, nr. 77 din 4/17 octombrie 1901, pg. 3).

*

„**Teatru în Rãdãuþi**.

„Bătrâne obiceiuri frumoase, româneşti
Se pierd, se stâng încetul şi-n urmă te trezeşti
Cu altele, străine; în loc de flori: scăete,
Cari ni şed întocmai ca nuca în părete.
Țeranca, fala noastră, îşi uită de război
Şi-şi cumpără prin târguri găteală cu forfoi;

Chiar graiul nostru neaoş se pare că se schimbă
Şi vorbele străine îți frâng săraca limbă;
Cântarea trăgănată şi doina cea cu dor
Încep să se prefacă vârtej îmbătător;
Ne-amestecăm prea tare, ca grâul în neghină,
Abia ne mai cunoaştem de pătura străină,
Întoarsă-i roata vremii şi noi suntem în jos
Şi nu văd mântuire“.
„Ba e, moşneag duios.
Să facem un teatru, o casă minunată
Şi s-adunăm într'însa tot ce-am avut odată
Şi tot ce-i azi al nostru: grai, datini, port şi cânt,
Şi tot ce are neamul mai prețios, mai sfânt;
Să le păstrăm pe toate ca-n veci să nu ne piează,
Să ne-ncălzim la ele, să ne ridice iară!“.

Astfel glăsuieşte bătrânul literat, dl **Iosif Vulcan**, în prologul piesei sale, „Soare cu ploaie“, primul număr al bibliotecii teatrale, edată de societatea pentru crearea unui fond de teatru român. Şi un dureros adevăr conțin aceste versuri – adevărul că noi ne depărtăm încet, dar sigur, de cele mai caracteristice momente ale individualității noastre naționale, de limba, portul şi obiceiurile străbune.

Puterea acestui adevăr a fost şi tremurul care ne-a îndemnat pre noi, cei ce n-am pierdut încă speranța într-un viitor mai bun, a ne strânge în jurul aceluiaşi stindard cu hotărârea de a lupta şi pe această cale pentru salvarea intereselor şi păstrarea drepturilor noastre seculare în această țeară.

Teatrul nu este numai un loc de distracție şi petrecere, ci mai vârtos o instituțiune de creştere şi nobilitare a sentimentelor, un depositar sigur al celor mai prețioase tesaure naționale: limbă, port şi obiceiuri.

Din aceste puncte de vedere, merită tendința **Clubului român** rădăuțean de a desvolta, prin representări teatrale, conştiința națională între membrii săi, de a deştepta gustul pentru literatura română şi a-i întări exercitarea limbei, întrebuințarea portului şi păstrarea obiceiurilor române, merită, zic, această tendință lauda nereservată a tuturor

Românilor de bine şi sprijinul lor cel mai puternic, şi aceasta cu atât mai mult, cu cât prestaţiunile cooperatorilor la representări sunt, totdeauna, cu mult mai perfecte decât se poate, de obicei, aştepta de la diletanţi.

Vineri, 1 Noemvre 1901 nou, s-au presentat aceşti diletanţi înaintea unui public numeros şi distins cu 2 comedii în câte un act, una originală, iar a doua prelucrată după germană: „Soare cu ploaie“, de Iosif Vulcan, şi „Înainte de pausă“, de „Trocaru“, cucerind cu ambele representări simpatiile netăgăduite ale privitorilor, care s-au documentat prin nesfârşite aplause.

În comedia „Înainte de pausă“ se ridiculizează gelozia, „grozava fantomă, trabantul cel rău al iubirei“, cum o numeşte autorul, pe când sincerul amor nevinovat este rădicat la apoteoză.

Sujectul piesei este, pe scurt, următorul:

Bătrânul Brănescu, architect-inspector, fiind văduv, trebue să-şi ducă singur pre fiica sa, Elisa, de curând întoarsă din pensionat, la bal. Dânsul, plictisit de petrecerea sgomotoasă a tinerilor, se retrase într-o sală laterală, unde, voind să-şi reserve o masă pentru pausa cea mare, întră în conflict cu chelnerul Ionică, pre care îl poate îndupleca numai prin un gras bacşiş ca să-i conceadă o masă, ascunsă după un paravan, într-un ungheriu al sălii. Aice adoarme Brănescu, pe când, în sala alăturată, de dans, răsună musica şi joacă tineretul. Fiică-sa, Elisa, încă n-are dansatori, din care causă părăseşte sala de dans şi vine în sala în care doarme Brănescu, unde dă peste un tânăr architect, Felician Pădurean, care este desperat că, dansând cu Polina Vărzeanu, regina balului, planetul în jurul căruia se rotesc toate stelele mai mici, a căzut, rupându-şi fracul la braţul stâng şi făcându-se, astfel, de râsul lumii. Sglobia fetiţă, abia ieşită din pensionat, îl captivează, în curând, pe desperatul tânăr şi, înduplecându-l pe bătrânul ei tată să schimbe fracul său cu cel rupt al lui Pădurean, dispar amândoi fericiţi în sala de dans.

Polina, soţia gelosului fabricant Ştefan Vărzeanu, e curtată, în ruptul capului, de către boerul Lespezeanu. Ea cochetează mereu cu acesta, pe de o parte îmbărbătându-l cu privirea ei de foc, pe altul oprin-du-l cu glasu-i seducător de-a o curteni şi ameninţându-l cu răzbunarea lui Vărzeanu, pe când Lespezeanu, astfel atras şi respins, se topeşte de dorul ei.

Succesă e figura gelosului Ştefan Vărzeanu. Nebun de gelosie oarbă, dar neîntemeiată, căci Polina lui e virtuoasă şi voieşte numai să-i dea o lecţiune, întră cu părul vâlvoi pe scenă, răcnind că soţia lui îl înşeală. În nemărginita sa furie, se leagă de toţi şi de toate şi vede în fiecare bărbat ce-i vine în cale un trădător. Cel dentâiu trebuie să-i deie satisfacţie tânărul Pădurean, care mărturiseşte că a dansat cu Polina şi a căzut în sala de dans, ceea ce pe Vărzeanu îl scoate cu totul din minţi. Cu ajutorul vestitului său parfum, „Atrappe la femme", cumpărat de la marele parfumor parisian Coquin Fils, din care a turnat, pe furiş, câteva picături pe trena rochiei soţiei sale, îi dă, în fine, de urmă. Polina se aşezase, la venirea ei cu Lespezeanu, pe un scaun, care, fireşte, amiroasă, acuma, a parfum de-al lui Vărzeanu. La descoperirea aceasta, Vărzeanu înşfacă scaunul cu pricina, scuturându-l cu atâta furie şi răcnind atât de sălbatec încât toţi cei de faţă sar spăriaţi. Apropiindu-se cu nasul de fracul lui Pădurean, care miroasă tot a parfum trădător, fiindcă Pădurean dansase cu Polina, excedează şi mai cumplit şi se crede prins în mrejele unei conjuraţiuni. Apostrofându-l scurt şi hotărât pe chelnerul Ionică, căruia îi mânjeşte toate şervietele, dă de bătrânul Brănescu, după paravan, îl târâie, sgâlţâindu-l cu sudalme, în faţa scenei şi îl ameninţă cu moartea, dacă nu-i va da-o pe nevasta sa, Polina.

Aice e momentul unde flegmaticul bătrân îşi pierde şi el răbdarea şi cere satisfacţie de la furiosul Vărzeanu pentru insultele sale, chemându-l înaintea comisarului balului. Vărzeanu scapă de responsabilitate numai schimbând fracul său cu al lui Brănescu, care se duce în sala de dans să-şi caute copila, pe când Vărzeanu, observând că fracul lui Brănescu miroasă a parfum „Atrappe la femme", isbucneşte în injurii în contra „vulpei bătrâne", Brănescu, de care se crede încă trădat.

Pe când tânărul Pădurean şi Elisa, acuma logodiţi deja, cer binecuvântarea părintească a lui Brănescu, Vărzeanu îşi află pe soţia Polina şi se presintă radios cu dânsa, împăcat iarăşi cu soartea de a avea o soţie atât de frumoasă.

Singuritele roluri au fost bine distribuite.

Elisa a aflat o interpretă minunată în domnişoara **Aspazia Tofanel**, care, în prestaţiunile sale, a trecut mult peste marginile diletantismului obişnuit. Simpatica ei înfăţişare şi excelenta dispoziţie, care a petrecut-o

toată seara, au cucerit îndată inimele tuturora şi cu plăcere vădită o urmăreau privirile spectatorilor, ascultântându-i impresiile primului ei bal şi participând la fericirea ei, când se văzu iubită de tânărul architect Pădurean. Era aşa de drăguță când bătea cu piciorul în pământ, strigând că ar vrea să poruncească, să stăpânească, să joace un rol, în scurt – să se mărite, şi atât de naivă în credința ei despre puterea fericitoare a amorului, încât a predat în mod perfect figura nevinovată a unei copile, de-abia ieşite din pensionat şi întrate în valurile vieții.

O prestațiune dintre cele mai remarcabile a fost a dlui **Sever Beuca-Costineanu** (notabil poet bucovinean – n.r.) în rolul architectului Felician Pădurean. Dl Beuca ne-a dat o frumoasă probă a netăgăduitului său talent dramatic, achitându-se cu dibăcie de foarte dificilul său rol, atât ce priveşte scenele comice, în jocul ascuns cu mâneca ruptă a fracului, care voia s-o îndosească, cât şi în scenele sentimentale, unde cucereşte inima încântătoarei Elisa.

Imposantă a fost domnişoara **Eufrosina Rezuº** în rolul Polinei Vărzeanu, reginei balului. O aparență elegantă şi, la moment, captivatoare, care merita cu drept cuvânt onorificul titlu de regină a balului. Curtezanul ei, boierul Lespezeanu, a aflat un vrednic interpret în persoana domnului **George Popadiuc** (viitorul primar al Rădăuților – n.r), care era nedespărțit de frumoasa damă, căutând curaj când în seducătorii ei ochi, când în sticla de şampanie.

Clasic a fost predat bătrânul Brănescu de către domnul Dr. **Matei Christel**. Inimitabil în horăitul său, când doarme după paravan, ne-ntrecut în flegma cu care se lasă purtat de fiică-sa, Elisa, târâit şi înjurat de către furiosul Vărzeanu, se reculege de-abia când acesta, devenind agresiv, începe a-l scutura cu putere şi desvoltă, apoi, o energie de care nu l-ai fi ținut capabil. Nesfârşite aplause producea stereotipul său răspuns: „Se poate“, cu care rezolva, la moment, şi cele mai grave cestiuni.

Bine s-au ținut şi domnii **Emil Hreniuc** şi **ªtefan Velniceriu**, primul în rolul lui Lică, al doilea în rolul chelnerului Ionică, de care s-a achitat în mod satisfăcător.

Rolul cel mai dramatic din toată piesa, acel al furiosului Ştefan Vărzeanu, a fost predat de domnul **Iorgu G. Toma**. În această figură, poetul ridiculizează patima geloziei oarbe şi interpretului i-a succes pe

deplin a pătrunde acest rol în toate peripețiile sale, presentându-se cu o prestațiune desăvârşită (Deşteptarea, nr. 85 din 1/14 noiembrie 1901, pp. 1-3).

*

În comedia sa, „Soare cu ploaie“, una dintre cele mai bune, domnul Iosif Vulcan ni disfăşură o pagină din viața de la băi a aşazisei societăți mai bune, cu toate intrigile şi duelurile obişnuite.

Acțiunea se petrece la băile de la Mehadia, în timpul present. Doamna Olga Clitan, o văduvă încă tânără, dar mamă de 3 fete mărişoare, voeşte să se căsătorească din nou, pe când doamna Maria Brădescu caută un soț pentru fiica sa, Porfira. Doamnei Clitan îi face curte un Sârb, cu numele Duşan, pe când Porfira e amorezată de un tânăr student din Bucureşti, Ionel.

Pantelimon, flăcău tomnatic, unchiul doamnei Clitan, e sufletul societății întregi; dânsul aranjează toate petrecerile, mijloceşte toate căsătoriile, dă ansă şi intervine la toate duelurile şi pregăteşte toate intrigile, dar este, totodată, şi acela care cauzează toate încurcăturile posibile, mântuindu-se, apoi, cu vecinica asigurare: „Las‘ că dreg eu treaba!“. Dânsul voieşte să mijlocească căsătoria între nepoata Olga Clitan şi prietenul său din tinerețe, Dumbrăvescu, despărțit de prima sa soție, de la care are 3 fete, spre care scop îl depărtează pe Duşan de lângă Olga, spunându-i că aceasta e logodită deja cu Dumbrăvescu, din care causă ambii concurenți se provoacă la duel.

De societatea aceasta s-a ataşat şi un aristocrat decăzut, contele Vladimir Klapatinsky, care nu numai mănâncă şi bea pe dătorii, dar nu se jenează a împrumuta parale chiar de la chelneri. El îi face curte domnişoarei Porfira Brădescu, la care se uită cu plăcere chiar şi Dumbrăvescu.

Între Ionel, care a fugit de la şcoală, auzind că iubita lui e în primejdie, şi contele Klapatinsky se iscă un al doilea duel, din causa Porfirei, pe când doamna Clitan şi doamnă Brădescu, care îşi aruncă reciproc purtare imorală, poartă un interesant duel cu... limba.

Pantelimon îl câştigă, în fine, pe Dumbrăvescu pentru nepoata sa, Olga, iar lui Ionel îi dă sfatul să fugă cu Porfira, având de gând, însă, să-l păcălească numai, aşezându-i în trăsură, noaptea, în locul Porfirei,

pe baba Tudora, travestită în copilă tânără.

Deodată, întră o servitoare cu o epistolă de la Ionel şi Porfira, prin care aceştia anunță doamnei Brădescu că au fugit împreună, ascultând de sfatul lui Pantelimon; doamna Brădescu leşină, iar Pantelimon rămâne plouat.

Olga Clitan şi Dumbrăvescu îşi refac, reciproc, împrejurarea că au câte 3 fete şi sunt gata să se logodească, prin mijlocirea lui Pantelimon, când, deodată, apar cele 3 copile ale doamnei Clitan, anume Lina, Tița şi Mimi, chemate telefonic de Pantelimon la logodnă. Fiindcă mama lor se teme că Dumbrăvescu se va îngrozi de atâtea fete, le ascunde Pantelimon în parc, după 3 stâlpi, pe când Olga Clitan şi Dumbrăvescu îşi dau mâna pentru vecie. Copilele se trădează de după stâlpi, Dumbrăvescu, indignat că logodnica sa are 3 fete, îi împărtăşeşte acesteia că are şi el 3 copile – tablou comic! – Olga e aproape să leşine, pe când Pantelimon face şăgi pe seama lor, zicându-le că le-a răsărit soarele fericirii – dar un soare cu ploaie.

Doamna Brădescu îşi reclamă pe fiică-sa de la Pantelimon, acesta o mângâie că va drege el treaba, când, deodată, apar Porfira şi Ionel, zicând că au fost nevoiți să se-ntoarcă, fiindcă birjarul le-a cerut parale înainte de plecare, iară ei n-au avut de unde să-i dea. Ionel cere mâna Profirei, iar Pantelimon se bucură că a mai făcut o căsătorie.

Şi-n această piesă, rolurile au fost bine ocupate.

Doamna Olga Clitan a fost predată, cu dibăcia cunoscută, de către domnişoara **Aspazia Tofanel**, care s-a întrecut în joc pe sine, înrădăcinând în toți credința că Clubul român posedă în Domnia sa o putere neprețuită pentru representări teatrale. Laudă şi onoare i se cuvine acestei tinere dame, laudă şi onoare îi dăm!

Foarte bine s-a ținut domnişoara **Domnica Bodnar** în rolul doamnei Brădescu, pe care l-a jucat atât de precis şi natural, încât a provocat admirațiunea tuturora. Mândria ei de mamă a unei fete atât de bine crescută la călugărițe şi durerea ei la descoperirea ruşinei care i-a făcut-o tocmai această fiică au fost sincere şi simțite adânc, şi nu-ți făcea numai impresia unui joc de scenă.

O surprindere foarte plăcută ne-a făcut domnişoara **Aurelia Tofanel**, care a representat pe Porfira Brădescu. Atâta naivitate de copil

nevinovat, atâta natură adevărată şi o astfel de siguranță de rol şi scenă ne-au uimit. Domnişoara Aurelia e vednica soră a domnişoarei Aspazia Tofanel şi o foarte bună achizițiune în trupa diletanților români din oraşul nostru.

De tot drăguțe au fost şi cele 3 fiice ale doamnei Clitan, representate prin domnişoarele **Aurora Polonic**, din Satulmare, **Silvia Þurcan**, din Rădăuț, şi **Lucreþia Maghior**, din Marginea. Toate trei s-au ținut atât de bine, încât au contribuit, prin jocul lor isteț, foarte mult la succesul general.

Dintre rolurile bărbăteşti, a fost fercheş domnul Dr. **Matei Christel** ca Dumbrăvescu, pe care l-a predat cu multă cunoştință de causă, spre adânca mulțumire a tuturora; şi nici nu e mirare, căci domnul Dr. Christel este de mult bine cunoscut publicului ca un voinic şi sigur bărbat de scenă.

Una dintre cele mai frumoase prestațiuni în această piesă a fost a domnului **Emil Hreniuc**, care a jucat pe studentul Ionel, producând mult haz cu aventurile sale ca amant al frumoasei Porfira, pe când contele Vladimir Klapatinsky şi-a aflat meşterul în persoana domnului **George Popadiuc**, care ne-a dat foarte succes figura unui adevărat aristocrat decadent. Bine s-a ținut şi domnul **ªtefan Velniceriu** în rolul Sârbului Duşan, iară pe meşterul-strică Pantelimon, care încurcă şi descurcă toată acțiunea, care drege toate, dar nu totdeauna bine, l-a pozat domnul **Iorgu G. Toma** cu vervă şi eleganță.

Ne mai rămâne de amintit că toaletele damelor de pe scenă au fost foarte frumoase, în piesa primă chiar foarte elegante toalete de bal, şi că scena s-a presentat într-o lumină destul de plăcută.

Succesul amânduror pieselor a fost neaşteptat de surprinzător. Tunete de aplause nesfârşite i-au necesitat pe actorii diletanți să apară de repețite ori pe scenă; mulți au esprimat chiar dorința ca piesele aceste să se repete mai târziu; noi însă credem că Clubul, încurajat prin acest succes, va căuta să se presinte cât de adese cu astfel de producțiuni, care procură o distracție pe cât de plăcută, pe atât de instructivă şi înălțătoare, şi de aceea zicem Clubului Român: „Las‘ că dreg eu treaba!“ / **Pantelimon** (deci, Iorgu G. Toma, Deşteptarea, nr. 86 din 4/17 noiembrie 1901, pp. 1, 2).

*

Petrecerea filialei Societãþii damelor române din Rãdãuþ. După un interval de mai mulți ani, filiala Societății damelor române din Rădăuț a luat hotărârea de a aranja o petrecere într-un stil mai mare, care va avea loc, după cum s-a anunțat deja, Joi, în 9 Ianuar 1902 stil nou (ziua Sf. Mucenic Ştefan).

Petrecerea se va deschide prin representarea duor piese teatrale, după care va urma dansul. Se vor juca comediile într-un act: „Idilă la țeară“, de Juin şi Flerx, şi „Buclucaşul“, de Marc Michel şi Labische, ambele localisate (traduse şi adaptate – n.r.) de **Maria Baiulescu**.

Sujetul de tot hazliu al acestor piese de origine franceză, precum şi dexteritatea conducerii artistice, care se află în mânile domnului **Iorgu G. Toma**, sunt cea mai bună garanție că representarea lor va produce prea frumoase momente de distracție onoratului public.

Diligentul comitet aranjator se dă în vânt pentru ca toate aşteptările participanților să fie pe deplin satisfăcute. În vederea acestor momente, precum şi cu privire la scopul nobil al seratei, credem că onoratul public nu va esita deloc de a răsplăti truda şi zelul societății prin participare cât se poate de numeroasă.

Învitările speciale sunt deja emise. Serata va avea loc în **spaþioasa salã de tir din Rãdãuþ**. Prețul de întrare 2 coroane de persoană. Începutul, la oarele 8, seara. Toaletă simplă sau costum național (Deşteptarea, nr. 99 din 20 decembrie 1901 / 2 ianuarie 1902, pg. 3).

*

Clubul Român din Rãdãuþ. În şedința sa din 3 Ianuar 1902, s-a constituit comitetul societății „Clubul Român din Rădăuț“, în următorul mod: President: dl **Teoctist Tomaºciuc**, consilier de tribunal; vicepresident: dl **Iorgu G. Toma**, judecător; secretar: dl Dr. **Ipolit Tarnavschi**, profesor; cassar: dl **Ambrosie Gribovici**, preot greco-ortodox; bibliotecar şi econom: dl Dr. **Matei Christel**, advocat (Deşteptarea, nr. 100 din 23 decembrie 1901 / 5 ianuarie 1902, pg. 3).

*

Convenire socialã în Rãdãuþ. Convenirea socială din 9 Ianuarie 1902, stil nou, aranjată de „Filiala Societății Doamnelor Române“ din Rădăuț, a decurs splendid. Simpatia de care se bucură această Societate

în toate păturile inteliginței române, conducerea artistică a teatrului, în persoana dlui adjunct **Toma**, erau doar chezăşia pe care îşi întemeiase comitetul speranța în succesul moral şi material al întreprinderii. Verva şi seriozitatea cu care se dedică dl adjunct Toma scopurilor naționale şi-au cules, de astă dată, fructe satisfăcătoare în prestațiunile dlor Dr. **Christel**, adjunct **Tarnavschi**, oficial **Ieºan**, stud. jur. **Beuca-Costineanul** şi a domnişoarelor **Bodnar** şi **Tofanel**. Amintim cu mulțămită şi sprijinul dlui învățător **Sosnovici**, ca autor.

Apreciind scopul benevol al acestei întreprinderi, s-a grăbit tot Românul iubitor de neam şi progres să-şi depună obolul pe altarul națiunei.

Cu toate că începuse să vremuească, seara eternisată în analele „Filialei Societății Doamnelor Române" din loc a întrunit, pe lângă un număr considerabil de poporeni şi străini, mulți reprezentanți ai aristocrației intelectuale române din toate districtele.

Dansul a fost foarte animat, încât chiar Steaua Ciobanului era să împălizească de lumina zilei, înainte de ce ne despărțirăm. Remarcăm, cu mulțămire, multe suprasolviri, precum şi casul îmbucurător că multe familii din împregiurime şi alte districte, cari, din causa depărtării, n-au putut participa, au trimis taxa de întrare pentru a petrece măcar în gând o seară atât de plăcută, precum o promisese titlul şi caracterul acestei întreprinderi. Venitul a ajuns suma considerabilă de 400 coroane (Deşteptarea, nr. 2 din 6/19 ianuarie 1902, pg. 3).

*

Concert Vladaia în Rãdãuþ. Clubul Român din Rădăuț a espedat învitări la concertul care se va da Vineri, în 31 Ianuarie st.n. 1902, în Sala de Tir, cu concursul D-nei **Irena de Vladaia**, primadona de la opera din Bucureşti; al dlui profesor **Emeri** şi a dlui **Grigori Savu**, artist dramatic, cu următorul program:

Partea I: 1) Gounod. Balada şi aria bijuteriilor din opera „Faust", cântată de doamna Vladaia; 2) Carol Miculi. Arii Româneşti, executate la pian de dl Emeri; 3) Adam. Aria indiană din opera „De-aş fi Rege", cântată de dna Vladaia; 4) **Eminescu. Versuri** zise de dl Savu; 5) Arditi. Il Bacio, Vals cu variațiuni de bravură, cântat de dna Vladaia; 6)Monologuri, zise de dl Savu; 7) Strauss. Zigeunerlied, din opera

„Voivodul Ţiganilor“, cântată de dna Vladaia; a) Paraschiv. După fragi şi după mure, cântată de dna Vladaia;

Partea II: 8) Bizet. Habanera, din opera „Carmen“, cântată de dna Vladaia; 9) Chopin. Vals Nr. 6, executat de dl Emeri; 10) Lecocq. Bolero espagnol, cântat de dna Vladaia; 11) Coşbuc. Doine şi Balade, zise de dl Savu; 12) Vladaia. Doina Olteanului, cântată de doamna Vladaia.

Doamna de Vladaia va cânta „Habanera“ şi „Bolero“ în costum espagnol.

Prețurile: Stal I – 3 cor.; Stal II – 2 cor.; Parter – 1 cor. Studenții – 50 bani.

Începutul, la 8 oare seara, precis. Biletele se găsesc la **librãria Iosef Herzberg** (Deşteptarea, nr. 5 din 17/30 ianuarie 1902, pg. 3).

*

Serata „Clubului Român“ din Rãdãuþi, care s-a aranjat la 2 Martie curent, în Sala de Tir din loc, a reuşit pe deplin. O mulțime de preoți şi învățători din jur, precum şi inteligința română din loc a grăbit ca să guste plăcerile astorfel de întreprinderi sociale şi, totodată, a-şi achita în parte dorința față de desvoltarea vieții noastre sociale.

Nici această serată n-a fost trecută cu vederea din partea societății academice „Junimea“, ci mai mulți membri ai ei, în frunte cu preşedintele, au fost trimişi ca representanți.

Fireşte, fiind asigurată participarea mai numeroasă a dansatorilor, sexul frumos de asemenea a fost bine representat, cu toate că suntem necesitați a marca absența bătătoare la ochi a inteligenței străine din loc, căci, afară de vreo doi oficeri, nu s-a arătat aproape nime. Tot aici accentuez nepăsarea damelor române față cu costumul nostru național. Sau doară aşa de înaintați să fim, încât să nu mai simțim plăcere estetică în portul nostru strămoşesc? Ne înşelăm!...

Unica domnişoara care s-a presentat în costum a fost domnişoara **Guga** şi, desigur, a întâmpinat simpatii generale.

După ce am costatat aceasta, putem să descriem desfãşurarea petrecerei, care a început cu hora, deschisă prin dl preşedinte al Clubului, **Tomaºciuc**, cu doamna **Bacinschi**, apoi prin domnul vicepreşedinte **Toma** cu doamna **Turturean**, preşedinta „Filialei Doamnelor Române“.

Am putea folosi vecinicul ton al reportajului despre petreceri, dar

la ce? E lucru firesc că, acolo unde cântă musica melodioase arii, unde inimi tinere palpită la vibrarea tonurilor armonioase, în ale căror accente se pierde şoapta dragostei, veselia se naşte pentru unii, iar pentru alții poate chiar contrarul... dispare şi lasă loc melancoliei, care aşa de bine se potriveşte în expresia ochilor drăgălaşi.

Totuşi, animația îşi parcurgea firul desvoltării – răpea cu sine chiar şi pe domnii cari jucau neevitabilul „taroc" – şi, astfel, petrecerea devenia din ce în ce mai naturală românească... nu legată de forme străine firii noastre româneşti.

Când s-a dat signalul la „Quadrille", care s-a jucat de peste 60 de perechi, s-a format un frumos cordon de preoți şi alți domni, – neîndemnați la joc, ci numai la priviri scrutătoare. În chipul acesta, dansul a durat până în zori de ziuă. Ci ca să fim obiectivi, amintim datina cea rea de a vorbi mai cu predilecție limbi străine, decât cea „dulce românească".

Un dansator cu spirit roagă o domnişoară la joc – dânsa îl face atent, în limba germană, să fie mai cu cruțare şi să nu joace aşa de turbat. El o întreabă ori de nu ar putea auzi aceste cuvinte în limba românească.

- Da, căci doară sunt romāncă.

- Aşa, apoi de ce nu binevoeşti a vorbi româneşte?.

- Nu ştiu bine şi aşa mi-i ruşine.

- E cam greu a fi o viață întreagă tot cu ruşinea în sân; mai bine să suferi doi ani ruşine şi să înveți româneşte, decât totdeauna.

Resultatul? Domnişoara a vorbit, de aici înainte, româneşte.

Ce priveşte venitul material al seratei, a fost frumuşel şi a încurs în favorul Clubului, care, după cum am auzit, va fi reorganizat şi instalat în localități (sedii – n.r.) mai corespunzătoare recerințelor moderne. / **Impilatul** (Deşteptarea, nr. 16 din 24 februarie / 9 martie 1902, pg. 3).

*

Filiala din Rãdãuþi a „Societãþii Doamnelor Române din Bucovina" învită la adunarea generală, care se va ține Duminică, în 28 April (11 Mai) 1902, la 4 oare d.m., cu următoarea ordine de zi:

1) Verificarea protocolului adunării generale din anul 1901;

2) Raportul comitetului;

3) Raportul comisiunei revizuitoare;

4) Votarea budgetului pe anul administrativ 1902/3;
5) Alegerea de trei membri în comitet;
6) Alegerea comisiunii revisuitoare;
7) Propuneri libere;

Joi, în 8 Mai 1902, sã împlinesc 10 ani de la înfiinþarea Filialei din Rãdãuþi a „Societãþii Doamnelor Române din Bucovina“. Comitetul numitei Filiale a decis, în şedinţa sa din 20 April, a sărbători această zi şi, spre a da poporenilor ocasie de participa la această serbare, se va serba jubileul de 10 ani Duminică, în 11 Mai, în următorul mod:

După sf. liturghie, la 10 1/2 oare doxologie, la care va asista întreg comitetul şi elevele romănce din şcoalele poporale, şi la care se învită, pe calea aceasta, şi toţi binevoitorii acestei societăţi.

După masă, la 4 oare, adunare generală în localităţile şcoalei de copile din Rădăuţi, în April 1902. Presidenta: **Rosalia Turturean**. Secretara: **Domnica Bodnar** (Deşteptarea, nr. 32 din 25 aprilie / 8 mai 1902, pg. 3).

*

Filiala din Rãdãuþi a „Societãþii Doamnelor Române din Bucovina“. În 11 Mai 1902, a serbat Filiala din Rădăuţi, după cum era anunţat înainte, jubileul de 10 ani. După sf. liturghie, s-a făcut doxologia de P.C.S. protopresviterul **Tomiuc**, fiind asistat de dl Dr. **Tarnavschi** şi de dl catechet **Þurcan**, la care a participat întreg comitetul, cu presidenta **Rosalia Turturean** în frunte, apoi tineretul şcolar român din loc şi un număr foarte însemnat de poporeni.

După liturghie, a ţinut părintele Dr. **Tarnavschi** poporenilor o cuvântare ocasională foarte frumoasă, în care a ilustrat, în cuvinte pline de viaţă, importanţa societăţilor umane pentru progresul comun şi, amintind apoi activitatea rodnică a filialei din Rădăuţi a „Societăţii Doamnelor Române“, a animat pre poporeni de-a sprijini această societate.

După amiazi, s-a ţinut adunarea generală, cu următoarea ordine de zi: 1) Verificarea protocolului adunării generale din anul 1901; 2) Raportul comitetului; 3) Raportul comisiunei revizuitoare; 4) Votarea budgetului pe anul administrativ 1902/3; 5) Alegerea de trei membri în comitet; 6) Alegerea comisiunii revisuitoare; 7) Propuneri libere.

Cu conducerea adunării a fost împuternicită, din partea doamnei presidentei, vice-presidenta acestei societăți, domnişoara **Aspasia Tofanel**.

Vice-presidenta salută călduros pe membrii presenți, cari erau adunați într-un număr foarte mare, şi, apoi, în special, pe representanții clerului, ai „Clubului Român" şi ai „Şcoalei Române", şi declară, cu aceasta, şedința deschisă.

Înainte de a trece la ordinea zilei, aminteşte domnişoara vice-presidentă că adunarea aceasta are, pentru femeile romånce din loc, o importanță deosebită, căci, cu această adunare, încheie filiala din Rădăuți al 10-le an al activității sale. Amintind, mai departe, că această filială s-a înființat la inițiativa doamnei **Aglaia Isopescul**, sub conducerea doamnei **Leontina Chelariu**, asigură pe cei presenți că, sub referințele locale, filiala aceasta a făcut progrese destul de satisfăcătoare întru împlinirea înaltei sale meniri; desfăşură, apoi, activitatea societății, de la înființarea sa, până la adunarea de față, din care reese că societatea aceasta s-a înființat în anul 1892, cu 16 membri, care număr s-a urcat, până acuma, la 275.

În aceşti 10 ani, a adunat filiala o avere de 4.947 coroane 52 bani şi a spesat cu sprijinirea elevelor române suma de 2.637 coroane 84 bani.

Spre a înlesni absolventelor de la şcoala poporală întrarea în pedagogiu, a întreținut filiala, în anul 1900, un curs de pregătire, iar pentru acele copile ce nu cercetează o şcoală mai înaltă s-a înființat, în anul acesta, un curs de cusutorie. Filiala are o bibliotecă şcolară aproape de 700 de cărți.

Mai departe, se adresează domnişoara vice-presidentă cătră poporeni şi îi asigură că societatea lucră numai pentru progresul şi îmbunătățirea stării materiale a poporului nostru şi-i îndeamnă ca să sprijinească societatea din toată inima, să arate interes la toate activitățile comitetului, căci numai astfel se va putea realisa dorința de a pune, cu timpul, această societate cu totul în mânile poporului.

Trecând, apoi, la ordinea zilei, se verifică protocolul din anul 1901, fără modificare.

La punctul 2, roagă domnişoara vice-presidentă pe domnişoara

secretară Domnica Bodnar să citească raportul comitetului.

La punctul 3, raportează doamna Maria Popescul că comisiunea revisuitoare a aflat toate socotelele societății în cea mai esactă ordine şi propune să se dea comitetului absolutorul cu laudă (propunerea s-a primit).

Trecând la al 4-le punct din ordinea de zi, face doamna casieră, Rosa de Isar, următoarele propuneri, cari s-au primit unanim: 1) Pentru anul viitor şcolar să se creeze două ajutoare lunare pentru eleve eminente de la şcoalele poporale din Rădăuți care vor să continue studiile la pedagogiu; 2) Comitetul să fie împuternicit a spesa, spre realisarea scopului filialei, până la 1/2 din fondul disponibil.

În comitet s-au reales Doamnele **Rosa de Isar**, **Elena Bodnariu** şi domnişoara **Aspasia Tofanel**, iar în comisia revisuitoare Doamnele **Elena Popovici**, **Zeferina Motrescul** şi **Maria Popescul**.

În fine, aduce vice-presidenta la cunoştința adunării generale că „Clubul Român" a pus la dispoziția comitetului localitățile sale pentru ținerea şedințelor şi că representanții onoratului Club, cu bunăvoința D-lor Sale obicinuită, sprijinesc toate întreprinderile Societății Doamnelor Române şi roagă ca adunarea să voteze Clubului mulțămita şi recunoştința sa prin rădicarea de pe staluri.

Constatând, cu aceasta, conducătoarea şedinței mântuirea ordinei de zi, fineşte cam astfel: „Onorată adunare! Înainte de a ne despărți, să constatăm că a fost frumos şi bine că ne-am întrunit astăzi, aice, spre a contribui, la rândul nostru, la înăintarea poporului nostru în cultură. Persoana, pentru noi prea scumpă, care, prin legi animite, ne-a făcut posibil a lucra astfel, este prea grațiosul nostru împărat Francisc Iosif I. Noi nu putem altfel mulțămi pentru acest bine, decât prin aceea că vom ura, din toată inima, prea grațiosului nostru împărat Francisc Iosif I să trăiască mulți ani!" / **B.** (Deşteptarea, nr. 37 din 12/25 mai 1902, pg. 2).

*

Srisori din Þarã. Rãdãuþ, în 9 iuni 1902. Din incidentul avansării presidentului său, dlui **Teoctist Tomaºciuc**, la rangul de consilier superior de tribunal, „Clubul Român" din Rădăuț a aranjat, Diminică seara, în 8 Iuni 1902, o şedință socială în onoarea D-sale, în sala spațioasă a otelului Central, la care au participat, pe lângă membrii societății din

oraş şi district, şi un număr însemnat de oaspeți.

A fost o imposantă manifestație de simpatii. Discursul festiv l-a ținut vicepresidentul Clubului, dl **Iorgu G. Toma**, relevând, cu cunoscuta-i vervă oratorică, meritele iubilarului pentru înființarea şi prosperarea societății sub conducerea acestuia.

Plin de emoțiune, a răspuns dl consilier superior T. Tomaşciuc, în cuvinte sincere şi pline de căldură.

Dl adjunct de tribunal **Alecu Popovici** a toastat pentru clerul român greco-ortodocs, representat prin o mulțime de persoane marcante, în numele căruia a răspuns, într-un discurs erudit şi de o rară frumuseță, dl Dr. **Ipolit Tarnavschi**, toastând pentru corpul judecătoresc.

În limba germană a vorbit dl Dr. **Matei Christel**, salutând, din partea Clubului, pre oaspeți, dintre cari a răspuns dl secretar de tribunal **C. Zenta**, în cuvinte foarte elogioase la adresa Clubului şi, în general, a poporului român.

Seria toastelor oficioase a încheiat-o dl **Iorgu G. Toma**, care a vorbit pentru corpul didactic şi, mai ales, pentru învățători, accentuând, cu drept cuvânt, spiritul național al acestora. D-sale i-a răspuns dl **Dionisie Tofanel**, conducătorul şcolii din Volovăț, toastând pentru comitetul Clubului.

O impresie foarte plăcută a făcut **cvartetul** dlor învățători din Volovăț, **D. Tofanel, Mihalcea, ªindilariu** şi **Palamariu**, cari au întonat, cu multă cunoştință, piese alese naționale.

În decursul pauselor şi al părții neoficiale, care a durat până la răsăritul soarelui, a concertat capela orăşenească.

Şedința a avut un demers demn, cuvântările au fost miezoase şi cu spirit, cântările vii, iar caracterul petrecerii întregi vesel şi curat românesc. / **Aranjorul** (Deşteptarea, nr. 43 din 2/15 iunie 1902, pp. 2, 3).

*

Teatru ºi Bazar în Rãdãuþ. Cu puțini ani în urmă, lumea românească nu ştia nimica despre o viață națională în Rădăuț. Ca în târgul lui Cremene, fără dorinți neîmplinite şi fără dureri nealinate, Românii din acest tăcut oraş dormitau într-un nesfârşit „dolce far niente“, dând, astfel, un exemplu nespus de plăcut celor din împrejurime, cari,

din modestie falsă, nu ţineau de necesar a presta mai mult decât mai isteţii orăşeni.

Nu existau societăţi naţionale, căci cele existente vegetau numai ca floarea lipsită de răcoritoarea rouă şi de lumina vivifăcătoare a soarelui – vezi, şi de present, cabinetul de lectură „Ştefan cel Mare“ şi filiala „Şcoalei române“ – nu se dădeau petreceri româneşti, nu se întâlnea Român cu Român nici măcar la un „păhar dulce“, neavând ce vorbi şi discuta, neavând pentru ce se însufleţi, căci nu pentru dânşii rostise Vasile Alecsandri, prin graiul eroului său din „Dumbrava roşă“: „Decât o viaţă moartă, mai bine-o moarte vie“.

Numai seratele bravei societăţi „Junimea“, care îşi aducea aminte, tot de la doi la trei ani, şi de acest părăsit oraş fără viaţă, întrerumpeau, pentru puţine oare, odichna diogenică a Românilor rădăuţeni, scurte şi aceste ca un vis care-ţi tulbură liniştea somnului, trecătoare ca lumina fulgerului ce spintecă întunecimea nopţii. Aşa se desfăşura, cu puţini ani în urmă, viaţa naţională la Rădăuţ.

Dumnezeul Românilor, însă, a avut milă de vechea episcopie a Moldovei, de clasicul pământ românesc al acestui frumos district şi a protejat năzuinţele unui curent mai nou, mai salutar.

O pleiadă de tineri, ieşiţi din şcoala modernă, care nu măsură sentimentul naţional cu grado-metrul interesului propriu, acompaniată de tot ce a fost bun şi sănătos din generaţia veche, s-a aruncat cu abnegaţie în contra valurilor care ameninţau existenţa răsleţiţilor Români, punându-li, cu braţ puternic şi gest hotărât, stavilă sigură, sub al cărei scut desvoltarea naţională ia, din an în an, dimensiuni tot mai îmbucurătoare.

Astfel, s-a înfiinţat, mai întâi, Societatea socială „Clubul român“, care, din începuturi foarte modeste isvorâtă, predominează astăzi fluctuaţiile vieţii sociale româneşti a întregului ţinut, dând mijlocit naştere şi unei societăţi culturale, numită „Internatul de băeţi români ort.or. din Rădăuţ“.

Cum că această societate, al cărei nobil scop este creşterea adevărat naţională a tineretului şcolar, are un binecuvântat viitor, ni-a documentat primul ei pas făcut în publicitate: petrecerea socială, aranjată Duminică, în 9 Noemvre 1902 nou, cu binevoitorul concurs al unui considerabil număr de dame şi domni devotaţi causei pentru care ne luptăm.

Cu acestea, mă văd ajuns la scopul adevărat al acestor şire şi, invocând ajutorul musei raportorilor, voi cerca să dau o imagine cât se poate de fidelă a acestei memorabile petreceri.

Începutul marelui tămbălău – şi veți înțelege de ce-i zic aşa – fusese fixat pentru oara 8 seara, a urmat, însă, de-abie la 9, fiindcă publicul, ştiind, pesemne, că friseusa damelor actrițe se va întârzia, a avut indulgență cu regisorul şi s-a adunat de-abie pe la acest ceas în sală.

Executarea programului a început cu representarea comediei într-un act „Cinel-Cinel“, de veselul Vasile Alecsandri.

Dacă autorul a fost norocos în alegerea sujetului, nici regisorul n-a documentat lipsă de iscusință în alegerea autorului, iar dacă poetul a mânuit cu dibăcie peana sa la construcția piesei, actorii nu s-au arătat mai puțin dibaci în interpretarea rolurilor.

A fost o representare care cu greu ți-o poți închipui mai perfectă, fie şi la un teatru stabil în actori de profesiune şi cred că i-ar fi satisfăcut şi pre acei veşnic necruțători critici, care pretind clasicitatea de la diletanți, dacă n-ar fi preferat a se absenta; de ce?

Conținutul drăguții comedii este sau ar trebui cel puțin să fie bine cunoscut fiecărui Român, din care causă abstau (mă abțin – n.r.) de la predarea lui, mărginindu-mă la relevarea prestațiunii artistice.

În planul întâi, menționez cu plăcere jocul de tot natural şi drăgălaş al domnişoarei **Aspasia Tofanel**, binecunoscută publicului nostru prin excelentele d-sale producțiuni din trecut. Domnia-sa a fost o „Florica“ cum, desigur, a visat-o poetul, zglobie şi drăguță, dar şi plină de sentiment. A răpit inimele ascultătorilor prin timbrul curat şi sonor al dulcelui ei glas, dar a fulgerat adânc, mai ales în inima unui biet „Graur“, prin cântecul:

„Un dor ascuns în al meu sân
Zace plângând, suferitor;
Ah! cum să fac ca să alin
Plânsul amar al celui dor!

Ce vreau, nu ştiu!...
Pentru-al meu chin

Nimic nu e mângăietor;
Ah! cum să fac ca să alin
Cumplitul chin al celui dor!

Câmpu-nflorit, cerul senin
În pieptu-mi nasc tainic fior;
Ah! cum să fac ca să alin
Cumplitul chin al celui dor!

O! de-aş putea cu-al meu susin
În cerul nalt subit să sbor,
Numai atunci aş şti s-alin
Suspinul trist al celui dor!“.

Vrednicul ei partizan a fost dl **Sever Beuca-Costineanul**, sufletul acestei representații, în rolul feciorului boeresc „Graur“. Sprinten şi, totuş, sigur în toate mişcările sale, înzestrat cu o aptitudine deosebită pentru scenă, cu o voce puternică şi plăcută în grai şi cânt, cu un invidiabil simț musical, domniei-sale i se cuvine nu numai meritul jocului elegant, ci şi cel al reuşitei depline a cântărilor în solo şi în chor.

Pitarul „Sandu“, vechi boer moldovenesc, şi-a aflat meşterul în persoana domnului **Dionisie Tofanel** din Volovăț. Demn şi gravitos în ținuta sa, resonează cu o linişte impunătoare în contra lumei de azi şi numai năsdrăvăniile lui „Graur“ şi sburdălnicia nepoatei sale, „Smărăndița“, îl scot din sărite. Domnul Dionisie Tofanel este un clasic interpret al rolurilor de tați bătrâni.

Pe nepoată-sa, „Smărăndița“, care îi face atâtea încurcături, a predat-o foarte corect domnişoara **Domicela Bodnariu** (Domnica Bodnar, în alte cronici – n.r.), pe când vara acesteia, „Tincuța“, a fost cu deplin succes copiată de către domnişoara **Maria Popescul**. Sburdalnice şi nebunatice – copile trăite în belşug – fac multă bătaie de cap bietului boer „Sandu“, mai ales când sunt încă ajuturate de prietenele lor, care le visitează. Aceste prietene, cu veselia întipărită în drăgălaşele lor fețe, au fost representate prin doamna **Olga Tarnavschi** şi domnişoarele **Emilia Speidel, Natalia Popescul** şi **Aurelia Tofanel**, pe când țăranii aflători în

serviciul boerului Sandu au fost predați de către domnii **Vasile Palamariu, Elisa Mihãlcean** şi **Iosif ªindilariu** din Volovăț şi domnul **Emanuil Cimpoieº** din Iaslovăț.

Atât cele dintâi, cât şi ceşti din urmă au format, totodată, corul în această piesă şi mărturisim cu plăcere că a fost un cor admirat de tot auditorul. Cântecele melodioase, executate de aceste puteri cu atâta acuratețã, au redeşteptat în noi dorința de a auzi, cât de mult şi cât de des, un cor atât de bine desvoltat şi disciplinat.

*

Comedia aceasta a fost succedată de un tablou vivant, representând un ram al industriei casnice naționale **sub scutul geniului Austriei**, o idee măreață, concepută şi executată de domnişoara **Aspasia Tofanel**. Scena a fost transformată, întâi, într-o bogat împodobită casă națională, în fundul căreia stătea, în fața publicului, sub un fel de baldachin ținut în colorile Austriei, imposanta figură a geniului, representat prin domnişoara **Eufrosina Rezuº**, având în mâna stângă scutul tradițional, în grațios rădicata mână dreaptă o cunună de brad întinsă desupra grupelor de industrie prosternate la picioarele ei. Treisprezece gingaşe floricele vii formau elegantul buchet al damelor, care au imaginat, în totalitatea lor, prelucrarea inului, de la scuturat până la cusutul cămeşii naționale, fiecare simbolizând o specifică ocupațiune, toate locate în rând simbolic – cronologic, de la stânga spre dreapta.

Domnişoara **Eufrosina Sorocean** simboliza bătutul inului, domnişoara **Natalia Popoescul** melițatul, domnişoara **Lala Popescul** raghilatul, domnişoara **Silvia Þurcan** perietul, domnişoara **ªtefania ªindelar** pieptenatul câlților, domnişoara **Domniþa Bodnariu** torsul, domnişoara **Aspasia Tofanel** răşchietul, domnişoara **Maria Popescul** depanatul, doamna **Olga Tarnavschi** ursitul, domnişoarele **Emilia Speidel** şi **Aurelia Tofanel** strânsul pânzei în val, doamna **Emilia Tofanel** croitul şi doamna **Melania Palamariu** cusutul, toate cu obiecte simbolice în mână.

Splendoarea costumului național, uneori de o bogăție şi frumusețe rară, atitudinea atât de simplă şi, totuş, atât de elegantă a Româncelor noastre la lucru, gestul fermecător surprins în cel mai ademenitor moment, cât şi frumuseța naturală a tuturor representantelor a produs, la

ridicarea cortinei, o impresie fascinătoare asupra privitorilor. O tăcere sepulcrală domnea în toată întinderea sălii, care de-abie la căderea cortinei a erupt într-un aplaus fără de sfârşit. De trei ori a trebuit să sboare cortina în sus, numai păcat că mechanismul ei defect o făcea să sboare cam şod.

În fine, publicul s-a liniştit, chipurile eternizate au recăpătat viață şi vasta sală a început a foi de sprintene albinuțe şi mai puțin sprintenii – era să zic bondari.

Dar, cu aceasta, surprizele, care le-a fost prezentat comitetul pentru oaspeții săi, nu se sfârşiseră.

La un semn dat, apar din învălitura unor perdele, trei chioşcuri naționale,

„În scumpe covoare bogat îmbrăcate,
Trădând avuția ce-n ele-o cuprind,
Cu cetină verde frumos decorate,
În raze de dulce lumină lucind".

Deasupra acestor chioşcuri atârna o tablă, ascunsă în verdeață, cu inscripția mult promițătoare: „**Bazar românesc**". Şi, într-adevăr, inscripția aceasta nu vestea prea mult. Un bogat asortat bazar românesc se desvălise înaintea ochilor surprinşi ai tuturora. Dărnicia Românilor şi a unor case comerciale străine, din oraş, îl înzestrase cu tot felul de obiecte necesare şi de lux, dintre cari nu lipseau nici băuturile cele mai fine, nici mizelurile şi copturile cele mai gustoase.

În chioşcul din mijloc, făcea onorurile doamna **Iohanna Tomaºciuc**, soția domnului consilier superior de tribunal, dimpreună cu domnişoarele **Berta, Natalia** şi **Carolina Brichze**, precum şi domnişoara **Natalia Iliuþ**, din Arborea; în chioşcul din dreapta, doamna **Rosalia Turturean**, cu domnişoarele **Maria** şi **Lala Popescul**, iar în cel din stânga, doamnele **Elsa V. Iliuþ** şi **Elena A. Popovici**, toate întrecându-se în amabilitatea cu care ofereau doritorilor obiectele alese. Şi aceştia nu se lăsau deloc rugați; fie că îi atrăgea curiositatea, fie că voiau să se arate caritativi, fie că alt magnet îşi exercita mistica-i putere asupra lor, visitatorii dădeau întruna asalt acestor răpitoare chioşcuri – ei! şi nu e numai vina raportorului că sticlile de coniac şi buteliile de vin s-au bucurat

de cea mai mare afluență, ci, după noi, responsabilitatea cade asupra acelora cari au donat fluidități atât de – fluide.

Destul că, peste o oară, veselia ajunsese la culme: ici, plutea dansul în toiul său sburdalnic; dincoace, pârdalnicul „Amor“ vulnera cu săgețile sale inimi plăpânde; mai la deal, un încă necunoscut Demostene ținea discursuri archinaționale; mai la vale, medita un melancolic asupra deşărtăciunilor lumeşti şi, tot aşa, îşi petrecea fiecare, în mod liber, dar cuviincios, adevărată viață de bazar. Şi, pentru ca icoana să fie şi mai fidelă, precum a şi fost, mai atrăgătoare, gentilele domnişoare **Aglaia Chelariu** şi **Ortensia Litviniuc** traversau, întruna, încăperile, de la un capăt la altul, oferind, cu zâmbet grațios, elegante buchete de flori.

Toată petrecerea, care a durat până în zori de zi, a avut un aspect foarte românesc, la care a contribuit mult şi numărul considerabil de pitoreşti costume naționale. Mulți s-au presentat, dar mulți s-au şi absentat, în paguba lor, că n-au participat la cea mai veselă şi animată petrecere ce s-a dat, vreodată, în Rădăuț.

Ca raportor conştiincios, îmi rămâne încă de amintit că regisorul piesei şi aranjorul suprem al celorlalte prestațiuni, domnul **Iorgu G. Toma**, a desvoltat o neobosită activitate în decursul pregătirilor, având, însă, satisfacția de a-şi videa truda încununată de un succes chiar nevisat. / **Spada** (Deşteptarea, nr. 86 din 3/16 noiembrie 1902, pp. 2, 3, Deşteptarea, nr. 87 din 7/20 noiembrie 1902, pp. 2, 3).

*

Adunarea generalã a societãþii „Clubul român“ în Rãdãuþ. Duminică, în 14 Decembrie 1902, se ținu, în presența unui număr foarte mare de membri, adunarea generală a societății susnumite, deschisă fiind de către vicepresidentul ei, dl **Iorgu G. Toma**, prin un discurs pătruns de cele mai calde sentimente pentru continua prosperare a tinerei societăți.

Din raportul comitetului repăşit, presentat de dl **Ambros Gribovici**, estragem următoarele momente: societatea numără 80 membri, dispune de un fond neatacabil de 500 coroane, pune baza unei mici biblioteci şi întreține (este abonată la – n.r.) 20 jurnale şi reviste de cuprins politic, literar, ştiințific şi economic.

Toate punctele ordinii de zi au fost viu discutate şi s-au luat multe hotărâri folositoare pentru societate. Remarcăm că propunerea domnului

conducător şcolar **Dionisie Tofanel** din Volovăţ de a abona ziarele „Freie Lehrerzeitung“ şi „Voinţa poporului“ a picat, în favoarea ziarelor „Freie Lehrerzeitung“ şi „Biserica şi şcoala“.

Primind comitetul cel vechiu absolutorul (apreciere maximă – n.r.), s-a ales un comitet nou, care s-a şi constituit imediat, în următorul mod: President – dl **Teoctist Tomaºciuc**, consilier superior de tribunal; vicepresident – dl **Iorgu G. Toma**, judecător; cassar – dl **Ambros Gribovici**, preot ort.or.; bibliotecar şi econom – dl **Casian de Isar**, medic-veterinar districtual superior.

Cu atribuţii în comitet au reuşit domnii: Dr. **Matei Christel**, director **Andronic Motrescul** şi director **Vasile Þurcan**, iar în consiliul de controlă, domnii judecători **Eugeniu Tarnavschi** şi **Iancu Avram**.

La propuneri libere, s-a hotărât, în principiu, ca societatea să aranjeze, în carnevalul ce se apropie, o serată, lăsându-se fixarea modalităţilor în competenţa noului comitet.

La propunerea dlui **Teofil T. Patraº**, igumen al sf.mănăstiri Putna, adunarea a votat încrederea şi mulţămita sa deplină conducătorului ei, dlui **Iorgu G. Toma**, care a mulţămit, apoi, în cuvântul său final, pentru deosebit de viul interes documentat, de astă-dată, de către mai toţi membrii, încheind adunarea după o durată de 4 oare. / **Porsena** (Deşteptarea, nr. 95 din 5/18 decembrie 1902, pg. 2).

*

Seratã literar-declamatoric-musicalã în Rãdãuþ. Succesul repurtat de societatea academică „**Academia ortodoxã**“ din Cernăuţ cu ocasia aranjării seratei literar-declamatorice-musicale în Rădăuţ, în sara Sf. Ioan Botezătorul, 7/20 ianuarie 1903, merită să fie indus cu litere maşcate în analele bravei societăţi susnumite; în memoria participanţilor va forma această petrecere, încă multă vreme, un moment lucid, la care cu plăcere se va opri gândul retrospectiv.

Bogatul program al părţii oficiale, inaugurată prin intonarea devisei societăţii, a fost executat cu multă acurateţă, spre vădita şi prin multe aplause documentata (în sensul de „probată“ – n.r.) mulţămire deplină a auzitorilor.

Cuvântul de deschidere, rostit de voinicul president al societăţii, dl candidat teolog **Vespasian Reuþ**, a fost primit, pentru miezosul său

conținut şi eleganta predare, într-un mod foarte măgulitor pentru vrednicul autor.

Piesele musicale, executate de către corul societății, sub conducerea artistică a domnului profesor de musică **George Mandicevschi** şi a domnului candidat teolog **Aurel Chelariu**, au format partea cea mai frumoasă a întregului program, alegerea lor dovedind finețea gustului, executarea, însă, exemplară desteritate, atât pe partea membrilor corului, cât nu mai puțin pe cea a conducătorilor săi.

Am avut şi fericita ocasie de a face **cunoºtinþa unui nou componist naþional**, în persoana domnului profesor **George Mandicevschi**, ale cărui composițiuni, „**Psalmul 18**“ şi „**Somnoroase pãsãrele**“, ne îndreptățesc la cele mai frumoase speranțe, dând o strălucită probă despre incontestabilul talent al tânărului componist, al cărui psalm îți împle sufletul de sfântă evlavie, pe când piesa lumească ți-l răpeşte prin gingaşa vioiciune a sonourilor.

Binecunoscut întregului public român este dulcele tenor al domnului **ªandru**, care a fascinat din nou auzul nostru în „Doina“, de Isidor Vorobchievici, pe când „Hai în horă“, de Gheorghe Dima, a împărtăşit tot focul componistului şi inimelor noastre. Aceasta, precum şi composițiile domnului G. Mandicevschi, au fost repetate.

Foarte instructiv şi de interes general s-a presentat elaboratul domnului **Constantin Urechie** despre „Influința creştinismului asupra vieții omeneşti“, prin care a arătat autorul erudițiunea sa şi dibăcie remarcabilă în sortarea vastului material. Atenția absorbită în decursul prelegerii a făcut loc binemeritatului aplaus, la finea ei.

Cu multă pricepere de causă a declamat dl **Constantin Rusu** balada „Puntea lui Rumi“, de George Coşbuc, în via aprobare a mulțimei de auzitori.

După absolvarea părții oficiale prin un discurs de mulțămită, rostit de presidentul societății, a început dansul, ca urmare a principiului imperativ de a nu neglija puterile fisice, pe lângă desvoltarea celor spirituale.

La momentul dat de către **capela orãºenească românã** prin intonarea horei străbune, un nenumerat şir de drăgălaşe părechi a început a fluctua prin spațioasa sală, acuş succedându-se ca linele unde ale unui

limpede râu, acuş formând un învălmăşag clocotitor ca valurile agitate şi spumegătoare ale unei vâltori. Trei unde – ca să perpetuăm asămănarea începută – dirigeau cursul celorlalte prin maiestatica lor mişcare, representate fiind prin (perechile formate din – n.r.) persoanele domnului president al societății, **Vespasian Reuþ** cu doamna profesor **Chelariu** şi a domnului vicepresident **Constantin Urechie** cu doamna consilier **Maria Scînteuþã** din Gurahumorului; înțelegeți cum că am voit să zic că aceste părechi au început dansul (de unde şi rostul parantezei anterioare – n.r.).

Serata a fost aşa de bine cercetată (frecventată – n.r.) cum rar se întâmplă şi în număros populatul oraş şi district al Rădăuțului, iar petrecerea atât de animată, încât „Academia ortodoxă“ o poate număra, cu tot dreptul, între cele mai strălucite petreceri ale ei. Aproape toată inteligența română din oraş şi district, constătătoare din număroşi representanți ai clerului, în frunte cu P.C.L. igumenii s. mănăstiri Putna şi Sucevița, domnii **Teofil T. Patraº** şi **Veniamin Iliuþ**, profesori, judecători, medici, advocați, oficeri, amploiați de la toate branşele, învățători şi fruntaşi poporeni şi-au dat întâlnire la această petrecere bine frecventată şi de o bună parte a elitei inteligenții străine.

Pe lângă 26 membri ai „Academiei ortodoxe“, s-au mai presentat 15 membri din societatea soră, „**Junimea**“, pe când societățile din loc, „**Internatul de bãeþi români**“ şi „**Clubul român**“, au fost representate aproape prin totalitatea membrilor lor, în frunte vicepresidentul amândurora, dl **Iorgu G. Toma**.

Dintre oaspeți din alte părți, am remarcat pre dl consilier de tribunal **Constantin Scînteuþã** din Gurahumorului, cu doamna, dl paroch **Iliuþ** din Arborea, cu domnişoara, doamna **Bocancea**, cu domnişoara fiică, Aurora, din Ruşii-Moldoviței, doamna **Silion** din Sirete, cu domnişoara, domnişoarele **Mateiciuc** din Părhăuț şi **Rusu** din Balaceana, dl preot **Iancu Palievici** din Costeşti, cu doamna, domnişoara **Paºcan** din Ilişeşti, dl locotenent **Þurcan**, staționat în Transilvania ş.a.

Cadrilul prim s-a jucat în 2 mari coloane de mai bine de 70 părechi, sub dextera conducere a domnilor **Vespasian Reuþ** şi **Aurel Chelariu**.

Venitul curat, în sumă de 163 coroane 80 bani, destinat fondului de zidire al Internatului din Rădăuț, s-a înmânuat deja conducerii acestei

societăţi.

Ca raportor conştiincios, ar trebui să nominez şi pre „regina balului“, căci serata a avut, în adevăr, prin eleganţa ei, tot aspectul unui bal, dar, spre mândria tuturor representantelor sexului frumos şi satisfacţia mea proprie, sunt necesitat a declara că nici criticii, nici ceilalţi judecători în cestiuni de ale frumuseţii nu s-au putut decide numai pentru una, astfel că serata aceasta esceleazǎ şi prin mulţimea frumoaselor între frumoase.

Închei cu cuvintele cu care ne-am despărţit toţi, la răsăritul soarelui, în 8/21 Ianuarie 1903, anume: La bună şi grabnică revedere! / **Spadã** (Deşteptarea, nr. 4 din 12/25 ianuarie 1903, pp. 1, 2).

*

Concert Corfescu. Rădăuţ, în 18 April 1904.

Dacă este adevărat că fiecare popor îşi merită soarta sa şi dacă putem lua ca un fel de **pars pro toto** populaţia română a oraşului şi districtului Rădăuţ pentru totalitatea românească din această ţară, atunci trebuie să recunoaştem că nu fără temei ne ţine lumea de indiferenţi în afacerile naţionale şi că nu avem causă să ne simţim jigniţi în orgoliul nostru naţional, dacă străinii ne privesc cam peste umăr, de câte ori cercăm să punem în cumpănă **ponderositatea naþionalismului nostru, cultivat numai prin fraze goale ºi pocale pline**.

Căci, după noi, precum de la o floare se cere, pentru ca să corespundă noţiunei, nu numai frumuseţa înfăţişării, ci şi gingăşia mirosului, astfel şi sentimentul naţional, dacă e pur şi sincer, trebuie să de documenteze (deci, să se probeze – n.r.) nu numai prin duritatea acţiunilor politice, ci şi (prin) promovarea artei naţionale, fie ea de orişicare gen.

La înălţimea aceasta, a adevăratului sentiment, noi, Românii bucovineni, încă nu ne-am putut avânta. Dovadă este, pe lângă multe alte scăderi, a căror enumerare nu încape în cadrul îngust al acestor şire, şi indiferentismul nemărginit care îl arătăm, în mod plictisitor de regulat, faţă de orice încercare a confraţilor noştri din regat de a înfiripa o legătură fie cât de diafană pe calea singur posibilei unităţi culturale a tuturor Românilor.

Ba, ce e mai uimitor şi inesplicabil, nici atunci când din o astfel de acţiune ne putem incontestabil folosi, fireşte nu cu foloase materiale, ci

prin nobilizarea inimei şi a celor mai gingaşe sentimente, nici atunci nu-i disavuăm pre închipuiţii noştri calumniatori, cari, cu drept cuvânt, ne poreclesc: „**somnoroºi seculari**“.

Dar, fiindcă nu avem a face o critică amănunţită a stărilor noastre sociale, ci numai a da un scurt raport, ilustrat prin unele trăsături de condei din domeniul vieţii noastre interne naţionale, trecem la seara zilei de Vineri, 15/2 Aprilie 1904, în care a concertat dl **Nicolai Corfescu**, baritonist român de la Bucureşti, în sala societăţii de tir din Rădăuţ.

Programul bine compus, la al cărui alcătuire artistul a ştiut să ţină cont, în măsură largă, de vechea „variatio delectat“, a fost esecutat cu o perfectă cunoştinţă de causă şi conştienţiositate esemplară. Celor mai drăguţe cântece naţionale, între care a plăcut mai mult „Mugur, mugurel“, doină de Gheorghe Dima, şi „Mândruliţă de la munte“, de Gheorghe Ştefănescu, urmară partii din operele marilor măeştri, Leoncavallo, Wagner, Diaz, şi cântece de Schubert, care, toate la un loc luate, au dat ocasie binevenită artistului ca să-şi arate forţele sale în toată splendoarea.

Dispunând de o voce pe cât de plină şi sonoră, pe atât de puternică şi mlădioasă, dl Nicolai Corfescu, absolvent al conservatorului din Bucureşti, are darul de a captiva auditoriul în toată puterea cuvântului. Puţinele oare în care îţi este dat să te laşi răpit de acest măestru al cântului în sferă înaltă a simţirilor sublime, nu mai eşti stăpân preste voinţa ta proprie, ci sclavul glasului său binecuvântat.

Deşi interpret desăvârşit al sentimentului depus în scurtele noastre cântece naţionale, ni pare, totuşi, că puterea sa elementară se desvoltă mai covârşitor în marile partii ale măeştrilor clasici, dovadă vorbitoare a şcoalei serioase prin care a trecut.

Dacă mai punem pe lângă aceste frumoase calităţi şi dicţiunea clară, gustul totdeauna bine nemerit şi temperamentul esprimat al dlui N. Corfescu, atunci, din întunerecul care învălue orisontul nostru artistic, se desfăşoară simpatica imagine a unui adevărat discipol al artei.

Mai subliniind că acompaniarea la piano a fost ţinută, cu cunoscuta-i dibăcie şi desteritate, de către dl profesor **Emeri**, care a esecutat şi singur câteva piese, nu putem omite, ca raportor conştiincios, că fiecare piesă cântată de dl Corfescu a produs o salbă de aplause, ca binemeritat tribut adus unui tânăr, dar puternic talent.

Cu atât mai dureroasă a fost impresia care mi-a produs-o sala aproape goală, cu atât mai adânc ni s-a măhnit inima că suntem stăpâniți aşa de mult de egoism personal şi rău aplicat scepticism față de acei puțini artişti adevărați pre care numai spre binele nostru ni-i trimite țeara-mamă.

Drept aceea, nu ni putem călca pe inimă să nu finim aceste şire, consacrate nu unui nedemn, cu aceleaşi triste reflecții, prin care le-am inaugurat, căci numai câtă vreme vom fi nepăsători față de prestațiunile binecuvântaților de muse, numai câtă vreme nu vom şti prețui mărgăritarele proprii, cu atât mai scumpe pentru noi cu cât sunt ale noastre, numai până atunci vor îndrăsni răuvoitorii noştri să comită mişelii pe seama limbei şi sentimentelor noastre naționale, precum s-a întâmplat zilele trecute la Sirete.

Ne împăcăm cu gândul şi încheiem cu dorința că aceea ce am păcătuit acuma față de dl N. Corfescu vom face bine Joi, seara, în 21/8 Aprilie curent, ocasie care ar trebui să adune pre toți Românii în jurul simpaticului nostru artist.

Aşadară, la bună revedere! / **Spadã** (Deşteptarea, nr. 28 din 8/21 aprilie 1904, pg. 3).

„Apoi s-a dansat şi s-a petrecut româneşte“

Din Rãdãuþi. / „Onorată redacție,

Ne permitem a Vă aduce la cunoştință că societatea „Clubul Român“ din Rădăuți a ținut adunarea sa generală, în 1 Noemvrie 1910, şi comitetul ales s-a constituit în următorul mod: prezident: **L. Bodnarescul**; viceprezident: **C. Nastasi**; secretar: **E. Mihalcean**; cassar: **V. Strachinã**; bibliotecar: **G. Popadiuc**.

Totodată Vă rugăm să binevoiți a publica, în prețuitul D-voastre ziar, următoarele notițe:

1) **Semne de viaþã**. Din Rădăuți primim vestea îmbucurătoare cum că societatea „Clubul Român“, care şi-a întrerupt activitatea sa în anul 1906 (când s-a mutat Iorgu G. Toma, sufletul acelor societăți rădăuțene, la Suceava – n.r.), s-a trezit din somnu-i de moarte şi viiază

iar. Localul „Clubului Român“ se află în casa națională din Rădăuți şi este înzestrat cu feliurite gazete şi reviste. Dintre domnii Rădăuțeni, cari fac parte din pătura intelectualilor, s-au înscris 45 inşi ca membri la „Clubul Român“, al cărui existență este deci prin aceasta asigurată. Dorim ca toți Românii, cari aparțin „Casinei internaționale“ să se înscrie ca membri şi la „Clubul Român“ (Nu **ºi**, ci **numai** la „Clubul Român“ – nota redacției „Foaia Poporului“).

2) „**Un început de activitate românã în secolul al XIV-lea**“ este titlul prelegerii, care o va ținea domnul **L. Bodnarescul** în gimnaziul românesc din Rădăuți, Duminică, în 18 Decembrie 1910, precis la orele 5 1/2 seara. Membrii „Clubului Român“ vor solvi, drept taxă de intrare pentru ei şi pentru familiile lor, 10 bani de persoană. Nemembrii vor solvi 50 de bani de persoană; studenții şi poporenii – 10 bani de persoană.

Cu prelegerea aceasta va păşi „Clubul Român“ pentru întâia dată în public şi depinde numai de la publicul românesc din Rădăuți şi împrejurime ori de se vor ținea şezători literare şi declamatorice în fiecare Duminică şi sărbătoare sau ba. Nădăjduim că la prelegerea de inaugurare a „Clubului Român“, ținută de dl L. Bodnarescul, nu vor lipsi „Românii de bine“ din Rădăuți.

3) **Adunare generalã**. „Clubul Român“ din Rădăuți îşi va ținea adunarea generală ordinară pe anul 1910 în 22 Decembrie a.c., la orele 6 seara, în localitatea clubului. La această adunare generală se va face şi licitație pentru subabonamentul gazetelor şi revistelor. Aviz membrilor! (Foaia poporului, nr. 53 din 18 decembrie 1910, pg. 14).

*

Serata „Daciei“ în Rãdãuþi. Societatea studențească „Dacia“ a aranjat, în 6 Noemvrie 1910, o serată muzical-declamatorică, urmată de dans, în oraşul Rădăuți. Această serată a fost cea dintâi a societății „Dacia“, de la înființarea ei şi până azi.

Societatea aceasta nu iubeşte sgomotul, reclama ditirambică şi, de aceea, foarte mulți vorbeau cu un scepticesm foarte searbăd, cu mai multe zile înainte, de reuşita morală şi materială a acestei serate. Toate aşteptările au fost, însă, întrecute.

Serata aceasta a fost o adevărată serată românească şi scriitorul acestor rânduri, care nu aparține societății şi e, deci, nepărtinitor,

mărturiseşte că pentru întâia oară s-a simțit bine şi a fost mulțumit la o serată. Străinii n-au fost invitați, o dispozițiune din partea societății „Dacia“, ce merită toată lauda şi ar trebui imitată de toți Românii din Bucovina! Din pricina aceasta, o mulțime de Români s-au supărat, iar cari nu s-au supărat într-adevăr sau, cel puțin, nu şi-au arătat supărarea pe față, căutau alte cârteli, spunând că serata nu va reuşi, deoarece Românii nu pot acoperi singuri nici măcar spesele unei petreceri şi nouă ne trebuie doar un venit curat. Dar şi aceşti Români vor fi rămas, de bună seamă, desamăgiți, când vor fi auzit că „Dacia“ a încasat peste tot 435 coroane, dând din suma aceasta 300 coroane „lădiții şcolii“ de la liceul român din Rădăuți pentru a se sprijini copii sărmani. E o faptă foarte frumoasă şi foarte românească fapta societății „Dacia“. S-au servit numai scopuri româneşti şi s-a încunjurat internaționalismul cosmopolit.

Am fi bucuroşi să vedem, pururea şi pretutindene, numai serate de acestea, la care nu s-a auzit aproape nici o singură vorbă străină, la care au venit cele mai multe dame în costum național, fără să se fi amintit de aceasta nicăire nici un cuvânt. Chiar şi foarte mulți studenți „Dacieni“ purtau costumul nostru românesc.

În sfârşit, toată lumea a fost surprinsă, la această serată, şi nu credem că s-o fi aflat măcar o unică persoană care să nu fi fost mulțumită.

Corul „Daciei“, de sub conducerea dlui **Dimitrie Voievidca**, a executat, cu o preciziune adevărat artistică, mai multe cântece. S-a văzut sârguința şi munca coriştilor şi s-a putut cunoaşte priceperea dlui Voievidca, când s-a cântat „Doina din Bihor“. Şi felul cum au fost recitate poeziile „Rugămintea din urmă“ şi „Țara noastră“ de dl **Bidnei** a fost nimerit, iar dl **Obadã** a fost aplaudat pentru recitările sale din poeziile scurte şi glumețe ale lui Coşbuc, cum e „Unul ca o sută“.

Foarte frumos şi foarte nimerit din partea direcțiunii liceului rădăuțean a fost faptul că s-au pus mai mulți elevi micuți să reciteze şi ei câte ceva. La sfârşit, dl director al liceului românesc, **Leonida Bodnarescul**, a adresat cuvinte frumoase de îndemnare cătră micii elevi de acuma, întețindu-i la muncă.

Apoi s-a dansat şi s-a petrecut româneşte, în voie liberă, până în zorii zilei. Au fost persoane puține, dar distinse! L-am văzut pe vrednicul archimandrit **Pãtraº**, sufletul internatului românesc din Rădăuți; pe

protopresviterul Vicovilor, **Dionisie Hacman**, pe părintele **Turturean** din Calafindeşti, pe dl prof. **George Tofan**, foarte mulţi alţi preoţi şi mulţi învăţători fruntaşi (Patria, nr. 92 din 27 noiembrie 1910, pg. 3).

*

Serata „Junimei" în Rãdãuþi. În 10 Faur 1911, a aranjat „Junimea", în sala germană din Rădăuţi, o serată îmbinată cu teatru, care a reuşit tot aşa de bine (ca la Suceava – n.r.). Din publicul foarte numeros apărut, amintim, la întâmplare, pe domnii: Exarh şi paroh **Gribovici** cu familia, pretor **Tomaºciuc**, dr. **I. Tarnavschi**, prefect **R. Procopovici**, primar **Zukowski** cu soţia, inspector de finanţe **Tarnowiecki**, învăţător superior **Vlad** cu soţia, paroh **Polonic** cu familia, viceprimar sup. **Popadiuc**, advocat dr. **Carabiovschi** cu soţia, dr. **Pãsãilã** cu soţia, judecător **Constantin Nastasi** cu soţia, profesor **ªotropa** cu soţia, administrator silvic **A. Þurcan**, directorul (şcolii agronomice – n.r.) **Motrescu** cu familia, director **Merdler**, profesor **Cârdei** şi alţii.

Deosebit de bine aleasă şi reprezentată a fost comedia „După teatru" (de T.V. Stefanelli – n.r.) şi trebuie să amintim, în special, cu laudă siguranţa simpatică şi uşoară cu care doamna **Hoinic** a redat rolul Anicăi, maturitatea interpretării rolurilor de către domnişoara **M. Tauber** şi domnul **A. Stefanelli** şi figura deosebit de bine reuşită a comicului jucat de domnul **Lazar**.

La 11 ore, a început serata propriu-zisă.

Hora primă a fost jucată de aproximativ 70 de părechi. Până în zori de zi s-au legănat, la sunet de vioare, tinerele părechi şi **Junimenii** au dovedit că pot dansa două nopţi după olaltă (cu o seară înainte, dansaseră la Suceava – n.r.), veseli şi fãrã a simţi un pic de oboseală.

Suprasolviri au binevoit a oferi, în vederea menirii venitului curat pentru „alumneul Junimei", următorii domni: Părintele **Gribovici** 28 coroane, administratorul silvic **Aurel Þurcan** 12 coroane, arhimandrit **Patraº** 10 coroane, doamna **Gallin** 10 coroane, director **L. Bodnarescul** 10 coroane, **Tit Popescul** 10 coroane, dr. **I. Tarnavschi** 7 coroane, director **Merdler** 7 coroane, **Aurite** 6 coroane, învăţătorii superiori **Vlad** 4 coroane, **Popadiuc** 3 coroane, **Sternberg** 2 coroane, **Levescul** 1 coroană.

Tuturor acestor domni li se aduce şi pe calea aceasta mulţumite

sincere pentru binevoitorul sprijin (Foaia Poporului, nr. 9 din 26 februarie 1911, pg. 13).

*

Serata „Clubului Român“ din Rãdãuþi. În carnevalul anului acesta, cred că în toate oraşele unde se obicinueşte a da petreceri au fost de acestea îndeajuns, în unele poate mai multe ca de altă dată; şi dacă s-au dat, cred că nu s-au dat din motivul că publicul n-avea ce face cu cele câteva coroane, ci s-au dat din alte motive: ca publicul să aibă ocazia unde să mai uite din nevoile zilnice, dar mai mult pentru a sprijini oarecare instituțiune românească.

Cazul acesta îl aflăm şi în Rădăuți.

În seara spre ziua lăsatului săcului, a aranjat „Clubul Român" din loc o seară de joc, îmbinată cu o piesă teatrală. Ce s-atinge de „Clubul Român“ trebuie de remarcat, că până nu demult dormea dus, în timpul din urmă, însă, prin activitatea unor membri cari merită toată lauda, începe a-şi apuca calea ce i se cuvine şi sperăm că, în viitor, toate instituțiunile româneşti de aici vor fi aşa de îngrijite ca străinii din loc să ştie că există şi Românii – Doamne-fereşte, să mă gândesc la faptul că pe unul sau altul îl va atrage mai degrabă Casino-ul internațional decât Clubul român. Înjghebându-se astfel, „Clubul Român“ a căutat să servească cauzei naționale, a aranjat petrecerea sus numită, din a cărei venit s-a destinat o parte pentru lada şcolară a gimnaziului românesc din loc.

S-a jucat piesa teatrală „Nevasta lui Cerceluş“. Directorul gimnaziului românesc din loc, domnul **Leonida Bodnarescul**, care a jucat pe Costachi Codin, şeful din piesă, a ştiut să interpreteze rolul într-un mod foarte potrivit. Mult haz au produs publicului domnii profesori: **C. ªotropa** şi **M. Vicol**. Acesta din urmă, având rolul lui Mitică Ionescu, iară primul în acel al lui Ghică Cerceluş. Tot aşa de potrivit au ştiut să-şi interpreteze rolul domnul **A. Chelariu**, teolog absolvent, jucând pe Nae Gheorghescu, şi doamna dr. **Pãsãilã**, în rolul de Elena Cerceluş. Aşişderea, domnului dr. **Pãsãilã** i-a succes să joace bine „Omul năcăjit“ din această bucată.

Publicul românesc din loc şi din împrejurime a participat în număr destul de frumos. Se puteau vedea şi unele costume naționale. A fost o petrecere românească, s-a vorbit româneşte, iar târziu, demineața, s-au

despărțit toți româneşte. / **Adabo** (Foaia Poporului, nr. 10 din 5 martie 1911, pg. 15).

*

Din Rãdãuþi. Vă rugăm să binevoiți a publica în proximul număr al foaiei d-v. următoarele şire:

„Vreo câteva notițe referitoare la „Clubul Român din Rădăuți" au supărat – după cum am auzit – pe mai mulți membri ai clubului numit şi pe unii intelectuali, cari şi-au câştigat merite deosebite pentru promovarea intereselor române din Rădăuți şi împrejurime.

Comitetul „Clubului Român" declară, prin şirele aceste, că notițele apărute în „Foaia Poporului" nu sunt isvorâte din sânul comitetului şi că comitetul nu se alipeşte întru nimic părerilor ciudate şi în cea mai mare parte neîntemeiate susținute în notițele amintite (stilul acestei notițe, dar şi cel al „raportului" anterior, demonstrează că articlerul e acelaşi, din conducerea clubului, dar care vrea să scape basma curată după ce a omis să nominalizeze sprijinitorii financiari ai manifestării – n.r.).

Cu ocazia aceasta, mulțumim mărinimoşilor sprijinitori, cari au binevoit a suprasolvi cu ocazia seratei „Clubului Român", din 4 Martie 1911, următoarele sume: **Salomon Rudich** 10 coroane, **Teofil Patra°, Vasile Nastasi** câte 4 coroane, **Anton ªesan**, Dr. **Ipolit Tarnavschi** şi **Ifrim Isopescul** câte 3 coroane, **Meletie Antonovici, George Banilevici** şi **George Gribovschi** câte 2 coroane, **Andronic Motrescul, Constantin Berariu**, Dr. **Nico Carabioschi, Bogdan Gãinã** şi **Georgi Siretean** câte 1 coroană.

Pentru comitet: **Constantin Nastasi**, prezident; **Dimitrie Hâncul**, secretar" (Foaia Poporului, nr. 13 din 26 martie 1911, pp, 21, 22).

*

Serata „Daciei" din Rãdãuþi. De vreo câțiva ani încoace, societatea studențească „Dacia", pe lângă activitatea ei grea şi serioasă ce o desfăşoară pe la sate (printre altele, organiza cursuri de contabilitate pentru însoțirile raiffeiseniene, însoțirile agricole sau forestiere şi primele cooperative meşteşugăreşti – n.r.), obicinuieşte să aranjeze prin oraşele din provință serate cu dans. La început, încercarea aceasta părea cam îndrăzneață; prietenii vedeau în ea o primejdie pentru programul serios al societății, contrarii se bucurau de falimente materiale şi, mai cu samă,

„morale“, fiind siguri că nu se va afla nici un popă care să-şi trimită fata la o serată de „mojici“. Dar, din fericire, încercarea a prins şi a devenit chiar o lipsă simţită în fiecare an, căci ea a căpătat un rost programatic al societăţii.

Angajaţi fiind studenţii din „Dacia“ mai cu samă în lupta pentru luminarea ţăranilor de la sate, ei au fost siliţi să se însoţească, vrând, nevrând, cu sigurii factori priincioşi ţărănimei, adecă cu învăţătorii (care, de prin 1902, cereau drepturi de reprezentare în partidele politice româneşti, în dauna preoţilor, şi, fiind ameninţaţi cu stagnarea salariilor au intrat în politică fie de partea ucrainenilor, fie de partea onciuliştilor democraţi – n.r.). Şi, după cât cunoaştem noi, democraţii, mai bine, lupta pentru binele ţăranilor e luptă grea şi cere multă energie şi jertfă.

La lupta aceasta ne-am întâlnit toţi, partidul democrat cu politica sa, învăţătorul cu şcoala şi studentul din „Dacia“ cu programul său de activitate culturală. Toţi trei s-au trezit pe acelaşi câmp, având pe aceiaşi duşmani în faţă: clerul, jidovii şi putregaiul naţional. Fiind lupta grea, se vede că toţi trei luptătorii se împrietenirá, luptând fiecare pentru sine, în felul cum înţelege el. Ţinta fiind, însă, aceeaşi, toţi au fost numiţi – democraţi. Din munca şi luptele acestea a ieşit, deocamdată, cu siguranţă acest lucru bun: legătura între o parte din studenţii academici şi între învăţătorii fără fericirea studiilor academice, o întâmplare care pentru împrejurările noastre pare, deocamdată, o minune socială. Şi iată unde se adevereşte necesitatea seratelor „Dacia“ în oraşele din provinţă. Tot din aceste motive se înţelege faptul că serata „Daciei“, aranjată, Sâmbăta trecută, la Rădăuţi, a fost privită ca o întâmplare „democrată“, căreia intelectualii noştri „academici“ s-au ferit să-i dea concursul, decât poate aceia cari au curajul să poarte pe faţă coroana de spini pe fruntea lor înfiptă de politica „trădătoare de neam“ a lui Aurel Onciul.

Dar, cu toate acestea, serata a reuşit cum nu se putea mai bine. Căci n-a fost bâlciu de fete de măritat, nici neguţitori din sfânta teologie nu i-au umilit importanţa. A fost o sară de reculegere şi de veselie între cei ce se luptă greu, peste an, între studenţi serioşi, feciori de ţărani, şi învăţători harnici; unii şi alţii prietenii ţăranilor. Popi n-am văzut nici unul şi tot aşa n-am văzut pe nici un cuconaş înfumurat cu „înalta poziţie socială“ la stat sau ţară. S-au ferit de „democraţi“. În schimb, au fost

membri bătrâni de ai „Daciei“, învăţători şi învăţătoare sau rude de-ale acestora. Absenţa „elitei româneşti“ a ferit serata de două lucruri neplăcute: de un timbru străin şi de pretenţii. Astfel că serata a fost o petrecere curat naţională, la care şi-a petrecut fiecare în voia cea mai bună.

Cu toate că nu s-a făcut nici o reclamă, nici tămbălău mare, ea a avut şi un succes material foarte frumos. Şi aceasta numai din pricina că s-a observat din partea societăţii, în aranjarea ei, cât de multă modestie, iar prietenii cari şi-au dat concursul şi l-au dat din inimă. S-au încasat taxe de intrare de la învăţători şi învăţătoare cari nici n-au fost de faţă. Tot aşa au fost de faţă învăţători (nu numai din districtul Rădăuţului, ci şi din cel al Humorului, Storojineţului şi Cernăuţului) cari n-au dansat deloc, au venit, însă, din simpatie pentru prietenii lor.

În sfârşit, totul s-a petrecut cum era mai bine. S-a dansat până dimineaţa, s-a discutat, s-au făcut glume şi aşa a trecut noaptea de nici n-am simţit-o. Reuşita bună de sâmbătă e o garanţă pentru viitor.

„Dacia“ va griji, deci, cel puţin aşa ne încredinţează membrii ei, ca în toate oraşele mai mari din ţară să deie serate de aceste, cu singurul scop de a-şi întări legăturile cu învăţătorimea, cu cari se ajutură reciproc la muncă. Noi, din partea noastră, n-avem decât să le dorim unora şi altora petrecere plăcută la serate şi spor la munca pentru luminarea ţăranului. Şi unii, şi alţii muncească şi veselească-se dimpreună şi pe viitor, iar faptul că, deocamdată, popii nu-şi trimit fetele la petrecerile „Daciei“, nici feciorii lor la muncă pe la sate, e un semn bun, care nu trebue să aducă descurajare nici învăţătorilor conştiincioşi, nici „Dacienilor“ sinceri. Cu învăţătorii la un loc numai se va face ispravă la ţară, cu popii şi feciorii lor niciodată. / **Un participant democrat** (Foaia Poporului, nr. 7 din 15 februarie 1914, pp. 7, 8).

*

La Serata cu dans, aranjatã în Rãdãuþi (28 August 1920) de „Cercul Studenţilor Ardeleni şi Bucovineni“ din Iaşi au binevoit a face suprasolviri:

Dl. **Kaufmann** 650 coroane; dl **Emanuil Isopescul**, director (al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi – n.r.) 40 lei; „**Cercul Studenþilor Bucovineni**“ din Bucureşti 160 coroane; Centrul studenţesc „**Arboroasa**“

150 coroane şi 5 lei; Societatea academică „**Dacia**“ 100 coroane; Întrunirile academice „**Bucovina**“ şi „**Moldova**“ 100 coroane; domnişoarele **Pruncu** şi **Nicolau** 20 lei şi domnii **T. Lupu, N. Lupu**, studenți, şi domnişoara **Rusa**, profesor, câte 80 coroane; dl **Þibu**, student, 60 coroane; domnii **G. Procopovici**, student, **Rotariu** (Dacia), student, **Anton Iliese**, licențiat în drept, **Þigãnescu** (Vasile Țigănescu, viitorul prozator – n.r.), învățător, şi familia **Haguse** câte 50 coroane; domnii locotenenți **Beleca** şi **Bujdeiu** câte 40 coroane; domnii **Cristian Hilsenrad**, consilier de tribunal, **George Popadiuc**, primar, **Herzberg, Staffa, ªindilar**, învățătoare **Claudia Isopescu**, profesor **N. Stoleru**, prefect, **Gramatovici, Consinschi**, student, şi **Prelipcean**, învățător, câte 30 coroane; domnii Dr. **Zugrav, Abager** (paroch), **Bejan**, învățător, **Popoviciu**, locotenent, **Teleagã, Smocot**, Dr. **Comoroºan, Grosu**, student, **Dorneanu**, **Irimescu, Bucevschi, Þibu G., Buculei**, studenți, şi **Sorocean**, învățător, câte 20 coroane; domnii **Gherman**, dirigente şcolar, **Chira**, învățător, **Popoviciu, Boncheº**, sublocotenent, domnişoarele **Medvighi, Vataman, Moroºan, Tonegariu, Bidnei, Nichitovici**, căpitan, şi **Flaiºer**, profesor, câte 10 coroane; dl **Engster** 8 coroane.

Pentru toate aceste suprasolviri, comitetul „Cercului“ ieşan aduce, şi pe calea aceasta, viile sale mulțumiri şi, relevând îndeosebi ospitalitatea ce-au aflat-o în Rădăuți studentele şi studenții de la Iaşi, ține să mulțumească pentru găzduire atât domnului **Flaiºer**, directorul Internatului „Ştefan cel Mare“, cât şi celorlalte familii româneşti din Rădăuți“ (Glasul Bucovinei, nr. 511 din 7 septembrie 1920, pg. 3).

*

„**Constituirea Baroului Avocaþilor Rãdãuþi**. Zilele trecute, după o serie de adrese schimbate, după ce, o dată, alegerile fuseseră contestate, a reuşit, iar de această dată în unanimitate, să se aleagă decan al celui mai june barou din țară dl avocat Dr. **Erast Nastasi**.

Baroul bucovinean era singurul, până în prezent, care cuprindea mai multe circumscripții de Tribunale, adică rafa unei curți de apel. De altfel, conform tuturor dispozițiunilor Uniunii avocaților, în baza legii de organizare a Corpului avocătesc şi în virtutea regulamentelor în ființă, un barou cuprinde apărătorii unui Tribunal şi a celor câteva judecătorii din subordine.

În urma unor tradiții din vremuri austriace, la Cernăuți era altfel. Nu cercetăm, aci, cauzele pentru cari, până azi, nu s-a făcut o scindare în sensul românesc. Rădăuțenii au meritul de a fi fost primii.

Au pornit cu jalba în proțap la Bucureşti şi atât Uniunea Generală a Avocaților din România, precum şi Ministerul de Justiție, prima prin adresele Nr. 1 şi 120 din ’35, iar Ministerul Dreptății cu No. 128.453/34, le dă deslegarea cerută, încuviințându-le înființarea Baroului Corpului lor.

De ziua de 9 Iunie 1935, sub preşedinția dlui avocat **Nicu Sauciuc-Sãveanu**, delegatul Uniunii din Bucureşti, față fiind, din partea Baroului din Cernăuți, domnii avocați Dr. **Gheorghe Pridie** şi **Eusebie Vicol**, s-a constituit definitiv Baroul, alegându-se Decanul şi Consiliul său.

Menționăm în Consiliu pe domnii Dr. **E. Patac**, Dr. **R. Lang**, Dr. **Schimmel**, Dr. **R. Drimmer**, Dr. **I. Menczer** şi Dr. **I. Lapaiofker**.

După alegere, a avut loc o recepție în saloanele domnului **Erast Nastasi**, la care au luat parte domnii consilieri, oaspeți de la Cernăuți şi câteva persoane mai de seamă din culturalitatea Rădăuților.

Au toastat pentru M.S. Regele, pentru dl Naumescu, preşedintele Uniunii Avocaților din România, pentru primul decan al Baroului din Rădăuți etc. etc domnii Dr. **Nicu Sauciuc-Sãveanu**, Dr. **Hilsenrad**, Dr. **Gheorghe Pridie**, D-ra. **Reiss G**, **Eusebie Vicol**, la toți răspunzând dl , Dr. **Erast Nastasi** (Glasul Bucovinei, nr. 4581 din 19 Iunie 1935).

*

Serbarea corului bisericesc al arcaºilor din Rãdãuþi. Corul bisericesc român din oraşul Rădăuți, sub conducerea domnului **Mihaiu Bodnariu**, a dat, zilele acestea, o serbare culturală vrednică de toată lauda. În cadrul acestei serbări, s-au aniversat 25 de ani de activitate muzicală şi culturală a domnului **Mihaiu Bodnariu** (corul bisericesc din Rădăuți s-a înființat, de fapt, în iunie 1902, sub conducerea învățătorului **Ep.M. Sosnovici** – n.r.).

Cuvântul festiv a fost rostit de părintele dr. **Ioan Zugrav**, care, mai ântâiu, a citit o adresă din partea Reuniunii muzicale dramatice „Ciprian Porumbescu“ din Suceava, care felicită pe dl Bodnariu, cu prilejul împlinirii a 25 de ani de activitate artistică şi culturală, urându-i mulți şi fericiți ani, ca să poată duce şi mai departe munca din domeniul

frumosului.

Vorbitorul spune, apoi, că între corul bisericesc român din Rădăuți şi Reuniunea muzicală şi dramatică „Ciprian Porumbescu“ din Suceava există o prietenie, o colaborare frumoasă în domeniul cultural, creată de însuşi preşedintele Reuniunii, dl profesor **ªtefan Pavelescu**, neobositul luptător întru cele artistice şi culturale, care a fãcut din Suceava lui Ştefan cel Mare un adevărat focar de cultură şi care dă raze de lumină şi celorlalte oraşe din Bucovina şi Moldova. Pe urmă, schițează opera de 25 ani, arătând ce a fãcut, pe unde a întemeiat coruri, începând din anul 1908. Se adresează, apoi, coriştilor, spunându-le că muzica se cultivă la Rădăuți de 50 de ani şi opera a început-o răposatul părinte **Chelariu** (Ioan Chelariu, fostul „leiter“ al gimnaziului, care se ocupa doar de corul liceului – n.r.), însă, sub dl Mihaiu Bodnariu, a ajuns la cea mai înaltă perfecțiune muzicală şi artistică, reuşind chiar, în 1934, să represinte, după o muncă uriaşă de 8 luni, **opereta „Crai Nou“, de nemuritorul nostru compozitor Ciprian Porumbescu**. Cu aceasta, corul rădăuțean de plugari a dat ceva inedit pe teren cultural.

Vorbitorul a îndemnat pe corişti să stea strânşi uniți în jurul conducătorului lor, care depune atâta muncă şi jertfã pe altarul culturii şi al frumosului.

Urmează cântece frumoase, după care dl Mihaiu Bodnariu a mulțumit publicului adunat în număr mare la serbare.

Serbarea s-a încheiat cu jocuri româneşti, aşa că lumea a petrecut într-o atmosferă veselă până în zori (Glasul Bucovinei, nr. 4721 din 4 ianuarie 1936, pg. 3).

*

Deschiderea noului an judecãtoresc la tribunalul Rãdãuþi. Din inițiativa domnului preşedinte al tribunalului Rădăuți, s-a inaugurat anul nou judecătoresc 1936. Printre cei prezenți, am remarcat pe domnii magistrați **Morosievici** din Vicovul de Sus, **Ciobanu** de la Siret, **Sulcinã, Mândrea, Avram** şi **Ciornei** de la Rădăuți, prefect **Bãncescu**, primar **Trufin**, avocații dr. **Nastasi**, decanul baroului, dr. **N. Cucu**, dr. **Patac, Hilsenrad, Drimmer, Claus, Chirilã, Lapajuvcher, Rosenfeld, Mencer, Olinici, Zierhofer, Bretschneider, Strominger, Kurtzweil Lecher, Iecheles, Herer, Terner, Hart Schimel, Sonenthal, Glaºer,**

Antschel, Brender, Isachson etc., precum şi întregul personal al funcţionarilor judecătoreşti de la tribunal şi judecătorie.

Primul preşedinte, **Petruc**, înconjurat de magistraţii tribunalului, **Twers, Paul, Grecu, Dolinschi, Giosan, Gherman**, prim procurorul **Disem**, substitut de procuror **Cortu°an**, a rostit următoarea cuvântare: „Păşind în noul an judecătoresc, satisfacem o tradiţie care există mai ales la instanţele judecătoreşti din vechiul regat, aducând colegilor, funcţionarilor şi baroului cele mai bune urări, pentru ca munca din anul ce vine să contribuie în a da soluţiile cele mai bune şi potrivite, menite să satisfacă interesele drepte ale lumei justiţiabililor, setoase de dreptate“.

În continuare, arată istoricul acestui tribunal, la care a contribuit îndeosebi actualul ministru al muncii şi sănătăţii, dl profesor Nistor, fost ministru de justiţie – G. Mârzescu, preşedintele Curţii de Apel din Cernăuţi – dr. Dimitrie Tuşinschi, şi prefect Băncescu.

Face apel la magistraţi, avocaţi şi funcţionari judecătoreşti pentru a aşeza justiţia în singurul cadru potrivit cu marea sa menire în viaţa statului. Mulţumeşte tuturor pentru participare şi declară deschis anul judecătoresc 1936.

Domnul prim procuror **Disem**, în numele parchetului de pe lângă tribunalul Rădăuţi, a mulţumit preşedintelui pentru opera realizată la acest tribunal şi ilustrează, în mod plastic, necesitatea urgentării unificării legislative, căci, pentru ca un stat să fie consolidat, nu e necesară numai o singură limbă, ci şi o singură lege.

Domnul decan **Nastasi** duce salutul baroului şi elogiază munca de bun organizator şi priceput gospodar a preşedintelui **Petruc**. Arată că unificarea legislativă se va înfăptui anul acesta. Îşi exprimă dorinţa ca între magistraţi şi avocaţi să existe o colaborare armonică.

Domnul preşedinte **Petruc** mulţumeşte pentru participare şi declară închisă solemnitatea (Glasul Bucovinei, nr. 4726 din 12 ianuarie 1936, pg. 2).

*

Constituirea Societãþii pentru culturã °i literaturã. Duminică, 11 Aprilie 1937, s-a ţinut, în sala primăriei din localitate, adunarea pentru constituirea Societăţii pentru cultură şi literatură, secţia Rădăuţi.

Şedinţa a fost deschisă de dl dr. **ªichel**, care a arătat scopul acestei

societăți, menită să lucreze pentru ridicarea maselor populare din toate punctele de vedere şi, în special, din punct de vedere sanitar.

S-a trecut la constituirea organelor de conducere. A fost ales, în unanimitate, următorul comitet: domnii **N. Sulcinã**, preşedinte; dr. **ªichel**, secretar; **Gherman**, casier; părintele **Zugrav**; prof. **Viºan**; prefect **Emil Bãncescu**; inst. **Rusu Filimon, Cristofor Rusu**, farmacist **V. Iasinschi**, avocat **Plinici**, doamna procuror **Disem** şi doamna **Smocot** membri (Glasul Bucovinei, nr. 5049 din 15 aprilie 1937, pg. 2).

Rădăuții de după mărturisire

Mereu aceiaşi, indiferent de vremea care macină doar stelele de pe cer, trăindu-se şi ajungându-şi sieşi prin fericiri depline sau care măcar acopăr clipa cu desăvârşire, Rădăuții mărturisiți sunt, de fapt, cei care, asemeni cercurilor tainice din trunchiul unui copac, întregesc o aparentă identitate în pădurea cea mare, şi ea cu aparentă identitate în şi mai aparenta concretețe a existenței. Sunt importanți Rădăuții aceştia, sunt importante generațiile grăbite, care doar se mimează unele pe altele, dar şi mai importantă este domnişoara Aspazia Tofanel, mereu fragedă, naturală şi explodând de bucuria trăirii clipelor. Praf şi cenuşă veți crede că s-a ales din frăgezimea, din naturalețea şi din bucuria femeii de cândva, deşi toate există, deşi toate se mută, deja, tainic de firesc şi firesc de tainic, în femeile clipelor cărora le vine sorocul conştientizării prin trăire. Domnişoara Aspazia Tofanel există şi va exista mereu, iar dacă nu mi-ar fi dat să fiu atât de vremelnic, probabil că m-aş îndrăgosti de ea nepământeşte şi pentru totdeauna.

Sunt importanți Rădăuții veşnic nepăsători, lustruindu-şi pantofii cu pseudomemoria lui Ştefan cel Mare (cea care-i absolvă de responsabilitatea unei memorii profunde şi exhaustive), dar numai în ceasurile de sublimă trăire națională, care şi ele sunt veşnice şi prin toate redescoperite, din moment ce „pot să fure toți, dar să fure... româneşte!“. În fond, este şi naționalismul trâmbițat o aparență de identitate în şi mai aparenta concretețe a existenței.

Şi tot în aparență ar mai exista un Rădăuți, unul cu poteci de lumină, pe care păşesc neauziți Ion a lui Gheorghe Sbiera, Iraclie Porumbescu, Samson Bodnărescul, Em. Grigorovitza, T. Robeanu, Iancu Nistor, George Tofan, Iorgu G. Toma, Dimitrie Onciul, Dimitrie Dan, Sever Beuca-Costineanul, Leonidas Bodnărescul, Mihai Horodnic, Iulian Ves-

per, Ionel Negură, Vasile Ţigănescu, Teofil Lianu, Petru Rezuş, Dimitrie Vatamaniuc, Mircea Grigorovitza, George Damian, Dragoş Cusiac, Matei Vişniec, Constantin Hrehor, Vasile Andru, Mihai Tatulici, Dumitru Teodorescu, Ioan Filipciuc, Simon-Petru Oprea, Dumitru Rusu, Traian Postolache, Victor Rusu, Viorel Dârja, Roman Istrati, Vasile I. Schipor, Mircea Aanei, Mălina Aniţoaie sau Daniela Rusu, un Rădăuţi neasumat, neconştientizat şi faţă de care nimeni nu are nici o datorie şi, tocmai de asta, nici nu-şi poate lustrui pantofii cu el. Nici măcar în celebrele Vineri rădăuţene, când fiecare bărbat şi fiecare femeie păşesc mândri şi frumoşi pe macadamul clipelor, conştienţi de unicitatea lor îndelung repetabilă prin încredinţare mimetică. Tocmai de asta nici n-am amintit de Rădăuţiul acesta, chiar dacă licărele lui conturează şi înveşnicesc vremuirile. În definitiv, despre cerul Rădăuţilor nici nu mi-am propus să vorbesc, pentru că aparentul petec de cer este doar ceea ce se vede din oricare colţ al planetei, adică o fereastră, şi ea din ce în ce mai puţin conştientizată, spre dumnezeire.

Dragi mi-s Rădăuţii mărturisiţi, Rădăuţii veşnic vii, Rădăuţii de dinainte de naşterea timpului, prin care trece, mereu fragedă, mereu naturală şi pururi fericită, domnişoara Aspazia Tofanel.

Ah, dacã n-ar fi fost sã fiu atât de vremelnic!

Cuprins